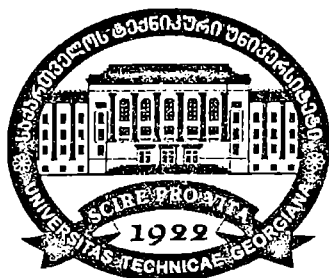

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
Грузинский технический университет
Georgian Technical University

ვერბალური კომუნიკაციური ტექნოლოგიები – 2
Вербальные коммуникативные технологии – 2
Verbal Communication Techniques – 2

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები
Материалы международной научной конференции
International Conference Proceedings

I

თბილისი Tbilisi Тбилиси
2010

ვერბალური კომუნიკაციური ტექნოლოგიები – 2

Вербальные коммуникативные технологии – 2

Verbal Communication Techniques – 2

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები

Материалы международной научной конференции

International Conference Proceedings

სარედაქციო კოლეგია:

ბორის იმნაძე – ფილ. მეცნიერებათა დოქტორი, სრ. პროფესორი

თეიმურაზ ჯაგოდნიშვილი – ფილ. მეცნიერებათა დოქტორი, სრ. პროფესორი

თამარ მებუკე – ფილ. მეცნიერებათა დოქტორი, სრ. პროფესორი

ტატიანა მეგრელიშვილი – ფილ. მეცნიერებათა დოქტორი, ასოც. პროფესორი

Редакционная коллегия:

Борис Имнадзе - доктор филологических наук, full-профессор

Teimuraz Jagodnishvili – доктор филологических наук, full-профессор

Тамар Мебуке - доктор филологических наук, full-профессор

Татьяна Мегрелишвили - доктор филологических наук, ассоц. профессор

Editorial Board

Boris Imnadze – PhD in Philology, Professor

Teimuraz Jagodnishvili – PhD in Philology, Professor

Tamar Mebuke - PhD in Philology, Professor

Tatiana Megrelishvili - PhD in Philology, Associate Professor

გამოცემა ასახავს თემებს, რომლებიც წარმოდგენილია საერთაშორისო კონფერენციაზე და შეეხება კომუნიკაციური ტექნოლოგიების ვერბალურ თავისებურებებს. პრობლემატიკა მოიცავს თანამედროვეობის აქტუალურ პრობლემებს და მათი მეცნიერული კვლევების თანამედროვე კონის გათვალისწინების საშუალებას იძლევა.

Издание отражает круг тем, вынесенных на обсуждение в рамках Международной конференции «Вербальные коммуникативные технологии». Широта проблематики, острота обсуждаемых вопросов позволяют составить представление о степени разработанности научных проблем и путях движения научной мысли на данном этапе научного познания

The publication reflects the range of themes discussed at the International Conference “Verbal Communication Techniques”. The wide variety of problems and polemics around them reveal the state of their elaboration as well as current trends of thought at the given stage of scientific study.

მისამართი: თბილისი, 0175, კოსტავას ქ. 77, Y1 კორპუსი, ტელ.: (+995 32) 36 51 07

Адрес: Тбилиси, 0175, ул. Костава 77, Y1 корпус, тел.: (+995 32) 36 51 07

Address: 77 Kostava St, 0175, Tbilisi, Georgia. Tel.: (+995 32) 36 51 07

© საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2010

ISBN 978-9941-14-849-1 (ყველა ნაწილი)

ISBN 978-9941-14-850-7 (პირველი ნაწილი)

<http://www.gtu.ge/publishinghouse/>

ყველა უფლება დაცულია. ამ წიგნის არც ერთი ნაწილი (თქმა, ეს ტექსტი, ყოცო, ილუსტრაცია თუ სხვა) არანაირი ფორმით და საშუალებით (იქნება ეს ელექტრონული თუ მექანიკური), არ შეიძლება გამოყენებულ იქნას გამომცემლის წერილობითი ნებართვის გარეშე.

საავტორო უფლებების დაცველად ისჯება კანონით.

ყველა სტატია იბეჭდება ავტორთა რედაქციით

Все статьи печатаются в авторской редакции.

All published articles are edited by the authors.

სარჩევი/Оглавление/Contents

ვერბალური კომუნიკაციების თეორია და პრაქტიკა/Теория и практика вербальных коммуникаций/The Theory and Practice of Verbal Communications

<i>ც. ახვლედიანი, ნ. რუაძე.</i> ინტერლინგვისტიკა და რომანულ ენათა ძირები ხელოვნურ ენათა დექსიკაში	6
<i>М.Х.Ахведиани.</i> Лингвостилистические проблемы адаптации грузинской лексики в русском языке .	11
<i>З.Н.Асланова.</i> О проблеме аспектуально-темпоральных вариантов форм и композиционно-стилистических функций настоящего перфектного времени в произведениях А.Хейли .	15
<i>Будагова Айтур.</i> Особенности передачи и связи речевых форм в тексте .	18
<i>ნანა გამყრელიძე.</i> ფრაზეოლოგიზმი და იდიომი, როგორც ენობრივი ცნობიერების პროდუქტი	23
<i>Н. Р. Гезалова.</i> Проблема дискурса в лингвистике	27
<i>М.А. Гусейнова.</i> О контекстном восприятии текста на основе presupпозиции .	31
<i>Ломинაძე С.Г.</i> Понимание как основа эффективной социальной коммуникации	36
<i>А. Мурадова.</i> Фреймовый подход к значению фразеологической интенсивности .	40
<i>Р.Г. Раджабли.</i> Смысл, понятие, языковой знак, концепт, значение...	42
<i>ბ. როდინაძე.</i> ვერბალური კომუნიკაცია და მისი სახეები	45
<i>დ. ცუცქერიძე.</i> კომუნიკაციის სოციო-კულტურული ასპექტები და მისი როლი კონფლიქტში	47
<i>მ. ჩხეიძე.</i> ემფატი და ეფექტური ვერბალური კომუნიკაცია	51
<i>З.К. Ширинова.</i> Профессиональная подготовка лингвиста-переводчика .	56
<i>თ. ჯაგოიანიშვილი.</i> ვერბალური კომუნიკაციების პორიზონტები	60

კომუნიკაციური ლინგვისტიკა/Коммуникативная лингвистика/Communicative Linguistics

<i>Адамия Зоя.</i> Просторечие в лексико-грамматическом аспекте .	70
<i>Алиева Гюльмар Фахраддин.</i> Основные категории текста и отношения между категориями .	73
<i>Э. Алиева.</i> Типология референциальных выражений языка .	78
<i>ა. არქენაძე.</i> გენდერის, ენისა და მეტყველების თავისებურებანი	83
<i>У.Б.Асланова.</i> Конфронтативное описание компаративных фразеологизмов в немецком и азербайджанском языках .	86
<i>ია ბურდული.</i> კროსკულტურის როლი თანამედროვე საკომუნიკაციო დისკურსში	91
<i>Guliyev T.S.</i> On the Importance of Usage of Idioms in Communication .	95
<i>Самира Гулиев.</i> О роли параллельно – логических и цепных связей в развитии дискурса(на материале английского и азербайджанского языков) .	102
<i>И.Н.Гусейнова</i> Художественный диалог и его особенности	107
<i>Ugur DEMIRAY.</i> Meta Communication Concept and Body Language As Nonverbal Communication for Knowledge Building Process .	111
<i>Б. Л. Имнаძე.</i> Речевые парадоксы и вербальная коммуникация .	124
<i>Х.А. Исаева.</i> Структурно-семантические характеристики модально-глагольных конструкций .	129
<i>Sabina Iskandarov.</i> The English adverbs and their functions in discourse .	133

Л.В.Исмаилова. Психолингвистические модели синхронного перевода .	135
Г. И. Курбанова. Лексико-семантические разряды местоимений в разносистемных языках .	139
Tarana Mammadova. Sociolinguistic Analysis of Text .	144
Манукян Я.А. Теория поля – концепт – фреймовая теория: точки соприкосновения и различия (Что более отвечает лингвистическому духу современного языкознания и его практическим задачам?) .	148
რუსუდან თაბუკაშვილი, ია ჩიქვინიძე. დარგობრივი კომუნიკაცია – სოციალური ფენომენი	154
რუსუდან თაბუკაშვილი. კომუნიკაციური პარაფრაზი იურიდიულ დარგობრივ ენაში	157
ციციხო ხედელოძე. „სახის“ გადარჩენის სტრატეგიები და თხოვნის სამეტყველო აქტი	163
ბ. ცხადაძე. წანარების სახელდებისათვის ქართულ წერილობითს ძეგლებში	166
ეკა ცხადაძე. პოსტდარიანული ტრიპტიხი. წერილი პირველი (პაოლო იაშვილი-ელენე დარიანი, ანა კალანდაძე...)	171
Г. Юсифова. Фразеологическое интенсифицирующее значение с точки зрения концептуальной организации знаний в языке .	175

კომუნიტარული მეცნიერებანი და ვერბალური კომუნიკაციური ტექნოლოგიები/Гуманитарные науки и вербальные коммуникативные технологии/The Humanities and Verbal Communicative Techniques

С. А. Алиева. Явление паронимии в английском языке	179
ნათია ასათიანი. “პამლეტი” რუსთაველის თეატრის სცენა/სე	181
И. Багратиони, К. Джабуа. К вопросу об информационного потенциала слова в технологии когнитивного моделирования языка .	192
ლ. ბოქოლიშვილი. უწმინდესისა და უნეტარესის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია XI-ის, ფერწერული შემოქმედების ერთი ფრესკისათვის: “ღვთივდაცული საქართველო	197
რ. გაფრინდაშვილი. ფოლკლორი, როგორც საკომუნიკაციო საშუალება ანუ ქართული ფსიქოლოგიაზღვლი “ფსიქოლოგია”	204
Л.М.Джафарова. Текст как средство вербальной коммуникации	209
თ. იველაშვილი. უკრაინელები სამხრეთ საქართველოში	213
თ. მაჭავარიანი. ევექტური ვერბალური კომუნიკაციის პრინციპები	218
З.Ш.Мамедова. Языковые средства формирования художественного портрета персонажа в тексте	221
თაშთა მათითაიშვილი. სუფრა, როგორც საერო და რელიგიური რიტუალი ნიკო ფიროსმანის შემოქმედებაში. ფიროსმანი, საიდუმლო სერობა, სუფრა, ფრესკა, “ქეიფი რთველში”	224
ნინო მიქაეა. მხატვრის შემოქმედების ატრიბუცია, როგორც ინტერკულტურული კომუნიკაციის საფუძველი	233
ლ. მეღვიშეშვილი. ვერბალური კომუნიკაციები კონფლიქტურ სიტუაციაში	237
Татьяна Чешишвили-Москаленко. Политический нарратив как особый вид дискурса	242
Рафаель Гусман Тирадо, Элеонора Шариа. Заглавие и система указателей .	247
ნ. ხაზარაძე ნ. ბახსოლიანი. ლუკიური იეროგლიფები როგორც ინფორმაციის წყარო	251
თამარ ხობოლაშვილი. საქართველოში თერმა-აბანოთა ისტორიის შესწავლისათვის	253
გიორგი ჩიკოძე. სანაცვლების ლექსიკური პარამეტრები ქართულში	259
მ. შონია. ადამიანის ვერბალურ-კომუნიკაციური არსების შესახებ	268

ზ. შ. ქორთუა. სარწმუნოების საკითხები XVIII ს. I მეოთხედის საფრანგეთ-თურქეთის ურთიერთობებში კაპიტულაციების მასალების მიხედვით) .	273
მაია ქუთათელაძე. რბალური კომუნიკაციური ტექნოლოგიები და ქართველთა უძველესი -რელიგიური რწმენა-წარმოდგენის საკითხები . . .	277
ნ. გ. ჯორჯიკია. საბჭოთა ხელისუფლების ვერბალური მანიპულირების ისტორიიდან (20-30 იანი წლები)	283

ლიტერატურათმცოდნეობა: კომუნიკაციის მოდელები მხატვრული ტექსტის სივრცეში/Литературоведение: модели коммуникации в пространстве художественного текста/Literary Studies: models of communication in the space of a literary work

<i>Н.М.Алиева.</i> Своеобразие поэтики цикла Джона Голсуорси «Сага о Форсайтах» .	286
<i>Бондаренко Тамара.</i> Коммуникативное пространство переписки Андрея Белого .	291
<i>ROBERT DENSMORE BRILL (R.D.B.), B. A., B. S., M. A., J. D., Ryan Single Subject T. C. (English),</i> Independent Scholar of E. A. Poe, End of the Mystery: Eldorado!	295
<i>Nancy K. Gish.</i> Romantic Madness: Scott, Cammarano, and the Plot of Lucia :“	305
<i>ნ. გ. გონჯილაშვილი.</i> რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ეფესის სიმბოლოს სახისმეტყველება გალაკტიონ ტაბიძისა და გიორგი ლეონიძის პოეზიაში	309
<i>მარინე ლომიძე.</i> გაბრიელ გარსია მარკესი: „იცხოვრო, რათა წერო“	315
<i>Tamar Mebuke.</i> Approaches to Intertextuality	320
<i>Н.Ф. Оруджевa.</i> К вопросу о национальной принадлежности писателя	326
<i>Rahimli E. G.</i> Hamlet : Time and Space .	330
<i>ა. საქუაშვილი.</i> პასტიში, როგორც პოსტმოდერნისტული ტექსტის ძირითადი მოდუსი	333
<i>Х.Ш. Табатадзе.</i> Концепт «русский мир» и его семиотическое наполнение в романе Ф. Сологуба «Мелкий бес» .	338
<i>Толысбаева Ж.Ж.</i> Круг как вербальный знак лирического цикл .	343
<i>Eriko Hayashi.</i> Para-National Communication in a 20th-Century Poets. -The case of W.H.Auden-. .	348
<i>Т. Шаравидзе.</i> Еще один пример русско-грузинских литературных взаимосвязей. (“Персидские мотивы” Сергея Есенина) .	354
<i>ეკატერინე შაკიაშვილი.</i> კომუნიკაციური მოდელები გიორგი ლეონიძის ნოველაში “მარიტა”	358
<i>Н.Ш. Каджая.</i> Фактор читателя в литературной коммуникации	361
<i>ნინო ჯანჯღაძე.</i> მხატვრული შემოქმედების კომუნიკაციური კონცეფცია და ნარატოლოგია	364

ვერბალური კომუნიკაციების თეორია და პრაქტიკა/Теория и практика вербальных коммуникаций/The Theory and Practice of Verbal Communications

ც. ახელედიანი, ნ. რუაძე,
ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ინტერლინგვისტიკა და რომანულ ენათა ძირები ხელოვნურ ენათა ლექსიკაში

საკენამო სიტყვები: ინტერლინგვისტიკა, ხელოვნური ენები, ბუნებრივი ენები, ესპერანტო, რომანული ენები.

ტერმინი „ინტერლინგვისტიკა“ გაჩნდა 1911 წელს და მისმა ავტორმა, ბელგიელმა მეცნიერმა ე. მესიმანსმა, იგი განსაზღვრა, როგორც მეცნიერება „საერთო დამხმარე ენათა ფორმირების ბუნებრივ კანონთა“ შესახებ; ამ განმარტებაში ის გულისხმობდა ნებისმიერ ენას, რომელიც შექმნილია შეესრულებინა ენათაშორის და დიალექტთაშორის ურთიერთობის შუამავლის როლი. მესიმანსის აზრით, საერთაშორისო ბუნებრივ ენათა ფორმირების კანონები შეიძლება გადატანილიყო ხელოვნურ ენა-შუამავლებზე.

ინტერლინგვისტიკის ეს ამოცანა უფრო ფართოდ განსაზღვრა ო. იესპერსენმა; მისი განმარტებით, ინტერლინგვისტიკა წარმოადგენს ენათმეცნიერების დარგს, რომელიც იკვლევს ყველა ენათა სტრუქტურასა და ძირითად ცნებებს და მიზნად ისახავს ენათაშორის ნორმების დადგენას, ანუ საერთაშორისო ხელოვნური ენების ნორმათა განსაზღვრას. ეს განმარტება ვარაუდობს ბუნებრივ ენათა შვიდობისპირებით შესწავლას და თავისებური უნივერსალური გრამატიკის შექმნას, რომელიც თეორიულ საფუძვლად დაედება ხელოვნური ენის შექმნას და ასევე ამ საქმესთან დაკავშირებით შემოთავაზებული პროექტების შეფასების კრიტერიუმსაც ასეთ პლანფორმაზე წარმოდგენით, ინტერლინგვისტიკა, ფაქტიურად, ტიპოლოგიას და სოცად ენათმეცნიერებას დაუახლოვდა. შემთხვევითი არ იყო, რომ XX საუკუნის 20-40-იან წლებში, ე. სეპირის, მ. სეუადემის, უ. კოლინსონის და სხვათა მიერ შესრულებული ინტერლინგვისტიკური კვლევები ფიგურირებდნენ საერთო სახელწოდებით – „ენის საფუძვლები“.

შემდგომ წლებში, ინტერლინგვისტიკა კონცენტრირებული იყო საერთაშორისო ხელოვნურ ენათა შესწავლაზე, როგორც ენობრივი ბარიერის გადალახვის ერთ-ერთ საშუალებაზე. ამასთან დაკავშირებით გამოვლინდა ტენდენცია, რომლის მიხედვითაც ინტერლინგვისტიკა მოიაზრებოდა როგორც ენათმეცნიერების ნაწილი, რომელიც შეისწავლიდა საერთაშორისო ენებს, ენათაშორის ურთიერთობის საერთო თეორიის კონტექსტში. ამ პერიოდისათვის დამახასიათებელია მტკიცებანი, რომელთა მიხედვითაც, ინტერლინგვისტიკის საგანს წარმოადგენს ნაციონალურ ენათა ურთიერთქმედების პროცესთა და „ინტერნაციონალიზმების“ წარმოქმნის კვლევა, სხვადასხვა ხელოვნურ ენათა სტრუქტურების შემუშავება და მათი (ხელოვნური ენების) ფუნქციონირების შესაძლებლობათა განსაზღვრა ბუნებრივ ენებთან შედარებით.

ხელოვნური ენა იქმნება განსაზღვრულ თეორიულ წინამძღვართა საფუძველზე; მაშასადამე, თეორია უსწრებს ენას. შემდგომში, როდესაც მოლაპარაკე კოლექტივი მიიღებს ამ ხელოვნურ ენას, იგი უნდა შესწავლილ იქნეს რე-

აღური გამოყენებისა და კომუნიკაციის პროცესში განვითარების თვალსაზრისით. ასეთ შემთხვევაში, ენა წინ უსწრებს მის საფუძველზე შექმნილ თეორიას. პირველ შემთხვევაში, თეორია ერცყლდება ნებისმიერი ტიპის საერთაშორისო ხელოვნურ ენაზე, ანუ საერთოერთო პრაქტიკაში რეალიზებულ ენებზეც და არარეალიზებულზეც; ენის მიმართ ამ პირველად თეორიას უწოდეს ლინგვოპროექტირების თეორია. მეორე შემთხვევაში, თეორია ენის მიმართ მეორადს წარმოადგენს და ერცყლდება მხოლოდ კომუნიკაციაში რეალიზებულ სისტემებზე (ანუ პლანირებულ ენებზე); ამ თეორიას უწოდეს პლანირებულ ენის ფუნქციონირების თეორია.

ისტორიულად, ლინგვოპროექტირება (ანუ ხელოვნურ ენათა შექმნის ცდები) უფრო ადრე წარმოიშვა, ვიდრე ლინგვოპროექტირების თეორია, ხოლო ლინგვოპროექტირების თეორია – უფრო ადრე, ვიდრე პლანირებულ ენათა ფუნქციონირების თეორია. ხელოვნურ ენათა შექმნის პირველი ცდები ანტიკურ ეპოქაშივე შეინიშნება, თუმც იხინი ეფუძნებოდა მხოლოდ ფილოლოგიურ წარმოდგენებს და არა სპეციალურ თეორიას. ეს უკანასკნელი მრავალი საუკუნის შემდეგ წარმოიშვა: ამ საკითხთან დაკავშირებულ პირველ თეორიულ დოკუმენტს წარმოადგენს რენე დეკარტის წერილი აბატ მერსენისადმი, დათარიღებული 1629 წლის 20 ნოემბრით. პლანირებულ ენის ფუნქციონირების თეორია კი მხოლოდ მას შემდეგ წარმოიშვა, როდესაც ასეთმა ენამ მიიღო საზოგადოებრივი აღიარება და პრაქტიკული გამოყენება. როგორც ცნობილია, პირველი პლანირებული ენა, რომელითაც დაიწყო საერთაშორისო ენათა შექმნის ეპოქა, იყო ეოლაპუკი, რომლის პროექტი გამოქვეყნდა 1879 წელს. ეს ორი თარიღი, რომელთა შორის 250 წლიანი შუალედი, წარმოადგენს ხელოვნურ ენათა ისტორიისა და თეორიის პერიოდიზაციის ორ ეტაპს, რომლებშიც გამოიყოფა 3 ძირითადი პერიოდი:

I. 1629 წლამდე – ცალკეული ლინგვოპროექტები, რომელთა შორის არ არსებობს თეორიული მემკვიდრეობითობა;

II. 1629-1879 წწ. – ლინგვოპროექტირების თეორიის გაფორმება და განვითარება;

III. 1879 წ. შემდგომ – ლინგვოპროექტირების თეორიის შემდგომი განვითარება და პლანირებულ ენათა ფუნქციონირების თეორიის ჩამოყალიბება.

პირველი ორი პერიოდი ხელოვნურ ენათა ისტორიის პერიოდებია, მაგრამ არა ინტერლინგვისტიკის ისტორიისა; ამ უკანასკნელის, როგორც ენათმეცნიერების ნაწილის, ისტორია იწყება მესამე პერიოდიდან, როდესაც ლინგვოპროექტირების თეორია და პლანირებული ენის ფუნქციონირების თეორია გაერთიანდა, როგორც ერთმანეთის შემაჯავებელი: პირველი მათგანი შეიმუშავებს ხელოვნურ ენათა სისტემებს, მეორე კი – კომუნიკაციურად რეალიზებულ სისტემებს იკვლევს.

ბოლო (მესამე) პერიოდი იყოფა სამ ქვეპერიოდად. 1879-1918 წლებში შეიქმნა ინტერლინგვისტიკური სკოლები და წარმოიშვა სოგადი ინტერლინგვისტიკა, რომლის მიზანი იყო საერთაშორისო ხელოვნურ ენათა შეპირისპირება ერთმანეთთან და ბუნებრივ ენებთან; გაჩნდა კერძო ინტერლინგვისტიკაც, რომელიც იკვლევდა კონკრეტულ პლანირებულ ენებს. კერძო ინტერლინგვისტიკას საფუძველი ჩაუყარა რენე დე სოსურმა (ფერდინანდ დე სოსურის ძმამ) ესპერანტოლოგიის კვლევით. 1918-1945 წლებში ინტერლინგვისტიკა საბოლოოდ ჩამოყალიბდა ენათმეცნიერების დარგად. ინტერლინგვისტიკის პრობლემატიკა განხილვის საგნად იქცა ენათმეცნიერთა საერთაშორისო კონფერენციებზე.

ხელოვნურ ენათა სოციალური გამოყენება იწყება ვოლაპუკით, პომელიც 1879 წელს შექმნა პასტორმა ი. შლეიერმა. ამ ენის გრამატიკა აგებულია ლოგიკურ პრინციპებზე; სიტყვები ნასესხებია ნაციონალური ენებიდან (ძირითადად ინგლისურიდან). ვოლაპუკის ენაზე შეიქმნა ორიგინალური და თარგმნილი ლიტერატურა, რამაც ეს ენა აქცია ახალი ტიპის სოციალურ-ლინგვისტურ ორგანიზმად: საზოგადოებრივ გამოყენებაში პირველად შევიდა ხელოვნური ენა, კონსტრუირებული ადამიანის მიერ; და სწორედ ამ ენის საზოგადოებრივმა გამოყენებამ გამოავლინა "ფუნქციითა ინვერსიის" დაუშვებლობა, რაც ახასიათებს ყველა ლოგიკურ სისტემას: სოციალურად გამოყენებადი ენისათვის პირველადია კომუნიკაციური ფუნქცია და არა აზროვნების ფუნქცია. წარმოიშვა კონფლიქტი ვოლაპუკის სოციალურ გამოყენებასა და მის ლოგიკურ წყობას შორის. ამ კონფლიქტმა ენა გახლინა რამდენიმე ნაწილად; შეიქმნა სამი ენობრივი სტილი (ელასიკური, სასაუბრო და მდაბიური), რომელთაგან მხოლოდ პირველი ინარჩუნებს ვოლაპუკის ლოგიკურ სტრუქტურას, მეორე და მესამე კი – კომუნიკაციურ სრულყოფას (ცდილობს მეტ-ნაკლებად.

ინტერლინგვისტიკის საკითხები მრავალი სპეციალური ჟურნალის განხილვის საგანს წარმოადგენდა: "Interpreter" (1889-1890), "Kosmopolit" (1891-1893), "Linguist" (1896-1897), "Academia pro interlingua" (1921-1927), "Revista de Interlingua" (1966-1983), "Currero" (1964-1987) და სხვ.

1879 წლიდან XIX ს.-ის ბოლომდე, საერთაშორისო ენის მომხრენი ვოლაპუკის გარშემო იყენებდნენ დაჯგუფებულნი, XIX ს.-ის ბოლოდან კი – დღემდე ფართო გავრცელება პოეზია ესპერანტომ. ფართო გავრცელების ენებია ვოლაპუკი და ესპერანტო, შესაძლებელი გავრცელებისა – ნეუტრალი, იდო, ნოვიალი, ინტერლინგვა და სხვ.

ესპერანტოსთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ლ. ზამენგოფის თავდაპირველ პროექტში ყველა მორფემა ფუნქციურად გათანაბრებული იყო და თანაბარუფლებლიანად იყო შეტანილი ლექსიკონში. ამის გამო ძირებსა და დერივაციულ აფიქსებს შორის განსხვავება მოხსნილი იყო; აფიქსებს ქჭრნდათ დამოუკიდებელ ძირებად გამოყენების შესაძლებლობა; მაგ.: manghebla 'საჭამელად ეარგისი' – ebla 'შესაძლებელი'; mirinda 'საოცარი, გაოცების ღირსი' – inda 'ღირსეული'. რაკი უნიფიკაცია გავრცელებული იყო ძირეულ და დერივაციულ მორფემებზე, მითუმეტეს უნიფიცირებული იყო თვით ძირებიც: იმ ტრადიციის მიხედვით, რომელსაც სათავე დაუდო ლ. ზამენგოფის შრომებმა, ესპერანტული ძირები ქმნიან: ერთგვაროვან კლასს და სიტყვებს შორის განსხვავება იქმნება არა ძირთა განსხვავებით, არამედ მეტყველების ნაწილთა მანქანებლების დაპირისპირებით, რომლებიც უერთდებიან ძირებს; მაგ.: bona 'კარგი' – bono 'სიკეთე', ანალოგიურად ფორმებისა – patra 'მამისა' – patro 'მამა'.

1907 წელს ფრანგი ლოგიკოსის ლ. კუტურას შრომამ ეჭვის ქვეშ დააყენა სიტყვაწარმოების ესპერანტული თეორიის ლოგიკურობა; მაგ.: თუ განვიხილავთ ისეთ წყვილებს, როგორცაა labori 'მუშაობა' – laboro 'სამუშაო', fondi 'საფუძელების შექმნა' – fondo 'საფუძეელი', legi 'კითხვა /ზმნა/' – lego 'კითხვა /არს. სახ./', დაავაკენით, რომ ზმნური დაბოლოება -i –ს შეცვლა სახელური დაბოლოებით -o, საშუალებას გვაძლევს ვაწარმოთ მოქმედების სახელი. თუმც სხვა შემთხვევაში, ეს წესი არ დასტურდება: verki 'წარმოება' – verko 'წარმოები /როგორც საგანი/', desegni 'ხატვა' – desegno 'ნახატი'. არის ისეთ შემთხვევებიც, როდესაც ზმნა შეესაბამება მოქმედ სახელს, მაგრამ სხვა-

დასხვანაირად იწარმოებიან: friponi 'თაღლითობა' – fripono 'თაღლითი'; hipokriti 'პირფერობა' – hipokritulo 'პირფერი' (მაგრამ hipokrito 'პირფერობა').

ესპერანტული სიტყვაწარმოების პრინციპიალურად განსხვავებული კონცეფცია შეიმუშავა შეიციარიელმა მათემატიკოსმა და ესპერანტიტმა რენე დე სოსურმა. იკვლევდა რა ესპერანტოში რეალურად ხმარებულ დერივატებს, სოსური მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ უკუეგრო უნიფიცირებულ ძირთა თეორია. სოსურის თეორიის მიხედვით, ყველა ძირი იშლება განსაზღვრულ გრამატიკულ კლასებად, რომლებიც მეტყველების ნაწილთა ისომორფული არიან. მართლაც, labori-ში ზმნურია არა მხოლოდ დაბოლოება, არამედ თვით ძირიც (მისი პროცესუალური მნიშვნელობის გამო); ამიტომაც, ინფინიტივეური -i აფიქსის სუბსტანტიური -o აფიქსით შეცვლის გზით იქმნება მოქმედების სახელი. ანალოგიურად, განსხვავება hipokritulo და fripono მოდულებისა აიხსნება იმით, რომ პირველ შემთხვევაში, ძირი (hipokrit-) – ზმნურია (საიდანაც კანონიერია hipokrito 'პირფერობა'), მეორე შემთხვევაში კი – (fripon-) სუბსტანციონალურია: მოქმედი სახელის საწარმოებლად საჭიროა შესაბამისი სუფიქსი (-ul-) მიეუერთოს ზმნურ ძირს.

რენე დე სოსურის იდეების გამოყენება ინტერლინგვისტიკის განვითარების გარდამტეხ ეტაპად იქცა, რადგან პირველად იქნა დემონსტრირებული ლინგვოპროექტის განსხვავება რეალურად ფუნქციონალური ენისაგან: ლ. 'სამენგოფის თავდაპირველ პროექტში იყო გატარებული ძირთა გრამატიკული უნიფიცირება, მაგრამ ეს ნიშანი არ მიიღო ფუნქციონირებადმა ენამ და კომუნიკაციის პროცესში სტიქიურად გაიმიჯნა ძირთა საში ლექსიკო-გრამატიკული კლასი.

ხელოვნურ ენებში ერთმნიშვნელოვნობის პრინციპი, რასაკვირველია, გამორიცხავს ომონიმთა და სინონიმთა არსებობას, ასევე ბუნებრივ ენათათვის დამახასიათებელ პოლისემიასაც, შემოტანილია რა ძლიერ დახეწვილი სემანტიკური განსხვავებანი სიტყვებს შორისაც და გრამატიკულ ფორმებს შორისაც; მაგ.: იდოში (ესპერანტოს ვარიანტი) განსხვავდება სიტყვები: astro და stelo (პირველი იხმარება მნიშვნელობით 'ხილვადი ვარსკვლავი', მეორე კი – მნიშვნელობით 'ვარსკვლავი' – მნიშვნელობა 'პლანეტის' საპირისპიროდ; intelektar 'გაგება' (ანუ გონებით წედობა) და komprenar 'გაგება' (გრძნობებით აღქმა); antentar და consentar 'დათანხმება' (პირველ შემთხვევაში – აზრთან, თეორიასთან დაკავშირებით, მეორე შემთხვევაში – პრაქტიკულ წინადადებასთან დაკავშირებით) და ა.შ. დიფერენცირებული ფორმები აქვთ წინდებულებსაც (de, di, da, ესპერანტული de –ს შესატყვისები) და დერივაციულ ელემენტებსაც, მაგალითად, ზნურ სუფიქსებს –iz-, -ig-, -if-, -ag-, რომლებიც შეესაბამებიან ესპერანტულ –(ig)ი –ს.

საერთაშორისო ენის – ესპერანტოს შემქმნელი ლუდვიგ ზამენგოფი ამ ენის ლირსებებს ხედავდა მის უნივერსალურობაში, მაქსიმალურად მარტივი გრამატიკისა და ფონეტიკის ფლობაში. ამ ენის ასევე ერთ-ერთი მთავარი ლირსებაა მისი ლექსიკა, რომელიც შედგება ინტერნაციონალური სიტყვებისაგან და ასევე ყველაზე მეტად გავრცელებულ ევროპულ ენათა სიტყვებისაგან.

ევროპულ ენათა ნასესხობებიდან პირველ ადგილზეა რომანული ენები: ლათინური, ფრანგული, იტალიური; შემდგომ მოდის გერმანული ნასესხობები და ბოლოს, ყველაზე მცირეა – ინგლისური ნასესხობანი.

ჩვენ დაეთვალეთ ჩვენს ხელთ არსებული ესპერანტო-რუსული ლექსიკონის (В. Г. Сутковий "Эсперанто-русский словарь" Москва, 1931) სიტყვები, რომლის

რაოდენობა 30 ათასამდეა და აღმოჩნდა, რომ ლექსიკის ორი მესამედი რომანული წარმოშობის სიტყვებია, ანუ ამ სიტყვათა ძირები რომანულია: ლათინური, ფრანგული, იტალიური. მოვიყვანთ თითოეული ენიდან რამოდენიმე მაგალითს; ლათინური ენიდან: *domo* 'სახლი' (ლათ. *domus*), *vespero* 'სადამო' (ლათ. *vesper*), *sed* 'მაგრამ' (ლათ. *sed*), *viro* 'მამაკაცი' (ლათ. *vir*), *homo* 'ადამიანი' (ლათ. *homo*), *scii* 'ცოდნა' (ლათ. *scire*), *hodia* 'დღეს' (ლათ. *hodie*), *el* 'დან' (ლათ. *ex*), *et* '-ც' (ლათ. *etiam*), *dum* 'იმ დროს, როდესაც' (ლათ. *dum*), და მრავალი სხე.

ფრანგული ენიდან: *mangi* 'ჭამა' (ფრანგ. *manger*), *fojo* 'ჯერ' (ფრანგ. *fois*), *kelka* 'რამელიდაც' (ფრანგ. *quelque*), *printempo* 'გაზაფხული' (ფრანგ. *printemps*), *mateno* 'დილა' (ფრანგ. *matin*), *hier* 'გუშინ' (ფრანგ. *hier*) და მრავალი სხე.

იტალიური ენიდან: *se* 'თუ' (იტალ. *se*), *ankal* 'ასევე' (იტალ. *anche*), *felica* 'ბედნიერი' (იტალ. *felice*), *ricevi* 'მიღება' (იტალ. *ricevere*), *lago* 'ტბა' (იტალ. *lago*) და მრავალი სხე.

არსებობს ნასესხობანი, რომლებსაც შუსტად ვერ განესაზღვრავთ, ფრანგულიდან არიან მიღებული თუ იტალიურიდან; მაგალითად: *fari* 'კეთება' (იტალ. *fare*, ფრანგ. *faire*), *diri* 'თქმა' (იტალ. *dire*, ფრანგ. *dire*), *komenci* 'დაწყება' (ფრანგ. *commencer*, იტალ. *cominciare*) და სხე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Couturat L., Leau L. Histoire de la langue universelle, Paris, 1903.
2. Jespersen O. An international language, London, 1928.
3. Martinet A. La linguistique et les langues artificielles, New York, 1946, N 1.
4. Meysmans J. Une science nouvelle// Lingua internationale, Bruxelles, 1911, N 8.
5. Кузнецов С. Теоретические основы интерлингвистики, Москва, 1982.
6. Сутковой В. Эсперанто-русский словарь, Москва, 1931.

Ts.Axvlediani, N.Ruadze

Interlinguistic and Romance Roots in Lexis of Artificial Languages

Interlinguistics is the branch of Linguistics studying issues of creating and functioning of various international artificial languages: Esperanto, Ido, Valapük, Innterlingua etc. The Grammar of Esperanto is simple and strictly normalised as compared to natural languages. In Esperanto Lexical units are borrowed from natural ones: 70% of the stock comes from Romance languages. Occasionally, Esperanto is assigned to artificial Romance languages.

Ц.Ахведиани. Н.Руадзе

Интерлингвистика и романские корни в лексике искусственных языков

Интерлингвистика – раздел языкознания, исследующий вопросы, связанные с созданием и функционированием различных интернациональных искусственных языков – эсперанто, идо, воялюк, интерлингва и др. Эсперанто прост по сравнению с естественными языками и строго нормализован. В эсперанто слова заимствованы из естественных языков: 70 процентов слов из языков романской группы. Эсперанто иногда причисляют к искусственным романским языкам.

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ АДАПТАЦИИ ГРУЗИНСКОЙ ЛЕКСИКИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Уже с XVI-XVII веков прослеживается взаимообщение грузинского и русского народов, следствием которого стали русско-грузинские языковые контакты.

Лексические заимствования между русским и грузинским языками носили обоюдный характер, однако интенсивность и результативность этих контактов далеко не одинаковы. При всей длительности и интенсивности влияния русского языка на грузинский, лексические заимствования с русского не вышли за рамки семантического поморфемного калькирования. Интернациональная лексика приходила в грузинский язык через посредство русского языка, но собственно русских слов грузинский язык не заимствовал, если не считать единичных заимствований типа «самовар» - სამთავარი. Несколько больше заимствований в устном плане, на уровне жаргонов. Но в грузинском литературном языке русизмы не употребляются даже в целях создания какого-либо колорита.

Лексические заимствования из грузинского русским языком имеют иной характер. Грузинских слов, прочно вошедших в русский язык и зафиксированных лексикографически ничтожно мало. Однако русский литературный язык охотно обращается к грузинской лексике в целях создания определённого колорита и использования её выразительных возможностей. Это процесс очень сложный, многосторонний и многоплановый, поэтому вызывает большой интерес как в лингвистическом, так и в стилистическом плане.

Цель нашей статьи выявить закономерности тенденции адаптации заимствованной грузинской лексики в русском языке.

Грузинские слова, пришедшие в русский язык, обычно подвергаются фонетическим, грамматическим и семантическим изменениям.

Фонетическое освоение грузинских слов состоит в их приспособлении к звуковым законам заимствующего языка. При заимствовании, в первую очередь, происходит замена непривычных по артикуляции грузинских звуков близкими им по качеству звуками русского языка. Так, например, грузинские звуки „თ“, „ჭ“, „ქ“, „ყ“, которых нет в русском языке, заменяются близкими по звучанию русскими звуками «т», «ч», «к», например: თამადა – тамада, ჭაჭა – чача, ქვეერი – квери и т.д. Некоторые согласные передаются по-разному, например: ფანდური, ფრანგული, ფრიდონ, ფიქრია – пандури, франгули, Фридон, Пикрия. В данных словах грузинский звук «ფ» передаётся в одних случаях русским звуком «п», в других – звуком «ф».

Слитный звук «ჯ» передаётся двумя звуками «дж»: ოჯალეში – оджалеши, ხურჯინი – хурджин.

Грузинский звук «ჭ» обычно передаётся близким по звучанию русским звуком «ч» (ჭაჭა – чача). Однако в некоторых грузинских словах (აჭარა, მაჭარი) вместо ожидаемого «ч» имеем сочетание звуков «жд» (Аджария, маджари). Это явление, по всей вероятности, объясняется влиянием тюркоязычной речи, в которой звука «ჭ» нет и вместо него употребляется «дж».

Когда русские пришли в Грузию, то они здесь встретили многоязычное общество, в том числе ирано- и тюркоязычное. Видимо, русские от иранцев и турок чаще слышали «Аджара», «маджар». Постепенно эти формы закрепились в речи русскоязычного населения и в произведениях писателей XIX века (Ахведиани 2002: с.28). В топониме Аджария употребление «дж» стало нормой, а в слове მაჭარი, наряду с правильной формой «мачари» многие писатели и сегодня по традиции употребляют ошибочную форму «маджари», например:

Куда мы торопимся, Костя,
маджари едва пригубя?

(Е.Евтушенко. «Горная дорога»)

Примером фонетической адаптации является действие закона редукции в безударных гласных и смягчение согласных перед «е» в заимствованных грузинских словах: хевсур [x'ивсур], чурчхела [чурчх'ела], боржоми [баржом'и].

Грамматическое освоение грузинских слов заключается в том, что они приобретают грамматические формы, свойственные словам русского языка, подчиняются его системе склонения и спряжения. Это приводит к перестройке формальных показателей слова (падежных окончаний имён, личных окончаний глаголов, суффиксов), если они чужды грамматике заимствовавшего их языка. Обычно формальный показатель или утрачивается, или сохраняется. Утрачиваются те формальные показатели заимствованных слов, которые не имеют сходных по звучанию формальных показателей в русском языке. Например, в некоторых грузинских словах отпадает не характерное для русского произношения окончание именительного падежа «-ი»: შამპურები – шампур, მარანი – маран или марань, например:

Вино держат в *маранах*, огромных кувшинах, зарытых в землю.

(А.С.Пушкин. «Путешествие в Арзрум»).

Однако могут происходить и обратные явления, когда часть основы грузинского слова в русском языке воспринимается как окончание (в грузинском языке четыре гласные ა, ო, უ, ე в конце существительных входят в основу). Так, в словах *чурчхела, чоха, чача, Шота, Важа* и других конечное «-ა» принадлежит основе, а в русском выделяется как окончание.

Грузинское слово *ჭიშტი* – *коши* представляет собой форму единственного числа, в русских же текстах оно ассоциируется с такими словами как *мышь, камышь* и воспринимается как форма множественного числа, а на основе подобного восприятия появляются формы косвенных падежей *кошей, кошам* и т.д.

Подобное явление имеет аналоги в истории освоения грузинских слов (сравним с дореволюционными названиями населённых пунктов: Телавы, Кобулеты, Гагры, Цхнеты и др.). Данная традиция и сейчас бытует в русском языке. Часто можно встретить формы типа *купаты, тхиламуры, Гомборы, Млеты* и т.п.

Грузинские слова в результате преобразований в их грамматическом оформлении включаются в систему рода, числа и падежа русского языка. Например, слова *тамада, санля, чача* изменяются по первому склонению, *шампур, духан, хевсур* – по второму склонению, а *Алазань, Джугань, марань* – по третьему склонению.

Эта задача достигается сравнительно легко. Грузинские существительные на «-ა» становятся существительными женского рода, первого склонения: ჭაჭა – чача.

Например: Я *чачу* пил. А в *чаче* был табак...

(А.Межиров. «На побережье»).

Иногда адаптация грузинского слова достигается путём замены грузинского окончания «-ი» на русское «-а»: წალდი – цалда. Например:

И в тесную *кузницу* шли друг за другом

С *лопатой* и *цалдой*, с *косою* и *плугом*...

(О.Челидзе. Смерть Кузнеца. Перевод Е.Николаевской.)

Включение грузинских существительных в систему второго склонения происходит путём отсечения форманта грузинского именительного «-ი»: ხინკალი – хинкал, шампури- шампур, купати-купат, например:

И не шумя излишними страстями,
Хлебаť *хинкал*, заправив чесноком...

(Н.Тихонов. «Я как лезгин, смотрел...»).

Если же при утрате грузинского окончания, основа смягчается, слово превращается в существительное третьего склонения, например:

Там, где вьётся *Алазань*,
Веет неґа и прохлада...

(А.С.Грибоедов. «Освобождённый»).

Через долину, прямо над Джуганью,
Стоял хребет, и я встречался с ним...
(Н.Тихонов. «Джугань»).

Другим показателем грамматического освоения грузинских слов является появление у них способности к репродукции. Часто от существительных, обозначающих грузинские реалии при наращении русских словообразовательных суффиксов, образуются другие русифицированные части речи: хинкали – хикальный, хинкальная; хаши – хашный, хашная, бескашно; тари – тарист; мацони – мацонщик и т.д.

Безусловно, грамматической адаптации подвергаются далеко не все грузинские слова. Даже среди зафиксированных в русских словарях грузинских слов большую часть составляют несклоняемые имена существительные: *харчо, ткемали, мацони, мцыри, чахохбили, чанахи, тари*. Очень часто адаптация грузинского слова в том или ином тексте зависит от конкретных стилистических целей, стоящих перед автором. В поэтическом же произведении выбор адаптированной или несклоняемой формы часто зависит от версификационных и иных стилистических задач, стоящих перед поэтом или переводчиком, например:

Ты одарил влюблённых гордой силой,
Ткемалей снег рассыпал на пути...

(С.Чиковани. «Дума о Риони». Перевод А.Межирова.)

В процессе адаптации нередко изменяется семантика грузинского слова. Например, грузинское по происхождению слово *сакля* в русском языке не только изменило свой фонетический облик (*სახლი* – дом), но произошло сужение значения данного экзотизма. *Сакля* в русском языке обозначает не просто дом, а является названием хижины, жилища горцев на Кавказе.

Подчинение заимствований лексической системе русского языка выражается и в том, что заимствованное слово в русском языке получает новое значение. Примером может служить грузинское слово *мацони*, которое вошло в семнадцатитомный «Толковый словарь русского литературного языка» со ссылкой на словарь под редакцией Д.Н.Ушакова. В толковании этого слова даётся синоним «простокваша» с пометой «грузинское», «областное» (Ушаков 1938: т. II с.165.). Однако в употребительном плане слово «мацони» не имеет общезыкового распространения. Оно, видимо, распространено и понятно в речи людей, в какой-то мере близких к кавказскому ареалу (о чём свидетельствует пояснение «на Кавказе»). Хотя из пометы «областное» не ясно, в каком областном говоре русского языка *простоквашу* именуют словом *мацони*.

Семантическая освоенность слова дала возможность при помощи русского суффикса – *щик* образовать от несклоняемого *мацони* новое слово со значением лица – *мацонщик*, которое уже является собственно русской лексической единицей.

В толковании других грузинских блюд (*чахохбили, чанахи, харчо*) имеется указание на их экзотический, национальный характер и не приводится никаких русских синонимов.

Некоторые грузинские слова подверглись лексическому освоению со стороны русского языка, так как они называют предметы, явления уже свойственные русской действительности. Например, в русском языке нет эквивалента грузинскому слову *тамада*, потому что феномен руководителя застолья чужд для русской традиции. Однако в последнее время очень часто и русская пирушка не обходится без *тамады*. Слово это хотя и не потеряло ещё грузинского национального оттенка, но уже прочно освоено русским языком как в грамматическом, так и семантическом плане.

Неотъемлемой частью русского быта стали также слова *шампур, харчо, чача, боржом* (несмотря на запрет) и некоторые другие грузинские слова. Всё это свидетельствует об их семантическом освоении.

Как уже отмечалось, в количественном отношении грузинских слов, ставших элементами русского языка сравнительно немного. В произведениях русских авторов и в речи определённой части носителей русского языка можно встретить гораздо больше таких грузинских слов, которые не вошли в толковые словари русского языка. Некоторые из них

очень часто встречаются в русском языке, другие – реже. Немало и единичных случаев употребления грузинских слов в текстах переводов и в оригинальных художественных произведениях на грузинскую тему, например: *дедамица, тависуплеба, дедулети, качаги, ззири, канджари* и т.п. Употребление подобных грузинских слов в русском языке не всегда можно считать обогащением лексики русского языка: оно целесообразно тогда, когда вызвано необходимостью точно назвать предмет, явление или задачей художественного выражения, художественного образа. Заимствованиями их можно назвать лишь условно. Пока это только своеобразные неологизмы или окказионализмы. Их адаптация в русском тексте полностью зависит от конкретных стилистических, версификационных (в поэтических произведениях) целей писателя или переводчика.

Заимствование подразумевает одно необходимое условие – хотя бы минимальную осведомленность будущего читателя о том языковом мире, из которого происходит заимствование. Без такой уверенности иноязычное слово окажется просто чужеродным и лишним в тексте произведения. Писатели и поэты, разумеется, знают это и поэтому заимствуют только те слова, которые либо не поддаются переводу, либо при переводе теряют нечто невосполнимое, специфически колоритное. Двухвековые языковые и культурно-литературные контакты создали условия, которые позволяют русским писателям и переводчикам достаточно смело использовать грузинские лексические пласты в своих произведениях без риска быть непонятыми для их читателя. Эта уверенность в коммуникативной полноценности грузинских слов возникла уже в начале XIX века и особенно усилилась в XX веке. И сегодня грузинские заимствования играют роль своеобразного мерила как художественно-выразительных возможностей грузинского языка, так и ценнейшей культурно-эстетической информации об истории, интеллекте и нравственных критериях грузинского народа.

Литერატურა:

1. Ахвледiani М.Х. К вопросу о русском эквиваленте грузинского топонима "აშარა". Батумский государственный университет им. Шота Руставели. Труды. IV. 2002 (Серия гуманитарных наук).
2. Взаимовлияние и взаимообогащение языков народов СССР. Ответственный редактор Ю.Д. Дешериев. М., 1987.
3. Словарь современного русского литературного языка. В 17-ти томах. М.–Л. Издательство АН СССР, 1950-1965 (БАС).
4. Толковый словарь русского языка. Т. 1-4. Под ред. Д.Н.Ушакова. М., 1935-1940.

მერაბ ახვლედიანი

ქართული ლექსიკის ადაპტაციის ლინგვისტიკური პრობლემები
რუსულ ენაში

ნაშრომი ეძღვნება ქართული ლექსიკის რუსულ ენაში ადაპტაციის კანონსომიერებების შესწავლას, მისი აზრობრივი და სტილისტური ფუნქციების განსაზღვრას. განხილულია ქართული სიტყვების ფონეტიკური, გრამატიკული და სემანტიკური ათვისების ხერხები რუსულ ენაში. ფაქტობრივ მასალად, ძირითადად, გამოყენებულია რუსულ განმარტებით ლექსიკონებში დაფიქსირებული ქართული სიტყვები.

Merab Akhvlediani

Lingual-Stylistic Problems of Georgian Vocabulary Adaptation In the Russian Language

The main purpose of the given work is to study the regulatory function of Georgian vocabulary adaptation in the Russian language, determining its semantic and stylistic functions.

The paper also discusses the phonetic, grammatical and semantic methods of Georgian words assimilation in the Russian language. Georgian words fixed in Russian explanatory dictionaries are used as factorial material.

З.Н.Асланова

Азербайджанский университет языков

О проблеме аспектуально-темпоральных вариантов форм и композиционно-стилистических функций настоящего перфектного времени в произведениях А.Хейли

Ключевые слова: *настоящее перфектное время (НП), векторный нуль, видо-временные формы*

Аспектуально-темпоральные варианты форм художественного времени подразумевают собой функционирование видо-временных форм английского глагола в художественном тексте.

Для данного исследования использовался метод компонентного анализа, заключающийся в разложении значения языковой единицы на предельные (минимальные, далее не делимые) компоненты значения, которые носят название «семь». Одним из основных признаков сем является сочетаемость видо-временных форм с лексическими средствами выражения временных отношений и субституция (замена одной видо-временной формы другой).

Настоящее Перфектное (НП) время делится на: НП эксклюзивное, НП инклюзивное и НП кратное.

НП эксклюзивное

1. *She appeared to consider. "Well, my pulse has been normal; temperature around ninety-eight point eight. Haven't checked blood pressure recently"* (Final Diagnosis, p. 25).

2. *"Look, Kent." Pearson was more conciliatory now. "Just lately I've been up to my ears. You've no idea how much work there is"* (Final Diagnosis, p. 35).

3. *The doctor returned to the bed. "The oxygen will make you more comfortable, Mr. Wells, I imagine you've had this bronchial trouble before"* (Hotel, p.28).

НП эксклюзивное характеризуется предшествованием по отношению к векторному нулю оси ориентации настоящего времени; контактной ретроспективностью действия по отношению к векторному нулю оси ориентации настоящего времени; завершенностью или пресеченностью действия; единичностью действия; локализованностью действия во времени; нелокализованностью действия во времени.

Контактная ретроспективность действия по отношению к векторному нулю оси ориентации настоящего времени характеризует обязательную контактность с векторным нулем, а также предшествование действия векторному нулю.

НП эксклюзивное характеризуется совместимостью со средствами позиционного времени, которое указывает на соотношенность таких временных величин как «раньше чем» (*recently, lately, before*), а также со средствами контактности с точкой отсчета как *just*. Единичность действия указывает на несовместимость со средствами выражения повторяющегося действия. Так, в отрывке 3, форма НП *you've had this bronchial trouble before* с помощью временного маркера *before* возвращает читателя и самого персонажа в прошлое.

Для реализации НП эксклюзивного не требуется благоприятный контекст. Оно может быть использовано как в предельных, так и в непредельных глаголах.

Пресеченность действия не означает завершенность, т.е. она понимается как ограниченность действия во времени.

Свойством, которым характеризуется НП эксклюзивное, является его одномерность, т.е. соотношение с векторным нулем оси ориентации настоящего времени, что определяет положение события во временном континууме.

Другим свойством НП является непрерывность временного потока, которая выражает действие обязательно контактное с векторным нулем и связанное с ним какими-то нитями.

НП эксклюзивное осуществляет возвращение назад во времени – обращает время вспять. Сам читатель возвращается мысленно назад и вновь проходит путь до той условной точки отсчета, соответствующей временной позиции персонажа [2, 98].

Наиболее часто НП встречается в плане персонажей, а также в плане рассказчика, где произведение написано в форме настоящего времени.

НП инклюзивное

1. *"I've been around as long as the other girls." She looked at him with a mixture of frankness, and curiosity, ... (Final Diagnosis, p. 19).*

2. *"Presumably neither he nor his physician were aware of its presence. The man has been tuberculous for many months. It is possible he may have infected others around him – his family, people he worked with, even some in this hospital" (Final Diagnosis, p. 23).*

НП инклюзивное характеризуется предшествованием действия по отношению к векторному нулю оси ориентации настоящего времени; включением векторного нуля в протяженность действия; контактной ретроспективностью действия по отношению к векторному нулю; единичностью действия; локализованностью действия во времени.

Локализованность действия во времени обусловлена включением векторного нуля в протяженность действия. Для ее реализации необходимо наличие обстоятельственных слов и обстоятельственных придаточных предложений с начальной фазой действия. В отрывке 2 начальной фазой является первое предложение с глагольной формой ПИ (Прошедшее Индефинитное), а за этой формой следует форма НП (*the man has been tuberculous...*).

Как и НП эксклюзивное, НП инклюзивное заставляет читателя вернуться назад и имеет свойства одномерности и непрерывности временного потока. Формы НП выражают действие, предшествующее временной позиции персонажей, которая фиксируется с помощью глаголов в прошедшем времени.

Контекст, где употребляются НП инклюзивное и НП эксклюзивное, характеризуется одновершинностью.

НП кратное

1. *...Aloud he said, "I've always thought, you know, that we have a good deal in common." (Final Diagnosis, p. 45)*

2. *He said softly, "I've sometimes wondered why" (Final Diagnosis, p. 45).*

3. *Afterward Andrew asked, "What was it Mrs. Upshaw said to you?"*

Celia told him, adding "I haven't always lived up to Teddy's ideal. I remember that fight, the argument, you and I had in Ecuador when you pointed out some places where I'd ignored my conscience, and you were right" (Strong Medicine, p. 218).

НП кратное характеризуется предшествованием по отношению к векторному нулю оси ориентации настоящего времени; контактной ретроспективностью действия по отношению к векторному нулю периода, в течение которого возможно повторение действия; кратностью действия; пресеченностью каждого отдельного сегмента действия; нелокализованностью действия во времени.

Литература:

1. *Иванова И.П.* Вид и время в современном английском языке. Л.:ЛГУ, 1961, 200 с.
2. *Тураева З.Я.* Категория времени. Время грамматическое и время художественное, М.: Высшая Школа, 1979, 219 с.

ზ. ასლანოვა

რეალური პერფექტული დროის კომპოზიციურ-სტილისტური ფუნქციებისა და ასპექტურ-ტემპორალური ვარიანტების ფორმის პრობლემისათვის
ა. ჰეილის შემოქმედებაში

განხილულია რეალური პერფექტული დროის კომპოზიციურ-სტილისტური ფუნქციებისა და ასპექტურ-ტემპორალური ვარიანტების ფორმის საკითხები ა. ჰეილის შემოქმედებაში.

Aslanova Z.N.

About the Problem of Aspectual-Temporal Variants of the Forms and Compositional-Stylistic Function of the Present Perfect Tense in the Works by A.Haily

The thesis is devoted to the investigation of the aspectual-temporal variants of forms and the compositional-stylistic functions of Present Perfect Tense in the works by A.Haily. According to the aspectual-temporal variants of forms Present Perfect (PP) is divided into: PP exclusive, PP inclusive and PP multiple. As to the compositional-stylistic functions PP is divided into: PP retrospective and PP resultant

Будагова Айнур

Университет иностранных языков

Особенности передачи и связи речевых форм в тексте

Текст является объектом исследования различных областей науки, в том числе литературоведения, стилистики, социологии, криминалистики, информатики и информационных технологий. Каждая из этих областей подходит к тексту, исходя из своих целей, и по этой причине текст определяется по-разному. «Невозможно раскрыть все значения текста, «он открыт в бесконечность» и никакой читатель, никакая тема, никакая наука не может остановить процесс его раскрытия по значению в нашем понимании» [1, 281].

Текст является целостным. У этой целостности есть свои единицы и между этими единицами существует взаимосвязь. Текстовые единицы определяются в различных формах. Части текста, единицы, могут быть сгруппированы согласно его создателям.

Монолог является текстом, созданным одним лицом. Диалог имеет двух создателей. Художественное произведение имеет одного автора или двух и более, если оно написано совместно. Если подойти к тексту с указываемой призмы, мы можем принять его в целом как речевой акт одного или двух лиц. В литературном произведении бывают различные образы, персонажи и в течение всего произведения монологическая и диалогическая речь этих персонажей заменяет друг друга. В то же время в таком тексте наблюдаются внутренняя речь и ссылки автора и персонажей. В результате, в тексте выявляются речи, обладающие различными особенностями. И как при их вводе в текст, так и в их форме и виде проявляются и черты сходства, и черты

различия. В современном период существует большая необходимость в исследовании текста в указываемом направлении.

У термина «текст» есть несколько видов употребления. Понятие «текст», по мнению говорящего, включает в себя законченное значение или же употребляется для определения какого-либо высказывания (дискурса), состоящего из одного или нескольких предложений.

Текст создается в определенной синтаксической рамке для того, чтобы в максимальной степени достигнуть эффективного процесса передачи определенной, конкретно соответствующей информации, что обуславливает ее целостность [2, 78]. Тексту присуще «внутреннее формирование. Оно превращает его в одно структурное целое на синтагматическом уровне. Но для того чтобы быть целостным текст еще должен быть и внутренне связанным» [3,139].

Согласно формам их ввода в текст различные речи в тексте имеют две основные формы: прямая и косвенная речь. Конструкция прямой речи состоит из двух частей: 1) авторская речь; 2) чужая речь. При подходе с такой же позиции косвенная речь тоже состоит из двух частей: 1) авторская речь; 2) чужая речь, преподнесенная автором от своего имени; это также называется чужая преобразованная речь. Кроме этих двух частей конструкций, содержащих прямую и косвенную речь, представляется возможным выделить в составе авторской речи еще один элемент, привлекающий внимание из-за своей стабильности. Для конструкции прямой речи этот элемент в литературе называется речевым глаголом. В косвенной речи используется союз.

Независимо от того, в какой форме речь вводится в текст, существует сторона, которая, создает и передает ее, а также, которая принимает и постигает ее. В противном случае не бывает необходимости в создании текста. «В то время как, адресат, как понимающая и использующая сторона является связанной формальными показателями, отправитель мысли, адресант, будучи создателем собрания понятий и повелений, используя семантическую структуру, ее элементы, выступает как субъект, передающий содержание предмета и событий ситуации» [4, 97].

На форму речей включенных в текст оказывает влияние то, для какого адресата он написан. Но, эта черта не может изменить средства ввода речи. Например, когда элемент называющийся речевыми глаголами принимается как компонент конструкции прямой речи, тогда четко проявляется порядок трех компонентов: авторская речь, речевой глагол, и чужая речь.

Очень часто речевой глагол отмечается как основное средство ввода чужой речи. В то же время, следует отметить, что средства ввода прямой речи не ограничиваются только речевыми глаголами. Среди этих средств находятся формы глагольных союзов, интонация, грамматические средства и контекст. Перечисленные средства не являются только лексическими средствами. Здесь нашли себе место элементы и грамматического, и фонетического, и текстового языкознания.

Конструкция прямой речи имеет две части: 1) авторская речь; 2) чужая речь. Эти две части связаны друг с другом структурно-семантическим и грамматическим путем. Семантическая связь является смысловым отношением, связывающим две основные части. В таком случае, существуют средства, связывающие друг с другом две части конструкции прямой речи, два ее основных компонента. Очевидно, что средства ввода и связи являются отдельными понятиями. При одинаковой форме объяснения вторая из них является более правильным термином. Это средства связывающие компоненты

речевой конструкции друг с другом, на лексико-семантическом, грамматическом и других уровнях.

Различаются три подгруппы: глаголов, выражающих движение или чувства предшествующие речевому или мыслительному акту: 1) глаголы, выражающие мимику, жест и действия, вместе сопровождающие речь и мышление: кивать головой, улыбаться, нахмурить брови, вставать, смотреть; 2) глаголы, сопровождающие речь и мышление говорящего, выражающие внутреннее состояние и дающие знать о чувстве, ощущении и эмоции: обижаться, радоваться, сердиться; 3) глаголы восприятия.

Одна из сторон участвующих в речевом акте является активной, другая – пассивной. Как активная, так и пассивная стороны осознают ситуацию, не как она есть, а в приближенной форме. На обе стороны оказывают влияние такие экстралингвистические факторы как, восприятие, менталитет, мировоззрение.

В процессе восприятия играют свою роль и средства, связывающие различные речевые формы. Например, использование глаголы «сказать» в речевых конструкциях довольно широко распространено в художественных произведениях. Например: Лицо женщины побелело.

«Собака идет», сказала. – Ты не успокойся, пока не принесешь вреда этому обреченному на гибель (С.Азари 108). Сосед Мюршюд опять оглянулся через забор, скаля зубы и облизывая кончики редких рыжих усов, сказал: «Что случилось, учитель, кажется, твои яйца нынешнего года тоже оказались протухшими. Хи-хи-хи...» (Сабир Азари 169). Девочка сказала матери: «Сыграем в шашки, мама?» «В Эфиопии двести тысяч людей умерли от голода! Вот тебе на!» а это как будто про себя сказал мужчина, читающий газету. Девочка протянула руку и достала карты из маминой сумки и снова, с надеждой смятчить мамино сердце, сказала: «Тогда давай поиграем в карты; «дураки». (Елчин 116) и т.д..

Ф.Ализаде отмечает, что перевоплощение мысленной структуры в языковую структуру отображается в 3 ступенях. По ее мнению эти ступени следующие: 1. мысль – разрозненный, неиспользованный материал; 2. внутренняя речь – с предикативной информацией; 3. внешняя речь – отрегулированная на языковом уровне.

Средства связи речь обуславливают переход из одной ступени в другую. Глагол «сказать» показывает, что речь является внешней речью. И напротив, такие глаголы как думать, замысливать могут превратиться в показатель внутренней речи.

«Считается, что структурные единицы речи бывают вместе в памяти и находятся в сопоставительной связи друг с другом. Языковые единицы существуют в сознании тех, кто говорит на этом языке. Падежные формы одного и того же слова составляют одну парадигматику, а формы спряжения одного и того же глагола – другую парадигматику» [5, 212].

Эта особенность проявляется в одной и той же форме в текстах, созданных на языках с различными системами. Вместе с этим, отличительная черта между ними больше всего находит свое выражение в средствах связи. Например, “I’ll talk to them”, Leahorn said. “Why are you not Orthodox?” people say. Глагол «Say» находит свое применение и при передаче других видов прямой речи. I had a dream that said to read Carlos Castaneda’s “Journey to Ixilan” What she’s saying to herself is: “Be yourself”

Имран пожал плечами и тихо сказал:

- А я больше не вижу бамбуковый сундук.

Ахмед Башир как истинный деловой человек сказал:

- Китайский порошок. (С.Гаев 63).

Иногда во время подачи отдельных речевых форм и типов автор использует очень близкие с семантической стороны речевые глаголы, употребляет их последовательно. Такое использование речевых глаголов может быть нацелено на устранение повтора. – «Так и есть», - заговорил Ахмед Башир, оглядываясь по сторонам, - «Этого сундука не видно. Но зачем нам этот сундук, когда у нас на руках столько денег», - сказал он, и спрятал мешочек с деньгами за пазухой (С.Агаев 63).

Глагол «де» в азербайджанском языке, глагол «say» в английском языке являются производными авторской речи. Например, - «Зачем не снимаешь пиджак?»

Сказал, что не снимает, скоро уйдет, есть дела. Просто так сказал то, что в голову пришло, на самом деле хотел здесь остаться до девяти; днем, когда выходил из дому сказал, что после уроков пойдут с Вовой в кино. (Елчин 198).

«Basic food aid was an urgent necessity», he said.

Other people said they were now afraid to go out at night.

About fifty civilians were said to have been killed.

Если автор при передаче чужой речи хочет привлечь внимание к выражению определенными словами мыслей и чувств этого человека, то он использует глагол «express» «выражать». В таком случае в предложении после глагола в функции дополнения, как члена предложения, выступает словосочетание с существительным.

As many as fifteen companies have expressed an interest in entering the field.

The friend expressed her concern that J J might 'do something foolish'.

В различных языках используются различные слова для ввода косвенной речи. В английском языке для ввода косвенной речи есть ряд вопросительных местоимений: what, who, which, why, when, where, whom, whose. Отмеченные слова более активны при построении вопросительных предложений в английском языке. Вместе с этим, эти слова также играют роль одного из важных средств передачи косвенной речи. Например, I asked the two men why they were taking the risk. – Я спросил у двух мужчин, зачем они рискуют. (Я спросил у двух мужчин о том, почему они идут на риск.) She rang Tom and asked him who Anne was. – Она позвонила Тому и спросила у него кем является Анна. (Она позвонила Тому и спросила у него о том, кем является Анна).

В английском языке некоторые глаголы, используемые для передачи косвенной, речи помогают раскрытию истинного значения речи.

The Minister of Defense implied that the document was a fake.

В упомянутых случаях употребляются глаголы hint – указывать, намекать; imply – иметь в виду, подразумевать, предполагать; insinuate – внушать, intimate – указывать, намекать, упоминать. Эти глаголы служат для передачи чужой речи с полной точностью.

Построение различных форм речи в тексте может также исходить из желания адресата выразить свое отношение. Для этого адресат использует различные глаголы. Например, глагол «admitted» использованный в предложении: «Dr. Ali Backer admitted he had been 'leant on by a third party'» – означает что, Backer не хотел бы высказать указанные слова, его вынудили сказать это. При вводе предложения с другим глаголом указанное значение не проявляется: «Dr Backer said the two groups met after 'an influential third party' had prevailed upon them to try to reach an accord».

То, каким образом выражается чужое умозаключение, играет значительную роль для более ясного понимания коммуникативного акта. Поэтому бывает необходимо во время передачи речи указать на то, каким образом эта мысль была высказана чужим

лицом или дать информацию об этом. Это достигается с помощью употребления глаголов в словах автора или в контексте.

Значит, нужно рассмотреть слово автора, речь автора или контекст автора как целостную синтаксическую единицу. Конструкция прямой речи состоит из двух частей: авторская речь и чужая речь. И авторская речь, и чужая речь могут образовываться из различного количества синтаксических единиц.

В текстовом языкознании продолжают научные дебаты вокруг включения в объект исследования абзаца, который, будучи речевой единицей, по размеру больше чем предложение, представляет собой сложное синтаксическое целое. И абзац, и сложное синтаксическое целое считаются соединением нескольких предложений. Некоторые исследователи пытались выяснить различия между абзацем и сложным синтаксическим целым. (Руднев, Фридман, Свотина, Силгман).

Пропуск авторской речи больше всего характерен для диалогической речи. Причина этого ясна. В диалогической речи каждый участник произносит свою речь. Нет необходимости в том, чтобы диктор, являющийся участником диалога представлял себя. Его собеседник знает с кем он разговаривает. Однако если диктор вводит чужую речь во время диалога, то в этот момент он становится заменителем автора, и в его речи находят место и авторская и чужая речь.

В художественном произведении, в зависимости от обстоятельств, речевая ситуация персонажей может принять форму полилога и диалога. В результате не бывает необходимости в их представлении. Несмотря на пропуск авторской речи можно определить к кому относится речь. Определение происходит на основе контекста. Т.е. читатель из общего контекста знает к кому относится речь.

Литერატურა:

1. *Абдуллаев К.* Теоритические проблемы синтаксиса азербайджанского языка. Баку: Маариф, 1999.
2. *Аллахвердиева Ф.* Текс, внутритекстовые связи и его элементы.// Исследования 3. Баку, Елм, 2007. –С.78-89
3. *Гальперин И.Р.* Текст как объект лингвистических исследований. Москва, 1981.
4. *Ализаде Ф.* Язык как выразитель мышления (многоаспектный подход)// Исследования 3. Баку, Елм, 2007. –С.97-105
5. *Адилов М.И., Вердиева З.Н., Агаева Ф.М.* Толковый словарь лингвистический терминов. Баку, 1989.

აინურ ბუდაგოვა

სამეტყველო ფორმების გადაცემისა და კავშირის თავისებურებები ტექსტში

განხილულია სამეტყველო ფორმების გადაცემისა და კავშირის თავისებურებები.

A.Budagova

Interlinguistic and Romance Roots in Lexis of Artificial Languages

Transfer and relation of various speech forms in a text, and means of their application and connection is studied in the article.

The influence which is made on the context by the means connecting text units is studied.

ფრაზეოლოგიზმი და იდიომი, როგორც ენობრივი ცნობიერების პროდუქტი

საკვანძო სიტყვები: სამყაროს ენობრივი ხატი, შინაფორმა, ფრაზეოლოგიზმი, იდიომი, მეტაფორა.

გარემომცველი სინამდვილის და ობიექტური რეალობის ვერბალურად ასახვის, ინფორმაციის რაციონალურად და შეკუმშულად გადმოცემის საუკეთესო საშუალება ფრაზეოლოგიზმები და იდიომებია. ისინი ეკონომიურად გამოხატავენ კონკრეტული სიტუაციის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებებს, რომლებიც ნებისმიერი ენობრივი კოლექტივის ცნობიერებაში „სამყაროს ენობრივი ხატი“ ფორმით არის წარმოდგენილი [1]. ფრაზეოლოგიზმებისა და იდიომებისათვის ხასიათდებიან ერთგვარი „რედუცირების ხარისხით“; იგი დამოკიდებულია იმაზე, თუ ვნის განვითარების კონკრეტულ ეტაპზე ამ ვნის მატარებელი სუბიექტი ფრაზეოლოგიზმისა და იდიომის შინაფორმას აღიქვამს როგორც სამყაროს ცოცხალ, თუ უკვე წაშლილ ენობრივ ხატს. სამყაროს ცოცხალი ენობრივი ხატი შემთხვევაში სუბიექტის ცნობიერებაში გადაიშლება სამყაროს ენობრივი ფრაგმენტის ერთ-ერთი ვარიანტი, მინი მოდელი. რაც შეეხება ცნობიერებაში წაშლილ სამყაროს ენობრივ ხატს, იგი მხოლოდ მიანიშნებს ნომინაციის მიხედვით და ახდენს არაარსებითი კავშირების დასტურებებს. მოცემული ნაშრომი წარმოადგენს ფრაზეოლოგიზმებისა და იდიომების ენობრივი ცნობიერებისა და ლინგუოკრეაციული ასროვნების პროდუქტად განხილვის ერთგვარ ცდას.

ფრაზეოლოგიზმი და იდიომი სუბიექტის ენობრივი ცნობიერების, მის მიერ სამყაროს ვერბალური გაასრებისა და ლინგუოკრეაციული ასროვნების პროდუქტია. ისინი ყველაზე რაციონალურად ასახავენ ობიექტურ სინამდვილეს კომუნიკაციის პროცესში, რაც მათ შინაფორმაშია დაფიქსირებული. შეიძლება ითქვას, რომ მათი შინაფორმა სუბიექტის ასოციაციულ-ხატოვან საფუძველზე მოტივირებული კომპლექსია, რომელიც შინაარსის ფორმირებაზე ორიენტირებული. იდიომები ენობრივი კოლექტივის კომპეტენციაში არსებული ენობრივი ნიშნებია და მათ საფუძველს იდიომატურობა წაროადგენს. იდიომი ჩნდება მაშინ, როდესაც აღმნიშვნელი კარგავს პირდაპირ კავშირს აღსანიშნთან და გამოიყვება ახალი აღსამიშნის ნომინაციის მიზნით. იდიომის ეტიმოლოგია უცნობია. ასე მაგ. რთულია თქმა, თუ რა ენობრივ-ასოციაციური ხატი უდევს საფუძვლად ქართულ იდიომს: “ჭიპი აქვს მოჭრილი” და მის რუსულ და გერმანულ ანალოგებს “Он собою съел на этом деле” “er versteht sich darauf” “er ist ein Meister in diesem Fach” თუმცა, ნათელია, რომ სამივე შემთხვევაში ლაპარაკია სპროფესიული საქმიანობის რომელიმე კონკრეტულ სფეროში დიდი გამოცდილების მქონე ადამიანზე ან 2.ადამიანზე, რომელსაც აქვს რაიმე კონკრეტულ ჩვევაში გადასრდელი, თვისება. საყურადღებოა, რომ ამ კონკრეტული იდიომის მნიშვნელობას სწორად აღიქვამს, როგორც ქართული, ისე გერმანული და რუსული ენების მატარებელი სუბიექტი. აღნიშნული მეტყველებს იმ გარემოებაზე, რომ იდიომის შინაფორმა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ე.წ. “რეალური ფაქტისაგან” დამოუკიდებლად. იგი ასრულებს “კვაზისიტუაციის” სიმბოლოს როლს, რომელიც დამკვიდრებულია მის შინაფორმაში. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვთქვათ,

რომ იდიომი აღნიშნავს არა მარტო იმას, რაც დამკვიდრებულია მის შინაფორმაში, არამედ მის გარეთ არსებულ ხატოვან-სიმბოლური დატვირთვის მქონე ცნებით-კონცეპტუალურ სუბსტანციასაც [2]. იდიომის მეშვეობით ობიექტური სინამდვილის კონცეპტუალიზაციისა და ვერბალიზაციის სხვადასხვა გზა არსებობს. იდიომის შინაფორმა მეტაფორიზაციის შედეგად ახდენს სუბიექტის ცნობიერებაში ობიექტური სინამდვილის ხატოვნად ასახვას. იგი მის ცნობიერებაში აირეკლება, როგორც ენობრივ მოცემულობაში დამკვიდრებული სამყაროს შესაძლო "ხატი", "რეალია", რაც იმაზე მეტყველებს, რომ ლინგუოკრეაციული ასროვნება თავისთავად გულისხმობს საგნობრივი სამყაროს რეალურ კავშირებსა და დამოკიდებულებებს სამყაროს სურათის ფრაგმენტების, მისი მოდელების შექმნაში. შეიძლება ვთქვათ, რომ სწორედ ამ პროცესში ხდება სამყაროს ვერბალური გააზრება სუბიექტისეულ ფანტაზიაზე დაყრდნობით, რაც ენობრივი ცნობიერების შემოქმედებითი ხასიათის უცილობელი დადასტურებაა.

საყურადღებოა, რომ პირველადი ნომინაციისაგან განსხვავებით, რომელიც ობიექტური სინამდვილის ვერბალიზაციას გულისხმობს, იდიომის შექმნა წარმოადგენს მეორადი ნომინაციის პროცესის ერთგვარ პროდუქტსაც. აღნიშნული გულისხმობს იმას, რომ ენობრივი ცნობიერების ფრაგმენტი უკვე პირველადი ნომინაციისას დაკავშირებულია არსებულ ენობრივ ერთეულთან, შერჩეულია ენობრივი ნიშანი, რომლის პრიზმაშიც მიმდინარეობს მეორადი ნომინაციის პროცესი.

იდიომები, რომლებიც მაგალითად "ინტერსუბიექტურ მიმართებებს" ასახავენ, შეიცავენ ექსპრესიულობის და შეფასებითი ემოციურობის მომენტს. ნაშრომის ფარგლებში ინტერსუბიექტურობის გამონახატველი ენობრივი სურათის კლევებისა ყურადღება გაეამახეილეთ ისეთ რეალიებზე, როგორიცაა ოჯახი და შიდაოჯახური მიმართებები. სამყაროს ენობრივ სურათში ლინგუოკრეაციული ასროვნება ერთ სიბრტყეზე აყენებს ადამიანს მის გარემომცველ საგნებთან და მოვლენებთან, ფლორისა თუ ფაუნის წარმომადგენლებთან და ამასთან იყენებს ერთი და იგივე ლექსიკურ საშუალებებს ადამიანის შინაგანი სამყაროს, მისი ქცევის, ექსპრესიული ხასიათის და სხვა სუბიექტებთან ურთიერთმიმართების აღწერის მიზნით. უნდა აღნიშნოთ, რომ ერთი და იგივე ლექსიკური საშუალებების გამოყენება ამ შემთხვევაში ინტერსუბიექტურობის გამოხატვის მიზნით შემოსხვევითი არ არის. ეს პროცესი ორ მიზანს ემსახურება: 1.ენობრივი საშუალებების ეკონომია და 2.ექსპრესიული ფუნქციის შესრულება სამეტყველო ენის მეშვეობით. მეტი თვალსაჩინოებისათვის ინტერსუბიექტურობის გამომხატველი ენობრივი მასალის ანალიზისას მართებულად ჩაეთვალოთ "არქილექსემისა" და "დიფერენციალური სემის" გამოყოფა. მაგ.:

1. Wie der Herr, so's Geschert

არქისემა- „der Herr“-ბატონი, მამრობითი სქესის ადამიანი, მეპატრონე-მფლობელი, უფალი ღმერთი

დიფერენციალური სემა- ოჯახი

არქისემა „Geschert“- ჭურჭელი, მოცულობა, ცხენის აღკაზმულობა

დიფერენციალური სემა- შეილი, შთამომავლობა

2. Von Eulen kommen keine Sperber

არქისემა - ბუ

დიფერენციალური სემა- ოჯახი, მშობლები, წინაპრები

არქისემა - „Sperber“- მტაცებელი ფრინველი „მიმინო“

დიფერენციალური სემა - შთამომავლობა, შეილი, შედეგი, რეზულტატი, ნაყოფი

საყურადღებოა, რომ სუბიექტის ლინგვოკრეაციულ აზროვნებას, რომლის დასაყრდენი ბაზა ეროვნული ენაა, ენობრივ ინვენტარში შეაქვს ეროვნულ-კულტუროლოგიური მსოფლხედვა; რომლის შეუზღუდავი ბუნება მას აძლევს ენობრივი ერთეულის ნეიტრალური სემანტიკიდან ემოციური სემანტიკისაკენ გადასვლის წინაპირობას. შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული თავის მხრივ ყოველთვის მიუთითებს სუბიექტის შეფასებით-ემოციურ დამოკიდებულებაზე კომუნიკაციის პროცესში.

ნებისმიერი ენის ფრასოლოგიური სისტემა მოიცავს ისეთ სიტყვებს, სიტყვათშეთანხმებებს და სტრუქტურებს, რომლებიც მკვლევარს საინტერესო მასალას აწვდიან ენის სისტემის დინამიკაში განვითარების გზების, მეთოდების და ტენდენციების შესახებ. ამ კუთხით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მეტაფორის ფრასოლოგიასთან კავშირის კვლევის პროცესს, რადგან ხშირ შემთხვევაში სწორედ მეტაფორა წარმოადგენს იდიომის წარმოშობის წინაპირობას. საყურადღებოა, რომ ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ მეტაფორა, რომელიც ახალი იდიომის წარმოქმნის საწინდარია, ე.წ. “ხატოვანი”, “თავისუფალი” მეტაფორისაგან. მეტაფორა, რომელიც იდიომის წარმოქმნას უდევს საფუძვლად მოკლებულია ინდივიდუალობას და მას ერთგვარი “სტანდარტული” სახე აქვს. თუმცა აღნიშნულის მიუხედავად ამ ტიპის მეტაფორა გარკვეულწილად ინაუნებს საკუთარ ხატოვანებას და “იგაეურ ბუნებას” [3]. შეიძლება ვთქვათ, რომ იგი უნივერსალური ენობრივი მოვლენაა, რაც ელინდება, როგორც სიერცესა და დროში, ასევე ენის სტრუქტურასა და ფუნქციონირებაში. იგი დამახასიათებელია ყველა ენისათვის დროის ნებისმიერ ისტორიულ ჭრილში, მოიცავს ენის სხვადასხვა ასპექტებს და ელინდება მის ფუნქციურ სახესხვაობებში [4]. ცხადია მეტაფორიზაციის პროცესს საფუძვლად ცნობის ბუნდოვანება უდევს. შეიძლება ვთქვათ, რომ სუნიექტი “საზღვარგარეთის” ამგვარი ბუნდოვანებით. იგი საკუთარ ცნობიერებაში ეერბალურად გაიზარებს სამყაროს, მის მუდმივად ცვალებად ექსტრალინგვისტურ მომენტებს და კომუნიკაციის პროცესში ინდივიდუალურ ენობრივ ცნობიერებაზე დაყრდნობით გამოხატავს საკუთარ კონკრეტულ კომუნიკაციურ ინტენციას.

დასკენის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ ფრასოლოგიური ერთეულები და იდიომები სუბიექტის ენობრივი ცნობიერების პროდუქტია. ისინი წარმოადგენენ სამყაროს ეერბალური გაიზარებისა და სუბიექტის ლინგვოკრეციული აზროვნების ერთ-ერთ გამორჩეულ საშუალებას. მათი შინაფორმა, რომელიც ყოველთვის სუბიექტის ენობრივ ცნობიერებაზეა აღმოცენებული იდიომატიზაციისა და მეტაფორიზაციის შედეგია. აღნიშნული კი, უნდა განვიხილოთ, როგორც სამყაროს ინტუიციურ-გრძნობადი, რაციონალური, ასოციაციურ მეტაფორული და ანთროპომორფული ასახვის ერთგვარი კომპლექსი კომუნიკაციის პროცესში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Гумбольдт В.Ф. О различий строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества. Избранные труды по языкознанию. — М.: Прогресс, 1984 стр.100
2. Шахнарович А.М., Графова Т.А. Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. М.: Наука, 1991, стр 140
3. Lyons J. Semantique. Linguistique, Paris: 1980. P. 200-202
4. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специфическое. М.: Наука, 1988, стр.11-12

*Nana Omar Gamkrelidze
Georgian Technical University*

Phraseology and idiom as a language knowledge produkt

The resume: The idiom is the best way of the rational and compressed display of the validity. It economically displays characteristic attributes of different situations, which is submitted in consciousness of concrete language collective as " a language icon of the world ". The degree of reduction idioms is various. It depends on that as the subject perceives the internal form of an idiom: as alive, or already erased language icon.

In case of an alive language icon, in consciousness of the person displayed the small picture of the world, one of variants of a fragment of a language icon. As to an idiom from with erased language icon in consciousness of the subject, it only specifies the purpose of nominations and abstracts of not essential communications.

In the report, are considered phraseological units and idioms which just as not phraseological language units, are a product of language consciousness. They display an objective reality during communications and are submitted in their internal form. This way is fixed in idioms and phraseological units as the internal form. The internal form represents a complex motivated on an associative - shaped basis which is focused on formations of the contents. An to come from as it was said above idiom is the best means for displaying an objective reality as well as for conveying their rational and compact statement. It economically expresses characteristic values and properties of various situations and is focused on a language icon existing in the subject knowledge. The idiom is necessary for considering as a means creating a language as a result of cognition manipulations of already existing value

*Гамкrelidze Нана Омаровна
Грузинский технический университет*

Фраზეოლოგიზმი და იდიომები როგორც ენობრივი ცოდნის პროდუქტი

Резюме: Идиома является наилучшим способом сжатого и рационального отображения объективной реальности и информации. Идиома самым экономичным способом отображает характерные признаки той или иной ситуации, которые представлены в сознании конкретного языкового коллектива в форме «языковой иконы мира».

Степень редуцирования разных идиом различна. Она зависит от того, как воспринимает носитель языка внутреннюю форму идиомы на конкретном уровне развития языка: как живую или стертую «языковую икону мира».

В случае живой «языковой иконы мира» в сознании человека раскрывается маленькая картина мира, один из вариантов фрагмента языкового мира, существующего в нашем сознании. Что касается идиом со стертой в сознании человека «языковой иконы мира», то они только указывают на цели номинации и абстрагируют несущественные связи.

В докладе рассмотрены фразеологизмы и идиомы, которые так же, как и нефразеологические языковые единицы являются продуктом языкового сознания субъекта. Они отображают объективную реальность в процессе речевого акта, что и зафиксировано в их внутренней форме. Этот способ зафиксирован во внутренней форме идиом и фразеологизмов.

Внутренняя форма представляет комплекс, который мотивирован на ассоциативно – красочной основе и ориентирован на формирование смысла.

Исходя из вышесказанного, идиома является лучшим средством как для отображения объективной реальности и действительности, так и для их рационального и компактного изложения. Она экономично выражает характерные значения и свойства той или иной ситуаций и ориентирована на существующую в сознаний субъекта языковую икону. Идиому необходимо рассмотреть как средство создания языковой картины мира, которая была образована в языке в результате когнитивного манипулирования уже существующего значения.

Проблема дискурса в лингвистике

Четкого и общепризнанного определения "дискурса", охватывающего все случаи его употребления, не существует, и не исключено, что именно это способствовало широкой популярности, приобретенной этим термином за последние десятилетия. Связанные нетривиальными отношениями различные понимания данного понятия удачно удовлетворяют различные понятийные потребности, модифицируя более традиционные представления о речи, тексте, диалоге, стили и даже языке.

Определение, данное термину дискурс в Современном философском словаре, вызывает еще большие сомнения: "Дискурс – понятие, выдвинутое структуралистами для анализа социальной обусловленности речевых высказываний. Понятие дискурса особенно популярно в постструктурализме и деконструкции. Как правило, применяется в философии, социологии, когнитивных анализах, семиотике. Нередко используется как синоним речи". [4: 15]

Наиболее отчетливо выделяются три основных класса употребления термина "дискурс", соотносящихся с различными национальными традициями и вкладами конкретных авторов.

К первому классу относятся собственно лингвистические употребления этого термина, исторически первым, из которых было его использование в названии статьи "Discourse analysis" американского лингвиста Зеллига Харриса, опубликованной в 1952 году. [8:1952] В полной мере этот термин был востребован в лингвистике примерно через два десятилетия. В лингвистическом энциклопедическом словаре находим следующее определение термина: "Связный текст в совокупности с экстралингвистическими, прагматическими и другими факторами; текст, взятый в событийном аспекте, речь, рассматриваемая как целенаправленное социальное действие, как компонент, участвующий во взаимодействии людей и механизмах их сознания (когнитивных процессах). Дискурс – это речь, погруженная в жизнь. Поэтому термин Дискурс, в отличие от термина Текст, не применяется к древним и другим текстам, связи которых с живой речью не восстанавливаются непосредственно" [4:136-137].

Собственно лингвистические употребления термина "дискурс" сами по себе весьма разнообразны, но в целом за ними просматриваются попытки уточнения и развития традиционных понятий речи, текста и диалога. Переход от понятия речи к понятию дискурса связан со стремлением ввести в классическое противопоставление языка и речи, принадлежащее Ф. де Соссюру, некоторый третий член нечто парадоксальным образом и "более речевое", нежели сама речь, и одновременно и в большей степени поддающееся изучению с помощью традиционных лингвистических методов, более формальное и тем самым "более языковое". С одной стороны, дискурс мыслится как речь, вписанная в коммуникативную ситуацию и в силу этого как категория с более отчетливо выраженным социальным содержанием по сравнению с речевой деятельностью индивида; "дискурс" – это речь, погруженная в жизнь. С другой стороны, реальная практика современного (с середины 1970-х годов) дискурсивного анализа сопряжена с исследованием закономерностей движения

информации в рамках коммуникативной ситуации, осуществляемого, прежде всего через обмен репликами; тем самым реально описывается некоторая структура диалогового взаимодействия, что продолжает вполне структуралистскую линию, начало которой и было положено Э. Харрисом. При этом, однако, подчеркивается динамический характер дискурса, что делается для различения понятия дискурса и традиционного представления о тексте как статической структуре. Первый класс пониманий термина “дискурс” представлен главным образом в англоязычной научной традиции, к которой принадлежит и ряд ученых из стран континентальной Европы; однако за рамками этой традиции о дискурсе французский лингвист Э. Бенвенист последовательно использовал термин “дискурс” (discours) вместо термина “речь” (parole). Итак, понятие дискурса включает экстралингвистические факторы, ритм. Дискурс, как указывает А.А. Кибрик, - более широкое понятие, чем текст. Дискурс-это одновременно и процесс языковой деятельности и ее результат – а результат и есть текст [3: 307].

Второй класс употреблений термина “дискурс”, в последние годы, вышедший за рамки науки и ставший популярным в публицистике, выходит к французским структуралистам и постструктуралистам, и, прежде всего к М. Фуко, хотя в обосновании этих употреблений важную роль сыграли также А. Греймас, Ж. Деррида, Ю. Кристева; позднее данное понимание было отчасти модифицировано М. Пеше и др. За этими употреблениями просматривается стремление к уточнению традиционных понятий стиля и индивидуального языка. Понимаемый таким образом термин “дискурс” (а также производный и часто заменяющий его термин “дискурсивные практики”, также использовавшийся Фуко) описывает способ говорения и обязательно имеет определение КАКОЙ и ЧЕЙ дискурс, ибо исследователей интересует не дискурс вообще, а его конкретные разновидности, задаваемые широким набором параметров: чисто языковыми отличительными чертами, стилистической спецификой, а также спецификой тематики, систем убеждений, способов рассуждения и т.д. Более того, предполагается, что способ говорения во многом предопределяет и создает саму предметную сферу дискурса, а также соответствующие ей социальные институты. Подобного рода понимание, безусловно, также является в сильнейшей степени социологическим. По сути дела, определение КАКОЙ или ЧЕЙ дискурс может рассматриваться как указание на коммуникативное своеобразие субъекта социального действия, причем этот субъект может быть конкретным, групповым или даже абстрактным: используя, например, выражение “дискурс насилия”, имеют в виду не столько то, как абстрактный социальный агент “насилие” проявляет себя в коммуникативных формах.

Третье употребление термина “дискурс” связано, прежде всего, с именем немецкого философа и социолога Ю. Хабермаса. Оно может считаться видовым по отношению к предыдущему пониманию, но имеет значительную специфику. В этом третьем понимании “дискурсом” называется особый идеальный вид коммуникации, осуществляемый в максимально возможном отстранении от социальной реальности, традиций, авторитета, коммуникативной рутины и т.п. и имеющей целью критическое обсуждение и обоснование взглядов и действий участников коммуникации. С точки зрения второго понимания, это можно назвать “дискурсом” рациональности, само же слово “дискурс” здесь явно отсылает к основополагающему тексту научного рационализма Р. Декарта.

З.Я. Тураева считает, что текст, как некая объективная реальность существует в определенных параметрах вне сознания творящего и воспринимающего его субъекта. В этом смысле он представляет собой закрытую систему, для которой характерно состояние покоя. [7:1986] Сравним определение, предложенное И.Р.Гальпериним: "текст – произведение речетворческого процесса, обладающее завершенностью, объективированное в виде письменного документа, произведение, состоящее из названия (заголовка и ряда особых единиц (сверхфразовых единств), объединенных разными типами лексической, грамматической, логической, стилистической связи, имеющей определенную целенаправленность и прагматическую установку." [1: 1981]

Чрезвычайно близко к понятию дискурса и понятие "диалог" Дискурс, как и любой коммуникативный акт, предполагает наличие двух фундаментальных ролей – говорящего (автора) и адресата. При этом роли говорящего и адресата могут поочередно перераспределяться между лицами – участниками дискурса; в этом случае говорят о диалоге. Если же на протяжении дискурса (или значительной части дискурса) роль говорящего закреплена за одними и теми же лицами, такой дискурс называют монологом. Неверно считать, что монолог – это дискурс с единственным участником: при монологе адресат также необходим. В сущности, монолог – это просто частный случай диалога, хотя традиционно диалог и монолог резко противопоставлялись.

Вообще говоря, термины "текст" и "диалог" как более традиционные обросли большим количеством коннотаций, которые мешают их свободному употреблению. Поэтому термин "дискурс" удобен как родовой термин, объединяющий все виды использования языка.

Поскольку структура дискурса предполагает наличие двух коренным образом противопоставленных ролей – отправителя и получателя, постольку сам процесс языкового общения может рассматриваться в этих двух перспективах. Моделирование процессов построения (порождения, синтеза) дискурса не то же самое, что моделирование процессов понимания (анализа) дискурса. В науке о дискурсе выделяются две различные группы работ – те, которые исследуют построение дискурса, и те, которые исследуют понимание дискурса адресатом. Кроме того, есть еще третья перспектива – рассмотрение процесса языкового общения с позиций самого текста, возникающего в процессе дискурса.

В настоящее время междисциплинарное направление, изучающее дискурс, а также соответствующий раздел лингвистики называются одинаково дискурсивным анализом (discourse analysis) или дискурсивными исследованиями (discourse studies). Дискурсивные исследования включают лингвистику текста, стилистику, теорию дискурса, социолингвистику, риторический анализ и др. Хотя языковое взаимодействие на протяжении веков было предметом риторики и ораторского искусства, а затем стилистики и литературоведения, как собственно научное направление дискурсивный анализ сформировался лишь в последние десятилетия. Произошло это на фоне господствовавшей в лингвистике на протяжении большей части XX века противоположной направленной тенденции – борьбы за "очищение" науки о языке от изучения речи. Ф. де Соссюр считал, что истинный объект лингвистики – языковая система (в противоположность речи), Н.Хомский призвал лингвистов изучать языковую "компетенцию" и абстрагироваться от вопросов употребления языка. В последнее время, однако, познавательные установки в науке о языке начинают меняться, и набирает силу мнение, в соответствии с которым никакие языковые явления не могут быть адекватно поняты и описаны вне их употребления, без учета их дискурсивных

аспектов. Поэтому дискурсивный анализ становится одним из центральных разделов лингвистики.

Список использованной литературы

1. Гальперин И. П. Текст как объект лингвистических исследований – М.: 1981.
2. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва 1990.
3. Кибрик А.А. и др. Дискурс и возникновение функционализма. // Фундаментальные направления современной американской лингвистики, М.: МГУ, 1997стр. 307-309.
4. Лингвистический энциклопедический словарь. 1990.
5. Современный философский словарь. Москва, 1996.
6. Соссюр. Ф. де. Курс по общей лингвистике. Москва. Институт науч. инф. наук. по общ. 1996.
7. Тураева Э.Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика) Москва. 1986
8. Chomsky N. Syntactic structures Hague-Mouton 1956
9. Harris Z. Discourse analysis .In "Language", 28, 1952, p.26-57.

*б. гөбәләрова
азербайджансис енебис унверситети*

дискурсив проблемә лингвистикаში

სტატიაში განხილულია დისკურსის ლინგვისტიკური პრობლემები.

*М.А. Гусейнова
Азербайджанский университет языков*

О КОНТЕКСТНОМ ВОСПРИЯТИИ ТЕКСТА НА ОСНОВЕ ПРЕСУППОЗИЦИИ

Изучение характера и видов пресуппозиций, так же как и способов их языкового выражения, по-прежнему остается актуальной задачей коммуникативной лингвистики. "Пресуппозиция, подчеркивает Г.В.Колшанский, работает постоянно в непрерывном процессе общения..., присутствует практически в каждом коммуникативном акте" [3, 85]. Рассматриваемая сегодня большинством исследователей как сумма фоновых знаний коммуниканта [3, 4, 5, 6], пресуппозиция в значительной степени обуславливает соответствующее однозначное восприятие смысла высказывания, что имеет непреходящее значение в переводческой деятельности, одним из компонентов которой является анализ или понимание исходного сообщения. Такое понимание может опираться на знания, почеркнутые коммуникантом из данного текста путем корректного соотнесения элементов смысла этого текста, или на знания, накопленные коммуникантом до момента образования конкретного высказывания. Но каким бы путем ни были приобретены эти знания, функциональная основа пресуппозиции остается неизменной - на основе тех или иных языковых показателей обеспечить точное восприятие смысла высказывания [3, 76-88].

Каким же образом осуществляется взаимодействие предварительных знаний коммуниканта с языковыми показателями конкретного текста? Не будет преувеличением сказать, что единицы почти всех языковых уровней могут выступать в качестве опорных, прогнозирующих смысл текста элементов [1,250]. В данной статье, однако, мы ограничимся рассмотрением только некоторых «грамматических»

лексических и фразеологических показателей английского текста, играющих эту роль. Рассмотрим некоторые примеры. В одной из работ Р.Богранда [4,67] приводится следующий текст:

**SLOW
 CHILDREN
 AT PLAY**

Смысл этого дорожного знака, несмотря на двусмысленность его "поверхностной структуры" (например, его можно прочитать и как "slow children are at play"), воспринимается однозначно благодаря прежде всего знанию ситуации, в которой этот знак встречается: его устанавливают в местах с интенсивным дорожным движением вблизи детских площадок, школ и так далее. Slow в данном контексте, несомненно, содержит пресуппозицию просьбы к водителям машин сбавить скорость. И хотя в тексте нет прямого указания на адресата, никому не придет в голову, что эта просьба адресована, скажем, пешеходам, потому что мы знаем, что скорость движения пешехода не может быть опасной для жизни детей. Конкретная ситуация и наши предварительные знания в данном случае создают основу для пресуппозиции о соответствующем восприятии значения слова slow и смысла всего текста.

Непосредственным языковым показателем, пресуппонирующим просьбу, в этом примере выступает эллипс. Следует сказать, что эллипс вообще играет важную роль в коммуникации, ибо создает некую структурную компактность высказывания, чем и способствует (в большинстве случаев) успеху коммуникации. Понимание эллиптических конструкций основывается на восстановлении полных форм, как, например, в следующем отрывке из "Юлия Цезаря" В.Шекспира:

Brutus: Let mi tell you Cassius, you yourself
 Are much condemned to have anitching palm;
 To sell and mart your offices for gold
 To undeservers.

Решающим фактором восполнения недостающих звеньев в эллипсной структуре остается, безусловно, семантика контекста [3; 41-42]. *I am much condemned to have an itching palm* без труда восстанавливается из контекста, несмотря на значительную для английского языка удаленность полной синтаксической конструкции от эллиптической структуры. Исследования типов эллиптических образований показывают, что наиболее характерным в английском языке является пропуск подлежащего в независимых предложениях типа "*he is always asleep. Goes on errands fast asleep.*"

I am proud of that boy - wouldn't part with him on any account" [2,67]. Однако в зависимых придаточных предложениях, несмотря на логическую возможность идентификации и восстановления пропущенного подлежащего, последнее, как правило, не пропускается. Предложения типа "*He was so tired that went to sleep*" не характерны для английского языка и практически в нем не употребляются [4,6]. Этот пример также может служить иллюстрацией своеобразного характера взаимодействия грамматического и фоновых знаний коммуниканта, которые в данном случае выступают как основа для пресуппозиции о соответственно неправильном построении высказывания.

Так как синтаксические связи в любом связанном тексте имеют не формальный, а смысловой характер, частичное нарушение этих связей может существенно влиять на восприятие смысла высказывания, если это восприятие не опирается на наши знания о конкретных ситуативных условиях акта коммуникации [2,125]. Например, далеко не безупречные с точки зрения грамматической нормы языка тексты английских

телеграмм могут быть поняты адресатом прежде всего при наличии знания особенностей кодирования информации в этом виде корреспонденции. А вот в следующем примере нарушенные синтаксические связи восстанавливаются только при восприятии письменной формы данного речевого произведения: "*Fired a musket - fired with an idea - rushed into wine shop - wrote it down - back again - whiz, bang - another idea - wine shop again - pen and ink - back again - cut and slash - noble time, sir*" [4,68].

Смысл этого эксцентричного по форме высказывания мистера Джингля раскрывается благодаря пресуппозиционному сцеплению фрагментов высказывания, поддерживаемого чисто внешней формой репрезентации последнего на письме. Если бы речевая ситуация была иной, например, устным сообщением, то эффект восприятия того же самого высказывания мог бы оказаться далеким от желаемого - отсутствие синтаксических связей нарушило бы пресуппозиционное единство фрагментов высказывания и помешало бы слушающему воспринимать этот текст во всей его смысловой полноте.

Большое распространение в английском тексте имеют пресуппозиции, построенные на употреблении так называемых *проформ* (*pro-forms*). К ним прежде всего относятся местоимения, которые позволяют более компактно формулировать содержание высказывания, что не может не способствовать эффективности восприятия смысла. Например:

There was an old woman who lived in a shoe.

She had so many children, she didn't know what to do.

Здесь значением "*she*" может быть *the old woman who lived in a shoe*", *the old woman* или просто *the woman*.

Или: *I would never have believed it! They've accepted the whole scheme.*

Несмотря на элементарность установления значений местоимений *she* и *it*, по существу весь процесс строится на принципе пресуппозиции, то есть знания, почеркнутого из каждого текста соответственно.

Более сложный вид пресуппозиции находим в примера, который приводится в уже упомянутой нами выше работе Р. Богранда: *A great black and yellow rocket stood in New-Mexico desert. Empty it weighed five tons.*

С точки зрения "чистого" синтаксиса *it* может быть соотнесено с "*rocket*", "*desert*" и даже с "*New-Mexico*". Соотнесенность же со словом "*rocket*" в данном контексте опирается на уже имеющиеся у нас знания о релевантности проблемы веса ракеты для ее успешного полета.

Понимание смысла высказывания на основа про-форм часто прогнозируется личным интересом коммуниканта, например, как в следующем отрывке из романа Ч. Дикенса: "*Next morning he gets up, has a fire lit, orders in three shillins' worth o' crumpets, toasts 'em all, eats 'an all, and blows his brains out*".

"What did he do that for?" inquired Mr. Pickwick abruptly.

Сочетание "*do that*" может быть с успехом оотнесено к любому из действия, упоминаемых в рассказе Сэма (*gets up, has a fire lit* и т.д.), но вряд ли кто-нибудь станет отрицать, что в данном семантическом контексте это сочетание имеет значение "*blows his brains out*", потому что именно это действие, наименее обычное в ряду перечисленных выше, заставляет м-ра Пиквика сосредоточенно думать и строить гипотезы по поводу причин столь рокового события. Однозначность понимания рассказа Сэма м-ром Пиквиком зиждется на пресуппозиции невозможности или невероятности совершения такого действия в цепи ничем не примечательных, почти тривиальных событий.

Кроме упомянутых, выше, в качестве *про-форм* в тексте часто выступает

вспомогательный глагол *do*, местоимения *such, one this*, наречие *so* и др. см., например, [4, 65]. «Все они могут выполнять в коммуникации важную роль, пресуппонируя не только значения отдельных слов, но и определенную консистенцию мысли, содержащуюся в высказывании».

Приведем еще пример:

Если официант, пишет Ч. Филлмор, - говорит мне: "*You didn't give me a tip*" мне слышится в этом только напоминание о моей забывчивости; если же официант говорит: "*You didn't give me my tip*", у меня возникает чувство, что меня уличили в чем-то противозаконном" [5, 116]. Выбор "*a*" или "*my*", как видим, пресуппонирует различную коммуникативную ценность высказываний, которые во всех остальных отношениях (синтаксическая структура, лексическая наполняемость, ситуативные условия общения и даже конкретные партнеры по коммуникации) является идентичными. Смысл неопределенного артикля, так же как и местоимения *my* как элементов структуры конкретных высказываний заранее предопределен здесь общим замыслом сообщения. В этом плане можно говорить не только о коммуникативной грамматике, но и коммуникативной лексике, ибо любое высказывание, - как подчеркивает Г. Б. Колшанский, - формируется на не основе линейного оцепления слов и предложений, а на основе выбора единиц, значение которых задается каждый раз семантическими параметрами конкретного коммуникативного отрезка [3, 20]. Исследуя коммуникативную обусловленность выбора лексических единиц, Ч. Филлмор [5, 84] в уже упомянутой работе описывает двух братьев-близнецов Марка и Майка, которые находятся на излечении в больнице, помещены в соседние палаты, одинаково-одеты и в момент обхода врача сидят в совершенно одинаковых позах на кровати. Визуально, подчеркивает Филлмор, нельзя отличить одну картину от другой. И тем не менее, войдя в палату к Майку, сестра говорит: "*I see that Mike is able to sit up now*", а в палате Марка она замечает: "*I see that Mark is able to sit down now*". Понимание смысла каждого из этих предложений основывается не только на чисто семантической разнице между *sit up* и *sit down* в английском языке. В данном контексте и *sit up* и *sit down* явно пресуппонируют улучшение в состоянии больных и, более того, дают основания для уточнения смысла высказываний путем построения целого ряда умозаключений; воли она уже поправляются, значит они были чем-то больны; если Майк уже может сидеть на постели (*sit up*), значит... и т.д.

Другой пример: те же Майк и Марк, независимо друг от друга, провели несколько часов в Сан-Франциско, но один из них позднее напишет домой: "*I spent three hours on land this afternoon*", а другой - "*I spent three hours on the ground this afternoon*" [5; 85]. Итак, рассуждаем мы, если Майк употребил сочетание *on land*, стало быть, он на время прервал свое морское путешествие, а Марк, употребивший сочетание *on the ground*, прервал на то же самое время свое путешествие по воздуху, в самолете. На чем основывается именно такое понимание каждого из предложений? На знании оппозиций, в которые в английском языке входят эти единицы: *on land:: at sea* и *on the ground:: in the air* «Другими словами языковая компетенция рецептора является в данном случае условием однозначного восприятия им смысла каждого из двух предложений».

Предварительные знания прагматического и социального порядка также способствуют адекватной коммуникации. Например, предложение *By Heaven, I'll pay you &* содержит фразеологическую единицу междометного характера *By Heaven*, которая, однако, не выполняет здесь никакой усилительной функции. По свидетельству Дж. Лайонза, эта ФЕ используется определенной социальной группой, говорящих на английском языке людей, для обозначения иллокутивного акта [6, 186]. Здесь она синонимична глаголу *swear* (клясться) или глаголу *promise* (обещать), и в соответствующей

коммуникативной ситуации выступает в качестве эксплицитного перформатива (термин Дж. Лайонза). [6]. Понимание смысла приведенного выше предложения основывается, таким образом, на общественном опыте коммуниканта, а не на системных свойствах междометий ФЕ *By Heaven*, выражающей удивление, досаду и т.п. [7, 377].

В настоящей статье мы не рассматриваем контекстов, относящихся к знанию реалий, а именно они играют важнейшую роль в переводческой деятельности, так как требуют большой культуры коммуниканта. Но и рассмотренные примеры дают основание считать, что понимание любого текста в значительной степени зависит от знания содержания соответствующих языковых единиц и тезауруса знаний коммуниканта. Прогнозируя семантику высказывания на основе тех или иных контекстных данных, коммуникант вскрывает содержательные связи между элементами высказывания или между самими высказываниями, что и обеспечивает однозначное (контекстное) понимание как отдельных грамматических, лексических, фразеологических элементов внутри фразы, так и всей фразы в целом.

Использованная литература

1. Ə.Ə.Abdullayev. Mətnin anlama modelləri Bakı, 1999.
2. А.Мəммədov. Mətn yaranmasında formal əlaqə vasitələrinin sistemi. Bakı, 2001.
3. Г.В.Колшанский. Контекстная семантика. М.: Наука, 1980
4. Robert de Beaugrande and Wolfgang Dressier. Introduction to Text Linguistics. Longman, London and N.-Y. 1981.
5. Charles J.Fillmore. Topics in Lexical Semantics. Current Issues' in Linguistic theory. Indian University Press. Blooming-ton and London, 1977.
6. John Lyons, Language, Meaning, Context. Published by Fontana Paperbacks, 1981.
7. А.В.Кунин. АРФС. М., 1984.

მ. მუსეინოვა
აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი

ტექსტის პრესუპოზიციის საფუძველზე კონტექსტური აღქმის შესახებ
განხილულია ტექსტის აღქმის საკითხები პრესუპოზიციასთან მიმართებაში.

M. A. Huseynova
The Azerbaijan University of Languages

About Contextual Perception on the Basis of Presupposition

The understanding of any text substantially depends on knowledge of the maintenance of corresponding language units and the thesaurus communicator's knowledge. Predicting semantics of the statement on the basis of contextual data, communicator opens communication between elements of the statement or between statements by providing contextual understanding of separate grammatical, lexical, phraseological elements in a phrase, and a phrase as a whole.

Понимание как основа эффективной социальной коммуникации

Ключевые слова: Социальная коммуникация; Понимание; Социокоммуникативные барьеры; Взаимопонимание; Эффективная коммуникация

В современную эпоху глобальной демократизации мира все больше стран, экономических и политических субъектов втягивается в процесс коммуникации. Современный человек захвачен гигантским валом информации, но для того, чтобы передаваемые сведения были правильно усвоены и способствовали успеху человеческой деятельности, они должны быть поняты. Понимание как осознание целей коммуникации предполагает усвоение смысловой структуры и социального значения полученной информации. Понимание смыслового социального значения ведет к осознанию субъектом характера и сущности целей социальной деятельности. Поэтому понимание, на наш взгляд, является главным фактором, объединяющим конкретные виды и формы знания с социальной практикой человека.

Усложнение и разнообразие форм коммуникации все острее ставит проблему понимания между различными социальными субъектами. Там, где нет понимания и нет желания достичь его, чаще бывают ожесточенные и затяжные конфликты. Именно непонимание является основой человеческих трагедий. Сказанное говорит об актуальности и необходимости и изучения проблемы понимания, выработке практических рекомендаций для совместной деятельности людей. Поэтому цель данной статьи – определить факторы, мешающие достижению понимания, и выработать практические рекомендации для их преодоления.

Парадоксально, но термин «понимание» отсутствовал в философских словарях советского периода. Даже в специальной литературе этот термин употреблялся в обыденном смысле, обозначая способность личности к овладению какими-либо знаниями или навыками. Усложняют эту проблему определение понимания как искусства интерпретации, что, на наш взгляд, дает простор субъективизму и увеличивает препятствия, барьеры в деле понимания между людьми. Для того, чтобы раскрыть сущность понимания, нужно, на наш взгляд, делать акцент на объективных критериях в процессе достижения понимания.

В данной статье понимание рассматривается как сложный многофакторный процесс углубления и расширения смысла и осознания социальных значений всех явлений. Понимание не может быть одноразовым актом, озарением, ибо вслед за озарением обязательно следует уточнение и детализация смысла. Таким образом, понимание – это состояние сознания, которому ясен, известен смысл чего-либо, сознание способно осознать и усвоить этот смысл. Это ясное видение причинно-следственных связей, объединение их в единую логическую систему. Это процесс углубления и расширения смысла, конкретизации и детализации знаний, в ходе которого индивид становится уверенным в адекватности своих представлений и связанных с ними действий. Только в ходе общественной практики и совместной социально-культурной деятельности люди смогут достичь понимания.

Динамика социального развития формирует новые параметры и логику отношений между людьми. Быстро меняющаяся реальность требует новых отношений, нового понимания изменяющегося мира. Однако, часто субъекты коммуникации стремятся решить новые проблемы на основе прежних знаний, устаревших подходов понимания действительности. Неадекватное осмысление новых тенденций и процессов является основой непонимания.

Понимание связано со всем областями деятельности человека и всегда обусловлено конкретно-историческим фоном, целями и задачами социума. Непонимание усиливается из-за разности историко-социальных условий, уровня развития разных стран. Живущие в этих странах люди оказываются лишь пассивными потребителями информации, их сознание и

деятельность полностью программируется социокультурным канонем. Процессу взаимопонимания сильно мешают господствующие в разных культурах стереотипы, замкнутость и догматизм мышления. Социально-психологические установки определяют контекст осмысления различных форм социального поведения людей. Поэтому непонимание часто происходит из-за априорно заложенного смысла, основанного на социальных, культурных и психологических различиях.

В быстро развивающихся странах используется все большее количество новых понятий, терминов, смыслов, не всегда понятных многим людям. Нередко одни и те же слова имеют разные смысловые значения для представителей разных социальных слоев. Например, терминология маркетинга, обозначающая товары, их свойства – т.е. неодушевленные предметы журналистами, PR-менеджерами, переносится для обозначения индивидуальных черт политиков, государственных деятелей, то есть на живых людей. Здесь схожесть выдается за идентичность, что в принципе неверно. Все это вызывает у обычных людей смысловой диссонанс и усиливает непонимание между различными социальными слоями и группами.

Трудности понимания возникают также при чрезмерной новизне, перегруженности незнакомыми терминами, сложной стилистике информационных текстов. Непонимание усиливает преобладание общих, абстрактных, обличенных в длинные предложения смыслов. Поэтому, чтобы добиться понимания, надо устранить в тексте логические противоречия, надо быть максимально конкретным, объективным, избегать односторонности и двойных моральных стандартов. Умение оперировать свернутой информацией, кратко изложить суть происходящего позволяет быстро усваивать смысл в целом, избегать разности в интерпретации...

В ходе коммуникации надо достичь изменения существующей системы знаний, через обогащение, расширение уже имеющихся. Надо найти новые связи между известными и новыми фактами. Надо помнить, что изменение точки зрения, отношения к явлению во многом зависит от возраста и социальной памяти человека. При пассивности субъекта непонимание сохраняется и даже усиливается. Однако при активности, стремлении осознать, усвоить новые смыслы понимание достигается быстрее. Активная личность всегда стремится к обогащению своего внутреннего мира, пониманию нового, чуждого, незнакомого. Поэтому, на наш взгляд, развитие в людях творческих, личностно-волевых качеств поможет преодолеть непонимание между людьми. Выявление личностного смысла, его социального значения является основой понимания..

Знания переходят в понимание, а понимание в убеждение. Убеждение является признанием этого знания как истинного, лично ценного, без чего невозможна эффективная, социальная коммуникация. Убеждение – это разумное и сознательное принятие определенных социальных значений, стоящих за ними: норм и ценностей. Несоответствие знаний и понимания ведут к асоциальным явлениям. Пример тому – увлечение молодежи «романтикой» криминала, терроризма. Убеждение может формироваться без логического обоснования, указания практической пользы, простой отсылкой к авторитету. К сожалению, желая манипулировать поведением людей, отсылка к авторитету часто становится главным и единственным аргументом. Отсюда слепое доверие и поклонение политикам, псевдоавторитетам. Поэтому воспитание молодежи требует обращения не только к прошлым образцам идеалам героизма, но и активизации творческих, созидательных начал у людей.

Важным фактором достижения понимания и формирования убеждений является доверие к источнику информации, отношение аудитории к коммуникатору. Понимание информации во многом зависит от актуальности, оптимального объема, структуры текста и живости картины; видеоряда. Очень важен психологический настрой аудитории. Социальная ориентация, активизация базовых знаний, личностных интересов усиливает стремление понять суть происходящего, разобраться в деталях.

Социокоммуникативные барьеры проявляются в форме неадекватного речевого, смыслового общения, в избранных неадекватной для аудитории форме передачи информации.

Без понимания невозможно продолжение общения, любые осмысленные действия и координация своих действий с другими людьми.

Проблемы в коммуникации чаще всего возникают из-за:

1. Склонности людей возлагать ответственность на других.
2. Увеличения ярлыков, основанных на приписывании себе только положительных черт, а другим крайне негативных, демонизация поступков других людей.
3. Демонизация других ведет к оправдыванию любых своих действий, в том числе: и насильственных.
4. Это способствует ошибочному, искаженному восприятию мира, действий других людей, искаженной интерпретации их поступков.
5. Искажение восприятия других способствует формированию односторонней, удобной только одной стороне информации.
6. Усиливается нежелание слушать, общаться с другими. С течением времени формирование умения слушать значительно затрудняется.
7. Резко сокращается, прерывается обратная связь, что изолирует людей друг от друга, способствует их замыканию на своих проблемах и полному нежеланию слушать, понять других. Спорадические контакты при помощи посредников становятся неэффективны и могут длиться десятилетиями.

Для достижения понимания необходимо:

1. Проявление эмпатии – то есть достижение понимания на основе сопереживания проблем другого человека, его идеям, ценностям, отношениям.
2. Соучастие в решении сложных проблем другого, что укрепит эмоциональные связи участников коммуникации.
3. Надо стремиться понять основные мотивации, движущие человеком, его нужды, желания, основные жизненные интересы.
4. Внимательно выслушать и увидеть то, что наиболее важно для собеседника. Принять и положительно оценить его позицию. Всегда стремиться понять главное, а не все. Помнить, что в силу разности людей все понять невозможно.
5. Очень важна быстрота понимания, ибо если этот процесс затягивается, он вызывает диссонанс и с течением времени всегда возникнут новые, непредвиденные, еще более сложные проблемы.
6. В ходе коммуникации нельзя использовать непонятные слова, символы, образы. Надо учитывать уровень знаний, информированности человека по данной проблеме.
7. Помнить об огромном значении невербальных источников информации.
8. Лучше использовать язык общечеловеческих ценностей, отмечать у коммуникаторов близкие или общие для них религиозные, социокультурные, нравственные, психологические установки. Надо отметить честность, порядочность, благородство, умение собеседника понять вас. Понимание вовсе не означает ваше согласие с другими признанием их правоты и обязанности следования их желаниям. Понимание – это всегда основа для компромисса, нахождения точек соприкосновения для дальнейшей совместной деятельности.
9. Взаимопонимание во многом связано с феноменом юмора, смеха, так как смешны лишь несостоятельные, терпящие крах недостатки и отклонения. Смех позволяет преодолеть эти недостатки, объединить людей. Смех это всегда знак совместной победы над несовершенством бытия. Смех всегда связан с переходом сознания в новое качество, с новым уровнем понимания, осмысления действительности. Он всегда жизнеутверждающ, в нем торжествует «мы» над односторонним «я». Он помогает людям найти общую точку опоры для дальнейшей совместной деятельности.
10. Понимание легче и быстрее достигается на основе совместной деятельности и практического опыта. Поэтому надо стремиться конкретными – материальными, организационными и другими средствами обеспечить решение как общих проблем, так и

проблемы другой стороны. Но акцент всегда надо делать не на помощи, а на способности другой стороны решить проблему»-на самоактуализации.

Надо помнить, что достигнутый уровень понимания всегда накладывает ограничения на совместную деятельность. Поэтому надо всегда стремиться к его дальнейшему расширению и углублению. Понимание означает настрой, готовность к действию. Оно значительно облегчает социальную адаптацию людей и помогает процессу их социализации. Социальная коммуникация – это всегда взаимодействие сторон, имеющих конкретные цели. Поэтому забота о других, прочувствование их интересов, создание благоприятных условий для самореализации людей, опора на нравственность и социальную справедливость являются основой эффективной социальной коммуникации.

Литература

1. Гусев С.С., Тульчинский Г.Л. Проблема понимания в философии, М., 1985.
2. Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. М., 1984.
3. Конецкая В.П. Социология коммуникации. М., 1997.
4. www.scorcher.ru
5. www.i-u.ru

*ს. ლომინაძე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი*

გაგება როგორც ეფექტური კომუნიკაციის საფუძველი

სტატიაში განხილულია ადამიანებს შორის გაგების პრობლემები. ავტორი ამტკიცებს, რომ გაგება არის ეფექტური სოციალური კომუნიკაციის მთავარი საფუძველი. ავტორს მიაჩნია, რომ გაგება არის გაცნობიერების პროცესი, რომელიც მუდმივად ფართოვდება, იხვეწება და კონკრეტდება. აღინიშნება გაგების მიღწევის მთავარი სირთულეები და ბარიერები.

სტატიაში ავტორი აძლევს კონკრეტულ რეკომენდაციებს ამ სირთულეების და ბარიერების დასაძლევად. აღინიშნება, რომ გაგების მისაღწევისათვის ღიდ როლს თამაშობს ინდივიდების საერთო საქმიანობა და ცნობიერების განვითარება. სოციალური კომუნიკაციის ეფექტურობა ბევრად არის დამოკიდებული გაგებაზე და სოციალურ-კულტურული პირობების განვითარებაზე.

S. Lominadze

Understanding as the Basis of Effective Communication

Problems of understanding between people are considered in this article. Author confirms that understanding is the main basis of effective social communication. In author's opinion, understanding is the process of consciousness that continuously expands, improves and concretizes. Main difficulties and barriers of achieving of understanding are indicated.

In this article the author gives specific recommendation in order to overcome these difficulties and barriers. It is indicated that joint activity and development of consciousness plays a key role for achieving of understanding. Efficiency of social communication to a great extent is depended on understanding and on development of social and cultural conditions.

Фреймовый подход к значению фразеологической интенсивности

Ключевые слова: фрейм, концепт, интенсивность

Согласно современным представлениям, фоновые знания человека представляют собой совокупность фреймов. Наши знания о мире складываются по определенным сценариям языковых знаний о фиксированном наборе стереотипных ситуаций и могут быть описаны как результат формального заполнения сценариев (фреймов). "Предполагаемый базис знания и практики – сложный фрейм – являет собой общее основание образа, который может быть представлен любым из отдельных слов и образует особую организацию знания, составляющую необходимое предварительное условие нашей способности к пониманию тесно связанных между собой слов" [6:61]. М.Минский принадлежит к числу тех, кто считает, что понятие "фрейм" соотносится с такими структурами данных, которые служат для представления как знаний неязыкового, так и языкового характера [4].

Развитие идей фреймового описания привело к тому, что в настоящее время это понятие применяется не только для стандартных ситуаций. Фреймы рассматриваются в отношении к концептуальной системе человека, где они представляют собой более или менее обобщенные концепты. "Фреймы не являются произвольно выделяемыми "кусками" знания. Во - первых, они являются единицами, организованными "вокруг" некоторого концепта. Но и в противоположность простому набору ассоциаций, эти единицы содержат основную, типичную и потенциально возможную информацию, которая ассоциирована с тем или иным концептом" [2:16-17]. Другими словами, фреймы есть "концептуальные структуры с декларативно и процедурно ориентированными знаниями" [1]. Подход к фреймам как к концептуальным структурам с декларативно и процедурно ориентированными знаниями лег в основу теории концептуального моделирования актуального значения идиом А.Н. Баранова и Д.О. Добровольского [8]. Согласно этой теории, за любым фреймовым интенсификатором (ФИ) стоит своя абстрактная концептуальная структура - фрейм, в которой аккумулируются знания человека о мире и образование значения ФИ связано не с переносом характеристик от одного денотата к другому и не с производностью одних значений от других, а с целым комплексом преобразований в концептуальных структурах. Составляющие фрейма представлены в виде слотов, которые могут быть заполнены различными в каждом конкретном случае данными. Структура акционального фрейма, например, образуется следующими слотами (ячейками): 1) имя фрейма; 2) время действия; 3) этапы действия; 4) место действия; 5) результат действия; 6) последствия (непредусмотренные, неочевидные результаты); 7) инструмент действия; 8) материал действия; 9) содержание действия (процедуры); 10) объекты действия; 11) субъект действия; 12) характеристика действия [8:417]. В результате концептуальных преобразований во фреймах и слотах происходит формирование нового значения идиомы.

Рассмотрим, в результате каких концептуальных преобразований формируется значение интенсивности ФИ. Проведенные исследования показали, что значение интенсивности формируется в результате сокращения исходного фрейма до единичного слота. Например, значение ФИ *to beat the band* (lit. *to drown the noise made*

by the band) – *with great force, vigor* может быть описано как результат сокращения исходного акционального фрейма “заглушить музыку, исполняемую оркестром” до его слота “характеристика действия” *with great force*. Как известно, в качестве категориального признака интенсивности выступает количественная характеристика признака, процесса, состояния. В нашем случае можно говорить о количественной характеристике действия, выраженного предикатом *to beat – vigorously, with great force*.

Подобным образом формируется и значение ФИ *like a house on fire (lit. as fast as a house would burn) – very fast or vigorously*. Внутренняя форма этого ФИ может быть представлена в виде исходного фрейма “подобие”, который, в свою очередь, представлен концептом *like*, “concept of similarity” [9] и включает сценарий “a house on fire” Один из компонентов концепта “огонь” согласно теории прототипов А.Вежбицкой, указывает на то, что “огонь – это событие или процесс” [9: 224], другой компонент включает наши знания о том, что “все, что находится в этом процессе, превращается в пепел, т.е. сгорает и притом очень быстро” [9:224]. Таким образом, значение этой идиомы формируется в результате сокращения исходного фрейма “подобие” со сценарием “дом в огне”, т.е. “дом горит” до его слота “характеристика действия” *very fast* или *vigorously*.

Значение интенсивности в ФИ формируется также в результате совмещения частичных семантических противоречий в исходном фрейме и введенном слоте, которое приводит...к повышенным концентрациям определенной информации, последняя и является основой интенсивности [3]. Например: интенсивное значение в ФИ “*I’ll eat my hat*”(a strong asseveration) – как *пить дать ..., голову даю на отсечение, т.е. сильно ручаясь*, возникает в результате выведения в фокус исходного фрейма “прием пищи” слота “объект действия” – *hat*, изначально не принадлежащего к данному фрейму. Несовместимость введенного слота с исходным фреймом ведет к появлению семантического противоречия, которое и является основой интенсивности. Следовательно, значение этого ФИ частично является продуктом межслововых отношений внутри фрейма. Следует отметить, что образование значения данного ФИ базируется не на визуальном образе, а на комплексной операции над “обыденным” знанием, отправной точкой которого является буквальное прочтение ФИ. С семантической точки зрения совершенно несущественно, какую шляпу представляют себе при этом те или иные носители английского языка. Важно общее для всех знание о том, что шляпа является предметом, непригодным для приема в пищу. Активируясь фразеологическим интенсификатором, это знание обеспечивает когнитивную базу для естественноречевого вывода и входит в план содержания данного языкового знака. Речь, следовательно, идет не о представлении, а об операции над знанием. В конечном счете такой знак оказывается оптимальным для “чистого” выражения, или для усиления иллокутивной функции высказывания.

Таким образом, специфика знаковой особенности ФИ состоит в том, что в отличие от значения лексических интенсификаторов, представленных, прежде всего, признаковой лексикой, которые в силу узкой референтной закреплённости, как правило, соотносятся не с целостным фреймом, а лишь с его слотом, значение ФИ соотносится с целостной ситуацией, т.е. с фреймом.

Образованию непредсказуемых межфреймовых или межслововых связей способствуют аналогии, основанные на ключевой метафоре. “Такие аналогии порою дают нам возможность увидеть какой-либо предмет или идею как бы “ в свете” другого

предмета или идеи, что позволяет применить знание и опыт, приобретенные в одной области, для решения проблем в другой области. Именно таким образом осуществляется распространение знаний от одной научной парадигмы к другой» [5:291].

Итак, ключевые метафоры прилагают образ одного фрагмента действительности к другому ее фрагменту. Они обеспечивают его концептуализацию по аналогии с уже сложившейся системой понятий. Представляется, что в основе образования значения ФИ лежит “акт метафорического творчества”, изучение которого “позволяет увидеть то сырье, из которого делается значение слова. Метафора есть стадия в переработке сырья, этап на пути от представления знаний, оценок и эмоций к языковому значению” [7: 370], в нашем случае к значению ФИ.

Литერატურა

1. Баранов А.Н. Концептуальная модель значения идиом // А.Н.Баранов, Д.О.Добровольский // Когнитивные аспекты лексики. – Тверь: Изд-во Тверского гос. ун-та, 1991. – С. 3 – 13.
2. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
3. Капличенко А.М. Историко – функциональный аспект идиоматики (на материале фразеологии английского языка): Дис. д-ра. филол. наук: 10.02.04 / МГЛУ – Москва, 1992. – 351 с.
4. Минский М. Фреймы для представления знаний / М.Минский. – М.: Энергия, 1979. – 151 с.
5. Минский М. Остроумие и логика когнитивного бессознательного / М.Минский // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып.23. – С. 281 – 310.
6. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч.Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып.23. – С.52 – 92.
7. Abdullayev, A.A. Text, Meaning, and Understanding: A Communicative-Cognitive Approach, Alpha Print, UMN, USA 1998
8. A.Baranov. Cognitive Modeling of Actual Meaning in the Field of Phraseology / A.Baranov, D.Dobrovolskij // Journal of Pragmatics. – 1996. – № 25. - P.409 – 429.
9. Wierzbicka A. Semantics, Primes and Universals / A.Wierzbicka. – Oxford, New York: Oxford University Press, 1994. – 501 p.

ა. მურადოვა
აზერბაიჯანის ეკონომიკური უნივერსიტეტი

ფრეიმული მიდგომა ფრაზეოლოგიური ინტენსიურობის მნიშვნელობისადმი

განხილულია ფრაზეოლოგიური მნიშვნელობები ფრეიმული თეატატახედეით.

Р.Г. Раджабли
Азербайджанский университет языков

Смысл, понятие, языковой знак, концепт, значение

Человек пользуется языком как конвенциональной знаковой системой коммуникации. В статье за базовое положение принимается теоретическое положение о том, что язык должен рассматриваться как смысл. Поэтому в процессе коммуникации между людьми происходит постоянный обмен смыслами. Смысл оформляется в определенное понятие, последнее в выражение посредством слова, которое выступает как тело знака для концепта, его

материальной базой. (2: 4; 8: 13). При этом обращается внимание на то, что слово может выражать не только понятие, но и любые образные представления, любые чувства и эмоции, и любую внесубъектную предметность (1:57).

Тот факт, что путь к системе знаний человека лежит через слово, позволяет сделать вывод о том, что концепты находят свою объективацию в значениях слов.

Лингвисты приходят к заключению, что значение слова – это «концепт, схваченный знаком», а так как значения не могут существовать независимо от языка, то независимыми от языка не могут быть идеи и концепты. С другой стороны, поскольку значение слова мотивированно реалией, оно не может быть произвольным в целом (2:21).

Поэтому значение стабильное в понятии: минимум признаков, который закрепляется за знаком языка, и который необходим, чтобы данный знак приобрел общественную значимость (9: 163). Таким образом, значение есть всего лишь часть знания, представленного в концепте (9: 10).

В логической семантике понятие рассматривается как состоящее из двух компонентов: значения и смысла. В данном случае второму члену пары приписывается имя «концепт». «О смысле мы говорим, что он определяет денотат или что он есть концепт», высказывается А. Черч (5: 19). В рамках подобных размышлений концепт является лишь частью понятия, или предстает как «способ семантического представления понятийного содержания какого-либо имени» (7: 19).

С другой стороны, понятие выступает как часть значения слова. В лингвистической литературе это объясняется свойством человеческого мышления: мыслить не только конкретными или абстрактными понятиями, но и образами, символами и представлениями о ценностях (12: 18).

По замечанию многих языковедов (Степанов, Чернейко, Ляпин, Красных, Красавский, Пищальникова, Павлова, Малинович, Степаненко и другие) концепт шире и объемнее не только понятия, но и лексического значения слова и всех смыслов вместе взятых.

В связи с наличием противоречивых точек зрения о содержательной стороне концепта, возникает необходимость дефиниции данного образования, принимаемой в качестве исходной для исследования концептуальной сущности неопределенности.

В работах некоторых лингвистов концепт определяется: как мысленное образование, мыслительная единица (Аскольдов-Алексеев, Попова, Стернин, Абдуллаев); многомерное образование (Ляпин, Карасик); квант структурированного знания (Мамедов); совокупность всех значений и понятий, сопровождающих слово (Лихачев, Степанов), понятие жизненной философии (Арутюнова). В трудах зарубежных авторов понятие концепта отождествляется с понятием домена, когнитивной категории, когнитивной модели (Lakoff, Talmy).

Проанализировав существующие дефиниции, в качестве базового принимаем определение концепта как «совокупности всех знаний, понятий, ассоциаций, переживаний, как воображаемых, так и реальных, как вербальных, так и невербальных, особым образом структурированных в ментальном пространстве субъекта, которые актуализируются в сознании носителя языка при восприятии им некоторого слова – имени концепта» (7: 47). Таким образом, концепт — это «основная единица ментальности, которая представляет собой единство знака, понятия, образа и символа» (6:14).

Данные определения подтверждают мысль Р.И. Павлиниса об изначальной независимости концепта как мысленного образования от языка, на обязательное прохождение им этапа довербального становления. При этом наряду с логическим процессом в сознании человека может идти и психический, что ведет к возникновению индивидуальных смыслов.

Несмотря на то, что в психике разных людей одному и тому же имени могут соответствовать разные ментальные образования, все они включают некий совпадающий набор признаков, так как «оттенки индивидуальных интерпретаций не мешают коммуникантам понимать, что имеет в виду при употреблении каждым из них той или иной языковой единицы» (11: 20).

Значение (устойчиво закрепленное за знаком содержание) и смысл (нечто изменчивое, нерегламентированное) - два компонента концепта, составляющие его содержание. Концепт составляет объем и содержание языкового знания, охватывает «языковое преломление всех видов знания о явлении, стоящим за ним, — знание эмпирическое, знание по мнению, знание по доверию, знание по вере» (12: 287), то есть все то, что «подведено под один знак и предопределяет бытие знака как известной когнитивной структуры» (10:85). Структура концепта объединяет рациональное (логическое) и иррациональное (сублогическое); но основа концепта - сублогическая, поскольку включает в себя содержание наивного понятия и все множество прагматических элементов имени, проявляющихся в его сочетании.

Выделение логического и сублогического содержания концепта является условным расчленением глобальной мыслительной единицы, представляющей концептуальную сущность неопределенности. Такое лингвистическое моделирование позволяет провести глубокое, всестороннее и последовательное изучение исследуемого явления.

ლიტერატურა

1. Бабина, Л.В. Вторичная репрезентация концептов в языке [Текст] : дис. д-ра филол. наук : 10.02.19 / Л.В. Бабина. - Тамбов, 2003.
2. Бенвенист, Э. Общая лингвистика [Текст] / Э. Бенвенист. - Благовещенск : БГК им. И.А. Бодуэна де Куртэне, 1998.
3. Лихачев, Д.С. Концептосфера русского языка [Текст] / Д.С. Лихачев // Известия РАН. Серия литературы и языка. - 1993. - Т. 52. — № 1
4. Карасик, В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс [Текст] / В.И.Карасик. - М.: Гнозис, 2004.
5. Карасик, В.И. Базовые характеристики лингвокультурных концептов [Текст] Т. 1 / В.И. Карасик, Г.Г. Слышкин // Антология концептов / под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. - Волгоград : Парадигма, 2005.
6. Колесов // Язык и этнический менталитет. — Петрозаводск, 1995.
7. Павлова, А.А. Жанр, гипертекст, интертекст, концептосфера (на материале внутрисемейных родословных) [Текст] / А.А. Павлова. - Белгород :Изд-во БелГУ, 2004.
8. Фесенко; Т.А; Этноментальный мир человека: опыт концептуального моделирования [Текст] : автореф. дис. ...д-ра филол.наук : 10.02.1.97 Т.А. Фесенко: -:МГ, 1999;
9. Abdullayev, A.A. Discourse Analysis and Theme Development, Berlin, 2003
10. Langacker, R.W. Concept, Image, and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar [Text] / R.W. Langacker. - Cambridge : Cambridge University Press,1991
11. Peregrin, J. Doing Worlds with Words: Formal Semantics without Formal Metaphysics [Text] / J. Peregrin. - N. Y. : Kluwer Academic Publishers, 1995.
12. Lakoff, G. Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind [Text] / G. Lakoff. - Chicago : The University of Chicago Press, 1987.

*რ. რაჯაბლი
აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი*

აზრი, ცნება, ენობრივი ნიშანი, კონცეპტი, მნიშვნელობა

განხილულია კომუნიკაციურ პროცესებში აზრის, ცნების, ენობრივი ნიშნის, კონცეპტისა და მნიშვნელობის ურთიერთმიმართებათა საკითხები.

ვერბალური კომუნიკაცია და მისი სახეები ✓

მეტყველების პროფესიული ფლოზა არის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი უნარი პროფესიული წარმატებისათვის. ორატორული ხელოვნება ჯერ კიდევ უძველეს საბერძნეთში ითვლებოდა წინამძღოლების, გმირების, ლიდერების აუცილებელ თვისებად. ანტიკურ ხანაში აუცილებლად ითვლებოდა რიტორიკისა და დიალოგის გამართვის სწავლება. ამ დროიდან მოყოლებული ვერბალური კომუნიკაცია საკვანძო ელემენტია საზოგადოებაში. ამავე დროს ხშირ შემთხვევაში დიქციას, ტონალობას, ტემბრს, აქცენტების სწორად ფლობას შინაარსზე უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭება.

აღამიანის, როგორც პიოზუგის და საზოგადოების წევრის, ნორმალური განვითარების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ურთიერთობა. იგი წარმოადგენს აღამიანებს შორის კონტაქტების დაკარგვის და განვითარების რთულ მრავალმხრივ პროცესს, წარმოშობილს ერთ-პირობილი მოღვაწეობის მოთხოვნილებებით, რომელიც თავის თავში შეიცავს ინფორმაციის გაცეფლას, ურთიერთობის ერთიანი სრტატეგიის შემუშავებას, სხვა აღამიანის აღქმასა და გაგებას.

აღამიანები ერთმანეთთან კომუნიკაციის საშუალებით ურთიერთობენ. საკმინ ურთიერთობებში წარმატებას, მეტწილად, ეფექტური კომუნიკაცია განსაზღვრავს. ეფექტურად კომუნიკაციის უნარი დაგეხმარებათ: - მსმენელს მიაწოდოთ ინფორმაცია (იდეა, მოსაზრება, ფაქტი, დამოკიდებულება) ერთმნიშვნელოვნად და გასაგებად - სწორად გაიგოთ თქვენთვის მოწოდებული ინფორმაცია, გაუგოთ მოსაზრებს. კომუნიკაცია არის კომპლექსური ორმხრივი პროცესი, რომელიც მოიცავს შეტყობინებების კოდირების, გადაცემისა და გაშიფრვის პროცესს. ეფექტური კომუნიკაცია საჭიროებს კარგ კომუნიკატორს, რომელიც თავის შეტყობინებას წარმოდგენილ აუდიტორიას ნათლად გადასცემს. კომუნიკაციას დიდი როლი ენიჭება აღამიანებს შორის ურთიერთობაში.

არსებობს ცალმხრივი და ორმხრივი კომუნიკაცია.

ცალმხრივი კომუნიკაციის დროს მხოლოდ ერთი აღამიანი საუბრობს. ამ შემთხვევაში ადგილი არა აქვს ინტერაქტიულ მეთოდების გამოყენებას: შეკითხვების დასმას, საკუთარი მოსაზრების გამოთქმას, დისკუსიას.

ორმხრივი კომუნიკაცია გულისხმობს ინტერაქტიული კომუნიკაციის პროცესს. ამ შემთხვევაში კომუნიკაციის პროცესში ჩართულია როგორც ერთი, ისე მეორე მხარე, რაც აადილებს და უფრო გასაგებს ხდის მოცემულ ინფორმაციის აღქმის პროცესს. ვერბალური ურთიერთობის საშუალებას მიაკუთვნებენ - წერილობით და ზეპირ მეტყველებას, მოსმენასა და კითხვას. ზეპირი და წერილობითი მეტყველება მონაწილეობენ ექსტის შექმნაში, ხოლო მოსმენა და კითხვა - ტექსისა და მასში ჩადებული ინფორმაციის აღქმაში.

კომუნიკაციის პროცესში შეიძლება წარმოიშვას შემდეგი კომუნიკატიური ბარიერები:

ლოგიკური ბარიერი - უნდვებათ არაერთგვაროვანი აზროვნების პარტნიორებს. იმისდა მიხედვით, თუ რა სახის და ფორმის აზროვნება პრევალირებს თითოეული პარტნიორის ინტელექტში, მათი ურთიერთობა იგებ აგაგების ან არაგაგების დონეზე. სტილისტური ბარიერი - შეუსაბამობა ინფორმაციის წარდგენის ფორმასა და მის შინაარსს შორის. წარმოიქმნება

შეტყობინების არასწორი ორგანიზაციის დროს. შეტყობინება აგებული უნდა იყოს: ყურადღებიდან ინტერესზე; ინტერესიდან ძირითად დებულებებზე, ძირითადი დებულებიდან შეწინააღმდეგებასა და კითხვებზე, პასუხზე, დასკვნებზე. სემანტიკური ბარიერი – წარმოიქმნება ლინგვისტური სიტყვის მარაგისა და აზრობრივი ინფორმაციის შეუსაბამობის დროს, აგრეთვე სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენლების სიტყვიერი ქცევის განსხვავებაც გამო.

ფონეტიკური ბარიერი – წინააღმდეგობები, რომლებსაც ქმნის მოლაპარაკის მეტყველების თავისებურებები (დიქცია, ინტონაცია, მახვილის ლოკური ექვემდებარება, და ა.შ.) უნდა ილაპარაკოთ მკვეთრად, გასაგებად და საკმაოდ ხმაილად.

ვერბალური კომუნიკაციის შედეგი მნიშვნელოვნად დამოკიდებულია იმაზე თუ რამდენად კარგად ფლობს კომუნიკატორი ორატორულ ხელოვნებას. ეფექტური მეტყველება დღესდღეობით ადამიანის პროფესიონალიზმის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტია.

აუდიტორიასთან საუბრის დროს ძალიან მნიშვნელოვანია ნდობის მოპოვება. ამიტომაც სპეციალისტები დიდ დროს უთმობენ სტატიების და თემების მომზადებას, დაწერას. აუცილებელია დაეინახოთ განსხვავება დაწერილ ტექსტსა და ვერბალურ კომუნიკაციას შორის. ტექსტს გააჩნია საკუთარი სტრუქტურა, რომელიც განსხვავებს მათ ერთმანეთისაგან. ვერბალური კომუნიკაცია შემოქმედებას ახდენს აუდიტორიაზე არა მხოლოდ შინაარსით არამედ სხვა ფაქტორებით (ტემბრი, ხმა, ტონალობა, და ა.შ.). მეტყველების თავისებურებების გარდა ვერბალურ კომუნიკაციისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება მოსაუბრისა და მსმენელის პოზიციას.

ასეთი დეტალების ცოდნა ძალიან მნიშვნელოვანია ვერბალური კომუნიკაციის წარმოებისათვის. ამასთანავე ძალზე მნიშვნელოვანია მოსაუბრის ადიტორიაზე შემოქმედების სტრატეგიის არჩევა. სტრატეგია მოიცავს მოსაუბრის პირად თვისებებს, აუდიტორიის ფსიქოლოგიის ცოდნა, უნდა ხელმძღვანელობდეს ინფორმაციის შედეგისა და გადაცემის აუცილებელი წესებით. მეტყველება უნდა იყოს მარტივი და გასაგები; აუდიტორიაზე მიმართვა უნდა ეფუძნებოდეს მარტივ და გასაგებ ადამიანურ ღირებულებებს; სასურველია თავი აეარიდოთ ახალ, ნაკლებადცნობილ სიტყვებს.

იმისათვის, რომ დადებითად აღიქვან მოსაუბრე აუცილებელია მას გააჩნდეს შემდეგი თვისებები: მოსაუბრე უნდა გამოიყურებოდეს უფრო კომპეტენტურად, უნდა შეეძლოს ოპონენტების მოსმენა, გადმოსცეს ინფორმაცია საიტერესოდ და დამაჯერებლად.

თანამედროვე კომუნიკაციური სივრცე ძალიან რთულ სისტემას წარმოადგენს რომელშიც ერთ-ერთი მთავარი ადგილი კომუნიკაციის სხვადასხვა სახეობას უჭირავს. საქმე იმაშია, რომ ამა თუ იმ სიტუაციაში ადამიანი სხვადასხვაგვარად იქცევა და ყოველ განსხვავებულ შემთხვევაში განსხვავებულ ადამიანებს სხვადასხვაგვარად ექცევა. გარდა ამისა ხასიათი და დამახასიათებელი თვისებები კომუნიკაციისა განსაზღვრავენ და განისაზღვრებიან გადაცემის ხერხებით.

ინფორმაციული კომუნიკაცია წარმოადგენს ინფორმაციის გაცემის პროცესს გარესამყაროს შესახებ, რომელშიც რომელშიც ცხოვრობს კომუნიკატორი და რეციპიენტიც. მოსალოდნელია, რომ ნებისმიერი კომუნიკაციური და ინფორმაციული შეტყობინება რეალურად და გამოხატავენ შეხედულებების კორიანტელს არსებულ მოვლენასა თუ ფაქტზე. კომუნიკაციის ამ სახეობას დღესდღეობით უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება.

ეფექტურ-შემფასებლური კომუნიკაცია ეფუძნება უარყოფით თუ დადებითი ემოციების გამოხატვას. ამ ტიპის კომუნიკაციაში ობიექტური ფაქტების ჩამოთვლა შეუძლებელია. ეთნიკური შეხედულებები, სტერეოტიპები, აზრთა სხვადასხვაობა ყველაფერი ეს არის ეფექტურ-შემფასებლური კომუნიკაცია.

რეკრეაციული კომუნიკაცია მოიცავს სხვადასხვა სახეობის გასართობ საშუალებებს, რომლებიც საშუალებას აძლევს მოსაუბრეებს გაერთონ და დაისვენონ. ამ ტიპის კომუნიკაციისთვის ადამიანები ქმნიან სიტუაციებს და შემდეგ ერთმანეთს გადასცემენ ინფორმაციას ამის შესახებ.

დამარწმუნებელი კომუნიკაცია თავისთავად კომუნიკაციის ისეთ იპს განეკუთვნება, რომელიც მიმართულია რომელიმე მოქმედების სტიმულირებისათვის. ის გამოიხატება ბრძანებაში, თხოვნაში, რჩევაში და ა.შ.

კომუნიკაციის ასეთ ფორმაში ადამიანები ერთმანეთზე სემოქმედებენ, რათა მიაღწიონ პარტნიორის სასურველ აზროვნება-რეაგირებას.

რიტუალური კომუნიკაცია ეს არის სოციალურად დადგენილი ფორმების დაცვა და შესრულება.

როგორც ვხედავთ, კომუნიკაცია უნდა იყოს ეფექტური, ის ხელს უნდა უწყობდეს ურთიერთობის კომუნიკაციის მონაწილეების მიზნების მიღწევას, რაც გულისხმობს შემდეგი საკითხების გაგებას: როგორია კომუნიკაციის საშუალებები და როგორ უნდა გამოიყენოთ ისინი მართებულად კომუნიკაციის პროცესში, როგორ უნდა გადაიღახოთ კომუნიკაციური ბარიერები და კომუნიკაცია გახდეს წარმატებული.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- <http://www.glossary.ru>
- <http://otarkochoradze.blogspot.com>
- www.wikipedia.org
- www.krugosvet.ru
- <http://azps.ru>
- <http://www.soc.pu.ru>
- <http://dic.academic.ru>

*დ. ცუცქერიძე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი*

კომუნიკაციის სოციო-კულტურული ასპექტები და მისი როლი კონფლიქტში

საკანძო სიტყვები: ვერბალური კომუნიკაცია, არავერბალური კომუნიკაცია, ეფექტური კომუნიკაცია, კონფლიქტი.

თანამედროვე სამყარო არაერთგვაროვანია: იგი თანაბრადაა აღსავსე კონფლიქტებითა და დადებითი მოვლენებით. პიროვნულ და სახელმწიფოთა შორის დონეზე პრობლემებისა თუ პოზიტიური ფაქტორების გამომწვევი მიზეზები მრავალგვარია. მათ შორის კომუნიკაცია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია: რა არის კომუნიკაცია და რატომ უკავია მას განმსაზღვრელი ადგილი თანამედროვე მსოფლიოში და სოციალური პროცესების წარმართვაში? პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ კულტურული თვალსაზრისით მსოფლიოში მთელი რიგი თვისებრივი ცვლილებები განხორციელდა, რის გამოც XX საუკუნის ბოლო და XXI საუკუნის დასაწყისი კაცობრიობის ისტორიაში ერთ-ერთ

საინტერესო, მნიშვნელოვან და გარდამტეხ პერიოდად ჩაიწერება. საზოგადოების წევრთა მიერ მოვლენათა შეფასებები სხვადასხვაგვარია, როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი. თუმცა, კონფლიქტებისა და სოციალური ურთიერთობების თვალსაზრისით, მსოფლიოში მდგომარეობა საკმაოდ გარყეულა, რამაც კომუნიკაციის არსს განსაკუთრებული მნიშვნელობა შესძინა.

კომუნიკაციის რაობასთან დაკავშირებით მრავალი თვალსაზრისია გამოთქმული, რომელთა საფუძველზეც არაერთი თეორია ჩამოყალიბდა. პრაქტიკულმა საჭიროებამ კი კომუნიკაციის მოდელების, ტიპოლოგიის თუ სტრუქტურის შექმნის აუცილებლობა განაპირობა. დიდი გერმანელი სოციოლოგის ნიკლას ლუმანის ნაშრომში ეკითხულობთ: “თუ დიდ მანძილს დაეიჭერთ და მკაფიო ცნებით აბსტაქციას მოეახდენთ, შეგვიძლია დაეინახოთ, თუ როგორ არის დამოკიდებული საზოგადოებრივი ევოლუცია კომუნიკაციის სახეთა ცვლილებებზე.” [1. 8.] მართლაც, კომუნიკაცია და საზოგადოებრივი ცვლილებები ურთიერთგადაჯაჭვული ცნებებია. ნებისმიერი სახის კომუნიკაციის განვითარება საზოგადოებრივი განვითარების შედეგია და პირიქით, კომუნიკაცია საზოგადოებრივი ევოლუციის ერთ-ერთი უმთავრესი ფაქტორი და გარანტია. კაცობრიობა კომუნიკაციაზე დაფუძნებული და მის გარეშე ვერ იარსებებდა, რადგან კომუნიკაცია სოციოკულტურული მოვლენაა და მასში იგულისხმება ურთიერთობა, აზრის, ცოდნის, გრძობა-განცდის, ქცევის ნორმათა გაცვლა-გამოცვლა [2. 14], ანუ ყოველივე ის, რაც ადამიანს სოციალურ არსებად აყალიბებს და მის ინდივიდუალ ჩამოყალიბებას განაპირობებს. ეს კი ნიშნავს, რომ კომუნიკაცია სოციალურად აქტიური ადამიანების არსებობას უზრუნველყოფს.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, საზოგადოების სოციალური სისტემა კომუნიკაციის პროცესებისაგან შედგება [1. 8.], ხოლო უფრო რთულ საზოგადოებრივ სისტემათა ინტეგრირება და შენარჩუნება, რა სახითაც არ უნდა განხორციელებულიყო მათი განვითარება, კომუნიკაციის ახლებურ ფორმათა გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა. [1. 13]. მაშასადამე, საზოგადოებრივი ევოლუციასთან ერთად კომუნიკაციის დომინანტური სახეები იცვლება და ეთნოგენეზის პროცესში დროის მოთხოვნების შესაბამისად მუდმივად ვითარდება. ეთნოგენეზის ადრეულ ეტაპზე არაეგერბალური კომუნიკაცია გეხვდება, რომელსაც ჯერ ევრბალური კომუნიკაცია, შემდგომ კი, დროთა განმავლობაში, უახლესი კომუნიკაციური საშუალებები ემატება.

მართალია, საზოგადოებრივი სტრუქტურები და კომუნიკაციის სახეები თანდათან და პატარ-პატარა ნაბიჯებით ვითარდებოდნენ, მაგრამ სწორედ ამის მეშვეობით შეძლეს სტრუქტურულად მორგებულებიყვნენ ერთმანეთს, რის შედეგადაც მათი დღევანდელი ურთიერთდამოკიდებულება ურყევი ფაქტია. [1. 18-19].

კომუნიკაციის სახეობათაგან განსაკუთრებით საყურადღებო ევრბალური კომუნიკაციაა, რომელიც მხოლოდ ადამიანებისთვისაა დამახასიათებელი და აქედან გამომდინარე, მისი მნიშვნელობა და როლი იზრდება. მისი წარმოქმნის ბაზა ადამიანის ერთ-ერთ ძირეულ მოთხოვნას, კერძოდ, ურთიერთობას ეფუძნება [3.]. ადამიანი სხვა არსებათაგან მუდმივი კომუნიკაციის განცდით განსხვავდება, ანუ მეტ-ნაკლებად გამოკეთილი მუდმივი შინაგანი სურვილით, რომ მის მსგავსებთან გარკვეული სახის კომუნიკაცია დაამყაროს. სწორედ ამ ბუნებრივი მისწრაფების წყალობით ადამიანი სცდება „მე“-ს და ეთნოგენეზის პროცესში სოციალურ არსებად ყალიბდება, რომლისთვისაც განცდა “ჩვენ” მკაფიოდაა გამოკეთილი, რაც მყარი სოციალური სისტემების, სოციალურ ჯგუფებს შორის ურთიერთობის, სახელმწიფოთა შორისი ურთიერთობების,

ურთიერთსახეობის მსგებლობისა და ტოლერანტობის საფუძველიცაა, რადგან "ჩვენ" საბოლოოდ შეიძლება დაეთყვიანოს ფორმულამდე "ჩვენ" - "ადამიანები".

ნათქვამი კომუნიკაციის სხვა ფორმების მნიშვნელობას სრულებით არ აკნინებს, პირიქით, კომუნიკაცია მთლიანობაში შესაძლოა განიხილოს, როგორც პიროვნული პროცესი, რომელიც ითვალისწინებს ინფორმაციის გადაცემას და აგრეთვე შეიცავს რაღაც საწყის ქცევით ინფორმაციას [4, 2]. ვერბალური და არავერბალური ურთიერთობები მუდმივ ურთიერთკავშირშია და ურთიერთზემოქმედებასაც კი განიცდიან. მეცნიერები ამ საკითხის შესწავლამ ძველ რომში (ძვ. წ. II-I სს.), ორატორული ხელოვნების ეპოქამდე მიიყვანა. ციცერონი თვლიდა, რომ ორატორის გრძნობები, მთელი სიცხადით უნდა წარმოიწინილებოდეს მის სახეზე, ხოლო ძვ. წ. I საუკუნეში ორატორული ხელოვნების თეორეტიკოსმა კვინტილიანემ, ვესტების, მიმიკის, მხრების, ხელებისა და თავის მოძრაობის წესები, სუნთქვისა და ხმის ჩვენება შეიმუშავა, რასაც საფუძვლად არა მხოლოდ ორატორული გამოცდილება, არამედ რიტორიკის საფუძვლებიც დაედო, რომლის ჩამოყალიბებაც ძველ საბერძნეთში ძვ. წ. V-IV სს-ში დაიწყო [5].

ვერბალური და არავერბალური საშუალებების ერთდროული გამოყენება ბუნებრივია და სასარგებლოც. მათი სინქრონიზებული გადმოცემა ინფორმაციის დაკონკრეტებას უწყობს ხელს, რომ უფრო გამოხატულებითი და შთამბეჭდავი იყოს და მეტი შემოქმედება და ზეგავლენა მოახდინოს თანამოსაუბრეზე. არავერბალური ქმედება ვერბალურ ინფორმაციას ერთგვარად ადასტურებს [5].

უნდა აღინიშნოს, რომ ვერბალური კომუნიკაციის არსი მისი კლასიკური გაგების ფარგლებს გასცდა. კაცობრიობის განვითარებამ მას საკმაოდ მკაცრი მოთხოვნები და გამოწვევები დაუყენა. სწორედ ამიტომ, დღევანდელი მსოფლიო საზოგადოება დემოკრატიის, საჯაროობისა და ღია სამოქალაქო საზოგადოების ურყევ პრინციპებზე ძირითადი აქცენტების გაკეთებისას, უმთავრეს მნიშვნელობას კომუნიკაციების სწორად წარმართვას ანიჭებს. დღეს, საზოგადოების ამოცანა კომუნიკაციური მექანიზმების გაუმჯობესებაა, რადგან იგი "ლიაობას" უზრუნველყოფს. კაცობრიობამ დახურული სისტემების შექმნით თავისი განვითარების მანძილზე არაერთი შეცდომა დაუშვა. წარსულის გათვალისწინებით, დღევანდელი მსოფლიო საზოგადოება საჯაროობის მომხრეა, რისი ერთ-ერთი მყარი საფუძველიც უწყვეტური კომუნიკაციაა. განსაკუთრებული ყურადღება კი ვერბალურ კომუნიკაციებს ექცევა. ამერიკელი ჰაროლდ დ. ლასველის აზრით, "კომუნიკაციისას მთავარია ვინ ამბობს, რა არხით, ვის ეუბნება და რა ეფექტი აქვს." ეს გამონათქვამი კომუნიკაციის კლასიკურ ფორმულად ითვლება." [2, 19]. თითოეული აღნიშნული ასპექტი განმსაზღვრელია, რამეთუ მათზეა დამოკიდებული "უწყვეტური კომუნიკაცია". სწორი კომუნიკაცია პრობლემის მოგვარების მთავარი რგოლია. მას საზოგადოებრივი განვითარებისა თუ საქმიანობის ნებისმიერ სფეროში წარმმართველი ადგილი უკავია.

ყოველივე ის, რაც დღეს მთელი მსოფლიოსთვის აქტუალურია: კონფლიქტების პრევენცია, სამშვიდობო პროცესების წარმართვა, კონფლიქტების დარეგულირება, კონსენსუსი, კომპრომისი, მოლაპარაკებები, პირველ ყოვლისა, კომუნიკაციას გულისხმობს. აღსანიშნავია, რომ პროცესებში ფსიქოლოგიური ფაქტორებიც ერთგვარად: კომპლექსური ურთიერთქმედების შედეგად ქცევის ამა თუ იმ განუმეორებელ მოდელს ეიღებთ. ჩვენ, ადამიანები ერთმანეთისგან განათლებით, რელიგიური რწმენით, სოციალური წარმოშობით, გამოცდილებით და ა.შ. განვსხვავდებით, რაც ზეგავლენას ახდენს იმაზე, თუ როგორ

ეურთიერთობთ სხვებთან [4.6]. ბუნებრივია, აღნიშნული ფაქტორები აღქმათა განსხვავებულობასაც განაპირობებენ, რის გამოც ეფექტური კომუნიკაცია რთულდება. იქ, სადაც გაუაზრებელია აღქმა და ფასეულობები, ეფექტური კომუნიკაცია თითქმის გამორიცხვლია [4.7]. ამიტომ სწორი კომუნიკაცია “აქ” და “ახლა” ანუ აწმყოში განმსაზღვრელია. იგი ყოველთვის არსებითია, რადგან დამახინჯებული კომუნიკაციის შედეგად შესაძლოა შეუქცევადი პროცესებისა და დამანგრეველი შედეგების მიღება, რისი არაერთი ისტორიული გამოცდილებაც არსებობს. სწორი კომუნიკაციური ჩვეულების არსებობისას კი არა მხოლოდ ინდივიდუალურ, არამედ სახელმწიფო და საერთაშორისო დონეზეც წარმატებით ეურთიერთობთ, რაც სახელმწიფოს წარმატების საწინდარია.

ხშირად კომუნიკაციის რაობაზე მსჯელობისას განსაკუთრებული ყურადღება ინფორმაციის მნიშვნელობასა და როლს ექცევა. საკითხი განსაკუთრებულ აქტუალობას კონფლიქტურ სიტუაციაზე საუბრისას იძენს. კონფლიქტურ გარემოში ინფორმაციის მიწოდება კომუნიკაციის ტოლფარდია და კონფლიქტის წარმოქმნას, განვითარებასა და დასრულებაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს. ინფორმაცია საკმაოდ რთულ ხისტემებზე შემოქმედებს და კონფლიქტური ქმედება სხვა არაფერია, თუ არა კონფლიქტის სუბიექტებს შორის ინფორმაციის ურთიერთგაცვლა [6. 261], რაც, რასაკვირველია, ვერბალური კომუნიკაციის გარეშე, ფაქტობრივ, წარმოუდგენელია.

კონფლიქტური სიტუაციის წინასწარი განჭვრეტა კომუნიკაციის ეფექტურობის მიხედვით სავსებით შესაძლებელია. კონფლიქტის ობიექტს, რომელიც კონფლიქტის ბირთვს წარმოადგენს, არაერთი მახასიათებელი გააჩნია, ხოლო კონფლიქტის ობიექტის მოდელის შემქნელი ერთადერთი წყარო ინფორმაციაა, [6. 261], რომელიც კომუნიკაციის გარეშე ვერ შედგება, რაც სუბიექტების სამომავლო ქცევისა და შესაბამისად კონფლიქტის შედეგებს განსაზღვრავს.

სამწუხაროდ, როგორც წესი, კონფლიქტურ სიტუაციაში კომუნიკაცია მახინჯდება. მოწინააღმდეგეები ურთიერთობის სხვადასხვა საშუალებებს იყენებენ: ინფორმაციას განგებ მაღავენ ან ამახინჯებენ და არ ფიქრობენ შედეგებზე. თუმცა, კომუნიკაცია კონფლიქტის დასრულებას მხოლოდ მაშინ უწყობს ხელს, როდესაც ყველა მხარე ურთიერთგაგების მიღწევას ცდილობს [7].

უნდა აღინიშნოს, რომ კომუნიკაცია საკმაოდ მნიშვნელოვანი სამშვიდობო რესურსია და საყურადღებო იქნება კონფლიქტურ სიტუაციებში მისი ამ კუთხით გამოყენება. აქცენტრი კომუნიკაციური ქმედებების განსაზღვრაზე უნდა გაკეთდეს. სპეციალურ ლიტერატურაში, სადაც კომუნიკაციის მნიშვნელობასა და არსზეა საუბარი, კომუნიკაციური ქმედების სამი ფორმა – მიროკომუნიკაცია, მიდკომუნიკაცია, მაკროკომუნიკაცია სახელდება [8]. კომუნიკაციურ ჭრილში და ინფორმაციის დეტალური ანალიზის მეშვეობით კონფლიქტური სიტუაციის შესწავლა ახლებურად წარმოაჩენს კონფლიქტის არსს. ხოლო, ფართომასშტაბიანი ეთნიკური თუ ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების მოგვარების ერთ-ერთი ამოსავალი წერტილი და განმსაზღვრელი ფაქტორი კონკრეტული ინფორმაციული და “კომუნიკაციური” კვლევა უნდა გახდეს: როგორ, რა სისტემით, რა სიხშირით, გახსნილობის რა ხარისხით ხორციელდებოდა კომუნიკაცია და როგორი იყო მისი გავლენა კონფლიქტის კონკრეტულ შედეგებზე. საკითხის ამგვარ გააზრებაში თავად კონფლიქტის ფენომენი დაგვიხმარება, რომელიც მრავალწახანაგოვანი მოვლენაა და მისი მრავალმხრივი შესწავლა კონფლიქტის მოგვარების წინაპირობაა. რა თქმა უნდა, ყოველივე შემოთქმულის გასათვალისწინებლად განსაკუთრებული

მნიშვნელობა ვერბალურ კომუნიკაციას ენიჭება, რომელიც მთელი სიცხადით მოლაპარაკების ხელოვნებაში ელინდება და რომელსაც თანამედროვე სამყაროში, კონფლიქტის დარეგულირების თვალსაზრისით, ალტერნატივა არ აქვს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ლუშანი ნ., საზოგადოებრივი კომუნიკაციის სისტემის ცვლილებანი და მასობრივი მედია, თბ., 2007
2. ჯაგოდნიშვილი თ. ჯაგოდნიშვილი ი., ვერბალური კომუნიკაციები, თბ., 2009
3. Белик А.А., Бергер Я.М. и др. Культурология. Учебное пособие: 1999. Режим доступа: http://www.i-u.ru/biblio/archive/baxmin_berger_kulturology
4. ლაღლოუ რ. პენტონი ფ., ეფექტური კომუნიკაციების არსი, თბ., 2000
5. Конечная В.П. Социология коммуникации. 2004.
6. http://www.iu.ru/biblio/archive/koneckaja_socialogija/02.
7. Анцупов А.Я., Шипилов А.И., Конфликтология, 3-е издание, Питер, 2007
8. Мелибруда Б. Поведение в ситуации конфликта, Хрестоматия по конфликтологии, 2004 Режим доступа: http://www.i-u.ru/biblio/archive/hrest_konfliktologiya/04.aspx?
9. Соколов А.В. Общая теория коммуникации. 2002. Режим доступа: http://www.i-u.ru/biblio/archive/sokolov_social_communication/3.aspx

Darejan Tsutskiridze

Social-Cultural Aspects of Communication and Its Role in the Conflict

Communication plays important role in the modern world. Communication and public changes are interrelated concepts. Communication contributes to formation of public institutes and management of processes such as peacekeeping, resolution of conflicts, etc. Therefore, effective and correct verbal communication deserves great attention.

Дареджан Цуцкиридзе

Социально-культурные аспекты коммуникации и их роль в конфликте

Коммуникация в современном мире играет одну из важных ролей. Коммуникация и общественные изменения являются взаимоувязанными понятиями. Коммуникация вносит важный вклад в формировании общественных институтов и управление такими вопросами, как мирные процессы, урегулирование конфликтов и т.д. Поэтому эффективной и правильной вербальной коммуникации уделяется большое внимание.

მ. ჩხეიძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ემფატია და ეფექტური ვერბალური კომუნიკაცია

საკვანძო: ზიტყვები: კომუნიკაციის შეცდომები და ბარიერები, ემფატია და დიალოგურობა.

კომუნიკაციებით, ინფორმაციის ურთიერთგაცვლით კონსტრუირდება ნებისმიერი ურთიერთობა. საზოგადოება თავადაც კომუნიკაციის ფორმაა, რომლის მეშვეობითაც ხდება გამოცდილების აღწერა, მოდიფიცირება თუ გაცვლა. ის, რასაც ჩვენ საზოგადოებას ეუწოდებთ, არ არის მხოლოდ

პოლიტიკური ან ეკონომიკური ურთიერთობების ქსელი – ეს კომუნიკაციისა და სწავლის პროცესია. იწყება რა ეს პროცესი, ჩვენს გონებაში და გადაეცემა რა მის შედეგებს სხვებს, ჩვენ დამოკიდებულნი ვხდებით კომუნიკაციის გარკვეულ მოდელებზე, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელია კონტაქტი საერთოდ. ჩვენ შეგვიძლია, შევცვალოთ ეს მოდელები, როცა ისინი არაა ადეკვატურია არსებული სიტუაციისათვის. ადამიანის ცხოვრება, საბოლოო ჯამში, სწორედ ამ მოდელების მოდიფიცირებაა.

შინაარსის, მიზნისა და სირთულის ხარისხის მიუხედავად, ყველა ტიპის კომუნიკაციის მსგავსი არქიტექტონიკა აქვს.

შინაარსის, მიზნისა და სირთულის ხარისხის მიუხედავად, ყველა ტიპის კომუნიკაციის მსგავსი არქიტექტონიკა აქვს.

ეფექტური ვერბალური კომუნიკაციის პროცესის ყველა ძირითად კომპონენტსა და ეტაპს სტაბილური – ინვარიანტული თანმიმდევრობა ახასიათებს. უეუკავშირისა და კორექციის არსებობის გამო ეს თანმიმდევრობა “წრიულია”.

“წრის პრინციპი” მნიშვნელოვანია როგორც არქიტექტონიკული, ისე ფსიქოლოგიური თვალსაზრისითაც: იგი უზრუნველყოფს კომუნიკაციის შედეგს, მისი მეშვეობით კონტროლდება კომუნიკაციის ეფექტურობა და “წრის”, სხვა სიტყვებით, მთელი კომუნიკაციური ციკლის გამეორება მისი პირველი, არაეფექტური რეალიზაციის შემთხვევაში.

კომუნიკაციური ფუნქციის შინაარსი მოიცავს შემდეგ ასპექტებს:

კომუნიკაციური ფუნქციის არსის განსაზღვრასა და სპეციფიკის გამოვლენას;

- კომუნიკაციის ძირითადი ტიპების ანალიზს;
- კომუნიკაციური პროცესის სტრუქტურული კომპონენტებისა და ძირითადი ეტაპების განსაზღვრას;
- კომუნიკაციური ფუნქციის რეალიზაციის ფორმათა დახასიათებას;
- კომუნიკაციური ფუნქციისათვის ტიპური სირთულეებისა და შეცდომების (“ბარიერების”) ანალიზს;

კომუნიკაციური ფუნქციის ოპტიმიზაციის (ეფექტური ვერბალური კომუნიკაციის პრინციპების) მოთხოვნათა აღწერას.

კომუნიკაციური ფუნქციის არსი და ძირითადი მიზანი კომუნიკანტთა მიერ საერთო “სემანტიკურ მნიშვნელამდე” მისვლაა.

ცნობილია, რომ ხშირად ადამიანები ვერ პოულობენ საერთო ენას, ან არ ემსოთ ერთმანეთის მაშინაც კი, როცა ერთი და იმავე ენაზე ლაპარაკობენ. საქმე ისაა, რომ ვერბალური კომუნიკაციისათვის ნიშნადია სამი ტიპის ინფორმაციის, უფრო ზუსტად კი, ინფორმაციის აღქმადობის სამი საფეხური:

- ინფორმაცია ცნობიერებაში ღრმად არ აღწევს და წუთიერად მოქმედებს კომუნიკანტის წარმოსახვაზე;
- ინფორმაცია ოდნავ ეხება კომუნიკანტის ცნობიერებას და ქვეცნობიერებას და მხოლოდ იქცევს მის ყურადღებას;

ინფორმაცია ფიქსირდება ცნობიერებასა და ქვეცნობიერებაში, იწყებს აქტიურ შემოქმედებით პასუხს რეციპიენტის მხრიდან და სრულდება რეალური ქმედებით.

ბუნებრივია, ჩნდება კითხვა: “როგორი ინფორმაცია ვერ აღწევს ცნობიერებას და რის საფუძველზე გამოიყოფა ინფორმაციის აღქმადობის სამი საფეხური?” სწორედ აქ ეხებათ კომუნიკაციის პრობლემატიკას; სხვა სიტ-

ყვებით კი, ეფექტური შეტყობინების ფორმირებისათვის რელევანტურ ტექნოლოგიათა, საკითხს.

კომუნიკაციური პროცესის თითოეული კომპონენტისა და ეტაპის შინაარს-სობრივი თავისებურება სრულად აისახება "ეფექტური ვერბალური კომუნიკაციის" მოთხოვნებსა და კომუნიკაციის "ბარიერებში". კომუნიკაციის "ბარიერების" წარმოქმნის მიზეზები ისეთივე მრავალფეროვნებით ხასიათდება, როგორითაც ადამიანის ფსიქიკა. ამ მრავალფეროვნებიდან შესაძლებელია, გამოიყოს შედარებით უფრო ტიპური „ბარიერები“:

ინტერპრეტაციული შეცდომები ინტერპრეტაციული შეცდომები განპირობებულია აღქმის ფაქტორით. ადამიანები სხვადასხვაგვარად აღიქვამენ ერთსა და იმავე სიტუაციას, მასში გამოყოფენ, მათი თვალსაზრისით, უმნიშვნელოვანეს თავისებურებებს და დარწმუნებულნი არიან, რომ სწორედ მათი თვალსაზრისია ყველაზე სწორი. ერთ-ერთ ფსიქოლოგიურ გამოკვლევაში გაკეთდა დასკვნა, რომ ჩვენი საერთო და ყველაზე დიდი შეცდომა ისაა, რომ სამყაროს მივიჩნევთ სუსტად ისეთად, როგორც იგი ჩვენ ეფიქსება. თითოეული ინდივიდი, გამოქმდნარც მისი გამოცდილებიდან, პროფესიული კომპეტენციის სფეროდან, ინტერესებიდან და ა.შ., თავისებურად აღიქვამს ინფორმაციას და ახდენს მის ინტერპრეტაციას.

არასწორი ინტერპრეტაციის ალბათობა განსაკუთრებით მაღალია, როცა მოლაპარაკებაში მონაწილე მხარეთათვის სხვადასხვა ენაა მშობლიური. მაგ, ინგლისურისაგან განსხვავებით, სპარსულ ენაში სიტყვას "კომპრომისი" არ გააჩნია პოზიტიური მნიშვნელობა, სიტყვა "შუამავალი" კი "დაუპატიებელ სტუმარს" ნიშნავს. 1980 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი, ვალდჰაიმი ეწვია ირანს მძევლების საკითხის დასარეგულირებლად. ირანულმა რადიომ და ტელევიზიამ სპარსულ ენაზე გადმოსცა ვალდჰაიმის შემდეგი შეტყობინება: „მე აქ ჩამოვედი როგორც შუამავალი კომპრომისის მისაღწევად“. გადაცემიდან ერთი საათის შემდეგ გააფთრებულმა ირანელებმა ქვეტი დაუშინეს სტუმრის მანქანას.

დისპოზიციური შეცდომები დისპოზიციური შეცდომები განპირობებულია კომუნიკანტთა სოციალური, პროფესიული და გამოცდილებაში არსებული სხვაობით. თუ ერთ ინდივიდს წარსულში ჩამოუყალიბდა უარყოფითი დამოკიდებულება მეორე ინდივიდისადმი, ეს დამოკიდებულება გამოიწვევს საჭირო ინფორმაციის არაადეკვატურ აღქმას ან უკუღებულყოფას, საუკეთესო შემთხვევაში კი, "ნდობის ყველაზე დაბალი ხარისხით" აღქმას.

სტატუსთან დაკავშირებული შეცდომები სტატუსთან დაკავშირებული შეცდომები განპირობებულია კომუნიკაციურ აქტში მონაწილე ინდივიდების თანამდებობრივი სტატუსების განსხვავებულობის ფაქტით. ცნობილია, თუ რამდენად რთულია მაღალი თანამდებობის ადამიანისათვის რიგითი თანამშრომლის პრობლემის აღქმა. რაც უფრო დიდია თანამდებობრივ სტატუსებს შორის განსხვავება, მით უფრო მაღალია აღნიშნული ტიპის შეცდომათა არსებობის ალბათობა.

სემანტიკური „ბარიერები“ - სემანტიკური „ბარიერები“ განპირობებულია ბუნებრივი ენის ელემენტთა პოლისემანტიკურობითა და სხვადასხვა შინაარსობრივი ნიუანსების არსებობით. სემანტიკური „ბარიერი“ შეიძლება გაჩნდეს არა მხოლოდ ცალკეული სიტყვის, არამედ მთელი გამონათქვამის აღქმის შემთხვევაშიც კი. როდესაც თქვენი უფროსი გუზნებათ შემდეგ ფრაზას: „მიხედეთ ამ საქმეს მაშინვე, როგორც კი იპოვით თავისუფალ დროს“, თქვენ გინდებათ შეითხვა: როგორ ესმის თქვენს უფროსს „თავისუფალი დრო“ და გესმით თუ არა თქვენ და თქვენს უფროსს „თავისუფალი

დრო" ერთნაირად? „თავისუფალ დროს გასაკეთებელი საქმე“ უფროსისათვის შეიძლება გულისხმობდეს „დაუყოვნებლივ გასაკეთებელ საქმეს“, ხოლო თქვენთვის „იმ საქმეს, რომელიც მოიცდის“.

არაფექტური უკუკავშირი - უკუკავშირის არსებობისას ადამიანები ცვლიან კომუნიკაციურ როლებს: მიმღები ხდება გადამცემი და გაივლის ინფორმაციის გაცემის ყველა ეტაპს, რათა გადასცეს თავისი პასუხი საწყის გადამცემს, რომელიც ახლა უკვე მიმღების როლშია. უკუკავშირი წარმოადგენს გარკვეულ ორიენტირს მომდევნო შეტყობინებისათვის, რომელსაც ეუბნებიან მიმღებს. არაფექტური უკუკავშირი წარმოადგენს კომუნიკაციის შეცდომათა არსებობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს წყაროს.

ცულად ჩამოყალიბებული შეტყობინება - ცულად ჩამოყალიბებული შეტყობინება გულისხმობს ბუნდოვნად, ორასროვნად ჩამოყალიბებულ აზრს. ამგვარი შეტყობინების ძირითადი მახასიათებლებია: მწირი ლექსიკა, გადატანითი მნიშვნელობით ნახშირი სიტყვები, ყოველგვარი საჭიროების გარეშე გამოყენებული სტილისტური ხერხი - „გამეორება“, სტილის არაადეკვატურობა და ა.შ.

ინფორმაციული დანაკარგი ინფორმაციული დანაკარგი თავს იჩენს ორ შემთხვევაში:

- თუ შეტყობინება მეტისმეტად გრძელი და რთულია, მაშინ მსმენელს აეწელება, თუ რაღე იყო დაბარა კი შეტყობინების დასაწყისში. ასეთ შემთხვევაში ხდება მსმენელის მეხსიერების გადატვირთვა და ადგილი აქვს ინფორმაციულ დანაკარგს;

თუ „ინფორმაცია მოგსაურობს“, მაგ., „უფროსიდან ქვეშევრდომამდე“. ინფორმაციის ამ „მარშრუტით მოგსაურობა“ ხშირად იწვევს ინფორმაციის გარკვეული წილის დაკარგვას.

ფალსიფიცირების შეცდომები ფალსიფიცირების შეცდომები განპირობებულია „ინფორმაციის გადამცემის“ სუბიექტურობით. „ინფორმაციის გადამცემი“ ადამიანი და იგი არ ხასიათდება მიუკერძოებლობით. ინფორმაციის გადამცემს ისე შეუძლია დაამახინჯოს შეტყობინება, რომ თავადაც ვეღარ იცნოს იგი.

ფალსიფიცირების შეცდომები ასოცირდება მეხსიერების თავისებურებასთანაც: არობილია, რომ ეიზულურად დამახსოვრებული მოვლენა მახინჯდება ევრბალურ ფორმის რეპრეზენტაციაში, სხვა სიტყვებით, ირღვევა შესატყვისობა მეხსიერებაში შენახულ ეიზულურ ხატსა და ამ ხატის სიტყვიერ დასახელებას შორის. აღმაინისათვის უფრო მოსახერხებელია, მეხსიერებაში შეინახოს ეიზულური ხატის სატყვიერი აღწერა, ვიდრე თავად ეს ხატი.

იგივე შეიძლება ითქვას რეალურად მომხდარი მოვლენების შესახებ. დროთა განმავლობაში ისინიც მახინჯდებიან მეხსიერებაში. ისინი იცვლებიან, რაშიც იგულისხმება:

გათანაბრება - ბევრი მოვლენა ვარდება მეხსიერებიდან და ისტორია იქნეს უფრო მოკლე და სქემატურ სახეს;

დაზუსტება - ბევრი დეტალი უცრად იქნეს სიმკვეთრეს და ყოველთვის მეორდება;

ასიმოლაცია - ჩვენ ვიმახსოვრებთ მოვლენებს ისე, როგორადაც ჩვენ ეს გეინდა, სხვა სიტყვებით, არსებობს შესაბამისობა ზოგიერ სქემასა და სტერეოტიპს შორის.

დამახსოვრებელი მასალის ამგვარ სქემატიზაციას დ. მილერი ხელმეორე კოდირებას უწოდებს. ხელმეორე კოდირება არის გახაზვრძლივებული შთაბეჭდილების აღწერა კონდენსირებული ფორმით.

წინასწარი შეფასება წინასწარი შეფასება გულისხმობს მსმენელის მიერ შეტყობინების წინასწარ, ემოციურ შეფასებას. სმენელი არ ელოდება შეტყობინების დასრულებას, რაც იწვევს აღქმის არაადეკვატურობას.

„შიშის შეცდომები“ „შიშის შეცდომები“ ჩნდება „შელამაზებულ შეტყობინებაში“, რომელიც გულისხმობს იმ ადამიანისათვის მიტანილ ინფორმაციას, რომლისაც გეშირია:

კომუნიკაციის ბარიერების დაძლევის ყველაზე მძლავრ საშუალებას ეფექტური კომუნიკაციის პრინციპების დაცვა წარმოადგენს.

ადამიანი არის homo loquens, თანაც ძალიან გამოცდილი! და მიიხედავად ჩვენი გამოცდილებისა, გვაქვს უამრავი კონფლიქტი, გამწვანული სულ უბრალო კომუნიკაციური შეცდომებით.

რა შეცდომებს ეუშეებთ? რატომღა? ასეთი მიუწვდომელი დიალოგურობა? ხშირად ემფატიკა გეკალია. გეიტირს საკუთარი თავის სხვის ადგილას წარმოადგენა. ფსიქოლოგი კარლ როჯერსი შემდეგნაირად განმარტავს ემფატიკას: „ემფატიკის უნარი გულისხმობს სხვა ადამიანის სამყაროს აღქმის უნარს. თითქოს ხდებდეს ის სხვა, მაგრამ არ კარგავ იმის განცდას, რომ ეს ყველაფერი ხდება „თითქოს“ როცა გავიწყდება, რომ შენ მხოლოდ „თითქოს“ ხდები სხვა, ემფატიკის ადგილს იდენტიფიკაციის მდგომარეობა იკავებს. საერთო სემანტიკური მნიშვნელების მიღწევისათვის აუცილებელია ემფატიკის თუნდაც მინიმალური ხარისხი. ურთიერთობის ემფატიკური ფორმა გულისხმობს სხვა ადამიანის სულიერ სამყაროში შესვლასა და დროებით იქ „დასახლებას“, სხვა სიტყვებით, სხვა ადამიანის „სოფიერების სახლში“ ცხოვრებას ისე, რომ თავს საკუთარ სახლში გრძნობდე. ეს გარკვეული დროით, სხვისი ცხოვრებით ცხოვრებას ნიშნავს. ამ დროს საკუთარი ცხოვრება, ღირებულებები და პრინციპებიც დროებით უნდა დაივიწყო. ემფატიკა არსებობს მხოლოდ იქ, სადაც არ არსებობს სხვისი ცხოვრების კრიტიკის სურვილი. ადამიანთან ურთიერთობის ემფატიკური ფორმისათვის რეკლევანტურია „შენ“ და არა „მე“ ემფატიკა არ ნიშნავს იმის დემონსტრირებას, რომ გესმით, თუ რას განიცდის თქვენი თანამოსაუბრე. ემფატიკა არ ნიშნავს არც იმის დემონსტრირებას, რომ უთანხმობით თქვენი თანამოსაუბრის თვალსაზრისს. ემფატიკა სხვა ადამიანის „როლში“ შესვლას გულისხმობს. ეფექტური ურთიერთობა ნიჭიერი მსახიობის „საქმიანობას“ ჰგავს. იმისათვის, რომ კარგად შეასრულო ჰამლეტის როლი, სრულებით არაა საკმარისი, იმის ცოდნა, თუ რაში მდგომარეობს ჰამლეტის ტრაგედია. იმისათვის, რომ „იყო კარგი ჰამლეტი“, დროებით უნდა იყო ჰამლეტი.

როგორ მივალწვით დიალოგურობას? მოსენა და ყურადღება ყველაზე დიდი ქათინაურია! სამოქალაქო ომის ყველაზე მძიმე დღეებში ლინკოლნმა წერილი მისწერა ერთ თავის ძველ მეგობარს და ვაშინგტონში ჩამოსვლა სთხოვა, რაღაც პრობლემაზე მინდა მოგელაპარაკო. ძველი მეგობარი თეთრი სახლისკენ გამოეშურა. ლინკოლნი რამდენიმე საათი უსაუბრა მას მონების გაათვისუფლების დეკლარაციის მიზანშეწონილობის შესახებ. სტუმარს ამ დროისთვის ყველა საწინააღმდეგო თუ სასარგებლო მტკიცებულებები მოუყვანა. დამდენიმე წერილი და საგაზეთო სტატიაც წაუკითხა: ზოგში იმას საყვედურობდნენ, რატომ არ ათავისუფლებ მონებსო, ზოგში კი ეიცხადნენ, რატომ ათავისუფლებო. დამდენიმე საათის ლაპარაკის შემდეგ ლინკოლნმა ხელი ჩამოართვა, დაემშვიდობა და უკან, ილინოისში ისე გაამგზავრა

მეგობარი, აზრიც კი არ უკითხავს მისთვის. მთელ დღე მარტო ლინკოლნი ლაპარაკობდა. თავისივე საუბარმა საჭირო დასკვნებს გააკეთებინა. მეგობარმა კი ირწმუნა, რომ მასთან საუბარმა ლინკოლნს შეეცა მოჰგვარა. ინკოლნს რჩევები არ უნდოდა. მას მხოლოდ კეთილგანწყობილი მსახური სჭირდებოდა.

ზოგ შემთხვევაში, „აქტიური და კონსტრუქციული მსმენელი“ წესი შემდეგნაირად ელერს: „თუ გსურთ ჩემთან საუბარი, მაშინ იყავით ჩემად“.

მაია ჩხეიძე

Empathy and Effective Verbal communication

The article deals with the problem of identifying different types of communication barriers. These barriers appear in the process of developing an idea, defining communication intention, using different communication strategies, creating messages according to the principle of “informative sufficiency”, and decoding information. These identified categories of communication barriers imply different types of communication errors causing misunderstanding of the message. To effectively communicate, we should realize that we are all different in the way we perceive the world and use this understanding as a guide to our communication with others.

მაია ჩხეიძე

Эмпатия и эффективная вербальная коммуникация

Статья касается проблемы идентификации различных типов коммуникативных барьеров. Эти барьеры появляются в процессе формирования идеи, определения коммуникативной интенции, использования различных коммуникативных стратегий, создания сообщения в соответствии с принципом “информационной достаточности” и декодирования информации. Идентифицированными категориями коммуникативных барьеров являются различные типы коммуникативных ошибок, ведущих к неправильному пониманию сообщения. Чтобы эффективно общаться, мы должны осознать, что мы разные в том, как мы воспринимаем мир и используем это понимание в процессе нашего общения с другими людьми.

З.К. Ширинова

(Посольство США в Азербайджане)

Профессиональная подготовка лингвиста-переводчика

Ключевые слова: лингвист-переводчик, профессиональная подготовка, процесс обучения.

Как определить перечень профессионально важные качества (ПВК) переводчика? Наиболее простым способом является их определение в рамках основных видов перевода: последовательного, синхронного, письменного, перевода с листа и т.д. Однако, по мнению Е.Р. Поршневой [9], перечень ПВК, установленный таким образом, является неполным, и это становится очевидным в ходе синтеза ПВК путем более глубокого и всестороннего изучения функциональной структуры переводческой деятельности.

Между тем возможен и иной подход к исследованию структуры ПВК, обоснованный А.В. Карповым [6, 76]. Суть логических построений этого ученого состоит в следующем: идти не от деятельности к структуре качеств личности, реализующих

деятельность, а от структуры личности к выявлению тех из ее качеств, которые выступают профессионально важными для деятельности.

Для осуществления подхода А.В. Карпова при проведении своего исследования автор данной статьи обратилась к семи сферам человека, обоснованным О.С. Гребенюком и Т.Б.Гребенюк [5;6—10]. В интеллектуальной, мотивационной, эмоциональной, регулятивной, волевой, предметно-практической и экзистенциальной сферах они выделили ключевые психические и личностные качества человека. Рассмотрев данные качества, мы определили те из них, которые являются профессионально важными в деятельности переводчика. Затем нам предстояло дополнить каждую из указанных сфер ПВК, выявленными в результате изучения функциональной структуры переводческой деятельности. Полученная нами классификация ПВК переводчика, как показали результаты проведенного экспериментального исследования, может быть использована в целях эффективного формирования данных качеств у лингвистов-переводчиков.

Необходимость формирования у студентов ПВК переводчика в процессе профессиональной подготовки потребовала от нас обоснования и применения оптимальных педагогических средств. Что же следует понимать под педагогическими средствами?

Анализ существующих точек зрения приводит к мысли о том, что исследователи независимо от характера их дефиниций едины в одном. Они употребляют понятие «педагогические средства» в значении, совпадающем с категорией «орудие деятельности». Вспомним, что именно в таком смысле применял понятие «средство» Л. С. Выготский в исследованиях по развитию высших психических функций. Он писал: «Примерами психологических орудий и их сложных систем могут служить язык, различные формы нумерации и счисления, мнемотехнические приспособления, алгебраическая символика, произведения искусства, письмо, схемы, диаграммы, карты, чертежи, всевозможные условные знаки и т.д.» [3, 103]. Из приведенной цитаты явствует, что, во-первых, понятие «психологическое орудие» применимо к управлению человеком собственным поведением и деятельностью и таковыми других людей. Во-вторых, средства управления и самоуправления поведением и деятельностью определяются как промежуточное звено в процессе воздействия человека на состояние психической сферы другого человека или самого себя. Это состояние должно рассматриваться в таких случаях как предмет его деятельности.

К педагогическим средствам следует относить и самого человека, субъекта деятельности. «Своеобразным орудием в деятельности человека, читаем: мы у Т.В. Габай, может являться другой человек. Он выступает орудием по отношению к деятельности первого человека, если выполнение им совместных действий фактически относится к некоторой другой деятельности и ею мотивируется. Но он наряду с первым может быть и субъектом данной деятельности» [4, 51—52]. Следовательно, под педагогическими средствами формирования ПВК переводчика, с нашей точки зрения, понимается все, что можно назвать орудием психолого-педагогической деятельности: содержание учебного материала; методы и формы обучения; качества преподавателя как личности и т.п.

Суть гуманной педагогики, отмечают Б.З. Вульф и В.Д. Иванов [2, 25], в том, что ее средства направлены не столько на прямое воздействие на человека, сколько на стимулирование его собственной активности. Однако такая активность может быть побуждаема не извне, а изнутри человека, в частности, через рефлексию. Она

представляет собой нравственную деятельность, труд души — «мыслящего сердца» (Гегель), реализуемую способность анализировать себя, свои чувства или поступки. Рефлексия сама по себе не гарантирует верных педагогических решений, считают упомянутые авторы [2, 26], но и они без нее маловероятны. В процессе формирования у студентов ПВК переводчика рефлексия может применяться в качестве мощного педагогического средства.

Основная часть задач по формированию ПВК переводчика у студентов-лингвистов может успешно решаться на практических занятиях по первому и второму иностранному языку. К сожалению, объем данной статьи не позволяет нам изложить все существующие педагогические средства. Перечислим некоторые из них.

С целью формирования ПВК переводчика интеллектуальной сферы в содержание учебного материала можно включить упражнения, расширяющие объем вербальной оперативной памяти, формирующие навык переключения с одного языка на другой, способность к концентрации и переключению внимания, развивающие речевую интуицию и мыслительные операции — анализ, синтез, обобщение. Ниже приведен пример упражнений на развитие устойчивости и переключаемости внимания.

Один из студентов читает страницу книги или отрывок из газеты, а остальные студенты активно мешают ему, стараясь отвлечь его от чтения шумом, разговорами, остротами и др. Выполняющий упражнение должен суметь увлечься объектом, вникнуть в смысл читаемой страницы настолько, чтобы затем рассказать о прочитанном.

Вот пример еще одного упражнения. *Три студента садятся лицом к своим товарищам. Преподаватель дает им по газете. По команде трое одновременно в течение 2—3 минут читают свои статьи вслух. Все слушающие должны понять, что читает каждый.*

Для формирования ПВК эмоциональной и регулятивной сфер могут быть использованы такие корректировочные средства, как проблемные ситуации, игры, психологический тренинг, приемы аутогенной тренировки. Данные средства направлены, в первую очередь, на развитие профессионально важного умения управлять своими эмоциями и осуществлять самоконтроль.

Педагогические средства формирования ПВК переводчика предметно-практической сферы имеют своей целью, в первую очередь, развитие ораторских способностей и вербальной лабильности. Эффективными для поддержания навыков риторической техники являются, например, упражнения, включающие в себя задания на завершение начатых фраз при соблюдении норм грамматики и в рамках определенного стиля.

К средствам формирования ПВК переводчика мотивационной сферы следует отнести профессионально направленное содержание учебного материала, деловые игры с применением аудиовизуальных средств обучения.

Оптимальным средством формирования экзистенциальной сферы студента выступает, в первую очередь, метод решения моральных дилемм, разработанных на основе дилемм Л. Кольберга [10]. Реализация данного метода предполагает проведение на занятиях деловых игр, в основе которых лежат моральные ситуации, имеющие отношение к реальной профессиональной деятельности переводчика и способствующие осознанию своих мыслей, поступков, способностей, выбору

профессиональной позиции, умению строить свои взаимоотношения с людьми: В качестве иллюстрации приведем пример одной из моральных дилемм.

Студентам предлагается осмыслить проблемную ситуацию. Руководитель предприятия, на котором Вы работаете, хочет быть в курсе всех дел своего иностранного партнера, переводчиком которого Вы на данный момент являетесь. С этой целью он пытается получить от Вас всю интересующую его информацию. Вы находитесь перед выбором: с одной стороны — работодатель, с другой стороны — профессиональная этика. Должны ли Вы предоставить своему работодателю всю интересующую его информацию? Должны ли Вы хранить конфиденциальность? Почему? Как Вы поступите в данной ситуации?

Результаты проведенного нами педагогического эксперимента показали статистически значимую эффективность применения предложенных автором настоящей статьи педагогических средств формирования ПК переводчика у студентов-лингвистов в процессе профессиональной подготовки. Кроме того, мы установили, что развитие ПК переводчика в процессе обучения в вузе представляет собой гетерохронную пульсацию прогрессии восходящих и нисходящих величин. На протяжении всего процесса формирования уровня развития ПК «плавают»: одновременно повышаются, несколько снижаются и снова повышаются, свидетельствуя о том, что в целом имеет место прогресс. Данная закономерность была особенно явственна на примере ПК мотивационной сферы. Она выражалась в многократном падении и повышении уровня мотивации учебной и учебно-профессиональной деятельности.

Помимо сказанного выше было установлено, что в процессе формирования ПК переводчика у студентов-лингвистов проявляется компенсация невысокого уровня развития ПК эмоциональной и регулятивной сферы за счет должной сформированности подобных качеств в предметно-практической, волевой и мотивационной сферах, а также отмечены иные варианты данного феномена. В процессе формирования ПК можно наблюдать компенсацию недоразвития у студентов вербального интеллекта за счет высокого уровня мотивации профессиональной деятельности, сильной воли и желания работать над собой. Психологический эффект феномена компенсации состоит в том, что студенты с разными уровнями развития ПК переводчика, с дифференцированными лингвистическими и профессиональными способностями в итоге достигают одинаковой продуктивности в профессиональной переводческой деятельности. Ряд ПК переводчика связан с параметрами профессиональной деятельности нелинейной зависимостью. Примечательно, что развитие у студентов ПК переводчика в процессе обучения осуществляется в оптимальном варианте, когда в учебно-профессиональных ситуациях специально создаются противоречия между способностями студентов и превышающими их наличный уровень требованиями профессиональной переводческой деятельности.

У читателя данной статьи может возникнуть вопрос: насколько эффективным окажется процесс формирования ПК у студентов-лингвистов в условиях жесткой ограниченности времени в вузе их профессиональной подготовки? Может ли единый государственный экзамен по иностранному языку гарантировать, что молодой человек, избравший для себя профессию переводчика, изначально обладает определенным уровнем развития базовых ПК данного специалиста? Всегда ли этот исходный уровень абитуриента достаточен, чтобы за период обучения в вузе овладеть не только

знаниями, но и профессией переводчика? В этой связи невольно вспоминаются слова В.И. Немировича-Данченко. На вопрос, любой ли человек может стать режиссером, он ответил: «Любой, только одному потребуется для этого три года, другому тридцать лет, а третьему — триста лет». Мы убеждены в том, что изначальным решением проблемы эффективности профессиональной подготовки переводчика является профессиональный отбор абитуриентов, поэтому необходимо сохранение и совершенствование дополнительных вступительных испытаний.

Литერატურა

1. *Батышев С.Я.* Профессиональная педагогика. М.: Профессиональное образование, 1997. 512 с.
2. *Вульфов Б.Э., Иванов В.Д.* Основы педагогики в лекциях, ситуациях, первоисточниках: Учебное пособие. М.: УРАО, 1997. 288 с.
3. *Выготский Л.С.* Собр. соч.: В 6 т. / Гл. ред. А.В. Запорожец. М.: Педагогика, 1982. Т. 1. 487 с.
4. *Гобей Т.В.* Педагогическая психология: Учебное пособие. М.: МГУ, 1995. 160 с.
5. *Гребенюк О.С., Гребенюк Т.Б.* Основы педагогики индивидуальности: Учебное пособие. Калининград: Изд-во КГУ, 2000. 572 с.
6. *Карпов А.В.* Понятие профессионально важных качеств деятельности // Психология труда: Учебник для студентов высш. учебн. заведений / Под ред. А.В. Карпова. М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. 352 с.
7. *Маришук В.Л.* Психологические основы формирования профессионально важных качеств: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Л., 1982. 36 с.
8. *Марнова А.К.* Психология профессионализма. М.: Знание, 1996. 308 с.
9. *Поршнева Е.Р.* Базовая лингвистическая подготовка переводчика: Монография. Нижний Новгород: ННГУ, 2001. 148 с.
10. *Фельдштейн Д.И.* Психология развивающейся личности // Избр. психологические труды. М.: Ин-т практ. психологии; Воронеж: МОДЭК, 1996. 512 с.
11. *Шодриков В.Д.* Проблемы системогенеза профессиональной деятельности: Монография. М.: Наука, 1982. 185 с.

Z.K. Shirinova

Professional Training of Linguist-Translator

ზ. შირინოვა
აშშ-ს საელჩო ახერბაიჯანში
ლინგვისტიკა-მთარგმნელთა პროფესიული მომზადება

განხილულია ლინგვისტიკის მთარგმნელობითი /განხრთა/ პროფესიული მომზადების საკითხები.

თ. ჯაგოდინიშვილი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ერბალური კომუნიკაციების პორიზონტები

საკუანძო სიტყვები: კომუნიკაციები. კლევები. საინფორმაციო არხები, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
ერბალური კომუნიკაციების სათავეები ისტორიამდელ ეპოქებშია საძიებელი, ხოლო მისი განუყოფელი მნიშვნელობა ცოვლილსაციისათვის ბიბლიის პირველივე წინადადებით გვეცნობება.

ვერბალური და არავერბალური კომუნიკაციების თეორია და პრაქტიკა, მართალია, იმასაც ცხადყოფს, რომ ადამიანის განზრახვის, სურვილის შეტყობინება უსიტყვოდაც შეუძლია – ვესტით, მიმიკით და ა.შ., მაგრამ ამ შემთხვევაშიც არავერბალური ეტყობინება მაინც ვერბალურის ფორმატში „გადააქვას“ ადამიანის შემცენებას. და ეს იმიტომ, რომ ნებისმიერ შეტყობინებას აზრის (შინაარსის) არსებობა ქმნის, აზრის ენობრივი გამოხატვის ბუნებრივი ფორმა კი სიტყვაა.

ადამიანის პროფესიული წარმატებულობის საწინდარი ნებისმიერ საქმიანობაში რომ მტყვევლების უნარია, ამას ანტიკურობის დიდი შეილის დემოსტენეს ცხოვრებაც ცხადყოფს. ამიტომაც იყო (და არის) ვერბალური კომუნიკაციების შესწავლა და ცოდნა უაღრესად მნიშვნელოვანი კაცობრიობის ისტორიის ნებისმიერ ეტაპზე, ნებისმიერი ეპოქისათვის. მას იმთავითვე სასწავლო-საგანმანათლებლო საგნის სტატუსიც ჰქონდა მიკუთვნებული, „რიტორიკის“ სახელწოდებით ისწავლებოდა და პრაგმატულთან ერთად თეორიული ღირებულებაც ჰქონდა – ადამიანის წიგნიერების განმსაზღვრელი ელემენტი იყო.

ვერბალური კომუნიკაცია ყოველთვის წარმატებით უსრუნველყოფდა ადამიანის ურთიერთმიმართებას გარესამყროსთან და მის ინტეგრირებას საზოგადოებაში, თუმცა უცვლელი და ერთგვაროვანი არასოდეს ყოფილა. ვერბალური კომუნიკაციები ყოველთვის დროის ნიშნით იყო აღბეჭდილი, რადგან ყოველ დროს, როგორც ცივილიზაციის კონკრეტულ ეტაპს, გარკვეული დაზუსტებები შეჰქონდა როგორც თავად ვერბალური კომუნიკაციების შესახებ არსებულ ცოდნაში, ისე მათი გადაცემა-გაერკველების არხების ტექნიკურ სრულქმნილობაში.

დღეს ვერბალური კომუნიკაციების საზოგადოებრივი როლი, მნიშვნელობა უპრცენდენტოა. მიზეზი სრულიად ცხადია: 21-ე საუკუნის ცივილიზაცია ორ დიდ ორიენტირს ეყარება. ესენია ინფორმაცია და კომუნიკაცია. ინფორმაცია კაპიტალი გახდა, თანაც ყველაზე ძვირადღირებული. ამასთან ინფორმაცია ისეთი კაპიტალია, რომლის ფასი მისი რეალიზების პარამეტრებით განისაზღვრება. რეალიზების ერთადერთი გზაა კომუნიკაცია, რადგან რეალიზება კომუნიკაციური არხით ინფორმაციის მომხმარებელად მიტანას გულისხმობს.

დღეს უკვე დასაბუთებულად ითვლება ის ფაქტი, რომ XXI საუკუნის ცივილიზაცია ინფორმაციულობით გამორჩეული ინფორმაციული საზოგადოების ეპოქაა. ამ საზოგადოების აღმშენებლობას კაცობრიობა გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან შეუდგა და მისი წანამძღვრები პოსტინდუსტრიული საზოგადოების მონაპოვრებს დააყარა.

ინფორმაციული საზოგადოების ფორმირების ძირითადი მექანიზმია საყოველთაო ინფორმაციზაცია.

ინფორმაციზაციას თეორეტიკოსები მოიარებენ როგორც სამეცნიერო-ტექნიკურ, ორგანიზაციულ და სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესს მოქალაქეების, ხელისუფლების ორგანოების, არასამთავრობო ორგანიზაციების ინფორმაციული მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების ინფორმაციული რესურსების ფორმირებისა და გამოყენების საფუძველზე.

ინფორმაციული საზოგადოების ძირითად მახასიათებლებად გამოიყენენ:

- საზოგადოების ნებისმიერი წევრის მიერ გლობალური ინფორმაციული ქსელებიდან ნებისმიერი სახისა და დანიშნულების, სრული და უტყუარი

ინფორმაციის ოპერატიულად მიღების უფლებას და საშუალებას, გეოგრაფიული სივრცის რაგინდარა წერტილში ყოფნის მიუხედავად;

• საზოგადოების თითოეული წევრის ყოველ წევრთან და ნებისმიერის სხვა დანარჩენთან, მოსახლეობის გარკვეულ ჯგუფთან, სახელმწიფო თუ არასამთავრობო სტრუქტურებთან მყისიერი კომუნიკაციის საშუალებას;

ამასთან, ინფორმაციული საზოგადოების არსის განსაზღვრაში გამოყოფენ ისეთ კრიტერიუმებს, როგორიცაა ტექნოლოგიური, სოციალური, ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული ფაქტორები. თუმცა იმასაც აღნიშნავენ (მაგალითად, პროფ. უ. მარტინი), რომ დღეს ინფორმაციული საზოგადოების ცნება პირდაპირი მნიშვნელობით არ უნდა გაეიგოს. თუ იმ ტენდენციების ორიენტირად უნდა წარმოვიდგინოთ, რომლებიც დღეს განვითარებული ქვეყნების სინამდვილეში მიმდინარეობს. ამ აზრით ინფორმაციული საზოგადოების მოდელი უფრო მერმისსუა ორიენტირებული, მისი ნიშნების დღეს აშკარა არსებობის მიუხედავად. ეს ნიშნებია: საზოგადოების ინფორმაციული უზრუნველყოფის მაღალი დონე; მცენიერებისა და განათლების სფეროების ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის მაღალი ხარისხობრივი და რაოდენობრივი მახასიათებლების არსებობა; სტრუქტურული ცვლილებები ეკონომიკაში, განსაკუთრებით საშუალო ძაღის განაწილების სფეროში; ინფორმაციისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების საზოგადოებრივი მნიშვნელობის გაცნობიერება; კომპიუტერული განათლების აუცილებლობის შეგნება; ინფორმაციული ტექნოლოგიებისა და კომპიუტერების საყოველთაო გავრცელება; საზოგადოების, განსაკუთრებით განათლების სფეროს კომპიუტერისაგან – ინფორმატიზაცია; სახელმწიფოს მხრიდან კომპიუტერული მიკროელექტრონიკისა და ტელეკომუნიკაციის განვითარებისათვის ხელშეწყობა; მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა საქმიანობის გარდაქმნა ინფორმაციის შექმნისა და გავრცელების ფორმათა თვალსაზრისით; ციფრული ტელევიზიის განვითარება და ციფრულ ქსელებთან ინტეგრირება; ახალი გარემოს – მულტიმედიის ჩამოყალიბება და მასში ტრადიციული მასმედიის ინფორმაციების გავრცელება; სახელმწიფოსა გეოგრაფიული და გეოპოლიტიკური საზღვრების გაქრობა საინფორმაციო გლობალური ქსელების სამყაროში, ასევე ქვეყნების კანონმდებლობათა „შეჯახება“ და „რღვევა“ ამ სამყაროში. ბევრ განვითარებულ ქვეყანაში უკვე დამუშავებულია ინფორმაციულ საზოგადოებაში შესვლის პროგრამები. ამ პროგრამებში უმნიშვნელოვანესი ადგილი ეთმობა დაილოგის გაღრმავების აუცილებლობას სამთავრობო სტრუქტურებს, ბიზნესის, მრეწველობის, საერთოდ საზოგადოების წევრებს შორის. ეს დიალოგია მოაზრებული საზოგადოების ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის დასაქმების ერთ-ერთ ხელშემწყობ ფაქტორად. დიალოგი, ცხადია, თავისთავად ევრბალური კომუნიკაციაა და ამაშია მისი დიდი მნიშვნელობა ინფორმაციული საზოგადოებისათვის.

ინფორმაციული საზოგადოების შინაარსით, მისი შესაძლებლობებით აღფრთოვანების ფონზე ჯერ-ჯერობით ფრთხილი შენიშვნაც არის დაფიქსირებული. ესაა საყოველთაო ინფორმატიზაციის შედეგად ინფორმაციული საზოგადოების მიერ მდგრადობის დაკარგვის საშიშროება. ეს კი იმის შედეგად მიანწიათ, რომ ინფორმაციის როლის ზრდის გამო, ადამიანთა მცირე ჯგუფს შეუძლია არსებითი გავლენა მოახდინოს დანარჩენ ადამიანებზე. ასეთი ზემოქმედება შესაძლოა, მაგალითად, ტერორით, რომელსაც აქტიურად აშუქებენ მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები. თეორეტიკოსები საზოგადოების მიერ მდგრადობის დაბრუნების საშუალებად ასახელებენ აღრიცხვიანობის პოლიტიკისაკენ მიბრუნებას, აღრიცხვიანობის პოლიტიკისაკენ მიბრუ-

ნებას. არღიციხიანობის ეფექტურ საშუალებებად კი ასახელებენ ბიომეტრიას და კრიპტოგრაფიას.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ინფორმაციული სფერო საერთაშორისო თანამშრომლობის ასპარეზიც ხდება და მეტოქეობის საგანიც. განვითარებული ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის მქონე ქვეყნები თავისი ტექნოლოგიური სტანდარტების დანერგვით, მყიდველთათვის საკუთარ რესურსების შეთავაზებით, ფაქტობრივ, სხვა ქვეყნებში ინფორმაციულ სტრუქტურების ფორმებსაც განსაზღვრავენ და ფუნქციონირების პირობებსაც. ამით კი, ბუნებრივია, არსებით სეგაელენას ახდენენ მათი ინფორმაციული სფეროების განვითარებაზე.

ამის გამო, განვითარებული ქვეყნები ეროვნული პოლიტიკის განსაზღვრისას პრიორიტეტულობას ანიჭებენ ინფორმაციული სფეროს უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ღონისძიებებს. ინფორმაციული უსაფრთხოების პრობლემა ინფორმაციული საზოგადოების ყოვრმირების შესაბამისად კიდევ უფრო გამწვავდება. ამ საფრთხეების ნიშნები უკვე დღეს არის აშკარა და აქაც ორი მიმართულება გამოიკვეთა. ერთია საკუთარი ინფორმაციის დაცვა, მეორე – ჭარბი ინფორმაციულობისაგან, ინფორმაციული აგრესიისა და ინფორმაციული ინტერვენციებისაგან თავდაცვა. როგორც ერთი, ისე მეორე მიმართულებით განხორციელებულ ღონისძიებებში განუზომელია ევროპული კომუნიკაციების როლი. ამიტომ ევროპული კომუნიკაციების სფეროში კვლევების ერთ პერსპექტიულ მიმართულებად ინფორმაციული უსაფრთხოების პრობლემების დამუშავება წარმოგვიდგება. სწორედ აქ უნდა გაერთიანდეს ტელეკომუნიკაციის, ინფორმაციული სისტემების, მართვის ავტომატიზებული სისტემებისა და ლინგვისტიკის ძალისხმევა და ამ თვალსაზრისით კვლევების გაშლის უნიკალური შესაძლებლობები სწორედ საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სინამდვილეში არსებობს, რადგან არსებობენ ორივე მიმართულების სპეციალისტები და ამით არსებობს საზოგადოებრივად და მეცნიერულად აქტუალური პრობლემების ყოველმხრივი კვლევის შესაძლებლობა. სხვათა შორის ამგვარი კვლევები თვალნათლივს გახდის ტექნიკურ უნივერსიტეტში ჰუმანიტარულ-ტექნიკური ფაკულტეტის არსებობის დოგმატურობაც.

დღეს გადასახედიდან ინფორმაციული საზოგადოების ყოვრმირებაში ორი უმთავრესი ტენდენციის არსებობა დასტურდება, ერთი თავისი არსით ტექნიციისტურია, მეორე – ჰუმანიტარული. უფრო არსებითი თითქოს პირველია, რადგან ხელშესახებია და გამოიხატება კომუნიკაციური სისტემების, ტექნოლოგიებისა და საშუალებების უპრეცედენტოდ სწრაფ განვითარებაში.

ამ ფონზე მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ყურადღების ცენტრში მოექცა ინფორმაციის მომხმარებელი – ადამიანი.

ადამიანის როლებრივი მნიშვნელობის ზრდამ მისი არსის ღრმად შესწავლის აუცილებლობაც შვა. ამან, თავის მხრივ, ადამიანმცოდნეობითი მეცნიერებების გააქტიურება განაპირობა, რადგან კომუნიკაციური პარადიგმა მხოლოდ ინფორმაციის გამცემს (ადრესანტს), საინფორმაციო არხსა და ინფორმაციის მიმღებს (ადრესატს) და ამ გზით ადრესანტის ადრესატზე გაელენას კი არ ცხადყოფს, არამედ ინფორმაციის წყაროებზე და არხზე ინფორმაციის მომხმარებლის გაელენასაც ათვალსაზრისიებს. სწორედ ამის გამო გახდა ადამიანი ინფორმაციული საზოგადოების ყველაზე დიდი ღირებულება. ამიტომაც შეიძინა დღეს ანთროპოცენტრულობა არა მხოლოდ საზოგადოებრივმა, არამედ საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებმაც.

დღეს, მაგალითად, ინფორმაციული, კომუნიკაციური სისტემების დამუშავებაში * ტელეკომუნიკაციების, მართვის ავტომატიზებული სისტემების, ინფორმაციის თეორეტიკოსთა მეცნიერული ინტერესები ბუნებრივად კონცენტრირებულია შექმნილი (მოპოვებული) ინფორმაციის მომხმარებლამდე უდანაკარგოდ (ადეკვატურად) მიტანაზე. ამ მიზნით კელეუები მიმართულია საკომუნიკაციო არხების ტექნიკური სრულქმნისაკენ; აუდიო-თუ ვიდეოინფორმაციის ხელშემწვლელების აღმოფხვრის ტექნიკურ საშუალებათა დამუშავებისაკენ. ამ ძიებებში მათი ყურადღება, ბუნებრივად, თავად ინფორმაციის რავგარობაზეც გადადის. ინფორმაცია კი ტექსტია, ენობრივიც, ანუ ვერბალური და არაენობრივიც, ანუ არავერბალურიც, რადგან კომუნიკაციის თეორიისათვის ნებისმიერ ნიშანთა სისტემით შექმნილი ინფორმაცია ტექსტია. ასე რომ, ორსვე შემთხვევაში ტელეკომუნიკაციის, ინფორმატიკისა თუ მართვის ავტომატიზებული სისტემების სპეციალისტები საკუთარ ძიებებს ინფორმაციის რავგარობასაც უსადაგებენ (თუ არ უქვემდებარებენ). სწორედ აქ იყრის თავის მათი ინტერესები კომუნიკაციური ლინგვისტიკის, სოციოლოგიის, ფსიქოლინგვისტიკის, ლინგვოკულტუროლოგიის, ლინგვოსოციოკულტუროლოგიის, მასმედიის სოციოლოგიისა და მეცნიერების სხვა დარგების ინტერესებთან. აქ, ამ საერთო სივრცეში, ხდება ცხადი ზემოაღნიშნული ორი ტენდენციის ფაქტობრივი ერთიანობა. ამ მოსაზრების დასაბუთებას, ცხადია, თავისი კონკრეტული არგუმენტები სჭირდება. მათი წარმოდგენა და ანალიზი ცალკე მსჯელობას და შესაბამის ფორმატს ითხოვს. ამიტომ აქ მხოლოდ ერთი მინიშნებით შემოვიფარგლებით: ტელეკომუნიკაციის თეორეტიკოსებიც და ლინგვისტიკიც ინფორმაციის ადრესატამდე უდანაკარგოდ მიტანის ურთიერთ საშუალებად ინფორმაციის „ტექსტობრივ“ შეკუმშვას მიიჩნევენ. ამგვარსავე გზას ადგანან ლინგვისტებიც. ასე რომ, ორივე მხარის წარმომადგენლები, ფაქტობრივ, ერთი პრობლემის გადაწყვეტის გზებს ეძიებენ: ერთი ინფორმაციის შეკუმშვით საინფორმაციო არხების დასაკარგების მინიმიზებას ცდილობენ, მეორენი – სტილის ხვეწით (ტექსტის შეკუმშვით). აღნიშნულის საფუძვლიანობას პრობლემისადმი სხვა კუთხით მიდგომაც ცხადყოფს. თუნდაც უნაკლო საინფორმაციო არხის შექმნა და თავისთავად არსებობა არაფერს ნიშნავს, თუ არ იქნა თავად ინფორმაცია. არხი უნაკლო ვერ იქნება ინფორმაციის სპეციფიკის გაუთვალისწინებლადაც. საინფორმაციო არხის ხარისხობრივი მაჩვენებელი ტექსტია – ვერბალური ინფორმაცია. ერთი სიტყვით, ტექსტიც და არხიც მეტყველებს, აზრის გადაცემის ერთიანი პროცესის ელემენტებია. სწორედ ამაშია მათი განუყოფელი ურთიერთობა. ფილოლოგიური ხელდაც ადასტურებს იმ თავისებურების არსებობას, რომ ჩვენი ეპოქა არ არის მხოლოდ ეკონომიკის, პოლიტიკისა და გეოპოლიტიკის ეპოქა. იგი არის ისეთი ფილოსოფიის ეპოქაც, რომლის მიზანია ადამიანის არსზე და არსებობაზე ფუძემდებელი რეფლექსია [ვლენაიძე: 2006, 23]. მომავალში სინკრეტიზმის პროცესი კიდევ უფრო გააღრმავდება. ამის ნიშანია ინფორმატიზაციის პროცესების შეჭრა მეცნიერების თითქმის ყველა დარგში.

ინფორმაციული საზოგადოებისაკენ მიმავალი პირველი ნაბიჯები საქართველოში სახელმწიფოებრიობის აღდგენისა და მის თანამდევ პროცესებს დაემთხვა. ცნობილი მოვლენების გამო, ქართველი საზოგადოების ყურადღება და ინტერესები მოჭარბებული პოლიტიზებულიობით აივსო. ამის გამო ინფორმაციული საზოგადოების წანამდგრების შემოჭრის გაცნობიერებაც კი ვერ მოხერხდა სრულფასოვნად. შედეგად ინფორმაციული საზოგადოებისაკენ გადადგმული ნაბიჯი, ყოველნაირი ნოვაცია საკუთარ სატიკვარში ჩაძირული ქართველი საზოგადოებისათვის ხელისუფლებისაგან უცხო ღირებულებათა

ბაღდატანებით დანერგვის მცდელობად. იქნა აღქმული (მაგალითად, ისეთი მოვლენაც კი, როგორცაა საყოველთაო ინფორმაციზაცია და კომპიუტერიზაცია). მეცნიერებისა და განათლების სფეროთა ინფორმაციზაცია, მეცნიერების სხვადასხვა, გამორჩეულად მონათესავე დარგების სინკრეტიზაცია). ამგვარადვე იქნა გააზრებული ადამიანის შემსწავლელ მეცნიერებათა ინტეგრირება. კულტუროლოგიური მეცნიერებების, ლონგეოფსიქოლოგიის, ლონგეოსოციოლოგიის, ეთნოსოციოლოგიის, ლინგვოეთნოფსიქოლოგიის, ლინგვო-კულტუროლოგიის და სხვათა სახით. მეცნიერულ ასროვნებაში ამგვარი პროცესები ჩვენში ისე იქნა გაგებული, როგორც დროის მიერ მოტიანილი მეცნიერების ახალი დარგების გაჩენა ძველი, ტრადიციული მეცნიერული დარგების გვერდით. „სადემარკაციო ხაზის“ გაღების ტენდენციები ჯერ-ჯერობით ენათმეცნიერებაში, ლიტერატურმცოდნეობის და ზოგიერთი სხვა მეცნიერების სფეროებში გამოიკვეთა. როგორც აღინიშნა, ესაა სისტემა, რომელიც შედგება ინფორმაციის მიმღებისაგან. ამ სისტემის სიამრტივის გამო, კომუნიკაციის ხარისხის გასაუმჯობესებლად თითქოს მხოლოდ საინფორმაციო არხის ტექნიკური სრულყოფაა საჭირო. თუმცა რეალობა ცხადყოფს, რომ ეს საკმარისი არ არის და სიტყვის მიერ პოლისემანტიკურობა ანუ დენოტატური და კონოტაციური მნიშვნელობების არსებობა. დიდზე დიდი დრო გავიდა, რაც ადამიანმა უძირითადესი კომუნიკაციური სისტემა შექმნა – ბუნებრივი ენა. მის ხეყვა-სრულექმნასაც იმთავითვე შეუდგა, ბევრიც შეძლო, მაგრამ დღემდე იმას კი ვერ მიაღწია, რომ ერთ სიტყვას ერთი კონკრეტული ცნება, საგანი გამოეხატა, აღენიშნა. სიტყვას დენოტატურის გარდა, მუდამ კონოტაციური მნიშვნელობაც აქვს. ამაშია ვერბალური კომუნიკაციების სირთულეც და მისი. მეცნიერული კვლევების აუცილებლობაც: მთავარი საკითხი ამ სფეროში, როგორც ცნობილია, ასე დგას:

სიტყვა პოლისემანტიკურია, გამონათქვამში მისი კონოტაციური მნიშვნელობა კიდევ უფრო ფართოვდება. ამის გათვალისწინებით როგორ უნდა მოხერხდეს, რომ მსმენელმა ადეკვატურად გაიგოს მოლაპარაკის ნათქვამი.

ამასთან გასათვალისწინებელია ისიც, რომ პიროვნებათშორის კომუნიკაციების პროცესში იმაზე მეტი ხდება, ვიდრე სიტყვების უბრალო გადაცემა და აღქმა. ანგარიშში ჩასაგდები კი ისიც არის, რომ სიტყვის კონოტაციური მნიშვნელობა ევრბალური და არაევრბალური საშუალებების ერთიანი კომპლექსისაგან წარმოიქმნება.

ამას გარკვეულწილად ხელს უწყობს ინფორმაციისა და ადრესანტისადმი მსმენელის დამოკიდებულების განმსაზღვრელი ფსიქოლოგიური მატრიცა. დ. ბოლინჯერის მოწმობით თავის დროზე აშშ-ში ბიზნესის სფეროში ჩატარებულ გამოკითხვით გაირკვა, რომ პოლიტიკოსების საარწევრო გამოსვლებში ყველაზე მთავარი ზეპირი კომუნიკაციის უნარია (83%). სხვა გამოკვლევებით კი ევრბალური ინფორმაციის აღქმაში სხვა კომპონენტების როლია გამოკვეთილი: შეტყობინების ემოციური შეფუთვის შეფასება 55%-ით დამოკიდებულია მომხსენებლის მიმიკაზე, 38% – მეტყველების არტიკულაციაზე, 7% – მოხსენებლის ლექსიკურ სისავსეზე. სხვათა შორის, ინფორმაციის ემოციურ-ექსპრესიული შეფუთვის აქტუალურობას ცხადყოფს თანამედროვე სიმღერაში მღერითი მეტყველების შეჭრაც.

ევრბალური კომუნიკაციები ადამიანური ურთიერთობების შედარებით შესწავლილი სახეობაა და მაინც მეცნიერული კვლევების ყველაზე აქტუალური სფეროა. დღეს ადამიანის მეტყველებას კომუნიკაციების შესაძლებლობათა თვალსაზრისით ენის ფუნქციონირების ყოველ დონეზე

შეისწავლიან. მაგალითად, ცნობილია მეცნიერების დარგი *ფონოსემანტიკა*. იგი ბგერების იმ სხვადასხვა მნიშვნელობებს ადგენს, რომლებიც მოცემული ბუნებრივი ენის მატარებლებს აქვთ ასოციაციების სახით. მაგალითად, რუსული ენის მატარებლებისათვის ბგერა ა ღიაწითელი ფერისაა, ო - ღია ყვითელი ან თეთრი, ი - ცისფერი, ე - ღია ყვითელ-მწვანე, უ - მუქი ლურჯ-მწვანე, მაგრამ ი - მუქი ყავისფერი, ან შავი. არსებობს თანხმობა „დამატებითი მნიშვნელობის“ შეკლები. მსგავსი ვითარება დაფიქსირებულია ქართულ სინამდვილეშიც, სიმბოლისტი პოეტების (მაგ. ე. გაფრინდაშვილის) პოეზიაში ფრანგი სიმბოლისტი პოეტების ბაძეით.

ენების შესწავლის ამავე დონეზე გამოკვლეულია, მაგალითად, ფუნქციური მეტყველების ისეთი ელემენტები, როგორცაა *პაუზა*. გარკვეულია, რომ სასაუბროდან ოფიციალური - საქმიან მეტყველებაზე გადასვლისას პაუსათა მოცულობა მნიშვნელოვნად იზრდება. ასევე გამოვლენილია, მაგალითად, ისეთი ენობრივი მოვლენა, რასაც პირობითად შეიძლება ტექსტის აღქმის პსიქოტერაპიულია ეწოდოს: ტექსტის რეპროდუქციური ნაწილის (სულ რაღაც 3-4 სტრიქონის) მეხსიერებით აღდგენას და რეპრესენტაციას 100-110 საკეანძო სიტყვას ანდომებენ, ხოლო კეანძის გახსნის ეპიზოდები მნიშვნელოვნად კომპრესიას (შეკუმშვას) ეწირება. ყველაზე დიდი ეპიზოდები რეპრესენტატორთა მეხსიერებაში ყველაზე მკრთალად შენარჩუნდება.

ცალკე დარგად ჩამოყალიბდა ნარატოლოგია, ტექსტის აღქმის მეცნიერება. ამ სფეროში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მოვლენად შეიძლება დასახელდეს ამერიკელი რ. ფლემის მიერ მიღებული კოთხეადობის ფორმულა: $X=206.8 - 1.015Y - 0.846Z$, სადაც X არის ტექსტის სირთულის შეფასება საშუალო გონებრივი შესაძლებლობების სრდასრული ადამიანისათვის, Y არის წინადადების საშუალო სიგრძე სიტყვათა რაოდენობის მიხედვით, ხოლო Z არის მარცვალთა რაოდენობის მაჩვენებელი ტექსტის ყოველ 100 სიტყვაში.

ცნობილია, რომ რ. ფლემმა ტექსტის აღქმის სირთულის განსაზღვრის აღქმის სირთულის განსაზღვრის აღნიშნული ფორმულა 1943 წელს შეიმუშავა [ფლემი: 1976, 135]. 1948 წელს მისი მეთოდიკით ასოშეიტყვ პრესმა საკუთარი მედიატექსტების შემოწმება დაიწყო სირთულეების დონეზე რკვევის მიზნით.

საერთოდ ცნობილია, რომ ნარატოლოგიური ანალიზი დროის კატეგორიას და კომუნიკაციურ ქმედებათა თანმიმდევრობას ემყარება, ხოლო კომუნიკაცია განიხილება როგორც ტექსტური შეტყობინება, როგორც ზღაპარი თავისი ეპიკითა და ანტიგეგმირებით. ისიც ცნობილია, რომ ეს მეთოდი სათავეს იღებს ე. პარკის ზღაპრების სტრუქტურების ფუნქციური კვლევებიდან და ამჟამად უაღრესად პოპულარულია ტელე-და რადიონიუსების ანალიზში.

დღეს განსაკუთრებით აქტუალურია, მაგალითად, კვლევები იდეოლოგიის გამოვლენის ფორმების შემუშავებისა და სრულქმისათვის. ამ კვლევათა გარეშე დღეს ღამის შეუძლებელი წარმატებული პოლიტიკური საქმიანობა. ამ სფეროში ხელშესახები სიცხადით ჩანს (რასაკვირველია, სპეციალისტი-სათვის) ვერბალური კომუნიკაციებისა და ტექნოლოგიების შესაძლებლობები. ამ მხრივ შეიძლება დასახელდეს ტ. ა. ვან დეიკის მაგალითი, რომელიც ცხადყოფს, როგორ შეიძლება ფაქტის მიწმამათება, მეტიც, მისი შინაარსის „შეტრიალება“ მეთხვედრისათვის ენის გრამატიკული ნორმებით. ესაა ერთი შეხედვით სრულად მკა-ფიო სათაური „პოლიცია კლავს დემონსტრანტს“. აქ პოლიცია პირველ ადგილზეა, რაც მომხდარში იმის უმთავრეს როლზე მიუთითებს. პოლიციის როლი აღქმისათვის ნაკლებ გამოკვეთილი იქნება ასეთ კონსტრუქციაში: - „დემონსტრანტი მოკლულია“ ისეთი შინაარსიც კი

„ილანდება“, რომ დემონსტრანტიც მკვლეელია, ხოლო ამით პოლიციის როლი კიდევ უფრო მინუმატებულია.

ვერბალური კომუნიკაციების კვლევებით „ენობრივის სიცრუის“ ნაირ-გვარი ფორმები კარგად არის ცნობილი თუნდაც ჩ. ოსტუდის, ბოლინჯერისა და სხვათა გამოკვლევებით. რასაკვირველია, სხვა უმარტივე მაგალითისა და მიმართულების წარმოდგენაც შეიძლება, მაგრამ ვერბალური კომუნიკაციების სფეროს თუნდაც ამგვარი დახასიათება, ან კვლევების მიმოხილვა ამ შემთხვევაში არ შეადგენს ჩვენს მიზანს. ვერბალური კომუნიკაციების პრობლემათა აქტუალურობა ობიექტურად, დროის მოთხოვნებიც არის განპირობებული. პირველსავე სიტყვაზე რომ მოვიდეთ, უნდა ეთქვას: თანამეროვეობა ინფორმაციული საზოგადოებისაგან „შედგება“ ამ საზოგადოების მოქალაქე გარკვეულ კომუნიკაციურ უნარ-ჩვევებს. უნდა ფლობდეს, ექოდოს:

- უნდა შეეძლოს კომუნიკაციურ სტრატეგიას ფორმირება;
- უნდა ფლობდეს კომუნიკაციის სხვადასხვა ხერხებს;
- უნდა შეეძლოს კომუნიკაციურ პროცესებში ჩართვა და სრულფასოვანი წევრობა, ანუ კომუნიკაციური ქცევა.

კომუნიკაციური ქცევა კი თანამედროვე ადამიანის ინფორმაციულ საზოგადოებაში ინტეგრირების მოდელია და ნაირგვარი ასპექტებისა და პარამეტრებისაგან შედგება. მაგალითად, თანამედროვე პოლიტიკოსის კომუნიკაციური ქცევის ანალიზი შეიცავს *ფსიქოლოგიურ* (მოტივები, შემეცნების სტილი, ტემპერამენტი...), *მოტივაციურ* (მისწრაფება მიზნისაკენ, მოტივების კორექცია, ახალი ურთიერთობების დამყარება), *კოგნიტიურ* და *ოპერატიულ* (შეხედულებათა სისტემა და სტრუქტურა, რეალობის მოდელი), *ნარატიული* (დრო, კომუნიკაციურ მოქმედებათა თანამიმდევრობა, როგორც ტექსტი), *ბინარულ კონტენტურ* (დისკურსის, გამონათქვამის ანალიზი +/- პრინციპით) და *როლებრივ* (პოლიტიკური ლიდერების როლები) ანალიზებს.

სემოაღნიშნული, ცხადია, ერთობ სოგად წარმოდგენას ქმნის ვერბალური კომუნიკაციების მნიშვნელობასა და როლზე თანამედროვე საზოგადოებისათვის. სამაგიეროდ ამას ცხადყოფს მისადმი მეცნიერების სრულიად სხვადასხვა დარგების გასაოცარი ინტერესი, მისკენ შეტრიალება და მისელ ფერისცვალებაც. ვერბალური კომუნიკაციების ცოდნის საჭიროება საყოველთაო ინფორმატიზაციასთან ერთად შეიჭრა ადამიანური მოღვაწეობის ყველა სფეროში, მათ შორის გამნათლებასა და მეცნიერებაში. დროის ნიშანი გახდა ინფორმატიზაცია და კომუნიკატივისტიკა.

დღეს წარმოდგენილია ადამიანის სულიერ-ინტელექტუალური მოღვაწეობის ნებისმიერი სფერო, მეცნიერების ნებისმიერი დარგი ვერბალური კომუნიკაციების, მისი ტექნოლოგიების გამოყენების გარეშე, მაგალითად, თუნდაც პოლიტიკის, სახელმწიფო მართვის, ეკონომიკის, სამართალმცოდნეობის, ფილოლოგიის მიმართულების, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების განვითარება.

ვერბალური კომუნიკაციების ფუნქციური და როლებრივი აქტუალურობის გამოხატულებაა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თაოსნობით 2008 წელს ჩატარებული და ამჟამინდელი, 2010 წლის სართაშორისო კონფერენცია და მონაწილეთა მოხსენებების თემატიკის ფართო დიაპაზონი: უმეტესობა საქართველოს უნივერსიტეტებიდანაა. ეს ფაქტი კი, ერთი მხრივ, ვერბალური კომუნიკაციების პრობლემებით დაინტერესების ინტენსივობას ცხადყოფს, მეორე მხრივ, მეცნიერული კვლევების პერსპექტიულობას, რადგან კონფერენცია

რენციის მონაწილეთაგან უმრავლესობა ახალგაზრდა პროფესორი და მასწავლებელია.

ლოგიკურია და ბუნებრივად, ვერბალური კომუნიკაციების პრობლემებიცაა საერთაშორისო კონფერენციის მეორედ ჩატარება საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის მიერ. როგორც აღინიშნა, ამ თვალსაზრისით აქ ვერბალური კომუნიკაციების პრობლემების კვლევების უნიკალური შემადგენლობებია: არსებობს ტელეკომუნიკაციების უმძაღერესი სასწავლო სამეცნიერო ცენტრი, რომელიც ენერგეტიკის სფეროსთან ერთად ერთ ფაკულტეტშია გაერთიანებული; არსებობს ინფორმატიკისა და მართვის სისტემების ფაკულტეტი, სადაც ინფორმაციის გაერცვლებისა და დაცივის ტექნიკურ საშუალებათა კვლევა-დამუშავება მიმდინარეობს და ამ მხრივ საქართველოში ეს ფაკულტეტები წამყვანია. ამ უნივერსიტეტში ფუნქციონირებს ჰუმანიტარულ-ტექნიკური ფაკულტეტი, რომლის შემადგენლობაშია ენებისა და კომუნიკაციისტიკის დეპარტამენტი, სადაც ფართო და ნაყოფიერი კვლევები მიმდინარეობს ვერბალური კომუნიკაციების მიმართულებით. გამოცემულია არა ერთი წიგნი, მონოგრაფია, სახელმძღვანელო.

მუშავდება სადოქტორო პროგრამები პროფ. ბ. იმნაძის, რ. თაბუკაშვილის, მ. ჩხეიძის, თ. ჯაგოდნიშვილის, ივ. ჯაგოდნიშვილის ხელმძღვანელობით.

აღსანიშნავია, რომ აქ უურნალისტიკის სპეციალობის სტუდენტებისათვის დამუშავებულია და ბალკანდარიატის დონეზე პროფ. ივ. ჯაგოდნიშვილის მიერ უკვე მესამე წელია იკითხება სასწავლო დისციპლინა „ვერბალური კომუნიკაციები“.

ვერბალური კომუნიკაციების სპეციალური კურსი ეკითხებათ ასევე სამართალმცოდნეობის სპეციალობებს (ქართული მეტყველების კულტურის საბაზო საკითხებზე დამყარებით). ამჟამად ამ კურსსაც სრული პროფესორი ივ. ჯაგოდნიშვილი უძღვება.

ვერბალური კომუნიკაციების ცალკეული ნაწილები ამ ფაკულტეტის სპეციალობების სტუდენტებსაც ეკითხებათ. მაგალითად, სრული პროფესორი გ. ჯოლია ეკ. ნომიკის სპეციალობის სტუდენტებს უკითხავს ლექციების კურსს „მოლაპარაკეთა ხელოვნებაში“. კონფლიქტოლოგიის სპეციალობის სტუდენტ მაგისტრანტებისათვის სრული პროფესორი ნანა ხაზარაძის ხელმძღვანელობით დამუშავებულია იკითხება ისეთი სადექტო კურსები, როგორცაა სოციალური კონფლიქტები, პოლიტიკური კონფლიქტები, კონფლიქტის ფსიქოლოგია, კონფლიქტის კვლევის მეთოდები, კონფლიქტის მოგვარების მეთოდები. მსგავსი საწავლო კურსები დამუშავებულია საერთაშორისო ურთიერთობის სპეციალობის სტუდენტებისათვის სრული პროფესორის იგორ კვესელავას მიერ და საზოგადოებრივი ურთიერთობის სპეციალობის სტუდენტებისათვის სრული პროფესორის ეანო ჭიაურელის მიერ.

ზემოაღნიშნული ცხადყოფს, რომ ჰუმანიტარულ-ტექნიკური ფაკულტეტის სპეციალობები და მეცნიერული კვლევების პრობლემებიცაა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ძირითადი სასწავლო და სამეცნიერო მიმართულებების ორგანიზული ნაწილია.

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ვერბალური კომუნიკაციები-2010“, ცხადია ხელს შეუწყობს მეცნიერული კვლევების გაღრმავებას და განათლების სფეროში ისეთი აქტუალური სამეცნიერო მიმართულების დამკვიდრებას, როგორცაა „ვერბალური კომუნიკაციები“.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გ. ლებანიძე – სიღრმეთა დიალოგი და „ტრანსკულტურული ტრიადა“, თბ., 2006;
2. „რეკლამაში – სამეცნიერო შეტყობინების აზრობრივი აღქმა, მ., 1976. (რუსულ ენაზე);
3. Болинджер Д. Истина – проблема лингвистическая // Язык и моделирование социального взаимодействия – М., 1987;
4. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. – М., 1989;
5. Оптимизация речевого воздействия. – М., 1990 – ემოციურობა;
6. Журавлев А. П. Звук и смысл. – М., 1981. – ასოთა ფერები.

Т. И. Джагоднишвили

Грузинский технический университет

Горизонты вербальной коммуникации в Грузинском техническом университете

Рассмотрены вопросы значения и исключительности роли вербальной коммуникации для информационного общества – общества XXI века. Указывается, что всеобщая информатизация общественной жизни, науки и образования способствует усилению знания вербальных коммуникаций, проявлением чего является и возникновение понятия: „коммуникативного поведения“ как одного из необходимого составляющего полноценности члена информационного общества.

Подробно анализируются особенности разысканий в области вербальной коммуникации в ГТУ, в том числе на гуманитарно-техническом факультете. Указывается на то, что в ГТУ имеются уникальные возможности дальнейшего развития и углубления исследований в области вербальной коммуникации, так как в данном университете приоритетными направлениями являются телекоммуникация, информатика, автоматизированные системы управления, с одной стороны, и коммуникативистика, современные направления языка и культуры, лингвокультурологии, лингвосоциологии, лингвотноткультурологии и т. д.

T. I. Jagodnishvili

Georgian Technical University

Horizons of Verbal Communication in Georgian Technical University

The article concerns the questions of importance and exclusivity of the role of verbal communications for the Information Society, the society of XXI century. It is pointed out that the universal information of public life, science and education reinforces knowledge of verbal communication, expression of which is the emergence of the concept of „communicative behavior“ as a necessary component of a full member of the Information Society. The search for verbal communication in the GTU, including humanitarian-technical faculty is analyzed. It is pointed out that GTU has a unique opportunity to further develop and deepen research in the area of verbal communication, as the priorities of the university are telecommunications, computer science, automatic control systems on the one hand, and communication studies, and new trends of language and culture, linguoculturology, linguo-sociology, linguo-ethnoculturology on the other.

კომუნიკაციური ლინგვისტიკა/Коммуникативная
лингвистика/Communicative Linguistics

Адамия Зоя

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Просторечие в лексико-грамматическом аспекте

Просторечие в любом языке является очень активной и изменчивой частью лексики. Его состав постоянно меняется, что-то уходит в пассив и чем-то все время обновляется, что способствует развитию лексики и ее функционированию в художественной литературе. В этом отношении просторечие в русском языке давно обратило на себя внимание исследователей. Прежде всего по двум аспектам: . . . :

1. Как неотъемлемая часть русского разговорного языка.
2. Как действенное средство в качестве компонента художественного текста.

Как известно, в любом языке выделяется несколько пластов лексики. Это диалектизмы, архаизмы, историзмы, жаргон, профессионализмы, просторечие и т.д. У всех этих лексических групп есть свои характерные признаки, по которым можно квалифицировать то или иное слово в контексте и вне контекста. Однако из этих групп наиболее противоречиво - просторечие, так как оно не обнаруживает тех четких и бесспорных признаков, которые имеются у диалектизмов или, скажем, архаизмов и историзмов.

Просторечие как лингвистический термин чисто русского происхождения и вышел из общезыкового слова просторечие, что еще у В.Даля означает только «простой простонародный говор, язык» [1]. Западноевропейские языки его не знают, а в случае необходимости выразить понятие термина прибегают к приблизительному описательному способу.

Так, по-английски, popular language
по-немецки, volkssprache
по-французски, la langue populaire
по-итальянски, dialetto regionale
по-грузински მდაბიური

Видим, что все эти соответствия далеки от точности. И не потому, что в тех языках не чувствуют особенности этой группы слов. Просто не сложились термины или в используемые термины вкладывается отличное от русского понимания значение.

Термин «просторечие» чисто русское изобретение, хотя обозначаемые понятия существуют во всех национальных языках. В зарубежной лингвистике и в англистике, в частности, нет термина, который бы полностью соответствовал русскому термину «просторечие».

Лингвистический энциклопедический словарь просторечие считает одной из форм национального языка наряду с диалектной, жаргонной речью и литературным языком. И далее : по функциональной роли, по соотношению с литературным языком просторечие самобытная речевая сфера внутри каждого национального языка..... и коммуникативно значимо для всех носителей национального языка.

Как видим, в этой характеристике и намек на «сниженность» просторечия. Так откуда же взялось это пренебрежительное отношение к нему? Не от тех ли, кто всю изобразительно-выразительную силу языка сводит к «грамматической правильности»?

При научной характеристике просторечных слов много спорного и необидительного. Есть и такое мнение, что просторечие – это языковая малокультурность личности и больше ничего, или особая манера речи, преследующая стилистические цели. Есть и такое мнение, что отдельной лексической группы просторечия нет, а есть диалектизмы, которые в пережиточном

виде сохранились у носителей нескольких диалектов и даже проникли в нормативную литературную речь.

Л.А. Введенская, Л.Г. Павлова, Е.Ю. Кошаева отрицают какие-либо признаки просторечия. «Просторечье - одна из форм национального русского языка, которая не имеет собственных признаков системной организации и характеризуется набором языковых форм, нарушающих нормы литературного языка. Такое нарушение норм носители просторечия (горожане с невысоким уровнем образованности) не осознают, они не улавливают, не понимают различия между нелитературными и литературными формами» [2]. В таком случае, как же оно может быть «одной из форм национального языка»? Только тем, что в нем нарушаются нормы литературного языка?

Это определение, хотя и по возрасту молодое, а, следовательно, должно быть наиболее емким, страдает известной слабостью. Оно признаёт, что просторечие не имеет собственных признаков и поэтому противоречиво и спорно: в данном определении фактически за основной признак просторечия признается, что оно нарушает нормы литературного языка, а разве диалектизмы и архаизмы не нарушают этих норм?

Или всеобщее нарушение норм литературного языка можно считать просторечием?

Мы считаем, что просторечие – это грамматически неоднородная, но эмоционально ярко окрашенная лексика, играющая ведущую стилистическую роль в образном мышлении.

Один из персонажей А.П. Чехова рассказывая другу о третьем человеке, изгнанном с работы, уточняет, что этот изгнанный с работы человек не сам ушел, а «начальство его ушло». В нормативном языке это выражение следовало бы понять, как что-то начальство куда-то ушло. А в данной ситуации это выражение означает: начальство кого-то изгнало с работы. Налицо бесспорное нарушение норм литературного языка, но вряд ли кто посчитает это выражение за просторечие.

Нам все же кажется, что живительную силу просторечной лексики следует искать не в этимологии, не в формальных показателях, а в стилистических возможностях слов, которые играют важную роль в художественном тексте, хотя к ним до сих пор осуществляется жесткий пуристический подход.

Противоречив и сам термин - «просторечие». Непонятна и смысловая нагрузка первой части этого термина: что значит тут: «просто», означает ли это слово «простая речь» или под этим словом нужно понимать «речь простого народа» тогда возникает другой вопрос – а что такое «простой народ»? Есть и «непростой»? Бесспорно, что некорректность термина вытекает из недостаточности самого понятия. По данным словарей, к просторечию относится огромная группа слов, из которых многие встречаются в классических произведениях написанных в возвышенном стиле. И еще один вопрос существует ли просторечие отдельно, самостоятельно от диалектизмов?

Разговорная речь как продукт устной речевой деятельности личности уже не зависит от социальных и цензовых условий говорящего. Личность свободно может переходить от разговорной речи к нормативной в зависимости от речевой ситуации и объекта речи. Особенно если человек талантливо шутит. В таких ситуациях часто стирается грань между разными стилями произношения слов (включая нормативное произношение). Известен факт. На вечере, посвященном М. Шолохову, докладчик восхвалял язык писателя, то и дело называя его Мхалсанч. Шолохов не выдержал и поправил, что его по-русски зовут не Мхалсанч, а Михаил Александрович. Удар был точным.

Мы специально изучили высказывания выдающихся русских лингвистов о просторечии и разговорной речи и пришли к мысли, что эти две лексические группы, лишенные всяких самостоятельных грамматических признаков, разнятся между собой в плане стиля и эмоциональной окраски. Это, бесспорно, ощущается в любом тексте, содержащем просторечие или разговорную лексику.

В современном русском языке уже невозможно четко разграничить просторечие и разговорную речь. А, может, и не надо. Это одно (правда, очень пестрое) явление, и термин лучше один употреблять. Но пока традиция властвует.

Просторечие такой пласт лексики, к которому никогда не ослабнет интерес лингвистики и стилистики, так как оно, просторечие, всегда активно участвует в речевой деятельности человека, особенно когда речь идет об устной речи и художественной литературе.

Просторечие постоянно меняется, обновляется, отдельные слова уходят в пассив или меняют статус, но само явление всегда ново, активно и актуально. Об этом свидетельствует неослабный и растущий интерес писателей к просторечной лексике. И чем выше писательское мастерство, тем эффективнее использование просторечия.

Анализ большого и разнообразного материала позволяет определить некоторые закономерности, характеризующие просторечие как лингвистическое явление и закономерности его функционирования как в устной, так и письменной речи.

Примечательно, что даже словари лингвистических терминов при квалификации просторечия не обходятся без метода «неизвестное определить неизвестным», то есть пользуются терминами «разговорная речь», «простая речь» без разъяснения что такое «разговорная речь», «обиходный разговор», «простая речь». А ведь просторечная лексика основной показатель этих стилей русского языка. Так, например, О.С.Ахманова в своем известном «Словаре лингвистических терминов» просторечие определяет так: «Слова, выражения, обороты, формы словоизменения, не входящие в норму литературной речи.....русские: вить, нонче, бает, разойтиться, захочем» [3]. Тут же даются английский и немецкий переводы термина: popular language, volkssprache, что в обратном переводе означает «народный язык», «язык народа», то есть очень похоже, что английский и немецкий термины – это кальки с русского. Если просторечие – «язык народа», чьим же является нормативный язык? И самое главное – это определение не затрагивает сути просторечия и отвечает не на вопрос – что это такое, а на вопрос – кто им пользуется.

По нашему мнению, причину этих неудач следует искать в том, что специфические признаки просторечий ищем в традиционной грамматике, а надо искать в стилистике, где и раскрываются все выразительные возможности слова. Для примера возьмем слово *верзила*, которому в словарях пометой «разг.» запрещено считаться литературно нормативной лексемой. А вот А.Чехов с ним обходится куда более почтительно: «Идет по улице Коваленко, высокий здоровый верзила». (Человек в футляре) [4]. Каким нормативным словом можно заменить его? Никаким – разве что многословным описанием. И оценочность не отрицательная, особенно с учетом контекста «..... в одной руке пачка книг, в другой толстая суковатая палка». Так, почему это слово только «разг.» и до литературной нормы не тянет? Непонятно. А ведь без него утерялось бы по-Чеховски доброе, уважительное отношение автора к своему персонажу. Так часто происходит с просторечной лексикой – слово в контексте звучит чистым звоном, а в словаре его считают чем-то второсортным, что подкрепляется пометой «прост.» или «разг.». Вывод напрашивается один – критерии для характеристики просторечного слова следует искать в стилистике, которая позволяет без ошибки определить ту окраску, которую вносит данное слово в контекст. И в той разнице, которую видят лингвисты между «литературным языком» и «языком художественной литературы».

Литература

1. В. Даль. «Толковый словарь живого великорусского языка», Москва, 1956 г.
2. Л. Введенская, Л. Павлова, Е. Кошаева. «Русский язык и культура речи», Ростов-на-Дону, «Высший балл», 2001г, стр.19.
3. О.С. Ахманова. «Словарь лингвистических терминов», Москва, издат. Советская энциклопедия, 1966 г.
4. А.П. Чехов. «Рассказы»: «Человек в футляре». Москва, «Художественная литература», 1979 г, стр. 263.

ზოია ადამია

მდაბიური ლექსიკა ლექსიკო-გრამატიკულ ასპექტში

წინამდებარე სტატიაში განიხილება მდაბიური ლექსიკის ლექსიკო-გრამატიკული დედარსი. მდაბიური ლექსიკა წარმოადგენს ლექსიკის ისეთ ფენას, რომლის მიმართ ლინგვისტიკისა და სტილისტიკის ინტერესი არასოდეს წელდება, რადგან მდაბიური ლექსიკა ყოველთვის მონაწილეობს ადამიანის მეტყველებაში, განსაკუთრებით როდესაც საუბარი ზეპირ მეტყველებაზე და მხატვრულ ლიტერატურაზე.

Zoya Adamia

Popular language in lexical and grammatical aspect

The paper deals with lexical and grammatical essence of popular language. Popular language is such a layer of vocabulary to which the interest of linguistics and stylistics are growing as the popular language always participates actively in speech activity of a person especially when oral speech and fiction are in question.

Алиева Гюльмар Фахраддин

Азербайджанский университет языков

Основные категории текста и отношения между категориями

Наблюдение над различными текстами дает возможность обобщать основные единицы текста. Если подойти с точки зрения структурных составляющих языковых средств в подобных наблюдениях, то увидим, что основные единицы текста являются предложения и отношения между предложениями наподобие семантических отношений между словами, формальными структурными составляющими предложений. При рассмотрении какого-либо текста мы понимаем его структурно семантические особенности и разносторонность своеобразия. И именно эти структурно-семантические особенности могут считаться параметрами текста. В литературе языкознания существует разные подходы определения параметров текста. Например, Т.Тодоров определяет три аспекта текста: вербальный, синтаксический и семантические аспекты. Вербальным аспектом считается конкретные предложения, формирующие текст, синтаксическим аспектом считается отношения между компонентами текста, а семантический аспект – это выражение глобальной сущности текста.

Н. Мороховски определяет интегративность, дискретность, индивидуальность и установку к читателю как основные параметры текста. Обобщение этих замечаний, позволяет увидеть множество схожих мыслей у разных авторов. Важно учитывать и то, что определение параметров текста не является достаточным, необходимо еще определить отношения между языковыми единицами, формирующих текст.

При раскрытии отношений между структурными особенностями текста, возникают определенные трудности. Содержание текста является определяющим и подчиняет себе структуру текста. Но степень подчиненности и характер влияния одного на другого разносторонний. Здесь возникает необходимость определения таких отношений как тема-рема, подтекстовых значений, средств связывающих компонентов текста, информативное составляющее текста, интеграция между сторонами и т.д. В литературе языкознания понятия, включающие в себе эти проблемы, определяются, как грамматические категории.

В русской германистике первым И.Р. Гальперин занялся определением категорий текста. Он наряду с категориями текста ввел такие понятия, как информативность, заключение, континуум, интеграция, сцепление, ретроспекция, проспекция, грамматика, подтекст, актуальное членение и т.д. В дальнейших исследованиях автора сделаны некоторые уточнения и даны содержательные научные комментарии. В книге «Текст как объект лингвистического исследования» И.Р. Гальперина, категории текста уточнены следующим образом: информация, членение текста, кохезия (в предыдущих исследованиях этот термин выражался как «сцепление»), континуум, автосемантика частей текста, ретроспекция, проспекция, модальность, интеграция и заключение текста.

Как видно, в следующих разделениях категория «подтекст» не выделяется, а комментируется как один из видов кохезии, т.е. имплицитная кохезия.

По мнению исследователей, проблема «подтекста» впервые возник в искусстве, а в литературоведении серьезно занялись этой проблемой позже. На английском языке термин «подтекст» обозначен терминами «implication» «intracontext». В.Виноградов подтекстом называет «потенциальной семантикой реплики», а Т. Слиман называет это «глубиной текста».

По моему мнению, подтекстом следует называть одного из видов кохезии связывающего компонентов текста, одного с другим.

Отношения между категориями текста в разных стилях и жанрах проявляются по-разному. По этим взаимоотношениям категорий текста можно разделить на два вида:

- a) семантические категории – информативность текста, информативность, подтекст, пресуппозиция.
- b) формально-структурные категории кохезия, интеграция, континуум, ретроспекция, проспекция, актуальное членение, предикативность.

Целенаправленная информативность является основным фактором различия текста от простого набора слов. Информативность в свою очередь зависит от целостности текста. Одним из показателей целостности текста является контактность. Эта контактность в языкознании текста называется кохезией. Разные исследователи показывают разные виды кохезии. И. Гальперин показывает грамматическую, логическую, ассоциативную, образную, композиционно-структурные виды кохезии. А. Мороховски и Т. Николаевна наряду с вышеизложенными видами кохезии подчеркивает формальных и семантических видов. Информативность, которая является одной из основных категорий текста считается, одним из семантических видов.

В художественном тексте информативность обеспечивает связи текста с современным миром и обуславливает его актуальность. Интерпретируя, другими словами, информативность является психолингвистическим феноменом, которая соединяет «смысловые пространства» и приближает исторические временные отрезки.

Информативность соединяет в себе различные вопросы лингвистического характера. К этим вопросам относятся, новые проблемы информации, отличительные особенности информации, вопрос оценки информации, передача информации и др. вопросы. Давайте рассмотрим эти вопросы по отдельности.

Текст должен иметь информационную особенность. Если несколько абзацев текста не отличаются друг от друга, являются повторением одной и той же темы, если совпадают со всеми параметрами, то эти абзацы являются неинформативными. Для получения информации необходимо, хоть и маленькое, отличие. Предложения по отдельности не имеют информативной особенности. Информация проявляется во всем тексте, а не в отдельных предложениях. Вообще текст служит передающим средством какой-либо информации читателю. Например:

На протяжении долгих лет, шахтеры доставали уголь из шахт киркой и на руках. Они часто останавливали свои работы, укрепляли стойки и заново продолжали вынос угля. Естественно, это работа являлась трудной и малопродуктивной.

В начале тридцатых годов в шахтах появляется пневматические углебойные молотки. Это являлось существенным продвижением в шахтерском деле тех лет. Они считали, что эти молотки существенно увеличат производительность труда. Но это не повлияло на производительность труда.

Проблема была связана организацией труда. Шахтер опять бросал свой молоток в сторону и занимался креплением.

В тексте из произведения «Спросите у отцов» Э.Агаева, дается информация различных синтаксических частей одной темы. Выдавая эти информации, автор пытается разъяснить по отдельности причину и следствие этих процессов. Так получается, что причиной низкой производительности труда в промышленности является использование кирки вместо пневматического молотка. Вследствие этого добывается мало чем предполагалось.

Один из основных вопросов в информативности. Это новшество информации. Автор часто пытается донести читателю новую информацию, через свой текст: Но данная информация оказаться для всех не на одном уровне. Если для одного из читателей эта информация является новостью то для другого читателя, который заранее осведомлен этой информацией, данный текст может, является неинформативным. Из этого следует, что если читатель впервые знакомится с текстом и проявляет интерес к его изучению, данная информация в тексте является новостью для данного читателя. А другой читатель, который уже знаком с подобной информацией, и имеет определенное представление об этой информации, то для этого читателя никакой новости в этом тексте нет. Т.е. то, что является новостью в определенном промежутке времени, потом становится явным. Информация заключает в себе представление и изменения об окружающей среде.

Как и все животные, птицы тоже подчинены жестким законам природы. И рыбы тоже. Возьмем осетр. Уже множество тысяч лет он во времени известной ему уходит из моря и приливает в устье реки для оставления икры. Или же таинственный морской ангуиль. Где бы он не жил, в какой точке мира он не был, не имеет разницы, для размножения он плывет тысячи километров к морю Саргассово.

Рассмотрим другой пример:

Окружение изменилось, я нашел себя в большой пустыне окруженной снежными горами. Холодный ветер дул громко, разнесив снег по всей пустыни. Вдруг падающий с неба снег соединился со снегом, который ветер поднимал из земли, и затемнело. Когда ветер стих и снег уселся, горы стали видны. Стало видно женщина, которая шла по подошве горы, держа за руку маленькой девочки. Юбка и платок женщины шли впереди нее, подчинившись ветру.

В этих текстах различные события описаны, как есть, и они создают облик этих событий.

Субъективная информация состоит не от точного описания а отражает эмоционально психическое состояние автора. Например, если какой-то исторический факт описывается, опираясь на факты, то в художественных текстах эти сцены описываются образно, с добавлением художественных особенностей. В этом случае текст от объективного переходит к субъективному и является продуктом фантазии автора.

И.Р. Гальперин показывает две разновидности информации: фактографически - составляющая информации концептуально-составляющая информация.

Фактографически-составляющая информация включает в себя информацию и события случившихся, или же о будущем, о процессах и о фактах. Такая информация встречается во всех видах текста. Если в художественных текстах факты описываются с помощью образов, то в научных текстах информации в основном доказывают правоту фактов.

В фактуально-составляющей информации в основном даются мировоззрение различных ученых, суждения по какому-либо вопросу, приведение различных доказательств, сопоставление различных фактов, возможные пути решения поставленных задач, результаты, вытекающие из решения различных вопросов и т.д. Например:

В будущем Каспий может приносить чистой прибылью в размере 60 миллионов долларов в год. Это цифра на много больше чем нынешний. В любом случае и сейчас Каспий является достаточно прибыльным учреждением для рыболовов.

Концептуально-составляющая информация показывает отношения между понятиям концептуально-составляющих средств, описания и их роль в социальной, экономической, политической, культурной жизни народа, а так же отношения между отдельными индивидами и точка зрения автора об их психологической и эстетически познавательной деятельности.

Концептуально-составляющая информация не всегда излагается достаточно ясно. Такая информация находится в периферии от основного содержания текста и показывает образное описание событий в обществе и воображения автора, которая создана утопией, образное описание фактов, процессов и т.д. Например:

Природа, которая подарила Нахчывану Большой шелковый путь, не могла не одарить чувства гостеприимства жителям этого края, как необходимый признак спокойной торговли. А когда Нахчыван втягивался в военно-походные пути, тогда история воспринимала его жителей отважными, и давала в руки меч и лук.

Подчеркиваю, что концептуально-составляющая информация находится в стороне от основного содержания текста, может не совпадать с основной идеей произведения, а для обнаружения концептуальной информации в тексте читателю необходимо логическое мышление. Концептуально-составляющая информация, которая встречается в научных текстах излагается довольно ясно.

Концептуально-составляющая информация носит текстуальную информацию. Автор временами пытается довести свои мысли до читателя не в очевидной форме, а косвенным путем. Для этого он использует текстуальную информацию. Для этого могут быть различные причины исторические условия, политическая ситуация, скрытая критика и т.д.

Текстуальная информация познается не сразу. Текстуальная информация, полученная поверхностным рассмотрением, имеет более значительный смысл при повторном чтении текста, более внимательным рассмотрением его отдельных частей. Текстуальная составляющая информация в основном находит свое отражение в художественных текстах и в поэзии.

Как мы заметили выше, концептуально-составляющая информация находится в периферии от основного содержания текста, не совпадает с идеей произведения и для обнаружения концептуальной информации от читателя требуется логическая деятельность. Концептуальная информация встречающаяся в научных текстах, излагаются довольно ясно.

Концептуальная - текстуальная информация носит в себе скрытую информацию. Все тексты можно классифицировать по характеру информации и по функциональным стилям. Дипломатические тексты группируются как – факты, договоры, меморандумы, нота, заявления, протесты, ультиматумы и т.д., художественные тексты – романы, рассказы, повести, басни, стихотворения, драмы, поэмы, очерки, фельетоны и т.д., а

публицистические тексты группируются как краткие сообщения напечатанные в журналах и газетах, новости, интервью и т.д.

Новости – это одна из форм информации, сообщающая слушателю новости об случившихся, происходящих и запланированных событиях. По природе новости экзистенциальны.

Новости знакомят человека с новизной. Новости должны быть четкими, конкретными, и далекими от эмоций. Этот вид информации часто встречается в газетах, радио и в телевидении.

Azeri dance to be tough in Austria/ Renowned Azeri dancer? people s artist Tarana Muradova has signed a contract with the Vienna – based Kivani klub to leach Austrian amateurs Azeri folk dancer for a year. T. Muradova will also represent Azerbaijan in an international dance festival "Golf" with representatives from over 50 nations in Austria in October.

Новости далеки от концептуализма, и поэтому не носит концептуально субъективный характер и с легкостью переводится с одного языка на другой.

Знаменитая Азербайджанская танцовщица, народная артистка Тарана Мурадова заключила годовой договор с Венским клубом Кивани об обучении Австрийских любителей Азербайджанским народным танцам. Т. Мурадова так же, в октябре представит Азербайджан в Международном фестивале танцев, которая пройдет в Австрии с участием 50 народов.

Процесс организации и построение текста, связана с его прагматичностью, т.е. напрямую связана с предназначением каждого текста отдельным людям. Прагматизм обуславливается учетом усвоения информации со стороны читателя. Для раскрытия сложных мыслей скрытых в тексте, читатель использует простые конкретные информации того же текста, и этим он понимает общее содержание текста. Каждое предложение играет значительную роль в раскрытии скрытых мыслей и в актуализации намерений, как составная часть более сложного синтаксического целого. В этом смысле, информативность является основной категорией текста. Эта категория находится в взаимозависимости с остальными категориями текста и выявляется с помощью кохезии и интеграции. Информативность, как категория текста выражается в трех формах: содержание, подтекст, информация. Эти типы информации легко обнаруживаются в художественных произведениях. С этой точки зрения, произведение «С тропею молний» южноафриканского писателя Питера Абрахамсона, особенно привлекает наше внимание. Содержание дает информацию о фактографических событиях и о личностях. Этот тип информативности в «С тропею молний» выражается в частях отражающих отношения «белых» к «черным». Анализ содержания подтекста и содержания фактографического дает нам возможность показать суть информации. Здесь, «белые» поставлены против «черных», и новый взгляд на старое. Кроме этого, с помощью содержательно-концептуальной информации становится ясно, что события описываемые в этом произведении, имеет определенную общность с событиями случившимися в западных странах в 50 годы прошлого века.

Итак в заключении нужно добавить, что в раскрытии информативности текста как основной категории, и содержательно – концептуальная и содержательно – фактуальные информации находятся в тесной отношении друг с другом. Другими словами, для раскрытия первого и для более лучшего понимания текста, второй имеет значительную роль. Наряду с этим немаловажную роль играют и информации, полученные от отдельных предложений целого текста.

Литература

1. Гальперин, И. М. 1983
2. Гончарова Е.А. Лексика и текст. – М. 1979.
3. Андреева К.А. Функционально-синтаксические типы текста. – М. 1975.
4. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. – М. 1989 г.
5. Ван Дейк Т. - Язык. Познание. Коммуникация. . – М. 1989.

Summary

This article deals with the main categories of the text and relations between them. At the same time, the features of the categories of the text, conception, information and other devices are deeply analyzed.

Ə. Əliyeva
azərbaycan dilində mədəniyyət və informasiya kommunikasiya texnologiyaları
Тексттин доринтади катгегориларди да катгегориларташоринси уртинтертешимини артебелди
гаһиндегудлиа тексттин доринтади елдементгебди да гаһи катгегориларди уртинтертешимини артебелди.

Э. Алиева
Азербайджанский международный университет

Типология референциальных выражений языка

Ключевые слова: референция, коммуникативное значение, прагматика, восприятие

“Между естественной дискретностью мира и ее отражением в языке нет полного тождества, но между ними необходимо существует соответствие, без которого язык не мог бы выполнить своего коммуникативного назначения” [1:343].

Само коммуникативное значение в естественном языке отражает общие свойства человеческой природы, т.е. является антропоцентричным и, по словам Анны Вежицкой, ориентировано на определенный этнос, т.е. По своей сущности оно этноцентрично. [2:16].

Языковые значения являются в принципе прагматичными, так как связаны с человеком, речевой ситуацией. Связана с прагматикой и референция, поскольку “в естественном языке нет кванторов или референциальных операторов, как в логических; есть слова типа *какой-то, кое-какой, некоторый, некто* – с массой прагматических комментариев, таких, как известность/неизвестность говорящему; среднее, с точки зрения говорящего, число или количество (ср. некоторое недовольство = “не большое и не маленькое”; кое-какие дочки = “данные в среднем количестве”). [8:222]. Будучи определенной как “соотнесение и несоотнесение языковых выражений с внесловыми объектами и ситуациями” [8:244], референция представляет собой сложный механизм связи знака с действительностью, в которой основная роль отодвигается автору информации, рассчитанной на ее восприятие. Поэтому при характеристике референции необходимо рассматривать прежде всего речевые акты, в процессе которых говорящими и осуществляется референция.

В связи с этим возникает ряд проблем, связанных с возможностью правильного или адекватного восприятия высказываний с целью избегания коммуникативных неудач. Их решению посвящено немало работ, как в области синтаксической семантики, так и в области прагматики. В последнее время их объединяет общая ориентация на исследование живой речи, разговорного языка, речевых актов: Н.Д. Арутюнова, Е.В. Падучева, И.П. Сусов, А. Вежицкая, А. Тимберлейк, У. Вейнрейх,

Г.П. Грайс, А.Д. Шмелев и многие другие представители отечественного и зарубежного языкознания. Анализ речевого дискурса связан с исследованием различий между собой идиолектов людей. Именно это различие представлений носителей языка в области грамматики, синтаксической связности, денотативной наполненности и функционально-истинностной эквивалентности предложений и высказываний, также наличие или отсутствие информации о самих событиях, ситуации или контексте и когнитивных presuppositions коренным образом влияют на референцию высказываний, а, значит, и на успешность коммуникативного акта.

Однако единого и однородного процесса понимания достичь практически невозможно, поскольку "в разных ситуациях пользователи языка демонстрируют различное понимание разных типов текста" [1:162]. Но стремление к взаимопониманию между участниками речевого акта является залогом успешности любой коммуникации.

Идентифицирующая функция референтного высказывания (выражения) обеспечивает осуществление идентификацию предмета относительно действительности и идентификацию предмета по отношению к тексту, т.е. указанию на кореферентность обозначающих один и тот же предмет выражений. Поэтому разнообразные типы коммуникативных ситуаций зависят прежде всего от действия в них механизмов референции и кореференции (идентификации и коидентификации).

А.А. Абдуллаев выделяет следующие типы именных выражений с сингулярным значением, соответствующие объему знаний адресата: "1) отношения родства (my father); 2) партитивные отношения (eyes of Ms. Herby); 3) отношения дополнительности (bank of Potomac River); 4) единичная функция в рамках той или другой системы (Minister of Interior Affairs); 5) посессивные отношения (the owner of this apartment); 6) локальные отношения (sofa in that corner); 7) роль в событии (home buyers); 8) креативные отношения (the author of "Avatar"); 9) сингулярные для данного фрагмента мира признаки (lady in blue)" (12:21).

А. Вежбицкая называет сингулярный признак обозначаемым единичным объектом и рассматривает качество и функцию таких слов и выражений с точки зрения их идентификации. [3].

Нереферентными, по У.О. Куайну, можно считать те сингулярные термы, которые не подчиняются тождеству взаимозаменяемости. (6). Куайн назвал такое употребление именуемых выражений непрозрачным (referentially opaque) [6:90] и указал на четыре типа отклонений от принципа взаимозаменяемости тождественных тем:

- при автонимном (автореферентном) употреблении имени – при указании не на объект действительности, а на самое себя. Например, *Я лгу*. Эту реплику можно также назвать "иллокутивным самоубийством".
- при невозможности замены выражения автореферентным: *Филипп полагает, что Тегульсигальна находится в Никарагуа*. Название города нельзя заменить на автореферентное: *столица Гондураса*, т. к. Филипп об этом не может думать и знать;
- при контексте цитирования: цитирование рассматривается как "один референтно непрозрачный контекст среди многих". [6:90];
- модальные контексты типа "*необходимо...*" и "*возможно...*" [6:91].

Е.В. Падучева же считает само понятие референциальной непрозрачности для семантики неудовлетворяющим, отмечая отсутствие полной доказательности противоречивости прочтения информации и допускает "вполне естественное и осмысленное прочтение". [8:250, 251]. В связи с этим Падучева рассматривает прозрачность (de re) и непрозрачность (de dicto) понимания/прочтения, интерпретации одного и того же имени и именных групп. [8:250-256]. Но это не означает, что

индивидуальные термины в пропозиции не имеют референции, как полагает У. Куайн [6]. Поэтому Е.В. Падучева вводит другое понятие – ограниченная референция, с которым связывает понимание смысла высказывания, передающего чужую пропозициональную установку с помощью сложного предложения, содержащего имя или дескрипцию в составе придаточного, что требует знания исполнителей двух ролей, одна из которых роль субъекта референции, а другая – субъекта номинации [8:250-256].

Рассматривая с точки зрения референтности/нереферентности именные группы (ИГ), Е.В. Падучева выделяет нереферентные – субстантивные ИГ, у которых отмечает следующие денотативные статусы: “1) экзистенциальный (в трех разновидностях: дистрибутивные ИГ, неконкретные ИГ, общеэкзистенциальные ИГ); 2) универсальный; 3) атрибутивный; 4) родовой [7:94].

Экзистенциальный денотативный статус ИГ строится на принципе множества объекта и невеличести каждого из них, поскольку они неизвестны: Иногда *кто-нибудь из нас* его навешает. Всякие две пересекающиеся прямые имеют *общую точку*. К каждому воспитаннику приехали *его родственники*. (Дистрибутивная разновидность). Джон хочет жениться *на какой-нибудь иностранке*. В комнате нет *ни одного человека*. Заведомо *кто-нибудь из вас* его знает. (Неконкретная разновидность – в контексте модальности). *Некоторые товары* портятся при перевозке. *Иная похвала хуже брани*. Многие люди боятся тараканов. В этом лесу водятся *лоси*. (Общеэкзистенциальная разновидность, строящаяся на манифестации части абстрактного (универсального) множества) [7:94].

Универсальный денотативный статус характеризуется неким “квантором общности “для всякого” по переменной, которая принимает значения из экстенционала общего имени в составе этой ИГ: *Конец венчает дело. Тот, кто сеет ветер, пожнет бурю*”. [7:95].

Итак, основным вопросом для теории референции является уточнение роли значения в установлении связи между именными выражениями и объектами действительности и в формировании смысла предложения и его истинности. Е.В. Падучева рассматривает понятие *значение* с точки зрения лексической, грамматической и прагматической семантики, отмечая несущественное различие сущности лексического и грамматического значения [8]. А. Вежбицкая отмечает единство семантики, что обеспечивается семантическим метаязыком, который признается автором единым во всех областях семантики, от лексики до прагматики [2,3].

Применительно к референции Е.В. Падучева отдает предпочтение логической теории семантики естественного языка, называя ее референциальной теорией, основывающейся на “функционально-истинностной семантике Тарского, теоретико-модельной семантике Крипке, семантике Монтгю, семантике условий истинности” (7:14). Исходя из этого, Падучевой выделяется два основных направления теории референции: *классическое* (Г. Фреге, А. Черч, К. Льюис, Р. Карнал, Дж. Серл), которое исходит из предопределения референции смыслом и *каузальное* (К. Доннелан, С. Крипке, Х. Патнэм), отдавшее предпочтение не смыслу выражений, а разного рода прагматическим факторам [7].

Выделяя значения смысла и референции все-таки нельзя их отождествлять, поскольку между ними есть существенные различия. Например, признаком автономности в большей или в меньшей степени обладает смысл (значение) всякого синтаксического компонента предложения, а вот автономной референтностью обладает далеко не каждый компонент высказывания, к примеру, предикатное слово ничего не обозначает, а лишь приписывает определенные признаки, свойства.

Вообще значение рассматривается как свойство предложения (как типа), а референция и истинность (нереферентность/ложность) как свойства определенного

употребления предложения (его компонентов) в высказывании, поскольку референция неотделима от прагматического описания высказывания [7, 10].

Останавливаясь на механизмах референции, необходимо особенно подчеркнуть связь референции с речевым актом, иллокутивной функцией высказывания (интенцией говорящего), пропозициональными компонентами предложений, включенных в высказывания, а, значит, и с коммуникативной (темо-рематической) организацией высказывания, и с прагматическим контекстом речевого акта в целом.

Сам принцип индентификации, положенный в основу механизма референции, "подчеркивает связь между определенной референцией и способностью говорящего дать идентифицирующую дескрипцию объекта-референта" [9:193]. В связи с этим Дж. Серл останавливается на аксиомах, относящихся к самому акту референции и к референтным выражениям, одну из которых он, назвав "аксиомой существования", сформулировал так: "То, к чему производится референция, должно существовать", а другую, под названием "аксиома тождества", представил как: "Если предикат истинен относительно некоторого объекта, то он истинен и для любого, тождественного данному, объекта, вне зависимости от того, какие выражения использованы для референции к этому объекту" [9:179-180]. Однако прагматический анализ референции в речевых актах характеризует обратные описанным в аксиомах тенденции, кроме этого, сама формулировка аксиом, как отмечает и сам автор, является в сущности тавтологичной [9:180]. В таком случае ставится под сомнение само существование этих (и подобных) аксиом. На самом деле существует, пожалуй, одна проблема – проблема индентификации, которая в итоге и определяет наличие/отсутствие референта и сам механизм определения типа референции.

А. Вежбицкая для анализа (дешифровки, декодирования) текстов (высказываний) предлагает сначала убедиться в их однородности (отсутствии в них "вставок", "чужеродных тел", "цитаций"), в противном случае лингвистический анализ будет осложнен или невозможен [2:237].

Привода в качестве примеров утверждения типа: "Союз может быть подлежащим предложения, например: *И – это союз*", Анна Вежбицкая предлагает именовать "вкрапления" ("и"), нарушающие правильность утверждений, цитациями. [2:238]. В связи с этим ею отводится большое место так называемым "семантическим равенствам" или "формулам допустимых (семантически инвариантных) трансформаций", которые предполагают не что иное, как возможность взаимного замещения высказываемых выражений. [2:238-239].

В итоге А. Вежбицкая выдвигает следующее: "Если в некоторой позиции некоторое выражение А не может (по семантическим, а не стилистическим причинам) быть заменено на синонимичное ему (= имеющее тождественный перевод на метаязык) выражение В, то следует подозревать, что А является скрытой цитатой". [2:239].

Выражения, группы слов, находящиеся под "скрытой цитатой", по мнению А. Вежбицкой, выступают в качестве предикатов, так как не функционируют как субъекты (аргументы) [2:241]. Так, например в роли предикатов могут выступать выражения типа "хороший лыжник", "настоящий художник" и подобные. Наряду с этим А. Вежбицкая останавливается на так называемых потенциальных дескрипциях типа "убийца Джона Смита", "первооткрыватель Америки" и подобных [2:243]. В этих случаях действует закон сингулярности, ведущий к сужению индентификации.

Как "явление идентифицирующей силы" рассматривает А. Вежбицкая и такие средства индентификации персонажей (субъектов), как "приписывание" каждому из них "собственного" предиката [2:244]. Но в этом случае огромное значение имеет эмотивное содержание, экспрессивная сторона смысла и в конечном итоге отношение

между обозначаемым лицом (предметом) и говорящим, т.е. по существу это выражение (дескрипция) субъективировано, оценочно, следовательно, нереферентно.

Обращаясь к грамматическим категориям и к частям речи в частности, А. Вежбицкая останавливается на процессе идентификации у существительных и прилагательных, отмечая, что процесс идентификации происходит на уровне существительного – референт, а “реальное семантическое различие между существительными и прилагательными лежит не в диапазоне или типе референтов, но в типе семантической структуры” [2:94]. В данном случае можно также говорить о противопоставлении референтности и атрибутивности.

Особенности нереферентности анализируются Вежбицкой и на примере обращений, которые рассматриваются как “явные прагматические операторы”, стоящие в стороне от показателей идентификации: “То, что может употребляться в качестве дескрипции, не может выступать в качестве обращения и наоборот. Экспрессивные компоненты вводятся в обращения, а идентифицирующие – в субъекты” [2:262]. Действительно, если и можно сказать, обращаясь: “Эй, толстый мальчик” или “Человек, родившийся в Дувре 1 июля 1945 года”, то это высказывание будет носить явно комический эффект, что, собственно, нередко используется не только в речи.

В осуществлении референции, как уже отмечалось выше, участвуют, как имена собственные и нарицательные, именные группы, личные, неопределенные, указательные и отрицательные местоимения (так называемый фонд автономных единиц), так и артикли (в артиклевых языках), притяжательные, указательные, неопределенные и отрицательные прилагательные, числительные (актуализаторы именных выражений).

Одним из механизмов референции являются анафорические связи, устанавливающие кореферентность, референциальное тождество: “Письмо Татьяны предо мною, его я свято берегу”. Местоимение “его” кореферентно именной группе “письмо Татьяны”. Кореференция может наблюдаться не только у анафорически связанных слов. Например, возвратные (рефлексивные) конструкции обычно определяются на основе кореферентности подлежащего и дополнения: “Возлюби ближнего как себя самого.” Объект и дополнение здесь кореферентны. Кореферентность помогает обеспечить семантическую связность текста: “Ограблен крупный банк. Грабителям удалось скрыться.” Здесь кореференция субъекта “грабители” и глагола, который подразумевает субъект. Благодаря кореференции в данном примере удалось избежать явной тавтологии.

Таким образом, референция представляет собой сложный механизм соотношения актуализированных (включенных в речь) имен, именных групп или их эквивалентов к объектам действительности. Референция определяется синтаксическим и прагматическим факторами.

Литература

1. Ван Дейк, Т.А., Кинч, В. Стратегии понимания связного текста // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 23. М., 1982.
2. Вежбицкая, А. Дескрипция или цитация // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 13. М., 1982.
3. Вежбицкая, А. Семантические универсалии и описания языков. М., 1999.
4. Виноградов, В.А. Дейксис // Большой энциклопедический словарь: Языкознание. М., 1998.
5. Доннелан, К.С. Референции и определенные дескрипции // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 13. М., 1982.
6. Куайн, У.О. Референция и модальность // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 13. М., 1982.
7. Падучева, Е.В. Высказывание и его соотносительность с действительностью. М., 1985.
8. Падучева, Е.В. Семантические исследования: семантика времени и вида в русском языке. М., 1996.
9. Серл, Дж.Р. Референция как речевой акт // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 13. М., 1982.

10. Стросон, П. Ф. О референши // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 13. М., 1982.
 11. Тондл, Л. Проблемы семантики. М., 1975.
 12. Abdullayev, A.A. Discourse Analysis and Theme Development. Technical University of Berlin, Germany, 2003

ე. ალიევა

**„საზერბაიჯანის საერთაშორისო ურთიერთობათა უნივერსიტეტი“
ენის რეფერენტული გამოხარვის ტიპოლოგია**

განხილულია ენაში რეფერენტული გამოხატვის ძირითადი მოდელები.

ა.არქენაძე
შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გენდერის, ენისა და მეტყველების თავისებურებანი

საკანძო სიტყვები: კომუნიკაცია, ქალისა და მამაკაცის ენა, გენდერული ლინგვისტიკა, გენდერი და სტერეოტიპი, მანიპულირება.

თანამედროვე კომუნიკაციური სივრცე საკმაოდ რთულ სისტემას წარმოადგენს. მასში ერთ-ერთი ძირითადი ადგილი უჭირავს კომუნიკაციის მონაწილეებს. ამა თუ იმ სიტუაციაში და გარემოებაში ადამიანი განსხვავებულად იქცევა. ადამიანთა ურთიერთობა ისევე უსასლერო და მრავალგვარია, როგორც თვით ადამიანთა სასოგადოება.

პიროვნებათშორისი კომუნიკაცია ნიშნავს ინფორმაციის გაცვლას და მის ინტერპრეტაციას ორი ან მეტი ინდივიდის მიერ, რომლებიც ეკონტაქტებიან ერთმანეთს. აღნიშნული საკითხი მთავარ როლს თამაშობს ადამიანის სოციალიზაციაში. გენდერული კვლევები უდავოდ მნიშვნელოვანია კომუნიკაციური თვალსაზრისით. აქ თავს იჩენს გენდერის ენისა და მეტყველების თავისებურებანი.

გენდერისა და ენის მეცნიერული კვლევა, იმ თეორიებითა და კვლევებით, რომლებიც ლინგვისტიკის, ანთროპოლოგიის, სოციოლინგვისტიკის, ისტორიის, ლიტერატურული კვლევების, ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის კომუნიკაციური საშუალებებიდან გამომდინარეობს, ყოველთვის განეკუთვნებოდა დისციპლინათა შორის სფეროს.

თანამედროვე გენდერული ლინგვისტიკა განიხილავს, როგორც ქალების ისე მამაკაცების ენად. ცოცხალი მეტყველება უშუალოდ უკავშირდება ურთიერთობის როგორც კლასიკურ, ისე თანამედროვე კომუნიკაციურ თეორიას, რადგანაც პირველ რიგში „კომუნიკაცია – ეს არის საშუალება, რომლის დახმარებითაც ჩვენ ვიგებთ ამბავს“, ხოლო მეორეს მხრივ ის ყოველთვის შემფასებლურია, გამოხატავს მონაწილეთა მსოფლმხედველობას ურთიერთობის დროს.

განსხვავება ქალისა და მამაკაცის მსოფლმხედველობას შორის მნიშვნელოვნად იჩენს თავს კომუნიკაციის დროს. ის შეუძლებელია განვიხილოთ ენის გარეშე. ენის საშუალებით გამოიხატება მსოფლმხედველობა, მაშასადამე გენდერული თავისებურებანიც. ენის კვლევა გენდერული ლინგვისტიკის თვალსაზრისით გეიჩვენებს, რომ მამაკაცების ენა და მეტყველება ხასიათდება აგრესიულობითა და დაკონურობით. ქალების ენა და მეტყველება გამოირჩევა სინაზით, ემოციურობით, გრძნობების სიუხვით. ქალური მეტყველება ხორცი-

ვლდება კონკრეტული ღინგვისტური საშუალებებით: Kindness, pride, wild heart; შორისდებულების გამოყენებით: how now, why, oh, well, ah; მოდალური ზმნებით: could not endure, will take, should follow; ძახილის წინადადებების სიჭარბით: I am not scared! წამქეზებლური წინადადებებით: Let us bear it, come then; კითხვითი წინადადებებით: What should I do with him? ქალების მეტყველება მამაკაცების მეტყველებასთან შედარებით გაუენთილია დამარწმუნებელი გამონათქვამებით: She is cunning past man's thought. I think ... I know.

ქალისა და მამაკაცის ენა დიდ მნიშვნელობას იწენს თარგმნისას. ინგლისური, რუსული და სხვა ენებიდან თარგმნისას აშკარად ვლინდება სქესის კატეგორია, რომელსაც აქვს წყვილის ფუქმედობლური მნიშვნელობა, და არ ითვალისწინებს გენდერის პრობლემების კავშირს თარგმანის დროს.

გენდერული სისტემების განვითარებასა და შენარჩუნებაში მთავარ როლს თამაშობს ინდივიდის გენდერული მნიშვნელობის კონსტრუირება და სოციალურ-კულტურული სტერეოტიპების შენარჩუნება. საზოგადოება აზროვნებს სტერეოტიპებით, მაგალითად კაცი, რომელიც იქცევა როგორც ქალი, იწვევს სტრესს.

ქალურ მეტყველებაში თავს იჩენს ემოციების მაღალი კონცენტრაცია, ხოლო მამაკაცის შემფასებლურ ლექსიკაში ხშირია სტილისტურად ნეიტრალური სამეტყველო ფორმები. ქალებისთვის ტიპურია ირიბი სამეტყველო აქტები. მაგალითად, ირიბი კითხვითი ფორმების მქონე ფრაზების გამოყენება, რაც თავდაუჯერებლობაზე მიუთითებს. ქალებისათვის დამახასიათებელია არაპირდაპირი მეტყველება, რითაც ისინი მანიპულირებენ სხვებს, მათ შორის მამაკაცებს. განვიხილოთ შემდეგი სიტუაცია:

შორი გზიდან სახლისკენ მიმავალ ცოლ-ქმარი, გზად რესტორანს გადააწყდება, ცოლი მიუბრუნდება ქმარს და ეუბნება: "ხომ მარ გვესადილა?" "არა, გმადლობ"- უპასუხა ქმარმა გულწრფელად. მათ გზა განაგრძეს.

შედეგი ასეთია: სინამდვილეში ცოლს მართლა უნდოდა რომ ესადილათ, ხოლო ქმარმა გადაწყვიტა, რომ ამ ყესტით მასთან საუბრის დაწყებას ცდილობდნენ. ამ გაუგებრობამ ორივეს გულისწყრომა გამოიწვია. ქალი გააბრაზა იმ ფაქტმა, რომ ქმარმა მას ეერ გაუგო, ხოლო ქმარი გააბრაზდა თავის ცოლზე იმის გამო, რომ მან არ უთხრა პირდაპირ, რაც სურდა.

მეოჯახე ქალებს ძალიან უყვართ ყველა საქმის დაწყება შემდეგი სიტყვებით: "გაეაქეთოთ რა", "მოდით არდადეგები მოვიწყოთ" და სხვა. ეს კი ხშირ შემთხვევაში მამაკაცებს ნერვებს უშლის. ისინი მიიჩნევენ, რომ ცოლის მიერ წარმოთქმული "მოდით" არის ბრძანება. თითქოს ის ამით მბრძანებლობს მასზე. როგორც ყველა მამაკაცს, მასაც აღიზიანებს, როცა ეუბნებიან, რა უნდა გააკეთოს. სინამდვილეში ასეთი ფორმით ქალი მხოლოდ სთავაზობს და არ მბრძანებლობს. თუმცა ქმარი ფიქრობს რომ მასზე მანიპულირებენ.

აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ავლჩინოთ, რომ სამეტყველო კვლევაში ქალები ხასიათდებიან არააგრესიულ, თავაზიანი მეტყველების მქონე პირებად.

ქალების სამეტყველო ფორმები უფრო რეგლამენტირებულია, ვიდრე მამაკაცების. ამიტომ, მეცნიერული აღწერისას იმთავითვე განიხილავენ ე.წ. "ქალის ენას". უფრო მეტიც, ხშირად განსხვავება თავს იჩენს ლექსიკაში. ევროპულ ენებში თავს იჩენს ენის გამოყენების რიგი განსხვავებანი, რადგანაც ერთის მხრივ ისინი არ ატარაბენ ზოგად ხასიათს და ჩნდებიან ტენდენციების სახით. თავიდანვე სამეტყველო განსხვავებას ხსნიდნენ ქალისა და მამაკაცის ბუნებისა და ხასიათიდან გამომდინარე.

XX საუკუნის 80-იანი წლის ბოლოსა და 90-იანი წლის დასაწყისში გამოჩნდა "გენდერული სუბკულტურის" პირობა. კულტურათშორისი კომუნიკაციის თანამედროვე სახელმძღვანელოებში, ასევე ეთნოლოგიის, ეთნოგრაფიის, კულტურის ისტორიის უფრო ადრეულ შრომებში კულტურათშორისი კომუნიკაციის პრინციპი ყურდნობოდა გენდერულ ურთიერთობებს. ამ შემთხვევაში ყურადღების ცენტრში იყო სოციალიზაციის პროცესი.

აღსანიშნავია რომ ერთი და იგივე ადამიანი განსხვავებულ კომუნიკაციურ სიტუაციებში იყენებს განსხვავებულ სამეტყველო ფორმებს რასაც "კოდის გადართვა" ეწოდება. ერთი სქესის კომუნიკაციური პიროვნების შესწავლისას, თუნდაც ისინი სხვადასხვა სოციალური და პროფესიული სტატუსის მქონე იყონ, ელინდება მთელი რიგი განსხვავებები. ნებისმიერი პირის სამეტყველო ფორმა სახლში იქნება ეს თუ საზოგადოებაში, უკვე ნაცნობ თუ ახალ გარემო-პირობებში განსხვავებულია. ამასთან დღეს მეცნიერება არ უარყოფს რამოდენიმე განსაკუთრებულ სტილის არსებობას, რომელიც დამახასიათებელია, როგორც მამაკაცებისთვის, ასევე ქალებისთვის გარკვეული ურთიერთობის სიტუაციების ჩარჩოებში. მიტომაც ითვლება, რომ ეს განსხვავებანი თავს იჩენენ, როგორც სოციოკულტურულ, ისე ბიოლოგიურ და პორმონალურ ფაქტორებში.

გენდერულმა კვლევამ ეროპული ენების ჩარჩოებში ლინგვოკულტუროლოგიებს საშუალება მისცა მიეღოთ კულტურულად განპირობებული მამაკაცისა და ქალის მეტყველების შესწავლის მიმდინარეობა. მამაკაცისა და ქალის სამეტყველო კვლევების ჩატარება კომუნიკაციურ სიტუაციებში დაკავშირებულია მოცემული საზოგადოების კულტურის აუცილებელ შესწავლასთან. ფართოდ გაერთიანებულია ასევე ის თვალთახედვა, რომ ქალები უფრო ხშირად იყენებენ ზრდილობიანი ფორმების გამოხატულ სამეტყველო ფორმებს, და ქმედებებს, ვიდრე მამაკაცები.

ჯერ კიდევ გაურკვეველია ლინგვისტიკის თვალსაზრისით ვის ენიჭება მეტი უპირტესობა ქალს თუ მამაკაცს, არის თუ არა ქალი უკონსერვატიული ენობრივი ნორმების შეცვლასთან დაკავშირებით. სოციურთი ლინგვისტები იხრებიან ქალური მეტყველების დიდ ნორმატიულობისაკენ, ამას კი ასახულებენ იმ გარემოებით, რომ ქალის როლი დიდია მონარდი თაობის აღზრდაში, ქალი მიისწრაფვის ისაუბროს ნორმების შესაბამისად ლიტერატურული ენის თანახმად.

იგივე ტენდენცია დადგინდა სამეტყველო ანალიზის აქცენტრებისას. ქალები აქცენტს აკეთებენ უფრო პრესტიჟული სამეტყველო ფორმების გამოყენებაზე, ასევე პიპერკორექტული სამეტყველო ქცევის ნორმებზე. ქალური ბილინგვიზმის, თანახმად როგორც წესი ქალები უპირატესობას ანიჭებენ იმ ენას, რომელიც მომავალში უზრუნველყოფს მათი შეილების დიდ წარმატებას.

გენდერული თავისებურებების სამეტყველო კვლევის შესწავლისას დიდი ყურადღება უნდა მივაქციოთ ენის ხასიათს, რომელიც გამოიყენება გაერთიანებულ კომუნიკაციურ პროცესში (Кирилина, 1999:24).

მეცნიერთა უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ ფემინისტურ-ქალური მეტყველებისთვის დამახასიათებელია არააგენტური კონსტრუქციების (ენებითი გვარის ტიპის წინადადებები) ხშირი გამოყენება.

ერთის მხრივ, როგორც ცნობილია ენებში უქვემდებარე წინადადებების ფორმები საკმაოდ მოგებინანო და მათ იყენებენ გენდერული სუბკულტურის ინდივიდები (Кирилина 1999:23). ეს აგრეთვე უკავშირდება შემცირებული მეტყველების ფორმებს მაგალითებში, რომლებსაც ვხვდებით კვების პროდუქტების დასახელებისას და სოციურთ კომუნიკაციურ სიტუაციებში-გამასპინ-

ძღვების ფორმულებში, სამედიცინო ურთიერთობებში-ეკიმისა და პაციენტის ურთიერთობა (Земская, Китайгородская, Розанова 1993:91). ა. კირილინას აზრით ენის განსაკუთრებულობა ასევე შეიძლება განიხილოს გენდერული მეტა-ფორის ასპექტში: "მამრობითი" და "მდედრობითი" ენა.

ა. ვევიტიკაია კვლევებში განასხვავებს ქალის ენის კვლევის შემდეგ პუნქტებს:

1) "ემოციურობას"- აქცენტის აშკარა გამოვლენა გრძნობებსა და მათ თავისუფალ გამოხატვაზე, მეტყველების დიდი ემოციურობა, ენობრივი საშუალებების სიმდიდრე ემოციის გამოხატვისა და შეფერვილობისას.

2) "ირაციონალურობა"- ეგრეთწოდებული სამეცნიერო მოსაზრების საპირისპირო მოსაზრება, რომელიც ხაზს უსვამს შეზღუდულ ლოგიკურ აზროვნებას, ადამიანის ცოდნასა და გაგებას მიუწვდომელს და გაუგებარს ცხოვრებაში.

3) "არააგენტურობა"- იმის შეგრძნება, რომ ხალხს არ ეკუთვნის საკუთარი ცხოვრება, რომ მათ შესწევთ უნარი აკონტროლონ ყოფითი ცხოვრება; ადამიანის არასაკმარისი გამოხატვა როგორც ავტონომიური აგენტისა, როგორც სახე, რომელიც მიისწრაფვის მიღწევის მიზანს და დაიმკვიდროს საკუთარი თავი.

4) "სიყვარული მორალთან"- ადამიანური ცხოვრების მორალური ხაზომი არის აბსოლუტიზაცია, აქცენტირება კეთილისა და ბოროტის ბრძოლაზე. სიყვარული უპირატესად გამოიხატება კატეგორიულ, მორალურ აზრთან მიმართებაში (Вежбицкая 1996: 33-34).

ზემოთ ხსენებული მასალების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება ეთქვას, რომ გენდერული ენა და მეტყველება გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება. ზოგადად შეიძლება დაეასკენათ, რომ ქალები უფრო ნორმების დაცვით საუბრობენ და მოქმედებენ, მაშინ როცა მამაკაცებისთვის ეს საკითხი ნაკლებად მნიშვნელოვანია, ისინი ხომ ძლიერი სქესის წარმომადგენლები არიან და სასოჯაოებაში დომინანტური ადგილი უჭირავთ. ქალის როლისა და სტატუსის წინა პლანზე წამოწევა ე.წ. „პირველობა“ მამაკაცებს მიეწვევრ წაართვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Вежбицкая А. Язык, культура, познание. М.: 1996.
2. Земская Е.А., Китайгородская М. А., Розанова Н. Н. Особенности мужской и женской речи. Наука. 1993.
3. Кирилина А. В. Гендер: лингвистические аспекты. М.: 1999.

У.Б.Асланова

Азербайджанский университет языков

Конфронтативное описание компаративных фразеологизмов в немецком и азербайджанском языках

В современной азербайджанской лингвистике не существует контрастивных сравнений в немецком и азербайджанском языках. Цель нижеследующих размышлений состоит в том, чтобы выяснить сходства и различия сравнений с описанием животных в данных

языках. При этом к ним относятся компаративные фразеологизмы не только относительно их структуры, но и их семантики по теме исследования.

Если рассмотреть фразеологическую систему немецкого и азербайджанского языков, то некоторые языковые единицы, в которых человек сравнивается с животным, выделяются чаще всего. В таких единицах используются Katze, Schlange, Hund, Fuchs, Rabe, Kröte, Hamster, Tiger, Pferd, Ochs и т. д. как основы для сравнений. Эти речевые обороты относятся к компаративным фразеологизмам. То есть, фразеологизмы могут превратиться в структурное сравнение.

В. Флейшер предлагает сразу называть фразеологизмами такие словосочетания «которым свойственна тенденция к лексикализации», даже когда они еще не лексикализированы. К случайным фразеологизмам он относит сравнения «zusammenfallen wie ein schlecht gegangener Backpulverteig - садиться как плохо замешанное тесто, riechen wie eine tote Maus unterm Vertiko - пахнуть как мертвая мышь под шкафом» и другие (5, 104).

В. Шаде подчеркивает, что из разнообразия фразеологизмов выделяются так называемые «формы – близнецы» типа „mit Ach und Krach“, „mit Pauken und Trompeten“, как группа компаративных фразеологизмов с особенно четко отчеканенной структурной особенностью (10, 127).

И. И. Чернышева описывает компаративные фразеологизмы как «фразеологическую ценность с явными структурными признаками». На основе вышеуказанного нужно выделить то, что фразеологические или идиоматические сравнения, также называемые «компаративными фразеологизмами», показывают структуру, которая состоит из одного более или менее свободного элемента, к которому присоединяется сравнительная частица «как» или «tertium comparationis» (4, 48).

По структуре компаративные единицы в азербайджанском и немецком языках подразделяются на две группы. Первая группа затрагивает устойчивые сравнения, которые содержат в своей структуре сравнительную частицу «как» в немецком и «kimî» в азербайджанском как обязательную составную часть:

- (1) die sind wie Katze und Hund = sie vertragen sich nicht
(genaues Äquivalent: itle-pisçik kimi yola getmək),
- (2) sich winden / krummen wie ein Aal = versuchen, sich aus einer unangenehmen Situation zu befreien (genaues Äquivalent: tülkü kimi aradan çıxmaq),
- (3) wie die Katze um den heißen Brei herumgehen / herumschleichen = nicht wagen, etw. Unangenehmes offen auszusprechen (wörtl. cürət etməmək),
- (4) wie ein Pferd arbeiten / schuften = sehr viel und schwer arbeiten
(genaues Äquivalent: eşşək kimi əlləşmək),
- (5) fallen um / sterben wie die Fliegen = Personen sterben in großer Zahl
(genaues Äquivalent: miçək kimi qırılmaq).

Вышеуказанные устойчивые сравнения и их эквиваленты или соответствия позволяют выявить сходства и расхождения на символических полях культур. Примеры 1 и 5 на немецком имеют полное сходство с азербайджанским языком, это означает, что по структуре и семантике эти сравнения соответствуют. И, наряду с этим, человек сравнивается в этих выражениях как в немецком, так и в азербайджанском, с теми же животными, то есть основы сравнения выражаются одинаковыми описаниями животных (Katze und Hund = it – pisçik, Fliege = miltschek, Wolf = qurd).

Разница между сравниваемыми языками видна в примерах 2 и 4. Здесь в роли основы в немецком и азербайджанском выступают разные животные образы. При частичном эквивалентном сравнении часто попадают различия на морфо-синтаксическом уровне.

Семантическое соответствие проявляется в примерах 2 и 4. Хотя 3 пример семантически одинаков, но структура совершенно разная. Таким образом азербайджанские соответствия этих сравнений не содержат описаний животных.

Вторая группа устойчивых сравнений это так называемые косвенные сравнения. Н. Милиц подчеркивает, что эти сравнения образуются не по схеме глагол прилагательное + как +

tertium comparationis. Здесь сравнение укорочено и определяется только косвенно (8, 126).
Например:

- (1) mein Name ist Hase, ich weiss von nichts = von dieser Angelegenheit habe ich nichts gewusst (genaues Äquivalent: dəvə görmüsən, izini də görməmişəm),
- (2) keine zehn Pferde bringen = jmdm. zu etw. / irgendwohin nicht bringen, etw. zu tun, (genaues Äquivalent: iki qoçun başı bir qazanda qaynamaz),
- (3) eine Schlange am Busen nahren = jmdm. Vertrauen, der einem später schadet (genaues Äquivalent: nabeləd atın arxasına keçməzlər),
- (4) den Bock zum Gärtner machen = jmdm. etw. tun lassen, wozu er überhaupt nicht geeignet ist (genaues Äquivalent: təkədən pendir tutmaq olmaz),
- (5) ein alter Hase sein = viel Erfahrung haben (genaues Äquivalent: a, qoca tülkü).

В эти наблюдаемые немецкие обороты речи занесены различные наименования зверей как обязательная составная часть. При этом возникает вопрос, каковы особенности азербайджанского языка. Исследование показало, что только в примере (4) в обоих языках используются одно и то же наименование зверя. В примерах (1), (2), (3), (5) различные животные использованы как сравнительная основа. По структуре соответствия (1), (2), (3), (4) на азербайджанском языке в форме пословицы, т. е.: они – совершенные предложения, а не устойчивые словосочетания. Только в примере (5) имеются как структурные, так и семантические соответствия. По семантике они не всегда находят тотальную эквивалентность. Полная семантическая эквивалентность бросается в глаза в примерах (1), (4), (5). Эти расхождения могут объясняться разной историей развития языков. Из этого следует, что: чем дальше два языка находятся на расстоянии друг от друга исторически и культурно, тем более различны их устойчивые сравнения. При сравнениях с лексически полностью и частично разными компонентами несущественно охватывать расхождения относительно морфо-синтаксической структуры. В таких случаях коннотативные значения сравнений различны. «Идиоматические сравнения не доступны в противоположности только к фразеологическим оборотам и не интерпретируются дословно. При сравнениях трудность отделения фразеологических / идиоматических словосочетаний состоит в том, что глагол или прилагательное, в общем, нужно понимать дословно» (1, 48).

Большинство идиоматических сравнений выполняет функцию глагола в предложении. Во многих случаях речь идет о частично-идиоматических переменах, т.е. глагол только фразеологически привязан к идиоме, например, sich winden wie ein Aal, schwitzen wie ein Schwein, dastehen wie der Ochs vom Berg / Scheunentor; tülkü kimi aradan çıxmaq, qoyun kimi gözünü döymək, inək kimi böyürmək и т.д.

Имеются также сравнения, в которых глагол не является свободным, а полностью интегрирован в обороты речи. В обороте – wie die Katze um den heißen Brei herumgehen / herumschleichen – it kimi quyuq bulamaq глагол задал его изначальное значение в пользу идиоматического общего значения. Что касается вербальной идиомы – это такие сравнения, которые присоединяются к прилагательному: Они не имеют определенного значения и, следовательно, всегда употребляются с глаголом „sein“ или „olmaq“ hungriq sein wie ein Wolf – qurd kimi ac olmaq, bekannt sein wie bunter Hund – ala itdən mansır olmaq.

Устойчивые сравнения действуют: в большинстве случаев гиперболически, усиливая, значение глагола или прилагательного или же специфицируют их значения. Так как сравнение усиливает значение глагола, вполне понятно, что в большинстве случаев глагол привязан к настоящему сравнению фразеологически. В Щаде подчеркивает: «Самая важная коммуникативная функция сравнительных фразеологизмов состоит в том, что действие или состояние с помощью tertium comparationis определенным способом вполне вообразимо, чтобы представлять убедительно, иронизируя, обидчиво и т. д. – чтобы красить их экспрессивно» (10, 130). Также имеются обороты речи, которые полностью совпадают с их морфо – синтаксической структурой, хотя все компоненты лексически различны, например: blind wie ein Maulwurf – elə bil kor toyuqdur, aufpassen wie ein Schießhund – at kimi qulaqlarını

şökləmək, bluten wie ein gestochenes Schwein – yaralı aslan kimi nərdəlmək и т. д. В вышеследующих примерах сравнение содержит дополнительный компонент, который случайно может стать причиной специфики раскрытия значения или интенсивности прежде всего в глагольных оборотах, например: dastehen wie der Ochs vom Berg / Scheunentor – mal kimi gözünü döymək, sich wie ein Elefant im Porzellanladen benehmen – ağı kimi dəvranmaq и т. д.

Коннотативные значения сравнений частичных эквивалентных соответствий могут быть как схожие, так и различные. Существуют также частичные эквивалентные сравнения, которые имеют сильную коннотацию в языке, следовательно, они образнее, чем в другом языке. Различная устойчивая образность идиоматических сравнений и их переводов является ярким стилистическим признаком. Сравнения частичных эквивалентных соответствий различаются по своей выразительности, образности, стилистическому регистру, стилистической окраске и частоте. В большинстве функциональных групп имеются немецкие сравнения, которые выразительнее и образнее, чем их азербайджанские соответствия (12):

- (1) glatt wie ein Aal sein = nicht zu fassen sein, sich aus jeder Situation geschickt herauszuwinden verstehen (wörtl. əfəl olmamaq),
- (2) wenn man den Esel nennt, kommt er gerennt = jmd. erscheint gerade dann, wenn man vom ihm spricht (genaues Äquivalent: adını çək, qulağını bur),
- (3) ein alter Hase sein = sehr viel Erfahrung haben (genaues Äquivalent: qoca tülkü),
- (4) das beste Pferd im Stall sein = der tüchtigste Mitarbeiter (wörtl. qoçaq olmaq),
- (5) ein Wolf im Schafspelz = jmdm., der einen harmlosen Eindruck macht, aber trotzdem böse oder gefährlich ist – (yatağan ilan olmaq).

Показательно то, что встречаются и противоположные случаи:

- (1) at kimi yerimək – wörtl. reiten wie ein Pferd,
- (2) ağı kimi yatmaq – genaues Äquivalent: schlafen wie ein Bär,
- (3) it kimi hürmək – wörtl. bellen wie ein Hund,
- (4) maral kim olmaq – wörtl. schön sein wie ein Hirsch,
- (5) çaqqal kimi ulamaq – wörtl. heulen wie ein Schakal (genaues Äquivalent: heulen wie ein Schlosshund).

На этом примере нужно попытаться произвести подразделение частичных эквивалентных сравнений с помощью критериев сходства и различия коннотативных значений. Следует различать две группы сравнений: первая группа охватывает единство идентичной коннотации в общих чертах; вторая группа включает те обороты, которые имеют ограниченно схожую коннотацию. При семантическом анализе устойчивых сравнений выявляется, что очень большое количество таких фразеологизмов выражают отрицательное значение без явных синтаксических отрицательных элементов. Как подчеркивает В. Флейшер сравнительные фразеологизмы могут употребляться в функции отрицания. Это означает, что в данном случае отрицательный характер сравнительного фразеологизма передает косвенную семантическую информацию (5,106).

Примеры в немецком языке:

die sind wie Katze und Hund = sie vertragen sich nicht; wie die Katze um den heißen Brei herumgehen / herumschleichen = nicht wägen, etw. Unangenehmes offen auszusprechen; jmd. schwimmt wie eine bleierne Ente = jmd. schwimmt nicht; dastehen wie ein Ochs vorm Berg / Scheunentor = nicht mehr wissen, was man tun soll; davon wie der Hahn vom Eierlegen verstehen = nichts verstehen; den Bock zum Gärtner machen = jmdn. etw. tun lassen, wozu er überhaupt nicht geeignet ist и т. д.

Примеры в азербайджанском языке:

Qoyun kimi gözünü döymək = nə edəcəyini bilməmək; mılçək kimi qırılmaq = kütləvi şəkildə ölmək; itlə – pişik kimi yola getmək = yola getməmək и др.

Литература

1. Burger H. *Idiomatik des Deutschen*. Tübingen, 1973.
2. Görner H. *Kleine Idiomatik der deutschen Sprache*, 1986. . .
3. Glazyrin R.O. *применении типологического и сопоставительного метода при анализе компаративных фразеологических единиц*. Москва, 1971, с. 207-217.
4. Чернышева И.И. *Фразеология современного немецкого языка* Москва, 1971.
5. Fleischer W. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen. 1997
6. Klappenbach R. *фесте Verbindungen in der deutschen Gegenwartssprache*. In: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 82. Leipzig, 1961, S. 443-457.
7. Koller W. *Redensarten. Linguistische Aspekte, Vorkommensanalyse, Sprachspiel*. Tübingen, 1977.
8. Militz N. *Zur Semantik und Syntax des Verbs in phraseologischen Wendungen. Konfrontative Darstellung des Französischen und Deutschen*. *Linguistische Studien A* 69 / 2. 1980, S. 122-181.
9. Pilz K. *Phraseologie. Redensartenforschung*. Stuttgart, 1981, S. 436-457.
10. Schade W. *Zu den komparativen Phraseologismen des Deutschen und Russischen. In: Aktuelle Probleme der Phraseologie*. 1976, S. 127-134.
11. Schemann H. *Deutsche Idiomatik. Die deutschen Redewendungen im Kontext*. Stuttgart-Dresden, 1993.
12. Wander K.F.W. *Deutsches Sprichwörter Lexikon. Ein Hausschatz für das deutsche Volk*. 5Bd. Leipzig. Reprint Darmstadt, 1964.

Словари:

1. Duden: *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*. Band 11. Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich, 1992.
  2. Duden: *Deutsches Universal Wörterbuch A-Z*. Mannheim /Leipzig /Wien /Zürich, 1989.
  3. Langenscheidts *Großwörterbuch: Deutsch als Fremdsprache*. Berlin/ Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich/New York, 1996.
- Azərbaycan dilinin izahli lüğeti: Baku, 1966.

У. асланова
азербайჯანის ენების უნივერსიტეტი

კომპარატიული ფრაზეოლოგიზმების კონფონტატიური აღწერა გემანულ და აზერბაიჯანულ ენებში

შესაბამისია კომპარატიული ფრაზეოლოგიზმების კონფონტატიური აღწერის საკითხები გერმანულ და აზერბაიჯანულ ენებში.

U.B.Aslanova

The contrastive description of comparative phraseologisms in Azerbaijan and German languages

The article deals with the analysis of an uninvestigated problem in Azerbaijan linguistics. In this article from a structural standpoint, comparative phraseological units were classified in both compared languages. On the basis of the analysis similar and different features of these compound language units were found and their semantic equivalents defined. The analysis has substantiated the result on the rare occurrence of absolute equivalents due to the different typological structures that the said compared languages possess. The investigation was carried out in comparatives consisting of animal names in the German and Azerbaijan languages and gave an opportunity to say about interesting results.

ია ბურდული
იაკართველს ტექნიკური უნივერსიტეტი,

კროსკულტურის როლი თანამედროვე საკომუნიკაციო დისკურსში

საკვანძო სიტყვები: სოციოლინგვისტური და ფსიქოლინგვისტური პროცესები, სამეტყველო ქმედებათა სტრატეგიები, გენდერული დისკორმია, კროსკულტურის პარადიგმა, კოგნიტიური ფსიქოლოგია.

თანამედროვე კომუნიკაცია როგორც ეკონომიკის სფეროში, ასევე საზოგადოებრივ, პოლიტიკურ, სოციალურ და კულტურულ ცხოვრებაში საერთაშორისო ურთიერთობებს გულისხმობს, ამიტომ თანამედროვე სამყაროში კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პრობლემების განხილვა დღეს შეუქცევადი პროცესია.

ამაედროულად საგულისხმოა, რომ სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენელთა საერთო ინტერესების მიუხედავად, კომუნიკანტები ხშირად არც ისე კარგად იცნობენ იმ კომუნიკატორს, რომელიც გამორჩეულად განსხვავებული ლინგვოკულტუროლოგიური დისკურსის წარმომადგენელია, ამიტომაც თანამედროვე ეტაპზე ლინგვისტიკის პრობლემების გასაშუქებლად კროსკულტურულ მიდგომას განსაკუთრებული როლი ეკისრება.

კროსკულტურა, როგორც ქვეყნის განსოგადებული მეთოდოლოგია ცოდნის ანტროპოლოგიურ სისტემებს ეფუძნება, ყველა ეთნიკური მენტალიტეტისა და მათი ენობრივი სისტემის ტოლფერობას გულისხმობს. სწორედ ამიტომ, თანამედროვე სამეცნიერო და ანტროპოცენტრისტულ სამყაროს აღქმაში ენობრივი პარადიგმების ტოლერანტულობა დღეს ყველაზე უფრო აქტუალურია.

ენის შესწავლისადმი კროსკულტურული მიდგომა, რომელიც კოგნიტიური ლინგვისტიკის ასპექტებს გულისხმობს, თანამედროვე ეტაპზე განსაკუთრებულად აქტუალურია. იგი ენობრივ სამყაროშია შეჭრილი და კულტურათა შორის საერთო ელემენტებისა და განსხვავებულობის ურთიერთშერწყმას ახდენს.

ტერმინი "კროსკულტურა" (გადაკეთა) როგორც მეთოდოლოგია კონკრეტულ კულტურას არ ეყრდნობა და რომელიმე სისტემური გაგების როლს გამოირჩხავს, თანამედროვე დისკურსი მას პერმენენტულად განიხილავს, როგორც კულტურათა, რელიგიურ და იდეოლოგიურ შეხედულებათა დიალოგის ახალ მეთოდსა და საშუალებას. ცხადია, ამ თვალსაზრისით ლინგვოკულტუროლოგიური ტენდენციები გადამწყვეტ როლს თამაშობს, რომლებიც ხალხთა ისეთ კულტურულ ღირებულებებს ავლენს, რომლებიც ენაში რეკოდირდება. იმის გამო: რომ ენისა და კულტურის სინთეზურობაში, როგორც მატერიალური, ასევე წმინდა სულიერი გამოვლინებები იგულისხმება, მენტალობას (განსჯას, გაგებასა და აღქმას) განსაკუთრებული დატვირთვა გააჩნია. მენტალობა კი კოგნიტიურ ფსიქოლოგიაში კონცეპტთან იგივედაა, "კონცეპტის" არსებითი მნიშვნელობა სწორედ მრავალწახნაგოვან აზრთა ნაერთია და მიუხედავად იმისა, რომ სამყარო (უნივერსუმი) პრინციპში პროცესუალურია და ამ თვალსაზრისით ყოველთვის არასტაბილურია, ჩვენი გონება სინამდვილის "შეჩერებულ კადრებს" აწარმოებს, არსებული პროცესიდან განსახილველად ირჩევს მდგრად საგნებსა და პირობით მთლიანობას "გემენტალტებს", "კვანტებს", რომლებიც ადამიანის ცნობიერებისთვის რამდენადმე აუცილებელ და შედარებით მდგრად გარემოს აყალიბებენ. ამადროულად შემოქმედებითად ორიენტირებული ინტელექტი მუდმივად არღვევს შეხედულებათა სტერეოტიპებს; ამიტომ ყურადღებას ამახვილებს არა "შეჩერებულ კადრებს", არამედ რეალიობის ბუნებრივ დენად კინემატოგრაფიულობაზე, რომელიც წარმოშობს და განიცდის სამყაროს არასტაბილურობას და რამაც შესაძლებელია მწვავე სულიერი დაუკმაყოფილებლობაც გამოიწვიოს. მართალია, ადამიანები საბოლოოდ თვითონ აყალიბებენ ღირებულებებს, იდეალებსა და საკუთარი თავის ხატებსაც, მაგრამ ადამიანებისათვის ასევე მნიშვნელოვანია რეალურად მდგრადი გარემოში სისტემების არსებობის აღიარება, რომლებიც მათგან რადიკალურად განსხვავე-

ბულია, მაგრამ ობიექტური და საკმაოდ მდგრადია, უფრო მეტიც, ასეთი შეგრძობები და განცდები აუცილებელია ადამიანის სულიერი სიჯანსაღისათვის. სუბიექტისათვის გარე სამყარო აუცილებელია, სადაც საკუთარი თავის რეალიზაცია და ცხოვრების აზრის განცდაა შესაძლებელი, წინააღმდეგ შემთხვევაში განსაკუთრებული სახის ნერვეულ-ფსიქიკური დაავადებების წარმოშობის საშიშროება ჩნდება.

გონების ნაზრევის პროდუქტი, წარმოსახვები, ფანტომური ხატების ჩათვლით, რომლებიც რაღაცით გარე სამყაროს შეესატყვისება (“შფრინაეი სასახლეები”, ან თუნდაც “ტინის მდგომარეობა”) – ეს მნიშვნელოვანი რეალობაა, რომელიც ფაქტობრივად ქმედებას არეგულირებს, ინდივიდისა და ჯგუფის შემოქმედებას განსაზღვრავს.

ამრიგად, სხვადასხვა საზოგადოების ადამიანთა შემეცნებაში ფორმირებული სამყაროს ხატის თავისისებურებების საკითხი არა მარტო აკადემიურია, არამედ არსობრივად აქტუალურია.

ადამიანს მხოლოდ პროფესიონალური გამოცდილება როდი გააჩნია, იგი აგრეთვე გადის გარკვეულ საზოგადოებრივ სწავლებას და შესაძლებელია, სოგად-კულტურული (კროსკულტურული) გამოცდილებაც ჰქონდეს მიღებული და, ასევე თქვათ, ნაზირები იყოს სოგადკულტურულ ღირებულებებთან.

ჩვენი ქლანების ხალხთა კულტურული მოსაიკა, სოგადკულტურული ღირებულებები შეუძლებელია, ერთმნიშვნელოვნად შევიმეცნოთ. მათი განხილვისას ყოველთვის ეროვნული კულტურის უნიკალურობა უნდა გავითვალისწინოთ, ამისათვის კი აუცილებელია, რომ მისი მნიშვნელობა განსხვავებული კულტურული დისკურსის ადამიანებმა გაიანზორონ და ისტორიულ-კულტურული მოვლენებთან ერთად, თანამედროვე პროცესები სოგადკომანურ ღირებულებების გათვალისწინებით, პერსპექტივის ჭრილში განიხილონ [1].

ეს უდაოდ კომუნიკაციით მიიღწევა, რადგან “კომუნიკაცია – კულტურაა, ხოლო კულტურა – კომუნიკაციაა” [2].

პოლსმა ამ შეხედულებას გრამატიკული კატეგორიების საშუალებით, უცხო ენის შესწავლა დაუკავშირა. გარკვეულწილად, სწორედ ამ იდეამ განაპირობა “კროსკულტურული”, “ინტერკულტურული”, “მულტიკულტურული” კატეგორიების დაამკვიდრება. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ სამეცნიერო კვლევებში მათ მკაცრად გამოიყენებენ ერთმნიშვნელოვანი განმარტება არ გააჩნიათ [3] (იხ. მაგ.: Lustig, Koester, 1999: 61).

აქედან გამომდინარე, ცხადია, რომ კროსკულტურული შემეცნება ორი მეცნიერების – ლინგვოკულტუროლოგიისა და კულტურათაშორისი კომუნიკაციის სინთეზს წარმოადგენს და თანამედროვე ეტაპზე სწორედ ეს მეცნიერებები ასაზრდოებენ კროსკულტურის იდეას. ამ მოვლენის გააზრებაში, როგორც სოციოლინგვისტური, ასევე ფსიქოლინგვისტური პროცესები გადამწყვეტ როლს თამაშობენ [4].

მაგალითად, გერმანული ენაში გენდერულ დიქტომიას თავად გერმანული ენის სტრუქტურული თავისებურება და ენობრივი ქმედების სხვადასხვა სამეტყველო სტრატეგიები აელენს. ეს განსაკუთრებით დიალოგის პროცესში აშკარაა.

სამეტყველო მოქმედებათა გენდერულ-საკომუნიკაციო სტრატეგიების განხილვა განსაკუთრებით საინტერესოა ინტერვიუების მიხედვით, როგორც სოციო-ფსიქოლინგვისტური და ასევე ლინგვოკულტუროლოგიური თვალსაზრისით. მნიშვნელოვანია ის საერთო და განსხვავებული საკომუნიკაციო სტრატეგიები, რაც ენობრივი და სოციალური თავისებურებებითა და კროსკულტურის პარადიგმითაა განპირობებული.

კროსკულტურული თვალსაზრისით, ქალისა და მამაკაცის საკომუნიკაციო სტილი ინტერვიუს დროს განპირობებულია არა მარტო სოციალური (სტატუსითა და როლით) და ფსიქოლოგიური ფაქტორით, არამედ ტემპერამენტით, თავისებური ლოგიკური აზროვნებით, ინფორმაციის მიღებისა და დაკვირვების თავისებური

უნარით. ინტერვიუს ოფიციალურობის მიუხედავად, გენდერული დიქტომიის მატარებელი ვებ-აპლიკაციის საშუალებების მთავარი მახასიათებელი ემოციურობაა.

საინტერესოა იმ თავისებურებების დასახელება, რაც განსაკუთრებულად გამოარჩევს გენდერული ხასიათის დიალოგს:

1. რეპლიკის დეტალური განხილვა, რომელიც აღწერის სხედასხვა კომპონენტს შეიცავს და ფსიქოლოგიური ფაქტორით განისაზღვრება:

– Wenn Sie doch schwanger sind?

– Wenn ich einmal schwanger werden sollte, würde ich es für mich behalten, bis man es nicht mehr übersehen kann. Ich bin noch jung, diese Woche erst 27 geworden. Morgen fliege ich nach Mailand, morgen abend nach London, Kostümproben für meinen neuen Film, Gespräch mit dem Regisseur. Freitag morgen Los Angeles, Sonntag New York, Montag Spanien, Joaquin treffen. Soll so eine Frau Mutter werden? Ich glaube, das wäre nicht anständig meinem Körper gegenüber. Ganz zu schweigen von dem Baby. („Bunte“ 22/97)

2. ემოციურად გაღამაზებული მეტყველება:

– Am Set von „Alias“ arbeiten Sie mit Ihrem Freund, Schauspieler Michael Vartan. Wie ist das für Sie?

– Es ist toll, wirklich, wunderbar! („Cosmopolitan“ September 2004)

3. ინტენსივების გამოყენება:

– Und welcher Tick stört Sie?

– Ich fahre sehr gern und auch sehr gut Auto. Aber ich bin ein unglaublich schlechter Beifahrer.

(„Brigitte“ 4/2004)

4. კითხვითი ფორმის მტკიცებულება და ფართო თემატური სპექტრი:

– Könnten Sie sich vorstellen, für Ihre Familie auf Ihren Beruf zu verzichten?

– ..... Aber erst die Mischung aus Familie und Beruf ist doch interessant. („Frau von heute“ 49/2004)

5. ციტრება, როგორც ირიბი ნათქვამის გადმოცემის საშუალება:

– Meine Freundinnen haben immer gesagt: „Ach, du siehst danach sofort wieder so aus wie vorher.“ („Frau von heute“ 26/2004)

6. მამაკაცებთან შედარებით, განსახილველი თემით უფრო მეტად დაინტერესება:

– Ich war in der letzten Zeit nicht sehr erfolgreich.....

– Was heißt „nicht sehr erfolgreich“? Bisschen seltsam, oder? („Frau von heute“ 25/2004)

8. მამაკაცებისაგან განსხეავებით, ქალებისათვის კატეგორიულობის აღნიშნული ლექსიკური ერთეულების ნაცვლად, უფრო მეტად დამახასიათებელია ვარაუდის, შესაძლებლობის გამომხატველი სამეტყველო საშუალებების გამოყენება:

– ... er ist anscheinend reif genug, seine eigene Familie zu gründen.....

(„Frau im Spiegel“ 22/2001).

საგულისხმოა, რომ დიალოგის პროცესში ასეთი სახის საკომუნიკაციო სტრატეგია, ე. ი. გააზრებულად კონტროლირებადი ემოციების დემონსტრაცია, რომელიც მოსაუბრეზეა ორიენტირებული და მოსაუბრეზე გავლენის მოხდენის მიზნით კეთილმოსურნეობას წარმოაჩენს და, ამავდროულად, კონფლიქტის საფრთხეზე მიაჩნებს, ესთეტიკური თვალსაზრისით, ექპრესიულად ემოციურია და „ფატიკურ ემოციებად“ სახელდება [5].

მართალია, ქალებს მეტაფორული, ფრაზეოლოგიური მეტყველება ახასიათებთ, მაგრამ თანამედროვე გენდერულ საკომუნიკაციო დისკურსში ისინი თვინიანი სამეტყველო ქმედებით ხშირად ტაბუდადებული სიტყვების გამოყენებას ცდილობენ, რომელთა ხმარებასაც მამაკაცები ქალებთან საუბარში შედარებით ურიდებია. ასეთი სამეტყველო ქმედებით ქალები ცდილობენ კომუნიკაციის, საუბრის პროცესში მამაკაცებთან მოახდინონ სემანტიკური აქტივობა:

– Wünschen Sie sich weitere Kinder?

– Ich möchte am liebsten vier Kinder haben. Ich denke, wenn San Diego zwei Jahre alt wird, dann möchte Ich ein kleines Schwesterchen oder Brüderchen für ihn herbeizaubern. („Frau von heute“ 49/2004)

– Gierig nach Liebe? Haben Sie eine enge Beziehung?

– Ja, aber nicht innig. Ich denke, für ihn ist unsere Beziehung großer

Mist. („Stern“ 13/99)

ცხადია, ზემოთ ჩამოთვლილი გენდერული ტენდენციების მატარებელი სამეტყველო სტრატეგიები სოციალურ და ფსიქოლოგიურ ასპექტებს ეყრდნობა, აქედან გამომდინარე, თანამდროვე ლინგუოკულტუროლოგის პარადიგმის გათვალისწინებით, მსგავსი მაგალითები შესაძლებელია ქართულ საკომუნიკაციო დისკურსიდანაც დავასახელოთ. გერმანული ენაში წლების მანძილზე მიმდინარე გენდერულ-საკომუნიკაციო ტენდენციები კი, რომლებიც გრამატიკულ კატეგორიებს, მაგალითად გრამატიკული სქესის, ბრუნვისა და რიცხვის გამოხატველ ე. წ. არტიკლს, არსებითი სახელი დაბოლოებებს, და ასევე განუსაზღვრელ ნაცვალსახელს man/ (frau) უკავშირდება, სრულიად უცხოა ქართული ენისთვის, რაც, შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ენის, როგორც კულტურული ფენომენის უნივერსალურობაზე მეტყველებს და, ასე ეთქვას გენდერული ასპექტები, იმთავითვე ჩადებულია ჩვენს მშობლიურ ენაში.

რაც შეეხება გერმანულ ენას, უნდა აღინიშნოს, რომ განუსაზღვრელ ნაცვალსახელთან დაკავშირებულმა ფემინისტურმა და შემდგომ საპირისპირო მკვდელობებმა გერმანულ ენაში ფეხი ვერ მოიკიდა (იგულისხმება: როცა წარმოიშვა “man“-ის საწინააღმდეგოდ “frau“- და შემდეგ მას დაუპირისპირდა “mann“)

Durch den Konsumdruck ist jedefrau zu vielen Anpassungsprozessen gezwungen, („Emma“ März/April 1980)

Mann nennt es Ausräumung. („Courage“ 6/77)

სხვა ლექსიკურ ერთეულებთან დაკავშირებულმა ნოვაციებმა, რომლებიც გერმანულ საკომუნიკაციო სივრცეში დამკვიდრდნენ (მაგ.: die Lehrerinnen, die Kanzlerin) განვითარების გარკვეული ეტაპები გაიარეს.

70-80-იან წლებში გენდერული ტენდენცია არტიკლით გამოვლინდა:

der Student – die Student, der Professor – die Professor.

მაგრამ ეს ლექსიკური ერთეულები ასეთი ფორმით არ დამკვიდრდა და მოგვიანებით ეს პროცესი მდევრობითი სქესის დაბოლოებით კიდევ უფრო გამოიკვეთა:

StudentInnen machen Politik, zum Beispiel im Senat der Hochschule, im StudentInnenparlament oder auf der Straße. („ASTA la vista“ Winter 95/96)

ამრიგად, თანამდროვე სამეტყველო დისკურსში გენდერულ პროცესებიდან გამომდინარე საკომუნიკაციო სტრატეგიები და კონკრეტული ენის ინდივიდუალური გრამატიკული კონსტრუქციებთან დაკავშირებული მიმდინარე პროცესები კროსკულტურულ კონტექსტში კომპარატივისტული და ექსპერიმენტული კვლევის საინტერესო საშუალებას იძლევა.

დღეს, თანამდროვე ლინგვისტიკაში ერთ-ერთ აქტუალურ მიმართულებად სწორედ კროსკულტურა იკვეთება. იგი ლინგვიდიდაქტიკას უყრის საფუძველს, რომელიც ენის შესწავლას კროსკულტურული ლინგვისტიკასე აფუძნებს, ხოლო კროსკულტურული ლინგვისტიკა, როგორც მშობლიური ენის, ასევე უცხო ენის სწავლებას გულსხმობს.

ლიტერატურა:

1. *Guirdham M.* Communicating across cultures. – West Lafayette: Bloomsbury, 1999. - 383 p.
2. *Hall E. T., Hall E.* How cultures collide // Weaver G. R. (ed.) Culture, communication, and conflict: readings in intercultural relations. – Needham Heights, MA: Simon and Schuster Publishing, 1998. - P. 9-16.

3. Hammer M. R. Intercultural communication competence // Asante M. K., Gudykunst W. B. (eds.). Handbook of international and intercultural communication. — London: Sage Publications, 1989. — P. 247-260.
4. Леонтьева А.А., Леонтьев А.А. Мир человека и мир языка. — М.: Детская лит-ра, 1984. — 127с.
5. Essl G., Diskursanalyse zu Gender-Konstruktionen im Rahmen eines „Gender Mainstreaming“-Projektes, <http://www.qe-gm.at>

Ия Бурдули

Роль кросскультуры в современном коммуникативном дискурсе

На современном этапе в освещении проблем лингвистики кросскультурный подход является наиболее актуальным как общая методологическая предпосылка антропологической системы знания. Он предполагает толерантность всех этнических менталитетов и их языковых систем.

Кросскультурность, понимаемая как взаимопроникновение языковых миров и культур, совмещение общего и различного, является единственно верным подходом в обучении языкам.

Психологические особенности индивидов, различная степень эмоциональности обусловлены процессом социализации. Например, гендерная дихотомия, проявляющаяся в самой структуре немецкого языка, находит свое отражение и в различных стратегиях речевого поведения.

Кросскультурность мы рассматриваем как в лингвистическом, так и в лингводидактическом аспектах. Кросскультурная лингводидактика предполагает как преподавание родного языка, так и преподавание иностранных языков.

The problems of cross-cultural approach in linguistics is most relevant as a general methodological premise of anthropological knowledge. It implies tolerance of all ethnic mentalities and language systems.

Cross-cultural, understood as the interpenetration of language and cultural worlds, the combination of common and different, is the only correct approach to teaching languages. The process of socialization caused Psychological characteristics of individuals, varying degrees of emotion. For example the gender dichotomy, manifested in the structure of the German language is also reflected in various strategies of verbal behavior.

Cross-cultural is considered both in linguistic and in expediency of aspects. Cross-cultural Didactics involves both teaching the native language and foreign language teaching.

Guliyev T.S.

Azerbaijan University of Languages

On the Importance of Usage of Idioms in Communication

In linguistics, idioms are usually presumed to be figures of speech contradicting the principle of compositionality; yet the matter remains debated. John Saeed defines an “idiom” as words collocated that became affixed to each other until metamorphosing into a fossilised term (2003: 90). This collocation – words commonly used in a group – redefines each component word in the word-group and becomes an *idiomatic expression*. The words develop a specialized meaning as an entity, as an *idiom*. Moreover, an idiom is an expression, word, or phrase whose sense means something different from what the words literally imply. When a

speaker uses an idiom, the listener might mistake its actual meaning, if he or she has not heard this figure of speech before. Idioms usually are not translated well; in some cases, when an idiom is translated into another language, either its meaning is changed or it is meaningless. In the English expression *to kick the bucket* only the meanings of *kick* and *bucket* would be unable to deduce the expression's true meaning: *to die*. Although this idiomatic phrase can, in fact, actually refer to kicking a bucket, native speakers of English rarely use it so. Literal translation (word-by-word) will not convey the same meaning in other languages – the same expression in Polish is *kopnąć w kalenдарz* (“to kick the calendar”), with “calendar” detached from its usual meaning, just like “bucket” in the English phrase. In Dutch the phrase is *het loodje leggen* (“to lay the piece of lead”); in Finnish the phrase is *heittää lusikka nurkkaan* (“to throw the spoon into the corner”); in Latvian the phrase is *nolikt karoti* (“to put the spoon down”); in Portuguese it's *bater as botas* (“to beat the boots”); in Swedish it is *trilla av pinn* (“to fall off the stick”); in Greek it's “to shake the shoes”; and in Brazil the expression “to kick the bucket” (*chutar o balde*) has a completely different meaning (to drink too much alcohol). Another category of idioms is a word having several meanings, sometimes simultaneously, sometimes discerned from the context of its usage. This is seen in the (mostly un-inflected) English language in polysemes, the common use of the same word for an activity, for those engaged in it, for the product used, for the place or time of an activity, and sometimes for a verb. Idioms tend to confuse those unfamiliar with them; students of a new language must learn its idiomatic expressions as vocabulary. Many natural language words have idiomatic origins, but are assimilated, so losing their figurative senses. An idiom is generally a colloquial metaphor – a term requiring some foundational knowledge, information, or experience, to use only within a culture, where conversational parties must possess common cultural references. Therefore, idioms are not considered part of the language, but part of the culture. As culture typically is localized, idioms often are useless beyond their local context; nevertheless, some idioms can be more universal than others, can be easily translated, and the metaphoric meaning can be deduced. As defined by *Webster's New Collegiate Dictionary* (2000), an idiom is an expression not readily analyzable from its grammatical construction or from the meaning of its component parts. It is the part of the distinctive form or construction of a particular language that has a specific form or style present only in that language. *Random House Webster's College Dictionary* (2010) seems to agree with this definition, even expanding it further, stating that an idiom is an expression whose meaning is not predictable from the usual grammatical rules of a language or from the usual meanings of its constituent elements. Unlike many other aspects of language, an idiom does not readily change as time passes. Some idioms gain and lose favor in popular culture, but they rarely have any actual shift in their construction. People also have a natural tendency to over exaggerate what they mean sometimes, also giving birth to new idioms by accident. Many idiomatic expressions are based upon conceptual metaphors such as “time as a substance”, “time as a path”, “love as war”, and “up is more”; the metaphor is essential, not the idioms. For example, “spend time”, “battle of the sexes”, and “back in the day” are idiomatic and based upon essential metaphors. These “deep metaphors” and their relationship to human cognition are discussed by George Lakoff and Mark Johnson in *Metaphors We Live By* (1980: 415-418). In forms such as “profits are up”, the metaphor is carried by “up” itself. The phrase “profits are up” is not an idiom; anything measurable can supplant “profits”: “crime is up”, “satisfaction is up”, “complaints are up” et cetera. Essential idioms generally involve prepositions, e.g. “out of” and “turn into”. Likewise, many Chinese characters are idiomatic constructs, as their meanings often not traceable to a literal (pictographic) meaning of their radicals. Because characters are composed from a small base of some 214 radicals, their assembled meanings follow different interpretation modes – from the pictographic to the metaphoric to those that have lost their original meanings. An idiom is a combination of

words that has a meaning that is different from the meanings of the individual words themselves. It can have a literal meaning in one situation and a different idiomatic meaning in another situation. It is a phrase which does not always follow the normal rules of meaning and grammar. *To sit on the fence* can literally mean that one is sitting on a fence. I sat on the fence and watched the game. However, the idiomatic meaning of *to sit on the fence* is that one is not making a clear choice regarding some issue. *The politician sat on the fence* and would not give his opinion about the tax issue. Many idioms are similar to expressions in other languages and can be easy for a learner to understand. Other idioms come from older phrases which have changed over time. *To hold one's horses* means to stop and wait patiently for someone or something. It comes from a time when people rode horses and would have to hold their horses while waiting for someone or something. "*Hold your horses,*" I said when my friend started to leave the store. Other idioms come from such things as sports that are common in the United Kingdom or the United States and may require some special cultural knowledge to easily understand them. *To cover all of one's bases* means to thoroughly prepare for or deal with a situation. It comes from the American game of baseball where you must cover or protect the bases. I tried *to cover all of my bases* when I went to the job interview.

Structure of Idioms. Most idioms are unique and fixed in their grammatical structure. The expression *to sit on the fence* cannot become to sit on a fence or to sit on the fences. However, there are many changes that can be made to an idiom. An idiom is an expression with the following features: 1. It is fixed and is recognized by native speakers. You cannot make up your own! 2. It uses language in a non-literal – metaphorical way. The following are examples: 1. I am *up to my eyes* in work at the moment. 2. At the meeting I felt a bit *out of my depth*. 3. I was *over the moon* when I heard she'd had twins! 4. It *broke my mother's heart* to see her home burn to the ground. If you are *up to your eyes*, you are very busy. If you are *out of your depth*, you might be in the sea, but you are more likely to be in a situation which you do not understand for some reasons. If you are *over the moon*, you are extremely happy about something. If something *breaks your heart*, you are very sad about it. In these examples it is clear that the idiom is a whole expression. This is the traditional view of idioms. But there is a lot more language which is *idiomatic*. For example, there are lots of individual words with idiomatic uses. The words have many more uses than the literal one. Here are some examples:

Literal Use	Idiomatic Use
1. The river flooded several villages.	The crowd flooded on to the pitch.
2. Piles of rubbish lay everywhere.	He's got piles of money.
3. I love roast potatoes.	Euthanasia. Now, that's a very hot potato!
4. I've got an uncle at sea	I'm all at sea.

We are familiar with the idea of heavy rain causing a river to overflow and *flood* the surrounding area; crowds are often described as water and the same verb *flood* is used. The literal meaning of *pile* is a heap of something; *piles of money*, however, simply means *lots of money*. A *hot potato* is not for eating; it means a *controversial issue*. An *uncle at sea* works on a boat; if you are *at sea*, it means you are in a situation which you do not understand and where you cannot cope.

Let's take a broad view of an idiom. You practice common idioms such as *the black sheep of the family*, but you also practice the huge area of idiomatic usage where words are used with non-literal – *metaphorical* meanings. What is a metaphor? Metaphors exist in all languages. You use them in your own language. A metaphor uses one idea to stand for another idea. Above, we saw the simple idea: *A crowd is water*. When you have that idea in your mind, the *crowd* can *flow, flood, or trickle*. Here are some of the common metaphors practised:

1. Time is money.

We *save* time. We can *spare* 5 minutes. We can *run out of* time.

2. Business is war.

Advertising is a minefield in which you have targets and keep your sights on what your competitors are doing.

3. Life is a journey.

You can be on the road to recovery. You might be at crossroads in your life because you are in a dead-end job.

Let's look through the examples of matching idiomatic expressions with the metaphors:

1. I simply can't afford more than a week off. – *Time is money.*
2. You win some, you lose some. – *Life is gambling.*
3. He had a constant stream of visitors. – *People are liquid.*
4. I think I'm in a rut. – *Life is a journey.*
5. Carry on, but keep your head down. – *Business is war.*
6. We're going to have to weather the storm. – *A company is a ship.*
7. He was a bit hazy about the amount. – *Moods are weather.*

There are two features that identify an idiom: firstly, we cannot deduce the meaning of the idiom from the individual words; and secondly, both the grammar and the vocabulary of the idiom are fixed, and if we change them we lose the meaning of the idiom. Thus the idiom "pull your socks up" means "improve the way you are behaving" (or it can have a literal meaning); if we change it grammatically to "pull your sock up" or we change its vocabulary to "pull your stockings up", then we must interpret the phrase literally – it has lost its idiomatic meaning.

Many idioms originated as quotations from well-known writers such as Shakespeare. For example, "at one fell swoop" comes from *Macbeth* and "cold comfort" from *King John*. Sometimes such idioms today have a meaning that has been altered from the original quotation.

Some idioms are typically used in one version of English rather than another. For example, the idiom "yellow journalism" originated and is used in American English. Other idioms may be used in a slightly different form in different varieties of English. Thus the idiom "a drop in the ocean" in British and Australian English becomes "a drop in the bucket" in American English. However, in general, globalization and the effects of film, television and the Internet mean that there is less and less distinction between idioms of different varieties of English. In this reference we have tagged an idiom with one variety of English or another only when the idiom really is restricted to a particular variety of English or to indicate that the idiom originated in that particular variety of English. Why are idioms and metaphors so important in communication? Firstly, they are important because they are very common. It is impossible to speak, read, or listen to English without meeting idiomatic language. This is not something you can leave until you reach an advanced level. All native speaker English is idiomatic. Every newspaper is full of metaphorical language. You cannot avoid it or leave it till later. The second reason is that very often the metaphorical use of a word is more common today than its literal use. For example, we know that farmers plough their fields, but you can plough through long novel or report; you can plough on with your work; you can plough money into a business; profits can be ploughed back into a company; a lorry can plough into a row of parked cars. Using plough in its literal farming meaning is now much rarer than all its other non-literal uses. But it is important for you to know the literal meaning. Often the literal meaning creates a picture in your mind and this picture makes the other meanings easier to understand. Let's look through the pairs of sentences which contain the literal and the non-literal use of the words:

1. I've lost my car keys. – I've lost my confidence.
2. I can't pick up my suitcase. There's too much in it. – I picked up a few bargains at the market on Saturday.
3. We can't sit here. The ground is too wet. – This idea will never get off the ground.

4. Somebody's put a scratch right down the *side* of my car. – So, what's your *side* of the story?
5. I don't know what I've done to my *back*. It really hurts when I bend. – Have you been talking about me behind my *back*?
6. Did you hear my father's had a *heart* attack, but he's all right now. – She can be a bit aggressive, but her *heart* is in the right place.

The third reason that this kind of language is important is because it is fun to learn and to use. Because there is so much to learn, anything which helps you to remember things is important and if the language you are learning is more colourful and interesting, there is more chance that you will remember it. You will also sound more natural if your English contains more idioms.

If you look at the areas covered, you will understand that idioms are a very important part of learning English as they are everywhere.

Animals: *to be as blind as a bat*, *to be pigheaded*, *to smell a rat*, *to be a bookworm*, *to cry stinking fish*, *to ride Shank's mare / pony*, *agues come on horse-back*, *to go away on foot*, *to help a lame dog over a stile*, *to see how / which way the cat jumps*, *it rains cats and dogs*, *to make cow/sheep's eyes at*, *to flog a dead horse*, *to lock the stable door (amer. the barn door) after the horse has been stolen*, *to take the bull by the the horns*, *to lead a dog's life*, *to arouse (or stir up) a nest of hornets*, *to let the cat out of the bag*, *cry wolf too often*, *it is the last straw that breaks the camel's back*, *let sleeping dogs lie*, *can the leopard change his spots?*, *first catch your hare then cook him*, *that is a horse of another colour*, *don't look a gift horse in the mouth*, *the gray mare is the better horse*.

Birds: *to be an early bird*, *to talk turkey*, *to be chicken*, *to cook one's own goose*, *to go cuckoo*, *to think one's geese are swans*, *birds of feather flock together*, *crowds do not pick crow's eyes out (or hawks will not pick hawk's eyes out)*, *fine feathers make fine birds*, *to go half cock*, *don't count your chickens before they are hatched*, *the old woman is picking her geese*, *not to say boo to a goose*.

The body: *to be dead on one's feet*, *to offer one's hand*, *to keep a still / quiet tongue in one's head*, *to keep smb. at arm's length*, *to keep a stiff upper lip*, *to be in love over head and ears*, *to keep a tight hand on/over smb.*, *to be out at elbows*, *to be by the ears*, *to be on one's last legs*, *to fit to a hair*, *take up arms for*, *snap one's fingers at smb.* (in smb.'s face); *the voice of one man is the voice of no man*, *one's fingers are all thumbs*, *to make a clean breast of smth.*, *keep one's head above water*, *to play into smb.'s hands*, *to pull smb.'s leg*, *to cram (ram or thrust) smth. down smb.'s throat*, *he that mischief hatches, mischief catches*, *what is bred in the bone will not go out of the flesh*, *one's heart is breaking*, *to pay through the nose*.

Water and sea: *to be in smooth water(s)*, *to take the wind out of smb.'s sails*, *to give up the ship*, *to sail under false colours*, *to be in the same boat as someone*, *to sail in the same boat*, *to be in deep waters*, *to sail one's own boat*, *to nail one's colours to the mast*, *to be between the devil and the deep sea*, *to be at sea*, *still waters run deep*.

War: *to put on a war footing*, *to fight one's battles over again*, *to fight shy of smb.*, *to let loose the dogs of war*, *to sweat the sword*, *to bury the hatchet*, *to dig up the hatchet*/*to take up the hatchet*, *to throw the hatchet*/*to fling the hatchet*/*to sling the hatchet*.

Art: *to play first fiddle*, *то пуил down туце ърпманн*, *т'èè as fit as a fiddle*, *to have a face as long as a fiddle*, *to play second fiddle*, *to blow one's own trumpet*, *to face the music*, *to be art and part in smth*.

Food: *to eat humble pie*, *to go bananas*, *to be in the soup*, *to quarrel with one's bread and butter*, *to have a finger in the pie*, *to save one's bacon*, *the proof of the pudding is in the eating*, *one's cake is dough*, *to keep one's breath to cool one's porridge*, *to chew the fat*, *appetite comes with eating*, *let us return to our muttons*.

Agriculture: *to go to seed*, *to put one's hand to the plough*, *to measure other's corn by one's own bushel*, *to crop up*, *as you sow, you shall mow*.

Number: *to be at sixes and sevens*, *nine times out of ten*, *to know how many beams make five*, *to put two and two together*, *four eyes see more than two*, *two dogs over one bone seldom agree*, *if you run after two hears, you will catch neither*, *a bird in the hand is worth two in the bush*,

one swallow doesn't make a summer, there is one good wife in the country, and every man thinks he has her.

Celestial body: *make hay while the sun shines, to cry for the moon, what does the moon care if the dogs bark at her?, to have one's star in the ascendant.*

Clothes: *to fit like a glove, to get/have/keep smth. up one's sleeve, to be in smb.'s shoes, on a shoestring, to get one's knickers in a twist, to tighten one's belt, to fill smb.'s shoes, to pull one's socks up, to wear the trousers (pants), to talk through one's hat, a wet blanket, to keep under one's hat, to blow/knock smb.'s socks off, to lose one's shirt.*

Colours: *to feel blue, to be in the black, to be in the red, to stick to one's colours, to get the blues, to see red, to draw a red herring across the trail, to get smb. white, to be off colour, lower/strike one's colours, мо бе выцуме ас а доое, lay on the colours, it is a small flock that has not a black sheep, to bleed smb. white, do you see any green in my eye?, by all that's blue!*

Medicine and health: *alive and kicking, be a picture of health, be (as) right as rain, a bag of bones, feel like a boiled / wet rag, fell like death warmed up, go to pieces, smb.'s days are numbered, breath one's last, die in one's boots /die with one's boots on, be a martyr of smth., a sore point, give someone a dose of their own medicine, sugar the pill, a bitter pill to swallow, have itchy feet.*

Fire: *a burnt child dreads the fire, out of the frying pan into the fire, to heap coals of fire on smb.'s head, fiddle while Rome is burning, to burn one's ships, all the fat is in the fire, the sparks really fly.*

Politics: *get a new angle on smth., agree to differ, hardly annual, keep in the background, kill the bill, big stick policy, a carrot and stick policy, shuttle diplomacy, shirtsleeve diplomacy.*

Can you translate idioms? The simplest answer to this question is NO. This is an area where languages can be very different. Sometimes you can translate an idiom from one language to another, but most often this is not possible. For example, there is an English idiom *to let sleeping dog lie*. The German and Italian equivalents also speak of sleeping dogs, but not the French or Spanish.

If all the words in an unknown text are clear but the meaning is not understandable, the difficulty is obviously in the usage of idioms. Here is an example:

Sam is a real cool cat. He never blows his stack and hardly ever flies off the handle. What's more, he knows how to get away with things ... Well, off course, he is getting on, too. His hair is pepper and salt, but he knows how to make up for lost time by taking it easy. He gets up early, works out, and turns in early. He takes care of the hot dog stand like a breeze until he gets time off. Sam's got it made; this is for him.

Though non-English reader knows the words *cool, cat, blow, stack, fly, handle* and so on, he or she won't understand the English text properly, as the exact translation of these words are not given in ordinary dictionaries. The formal variant of this text in English is as follows:

Sam is really a calm person. He never loses control of himself and hardly ever becomes too angry. Furthermore, he knows how to manage his business financially by using a few tricks. Needless to say, he, too, is getting older. His hair is beginning to turn grey, but he knows how to compensate for wasted time by relaxing. He rises early, exercises, and goes to bed early. He manages his frankfurter stand without visible effort, until it is someone else's turn to work there. Sam is successful; he has reached his life's goal.

Сэм очень тихий человек. Он никогда не теряет контроль над собой и редко сердится. Кроме того, он знает, как вести свое дело с финансовой точки зрения, употребляя некоторые хитрости... Безусловно, он тоже стареет. Его волосы седеют, но он умеет восстанавливать потраченные силы отдыхом. Он рано встает, делает гимнастику и рано ложится. Со своей работой в колбасном магазине он справляется без особого труда, успевая все сделать до того, как его сменять. Сэм вполне счастлив, - он достиг цели своей жизни.

It is important that you are very careful if you have to translate idioms. Never translate an idiom word for word. You must translate the whole expression. Sometimes you will be able to

translate the English idiom into an idiom in your own language. However, there may be no idiom and you may just have to explain the meaning.

One of the reasons idiomatic language is difficult to translate is because it is the area of language closest to culture. The metaphors of one culture will be different from those of another.

Here are some examples of translating idiomatic expressions into Russian:

1. When my father saw what I had done to his car, *he went through the roof*. – Когда мой отец увидел, что я сделал с его машиной, *он взвился от ярости*.
2. He is *the black sheep of our family*. – Он *выродок в нашей семье*.
3. Once our neighbour starts talking, she will *talk the hind leg off a donkey*. – Когда наша соседка начинает говорить, *то ее не остановить*.
4. That summer he decided to *go to Denmark*. – Тем летом он решил *изменить свой пол*.

Are idioms spoken or written English? Both! Some people think that idiomatic language is more informal and, therefore, common only in spoken English. This is not true. Idiomatic language is as fundamental to English as tenses or prepositions. If you listen to people speaking, or if you read a novel or a newspaper, you will meet idiomatic English in all these situations. E.g. "The Liberals are so far in bed with Mr. Blair that you can't see them under the duvet." [Conservative politician on TV news]

The Reference List

1. Freeman, William (1985). *A Concise Dictionary of English Idioms*. 3rd edition, London, Hodder and Stoughton, 214 p.
2. Heaton, J.B. and Noble, T.V. (1987). *Using Idioms. A Learner's Guide*. New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, 162 p.
3. Lakoff, George and Johnson, Mark (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, pp. 415-418.
4. Lakoff, George (1994). *The Contemporary Theory of Metaphor*. Ortony A. (ed.). Metaphor and Thought. Cambridge University Press. 2nd edition, 251 p.
5. Saeed, John (2003). *Semantics*. 2nd edition. Oxford: Blackwell. p.60:.
6. Seidle, Jennifer and Mc.Mordie, W. (1983). *English Idioms and How to Use Them*. Moscow, 289 p.
7. Quinne, N. (1991). *The Cultural Basis of Metaphor*. Fernandez J. W. (ed.). Beyond Metaphor: The Theory of Tropes in Anthropology. Stanford: Stanford University Press, 93 p.
8. *Random House Webster's College Dictionary* (2010).
9. *Webster's New Collegiate Dictionary* (2000). 2nd edition, USA, G. and C. Merriam Co publishers, 1214 p.
10. *Webster's 21st Century Dictionary of the English Language (for school, home and office)* (1982). Thomas Nelson Publishers Nashville, USA, 312 p.

Гулиев Тофиг Сафар
Азербайджанский университет языков

О НЕОБХОДИМОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ ИДИОМ В ОБЩЕНИ

В статье рассматриваются идиомы английского языка и необходимость употребления их в общении. Отмечается, что английский язык особенно богат идиомами. Идиомы необходимы в общении, во-первых, потому, что они широко употребляются в языке. Невозможно говорить, читать или слушать текст на английском языке, не сталкиваясь с идиоматическим языком. Вторая причина заключается в том, что метафорическое значение слова в настоящее время более широко употребляется, чем литературное. В-третьих, если ваш английский содержит больше идиоматических выражений, то он будет более красочным и интересным, а также будет звучать более естественно.

*თოფიკ საფარ გულიევი
აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი*

იდიომების ურთიერთობებში გამოყენების აუცილებლობის შესახებ

შესწავლილია იდიომების როლი ენობრივ ურთიერთობებში, დასმულია მათი აუცილებლობის საკითხი.

*Самира Гулиева
Азербайджанского университета языков*

О роли параллельно – логических и цепных связей в развитии дискурса (на материале английского и азербайджанского языков)

Понятие дискурса получило признание в языкознании после выхода лингвистических исследований за пределы предложения. Дискурс прежде всего является комплексной единицей, образованной из последовательности предложений, связанных друг с другом по значимости. В лингвистике существуют различные мнения по поводу определения дискурса. В различных исследованиях имеются различные подходы к объяснению этого понятия. Это связано с исследованием дискурса в различных областях науки, таких как философия, политология, право, социология и культурология, а также в связи с компьютером – информация и коммуникация. В лингвистике изучение дискурса не приводит к разграничению его от языковой сферы. «Дискурс-это новая черта в облике Языка, каким он предстал перед нами к концу XX века» (Степанов, 1996:71). В разъяснении дискурса чаще всего ссылаются на исследования Т.Ван Дейка и чаще всего останавливаются на его выводах. Разъясняя дискурс как в широком, так и в узком понимании Т.Ван Дейк указывает, что в широком понятии дискурс является коммуникативным событием, происшедшим во время процесса общения между говорящим и слушающим (а также наблюдателем) внутри определенного времени и пространства. Будучи в письменной или в устной форме коммуникативное влияние может объединять в себе вербальные и невербальные составные элементы. Самым обычным видом дискурса является обычный разговор, диалог, чтение газет и т. д. В узком понятии дискурс – это «текст» или «разговор» сформулированный на основе вербального элемента коммуникативного влияния. Будучи законченным или продолжающимся результатом коммуникативной деятельности дискурс является как письменным, так и устным результатом этого коммуникативного процесса. Таким образом, дискурс является вербальным результатом коммуникативной деятельности в устной или же письменной форме (Ван Дейк //http://www .psyberlink. flogiston. pl/infeet/bits/vandijk2, Van Dijk Teun A. 2001). Наряду с этим, исследования, связанные с определением формулировки, присущей именно дискурсу, а также определение, возникшее на основе аналогичного сопоставления этой формулировки с формулировкой предложения все еще не дали реальных результатов. Другие авторы также подчеркивают обязательное наличие текста и контекста в дискурсе (Enkvist 1989: 372, Mammadov 2009:66). Р.Уодак четко разграничивает данные понятия указывая на

то, что дискурс подразумевает структуры и общие черты знания, а текст является его специфической и уникальной реализацией (Wodak 2009: 39).

Двойственное отношение к дискурсу также показывает себя в текстологии. Некоторые исследователи признавали текст исключительно в письменной форме. Наиболее точное определение тексту дал И.Гальперин. Он указывает, что: «Текст – это произведение речетворческого процесса, обладающее завершенностью, объективированное в виде письменного документа, литературно обработанное в соответствии с типом этого документа, произведение, состоящее из названия (заголовка) и ряда особых единиц (сверхфразовых единиц), объединенных разными типами лексической, грамматической, логической, стилистической связи, имеющее определенную целенаправленность и прагматическую установку» (Гальперин 1981: 18).

Существует возможность записать всякий речевой процесс. С этой точки зрения имеется также возможность записывать речь, произносимую в речевом акте. И так, записывая устную речь, устраняется фактор, различающий результат письменного текста от устной речи. Однако остается ряд различий, связанный с другими факторами, присущими устной речи. Например, речевой акт между двумя дикторами, приобретает определенные свойства в то время, когда дикторы находятся рядом друг с другом. Используя различные жесты и движения, они тем самым приобретают возможность выражать свое отношение к тем или иным событиям. При переносе смысла, выраженного с помощью этих средств необходимо использовать комментарии и изъяснения. А изъяснения и комментарии подвергаются субъективному влиянию записывающего устную речь. Проблемы, связанные с указанными вопросами до сих пор полностью не решены и продолжают оставаться объектом исследования. И эти особенности оказывают влияние на изучение связей в структуре дискурса.

В дискурсе различаются 3 основных типа смысловых связей: 1) логико-параллельные связи; 2) цепные связи; 3) смешанные связи.

Смешанные связи возникают при использовании первых двух связанных форм в дискурсе в форме чередования. Отметим, что первая форма связи между дискурсивными единицами иногда воспринимаются как две разные формы, т.е. эта связь между дискурсивными единицами выражает себя как в параллельной, так и в логичной форме связи.

Для развития дискурса существенны смысловые отношения между дискурсивными единицами. Без этой связи не могут связываться друг с другом, и сам дискурс формируется в целом, эти части превращаются в независимые друг от друга самостоятельные единицы. В.А.Кох во время дискурсивного анализа семантического типа исследовал слияние единиц, участвующих в коррелятивной связи в тексте. Он назвал такие единицы коннектирующимися, а единицы, делающие их адекватными – коннекторами (Кох 1978: 166). В примере “Came frightful days of snow; Came frightful days of rain” “snow” и “rain” являются коннектирующимися, т.е. способными сливаться, объединяться друг с другом, а слово “day” является коннектором. Таким образом, для развития общего смысла в дискурсе между его единицами должны быть

смысловые связи. В зависимости от смысловой связи дискурс может развиваться в разных формах. Дискурс воспринимается как материал устной речи, поэтому нельзя однозначно утверждать, что автором предложений, в которых имеется параллельная связь, является не сам автор, а диктор, так как второй диктор, участвующий в разговоре может своей репликой прервать речь первого диктора или же может направить тот же самый разговор в другую сторону.

В дискурсе происходит процесс разветвления смысла, а также его перенаправление. Если в письменном тексте предложение “The children go to school” зависимо от контекста, то в устной речи этот пример подразумевается как высказывание, произнесенное в предыдущей фазе речевого акта. Ясно, что если рассмотреть вышеуказанное предложение в отдельности, то его можно понять в двух смыслах:

Uşaqlar ümumiyyətlə məktəbə gedirlər. Uşaqlar indi məktəbə gedirlər.

В процессе комментирования этого вопроса следует особо отметить важность соотношения формы выражения предиката в дискурсивном контексте с временным параметром дискурса. Например:

The children have gone to school. The children will go to school.

Посредством логической связи во время развития текста участвующие в речевом акте дикторы, делая логические выводы на основе вопросов и ответов противоположной стороны, имеют возможность развивать дискурс в различных направлениях. В качестве примера рассмотрим два первых предложения, взятых из диалога между двумя дикторами.

A- Have you any accommodations?

B- I'm afraid, every room is taken.

Первый диктор интересуется наличием пустых комнат, номеров в гостинице. В ответе второго диктора звучит мысль о боязни по поводу того, что пустых номеров может не быть. Реплика между дикторами не дает конкретного ответа вопросу первого диктора. Есть ли пустой номер, пустая комната или нет. Здесь логическая связь дает возможность сделать вывод, что пустой комнаты нет. Но в целом конкретного отказа первому диктору о наличии свободных комнат тоже нет. Может быть, что через час или же через пять часов в гостинице освободится номер. Или же второй диктор может сделать предложение первому по поводу разрешения этой проблемы. Во время аналогичной ситуации иной ответ диктора посредством логической связи даст возможность сделать другой вывод. Например,

A- Have you any accommodations?

B- What kind of room do you want?

Здесь на основе ответа можно сделать вывод, что в гостинице имеются свободные номера и клиент должен дать информацию о том, какой вид номера он предпочитает. В

обоих примерах посредством использования логически–параллельных связей развивается дискурс. Если в первом примере имеется лишь логическая связь, то во втором создается условие для усиления параллельной связи. Следует отметить, что в этом примере в связи с дискурсом и связями между его компонентами также проявляет себя еще одна сторона. Известно, что в речевом процессе конкретно могут участвовать самые различные субъекты. При проведении и развитии процесса общения каждый объект обладает присущей только ему манерой разговора. Эта манера выражает себя в ответе на заданный вопрос. Если рассмотреть внимательно указанный выше второй пример, то ответ второго диктора словом «есть» будет очевиден. В таком случае первому диктору приходится посредством логически – параллельной связи описать свое желание в более конкретной форме. Например:

Есть ли у Вас номер на двоих? Есть ли у Вас комната с видом на море? и т.д.

Вышеуказанные факты также проявляют себя в расширении или же в развитии текста за счет цепных связей. Это связано с возможностями повторов сформировать текст:

“Do you know Julia?”

Martin shook his head.

“She’s my lady friend,” Jim explained, “and she’s a peach. I’d introduce you to her, only you’d win her. I don’t see what the girls see in you, honest I don’t; but the way you win them away from the fellers in sickening.”

“I never got any away from you,” Martin answered uninterestedly. The breakfast had to be got through somehow.

“Yes, you did, too,” the other asserted warmly. “There was Meggier.”

“Never had anything to do with her. Never danced with her except that one night.” (Jack London, Martin Eden, [http://many books.net/pages/londonjaetext97meden 10\0.html](http://manybooks.net/pages/londonjaetext97meden10\0.html), p.26)

Этот отрывок является художественным дискурсом. Идет диалог между двумя персонажами. Каждый отрывок диалога является дискурсом одного персонажа. Дискурсы последовательно заменяют друг друга. Дикторы, участвующие в диалоге разговаривают о лице по имени Джулия. Имя «Джулия» и личное местоимение, выступающее в роли его субститута?

Рассмотрим развитие дискурса логически параллельных и цепных связей в азербайджанском языке:

- Saat neçədir?

- On iki.

- Necə on iki,

- Yatıb uxuya qalmışam.

- Belə de... (Ə.Babayeva Seçilmiş əsərləri, II cild, Bakı, 1991, s. 213)

В этих примерах основной связью является цепная связь. Ответы чередуются, и в них имеется частичная конкретность. В то же время посредством параллельной связи открывается путь к новой линии:

- Bəlkə ölüb?

- Ölməyib..

- Bəs niyə üzür?

- Heç tərpənmir...

- Niyə tərpənmir?... Bax, quyruğunu tərpətdi...

- Bəs onda niyə üzür?

- Bulanıq suya düşüb, ona görə.

- Bəs deyirlər balıq həmişə təzə suda olmalıdı?

- Bəxtimizə beləsi çıxıb. Əvvəlki suyunu istəyir...

- İndi nolaçaq?... (Ə.Babayeva Seçilmiş əsərləri, II cild, Bakı, 1991, s. 218)

В вышеуказанном примере объект, о котором идет речь, является тождественным. В развитии дискурса такой объект способствует развитию цепной и параллельной связи. «Balıq», «balığın quyruğu» выступает здесь в роли создателя связи. Если лексический повтор внутри одного предложения в последующем предложении употребляется в единице, большей, чем само предложение, то можно предположить, что когезия, образованная в результате такого повтора будет носить двойственный характер. Таким образом, именно лексические единицы, повторяющиеся внутри предложения, создают, прежде всего, когезию.

Наконец, важную роль данные связи играют в информационной структуре дискурса. Как известно, У. Чейф считает изучение передачи старой и новой информации одним из основных задач понимания языкового механизма, и указывают на постоянную корреляцию между ними (Чейф 6, 241). Информация играет исключительную роль в создании логически-параллельных связей в дискурсе. Так в создании логической связи больше всего употребляется старая информация, то есть информация, предоставленная в дискурсе ранее.

Заклучение

Важным фактором, позволяющим сделать оппозицию новой – старой информации более определенной, служит дискурс. Старое в этом случае – это больше, чем просто старое, ибо оно является наследницей семантических и логических отношений,

которые существуют между данным и предшествующим контекстом. Информационная структура дискурса же используется для поддержания логической связности текста. Таким образом, оппозиция нового и старого демонстрирует возможности информационных структур при передаче смысла. Анализ таких стратегий представляет и самостоятельный интерес, так как дает возможность более глубокого проникновения в замысел отправителя текста.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ван Дейк Т. К определению дискурса/<http://www.psyberlink.flogistonru/internet/bits/vandijk2>
2. Гальперин И.Р. 1981 Текст как объект лингвистического исследования. Москва: Наука
3. Кох В.А. 1978 Предварительный набросок дискурсивного анализа семантического типа.//НВА, Вып. VIII, 149-172.
4. Степанов Ю.С. 1996 Альтернативный мир. Дискурс, факт и принцип причинности //Язык и наука конца 20 века. М.: РАН, 35-73
5. Van Dijk Teun A. 2001 Critical Discourse Analysis/ A Handbook of Discourse Analysis.-Oxford: Blackwell, 2001. 352-371
6. Enkvist N. E. 1989 From Text to Interpretability: A Contribution to the Discussion of Basic Terms in Text linguistics. Research in Text Theory vol. 12. – Berlin -New York, Walter de Gruyter: 369-398
7. Mammadov 2009 The issue of plurilingualism and language policy in Azerbaijan. International Journal of the Sociology of Language. 198. New-York, Berlin: Mouton de Gruyter
8. Wodak R. 2009 The Discourse of Politics in Action. Politics as Usual. Palgrave Macmillan:

*სამარა გულიევა
აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი*

არარელურ-ლოგიკური და ჯაჭვური კავშირების როლის შესახებ დისკურსის განვითარებაში

განხილულია პარარელური ლოგიკური და ჯაჭვური კავშირების როლის საკითხები დისკურსის განვითარებაში.

*И.Н.Гусейнова
Азербайджанский университет языков*

Художественный диалог и его особенности

Ключевые слова и словосочетания: сверхфразовое диалогическое единство; диалогическое целое; тематический блок; ассоциативная, надтекстовая или ретроспективная связь.

Изучение диалога представляет собой актуальное направление исследований в современной лингвистике, в рамках которого ведутся различные работы по методике, ее целям и задачам. При членении диалогического текста авторы обращались к следующим понятиям: реплика, диалогическое единство, сверхфразовое диалогическое единство и диалогическое целое, комплекс реплик, тематический блок, минимальная диалогическая единица, диалогическое взаимодействие и т.д. Выбор принципа членения диалогического текста обуславливается прежде всего целями исследования: при рассмотрении структурных особенностей диалога авторы обращаются к реплике и к диалогическому единству, для выявления особенностей актуального членения текста

целесообразно обращение к тематическим блокам, а при коммуникативном подходе необходимо членение текста, учитывающее отношения между коммуникантами.

При членении диалогического текста на тематические блоки учитывается экстралингвистическая информация (надтекстовая пресуппозиция): тематический блок, представленный диалогическим высказываниями, объединяется в один текст с экстралингвистической информацией, что обеспечивает целостное рассмотрение текста.

Членение текста на тематические блоки помогает установить внутреннюю связь, внешне не связанных отрезков текста (различные виды ассоциативной, надтекстовой или ретроспективной связи).

Авторы, посвятившие свои работы изучению диалогического текста, отмечают, различные структурные уровни членения и их характеристики. В.Г.Никонова указывает, в частности, что «диалог в его разнообразных формах характеризуется определенной структурой, единицами которой являются реплика, сверхфразовое диалогическое единство и диалогическое целое» (1, 6). Н.И.Теплицкая выделяет единицы досодержательного и содержательного уровней. Каждый уровень имеет свои единицы: к низшей единице досодержательного уровня автор относит реплику, а к высшей – «комплекс реплик» или «разговор», «границы которого не выясняются в процессе анализа текстов, а фактически задаются заранее сменой говорящих или длительной паузой в обмене репликами» (2, 86). На содержательном уровне автор выделяет тематические блоки, определяемые как своеобразные сверхфразовые единицы, законченность которых обеспечивается единством предмета обсуждения (2, 102-103). «Минимальная диалогическая единица», данная в классификации А.Н.Баранова и Г.Е.Крейдлина, определяется с помощью целого ряда характеристик, наиболее существенными из которых, как представляется, являются две: «все реплики минимального диалогического единства связаны единой темой, минимальное диалогическое единство начинается с абсолютно независимого и кончается абсолютно зависимым речевым актом» (3, 94). Некоторые определения могут выглядеть на первый взгляд расплывчатыми, например определение Е.В.Вохрышевой диалогического взаимодействия как совокупности «логически и содержательно связанных высказываний коммуникантов и как процесс обмена мыслями, чувствами, отношениями между партнерами по общей для них проблеме» (4, 11).

Следует заметить, что в перечисленных выше классификациях не рассматриваются концептуальные основания организации диалогического дискурса. В то же время обращение к когнитивному подходу при изучении диалогического дискурса могло бы разрешить ряд трудностей, возникающих при членении диалогического текста. В частности, исчезла бы необходимость в определении формальных показателей начала и конца минимальной диалогической единицы (3, 99), а также в определении предмета обсуждения в диалогическом тексте, что необходимо для выделения тематического блока (2, 103).

Представляется, что при установлении границ диалогического единства в художественном тексте доминирующим признаком его целостности признается коммуникативная установка участника диалога. Под коммуникативной установкой понимается коммуникативная цель и предполагаемый способ реализации этой цели. При этом также имеет значение учет некоторых вспомогательных критериев оценки, таких, как тема диалога, изменение состава коммуникантов, прерывание и различные «перебои» в ходе самого диалога и в его передаче автором художественного произведения.

Доминирующая в диалоге коммуникативная установка играет важнейшую роль при определении типа диалога.

Формирование разновидностей диалога связана с фактором его ролевой структуры, в рамках которой рассматриваются вопросы распределения коммуникативных ролей и коммуникативной активности между говорящими. Коммуникативная роль может быть активной или пассивной и не зависит напрямую от коммуникативной активности участников диалога.

Ряд работ посвящен анализу диалогической речи в художественных произведениях разных жанров: это анализ диалога с точки зрения теории речевых актов в драме, описание функций и семантических особенностей диалогического единства в поэтической речи.

Исследование лингвистических особенностей диалогической речи в художественном тексте с позиции лингвистики текста, с точки зрения их системно-образующих, лексико-семантических и коммуникативно-прагматических свойств, а также построение типологии диалогов в произведениях отдельно взятой творческой языковой личности включает в себя и некоторые общие проблемы анализа художественного текста, связанные с его жанровыми и структурными характеристиками.

Диалогическая речь считается состоящей из одного текста, хотя, конечно, неоднородным и разделенным на чередующиеся речевые произведения двух или более активных участников диалога. Диалог разverteвается как единый текст (при нормальных условиях почти невозможно исключить произнесения одного из участников, поскольку эта сумма не образует непрерывной последовательности и потому не имеет законченного смысла), однако, отношение «адресант адресат» трансформируется.

Наряду с нормальным диалогом, возникающим из чередования взаимообусловленных реплик, существует вторичный диалог, порожденный случайным совмещением двух различных речевых произведений. В таких случаях два разных текста объединяются (по крайней мере, частично) так же, как в нормальном диалоге, сливаясь в единый текст с новым, возникшим в нем смыслом. Нельзя сказать, чтобы случаи такого объединения не были известны в практике общения; их используют для достижения комического эффекта в драматургии и вообще в художественной литературе. Поскольку здесь невозможно цитировать большие отрывки, укажем хотя бы на одно примечательное место в романе О.Уайлда «Портрет Дориана Грея». Герой сумел завоевать сердце возлюбленной. Их диалог перемежается сменой интонационных оттенков. Здесь на вопросительную интонацию накладываются и другие побочные оттенки. Интонация растерянности, неуверенности (многократное употребление вопросительных слов) в поиске ответа на волнующие вопросы, имитируя внутреннее состояние персонажей, способствует возникновению вторичного диалога, фактический смысл которого релевантен смыслу всего романа.

Художественный диалог, рассматриваемый в рамках особой области в теории диалога, предмет которой не является копией разговорной речи, но который при этом может её имитировать, репрезентировать её отдельные элементы. Реплика, как составная часть диалога, ограничена соседними репликами собеседников. Состав реплики может варьироваться от неполного высказывания (представленного словом, словосочетанием) до взаимосвязанной последовательности высказываний.

Авторские ремарки, пояснения, лирические отступления, сопровождающие диалогическую речь персонажей в художественных текстах воссоздают экстралингвистическую ситуацию диалогического общения. При этом нередко через описание психологического состояния участников коммуникации дается объяснение происходящего в романе действия, которое может разыгрываться в самом сознании коммуниканта. Это состояние проявляется и объективируется в речевых действиях. В диалогах усиленно подчеркивается их действенная сущность: каждая реплика

коммуниканта – это его действие, характер и сила которого отражаются в реакции на это действие, в том, как оно понимается и оценивается его собеседником, то есть такие реплики имеют перформативный, направленный на партнера характер. Художественный диалог очень часто имеет подтекст, содержащий имплицитную информацию, играющую зачастую ведущую роль в развитии диалога; авторами широко используются приемы намеренного укрытия целей говорящего, недоговоренности и неопределенности.

Диалог часто интерпретируют как объединение нескольких языковых манифестаций. Такая интерпретация имеет то достоинство, что делает границы языковой манифестации несколько более определенными (если разграничение зависит от одного адресата); недостаток же её состоит в том, что она обращает мало внимания на единство целого, характеризуя диалог как типичное единство языкового общения в обычных условиях. Наше понимание диалога как манифестации с перемежающимися произнесениями различных адресатов, в которой произнесения образуют единый текст, поддерживается тем фактом, что, наряду с объединением речевых произведений, в диалоге практика общения располагает значительным количеством других объединений, в том числе и такими, в которых одна отдельная манифестация состоит из двух или более текстов. Таким образом, нет особых оснований, не включать один из типов речевых произведений диалог – в один класс вместе с другими типами комбинированных речевых произведений, конечно, при условии, что должным образом учитываются его специфические особенности. Одна из таких особенностей состоит в том, что диалог не обязательно отражает единство стиля. В нем обнаруживается соприкосновение стилей различных участников диалога; это соприкосновение приводит либо к некоторой аккомодации, либо, напротив, к еще более резкой дифференциации.

В заключение сформулируем те признаки, которые являются основными для диалога:

1. Диалог обладает определенным смыслом (иногда, конечно, очень общим или недостаточно определенным, или даже неоднозначным), а составляющие его средства способствуют оформлению этого смысла посредством своих значений и функций;

2. В то время как структура языка характеризуется наличием многомерных парадигматических и синтагматических отношений между языковыми средствами, структура диалога отличается преимущественно последовательностью применения этих средств;

3. Основным свойством диалога является стиль в самом абстрактном значении этого термина, т.е. не только стиль, характерный для одного произведения или определенного автора, но также и индивидуальные стили. Стиль интегрирует, унифицирует средства, составляющие диалогическую речь, и в то же время дифференцирует данную диалогическую речь, отличая её от других. Стиль выступает здесь как своего рода «цементирующий материал» также и по тому, что он проявляется в селекции и аранжировке образующих элементов не только на уровнях содержания, имеет дело с подбором слов и с их композицией.

Список использованной литературы

1. Никонова В.Г. Взаимодействие фразеологических конфигураций и их смысловых коррелятов в диалогической речи. Автореф. дисс. канд. филол. наук., М., 1987, 24 с.
2. Теплицкая Н.И. Некоторые проблемы диалогического текста. Дис. канд. филол. наук., М., 1974, 153 с.
3. Баранов А.Н., Крейдлин Г.Е. Иллокутивное вынуждение в структуре диалога. «Вопросы языкознания», 1992, №2, с. 84-99

5. Вохрышева Е.В. Коммуникативные стратегии диалогического взаимодействия в новоанглийском языке. Автореф.диск.докт. филол.наук., Санкт-Петербург,2001, 43 с.

ი. მუსეინოვა
აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი
მხატვრული დიალოგი და მისი თავისებურებები

გაანალიზებულია მხატვრული დიალოგის ენობრივ-კომუნიკაციური თავისებურებები.

Huseynova I.N.

The Literary Dialogue and Its Peculiarities

This paper deals with the description of some peculiarities of the dialogic speech in the literary text and the different structural layers of its division as well.

The main characteristics of the dialogic speech are the followings:

- 1) the dialogic speech has the definite meaning formed by means of its function;
- 2) the dialogic speech consists of one heterogeneous text which is divided into the alternate speech works;
- 3) the secondary dialogue is a combination of two different speech works;
- 4) the wholeness of the dialogic unity is connected with the communicative aim and its realization is the participant's dialogue;
- 5) the structure of the dialogic unity is mainly characterized by the successive use of the language facts;
- 6) the style of the dialogic unity is shown in the selection of the language facts which are closely connected with the meaning and composition of the dialogue;
- 7) the author's remarks and directions accompanying the dialogic unity in the literary text recreate the extralinguistic situation of the dialogic communication.

Ugur DEMIRAY, Professor

Anadolu University, Eskisehir-TURKEY

Meta Communication Concept and Body Language As Nonverbal Communication for Knowledge Building Process

COMMUNICATION, COMMUNICATION TYPES AND NONVERBAL COMMUNICATION vs. VERBAL COMMUNICATION

Communication emerges as the most basic requirement of a liveliness and existence. In fact, "living is to communicate" in a sense. The humankind, since his/her species began to live as a social being, has used communication for maintaining his/her liveliness, for sharing what they have produced, for transferring some of his/her values, settled opinions, knowledge to the coming generations. Its history begins with the history of humankind. We live in a kind of message web at every moment in a day except for the sleep; ringing of the alarm clock, the sound of the azan coming from loudspeaker, shouting of the salesmen, billboards, saying hellos to the people at home, in the school, on the street, turning the heads, maintaining attitudes....." It would be one of the greatest mistakes that can be made in the field of human communication to describe communication between people as a static process which can be defined as a transferring process of knowledge, emotion, opinion, attitude or beliefs together with the ways of behavior from one person (people) to

the other (others) through the relation between the source and the receiver by using some channels and with the aim of change.

In other way communication is a process of transferring information from one entity to another. Communication processes are sign-mediated interactions between at least two agents which share a repertoire of signs and semiotic rules. Communication is commonly defined as "the imparting or interchange of thoughts, opinions, or information by speech, writing, or signs". Although there is such a thing as one-way communication, communication can be perceived better as a two-way process in which there is an exchange and progression of thoughts, feelings or ideas (energy) towards a mutually accepted goal or direction -information- (Schwartz and et. al., 2008, p. 129). Since the process indicates dynamism all the time from moment to moment with the frame of its own rules and communication has a structure of a process, communication has an entirely dynamic structure because of its existence and its being a process. According to this, what must be understood from the suggestion that communication is circular is actually the process structure of communication.

Communication is a process whereby information is enclosed in a package and is channeled and imparted by a sender to a receiver via some medium. The receiver then decodes the message and gives to the sender as a feedback. All forms of communication require a sender, a message, and a receiver. Communication requires that all parties have an area of communicative commonality. There are auditory means, such as speech, song, and tone of voice, and there are nonverbal means, such as body language, sign language, paralanguage, touch, eye contact, and writing.

Communication is thus a process by which meaning is assigned and conveyed in an attempt to create shared understanding. This process requires a vast repertoire of skills in intrapersonal and interpersonal processing, listening, observing, speaking, questioning, analyzing, and evaluating. It is through communication that collaboration and cooperation occur (Office of superintendent of Public instruction, (<http://www.k12.wa.us/CurriculumInstruct/Communications/default.aspx> Retrieved August 14, 2010).

Over time, technology has progressed and has created new forms of and ideas about communication. These technological advances revolutionized the processes of communication.

Researchers have divided how communication was transformed into three revolutionary stages:

In the 1st Information Communication Revolution, the first written communication began, with pictographs. These writings were made on stone, which were too heavy to transfer. During this era, written communication was not mobile, but nonetheless existed.

In the 2nd Information Communication Revolution, writing began to appear on paper, papyrus, clay, wax, etc. Common alphabets were introduced, allowing the uniformity of language across large distances. Much later the Gutenberg printing-press was invented. Gutenberg created the first printed book using his press, and that book was the Bible. The writings were able to be transferred for others across the world to view. Written communication is now storable, and portable.

In the 3rd Information Communication Revolution, information can now be transferred via controlled waves and electronic signals.

There are also many common barriers to successful communication, two of which are message overload (when a person receives too many messages at the same time), and message complexity but communication is a continuous process (Montana, P. J. & Charno, p. 333). Albert Mehrabian (<http://www.presentationmagazine.com/the-mehrabian-myth-898.htm> retrieved July 8, 2010) identified three major parts that convey meaning in human face to face communication: body

language, voice tonality, and words. He conducted research to determine how people make meaning when a speaker says one thing but means another. If the speaker is sending a mixed message, the listener will rely on the following cues to determine true meaning: 55% of Impact is determined by body language—postures, gestures, and eye contact, 38% by the tone of voice, and 7% by the content or the words which are spoken. Mehrabian continues this only applies in situations where the speaker is talking about feelings or attitudes. Although the exact percentage of influence may differ due to variables such as the perceptions or biases of the listener and the speaker, communication as a whole is meant to convey meaning and thus, in some cases, can be universal. A system of signals, such as voice sounds, intonations or pitch, gestures or written symbols can communicate thoughts or feelings. If a language employs communicating with signals, voice, sounds, gestures, or written symbols, can animal communications be considered to be a language? Animals do not have a written form of a language, but use a language to communicate with each another. In that sense, animal communication can be considered as a separate language.

Human spoken and written languages can be described as a system of symbols (sometimes known as lexemes) and the grammars (rules) by which the symbols are manipulated. The word "language" is also used to refer to common properties of languages. Language learning is normal in human childhood. Most human languages use patterns of sound or gesture for symbols which enable communication with others around them. There are thousands of human languages, and these seem to share certain properties, even though many shared properties have exceptions (Mehrabian and Ferris, 1967, pp.248-52). While communication's "unrepeatable structure" is emphasized as another quality of communication, the suggestion that all the elements in the process of communication can not maintain its structure when the first message is sent at the other processes is taken as the basis. Communication has at the same time irreversible and unalterable characteristics. In fact, some processes such as communication not only have unrepeatable characteristics but also are irreversible. The complicated nature of communication results from its being related with human nature. Essentially, Communication skills are particularly important when communicating or contacting with people who, because of their emotional distress, are very sensitive to both verbal and nonverbal nuances. Communication develops in a given situation or context. If the subject the speaker talks about and the situation he/she is in are not exactly known or the context in which a message is formed is not understood, the meanings may not be clearly conceived or may be analyzed wrongly.

It is possible to categorize communication depending upon various criteria such as the numbers of people participates in communication, materials that are used and channels. One of these categorizations is according to the codes used in communication or categorization of communication that can be made structurally. Communication is divided into two structurally or according to the codes that are used:

- > Verbal Communication which contains oral-audial and written items and
- > Nonverbal Communication

Verbal Communication

The basis of communication is the interaction between people. Verbal communication is the most well known one way for people to communicate face-to-face. Some of the key components of verbal communication are sound, words, speaking, and language. (Retrieved August 8, 2010, http://cobweb2.louisville.edu/faculty/regbruce/bruce//mgmtwebs/commun_f98/Verbal.htm).

While the term "verbal communication" seems almost self-explanatory, verbal communication is far more complex than simply talking. By definition, verbal communication includes not only oral discussions, but also written messages and even mediated communications are verbal communication. The most apparent type of verbal communication is oral, and a number of examples

of oral communication are readily available. Speeches, presentations, and announcements are all forms of verbal communication, as well as casual conversations between friends.

In addition to standard verbal communication, most communication models also include verbal feedback from the receiver, which may be in the form of questions or comments, but could be as short as a simple "Yes" or even a nondescript "Uh-huh."

While specific examples of oral verbal communication are virtually unlimited, any conversation involving at least one receiver and at least one sender using spoken words can be considered an example of verbal communication. While it may seem counterintuitive, written communication is considered a form of verbal communication under most commonly accepted definitions of the term. For this reason, a plethora of seemingly nonverbal communication forms can be used as examples of verbal communication, including written letters, memos, newsletters, newspapers, journals and even personal notes. Textbooks, novels and other literature also serve as examples of verbal communication, because they use words as the medium through which a message is conveyed. Even though the field of mediated communication is a separate branch of communication study, it contains examples of both verbal and nonverbal communications. Most World Wide Web content consists of either typed text or videos, both of which rely heavily on verbal communication to convey their messages. Likewise, webcasts and other online interactive media use verbal communication, as do emails, telnet sessions and newsgroup postings. Mediated communication does not stop with the Internet, of course; television broadcasts use a combination of verbal and nonverbal communication, and radio broadcasts rely on verbal communication (Evans, 2010).

Crucial components of verbal communication include language, sound, words and speaking. The emphasis in verbal communication is the act of speaking. Words alone are not enough to put across the gravity of the message or the real meaning. It's the uttering part that makes verbal communication a distinct type. Basically, the intent or the purpose of verbal communication is to provide the necessary information and direction.

When a person employs verbal communication, he delivers information. Speaking about something means clarifying or stating how things are. Thus, there is the direction part. Through verbal communication, it's possible to direct perception into certain thoughts and meaning. In verbal communication, people have the ability to manipulate things using words (Retrieved August 22, 2010, and available from <http://www.ehow.com/about/6763748-difference-between-verbal-nonverbal-communication.htm>).

Nonverbal Communication

A person uses his/her body language extremely in an effective way in everyday life intentionally or unintentionally, mostly unconsciously. However, a person can not control his/her body as he/she controls the words. Our body gives much more spontaneous reactions against events or situations. It is possible to hide our actual feelings and thoughts behind the words; however it is most of the time impossible to conceal our body language. A good listener perceives not only the words of the person with whom he/she communicates, but also the things he/she has performed by his/her face, hand, arm and body. Because, communication is possible by using nonverbal messages such as facial expressions, hand and arm movements, posture of the body, tone of the voice. In fact in these speeches, only a little part of the message interaction is made up of verbal messages.

At this point, the question of how to define nonverbal communication should be touched upon. It is possible to make various definitions with different perspectives. It is probable to come across some approaches and definitions such as communication which is not verbal, communication by not using words; a way of communication that emerges when an individual does not use his/her voice;

everything that the individuals do to make the other person to perceive the meanings; a discipline that defines and explains the effect of body language, facial expression, way of dressing, environmental factors on communication. By considering these, definitions that can be described as functional can be made as follows:

It consists of the codes which occur naturally in communication such as intonation, facial expressions; mimics, gestures, body movements, colours, accessories. In other words, it consists of the communication codes made up of nonverbal signs, involves also the voices other than words. In other words; a given situation or context, it is a dynamic process in which nonverbal behaviors are performed individually or together with verbal behaviours during the exchange, interpretation or analyze of meanings.

Nonverbal behaviours, experiences in other words nonverbal communication occurs all day long on TV, in cinema, radio, newspapers, magazines, during speeches in front of a community, private meetings, class, in short in every field and at every moment of life and is effective. To identify definite behaviours or codes of nonverbal communication (when it is used well or wrongly) helps people improve their communication skills.

In short, nonverbal communication which can be defined as a knowledge transfer without using words makes up approximately 93% of whole communication. In this ratio, while 55% is accepted as facial expressions, body movements, accessories, perception of space, 38% is asserted to be realized by using tone of voice in proportion to general communication.

Nonverbal communication does not require any words or language. It is a powerful way of communicating. We engage in nonverbal communication on a daily basis without noticing it, and sometimes we face challenges when trying to interpret them. We can better our understanding about nonverbal communication by studying it. 5 characteristics of nonverbal communication:

It is present in most interpersonal communication, often conveys more information than verbal communication, usually believed over verbal communication, primary means of communicating emotions and it is meta communication

Nonverbal communication engages in most of our senses, therefore we experience many different forms/channels. Nonverbal communication uses channels which these are facial -displays, identity, attraction, and emotion-, eye behaviors -eye contact and pupil size-, movement and gestures -emblems, illustrators, affect display, regulators, adaptors-, touch behaviors -affection, care giving, power and control, aggression, ritual-, vocal behaviors -pitch, inflection, volume, rate, filler words, accent, silence, etc., the use of smell -memories and sexual attraction-, the use of space -four distances-intimate, personal, social, and public-, physical appearance-attractiveness=positive qualities-, the use of time -send messages of value and power-, the use of artifacts -selection and placement of objects, use of light, and use of color.

Nonverbal communication intends to put more meaning into verbal communication. In some cases, the use of words or manipulation is not enough to emphasize the emotions or thoughts behind the message. The use of other objects, facial expressions and hand gestures provides a different kind of clarity. Nonverbal communication provides cues and hints to the real meaning behind the words used (http://www.ehow.com/about_6763748_difference-between-verbal-nonverbal-communication.htm Retrieved August 22, 2010).

Nonverbal vs. Verbal Communication

The differences between verbal and nonverbal communication is still discussing on which is more persuasive and why? From point of this perspective question is contain a little confuse about which is more persuasive (and why). It seems that verbal communication is more persuasive, and that

nonverbal communication is meant to just supplement verbal communication. But also, wondering if they're actually both equally effective on their own. In interpersonal communications and took persuasion (we called it attitudes and communication). Verbal communication is about content, and can be persuasive depending on its structure, proof, logic and emotional appeal. Whether or not verbal communication is persuasive depends largely on the bias and receptiveness of the listener. Non verbal communication is separate from content, and communicates vocally through pitch, tone, and cadence and through motion, like posture, physical appearance, gesture, and facial expression.

Unlike verbal communication, perceptions based on non verbal communication tend to be qualitative and descriptive, like honesty, confidence, intelligence, authority, and credibility. It's impossible to persuade anyone of anything without verbal communication, there must be a message. If there is a verbal communication and a truly unbiased, receptive listener, nonverbal communication can be the tipping point that will either make the listener think, "yes, this person knows what they're talking about", or "this guy is an idiot." But if I had to choose, I'd say nonverbal.

Differentiations of nonverbal messages are more primitive, more uncontrollable, more believable, continuous, unstructured and more widely understood.

Similarities between verbal and nonverbal messages are symbolic, individually produced and subject to interpretation. While both verbal and nonverbal communication serves as reflections of people's thoughts, ideas and emotions, they vary in the extent of use. For instance, nonverbal communication is imprecise and limited to explaining certain things but not all complex ideas. Verbal communication can explain complex ideas because the use of words and speaking are the main forms of communication that people use to get any message across. Regardless of how complex the idea is, people can always explain it verbally. Further, nonverbal communication is only possible within a certain distance.

Unless there is some form of video conversation, nonverbal communication cannot be applied over great distance. Verbal communication does not exactly need visuals to be able to convey thoughts. Verbal communication can transmit factual information but nonverbal cannot. (Retrieved August 22, 2010 <http://www.ehow.com/about/6763748-difference-between-verbal-nonverbal-communication.htm>)).

META COMMUNICATION CONCEPT

The prefix can have various meanings but as used in communication, philosophy and psychology its meaning is best recognized as *about*. Thus, *meta communication* is communication about communication; *meta-language* is language about language; *meta-message* is a message about a message. In the same way, you can use language (i.e., meta-language) to talk about language (i.e., object language). And you can talk about your messages with meta-messages.

For example, when you send someone an e-mail with a seemingly sarcastic comment and then put a smiley at the end, the smiley communicates about your communication; it says something like "this message is not to be taken literally; I'm trying to be humorous." The smiley is a meta-message; it's a message about a message. When you say, in preface to some comment, "I'm not sure about this but...." you're communicating a message about a message; you're commenting on the message and asking that it be understood with the qualification that you may be wrong. When you conclude a comment with "I'm only kidding" you're meta-communicating; you're communicating about the communication.

"Every communication has a content and relationship aspect such that the latter classifies the former and is therefore a meta-communication." Each person responds to the *content* of communication in the *context* of the relationship between the communicators. The word meta-communication is used in various ways (and therefore not at all, by me) but Watzlawick uses it to

mean; the exchange of information about how to interpret other information. Just as the interpretation of the words "What an idiot you are" could be influenced by the following words "Just kidding", it could also be influenced by the relationship between the communicators. In the example given, the word "idiot" might be accepted quite happily from a close friend, but convey an entirely different meaning in other circumstances (Coates, 2009).

De Vito (2000) suggests that for a message to have meaning, both elements, verbal and nonverbal, need to be present. He defines nonverbal communication as communicating without words: "You communicate nonverbally when you gesture, smile or frown, widen your eyes, move your chair closer to someone, wear jewelers, touch someone, raise your vocal volume, or even when you say nothing" (DeVito, 2000, p. 130). According to DeVito, meta communication is "communication that refers to other communications" (2001, p.136). In other words, meta communication is talking about talk or communication.

For example, if two married people sit-down to talk about an argument they just had, they are meta communicating because they are talking about the communication that happened in the argument. Meta communication can be communication about both verbal and nonverbal communication. If a girlfriend is talking to her boyfriend and she complains that her boyfriend does not seem to be listening to her judging from his lack of eye contact (nonverbal communication), then the girlfriend is meta-communicating because she is talking about her boyfriend's nonverbal communication.

In relationship communication you often talk in meta language and say things like, "we really need to talk about the way we communicate when we're out with company" or "you're too critical" or "I love when you tell me how much you love me." In fact, it might be argued that relationship or couples therapy is largely (though not entirely) a process of exploring your communication patterns through communication, through talking about the way you talk to and about each other. And, of course, you can use nonverbal messages to meta communicate (Demiray, 2010, p.66). 'Meta communication' is therefore something 'in addition to the communication' and we must always be aware of its existence. It is essential to remember that the meta communication which accompanies any message is very powerful. The receiver will use these clues to help them to interpret what you mean, but more importantly they will often take the meaning from the meta communication rather than from the words (verbal) themselves, particularly when what you are saying conflicts with what you are doing. If, for example, you are angry but trying to hide your anger, you must be aware of your body posture, the way you use your eyes, gestures and facial expressions, and the tone of your voice, which may well give you away. Similarly, in writing, the 'tone of your voice' may show. Another definition is meta communication to create meanings by solving relationships of body language (Demiray, 2009).

KNOWLEDGE BUILDING PROCESS

To understand knowledge building process it is essential to distinguish learning -"the process through which the cultural capital of a society is made available to successive generations" from knowledge building- the deliberate effort to increase the cultural capital. This, in turn, requires distinguishing knowledge building from a broad range of activities that share its constructivist underpinnings, but not its focus on the creation of new knowledge. These include collaborative learning, guided discovery, project-based learning, and communities of learners, communities of practice, and anchored instruction and distance learning. Knowledge building teaches students how to develop a repertoire of skills that allow them to become experts in the art of learning, a skill that, once developed, can be used across their academic and working lives. In a knowledge-building environment, structured assignments can assist learning for students, rather than teachers, are invested with the individual and collective responsibility to identify holes in their knowledge, develop plans to close them, and assess progress in attaining their goals. Learning needs, discovered through structured assignments, determine the activities students perform in order to master a specific

subject. Knowledge building may bridge the chasm between the classroom and the corporation, because it allows students to develop the skills involved in learning, thinking critically and working cooperatively with others. (Retrieved on April 1, 2009, available from http://www.ccl-cca.ca/CCL/Reports/LessonsInLearning/RSS/LinL20070906_Building-knowledge-building-the-future.htm).

The social and emotional aspects of a knowledge building culture can be a powerful motivator to engage participants in higher-level knowledge work. Approaches to encourage a knowledge building culture include structuring a task specific knowledge building activity and creating conditions that compel collaborative knowledge building. (Chen, & Chen, 2007, p. 12)

DYNAMICS OF KNOWLEDGE BUILDING PROCESS AND RELATIONSHIP WITH META-COMMUNICATION

The dynamics is social, resulting in the creation of public knowledge. In contrast to knowledge situated within the individual mind (the traditional concern of education) and knowledge situated in the practice of groups (the concern of situated cognition and communities of practice), public knowledge has an out-in-the-world character. Public knowledge can itself become an object of inquiry and the basis for further knowledge building. Thus there is the possibility of a knowledge building dynamic that drives the continual creation and advancement of new knowledge. What makes knowledge building a realistic approach to education is the discovery that children as early as grade one can engage in it. Thus there is a clear developmental link running from childhood education on into advanced education and adult knowledge work, in which the same process is carried out at increasingly high levels (<http://iokit.org/kb.html> retrieved on April 5, 2009).

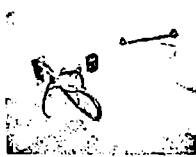
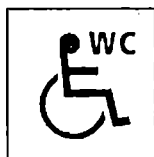
When we speak of schools as knowledge-building communities, we mean schools in which people are engaged in producing knowledge objects that, though much more modest than Newton's theory, also lend themselves to being discussed, tested, and so forth without particular reference to the mental states of those involved and in which the students see their main job as producing and improving such objects. Restructuring schools as knowledge-building community's means, to our minds, getting the community's efforts directed toward social processes aimed at improving these objects, with technology providing a particularly facilitative infrastructure (Scardamalia & Bereiter, 1994). Attributions constitute the cognitive counterparts to actual messages of meta-communication. In a similar way, it can be said that prefix a large number of terms to distinguish them from their object counterparts about theories. For instance, when you consider the qualities that a theory must have (say that it has clearly defined terms and is capable of being disproved), meta theoretical statements; they are statements about theories and not about the way communication works or about first encounters or about persuasion; they are about theories as theories.

Like all your communication, your meta communication may be used both effectively and ineffectively. Generally, it's helpful to analyze your talking patterns and the ways in which you and your partner or management and workers, say, relate to each other. This is good; this is the effective use of meta communication and can often lead to significant improvements in your own relationships. But, when you substitute talking about your communication for talking about a problem, you're likely to create more problems than you had originally. The conversation (and soon-to-be argument) is now between the parents and their view of each other. When this type of talk becomes the sole or main topic of conversation, you're into what is called a *meta communication spiral*, with your talk focusing more and more on the ways you talk and less and less on the problem of the child. So, the lessons to be learned from meta communication are two fold: Use meta communication to improve your interpersonal and relationship communication—to preface important messages or to analyze and ultimately improve relationship communication, for example, and avoid meta communication when it substitutes for addressing an immediate problem. (Retrieved on April 22, 2009 <http://tcbedevito.blogspot.com/2007/11/abcd-meta-communication.html>)

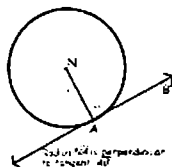
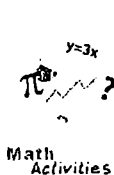
As it is mentioned above the most important phase in building knowledge is using meta the most important phase in building knowledge is using meta communicational element. We can discuss many examples as meta communicational elements in education materials which are produced for traditional or distance education environments, domestically and universally. But we should discuss the exact universal examples here rather than domestic ones. For example let's look at the traffic education course. Some symbols talk us universally.

For example "DO NOT HORN", mean is not disturb here, please be careful, there is some sensitive thing around here like school, hospital etc. The meanings of these symbols and their function for our life with correct running of the traffic system talk us from various aspects of possibilities as described by the teachers. Also this would mean to discuss with learners for receiving their critics and thoughts during this traffic education period. Learning of other signs and rules of traffic education are similar on using meta communication process and its function. Since, we have to learn and teach these certain rules and values via signs and symbols by the same meaning. These meanings do not change in different societies or in between different regions of the same society. In this context maybe life sciences have more advantages than the social ones like history, philosophy, geography or literature. In social sciences terms and concepts appear more abstract and we have to think more in abstract terms. However the terms of life sciences like chemistry, physics or math have more definite signs, symbols and icons for their contents. So that we can use meta communicational elements more often and also functionally while producing educational materials in instruction for these fields.

Other examples are useful to clarify understanding of meta communication concept and its function in life long learning process with our daily life. For example some signs dealt with disabled person which are conveniently understand each others in same the meaning of parking for disabled person, toilet for disabled person, meal for disabled person, path for disabled person, reserve for disabled person, line for disabled person which we can meet anywhere. The word 'disabled' is unnecessary. We understand meaning of these symbol very brief and than behave how it necessary in social perspective.

Let's have look deeper to examples from the math course world. Usually 2×2 is 4 or $2+2=4$ in every corner of the world or to take area of square into consideration can be formulating square of on side length in everywhere.

If formula of square' area indicates or shows, it means computing of square' area in any language, even change of the length of the sides does not change way of computing of square' area. Only numbers change and formula stay in the same body. When we show formula of square' area, we think and animate in our mind that square' area is equal to one side's square. These formulas are bringing a picture to our mind as automatically.

For circle = πr^2 For area of square = a^2 , for area of rectangle = ab

Source: Demiray, 2010, pp. 72-73).

The most well-known wiki is Wikipedia, the online user-created encyclopedia. Wikipedia reflects the philosophy that a community of site contributors and users will collectively ensure site accuracy. Instructional uses of wikis provide a benefit for the educational environment as a collaborative tool that wikis allow students to group author projects and papers, allow students to peer edit and review documents, and promote proofing skills with close reading, tracking, and revisions of drafts. As a participation tool wikis are an inexpensive collaboration and communication tool that promotes participation between students and students and the instructor. Wiki or a series of contributed knowledge "items" that can be collectively producing new knowledge. Also the Wikis, then, can "move" student work towards a collective goal (Reynard, 2009).

Another example deals with etiquettes. Etiquettes are practicing in good manners or to know how to behave in given situation and to know how to interact with the people or others. Proper etiquette helps you make a great first impression and stand out in a competitive world with others. From point of communication science, etiquettes have meta-communicational function in communication process. In this process etiquettes are verbally have a meaning dealt with what you say and how you say it and nonverbally Etiquette has a handshake, posture, eye contact, facial expressions meaning. In other words etiquette is defined as the forms, manners, and ceremonies established by convention as acceptable or required in social relations, in a profession or in official life.

Especially in the area of online courses, instructors and material developers are concerned with attrition (dropout) rates and how to compensate for the lack of face-to-face communication. As online courses become more prevalent and sophisticated, however, educators and learners alike are realizing that a good online course isn't simply a good classroom course converted to HTML. A designer of such environments needs to add 'human' aspects to the technology and make participants comfortable with the medium. For those of us conversant with the etiquette of email, we have probably all used emoticons, such as :) and :-), to convey humor or sarcasm in our email messages. We use keyboard symbols to replace the gestures and facial expressions that would normally convey messages in a face-to-face discussion. In addition to these symbols, many of us use asterisk comments and gestures such as *giggle* and *wave* that come from MUD (MultiUser Dimension) games and of course, all those acronyms to save typing time (MHO=My Humble Opinion, BTW=By The Way etc.) all of which convey messages about our personalities, our level of computer/Internet knowledge and background. Although online learning offers a more direct mode of communication between the learner and the instructor than in many in-class situations, many students and educators feel that a deeper interaction is needed to feel part of a group dynamic online. However, does this actually help the student learn, feel part of the class, and control the attrition rate? What value does a photograph add to online learning? (Hand, 2000).

Textbooks make claims about how meta communication betters relationships in various ways; however, research is not cited to uphold such claims. Therefore, since studies in the past have not examined the possible link between meta communication and relationship satisfaction within romantic relationships, a relationship between the two concepts must be addressed and tested (Alexander, 1972).

The knowledge builder must have the knowledge and experience of various forms of activities such as reviewing Experience, attitude Questions, finding Things Out, finding and using Information, role Play, preparing Written Information and problem solving and planning action: (Rashid, 1998).

Generally, distance education course materials are made up of a number of course components or learning materials, which can include any of the following: teaching texts, study guides, course guides, readers or anthologies, assignments (with or without an accompanying tutor guide), television broadcasts or videotapes, radio broadcasts or audiotapes, software or online and electronic information and data, CD-ROMs, textbooks, and laboratory materials and, contact and phone with teacher etc. (Yousuf, & et. al., 2008, p.127-129).

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

In our planet, knowledge speedily gets older for the reason rapidly developing science and technology, for learners demands in competitive education arena. Especially, distance educators are need to re-construct soon and then send their educational messages by stimulating all learning points of its target by using these new knowledge and communication technologies based on meta communication concept and knowledge building theory context beside ordinary course developers'. This not new formation but it should urgently apply to the knowledge building process for culturally and intercultural to meet learners' demands.

As is emphasized in the text, the mate-communication concept is very important, powerful and functional concept during knowledge building for preparation of the course materials in education field. In this meaning, concept is becoming more vitally item when mentioned message designing in distance and online education applications during knowledge building by distance educators.

So that, distance and online institution administrators should be encourage their own course developers for to focusing on meta communication concept and its functionality according to knowledge building theory criteria during building knowledge or re- messaging course materials process for their learners, and target's characteristically profiles.

Finally, the conceptual bases of CSILE stems from research in social sciences with specific emphasis collaborative discourse in knowledge building. The goal of CSILE is to create communication systems which archives any contribution made in the forum for future reference, revising and reflection. CSILE is grounded on the evidence from the collaborative model to foster inquiry, intellectual discourse and the social construction of knowledge. Its architecture was designed to perform powerful communal features capable of capturing the dynamic thought process involved in knowledge building whereby the powerful hypermedia features enable a space for the learners to make their contributions to the pool of knowledge.

In conclusion, any distance and open learning institution must discuss their educational course materials for re-building (at any level such as printed, audio, visual, electronic and verbal) from point of function of meta communication and knowledge building theory perspective according to today's developments and learners needs.

REFERENCES

1. Alexander, G. O. (1972). Instructional Meta communication and Self-Directed Learning. Paper presented at the International Communication Association Annual Convention (Atlanta, Georgia, April 19–22, 1972). Retrieved July 5, 2010. Available from http://eric.ed.gov/ERICWebPortal/custom/portlets/recordDetails/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED063737&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=E063737
2. Chen, P., & Chen, H. (2007). Knowledge building and technology dynamics in an online project-based learning community. *International Journal of Technology in Teaching and Learning*, 3(2), 1-16. <http://www.sicet.org/iitl/specialissue/chen.pdf> retrieved July 3, 2010.
3. Coates, G. T. (2009). Notes on Communication: A few thoughts about the way we interact with the people we meet. Free e-book, Available from <http://www.wanterfall.com>, retrieved August 3, 2010.
4. DeVito, J. (2000). *Human communication*. New York: Longman, USA.
5. DeVito, J. (2001). *The interpersonal communication book* (9th Ed.). New York: Addison Wesley Longman, Inc., USA.
6. Demiray, U. (2009). Meta Communication for Knowledge Building Process in Distance Education From Point of Meta Cognitive Structural Collaborated Model, paper presented at European Humanities University Centre for Advanced Studies and Education, CASE Visual and Cultural Studies: "Communicative Revolution? Media And Social Change In Eastern Europe After 1989", May 21-22, 2009, Vilnius, Lithuania.
7. Demiray U. (2010). Meta Communication Concept And Knowledge Building Process in Distance Education: From Point of Meta Cognitive Structural Collaborated Model, Chapter V, in T. Volkan Yuzer & Gulsun Kurubacak (eds) in *Transformative Learning and Online Education: Aesthetics, Dimensions and Concepts*, Information Science Reference (IGI Global), Hershey PA, USA, pp. 65-88, ISBN13: 9.781.615.209.859, ISBN10: 1.615.209.859, ISBN13: 9.781.615.209.866, DOI: 10.4018/978-1-61520-985-9, USA. Detailed info available from <http://www.igi-global.com/Bookstore/TitleDetails.aspx?TitleId=40264>
8. Evans, K. (2010). Verbal Communication Examples, eHow Contributor. updated: July 24, 2010, available from http://www.ehow.com/way_5256204_verbal-communication-examples.html Retrieved August 22, 2010. Read more: Best Way-Verbal Communication Examples, http://www.ehow.com/way_5256204_verbal-communication-examples.html#ixzz0xho2LSH0
9. Hand, K. (2000). A Picture or 1000 Words?, Turkish Online Journal of Distance Education- TOJDE, January 2000 ISSN 1302-6488 Volume: 1 Number: 1 Article No: 7, Turkey.
10. http://muse.jhu.edu/login?uri=/journals/american_annals_of_the_deaf/v149/149.3kelman.html
11. Mehrabian, S. Ferris, S. (1967). Inference of attitudes from non verbal communications in two channels, *Journal of Counseling Psychology*, 31, pp.248-252. Retrieved August 22, 2010, available from <http://resourcemagazine.co.uk/acatalog/lapakko.pdf>
12. Mehrabian, A. (1981) Silent messages: Implicit communication of emotions and attitudes. Belmont, CA: Wadsworth. available from <http://www.businessballs.com/mehrabiancommunications.htm> Retrieved August 22, 2010
13. Montan, P. J. & Charnov, B. H. (2008). *Management*. 4th Ed. New York. Barron's Educational Series, Inc. USA.

14. Office of superintendent of Public instruction. "communication". Washington. Available from <http://www.k12.wa.us/CurriculumInstruct/Communications/default.aspx> Retrieved August 14, 2010.
15. Reynard, R. (2009). Why Wikis? Retrieved July, 2010. Available from <http://campustechnology.com/Articles/2009/02/04/Why-Wikis.aspx>
16. Rashid, M. (1999). System of Distance Education: Study Guide for Non-Formal Education, Islamabad: National Book Foundation.
17. Scardamalia, M., & Bereiter, C. (1994). Computer support for knowledge-building communities. The Journal of the Learning Sciences, 3(3), 265-283.
18. Schwartz, G. E.; Simon, W. L.; Carmona, R. (2008). The Energy Healing Experiments. Simon & Schuster. ISBN 0743292399, USA.
19. The Difference Between Verbal and Nonverbal Communication, by an eHow Contributor. available from http://www.ehow.com/about_6763748_difference-between-verbal-nonverbal-communication.htm. Retrieved August 22, 2010. Read more: The Difference Between Verbal and Nonverbal Communication eHow.com http://www.ehow.com/about_6763748_difference-between-verbal-nonverbal-communication.html#ixzz0xhrr5esk
20. Yousuf, M. I. & et. al. (2008). Perceptions of Course Coordinators and Course Writers For Developing Distance Learning Material. Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE, April 2008 ISSN 1302-6488 Volume: 9 Number: 2 Article 6. Retrieved July 28, 2010 and available from http://tojde.anadolu.edu.tr/tojde30/pdf/article_6.pdf.

WEBLIOGRAPHY

1. <http://www.ikit.org/kb.html> Retrieved on June 1, 2010.
2. http://www.ccl-cca.ca/CCL/Reports/LessonsInLearning/RSS/LinL20070906_Building-knowledge-building-the-future.htm Retrieved on June 1, 2010,
3. http://cobweb2.louisville.edu/faculty/regbruce/bruce//mgmtwebs/commun_f98/Verbal.htm Retrieved July 8, 20109.
4. <http://tcbdevito.blogspot.com/2007/11/abcd-meta-communication.html> Retrieved July 11, 2010.
5. http://www.ehow.com/about_6763748_difference-between-verbal-nonverbal-communication.htm Retrieved August 22, 2010.
6. http://www.ehow.com/about_6763748_difference-between-verbal-nonverbal-communication.htm Retrieved August 22, 2010.

*უგურ დემირევი
თურქეთი, ანატოლიის უნივერსიტეტი*

**მეტაკომუნიკაციის კონცეფციისა და სხეულის გამოყენება როგორც
არავერბალური ხერხის გამოყენება შემეცნების პროცესში**

განხილულია მეტაკომუნიკაციის ზოგიერთი საკითხი, რომლებიც დაკავშირებულია შემეცნების პროცესში სხეულის და არავერბალური კომუნიკაციის კონცეფციის გამოყენებასთან.

Угур Демирей

Использование концепции метакоммуникации и языка телодвижений как невербального способа коммуникации в процессе познания

В данной работе рассматриваются некоторые вопросы, связанные с использованием концепции метакоммуникации и ее влиянием на процесс познания путем использования языка телодвижений и концепции невербальной коммуникации. Вербальная коммуникация может быть подкреплена целым рядом невербальных знаков, которые усиливают значение сказанного или устраняют неоднозначное его понимание. Метакоммуникация – это процесс между авторами сообщения, говорящими о процессе обучения, в отличие от их речи в процессе самого обучения. Для понимания процесса накопления знаний необходимо различать обучение как процесс познания, путем которого культурное наследие общества становится доступным последующим поколениям, и процесс накопления знаний как целенаправленное устремление увеличить культурное наследие. Динамика накопления знаний определяется как процесс по созданию и усовершенствованию идей.

Б. Л. Имнадзе

Грузинский технический университет

Речевые парадоксы и вербальная коммуникация

Ключевые слова: общение, дар речи, способность, восприятие, информация.

Природа наделила человека уникальной способностью общения с себе подобными - даром речи. Тысячелетиями люди делились этим чудесным даром с окружающими их объектами живого и неживого мира. «Ни одно из человеческих качеств не явилось столь важным для развития цивилизации, как способность добывать, распространять и применять знания; можно сказать, что цивилизация стала возможной в результате человеческого общения» [3 с.27].

Постигнув физиологический механизм действия голосового тракта, достигнув необычных технических возможностей, человек сумел создать устройства, генерирующие искусственную речь. Возможно, не далек тот день, когда человек окажется в окружении предметов, наделенных способностью говорить. Уже сейчас появились разнообразные говорящие устройства: компьютеры, читающие машины, механические переводчики ... И, хотя «ничто для нас столь обыкновенно, ничто столь просто кажется, как речь наша, но в самом существе ничто столь удивительно есть, столь чудесно, как наша речь...» говорил выдающийся русский писатель и мыслитель А.Радищев [6 с.34].

Человек без усталости совершенствует и моделирует все по своему образу и подобию. В лабораториях разных стран с головокружительной быстротой проводятся исследования в таких областях, как искусственный интеллект, аудиовизуальный вывод информации и моделирование других способов восприятия информации человеком. Однако ничто в полной мере не в силах заменит человеческую речь, ничто не может наладить полноценной коммуникации (общения), ибо язык, будучи для нас явлением «обыкновенным», а речь простым проявлением человеческих качеств (но это только кажется) на самом деле есть явление весьма сложное, многогранное и не всегда легко объяснимое. «Покрытый таинственностью, это дар человечеству, и любознательный человек найдет в нем столько казалось бы нелогичного» [1, ч.1,с.11].

Как известно, язык изучает самостоятельная наука – лингвистика, а обслуживают ее видные ученые, лингвисты, которые и устанавливают закономерности, лежащие в основе этого сложного и многогранного явления, изыскивают пути и средства, способные обеспечить взаимное общение людей. Однако в установленных, казалось бы, незыблемых закономерностях неожиданно возникают с первого взгляда научно труднообъяснимые отклонения, которые руют ту или иную парадигму коммуникации¹. Именно это обстоятельство является тем камнем преткновения, который препятствует полной замене (и слава Богу) человеческого фактора. Какими бы ни были фантастическими технические достижения, они бессильны перед живой человеческой речью. Отклонения² обнаруживаются во всех сферах лингвистики: фонетике, лексике, грамматике, так, вопреки правилу «К закону!» у всегда твердых шипящих на письме появляется т.н. мягкий знак, отклонения от правил наблюдаются при употреблении числа и рода имен существительных; вопреки логике времена глаголов могут обозначать настоящее прошедшим, прошедшее же настоящим. Трудно объяснить, почему у одних имен существительных появляются беглые гласные, а у других нет (день-дня, сон-сна, а вот сом, дом, дым, сор ...) или почему после согласных -ж-, -ш- в словах *кожи, мышцы* мы, игнорируем нормы произношения, пишем и. Почему? Например, слово *штаны* (и множество ему подобных) не имеет единственного числа? Вредит ли это процессу коммуникации, мы ответим ниже, а пока познакомимся с интересным примером из книги Н.В.Кузнецова «Круг царя Соломона».

«... ого! Теперь у меня сорок семь орешки.

- Не орешки, а орешков ... По-русски надо: сорок семь орешков .

- Орешки. Орешков ... Один орешков, два орешков ...

- Да все не так! Вот слушай да вникай: Один орешек, два орешка, три орешка, четыре орешка, пять орешков ...

- Гляди – ка ты! - четыре орешка, а пять орешков! Вот оно как: Один орешек, два орешка, а пять, стало быть, надо сказать орешков!» (3.с.11).

Неясность встречается и при образовании степеней сравнения имен прилагательных, ибо нельзя говорить: более добрее; бежал побыстрее; самый талантливейший и пр. А как понять, что числительное тысяча имеет и единственное, и множественное число, или какое число имеет числительное пятнадцать?

Отмеченное свидетельствует о множестве, казалось бы, нелогичного. Между тем при внимательном рассмотрении за редким исключением. например. употребление времен глаголов, подобные лингвистические, а порой чисто языковые парадоксы, можно утверждать, не влияют на качество коммуникации³, т.е. не нарушают содержания высказанных своих или чужих мыслей. Таким образом, мы постараемся выяснить, грубо говоря, оставляет ли после себя наша речь «след» и каково качество этого следа?⁴ Мы приходим к выводу, что след в такой интерпретации равен коммуникации. Следовательно, нужно решить, что же мы имеем в виду, говоря о коммуникации.

Слово коммуникация происходит от латинского *communiko* = делаю общими, связываю, общаюсь Под коммуникацией в человеческом обществе подразумевают

¹ Под парадигмой мы понимаем систему взглядов на термин «коммуникация».

² Это нарушение законов языка или, как мы их условно, вслед за В.В.Одницовым, называем «парадоксы».

³ Собственно, они могут быть объяснимы обращением к далекому прошлому (древнерусскому языку) либо сопоставлением близкородственных языков.

⁴ След, а кто и что оставляет след? Вот Вам и парадокс!

общение обмен мыслями, знаниями, чувствами и т.п. Коммуникация способствует развитию человека как социального существа. Именно поэтому уровень коммуникативной компетентности соотносится с уровнем проявления интеллекта и других человеческих качеств (1.с4).

Определений, данных коммуникативному процессу и коммуникации, слишком много; для нас наиболее близко определение, данное Т.Куном. Коммуникация – «одновременный процесс кодирования и передачи информации от источника и приема информации получателем сообщения. В деятельностном подходе коммуникация понимается как совместная деятельность участников коммуникации (коммуникантов), в ходе которой вырабатывается общий (до определенного предела) взгляд на вещи и действия с ними» (4.с.21).

Наш вывод: коммуникация это общение, которое обеспечивает язык коммуникантов. Говоря о языке, мы имеем в виду слова и конструкции, используемые в потоке речи. Носитель языка не задумывается, когда говорит: «Ах, как ужасно она красива», - а иностранец заикнется или, говоря «распоясался», вовсе не имеем в виду, что человек снял пояс и опустил штаны: а иностранец окажется в недоумении; мы говорим «не видно ни зги»; «у черта на куличках» и т.д., ибо прекрасно понимаем их смысл. Однако не всякому носителю языка известно, что же такое зги, кулички; не каждый ведает, откуда выражение «держать камень за пазухой»; «взять быка за рога»: «собаку съел»: «бить баклуши»; «втирать очки» А как быть с выражениями, выполняющими экспрессивно – оценочную функцию типа: обливать грязью, пускать пыль в глаза, водить за нос и т.д. и т.п.

Мы организуем речевое сообщение, а потому и должны обеспечить соответствующий уровень восприятия этого сообщения.

Наладить коммуникацию в должном объеме иностранец сумеет только ознакомившись с национально – культурной семантикой русского языка (7.с.6) А она присутствует, как это было сказано выше, на всех уровнях языка, но повторяем, не всегда мешает процессу коммуникации, что же касается слов и выражений, которые непосредственно и прямо отражают внеязыковую действительность (строение единицы языка), фразеологизмы и языковые афоризмы: пословицы, поговорки и крылатые выражения (2.с.17). Они важны не только как средство общения, но и как источник различных общественно значимых сведений для налаживания коммуникации, для контроля собственной речи, сравнения звучания произносимого слова с речевой памятью. в зависимости от которой можно говорить о «даре речи», возможности общения, зависящем от центральной нервной системы. В мозг человека либо по зрительным, либо по слуховым каналам (нервам) поступают различные импульсы (сигналы). В нашем мозгу начинается поиск в имеющемся речевом активе (словаре) и выдает соответствующие параметры речи. В результате проведенного нами анализа выясняется, что человек может оказаться в тупике его словарный «багаж» располагает словами только в их прямом значении. Так что в речевом потоке он воспринимает слова лишь в том значении, в каком его с ним познакомили. А потому, как следствие, всякие отклонения нарушают и правильный ход коммуникации. Выше отмечалось, что лингвистика это наука об общих закономерностях строения и функционирования человеческого языка. Следовательно, и изучать нужно закономерности его строения и функционирования, обогащать словарный запас обучающегося.

Допустим, мы достигли высокого качества обучения и поэтому удовлетворены имеющимися у коммуниканта знаниями (способностью самому говорить и воспринимать сказанное). Спрашивается, можно ли при этом быть уверенным, что процесс коммуникации не будет искажен? Всегда ли речь нашего «неподготовлен-

ного коммуниканта, нацеленная на слушателя, будет понята нами, или наоборот, будет понята им? Дело в том, что, повторяем, в русском языке, как впрочем и во многих других языках, множество отклонений от нормы: литературный язык резко отличается от разговорного, в рамках которого фигурирует т.н. просторечие. диалектизмы, которые во многом питают и обогащают художественную, а также разговорную речь и являются разновидностями языка, обусловленными географическими и (или) особенно социальными признаками говорящих на нем людей, и отличается от «стандартного» языка использованием некоторых специфических грамматических форм и особенно значением и употреблением лексических единиц. Блестящий пример тому отрывок из рассказа А.П. Чехова «Торжество победителя»: «Блины были такие великолепные, что выказать вам не могу, милостливый государь: пухленькие, рыхленькие, румяненькие. Возьмешь один, черт его знает, обмакнешь его в горячее масло, съешь другой сам в рот лезет. Детальями, орнаментами и комментариями были: сметана, свежая икра, семга, тертый сыр. Вам и водок целое море .» И далее: «Так укомплектовались, что папаша мой и еще далее растегнул пуговки на животе .

И стал он меня есть (т.е. издеваться – Б.И) – что ни слово то нож острый. что ни взгляд, то пуля в грудь. Червячком глядит, вытянувшись в струнку. Все мы под ним ходим».

Теперь постараемся ответить на вопрос, какова степень влияния различных видов лингвистических парадоксов на качество коммуникации⁵

При подобном подходе к вопросу можно утверждать: действительно ли лингвистические парадоксы типа написание буквы ь в таких словах как, рожь, мышь; написание в словах рожь, мыши и, а не ы ; употребление существительных только в каком-либо одном, единственном или множественном числе и т.д. Особо влиять на вербальную коммуникацию не будут, хотя в отношении времен глаголов (выше на это было указано) это утверждение не распространяется.

Другая группа это слова и словосочетания, идномы и фразеологические сочетания, на первый взгляд, хотя и противоречат логике языка, тем не менее они понятны для коммуниканта, который собственно удовлетворительно усвоил изучаемый язык. К ним относятся: у нее голова (или сердце), т.е. болит; «летает в облаках», о человеке глухая стена (или деревня); «косая сажень», «лысая гора», «хоть в лоб, хоть по лбу», «в гостях хорошо, а дома лучше», «Друзья познаются в беде», «Чует кошка, чье мясо съела», «Нет дыму без огня», «В ногах правды нет» и множество подобных. Они, как ни странно это может показаться, на качество коммуникации, как правило, не влияют. Почему? Это тема другого сообщения.

Наконец, есть одна группа парадоксов, которую иначе не классифицируешь, как нелепые .

Как понять «Голод не тетка, пирожки не поднесет» или «Собаку съел, а хвостом подавился». Иностранцы жалуются, что русский язык им не понятен, хотя вроде бы изучили его «хорошо». Друг к другу обращается после утомительного перехода «Ну-с, а теперь копыта кверху и хвост набок» .

Приведенные примеры свидетельствуют, что целое всегда значит больше, чем сумма смыслов его частей. Для подготовленного коммуниканта прекрасно известны все данные в них слова, но оказывается, можно знать «хорошо» язык, но недостаточно глубоко, а от «размера» глубины зависит качество коммуникации. Значение отдельных

⁵ В данном случае «лингвистический парадокс» название условное. Нами в нем объединены все типы встречающиеся в языке и речи «несуразности». Слушая (или произнося) ту или иную фразу, мы учитываем (должны учитывать) те внешние факторы, которые влияют на смысловое содержание фразы.

слов вовсе не достаточно для полнозначной коммуникации. Разве отдельно взятое слово есть коммуникация?

Итак, суть доклада в том, что как бы хорошо не изучил человек язык, даже при самых сердечных отношениях все равно существует некий «лимит общения», какая-то металлическая стена жесткой конструкции, куда не достучаться без знания национально-культурной семантики русского языка - это в полной мере касается и самих носителей языка.

Литература

1. Введение в теорию коммуникации «Происхождение коммуникативной деятельности» М., 2008.
2. *Верещин Е.М., Костомаров В. Г.*, «Язык и культура» . М., 1990.
3. *Williams Frederick.* The New Communications. Belmont, C.A. Wadsworth Publishing Company, 1992.
4. *Кузнецов Н.В.* «Круг царя Соломона», М., 1985.
5. *Т. Кун.* «Структура научных революций», М., 2001.
6. *Одинцов В.В.* «Лингвистические парадоксы», М., 1988.
7. *Радищев А.Н.* Избранное. С-Петербург, 1790.
8. *Фелицына В.П., Прохоров Ю.У.* «Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения». Лингвистический словарь под редакцией Е..Верещагина и В.Костомарова. М., 1979.
9. *Чехов А.П.* Избранные сочинения. М., 1946.

ბ. იმნაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ენობრივი პარადოქსები და ვერბალური კომუნიკაცია

გაანალიზებულია ენობრივი კომუნიკაციაში სიტყვის სემანტიკიდან გამომდინარე გრამატიკული დარღვევის ის სახეობები, როდესაც ენა თავად არღვევს თავის "დადგენილ" გრამატიკულ წესებს. კომუნიკაციური ინტენციის რეალიზებას შესაძლებლობის თვალსაზრისით გამოყოფილია აღნიშნულ დარღვევათა სამი ტიპი:

1. ენობრივი დარღვევები, რომლებიც გავლენას ვერ ახდენს ვერბალური კომუნიკაციის შედეგებსზე;
2. ენობრივი ცდომილებები, რომლებიც გავლენას ვერ ახდენს კომუნიკაციის შედეგზე, რაგან გასაგებია ადრესატისათვის;
3. ენობრივი დარღვევები, რომლებიც საფრთხეს უქმნის ვერბალური კომუნიკაციის ინტენციას.

გაკეთებულია დასკვნა, რომ სრულფასოვანი ენობრივი კომუნიკაციისათვის აუცილებელია საკომუნიკაციო ენის ფილოსოფიის, ფსიქოლოგიის საფუძვლების, ნაციონალურ - კულტურული სემანტიკის ცოდნა.

Imnadze B.L.

Language Paradoxes and Verbal Communication

The paper deals with those grammar violations which are connected with the semantics of word, when language violates its own grammar rules. Three types of such violations of communication realization are pointed out:

1. language violations, that do not affect the results of verbal communication;
2. language violations that do not affect the results of communication as they are obvious to the addressee.
3. language violations that threaten the intention of verbal communication.

The conclusion is that knowledge of the basis of language philosophy, psychology, national and cultural semantics are necessary for adequate language communication

Х.А. Исеева
Азербайджанский университет языков

Структурно-семантические характеристики модально-глагольных конструкций

Ключевые слова: модальные глаголы, семантика, модальность.

Важнейшая особенность модальных глаголов (МГ) — употребление только в конструкциях с предикатными актантами (КПА). Модально-глагольные конструкции, имеющие инфинитив в актантной позиции, образованы из двух непосредственно составляющих: МГ в качестве главного (вершинного) глагола (ГГ) и зависимого глагола (ЗГ), выраженного инфинитивом. В семантическом представлении ГГ КПА рассматривается как двухместный включающий предикат. Один из аргументов (семантических актантов) которого выражен предикатным словом — именем существительным или местоимением в позиции подлежащего, а второй аргумент представляет собой включенную предикатную структуру — предикатный актант (ПА) [1, 79—80].

Особенностью модально-глагольных конструкций (МГК) является несовпадение семантического и структурного планов: основная семантика предиката выражается в зависимом глаголе, тогда как главный глагол передает дополнительное предикативное значение грамматизирующего характера. МГК проявляет определенную степень структурно-семантической конденсации [1, 18] и выступает как единый член предложения.

Отмечаются различия в семантических свойствах предикатов (ПА) и операторов (ГГ) в КПА — слова-предикаты обозначают ситуацию и не участвуют в создании модальной рамки пропозиции, тогда как у операторов наблюдается обратное распределение функций: инфинитив, выступающий как зависимый компонент синтагмы, несет основную смысловую нагрузку, а личная форма выражает дополнительные характеристики действия — модальные, видовые или залоговые [2, 390; 1, 56]. Иначе говоря, содержательные различия между главными и зависимыми глаголами в КПА заключаются в том, что пропозициональные (зависимые) предикаты отражают денотативное содержание первичной ситуации, независимой от внешней оценки, а комментаторные (главные) называют некоторую вторичную ситуацию, которая фиксирует оценку этой же ситуации со стороны говорящего [1, 44]. Таким образом, первый уровень противопоставления глаголов в теории КПА — это оппозиция главных, или включающих, предикатов и зависимых глаголов, или пропозиционных, включенных, предикатов. Внутри подкласса ГГ выделяются несколько лексико-семантических типов: каузативные, модальные, фазовидовые, локутивные, глаголы субъективного восприятия и другие. Методологически важным является деление ГГ на два разряда — грамматические и модусные [1, 6; 3, 17]. Однако в терминологическом плане деление на «грамматические» и «модусные» глаголы вряд ли можно считать удачным, ввиду противоречивости критериев: формальные характеристики одного предиката противопоставляются семантике другого.

Наиболее отработанным и функционально обоснованным нам представляется логическое исчисление инвентаря значений глаголов, сочетающихся с ПА, предложенное В.Г. Гаком [4, 38—40]. Используя данную классификацию, можно постулировать потенциал плана содержания МГ как разновидности главных глаголов, образующих КПА. Семантические типы ГГ выводятся из структуры актуализированного высказывания, или речевого акта, на основе дедуктивной методики [14].

В ситуации, описываемой в высказывании, различаются две стороны: 1) предметная ситуация — само описываемое событие, включающее элементы

действительности, их характеристики и отношения между ними; 2) речевая ситуация — отношение говорящего к событию и к адресату, распределение ролей между участниками коммуникативного процесса, условия и цель общения и другие [10]. Двум аспектам ситуации соответствуют два аспекта предложения: номинативный (пропозициональное содержание, или диктум) и модально-коммуникативный (модально-коммуникативная рамка, или модус). Аналогично в семантике различаются два основных типа значений, коррелирующих, соответственно, с пропозицией и модальной рамкой — номинационные и интерпретационные [5, с. 47].

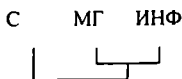
Главные глаголы в КПА отражают различные аспекты диктума, и в особенности модуса [1, 19]. Глагол вообще выполняет особую роль в концептуализации положения дел, в его семантике имплицитуются те или иные компоненты событий [6, 265]. Поэтому принципиальное значение для определения семантических типов глаголов, образующих КПА, является положение о том, что в лексеме глагола может заключаться несколько классификационных сем, т.е. один и тот же глагол может включать характеристики различных семантических типов ГГ [8]. Среди глаголов, сочетающихся с ПА, различаются диктальные, модифицирующие само действие, и пропозициональные (модусные), или глаголы пропозиционального отношения (установки).

Диктальные значения включают: 1) свойства действия (фазисность, длительность, непрерывность и т.); 2) отношение данного действия к другому действию; 3) участие другого субъекта в данном действии; 4) отношение субъекта действия (протагониста) к самому действию [9]. Значение последней группы в наибольшей степени приближается к глаголам пропозициональной установки, которые выражают отношение к действию со стороны говорящего или субъекта, устанавливающего отношение, формируя модально-коммуникативную рамку [7]. В их семантике отражаются этапы и аспекты речемыслительного акта. Глаголы пропозициональной установки объединяют следующие семантические классы глаголов: 1) восприятия, 2) чувства, 3) эпистемической модальности, 4) говорения, 5) побуждения. Модальные глаголы эпистемической и волеизъявительной семантики выражают значения, сходные соответственно с эпистемическими и иллюкутивными глаголами.

Базовая структура высказывания, различающаяся двумя рамками — коммуникативной и модальной, в реальной речи претерпевает ряд модификаций. Особенностью МГК является совмещение в одном субъекте (говорящем) роли говорящего и субъекта отношения [1, 171]. В результате происходит интеграция значений модальной и коммуникативной рамки и, следовательно, соединение эпистемической и волеизъявительной составляющей в одной лексеме — МГ. Имплицированность модального субъекта (субъекта отношения) является проявлением социального аспекта предложения. В социально ориентированном общении выраженности/невыраженности субъекта отношения способствует такой интерпретации высказывания, которое необходимо адресату. Эффект невыраженности говорящего в высказываниях с МГ (ср. *He can be there / I think he is there; He must be there/ I am sure he is there*), очевидно, связан со стремлением субъекта речи к не прямой передаче информации и желанием выразить личную точку зрения в обезличенном виде [13, с. 75—76].

Модальные глаголы как разновидность глаголов, образующих КПА, манифестируют способность сочетать в себе свойства как диктальных глаголов, так и глаголов пропозициональной установки. С одной стороны, в качестве диктальных глаголов они могут устанавливать отношения внутри пропозиции между предикатом в форме инфинитива и его субстанциональным актантом, выраженным синтаксическим субъектом. Это «внутренняя» модальная рамка, или значение предикативной

(объективной) модальности (в отличие от субъективной М, которая формирует значение модально-коммуникативной рамки). Предложения, включающие МГ в данном значении, типа: 1) John can run a mile; 2) A man can die but once; 3) The longest day must have an end можно представить в виде графа:

Особенностью предикативной М является изоморфизм между синтаксической и семантической валентностью МГ: подлежащее соотносится на сигнификативном уровне, как правило, с активным субстанциональным аргументом предиката, выраженного составным глагольным сказуемым. другой стороны, как и глаголы пропозициональной установки, МГ могут формировать модально-коммуникативную рамку. В этом случае они обозначают специфические ситуации, отражающие вербальную и психическую деятельность человека, а именно, говорящего субъекта: ср. 1) He thinks (that) she is right = I say he thinks (that she is right) и 2) She may be right = I say I think (that) she is right; 3) He orders you to leave the room = I say that he orders you to leave the room and 4) You must leave the room. = I say that I order you to leave the room.

Вводя пропозицию, модальные глаголы делают ее предметом речи, так как они отражают определенную конкретную оценку этой пропозиции со стороны коммуникантов (прагматический компонент семантики МГ, отмечаемый Дж. Личем). МГ, служащие ядром (внешней) модальной рамки, устанавливают тип отношений между источником оценки (субъектом отношения) или субъектом намерения (говорящим) и пропозицией в целом. Схематически предложения-высказывания, содержащие МГ в эпистемическом и волеизъявительном значении, типа: 1) They must have gone; 2) You can begin reading могут быть представлены графически следующим образом:

Очевидно, что модальный глагол не участвует в формировании пропозиции, а открывает валентность на коммуникативно-прагматическую составляющую.

Таким образом, введение значения модальной рамки в состав сказуемого делает объективно возможным одно из важнейших явлений — многозначность одного и того же предложения с модально-глагольным сказуемым. МГ, рассматриваемые в парадигме вершинных (главных) глаголов КПА, обнаруживают как свойства диктальных глаголов, отражающих способ приписывания признака объекту действительности, так и модусных, а именно, эпистемических и иллокутивных. Каждый из выделенных аспектов коррелирует с соответствующими значениями модальности: предикативной, эпистемической и волеизъявительной.

Высказывания, содержащие МГ, характеризуются нерасчлененностью модусного и диктумного компонентов: модальная рамка в них реализуется в пределах субъектно-предикатной структуры и может быть эксплицирована с помощью глаголов пропозициональной установки и перформативных глаголов. Предикат

THE ENGLISH ADVERBS AND THEIR FUNCTIONS IN DISCOURSE

The English adverbs are commonly divided into qualitative, quantitative and circumstantial. Circumstantial adverbs are also divided into notional and functional. The functional circumstantial adverbs are words of pronominal nature. Besides quantitative adverbs mentioned above, they include adverbs of time, place, manner, cause and result. Many of these words (now, then, here, there, therefore, moreover, furthermore, etc.) are used as text or discourse connectors.

The circumstantial adverbs of time (now, then) and place (here, there)) express a general idea of temporal and spatial orientation and essentially perform deictic functions in the broader sense. K. Hengeveld and L. Mackenzie agree that place and time adverbs can be used as predicates, that is, they can be inserted into the head position of a term phrase, thus acquiring a referential value. These authors, however, differ as to the semantic properties of such adverbs of place and time: K. Hengeveld considers them "deictic" [2], while L. Mackenzie [6] regards them as "denotative." For this reason, it seems necessary to pay attention to the question of deixis, denotation, and reference from the angle of place and time adverbs [3,6]. Deixis is defined by J. Lyons as "identification of the referent by means of some bodily gesture on the part of the speaker" [5]. If this is interpreted literally, the unmarked realization of deixis is involved: the zero point of deixis is *here* and *now*. With respect to the marked realization, deixis can refer to a place and time that do not coincide with the moment of speaking. In that case, there is more abstraction at the level of identification of the referent, but there is still deixis. The only difference is that more specific linguistic communication is needed in order to locate the referent, instead of general communication. When more specific linguistic communication is preferred, speakers use place and time adverbs or demonstrative pronouns so as to locate the referent in its proper spatial and temporal parameters. Note that some authors, like M. Halliday and R. Hassan [1], prefer the term *demonstrative reference* to account for the function of demonstrative pronouns like *this, these, that, and those*, and demonstrative adverbs like *here, there, now, and then*.

Prototypically, deixis is a property of noun phrases: entities tend to be fully specified, that is, both determined and modified. Of the two dependent functions of the noun phrase, the determiner is virtually compulsory, whereas the modifier is optional [4] Among determiners, demonstratives are of paramount importance, since they contribute to the basic spatial and temporal features of the term phrase. This is illustrated in the following examples

- a. This book (not *that* one)
- b. Those tapes (not *these* ones)

As can be seen from examples the demonstrative pronouns *this, that, those, and these* contain semantic components related to orientation. More specifically, they address at a distance. Thus, prototypically deixis is expressed through demonstrative adjectives and pronouns, which attribute deictic features to noun phrases. Less prototypically, deixis is expressed through adverbials, which attribute locational features to the clause as a whole: the adverbs *here* and *now* contribute the basic spatial and temporal features of the clause. For example:

- a. The envelop is *here* (not *there*)
- b. *There* goes the bus (not *here*)
- c. It is raining *now* (not *then*)
- d. *Then* the roof collapsed (not *now*)

At this point, it should be noted that, comparing space and time, deixis is primarily spatial and only secondarily temporal. On the time axis, deixis operates by analogy with the

space axis, time being a more abstract concept than space [5] the temporal point is a metaphorical space point, in such ways that here and now coincide, as *there* and *then* do.

Let us centre on reference now. The first question at stake is what the relationship between reference and denotation is. Both semantic functions relate linguistic entities to non-linguistic ones by identifying the members of a certain class. Although there are several differences between denotation and reference, for our purposes here it is enough to state that the term *reference* is preferable to *denotation* when dealing with place and time adverbs because the term denotation is context-independent whereas the term reference is context-dependent. Moreover, denotation can be broken down into an extensional component (identifying a class of entities) and an intentional one (identifying a defining property of a class of entities). As to adverbs of place and time, it is not obvious how the extension and the intension of these adverbial subclasses can be defined.

Both deixis and reference are prototypically functions of the noun phrase. As regards the differences between one and the other, a basic distinction between deixis and reference is that deixis is situational (physical contextual) whereas reference is linguistically contextual. Both perform an orienting function. However, orienting serves two purposes: locating and linking. Locating is proper of predicates, while linking has referring properties: it refers. In other words, the context of a text is relatively independent of the situation in which the text takes place. Reference is basically contextual. It follows the sequence of discourse, as is easily demonstrated by the way in which articles distribute with nouns in the first and subsequent mentions of a given referent forming opposition new and old given information. For example:

- a. Yesterday I saw a tiger. . . The tiger was angry.
- b. This is the one I prefer. This one is compact whereas the other one...
- c. That is the one I prefer. That one is compact whereas the other one...

As the second example illustrates, deixis is situational. When the situation changes, then the coding of deixis is also modified. The third example illustrates it with respect to the second. Put another way, deixis is relatively dependent on the situation in which the utterance takes place. This is undoubtedly associated with the fact that both deixis and pseudo-deixis make use of mutually-exclusive pairs, namely demonstrative adjectives and pronouns, personal pronouns, and the adverbs *now*, *then*, *here*, and *there*. Deixis and reference differ in this respect in the type of membership of the lexical categories just mentioned: deixis requires closed-class categories. Reference, on the other hand, gives way to members of open-class categories: reference proper requires nouns; quasi-reference, on the other hand, requires adverbs that belong to closed inventories. The analysis shows both deixis and reference serve formation of discourse.

REFERENCES

1. Halliday M.A.K. and Hasan R. 1976 Cohesion in English. London: Longman, 438 p.
2. Hengeveld K. 1992 "Parts of Speech." Layered Structure and Reference in a Functional Perspective. Ed. Mike Fortescue, Peter Harder, and I. Krisoffersen. Amsterdam: John Benjamins. p.p. 29-55
3. -1997: "Adverbs in Functional Grammar", 121-36 p.
4. Keizer E. 1992 "Predicates as Referring Expressions." Layered Structure and Reference in a Functional Perspective. Ed. Mike Fortescue, Peter Harder, and I. Krisoffersen. Amsterdam: John Benjamins. 1-27 p.
5. Langacker R. , 1991: Foundations of Cognitive Grammar II: Descriptive Application. Stanford: Stanford UP ,145 p.
6. Lyons J.: 1977: Semantics. 2 vols. Cambridge: Cambridge UP. 1996: Linguistic Semantics. Cambridge: Cambridge UP.
7. Mackenzie L. 1992, "Plases and Things".Layered Structure and Reference in a Functional

Perspective.- -2001;”Adverbs and Adpositions :The Cinderella Categories of Functional Grammar”,119-35 p.

Сабина Искендерова

Азербайджанский Университет Языков

Английские наречия и их функции в дискурсе

Статья посвящена обобщению различных взглядов об английских наречиях, их структуре, наречных суффиксах, интерпретации качественных, количественных и обстоятельственных наречий. Особое внимание уделено дейктической сущности обстоятельственных наречий. Для этой цели в статье рассматривается проблема дейксиса, наименования и референции с точки зрения наречий времени и места. Сделана попытка исследовать некоторые типы дейксиса, различия и сходства референции, наименования и дейксиса, а также их перспектив как дискурсивных коннекторов.

საბინა ისკენდეროვა

აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი

ინგლისური კილოები და მათი ფუნქცია დისკუსში

განხილულია სხვადასხვა თეაზისური ინგლისური კილოების შესახებ. წარმოდგენილია დეიქსისის სოციურტი ტიპის კლასიფიკაცია.

Л.В.Исмаилова

Академия национальной авиации Азербайджана

Психолингвистические модели синхронного перевода

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, обработка информации, восприятия речи, порождения речи.

Данная проблема представляется актуальной в связи с необходимостью оптимизации процесса подготовки лингвистов-переводчиков и, в частности, синхронных переводчиков.

Прежде чем перейти к описанию восприятия речи в процессе синхронного перевода, необходимо отметить, что в настоящее время учеными еще не выработано целостной модели, где характеризовались бы все этапы — от сенсорного восприятия поступающего сигнала до этапа порождения дискурса на языке перевода. В психолингвистической литературе мы находим детальное описание отдельных компонентов восприятия звучащей на языке оригинала речи. Итак, процесс восприятия речи состоит из следующих основных стадий:

- 1) сегментация и классификация поступающего сенсорного стимула;
- 2) обработка на уровне лексикона, включающая в себя распознавание отдельных лексических единиц и обработку информации, непосредственно связанной с ними;
- 3) пропозициональная (сентенциальная) обработка, или извлечение и сочетание синтаксической информации по отдельным словам и их порядку, для создания синтаксической репрезентации, а также интеграция этой репрезентации со смысловой информацией и картиной мира с целью интерпретации смысла на уровне предложения;

4) обработка поступающей информации на уровне дискурса, т.е. интеграция интерпретаций нескольких последовательных предложений для создания репрезентации дискурса.

Процесс восприятия звучащей речи на уровне предложения может быть, в свою очередь, разбит на несколько стадий: извлечение синтаксической структуры и создание семантических репрезентаций предложения; интерпретация этих репрезентаций в свете предшествующего лингвистического контекста; сохранение релевантной информации в долговременной памяти. Синтаксический анализ [5] представляет собой создание внутренней репрезентации предложения на основе информации, которую несут синтаксические и морфосинтаксические ассоциации каждого слова, особенно функциональных слов и их порядка. Поскольку предложения очень часто имеют смысл только в определенных лингвистических контекстах, знание фоновой (прагматической) информации, стоящей за речевым актом, используется для инферирования смысла предложения. Последним шагом в выявлении коммуникативного намерения говорящего является обработка информации, поступающей на уровне дискурса. Предполагается, что слушающий использует целый ряд стратегий для распознавания поступающего дискурса. Результатом применения этих стратегий является репрезентация дискурса в памяти в иерархической форме. В процессе восприятия дискурса слушающий постоянно находится в процессе инференции для усиления когерентности и полноты высказывания [13].

Важной задачей в характеристике восприятия речи является описание процесса обработки единиц восприятия на каждом лингвистическом уровне анализа. Значительное количество исследований посвящено данной проблеме на уровне декомпозиции поступающего сенсорного стимула и синтаксического анализа [4]. Кратко рассмотрим последний уровень, так как он иллюстрирует многие аспекты, связанные с единицами восприятия. Вопрос объема единиц обработки информации, поступающей на уровне синтаксиса, обсуждается психолингвистами уже много лет. Здесь можно выделить две противоположные точки зрения. Согласно первой анализ синтаксической структуры предложения начинается непосредственно в момент распознавания первого слова высказывания. По другой точке зрения процесс обработки на уровне синтаксиса представляет собой продолжительные дискретности (скачки), когда лексическая информация, ассоциируемая с каждым поступающим словом, пассивно аккумулируется до тех пор, пока не будет достигнута определенная синтаксически релевантная точка в предложении. Только после этого начинается синтаксический анализ. Согласно данной позиции существуют клаузуальные единицы обработки информации, и эта точка зрения берет свое начало в генеративной грамматике, в соответствии с положениями которой предполагаемые трансформации могут касаться только более крупных отрезков лексического материала.

Проблема обработки синтаксической информации усложняется тем, что предложения по своей структуре могут быть крайне неопределенны, и, следовательно, для любой короткой цепочки слов существуют несколько структурных альтернативных описаний (например, "Flying planes can be dangerous"). В данном случае слушающий (синхронный переводчик), пойдя по пути непосредственного оформления последовательно воспринимаемых лексических единиц в синтаксические структуры, может в результате провести ошибочный структурный анализ, который потребует исправления на более поздней стадии. Такой повторный анализ в ситуации синхронного перевода чрезвычайно проблематичен. С другой стороны, если слушающий задерживает процесс синтаксической обработки информации на длительный период времени, он может избежать некорректных структур, однако при этом может возникнуть проблема нехватки возможностей памяти для удержания всей неструктурированной информации.

Доминирующей точкой зрения по данному вопросу является та, согласно которой анализ лексически-кодированной семантической и синтаксической информации начинается непосредственно в момент распознавания первых слов сообщения — в силу, прежде всего, ограниченности ресурсов обработки информации.

Вопросы, касающиеся природы (дискретной или каскадной) единицы, возникающей в результате обработки поступающей лингвистической информации, также стали предметом внимания психолингвистов, особенно на стадии обработки лексикона. На уровне распознавания слова можно выделить две противоположные точки зрения. Сторонники дискретного подхода считают, что слушающий сначала идентифицирует и локализует (активирует) соответствующую лексическую единицу на основе ее формальных характеристик, и только после этого ему становится доступной семантическая и синтаксическая информация, соотносимая с конкретной лексической единицей [10]. Согласно альтернативной точке зрения, которая подтверждается некоторыми эмпирическими данными, лемматическая информация, соответствующая более чем одной потенциальной лексической единице, появляется еще до того, как происходит идентификация слова и передается на пропозициональный уровень обработки для соответствующей оценки [11].

Рассмотрим далее результаты некоторых исследований процесса речепорождения, релевантные для спонтанного перевода. Как указывают разработчики современных моделей порождения речи [2], «перевод мысли в речь» сопровождается несколькими промежуточными уровнями обработки информации. В большинстве моделей порождения речи выделяются, по крайней мере, следующие основные уровни:

1) стадия подготовки так называемого довербального (preverbal) сообщения, которое становится основой для непосредственных процессов когнитивно-лингвистической формулировки; это довербальное сообщение может рассматриваться как нелингвистическая репрезентация, состоящая из концептов и их соответствующих ролей (агент, тема, реципиент);

2) процессы грамматического кодирования, которые определяют синтаксическую структуру будущего высказывания;

3) фонологическое кодирование, или создание фонологической формы высказывания;

4) произнесение высказывания.

Три основные проблемы процесса речепорождения были в последнее время предметом рассмотрения в психолингвистике. Первая проблема — это вопрос дискретности: происходит ли полная обработка определенной части высказывания на каждом уровне перед тем, как начинается обработка информации на следующем уровне? Или обработка информации происходит «каскадообразно» — таким образом, что данный конкретный уровень обработки подвергается также частичному влиянию предшествующего уровня? Обе точки зрения находят своих сторонников и противников [8]. Вторая проблема (автономность — интеракция) касается исследования направления информационного потока при обработке материала. Согласно взглядам некоторых ученых [2] на процесс порождения речи, взаимодействие между уровнями обработки информации имеет место. Наличие такого взаимодействия объясняет некоторые явления, как, например, «эффект лексического отклонения» в речевых ошибках, когда фонематические ошибки наблюдаются в словах чаще, чем это ожидается.

Третья проблема, которой уделяют внимание исследователи, — это проблема «расширенного планирования» [3, 59]. Среди ученых существует определенное единодушие по поводу того, что речепорождение происходит инкрементно — методом приростов. Иными словами, говорящий не планирует высказывание полностью до его

артикуляции. Напротив, высказывание строится постепенно. Для этапа грамматического кодирования это означает, что говорящие способны расширять уже обработанные частичные синтаксические структуры, производя одновременно фонологическое кодирование и/или артикулируя следующую обработанную частичную синтаксическую структуру [3]. Учитывая инкрементную природу речепорождения, нерешенным до настоящего времени остается вопрос о единицах «прироста» (инкрементах) на различных уровнях обработки информации [5].

Представляется, что профессиональная подготовка синхронных переводчиков должна строиться с учетом психолингвистических особенностей процессов обработки речи на уровне восприятия и порождения, а также их взаимодействия. Так, результаты исследований процесса обработки поступающей информации на синтаксическом уровне легли в основу методического приема вычленения так называемых семантических пиков в услышанной фразе [1]. Упражнения на синтаксическое развертывание, рекомендуемые для тренинга переводчиков-синхронистов, также основаны на выводах психолингвистов о том, что обработка речи на уровне синтаксиса должна начинаться с распознавания первых поступающих лексических единиц. Тесное взаимодействие речевосприятия и речепорождения в процессе синхронного перевода и наличие некоторых общих закономерностей в двух процессах диктует необходимость формирования у будущих переводчиков автоматизированных навыков переключения на систему другого языка. Мониторинг двух параллельных речевых процессов — речи, звучащей на языке источника, и своей собственной речи на целевом языке — диктует важную для методики подготовки синхронных переводчиков в этой связи задачу: необходимость разработки специальных приемов для максимальной автоматизации навыков извлечения из памяти релевантных лексических единиц, грамматического и фонологического кодирования. Такая необходимость обусловлена тем, что значительные когнитивные усилия в ситуации синхронного перевода должны быть направлены на восприятие речи на языке источника и на контроль своего собственного высказывания на целевом языке.

Литература

1. *Алексеева И.С.* Профессиональное обучение переводчика: Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. СПб.: Институт иностранных языков. 2000.
2. *Abdullayev A.A.* Text, Meaning, and Understanding: A Communicative-Cognitive approach. Alpha Print, UMN, Minneapolis, USA, 1998
3. *Dell G.S.* A spreading activation theory of retrieval in language production // *Psychological review*, 93, 1986.
4. *Frauenfelder U. H., Schriefers H.* A psycholinguistic perspective on simultaneous interpretation // *Interpreting*, Vol. 2(1/2). John Benjamins Publishing Co., 1997.
5. *Frazier L.* Sentence processing: a tutorial review // *M. Coltheart (ed.) Attention and performance XII: the psychology of reading*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1987.
6. *Goldman-Eisler F.* Psychological mechanisms of speech production as studied through the analysis of simultaneous translation // *B. Butterworth (Ed.) Language production, Vol. 1: Speech and talk*. London: Academic Press, 1980.
7. *Levelt W.J.M.* Accessing words in speech production: stages, processes and representations // *Cognition*, 42, 1992.
8. *Levelt W.J.M., Schriefers H., Vorberg D., Meyer A.S., Pechmann T.H., Havinga J.* The time course of lexical access in speech production: a study of picture naming // *Psychological review*, 98, 1991a.

9. *Marslen-Wilson W.D.* Activation, competition and frequency in lexical access // G.T.M. Altmann (Ed.), *Cognitive models of speech processing: psycholinguistic and computational perspectives*, Cambridge, MA: MIT Press, 1990.
10. *Morton J.* A functional model of memory // D.A. Norman (Ed.), *Models for human memory*. New York: Academic Press, 1970.
11. *Norris D.* Word recognition without priming // *Cognition*, 22, 1986.
12. *Sawusch J.R.* Auditory and phonetic coding in speech // E.C. Schwab & H.C. Nusbaum (eds.), *Pattern recognition by humans and machines*. New York: Academic Press, 1986.
13. *Singer M.* Discourse inference processes // M.A. Gernsbacher (Ed.), *Handbook of psycholinguistics*, San Diego, CA.: Academic Press, 1994.

ლ. ისმაილოვა

აჭრბაჯანის ეროვნული საკვლევო აკადემია

სინქრონული თარგმანის ფსიქოლინგვისტიკური მოდელები

მოსხენებაში განხილულია თარგმანის პროცესში წარმოქმნილი ფსიქოლინგვისტიკური მოდელების თავისებურებანი.

Г. И. Курбанова

Азербайджанский университет языков

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ РАЗРЯДЫ МЕСТОИМЕНИЙ В РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКАХ

Одним из основных частей речи в языке является местоимение. Местоимения – одни из языковых единиц, присущих древнейшим лексическим слоям языков. Как пишет Г.Кязимов, морфологический строй шумерских и тюркских языков идентичен. Местоимения, используемые в шумерском языке на протяжении 6 тыс. лет, наиболее близки к современным местоимениям нашего языка. Г.Кязимов также сообщает, что в шумерском языке местоимения были четырёх видов, а именно: личные, притяжательные, указательные и вопросительные [6, 109]. В языке великих (восточных) тюрков местоимение также использовалось как сформировавшаяся часть речи [11, 197]. Орхоно-Енисейские письменные памятники прихоятся на V-VIII век. Следовательно, и до этого периода в тюркских языках существовали лексические единицы, относящиеся к этой части речи.

Как пишет А.Раджабли, в языке Орхоно-Енисейских письменных памятников существовало семь видов местоимений: личные местоимения, определительные местоимения, возвратные местоимения, обобщающие местоимения, неопределённые местоимения [11, 199].

В своей классификации разрядов местоимений А.Раджабли включает слова *kintü* (свой собственный) и *öz* (свой) в определительные местоимения, слова *bu*(этот), *şu*, *ol*, *anta*, *ança* - в указательные местоимения, *kim*(кто), *nü*(что), *kani*, *kantan*, *kantay*, *kaç* – в вопросительные местоимения, слово *kayıgı* в обобщающие местоимения, а такие слова как *nü*(что), *nüng* входят в разряд неопределённых местоимений [11, 199-226].

В свою очередь, А.Н. Кононов распределяет местоимения, используемые в Орхоно-Енисейских памятниках, по их происхождению и значению: 1) местоимения (личные, указательные и вопросительные); 2) местоимённые слова: разделительные (усилительные), неопределённые (обобщающие и отрицательные) [11, 124-138].

Стоит задуматься над вариантом разделения местоимений, предложенным А.Н.Кононовым. Есть правда в его разделении местоимений на две группы, то есть на местоимения и местоимённые слова. Ясно, что, говоря «местоимение», А.Н.Кононов имеет в виду собственно местоимения, а именно: личные, указательные и вопросительные, в то время как лексические единицы, отнесённые ко второй группе местоимений, являясь другими словами, используемыми в качестве местоимений. А.Н.Кононов включает такие слова как *öz, kentü (kǝnti)* в разделительный (усилительный) разряд местоимённых слов, *nenq (nǝnq)* - в неопределённый разряд, *qamuǵ, barça, barı (baru), üküş, qor (hamısı -vce)*- в разряд обобщённых слов, используемых в качестве местоимений [16,167-168]. Эти слова действительно отличны от собственно местоимений.

Из всех учёных, занимавшихся исследованием языка Орхоно-Енисейских письменных памятников, только А.Н.Кононов определяет две группы местоимений: собственно местоимения и местоимённые слова. Он приходит к выводу, что в состав собственно местоимений входят три разряда, а в составе местоимённых слов - четыре. Однако А.Раджабли, более глубоко занимавшийся исследованием тех же письменные памятников, разделяет используемые в языке памятника местоимения на семь групп. Различия в терминах проявляют себя, несмотря на то, что эти разделения совпадают количественно.

Исследователь тюркских языков А.М.Щербак группирует местоимения на девять разрядов по смыслу: личные, указательные, вопросительные, возвратные, притяжательные, неопределённые, отрицательные, определительные и относительные [19, 124-138]. Пять из этих разрядов местоимений, а именно: личные, указательные, вопросительные, возвратные и притяжательные местоимения традиционно изучаются и в других исследованиях. Однако заострим внимание на местоимениях, которые А.М.Щербак включает в разряд отрицательных, определительных и относительных.

А.М.Щербак отмечает, что в тюркских языках отсутствуют классические отрицательные местоимения, а в их роли выступают соединения неопределённых местоимений с глаголом в отрицательной форме. Сюда входят местоимения азербайджанского языка, такие как *heç kim, heç kimsǝ, heç kǝs*(никто), местоимения турецкого языка *hiç kimsǝ*(никто), *hiç bir*(ни один), местоимения туркменского языка *hiç kim*(никто), *hiç kǝs, hiç bir*.

Такие азербайджанские слова, как *var*(есть), *varı, hamı*(все) ~ *hamı ~ğamu, bütün*, туркменские *baarı, bütün*(весь), гагаузские *bütün*, уйгурские *barı, barça, pütün* А.М.Щербак включает в разряд определительных местоимений

А.М.Щербак отмечает, что местоимения, вошедшие в разряд относительных, образовались из вопросительных местоимений в результате конкретизации и функциональных изменений последних. В эту группу А.М.Щербак включает такие местоимения, как азербайджанское *ki* (что) и гагаузское *anı* [19, 135-138].

Как видно, местоимения, включённые А.М.Щербаком в разряд отрицательных, определительных и относительных, не являются местоимениями. Эти слова, в данном случае представленные как местоимения, могут быть включены и в другие части речи.

Исследовавший историческую морфологию азербайджанского языка Г.Мирзазаде пишет, что в этом языке существует пять разрядов местоимений, таких как личные, указательные, вопросительные, определительные и неопределённые. Из этих групп личные, указательные и вопросительные приняты большинством языковедов как разряды местоимений. Также к определительным местоимениям Г.Мирзазаде причисляет такие слова, как *hər*(каждый), *qamı, hamı*(все), *öz // özə*, к разряду неопределённых местоимений слова *kimsə*(кто-то), *kimi*(кого), *biri*(один из), *hər kəs*(каждый), *hər kim*(кто бы ни), *hər kimsə*, *heç kimsə*(никто), *filan*,(тот) *filan-filan* [3, 198-202].

Ни в азербайджанском языкознании, ни в тюркологии до сих пор нет единого мнения о разделении местоимений на разряды по значению.

Статью о местоимениях в академической грамматике 1960-го года выпуска написал Ф.Р.Зейналов. В ней он отметил, что в азербайджанском языке семь разрядов местоимений. Сюда вошли личные, указательные, вопросительные, возвратные, неопределённые, отрицательные и определительные местоимения [1, 79-92].

Из этих групп своё место в грамматиках других языков нашли такие разряды, как личные, указательные, вопросительные и возвратные местоимения.

К неопределённым местоимениям Ф.Р.Зейналов относит такие слова, как *kim*(как), *kimisə* (кого-то), *kim isə*(а кто-то), *kimsə*(кто-то), *hər kim*(кто бы ни); *nə isə*(что-то), *hər nə*(что бы ни), *nə qədər*(сколько бы ни); *nəyinsə*(чего-то), *nədəninsə*(от чего-то); *biri*(один), *birisi*, *hər bir* (каждый), *hər biri*, *hər kəs*; *bir kəs*(кое-то), *filankəs*(тот-то); *hər kəs*(каждый), *hər kəsi*, *neçəsi*(сколько-то), *bəzisi*(некоторые), *bəziəri*, *hamı*(все), *hamısı* и т.д.

К отрицательным местоимениям Ф.Р.Зейналов относит такие слова, как *heç kəs*(никто), *heç nə*(ничто), *heç biri*(ни один из), *heç bir*(ни один), *kimsə*(кто-то); к разряду определительных местоимений – слова *öz*(свой), *bütün*(весь), *hər*(каждый), *filan*(тот) и т.д. [1, 88-92]. Действительно, слова, включённые в эти группы, носят характер и оттенки неопределённости, отрицания и определительности. В данной статье у нас нет возможности провести более основательный разбор этих групп. Однако предполагаем вернуться к этому вопросу в следующих работах.

В академической грамматике 1980-го года выпуска А.Халилов написал о существующих несколько видах местоимений, а именно: личные местоимения, вопросительные местоимения, возвратные местоимения, определительные местоимения, относительные местоимения, неопределённые местоимения, а также отрицательные местоимения. Перечисленные здесь семь разрядов местоимений были отмечены и в предыдущем выпуске грамматики, за исключением относительного местоимения, которое не было указано в предыдущей грамматике.

Относительные местоимения впервые вошли в учебник и, следовательно, в грамматику азербайджанского языка в 1980 году. В этот разряд местоимений входят такие слова как, *hər kim*(кто бы ни), *hər kəs*(каждый), *hara*(куда) и т.д. Об этом разряде местоимений А.Халилов пишет так: «Во всех языках относительные местоимения, образуясь из вопросительных местоимений, по форме остаются вопросительными. Однако по смысловой нагрузке относительные местоимения отличны от вопросительных. В этом разряде местоимений отсутствует характер вопроса» [8, 180].

Как видно, в академическую грамматику азербайджанского языка 1960-го года выпуска были включены семь разрядов местоимений, тогда как уже в 1980-м году в неё вошли уже восемь разрядов.

В грамматике Азербайджанского языка, выпущенной в 1971 году на русском языке, было отмечено восемь разрядов местоимений, - а именно: личные местоимения, указательные местоимения, вопросительные местоимения, возвратные местоимения, определительные местоимения, неопределённые местоимения, отрицательные и обобщающие местоимения. К разряду обобщающих местоимений относятся следующие слова: *hami* (все), *h r  ey* (всё) [12, 79-94].

В учебнике по грамматике для вузов М.Гусейнзаде говорится о традиционных пяти разрядах местоимений. Сюда входят личные местоимения, указательные местоимения, вопросительные местоимения, неопределённые местоимения, а также определительные местоимения [3, 123-145].

К разряду неопределённых местоимений М.Гусейнзаде относит слова *kim*(кто), *kimisi*(кто-то), *kims *, *kim is *(а кто), *h r kim*(кто бы ни) и т.д., к определительным местоимениям же - такие слова, как * z*(свой), *b t n*(весь), *h r*(каждый), *filan*(тот), *eyni* (одинаковый) и т.д.

В трудах по сравнительной морфологии тюркских языков огузской группы говорится о традиционных по смыслу пяти разрядах местоимений. Здесь М.Мирзалиева отмечает следующие группы местоимений: личные, указательные, вопросительные, возвратные, а также неопределённые местоимения [9, 41-52]. Следовательно, в данном источнике указываются лишь пять разрядов местоимений.

В исследовательской работе на основе материалов по диалектике М.Исламова упоминаются шесть разрядов местоимений, а именно: личные местоимения, указательные местоимения, вопросительные местоимения, возвратные местоимения, неопределённые местоимения, а также отрицательные местоимения [5, 7-185].

Как видно из исследовательских работ Азербайджанских лингвистов, существует несколько мнений относительно разделения местоимений на разряды по смыслу. Вопрос о лексико-семантических разрядах местоимений до сих пор остаётся открытым. Постановку и решение этого вопроса, конечно, можно считать актуальным. Кроме того, точное количество лексических единиц, входящих в тот или иной разряд местоимений, также не установлено. И в этой области наблюдается различие.

Помощь в решении проблемы могут оказать исследования, проводимые в области грамматики других тюркских языков, а также русского и германских языков (например, немецкого и английского языков).

Давайте посмотрим, какие существуют мнения о разрядах местоимений в других тюркских языках - турецком, туркменском и гагаузском.

В современном турецком языке А.Н.Кононов выделяет семь разрядов местоимений, таких как личные, указательные, возвратные, вопросительные, отрицательные, неопределённые и обобщающие местоимения. В разряд обобщающих местоимений А.Н.включает слова *her* и *kimse* (кто-то) [15, 313-329].

В грамматике туркменского языка также отсутствует единое мнение относительно разрядов местоимений. В учебнике для вузов отмечаются восемь разрядов местоимений, а именно: *at  alıřmaları* (личные местоимения), *q rkezme  alıřmaları* (указательные местоимения), *soraq  alıřmaları* (вопросительные местоимения), *san  alıřmaları* (числительные или количественные местоимения), *patm lum  alıřmaları* (неопределённые местоимения), *y kluk  alıřmaları* (отрицательные местоимения), *qayıdım  alıřmaları* (возвратные местоимения), *sıpatlık  alıřmaları* (определительные местоимения) [4, 308-334].

В грамматике туркменского языка, изданной на русском языке, перечисляются восемь разрядов местоимений: личные местоимения, указательные местоимения, вопросительные местоимения, неопределённые обобщающие местоимения, определительно-разделяющие местоимения, возвратные местоимения, неопределённые местоимения и отрицательные местоимения [13, 178-205].

В грамматике гагаузского языка определяются девять разрядов местоимений: личные местоимения, местоимения уважительного обращения (сапар-господин), притяжательные местоимения, указательные местоимения, вопросительные местоимения, относительные местоимения, определительные местоимения, неопределённые местоимения, а также неопределённые отрицательные местоимения [17, 126-150].

В башкирском языке существует шесть разрядов местоимений по смыслу: личные местоимения, указательные местоимения, вопросительные местоимения, определительные местоимения, неопределённые местоимения, отрицательные местоимения, притяжательные местоимения [14, 154-160].

В академической грамматике русского языка местоимения подразделяются на четыре разряда: личные местоимения – существительные, возвратные местоимения – существительные, неопределённые и отрицательные местоимения – существительные [18, 531-538].

Рассмотрим, какие мнения существуют о лексико-семантических разрядах местоимений в германских языках.

В академической грамматике немецкого языка отмечены нижеследующие разряды местоимений: 1) личные местоимения; 2) возвратные местоимения; 3) притяжательные местоимения; 4) указательные местоимения; 5) относительные и вопросительные местоимения; 6) неопределённые местоимения [2, 324-355].

О. Мусаев классифицировал по смыслу местоимения английского языка следующим образом: 1) личные местоимения, 2) притяжательные местоимения, 3) возвратные местоимения, 4) взаимные местоимения, 5) указательные местоимения, 6) вопросительные местоимения, 7) относительные местоимения, 8) союзные местоимения, 9) определительные местоимения, 10) местоимения неопределённости, 11) отрицательные местоимения [10, 83-124].

Таким образом, являясь основной частью речи в тюркских и в других языках, местоимение с давних пор является объектом изучений. Однако в отличие от существительного, прилагательного, глагола и других основных частей речи в состав местоимения входит относительно небольшое количество слов. Кроме того, лингвисты не имеют единого сформированного мнения относительно точного количества лексико-семантических разрядов и лексических единиц, входящих в каждый из разрядов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Azərbaycan dilinin qrammatikası. Morfologiya. Bakı, 1960.
2. Dunen. Die Grammatik. Band 4. Dudenverlag, 1995.
3. Hüseyinzadə M. Müasir Azərbaycan dili. Bakı, 1973.
4. Xəzirkı zaman türkmen dili. Aşgabat, 1960.
5. İsmanov M. Türk dilində ümumiliklər (Azərbaycan dilinin dialekt materialları əsasında). Bakı, 1986.
6. Kazımov Q. Azərbaycan dilinin tarixi. Bakı, 2003.
7. Mirzəzadə H. Azərbaycan dilinin tarixi morfologiyası. Bakı, 1962.
8. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. Bakı, 1980.
9. Oğuz qrupu türk dillərinin müqayisəli qrammatikası. Bakı, 1997.

10. Oruc Türksevür (Musayev). İngilis dilinin qrammatikası. Bakı, 1997.
11. Rzəbli B. Göytürk dilinin morfologiyası. Bakı, 2002.
12. Грамматика азербайджанского языка. Баку, 1971.
13. Грамматика туркменского языка. Фонетика и морфология. Ашхабад, 1960.
14. Грамматика современного башкирского литературного языка. М., 1981.
15. Кононов А.Н. Грамматика современного турецкого литературного языка. М.-Л., 1956.
16. Кононов А.Н. Грамматика языка тюркских рунических памятников (VII-IX вв.). Л., 1980.
17. Покровская Л.А. Грамматика гагаузского языка. Фонетика и морфология. М., 1964.
18. Русская грамматика. М.1. М., 1982.
19. Щербак А.М. Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков (ИМЯ). Л., 1977.

*გ. ყურბანოვა
აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი*

ნაცვალსახელთა ლექსიკურ-სემანტიკური რიგები სხვადასხვა სისტემების ენებში

შესწავლილია ნაცვალსახელების ლექსიკურ-სემანტიკური ნაირგვაროვნება და შესატყვისობა სხვადასხვა სისტემების ენებში.

The article "The investigation of personal pronouns in the Oguz group of turk languages" has been made on the basis of Azeri, Turkish, Turkmen and Gagauz languages. Hereby the differences between these pronouns, especially, grammatical and phonetical, are pointed out. Despite all differences, reflected in these dialects' history, the acknowledgement that these languages have the same historical roots has been made.

*Tarana Mammadova
Azerbaijan State Economic University*

Sociolinguistic Analysis of Text

INTRODUCTION

Speaking about sociolinguistic aspects of text we have to mark distinction between sender and receiver of messages. We are influenced by the situation in which we receive messages, by our cultural and social relationship with the sender, by what we know and *who* we assume the sender knows. These factors take us beyond the study of language, in a narrow sense, and force us to look at other areas of inquiry – the mind, the body, society, the physical world – in fact, at everything: the context.

Analysis of text and its connexity (Enkvist,1989) can give us some insight into how sender's structure, what the sender wants to say and may be crucial factors in our judgments on whether something is well-written or not. It has also been noted that the conventions of cohesive structure differ from one language to the next and may be one of the sources of difficulty encountered in translating texts belonging to languages of different cultural background.

However, by itself, cohesion would not be sufficient to enable us to make sense of what we read. It is quite easy to create a highly cohesive text which has a lot of connections between the sentences, but which remains difficult to interpret. Note that the following text has connections such as:

I was in London last month. The capital city was located at the sea-side. The word sea consists of three letters. She doesn't like to write a letter.

It becomes clear from an example like this that the "connexity" which we experience in our interpretation of normal texts is not simply based on connections between the words. There must be some other factor which leads us to distinguish connected texts which make sense from those which do not. This factor is usually described as coherence.

The key to the concept of coherence is not something which exists in the language, but something which exists in people. It is people who make sense of what they read and hear. They try to arrive at an interpretation which is in line with their experience of the way world is. Indeed, our ability to make sense of what we read is probably only a small part of that general ability we have to make sense of what we perceive or experience in the world. N. Enkvist attaches special attention to the notion of interpretability and the role of the receptor in interpretation" as well as to the term connexity. He writes that "if we need a term to cover the sum total of cohesion and coherence, we might use connexity in such a sense. The term "connexity" is used as containing the properties of the notion of "coherence" in the mental representation attributed to a text, and "cohesion" as a connection of the elements of a sequence of sentences corresponding to a text.

If so, the equation is:

Connexity=cohesion+coherence (Enkvist, 1989)

Cohesion and coherence are considered as main standards which may be useful in the study of texts. These concepts enter as components into a discussion of textuality and meaningfulness, and we should make an attempt of integrating these concepts into a total processual description of text organization and text analysis.

With connexity we are approaching another fundamental concept which comes close to it or might even be synonymous with it in meaning. This concept is interpretability. To be meaningful a text must be interpretable, a text we cannot comprehend is not. Interpretability thus defines the borderline between, for example, certain modern poems that defy usual standards of grammaticality by using deviant language and the kind of absolute nonsense that defies all attempts at interpretation and thus fails to qualify as modern poetry or as anything meaningful. Interpretability presupposes a certain amount of structuring.

Another fundamental problem in interpretability is the role of the receiver. We know that certain texts can be perfectly meaningful to some readers and difficult or uninterpretable to others. There are people who experience modern experimental poetry as an insult. At another level, a professional text on medicine or mathematics can be readily interpretable by a person with the proper background. Thus interpretability is not only a function of the text as such but also of the knowledge the receiver brings to the text. Interpretability is not an absolute, unchangeable and permanent quality of a text but is affected by the relation of the text to a specific receiver or category of receivers. Very often the receiver must have an access to the situational context, either in its original form in connection with the speech act or in a sufficiently complete and accurate reconstruction. Loose relations exist between interpretability and connexity. If we are to establish coherence relations between parts of a text, we must first interpret the text. We receive the text, we set up various hypotheses about its proper or best interpretation and on the basis of such interpretive hypotheses we then infer what relations there must be between parts of the text, if that text is to be convex. In this sense, text interpretation is a hermeneutic process: we must have a whole, a universe of discourse, before we can see how its parts fit together

and cohere. Like parsing in Generative linguistics, text comprehension builds on an interaction between bottom-up and top-down processing.

The theory of interpreting texts focuses attention on the complex processes by which a text is produced or understood. Any interpretation of text causes producing a new text (metatext). Such approach can be applied not only to philosophy and humanities, but to all spheres of knowledge and even to social phenomena. For example, *Cold war* is considered as a type of metaphoric discourse. Reality disappears and many texts function as a reality. These texts can refer each to other by arbitrary way and their different configurations lead to new realities. But linguistic intuition opposes this approach as text is regarded, first of all, in its referential function, that is to say text about the world, not about language or another text. The success of a metaphor is the function of the socio-cultural format or frames of the sender and the receiver of text.

The receivers involvement in the creation of meaning gives us a strong argument to believe that the development of the general principles of the theory of interpreting text (due regard for the background knowledge shared by the sender and receiver, their world-views, cultural traditions, the mechanism of linguistics thinking, etc) can be observed in what has comparatively recently been described as cognitive linguistics. And although the latter covers a whole range of problems which have long proved to be of vital importance in humanities, the great role it plays in the sphere of contemporary research consists in its ability of attracting the researchers' attention away from mechanical, structural approaches, thus revealing enormous possibilities for functional-communicative view.

The socio-cultural aspect of language use must be further explored to see the inseparable relationship between language and social meaning. Some functional and critical linguistic studies reveal the close interaction and dynamism of language users. In so doing, these demonstrate how dialectal relationships are maintained and how they are translated into socio-cultural structures and social practice or discourse (van Dijk, 1998). U. Eco (with regard to sports news) considers "a discourse on a discourse about watching others' sport as a discourse" (Eco, 1999). In fact, we can build real or metaphoric world over any word, phrase or theme such as *Fire, No Smoking* or *Globalization*. This process and its result is discourse. Context emerges as the main factor here. N. Enkvist gives the following classical definition of discourse: "Thus discourse means text + context, where context contains a situational component" (Enkvist 1989, 12). Further researches have brought to understanding that discourse is based on the principle of participants or communicators cooperation. The receiver is an equal participant whose interests are equally valued. T. Van Dijk suggests that the power of discourse belongs to the power holders who often promote themselves, gain status, image and authority (van Dijk 1998). Any discourse is considered in a threefold manner – as "the use of language", as "the implantation" of certain notions into the public perception, as the interaction of social groups and individuals.

Conclusion

When the complexities of intercultural communication are analyzed and acknowledged, its significance becomes a formidable challenge. It is only in recent decades that linguists have begun to think about how they can extend their understanding of communication beyond the emphasis on linguistic and sociolinguistic competence. This understanding should help us to find out how the conceptual picture of the world, inherent in each language, is formed.

In the study of the world's cultures, it has become clear that different groups not only have different languages, they have different world views which are reflected in their languages. In the study of the world's cultures, it has become clear that different groups not only have different languages, they have different world views which are reflected in their languages. Of course, we distance ourselves from the valuable but maximalist ideas on world views/ pictures of the world first introduced by W. von Humboldt and further developed in the Sapir/Whorf hypothesis. We believe that language use reflects cultural values as shown in various studies of the relationship between social class and language, gender and language, etc. In the sense that language reflects culture, the existence of different world views should not be ignored when different languages and different discourse are studied.

Some of the issues addressed in studies of discourse include also best practices in preparing learners to become effective communicators with an understanding of how discourses vary from culture to culture. The question of how culture affects politeness, appropriacy and usage has led to research that focuses on the descriptive, not prescriptive, realm of language use. Additionally, attention should be drawn to the importance of including the study of meta-language, discourse markers, conversational routines and speech act information in language teaching. In this regard, it should be mentioned the role of gender in language study as well.

Bibliography and further reading

1. de Beaugrande R. (1980) Text, Discourse and Process toward a multidisciplinary Science of text. London.
2. Chambers J.K. (1994) Sociolinguistic Theory Blackwell.
3. van Dijk Teun A. (1998) Ideology: A Multidisciplinary Approach, London: Sage Publications.
4. Eco U. (1999) Kant and the Platypus: Essays on language and Cognition
5. Enkvist. N.E. (1989) From Text to Interpretability: A Contribution to the Discussion of Basic Terms in Text linguistics. Connexity and Coherence: Analysis of Text and Discourse Ed. By W. Heydrich. Berlin; New-York. p.369-382
6. Fairclough N.L., Wodak R. (1997) Critical discourse analysis. In: van Dijk Teun A. (ed.) Discourse studies. A multidisciplinary introduction. Vol. 2. Discourse as social interaction. 258-284. London: Sage Publications.
7. Givón T. (1990).Syntax: a function – typological introduction. Vol. 2. Amsterdam.
8. Halliday M.A.K., Hasan R. (1976), Cohesion in English. London.
9. McCarthy M. (1994) Discourse Analysis for language teachers, Cambridge: Cambridge University Press

Тарана Мамедова

Азербайджанский государственный университет языков

Социолингвистический анализ текста

Затрагивая социолингвистические аспекты текста, мы должны разграничить отправителя и получателя сообщения. Во время коммуникации мы находимся под влиянием ситуации, при которой получаем сообщение, наших культурных и социальных отношений с отправителем, наших знаний, а также наших предположений о знаниях отправителя. Все эти факторы находятся вне сообщения или текста, в узком смысле этого слова, и заставляют нас взглянуть на социолингвистические аспекты текста. Лишь в последние годы лингвисты начали задумываться о том, как они могут расширить понимание о коммуникации без уделения особого внимания лингвистической и социолингвистической компетенции. Это понимание должно помочь нам выявить, как формируется заложенная в каждом языке языковая картина мира.

*ტ. მამალოვა
აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი*

ტექსტის სოციოლოგიური ანალიზი

შესწავლილია ტექსტის სოციო-ლინგვისტიკის საკითხები. წარმოდგენილია ზოგიერთი მათი თავისებურებანი.

*Мамукян Я.А.
Пятигорский государственный лингвистический университет
(Россия)*

Теория поля – концепт – фреймовая теория: точки соприкосновения и различия (Что более отвечает лингвистическому духу современного языкознания и его практическим задачам?)

Ключевые слова: поле, концепт, фрейм, лингвокультурология.

На сегодняшний день лингвистика предлагает разнообразные теории, выявляющие и описывающие семантические и структурные отношения, существующие между единицами языка. Для исследования лексической составляющей структуры языка, его уровней особенностей современная языковедческая мысль обращается к различным научным концепциям. Три ведущих теории сегодня борются за первенство в языкознании: *полевая теория, теория концептов, фреймовая теория.*

Цель данной статьи заключается в том, чтобы установить соотношение между категорией поля и другими категориями, отражающими семантические компоненты языка, и рассмотреть моменты сопряжения и различия между этими научными концепциями.

Задача настоящей статьи – отталкиваясь от анализа обозначенных теорий, выяснить, какими исследовательским целям и задачам отвечают широко применяемые в лингвистике указанные концепции и как соотносятся эти концепции между собой.

Для разграничения данных теорий и выделения их отличительных признаков остановимся на каждой из них чуть подробнее.

1.Теория семантического поля. Как известно, *теорию поля* часто связывают с именем Й. Трира. Этот ученый разделил всю систему языка на два параллельных друг другу типа полей: а) *понятийные поля*; б) *словесные поля*, каждое из которых подразделяется в свою очередь на элементарные единицы – понятия или слова. При этом, указывал он, составные компоненты словесного поля подобно мозаике покрывают сферу соответствующего понятийного поля.

Концепция словесных полей (*Wortfelder*), разработанная Л.Вейсгербером, является в своем роде продолжением теории Трира. Он мыслил лексическую единицу чисто реляционным структурным компонентом поля: *«Словесное поле живет как целое (als Ganzes), поэтому, чтобы понять значение отдельного его компонента, надо представить все поле и найти в его структуре место этого компонента* (курсив мой – Я.М.)» [1,109].

Теоретиком концепции полевой модели языка в советском языкознании является Г.С.Щур. Подробно и обстоятельно анализ данного вопроса отражен в его работе

«Теории поля в лингвистике» (1974), в которой исследование концепций поля проводится в рамках гипотезы о существовании в языке различных типов групп, где в основе объединения лексем положены инвариативный и функциональный принципы. Согласно Щуру, поле – это «способ существования и группировки лингвистических элементов, принадлежащих к разным уровням языка, обладающих общими (инвариантными) свойствами, наряду с признаками, отличающими эти языковые единицы друг от друга» [3, 68].

Таким образом, 1) полевая концепция Трира стала теоретико-методологической базой для последующих исследователей; 2) несмотря на дальнейшее развитие полевой теории в концепциях новых авторов обнаружить последовательность в них представляется достаточно сложным; 3) лексико-семантическое поле осмысливается нами как некая понятийная группа, в составе которой можно выделить лексические подгруппы. В центре этих подгрупп находится ядро, вокруг которого структурированы лексические пласты. Обозначения этого ядра для каждой лексической подгруппы и составляют понятийную группу (понятийное поле) в целом.

II. Теория концептов. В конце XX столетия в науке о языке оформляется новое направление, возникшее на стыке лингвистики и культурологии. задачи которой можно постулировать как «реконструкция материальной и духовной культуры этноса» [4, 9]. Основу категориального аппарата этой получающей все больше сторонников дисциплины, наряду с «языковой личностью» составил «концепт».

Концепт, по Степанову, – это «как бы сгусток культуры в сознании человека; то, в виде чего культура входит в ментальный мир человека. И, с другой стороны, концепт – это то, посредством чего человек – рядовой, обычный человек – не «творец культурных ценностей» – сам входит в культуру, а в некоторых случаях и влияет на нее». С одной стороны, к структуре концепта относится все, что относится к строению понятия, с другой – в структуру концепта входит все, что делает его фактом культуры – исходная форма (этимология), история, современные ассоциации, оценки и т. д. [5].

Глубокий аналитический характер носит исследование концепта в работах Г.С. Воркача. Вкратце его выводы можно свести к следующим положениям:

1. Концепт есть «единица коллективного знания/сознания (отправляющая к высшим духовным ценностям), имеющая языковое выражение и отмеченная этнокультурной спецификой».

2. Общим в определении концепта, понятия, представления и значения служит родовый признак, но терминологизация лексемы «концепт» состоит в этнокультурной авторизации семантических единиц.

3. Выступая как производные и факультативные, к числу дефиниционных признаков лингвокультурного концепта относятся: внутренняя расчлененность, «семиотическая плотность», коммуникативная релевантность, «переживаемость», «этимологическая память» и пр. Особо значимыми здесь являются языковая абстрактность и многоуровневость [6].

В монографии «Сопоставительная этносемантика телеономных концептов «любовь» и «счастье» Воркачев определяет термин «концепт» как зонтичный, покрывающий несколько научных направлений: когнитивная психология, когнитивная лингвистика, лингвокультурология. Для него культурные концепты есть ментальные сущности, в которых «дух народа» определяет их антропоцентричность, а отсюда мосты на духовность, субъективность, социальность и «личную сферу» носителя этнического сознания [7].

Рассматривая лингвокультурный концепт как базис для синтезного исследования культуры, сознания, дискурса, Г.С. Слышкин в монографии «Лингвокультурные концепты прецедентных текстов» рассматривает концепты как ментальные обра-

зования с нечеткими границами: «*Концепт – единица, призванная связать воедино научные изыскания в области культуры, сознания и языка, т.к. он принадлежит сознанию, детерминирован культурой и опредмечивается в языке*» [8, 9].

Определяя концепт как основную единицу культурологической лингвистики, В.И.Карасик в работе «Языковой круг: личность, концепты, дискурс» понимает его как «*многомерное смысловое образование, в котором выделяются ценностная, образная и понятийная стороны*» [9, 91].

Итак, 1) концепт есть некое «хранилище» духовных и ментальных ценностей, получающее языковое оформление; 2) *культурный концепт* осмысливается нами как структура знаний, отражающая через категорию «*язык*» ↔ «*мышление*» ↔ «*культура*» конкретные мировоззренческие доминанты в их временном и культурно-парадигматическом аспекте. Эти доминанты разнятся в пределах этно-культурных традиций.

III. *Фреймовая теория*. Как известно, к нуждам лингвистики фреймовая теория М.Минского была адаптирована Ч.Филлмором. («Фреймы и семантика понимания»). Филлмор обращает внимание на группы лексем (например, названия дней недели), каждая из которых является лексическим представителем некоей единой схематизации опыта или знания. Подобные лексические группы объединяет тот факт, что «они *мотивированы, определяются и взаимно структурируются особыми унифицированными конструкциями знания или связанными схематизациями опыта...*». Такие лексические группы исследователь называет термином «*фрейм*», т.е., если мы правильно понимаем Филлмора, *фрейм* можно трактовать как группу слов, образующих логически и функционально единое целое, как лексический представитель некоторого знания, стоящего за областью словаря на предполагаемом базисе знания и практики.

В отличие от теории поля, фреймовая теория Филлмора предполагает возможность того, что говорящие могут обладать знанием слова (входящего в некоторую область лексики) даже при условии, что они вообще не знают никаких других слов из этой области или знают некоторые из них. Согласно Филлмору, концептуальные различия данных теорий характеризуются тем, что *берется за основу поиска структуры – языковые или внеязыковые факторы* [10, 53-54, 59-62].

В связи с этим следует акцентировать внимание на том факте, что *фрейм* в нашем понимании – единица мышления, аккумулирующая в себе личностные знания, индивидуальный опыт, намерения, желания, чувства и т.д. как индивида, так и определенной социогруппы, что находит отражение в концептах, из которых и состоит тот или иной фрейм.

Итак, подведем некоторые итоги и попытаемся ответить на вопрос, поставленный в заглавии данной статьи.

Современная наука о языке располагает различными подходами к описанию лексических единиц с точки зрения их системности и структурности. Основными среди них можно считать *теорию поля, теорию концептов, теорию фреймов*. Лингвокультурология, исследующая «дух народа» через его язык посредством построения тех или иных культурных концептов, основную свою задачу видит в выявлении отличительных, этноспецифических черт, зафиксированных на языковом уровне и уходящих своими корнями в историческую этноментальность. Поиск этих «особенностей» может осуществляться как на уровне внутриязыкового сравнения (например, анализ концепта «*счастье*» в вильгельмскую и гитлеровскую эпохи или тот же самый концепт, но уже трактовка с позиций светского и религиозного дискурсов), так и на уровне межкультурной коммуникации (например, концепт «*счастье*» в славянском и западноевропейском менталитетах).

Объектная база культурологической лингвистики практически не имеет границ, как впрочем, и сам концепт. Отсутствие каких бы то ни было «границ» концепта можно

объяснить тем, что один и тот же концепт имеет несколько вариантов прочтения. И дело здесь совсем не в объеме фоновых или энциклопедических знаний интерпретатора, что, по сути, есть единственные «ограничители» концепта. Эта возможность обусловлена в первую очередь мировоззренческими доминантами интерпретирующего, которые, на наш взгляд, и являются фреймами (в понимании термина *«frame-work»*), от которых впоследствии и будет зависеть «круг ассоциаций, отменков значения и в связи с этим особенности в потенциальных возможностях концепта» [11. 5]. Уже поверх этих личностных знаний носителя языка, абсорбирующих в себе его индивидуальный опыт, взгляд на мир и вещи, а отсюда и свое осмысление того, что есть хорошо и что плохо, ложатся культурные знания интерпретатора. И действительно, не будет ли иметь различные варианты прочтения концепт *«Война»*; если его интерпретаторами будут участники войны и знающий о ней из литературы «потерянного поколения» или средств массовой информации? Не будут ли их концепты иметь различное осмысление, даже при одинаковом объеме фоновых или энциклопедических знаний последних?

Как это представляется нам, при таком подходе в исследовании семантики языковых единиц (например, лингвокультурологическое исследование тезауруса определенного социально-группового диалекта) можно органично использовать и достижения фреймовой теории (Филлмор), где фрейм будет термином, разработанным для репрезентации лингвокогнитологических знаний. В таком ракурсе фрейм можно рассматривать как «строительный материал» для построения концепта, при этом уже построенный концепт сам становится «строительным материалом» для создания той или иной концептосферы.

Спорными здесь представляются два момента: а) как разграничить концепт как таковой и организацию концептуального знания внутри фрейма, проще говоря, в чем же состоит отличие концепта от фрейма? и б) когда и почему концепт можно построить без выделения в нём фреймов и наоборот.

Представляется достаточно сложным разграничить концепт как таковой и организацию концептуального знания внутри фрейма: границы между ними кажутся в некоторой степени размытыми, нечеткими. Однако, понятийная «граница» между этими категориями в лингвокультурологическом аспекте может проходить по следующим зонам: а) это прежде всего семантическое наполнение – концепт всегда больше, нежели фрейм. Фрейм относится прежде всего к мышлению (имеется в виду мышление в понимании Гоффмана); концепт – единица культуры. Фрейм организует наше знание о мире (например, фрейм *«Вожь»* в сознании рядового немца), тогда как концепт их объясняет. Разумеется, что и концепт как таковой базируется на мышлении, но с учетом ментальных и этнокультурных особенностей того или иного мышления (концепт *«Власть»* в немецком языковом сознании). Можно сказать, что фрейм «отвечает» на вопрос, как мыслит индивид, поставленный или оказавшийся в конкретных условиях, тогда как концепт «объясняет», почему он так мыслит.

б) разумеется, концепт можно построить и без выделения в нем фреймов. Это, например, возможно там, где концепт имеет четко организованную фабульную структуру (например, концепт *«Власть»* в условиях сталинской диктатуры), деление которой будет выполнять не вспомогательную функцию для восприятия реципиентом данного концепта, а, если так можно выразиться, отвлекающую функцию от основного смысла функцию. Однако фрейм в концепте играет роль своего рода главы в книге, позволяющей связать воедино введение и заключение. Это, например, наглядно иллюстрирует концепт *«Религия»*, фреймами которого могут быть *«Бог»*, *«Вера»*, *«Церковь»* или концепты, выполненные в русле лингвокомпаративистики.

Теория семантического поля, послужившая своего рода основанием для создания последующих построений для изучения лексической составляющей языка, за период

своего развития обрела различные научные интерпретации. Одни исследователи и сегодня во многом отталкиваются от Трира, другие пошли настолько далеко, что их связь с первыми построениями полевой теории первой половины прошлого столетия едва заметна. Несмотря на это, постоянное обогащение теории поля новыми научными гипотезами не дало однозначной дефиниции как термина «*семантическое поле*», так и других терминов с компонентом «*поле*» вообще. «Расплывчатость» дефиниций данных терминов лишний раз является доказательством того, что сама теория поля, далекая от желания расставить все точки над «i», еще ждет своих исследователей, достижения которых будут представлять собой выводы совершенно иного уровня абстракции научной мысли, построенной на базе уже имеющихся теорий поля или на базе модуса «*теория поля – концепт – фреймовая теория*» для всестороннего описания и исследования лексических компонентов языка. Думается, что сегодня полевая теория наиболее применима при составлении электронных словарей.

Но что же более отвечает лингвистическому духу современного языкознания и его практическим целям и задачам? Разумеется, ни одна из проанализированных в данной работе теорий не может претендовать на свою «привилегированность» как универсальная методика языковедческого анализа. А соответственно и нет однозначного ответа, на поставленный нами, по сути, риторический вопрос. Каждая из данных теорий отвечает в первую очередь лингвистическому духу самого ученого, а именно тем его целям и задачам, для решения которых используется методология одной из этих теорий. Кроме того, нельзя упускать из виду контекст, сопутствующий проводимому исследованию: является ли он сугубо лингвистическим, или его решение лежит на стыке гуманитарных наук, философии, культурологии или психолингвистики. Главным здесь представляется, на наш взгляд, то, чтобы при выборе методик на исследователя не оказывала влияние мода на те или иные научные концепции. И тогда обоснованное и вдумчивое использование теории семантического поля не превратит работу в гербарийно-коллекционное перечисление лексем. Не станет слепым подражанием новомодным лингвистическим теориям, как это произошло с апологетами концепции Трира [1, 108] или не приведет к тому, как это иногда происходит сегодня, когда в названии работы заявлен термин «*концепт*», а далее говорится о понятиях или значениях [12, 36]. Можно лишь догадываться, чем объясняется такое положение дел.

Автор данной работы, занимаясь исследованием языка немецких солдат с лингвокультурологических позиций, положил в основу анализа данного социолекта концептуально-фреймовую структуру. Анализ данного социолингвистического явления с применением фреймовой теории, а также учения о концептосфере и концептах позволяет, на наш взгляд, обнаружить некоторые важные, однако иным способом не выявляемые смыслы. Именно подход культурологической лингвистики в отличие от системно-структурного метода дает возможность исследовать этот языковой пласт на более глубинном уровне (язык как отражение менталитета, исторической судьбы нации, психологии солдата вообще), а не только как механизм обособления от остальной части общества.

Практическая ценность исследования, проведенного с учетом антропоцентрических факторов, обусловлена тем, что его выводы дополняют онтологическую картину общенемецкого языка, обнаруживают и объясняют наднациональные особенности солдатского мировоззрения в целом и этноментальные особенности солдата-немца через его лексикон, отображающий в своей семантике как психолингвистические и ментальные черты мышления немецких военнослужащих, так и культурно-политический дискурс эпохи (кайзеровская Германия, гитлеровская Германия), обнаруживающий свое воздействие на словотворческую потенцию немецких солдат.

Литература

1. Васильев Л.М. Теория семантических полей // ВЯ. – 1971. – №5. – С. 105-113.
2. Щур Г.С. Теория поля в лингвистике. – М.: Наука, 1974. – 254с.
3. Щур Г.С. О соотношении системы и поля в языке // Проблемы языкознания. – М.: Наука, 1967.
4. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 2001. – 208 с.
5. Степанов Ю.С. Концепт // Константы: словарь русской культуры. Опыт исследования. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. С. 40-76. Режим доступа: <http://philologos.narod.ru/concept/stepanov-concept.htm>
6. Воркачева С.Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа. – Краснодар, 2002. 142 с. Режим доступа: <http://kubstu.ru/docs/lingvoconcept/books.htm>
7. Воркачев С.Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов «любовь» и «счастье». – Волгоград, «Перемена», 2003. 160 с. Режим доступа: <http://kubstu.ru/docs/lingvoconcept/books.htm>
8. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов. – М.: Academia, 2000. – 141 с.
9. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
10. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. XXIII. Когнитивные аспекты языка. – С.52-92.
11. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Известия ОРЯ. Серия литературы и языка. – 1993. – т. 52. – №1. – С. 3-9.
12. Залевская А.А. Психолингвистический подход к проблеме концепта // Методологические проблемы когнитивной лингвистики / отв. ред. Стернин И.А. – Воронеж, 2001. – С. 36-44.

ი. მანუკიანი

პიატიგორსკის სახელმწიფო ლინგვისტიკური უნივერსიტეტი (რუსეთი)

ველის თეორია-კონცეპტი-ფრეიმული თეორია: შეხებისა და სხვაობის
წერტილები (რა უფრო უმასუხებს თანამედროვე ენათმეცნიერების
ლინგვისტიკურ სულისკვეთებასა და მის პრაქტიკულ ამოცანებს?)

განხილულია თანამედროვე ენათმეცნიერების ცალკეული საკითხები ველის
თეორიის, კონცეპტის და ფრეიმული თეორიის თვალთახედვის სიბრტყეზე. დასმუ-
ლია მათი პრაქტიკული მნიშვნელობის საკითხი.

Yanis Manukyan.

*Pyatigorsk State Linguistic University
(Russia)*

The article analyses the modern scientific theories, examines the lexical and semantic cohesions and the systematic character of the vocabulary in general. As a result, it raises a question of the fact how these concepts correlate and are used in linguistics today.

რუხუდან თაბუკა შვილი
ია ჩიქვინიძე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

დარგობრივი კომუნიკაცია - სოციალური ფენომენი

საკვანძო სიტყვები: დარგობრივი კომუნიკაცია, დარგობრივი ენა, სოციალური კომუნიკაცია, სოციალური სტატუსი, სოციალური ქმედება, ინტერაქცია

დარგობრივი კომუნიკაცია თითოეული პროფესიონალისთვის წარმოადგენს კოლექტთან მისი კრედიტული ურთიერთობისა და ყოველდღიური ინსტიტუციონალური საქმიანობის გასაუმჯობესებელი ნაწილს. იგი ერთი მხრივ საქმიანი სუბიექტის ყოველდღიური კომუნიკაციაა, ხოლო მეორე მხრივ, სოციალური ფენომენია, რომლის თავისებურებებისა და მახასიათებლების შესწავლა სამწუხაროდ დიდი ხნის მანძილზე არ წარმოადგენდა მეცნიერული დაკვირვების საგანს.

სპეციალურ ლიტერატურაში განახსხვავებენ სოციალურ კომუნიკაციასა და დარგობრივი კომუნიკაციის ცნებებს. სოციალურ კომუნიკაცია, რომელიც მოგვიანებით ლინგვისტურ მეცნიერებად ჩამოყალიბდა, სათავეს მე-20 საუკუნის ამერიკაში იღებს. მოგვიანებით მისი კონტურები უფრო მეტად იკვეთება და იგი შედარებით პოპოგენური ხდება, მეცნიერთა მოსაზრებების მრავალფეროვნებამ კომუნიკაციის ცნების განსაზღვრასთან დაკავშირებით უკვე 90-იანი წლებიდან ერთგვარ კონსოლიდაციას მიაღწია [1, 1999, 429].

სოციალურ კომუნიკაციის ცნებისაგან განსხვავებით, დარგობრივი კომუნიკაცია როგორც ფენომენი არაპროფესიონალისათვის არაა მარტივად რეცეფირებადი, მეკოორდირებადი თვალშისაცემი, მკაფიო საზღვრებში მოქცეული და არ გამოირჩევა პრაგმატულობის კვანტიტატურობით როგორც ყოფაში, ასევე სხვადასხვა საკომუნიკაციო პირობებში. ეს კი თავის მხრივ ართულებს დარგობრივი კომუნიკაციის ფენომენის აღქმას. განსხვავება შეიმჩნევა აგრეთვე დარგობრივი კომუნიკაციის პრობლემატიკით დაინტერესებულ მეცნიერებებში: სოციალურ კომუნიკაციას მეცნიერების სხვადასხვა დისციპლინები ეკლემენ: ფილოსოფია, ანთროპოლოგია, ბიოლოგია, ლინგვისტიკა, ფსიქოლოგია და სოციალოგია, მაშინ, როცა დარგობრივი კომუნიკაციის შესწავლას არსებითად ლინგვისტიკა და სოციოლოგიაა დაინტერესებული. დარგობრივი ენებისა და დარგობრივი კომუნიკაციის კვლევის სფეროები ძირითადად ლინგვისტიკის დარგის ანუ სოციოლინგვისტიკის ჩარჩოებშია განთავსებული, თუმცა დარგობრივი კომუნიკაციის ფართოსპექტრიანმა ფენომენმა გადალახა პრაქტიკულად ყველა დამოუკიდებელი დისციპლინის საზღვრები და შეადგინა კომუნიკაციის გარეშე თითოეულ სამეცნიერო დარგში, რის მოტივაციადაც დარგობრივი ენებისა და დარგობრივი კომუნიკაციის უწყვეტი, პერმანენტული და მუდმივად განახლებადი უზსისტენციალური სტატუსი შეიძლება მივიჩნიოთ.

დარგობრივი ენა ამა თუ იმ დარგში ოპტიმალური გაგებინების საშუალებაა, რომელიც სინტაქტიკის დონეზე თავისებური, სპეციფიკური დარგობრივი ლექსიკითა და განსხვავებული გრამატიკული საშუალებებით ხასიათდება. მისი დეფინიციის მცდელობა 70-იანი წლების დასაწყისში დაიწყო, თუმცა „დარგობრივი ენის“ ცნების საბოლოო და შეჯერებული განსაზღვრება დღემდე არ არსებობს. სხვადასხვა მეცნიერები დარგობრივ ენას სხვადასხვაგვარად განმარტავენ. ერთი რამ კი ცხადია, დარგობრივი ენა წარმოადგენს კონკრეტული სფეროს სპეციალისტებს და არა მარტო სპეციალისტებს (მაგ.

პროფესიონალსა და დილექტანტს) შორის ურთიერთობისა და გაგებინების საშუალებას. დარგობრივი კომუნიკაცია კი არის საზოგადოების ცალკეულ სფეროში ორ ან მეტ ადამიანს შორის პროფესიული, საგნობრივი თუ ინსტიტუციონალური ურთიერთდამოკიდებულების ზეპირი თუ წერილობითი კომუნიკაციის მანიფესტაცია.

დარგობრივი კომუნიკაციის, როგორც ინფორმაციის გადაცემის პროცესის ახსნას საფუძვლად უდევს სტიმულ-რეაქციის მოდელის კლასიკური პარადიგმა, რომელიც ტრადიციულად სამი ელემენტისაგან: კომუნიკატორის, იგივე ინფორმაციის გამგ-ზავნის, ინფორმაციის მიმღებისა და ერთგვარი სტიმულის ანუ შეტყობინების პროცესისაგან შედგება [1, 1999, 54].

ამ მოდელის ფარგლებში დარგობრივი კომუნიკაციის პროცესი იგივე ინფორმაციის გადაცემის პროცესია, რომლის მიხედვითაც, ინფორმაციისა და კომუნიკაციის ცნებები სინონიმური მნიშვნელობითაც შეიძლება ვიხმაროთ [5, 1998]. ამ ორი ცნების მნიშვნელობა თითქმის იმდენად იდენტურია, რომ მათი ერთმანეთისაგან გამიჯნვა ძალიან ძნელია. დარგობრივი კომუნიკაცია აღწერს პროცესს, რომლის მეშვეობითაც ინფორმაცია კონკრეტულ სფეროში კომუნიკატორისაგან ერთ ან მეტ ინფორმაციის მიმღებს გადაეცემა. ამდენად, ინფორმაცია კომუნიკაციის განუყოფელი ნაწილია [4, 2007, 7]. თუ ინფორმაცია კომუნიკაციის ობიექტია, მაშინ ბუნებრივია, რომ ადამიანი კომუნიკაციის სუბიექტს წარმოადგენს, რაც იმაზე მოუთხოვს, რომ კომუნიკაციის სუბიექტის მთავარი ფუნქცია ინფორმაციის გადაცემაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ კომუნიკატორმა კომუნიკაციურ პარტნიორს უნდა მიაწოდოს ინფორმაცია, რომელიც მას ცოდნას გაუღრმავებს, ან გააუმჯობესებს იმას, რაც არ იცის. მისთვის უცნობია და მასზე გარკვეულ რეაქციას მოახდენს. ამდენად, ინფორმაცია არის სხვაობა უკვე ცნობილსა და ახალს შორის. ინფორმაციის ცნება უკრძნობა აგრეთვე გარკვეულ სიტუაციებში ერთგვარი სტიმულია და სხვადასხვა სიგნალების რაოდენობას: რაც უფრო მრავალფეროვანია და გაურკვეველია ესა თუ ის სიტუაცია, მით უფრო მეტი ინფორმაციაა საჭირო.

კლასიკური მოდელის შემდგომმა განვითარებამ აჩვენა, რომ არ მოხდა კომუნიკატორისა და ინფორმაციის მიმღების როლთა სიმეტრიის გათვალისწინება, რადგანაც, როგორც კომუნიკატორს შეუძლია ახლი ინფორმაციის მიღება, ისე მიმღები გადასცემს სხვას ინფორმაციას. შედეგად, კომუნიკაციის პროცესი იძლევა ინფორმაციათა ურთიერთგაცვლის შესაძლებლობას და ინფორმაციის მიმღების მხრიდან გარკვეული რეაქციის გამოვლენას უწყობს ხელს. მეორეს მხრივ, ეს მოდელი ვერ აცნობიერებს სიტუაციის მნიშვნელობას, რომლიდანაც კომუნიკაცია გამომდინარეობს. დარგობრივი კომუნიკაციის პროცესზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს კომუნიკაციურ პარტნიორთა სოციალური სტატუსი, მათი გამოცდილება, შეხედულებები, ასროვნება, მიზანი და სხვ [1, 1999, 55].

სემიოტიკა, დისციპლინა, რომელიც იკვლევს ნიშანთა სისტემების ფუნქციონირების სოციალურ კანონზომიერებას, განასხვავებს ინფორმაციის გადაცემის სამ განზომილებას: სინტაქტიკა, სემანტიკა და პრაგმატიკა [6, 2006]. სინტაქსური განზომილება აღწერს ტექნიკური ინფორმაციის თეორიის პერსპექტივებს და კომუნიკატორსა და ინფორმაციის მიმღებს შორის არსებულ კომუნიკაციასა და ინფორმაციის გადაცემის პროცესში წარმოქმნილ პრობლემებს იკვლევს. ამდენად, თვალნათელია, რომ ინფორმაციის გადაცემა, როგორც კომუნიკაციური პროცესი მხოლოდ სინტაქსურ დონეზე განიხილება.

დარგობრივი კომუნიკაციის აღწერისას აუცილებელია კომუნიკაციის პროცესში გამოყენებული ნიშნებისა და სიმბოლოების მნიშვნელობის განმარ-

ტება (სემანტიკური განსომილება). როგორც კომუნიკატორი, ასევე ინფორმაციის მიმღები უნდა ფლობდნენ ნიშანთა სისტემას, რომლის მეშვეობთაც სხვადასხვა ნიშნებისა და სიმბოლოების მნიშვნელობას გაიგებენ. სემანტიკური განსომილების მნიშვნელობა იმითაა თვალნათელი, რომ თუ კომუნიკატორსა და ინფორმაციის მიმღებს სულ მცირე მსგავსი გამოცდილება არ აქვთ და არ ფლობენ შესაბამის დარგობრივ კომპეტენციას, რაც მათ საშუალებას აძლევს მიღებული ინფორმაციის მნიშვნელობა გაიგონ, მაშინ ინფორმაციის გადაცემა გაანარკვევლი კომუნიკაციის პროცესს არ ააღწერს. სინტაქსური დონისაგან განსხვავებით ინფორმაციის ცნება ალწერს არა გაგზავნილი სიგნალების რაოდენობას, არამედ ინფორმაციის მიმღების მიერ ინფორმაციის შინაარსის აღქმას, რაც მისი ცოდნის დონესა და მოქმედებულ [6, 2006].

კომუნიკაციის მნიშვნელობის ახსნა საჭიროებს იმ ქმედებებისა და ურთიერთობების აღქმას, რომლებიც დარგობრივი კომუნიკაციის პროცესში წარმოიქმნება და რასაც სემიოტიკაში მესამე განსომილება, პრაგმატიკა იკვლევს. პრაგმატიკა ალწერს ინფორმაციის გადაცემის პროცესში არსებულ ურთიერთობათა ცვლილებებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ კომუნიკაცია ყურდნობა არა მხოლოდ ინფორმაციის გადაცემას ან ყურბალური კომუნიკაციის შინაარსს, არამედ იგი სოციალურ კომპონენტებსაც შეიცავს: იმისათვის, რომ სრულყოფილად აღიქვათ კომუნიკაციის პროცესი, აუცილებელია კომუნიკაციურ პარტიორთა ქცევებს მაგ. მიმიკასა და ფესტიკულაციას ყურადღებით დაუაკვირდეთ. კომუნიკაციური პროცესის წარმართვისათვის აუცილებელია ინფორმაციის მიღება (სინტაქტიკა), ინფორმაციის სწორად გაგება (სემანტიკა) და შესაბამისი რეაგირება მიღებულ ინფორმაციაზე (პრაგმატიკა).

სემოლინგულიდან გამომდინარე, დარგობრივი კომუნიკაციის ცნება აღნიშნავს არა მარტო პროცესს, რომელიც სინტაქსურ დონეზე ხორციელდება და რომელშიც ინფორმაცია კომუნიკატორისაგან ინფორმაციის მიმღებს გადაეცემა, არამედ იგი გაიგება როგორც პროცესი, რომელშიც აუცილებელია მიღებული ინფორმაციის სწორად გაგება, მისი რეკუვიცია და მასზე სათანადო რეაქციის გამოხატვა.

დარგობრივი კომუნიკაცია არ არის მხოლოდ ინფორმაციათა ურთიერთგაცვლა. უფრო მეტიც, იგი განიხილება, როგორც ადამიანებს შორის არსებული ურთიერთდამოკიდებულება. მაქს: ეპტერი თელის, რომ სოციალური ურთიერთობა არის „სხვადასხვა ადამიანთა გარკვეული აზრისა და შინაარსის მქონე ქმედება“ [7, 2006, 34]. ამის მიხედვით, სოციალური ურთიერთობის წარმოებისათვის აუცილებელია მინიმუმ ორი ან მეტი პირი, რომლებიც კონკრეტული აზრის შესაბამისად ერთმანეთთან იკონტაქტებენ. ხოლო, როდესაც საუბარია გარკვეული აზრის მქონე ადამიანურ დამოკიდებულებებზე, ე.ი. საქმე გვაქვს ქმედებასთან. სოციალური ქმედება კი არის აქტანტებს შორის არსებული ურთიერთობა, რომელიც გარკვეული შედეგის მიღწევას ითვალისწინებს.

დარგობრივი კომუნიკაციის პროცესი აღნიშნავს სოციალურ ქმედებას. რომელიც სოციალურ ურთიერთობებში აისახება. კომუნიკაციურ პარტიორებს შორის ორმხრივ ქმედებას ინტერაქციას უწოდებენ. ანუ ტერმინი „ინტერაქცია“ აღნიშნავს ორ ან მეტ ადამიანს შორის არსებულ ურთიერთობას, რომელთა ქმედებებიც ორმხრივია.

მეცნიერთა ერთი ნაწილი დარგობრივ კომუნიკაციას ინტერაქციად მიიჩნევს. მათი აზრით „ვალკე აღებული დარგობრივი კომუნიკაცია იგივე შეტყობინება (message), რადგან არ ხდება ინფორმაციათა ურთიერთგაცვლა.

როდესაც ხდება ორ ან მეტ ადამიანს შორის ინფორმაციითა ურთიერთგაცვლა, მაშინ ეს ინტერაქციაა [8, 2000, 50].

შულც ფონ თუნიც თელის, რომ დარგობრივი კომუნიკაცია ინტერაქციაა, რადგან ის ინფორმაციის გაზიარებასა და მიმღებს შორის ორმხრივ ქმედებას ასახავს: „დარგობრივი კომუნიკაციის პროცესი არ მთავრდება იმით, რომ ინფორმაცია ერთი ადამიანისაგან მეორეს გადაეცემა. პირიქით, ყველაფერი მაშინ იწყება! მიმღები რეაგირებს მიღებულ ინფორმაციაზე და თვითონაც კომუნიკატორად იქცევა. კომუნიკატორი და ინფორმაციის მიმღები ერთმანეთზე ურთიერთქმედებენ, ანუ საუბარია ინტერაქციაზე“ [9, 2001, 82].

ის ფაქტი, რომ მეცნიერები დარგობრივ კომუნიკაციას სხვადასხვაგვარად განმარტავენ და დღემდე არ არსებობს დარგობრივი ენის საერთო შეჯერებული განსაზღვრება, ნათლად მიუთითებს იმაზე, რომ საქმე გვაქვს დარგობრივი ენისა და სოციალურ დარგობრივი კომუნიკაციის რთულ ყენომენტთან. იქიდან გამომდინარე, რომ დარგობრივი ენა არ არის ბოლომდე შესწავლილი და გამოკვლეული, არ უნდა გამოვრიცხოთ, რომ მომავალში მეცნიერები კიდევ მრავალ და საინტერესო აღმოჩენას გააკეთებენ, რაც კიდევ ერთხელ გაუსვამს ხაზს დარგობრივი ენისა და კომუნიკაციის დანიშნულებასა და მნიშვნელობას.

გამოყენებული ლიტერატურის სია:

1. Merten, Klaus (1999): Einführung in die Kommunikationswissenschaft. LIT Verlag. Munster.
2. Hahne, Anton (1998): Kommunikation in Organisationen. Westdeutscher Verlag. Opladen.
3. Wehling, Pamela (2007): Kommunikation in Organisationen. DUV – Verlag.
4. Mohr, Alexander (1997): Organisational and institutional relationship. Routledge
5. Kalmus, Michael (1998): Innerbetriebliche Kommunikation. Frankfurt/M.
6. Domke, Christine (2006): Besprechung als organisationale Entscheidungskommunikation. Walter de Gruyter.
7. Weber, Max (2006): Individuen und ihre sozialen Beziehungen. VS Verlag.
8. Watzlawick, J.H. Bearin, D.D. Jackson (2000): Menschliche Kommunikation. Bern – Stuttgart – Wien.
9. Schulz von Thun, Friedemann (2001): Das "Innere Team" und situationsgerechte Kommunikation. Rowolt. Hamburg.

რუსუდან თაბუკაშვილი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

კომუნიკაციური პარაფრაზი იურიდიულ დარგობრივ ენაში

საკუანძო სიტყვები: პარაფრაზი, კომუნიკაციური პარაფრაზი, რელიაცია, უნი-დირექციონალური, ცნებითი დონე, ონტიური დონე.

პარაფრაზი/პერიფრაზი ბერძნული სიტყვაა და აღწერას, გადმოცემას, გარდატეხას, აღწერით სიტყვასიტყვებს ნიშნავს. პარაფრაზირება სტილისტიკური ხერხია, როცა სხვის მიერ მოკლედ ნათქვამი საკუთარი სიტყვებით ვრცლად გადმოიცემა, ან პირიქით. პარაფრაზი მთელი ფრაზით ან წინადადებით გამოხატავს იმას, რაც ერთი სიტყვით შეიძლება გამოითქვას. პარაფრაზის საშუალებით რეალური საგნები და მოვლენები არაპირდაპირ, გა-

დაკერით ან პარიფრაზული მინიშნებით მოიხსენიება. ამასთან წინ წამოიწევა აღსაწერი ცნების ესა თუ ის მნიშვნელოვანი ნიშანი ან სიტუაცია. პარაფრაზის ძირითადი დანიშნულებაა სათქმელისათვის მეტი გამომსახველობის მიზნით მსმენელზე ძლერი ზემოქმედების მოსახდენად.

პარაფრაზის სამოქმედო არეალი საკმაოდ მასშტაბურია და იგი ხშირად გამოიყენება როგორც წერილობით, ასევე სუპირ მეტყველებაში. სამეცნიერო მეტყველებაში კი იგი ტერმინად ქცევის ტენდენციით ხასიათდება და, ამდენად, მიუღებელია ექსპრესიას. მიუხედავად ამისა, ხშირად ხერხდება ტერმინთა ან ტერმინისებულ გამონათქვამთა გაცოცხლება. მაგ. დეკარტეს ცნობილი გამოთქმა cogito ergo sum – “გაზროვნებ, მაშასადამე ვარსებობ”, პარაფრაზირების გზით ასე გარდაიქმნა: amo ergo sum – მიყვარს, მაშასადამე ვარსებობ”(E.Mounier.)

ტერმინებით პარაფრაზი და პარაფრაზირება მეტ(ცლერის) ლინგვისტურ ლექსიკონში აღინიშნება:

1. სინონიმური მიმართებები ლექსიკურ ერთეულებს შორის;
2. სინონიმური მიმართებები წინადადებებს შორის.

დასახელებულ ლექსიკონში თვალსაწიურებისათვის მოცემულია პარაფრაზული მიმართებების ამსახველი მაგალითები, რომელთა მიხედვითაც განასხვავებენ:

1. ლექსიკურ-იდეომატურ პარაფრაზულ მიმართებებს: Vorführdame – Mannequin – Model.

2. სინტაქსურ პარაფრაზულ მიმართებებს: Jenni hilft Maja - Maja wird von Jenni geholfen.

3. სიტუაციურ-პრაგმატულ პარაფრაზულ მიმართებებს: Am Sonntag ist ein Gastspiel der Bamberger Symphoniker in der Halle Gartlage Ich will mit dir in das Konzert am Sonntag gehen.[1]

მიუხედავად იმისა, რომ ტერმინები პარაფრაზი და პარაფრაზირება ლინგვისტოა წრეში საკმაოდ გამოყენებადი და რელევანტური ცნებებია, არ არსებობს ამ ტერმინთა ერთიანი, ექვლსა ენობრივი დონის მომცემი და მისი სამოქმედო ასპარეზის გათვალისწინებით სხვადასხვა ლინგვისტური მიმართულებების წარმომადგენელთათვის მისაღები დეფინიცია. ამას ზემომოყვანილი თვალსაწიურ მაგალითების გააზრების შედეგადაც შეიძლება მიხედვს მკითხველი თუნდაც; ამ მარტივი რეალური მონაცემების გათვალისწინებით, რომელიც სახედა: სინონიმურ მიმართებებს ლექსიკურ ერთეულებს შორის შეესაბამება პირველი მაგალითი, სინონიმურ მიმართებებს წინადადებებს შორის – მეორე, ხოლო მესამე მაგალითის აღნიშნულ ლექსიკონში არა აქვს თეორიული საფუძველი, ანუ ის ფუნდამენტური საბაზისო საფეხური, რომელიც ასახავს სინონიმურ მიმართებებს სიტუაციურ-კონტექსტუალურ, შესაბამისად, პრაგმატულ-კომუნიკაციურ დონეზე.

ამ უკანასკნელის გაუთვალისწინებლობა ან მისი უგულებელყოფა აკინიებს პარაფრაზის, როგორც უნივერსალური ენობრივი კატეგორიის ღირებულებას და სრულად ვერ ასახავს მისი მნიშვნელობის, მოქნილობისა და ლავირების უნარს.

სიკვდილურ ლინგვისტურ ლიტერატურაში პარაფრაზის ბევრ ერთმანეთის გამოშრიცხავ და ურთიერთსაპირისპირო დეფინიციებს ეხედებით, თუქცა აღნიშნულ ლიტერატურაში დეფინიციათა სიჭრელის ყონზე ერთი რამ უპირობოა: არსებობს ერთი მხრივ პარაფრაზის დეფინიცია, რომელიც სემანტიკურ მიმართებებს ეფუძნება და მათ გამოხატავს, ე.წ. ლინგვისტური პარაფრაზი და მეორე მხრივ – დეფინიცია, რომელიც პრაგმატულ-კომუნიკაციურ

მიმართებებს ეყრდნობა და მათ გადმოცემას ემსახურება, ე.წ. კომუნიკაციური პარაფრაზი. [2].

ამდენად, სახეუ გეიქს პარაფრაზის ეიწრო (სემანტიკური) და ფართე (პრაგმატულ-კომუნიკაციური) გაგება, რომელთაგან ორივე თავსდება საკუთარი მოქმედებებისა და ფუნქციონირების არეალში, ამასთან თითოეული გამოხატავს თვისობრივად განსხვავებულ სემანტიკურ და პრაგმატულ-კომუნიკაციურ მიმართებებს.

კამათის სფეროს სცილდება ის ჭეშმარიტი ფაქტი, რომ სინონიმია ორ სიტყვას შორის თანაწორუფლებიანობაა იმ თვალსაზრისით,

რომ მათი ურთიერთსინააცვლება ერთსა და იმავე კონტექსტში მისალები

და გარკვეულ შემთხვევებში აუცილებელიცაა. ასეთ შემთხვევაში ანალოგიური პრობლემა იქმნება *mutatis mutandis* წინადადებათა შორის სინონიმის დროსაც. პანდეკური აღნიშნავს, რომ ლინგვისტური, ანუ სემანტიკური პარაფრაზირება მაშინაა სახესუ, როცა ერთი წინადადების ორი ვარიაცია ერთსა და იმავეს გამოხატავს არა ნებისმიერი აღნიშნისათვის, არამედ აღნიშნათა კონკრეტული ჯგუფისთვის და არა ნებისმიერ სიტუაციაში, არამედ განსაზღვრულ კონტექსტში. [3]

აქედან გამომდინარე, ტერმინოლოგიური ანალოგიისა და სიმეტრიულობის შენარჩუნების გათვალისწინებით, იგივე შეიძლება ითქვას ფრაზებს შორის სინონიმურ მიმართებებზეც. შესაბამისად, პარაფრაზის დეფინიციაში პირველ რიგში მითაწრება ტრადიციული გაგება, რომლის მიხედვითაც პარაფრაზირების ცნებით უმთავრესად ოპერირებს ტექსტის გრამატიკა. ამ უკანასკნელისათვის იგი წარმოადგენს ედემენტარულ მეთოდს სხვადასხვა წინადადებათა სემანტიკური იდენტურობის დისალგენად. გარდა ამისა, პარაფრაზირება მოიცავს მეორე, უფრო მასშტაბურ სიერცეს, სეპირ კომუნიკაციას, რომლის პროცესშიც ხორციელდება ფრაზათა/გამონათქვამთა შორის, ან ფრაზათა ჯგუფს შორის სინონიმია, რომელსაც წყნრ სემოთ პრაგმატულ-კომუნიკაციური ეუწოდეთ, თუმცა, როგორც უკვე ითქვა. პარაფრაზის სამივე ტიპი - სემანტიკური, სინტაქსური და კომუნიკაციური შესაძლოა განვიხილოთ როგორც ერთი და იმავე ხდომილების ინტერპრეტაციის სამი სახესხვაობა, რომელიც გამოხატვის პლანში ახდენს ერთი და იმავე ხდომილების განსხვავებულ ფორმულირებასა და სტრუქტურირებას ადამიანთა გარკვეული ჯგუფისათვის. კონკრეტული სოციოლექსისათვის, და არა განურწყელად ყოველი წევნთაგანისათვის. ასევე არანაკლებ მნიშვნელოვანია დისკურსის კონტექსტის გათვალისწინებაც, რომელიც თავის მხრივ გააღუნას ახდენს და როგ შემთხვევებში განმსაზღვრელიცაა პარაფრაზის ინტერპრეტირებისათვის იმ თვალსაზრისით, რომ კომუნიკაციის მონაწილეებმა შესაძლოა არაერთგვაროვნად აღიქვან კონტექსტით განპირობებული პარაფრაზი.

სპეციალურ ლიტერატურაში ეხვლებით ორ საპირისპირო მსასრებას პარაფრაზთან დაკავშირებით: ერთნი ფიქრობენ, რომ შეუძლებელია არსებობდეს პარაფრაზული მიმართება ადეკვატური იდენტურობის თვალსაზრისით ერთ ლინგვისტურ სიდიდეს(ა) და მეორე ლინგვისტურ სიდიდეს(ბ) შორის. ამ მსასრების ავტორები საკუთარ პოზიციას იმ არგუმენტით ამყარებენ, რომ გამოხატვის დონესე ლექსიკურ ერთეულთა თითოეულ ცვლილება მსდევს თუმცა მინიმალური, მაგრამ მაინც ცვლილებები სემანტიკურ პლანტში, რაც თავის მხრივ განაპირობებს ცვლილებებს გამონათქვამის ეფექტურობის თვალსაზრისით. მას კი შედეგად მოყვება კომუნიკაციის მონა-

წილეთა მხრიდან გამონათქვამის განსხვავებული, არაერთგვაროვანი, არა-პომოგენური რეცეფცია.

ლინგვისტთა მეორე ჯგუფი თვლის, რომ სიტუაცია წარმოადგენს წინადადების არქექტივის პარაფრაზული გენერირების პროცესის წინაპირობას – ნებისმიერ წინადადებას შესაძლოა ჰქონდეს პარაფრაზირებული წინადადებების ურიცხვი რაოდენობა.[4]

ლინგვისტურ ლიტერატურაში პარაფრაზების ტიპოლოგიზაციის მცდელობის იდეა ეკუთვნის ბ. უნგვაიერს. მისი კლასიფიკაცია ეფუძნება გამოხატულების დონის ვარიაციებს, რომლებიც მან შემდეგნაირად დაჯყო:

1. მინიმალური ვარიაციის მქონე პარაფრაზები, უმნიშვნელო ცვლილებებით ლექსიკასა და სინტაქსურ სტრუქტურებში.
2. ტოტალური ვარიაციის მქონე პარაფრაზები, მასშტაბური ცვლილებებით ლექსიკასა და სინტაქსურ სტრუქტურებში.
3. ე.წ. მაქსიმალური ვარიაციის მქონე პარაფრაზები, რომლებშიც მოიაზრება გრძელი სიტყვის ჩანაცვლება მოკლე სიტყვით, შესაძლებელია უკუვარიანტიც.

ბ. უნგვაიერი მიიჩნევს, რომ პარაფრაზირება განსხვავებულ სახეს იძენს კომუნიკაციურ ნარჩობებში: არის თუ არა პარაფრაზირებული გამონათქვამი ორიგინალის მსგავსი ან მისი იდენტური, ამას განსაზღვრავენ კომუნიკანტები. უფრო კონკრეტულად კი, პარაფრაზირებით განისაზღვრება რეალაციური მიმართებები კომუნიკანტთა “კოგნიტიურ ერთეულებსა და მათ “ახსროვნების პროცესს შორის”.[5]

პარაფრაზის მნიშვნელობასუ. მის ფუნქციასუ კომუნიკაციის პროცესში და ასევე პარაფრაზის უშუალო გავლენის შესახებ კომუნიკაციის მსუელულობასუ საუბრობს ვენცელი. მის ნაშრომში „Funktionen kommunikativer Paraphrasen“ განხილულია პარაფრაზის გამოყენება დისკურსში, რომელიც სოციალური სამსახურის თანამშრომლებსა და მათ კლიენტებს შორის ხორციელდება. იგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს მარეკონსტრუირებულ პარაფრაზს, რომელსაც დიდი გავლენა აქვს თემის განვითარებასუ, რაც გამოიხატება იმით, რომ პარაფრაზირების პროცესში ადრესატმა შესაძლოა გამოამჟღავნოს შერწყეულობა, გამოეოს სუპირ გამონათქვამში ადრესანტისათვის საინტერესო ასპექტი და ეეულა დანარჩენი ნათვალოს მარგინალურად და დატოვოს ისინი უეურადლებოთ.[6]

პარაფრაზირება ინტრატრანსლატურ და ინტერტრანსლატურ ლინგვისტურ მოვლენადაც აღიქმება სოგიერთი მეცნიერის მიერ. გლუქს და ბუსმანს პარაფრაზირება ესმით როგორც წერილობითი ან სუპირი გამონათქვამის ახლებური ფორმულირება ან მათი შინაარსის გადმოცემა ერთი ენის ფარგლებში სხვა ენობრივი ერთეულებით. ისინი აღნიშნულ პარაფრაზულ პროცედურას ინტრალინგვალურ თარგმანს უწოდებენ. (“Wiedergabe des Gemeinten mit anderen Worten derselben Sprache“ bzw. „intra-linguale Übersetzung“). ავტორები თვლიან, რომ ერთი ენის ნარჩობებში ნათქვამის პარაფრაზირებისთვის გამოყენებულ სხვა სიტყვებს ძალუთ გამონათქვამის კომუნიკაციური ინტენციისა და მისი შინაარსის უკუთ ფორმულირება და ამით გამონათქვამის ლექსიკური და სტრუქტურული პოლისემიის თავიდან აცილება. პარაფრაზი შესაძლოა იყოს ექსპლიციტური და გრძელი, ასევე პრაგმატული და მოკლე, ვიდრე თვით ორიგინალი-გამონათქვამი. გარდა ამისა, პარაფრაზი შესაძლოა იყოს “ტექსტის ან გამონათქვამის თავისუფალი, მაგრამ შინაარსის შესაბამისი ტრანსფორმი სხვა ენასუ“. აღნიშნულ პარაფრაზულ პროცედურას გლუქი უწოდებს ინტერლინგვალურ თარგმანს. [7]

პარაფრაზი გამოხატავს აგრეთვე რელაციას ბუნებრივი ენის გამო-
ნათქვამსა და მეტაენის გამონათქვამებს შორის. ბუნებრივი ენის წინადადების
„თარგმან“ ხელოვნურ ენაზე ხორციელდება განსაზღვრული ინტენციით, მაგა-
ლითად, ორმაგი აზრის, მრავალმნიშვნელობის, სემანტიკური ბუნდოვა-
ნების, ამბივალენტურობის ხაზგასასმელად. ასეთ შემთხვევაში ნათელი
ეფინება შემდეგ მოსაზრებას: “როცა წინადადების პარაფრაზირებას ვახდენთ
ამბივალენტურობის მარკირებას მიზნით, მაშინ ვამჯობინებთ შევარჩიოთ არა
სიმონიძური წინადადება, არამედ უფრო მეტად ინფორმაციული წინადადება,
რომელიც ორიგინალი წინადადების კონკრეტულ ალტერნატიულ ინტერპრე-
ტაციას არ დაექვემდებარება. [8]

რობერტ მარტინი [9] განასხვავებს ლინგვისტურ პარაფრაზსა და
პრაგმატულ პარაფრაზს. მისთვის ამოსავალია ისეთი კაზუსები, როცა ერთი
კონკრეტული წინადადება ან მისი რომელიმე წევრი მიმართებაშია მეორე
წინადადების ან მისი რომელიმე წევრის იდენტურ, მსგავს ხდომილობასთან.
ასეთად იგი მიიჩნევს ეპუსერლის კლასიკურ მაგალითს: “Der Sieger von Jena”
= “Der Besiegte von Waterloo” [10].

მარტინი პრაგმატულ პარაფრაზში მოიაზრებს გამოხატულ აზრის
გამეორებას სხვა ენობრივი ნიშნებით. ცხადია, აქ იგულისხმება არა მხოლოდ
კონკრეტული ენობრივი ნიშნის შეცვლა სხვა, იდენტური ნიშნით, რომლის
დახმარებითაც გამეორებული აზრი უფრო გამჭვირვალე ხდება, არამედ ისიც,
რომ ამ პროცესში ინტეგრირებულია კანონზომიერი ფაქტობრივი მასალის
აბსტრაქტული დონის შეცვლა საჭიის ეითარების, ანუ ცალკეული კონკრე-
ტული შემთხვევის ონტიურ დონედ. აქედან გამომდინარე, გამეორება უნი-
დირექციონალურად იკითხება! ამდენად, პარაფრაზი უნიდირექციონალური
გამეორებაა სხვა ენობრივი ნიშნებით, რომლიც დროსაც ხდება ცნებითი
დონის ჩანაცვლება ონტიური დონით. [11]

ამ მოსაზრების გასათვალსაზრებლად და იმ მიზნით, რომ ნათელი
მოეფინოს იმას, თუ როგორ, სად და რა ხერხით ხორციელდება პარაფრა-
ზირება, ი.სიმონის მოქავეს განაჩენის მაგალითი იურიდიული დარგობრივი
ლიტერატურიდან. განაჩენში, ლაპარაკია ქურდობის ფაქტსა და უცხო პირის
მფლობელობაში მყოფ მოპარულ მოძრავ საგანზე, ანუ ლაპარაკია ე.წ. ფაქ-
ტობრივ მასალაზე (სისხლის სამართლის კოდექსის 242-ე პარაგრაფი).
აღნიშნული მოძრავი საგანი კერძო გასაანალიზებელ შემთხვევაში შესაძლოა
პარაფრაზირებული იყოს ნებისმიერი კონკრეტული ენობრივი ერთეულით,
როგორცაა მაგ. ძროხა, ხარი და ა.შ. დასახელებული მსხვილფეხა საქონ-
ლიდან ორივე - ძროხაც და ხარაც ცხოველთა სახეობას მიეკუთვნება და
შესაბამისად ისინი ინტეგრირდებიან არა უსულო საგანთა კლასში, როგორც
ეს კოდექსშია დაფიქსირებული, არამედ განეკუთვნებიან სულიერ არსებით
სახელთა კლასს, თუმცა იურიდიულ ტერმინოლოგიაში მათთან მიმართებაში
(იგულისხმება სულიერი არსებითი სახელები) ყველა შემთხვევაში გამოიყე-
ნება “საგანთათვის მოქმედი წესი, იმდენად, რამდენადაც კოდექსი. სხვაგვარ
ინტერპრეტაციას არ გვაძლევს.” (§ 90a, სამოქალაქო კოდექსი).

რაკი კოდექსი კონკრეტულ და ცალსახა განმარტებას არ ცნობს, გან-
ხილული მაგალითის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკენათ, რომ ცხოველებს
კანონი განიხილავს საგნებად. ტოლობა ენობრივ გამონათქვამებს შორის
“მოძრავი საგანი” = “ხარი/ძროხა” მხოლოდ უნიდირექციონალურია, რადგან,
მართალია კანონის ენით ძროხა მოძრავი საგანია, მაგრამ მიუხედავად ამისა,
ყველა მოძრავი საგანი არაა ძროხა.

ამრიგად, პარაფრაზირებით განისაზღვრება რელაციური მიმართებები ლექსიკურ, სინტაქსურ, სიტუაციურ-პრაგმატულ დონეებზე. პრაგმატულ მიმართებებს უზრუნველყოფს კომუნიკაციური პარაფრაზი. ამ უკანასკნელით განისაზღვრება რელაცია კომუნიკანტთა "კომუნიკური ერთეულებსა და მათ "აზროვნების პროცესს შორის". კომუნიკაციური პარაფრაზი განსხვავებულსა და არატრადიციულ ინტერპრეტაციას იძენს იურიდიულ დარგობრივ ენაში. მისი თვისებრივი ინდივიდუალიზმი გამოიხატება იმით, რომ დარგობრივი ენის ფონზე პარაფრაზირების პროცესი მიმდინარეობს ორი ასპექტის გათვალისწინებით: ერთი მხრივ ხდება კანონზომიერი ფაქტობრივი მასალის აბსტრაქტულ-ცნობითი დონის შეკვლა ონტიური დონით და მეორე მხრივ აღნიშნულ პროცესში ინტეგრირდება იდენტური, თუმცა სხვა ლექსიკურ-სემანტიკური ნიშნების უნიდირექციონალური გამოყენება.

გამოყენებული ლიტერატურის სია:

1. Gluck. H.: (Hrsg.) (2000): *Metzler Lexikon Sprache*. 2. überarbeitete und erweiterte Auflage. Verlag J. B. Metzler, Stuttgart / Weimar
2. Rath. Reiner (1975). „Kommunikative Paraphrasen, „In: *Linguistik und Didaktik*, 22(1975). 103-118.
3. Handwerker, Brigitte (1992): "Zum Begriff der Paraphrase in Linguistik und Übersetzungstheorie". In: *LiLi – Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 84(1992). 15-29.
4. Abraham. Werner (1988): *Terminologie der neuen Linguistik*. Tübingen: Niemeyer.
5. Ungeheuer, Gerold (1969): *Paraphrase und linguistische Tiefenstruktur*. In: *Folia Linguistica: acta Societatis linguisticae Europaeae*, 3-4 (1969). 178-227.
6. Wenzel, A. (1981): *Funktionen kommunikativer Paraphrasen. Am Beispiel von Gesprächen zwischen Burgern und Beamten am Sozialamt*. In: P. Schroder, H. Steger (Hrsg.): *Djalogforschung. Jahrbuch 1980 des Instituts für deutsche Sprache*. Düsseldorf. (Sprache der Gegenwart LIV.) 385-401.
7. Gluck. H. (Hrsg.) (2000): *Metzler Lexikon Sprache*. 2. überarbeitete und erweiterte Auflage. Verlag J. B. Metzler, Stuttgart / Weimar.
8. Bussmann, H. (Hrsg.) (2002): *Lexikon der Sprachwissenschaft*. 3. aktualisierte und erweiterte Auflage. Alfred-Kroner Verlag, Stuttgart.
9. W. V. O. Quine, 1960: *Word and Object*. Cambridge, Mass.
10. Martin, Robert (1976): *Inference, Antonymie et Paraphrase, Elements pour une theorie semantique*. Paris: Klincksieck.
11. Panzer, Ursula (Hrsg.) (1987): *Vorlesungen über Bedeutungslehre Sommersemester 1908 (Husserliana. Gessamte Werke/Edmund Husserl, Bd.26)*. Dordrecht etc.: Nijhoff.
12. Simonnaes, Ingrid (2005): *Verstehensprobleme bei Fachtexten*. Frankfurt am Main. Berlin. Bern: Peter Lang. 10

Табукашвили Русудан Михайловна
Грузинский технический университет

Коммуникационный парафраз в отраслевом юридическом языке

В основе понятия двойного парафразы – узкого (семантического) и широкого (прагматико-коммуникативного) – лежит пространство собственных действий и функционирования, и они оба могут выражать различные качественные направления: семантические и прагматико-коммуникативные.

Коммуникационный парафраз превращается в отраслевом юридическом языке в индивидуализм, что и выражается в том, что на фоне отраслевого языка процесс парафразирования протекает в двух аспектах: с одной стороны, происходит замена фактического материала законодательства с абстрактно-познавательного уровня на онтический

уровень, а с другой — наличие идентичность парафразирования, только использованного в других унидирициональных лексико-семантических знаках.

Rusudan Tabukashvili
Georgian Technical University

Communicative paraphrases in the language of Law

The essence of paraphrase (narrow -- semantic) and broad -- pragmatic-communicative) is the area of its own actions and functioning, and they both can express different qualitative senses: semantic and pragmatic-communicative.

Multifunctional nature of paraphrases is clearly manifested on the lexical, syntactical and situational-pragmatic levels. In the latter, (in the pragmatic sense) the realization of the communicative paraphrases takes place. It determines the relationship between cognitive units and the process of their understanding by the communicants. Communicative paraphrases changes into Individualism in the language of law, and on the basis of the professional language, the paraphrasing process flows in two directions: On the one hand, the core material of jurisprudence shifts from the abstract-cognitive level onto the ontic one, and on the other, there is the identity of paraphrasing, used only in the other unidirectional lexical-semantic signs.

ციტინო ხვედელიძე
თსუ

„სახის“ გადარჩენის სტრატეგიები და თხოვნის სამეტყველო აქტი

საკანძო სიტყვები: სახე, სახის გადარჩენის სტრატეგია, თხოვნის სამეტყველო აქტი, ქარაგმა, თავაზიანობა

ცნობილია, რომ ტერმინი „სახე (Face) გულისხმობს ადამიანის სოციალური იმიჯს, სოციალურ აზრს, რომელიც ყველას აქვს და ითვლება, რომ საყოველთაოდ აღიარებულია და მიღებული. ყოველდღიური ურთიერთობისას ადამიანები მოუელღიან, რომ მათი იმიჯი ისევე, როგორც მათი „სახის“ სურვილები (Face wants) სათანადოდ იქნება აღქმული და გაგებული საზოგადოების წევრების მიერ. იმ შემთხვევაში, თუ მოსაუბრის ნათქვამმა არ გაამართლა მსმენელის მოლოდინი და ამით ზიანი მიადგა მის იმიჯს, საქმე გვაქვს ე.წ. „სახის“ დაკარგვის საშიშროებისადმი მიმართულ ქმედებასთან (Face Threatening Act). ამიტომ, სიტყვიერი კომუნიკაციის პროცესში მოსაუბრენი ცდილობენ შეინარჩუნონ ერთმანეთის „სახე“ შესაძლო შეზღავნებისაგან, რათა კომუნიკაცია შედგეს.

კომუნიკაციის პროცესს ხშირად ართულებს იმის არცოდნა, თუ რა შემთხვევაში რისი თქმა არის მართებული და სიტუაციისათვის შესაფერისი. დაუფრქვებლად წარმოთქმული ფრაზები ზოგჯერ არასასურველ გავლენას ახდენენ ადამიანთა ურთიერთობაზე და ამ შემთხვევაში „სახის“ რღვევას აქვს ადგილი.

ნაშრომში განხილულია „სახის“ გადარჩენის სტრატეგია თხოვნის სამეტყველო აქტის განხორციელების პროცესში.

თხოვნის, როგორც ერთ-ერთი ღირებულებული აქტის თავისებურება ის არის, რომ მისი სემანტიკა ინფორმაციულ მნიშვნელობას არ გულისხმობს.

მისი მეშვეობით მოქმედი ცდილობს ზემოქმედება მოახდინოს მსმენელზე იმ მხრივ, რომ აიძულოს იგი შეასრულოს პროპოზიციაში მოცემული მოქმედება: მისი მეშვეობით მოსაუბრე სიტყვებს მიუსადაგებს სამყაროს და ცვლის ექსტრალინგვისტურ რეალობას. ამაში მდგომარეობს ამ სამეტყველო აქტის ილკაციური ძალა. მოქმედების განხორციელებით დაინტერესებულია მოსაუბრე. აქედან გამომდინარე, წაქეზება-იძულების წყარო მოქმედია, ხოლო შემსრულებელი – მსმენელი. მოქმედების განხორციელებას სარგებელი მოაქვს მოქმელისათვის, მაგრამ გადაწყვეტილებას, შესრულდეს თუ არა მოქმედება, იღებს მსმენელი. თხოვნის სამეტყველო აქტი სწორედ იმით განსხვავდება ბრძანებისაგან თუ მოთხოვნისაგან, რომ მოქმედების შესრულების აუცილებლობა მკაფიოდ არ არის გამოხატული, ეს მსმენლის ნება-სურვილზეა დამოკიდებული, თუმცა მოქმედი მოელის, რომ მისთვის სასურველი მოქმედება განხორციელდება იმისდა მიუხედავად, ეს სურს თუ არა ადრესატს.

ნებისმიერ ენას მდიდარი არსენალი აქვს თხოვნის წამოასახტავად. თხოვნის სამეტყველო აქტის წარმატებულობა გარკვეული წინაპირობების შესრულებით არის განპირობებული. ეინაიდან ეს აქტი გულისხმობს გარკვეულ ძალდატანებას მოქმელის მხრიდან, საკუთარი სათხოვარის თავისმობხევეას, ენობრივი სტრატეგიის არჩევა დამოკიდებულია შემდეგ ფაქტორებზე: 1) რამდენად ძნელი და უსიამოა თხოვნა, 2) მხარეებს შორის არსებული სოციალურ-ფსიქოლოგიური დისტანცია და 3) ნაცნობობის ხარისხი. ყველა ეს ექსტრალინგვისტური ფაქტორი განაპირობებს ამა თუ იმ ლინგვისტური მოდელის არჩევას, რათა ინტერაქციის პირობებში შენარუნდეს კომუნიკანტთა როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი „სახე“.

ყველაზე უსაფრთხო სტრატეგიად ითვლება ისეთი მოდელები, სადაც თხოვნის ილოკაციური ძალა ექსპლიციტურად არ არის გამოხატული. ამ სტრატეგიას მოქმელი ირჩევს იმ შემთხვევაში, როდესაც არ სურს პირდაპირ დაასახელოს თავისი იმპოზიტორი განზრახვა – მსმენელს სასურველი მოქმედება შეასრულებინოს. ასეთ შემთხვევაში მოქმელი ადწერს რაიმე არასასურველ ვითარებას. ასეთ გამონათქვამებს არა-კონვენციალურ ირიბ დონეს უწოდებენ (non – conventional indirect level), ე.წ. „ღია აქტებს“ (open-ended acts). აქ ან ნაწილობრივი რეფერენციაა ობიექტზე, რომლის ჩართვა სამეტყველო აქტის სტრუქტურაში აუცილებლობას წარმოადგენს

Why is the window open?

ან გამონათქვამი ქარაგმის სახეს იღებს, რომლის ინტერპრეტაცია მხოლოდ პრაგმატიკული კონტექსტის დონეზეა შესაძლებელი.

I don't seem to have any cigarettes on me.

ქარაგმაში, ცხადია, ყველაზე დაბალი ხარისხითაა ილოკაციური ძალა და იმპოზიციაც, შესაბამისად, შერბილებულია. მოქმედება ასეთ გამონათქვამებში დაკონკრეტებული არ არის, მსმენელს არ მიეწერება მოქმედების აგენტის როლი. მსმენელი თავად უნდა მიხედეს მოქმელის სურვილს. ანუ, მსმენელმა გამონათქვამი უნდა აღიქვას, როგორც თხოვნის ილოკაციური ძალა. უფრო მეტიც: მსმენელი უნდა მიხედეს, რომ ეს მოქმედება მის მიერ უნდა შესრულდეს. ასეთი გამონათქვამი არ ისახავს მიზნად ექსპლიციტურად გადმოსცეს საკომუნიკაციო ინტენცია. პირიქით, საკომუნიკაციო ინტენციის შეფარვით გადმოცემა სწორედ რომ გამიზნულად ხდება. მსმენლის ეალია გამოიწინოს მოქმელის ნაგულისხმევი მნიშვნელობა. ზედაპირულ სტრუქტურასა და ნაგულისხმეობას, ანუ ილოკაციურ ძალას შორის პირდაპირი შესაბამისობა დარღვეულია და ამდენად მსმენელმა უნდა დაადგინოს, რომ

გამონათქვამი მხოლოდ სედაპირულ სტრუქტურაში გადმოცემულ მნიშვნელობას არ გადმოსცემს.

პირდაპირობის ყველაზე დაბალ დონეზე, ანუ „ქარაგმის“ (hint) შემთხვევაში, სადაც მოქმედის იმპორსიცია ვერბალურად არ არის გამოხატული, მსმენელი თავისუფალია. მის შუქლია უგულვებელკოს გამონათქვამი და რეაქცია არ აჩვენოს. ასეთი სტრატეგია ყველაზე მეტად შეიცავს თავის არიდების ელემენტს. მოქმედი მსგავს სიტუაციაში ირჩევს „გადაწვევტილებას“ თითქოს სახის შელაპარაკების სხადის და არც სხადის (Brown and Levinson, 1987:20). მოქმედი ფრთხილი და მოკრძალებულია. იგი უფროხილდება ადრესატის უარყოფით სახეს (ადამიანის სურვილი, იყოს თავისუფალი) იმით, რომ მას განზრახული აქვს მსმენელს არ მოახვიოს თავს საკუთარი სურვილები და არ დაურღვიოს თავისუფლება. მსმენელსაც ელის სახის დაკარგვის საშიშროება, რადგან მასაც შუქლია არ შეასრულოს მოქმედისათვის სასურველი მოქმედება (ტროსბორგი 1995).

რასაკვირველია მსმენელი, როგორც წესი, ხედება რა იგულისხმება ამგვარ გამონათქვამებში, მაგრამ ამ შემთხვევაში მთავარია ის, რომ მას აქვს თავისუფლება სახის რღვევა თავიდან აიცილოს. ამ შემთხვევაში მოქმედის დადებითი სახე შენარჩუნებულია იმით, რომ მან იტყუება ძალდატანება არ გამოხატა, ამავე დროს მან საყრდხე არ შუქმნა მსმენლის უარყოფით სახეს. მის თავისუფლებას.

სახის ვადარნენის თვალსაზრისით შეგვიძლია დავასახელოთ კიდევ ერთი სტრატეგია, ე.წ. კონვენციური ირიბი დონე (conventional indirect level). ეს იგივეა, რაც სერლის ირიბი სამეტყველო აქტები. ამ შემთხვევაშიც გამონათქვამის შინაარსი და ფუნქცია არ ემთხვევა ერთმანეთს. ძირითადად გამონათქვამი კითხვითი წინადადების ფორმას იღებს. კომუნიკატები ამ შემთხვევაში არ უღრმავლებიან ნათქვამის სიტყვა-სიტყვით მნიშვნელობას, ვინაიდან სამეტყველო აქტის ინტენციაა მოსაუბრის სურვილი, რომ გამონათქვამის პროპოსიციაში მოცემული მოქმედება აღქმულ იქნას, როგორც თხოვნა, რასაც მსმენლის რეაქცია უნდა მოჰყვეს. სამეტყველო აქტით მსმენელი გადმოსცემს უფრო მეტ ინფორმაციას, ვიდრე ეს ენობრივად არის გამოხატული. ირიბი სამეტყველო აქტების შემთხვევაში გამონათქვამის ორი ილოკაციური ძალა აქვს: “One illocutary act is performed indirectly by way of performing another” (Searle 1975).

თხოვნის ირიბი სამეტყველო აქტების ორი ასპექტი შეიძლება დასახელებს

1. კითხვითი და კითხვა-უარყოფითი სტრუქტურები, რომლებიც ყველაზე ხშირია თავაზიანობის გამოსახატავად.

- 1. პირდაპირი ან ირიბი შეკითხვა, რომელიც ადგენს ადრესატის შესაძლებლობას, შეასრულოს თხოვნა ძირითადად შემდეგი მოდელები გამოიყენება:

Can / Could / Will / Would you do it

ან

Can't / Couldn't / Won't / Wouldn't you do it?

Can you give a light biographical sketch of your husband's career?

შესაძლებელია ირიბი თხოვნის მოდელები

I wonder if you could possibly give me a lift

- 2. მოქმედი წინასწარ გამოხატავს მადლობას ადრესატის მიერ მომავალი მოქმედების შესრულებისათვის.

I'll be much obliged if you give me your autograph.

3. თავაზიანი თხოვნა ნების დართვის შესახებ:
I wonder if you could possibly let us have a look at your menu.
  4. თხოვნა გაძლიერებულია ლექსიკური საშუალებებით
Would you be so Kind as to take off your hat?
Would you mind taking off your hat?
- II. ერთგვარი შეთავაზების მოდელი. ამ შემთხვევაში ადრესატის მხრიდან უარის მიღების ნაკლები მოლოდინია. Why don't you do it ან How about –ing ... ტიპისა
- Why don't you come over and meet them?
How about coming over one day?

ამგვარად, შეგვიძლია დავასკენათ, რომ წარმატებული კომუნიკაციისათვის მნიშვნელოვანია მოსაუბრეებმა გაითვალისწინონ თხოვნის სამეტყველო აქტის იმპოზიციური ხასიათი და შეარჩიონ სიტუაციისათვის შესატყვისი ენობრივი სტრატეგია რათა შებღალდვისაგან გადაარჩინონ როგორც საკუთარი, ასევე მსმენელის დადებითი და უარყოფითი სახე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Brown P., Levinson S 1978. Politeness. Cambridge. CUP
2. Searle J. R. 1969. Speech Acts. An essay in the Philosophy of Language. Cambridge. CUP
3. Trosborg A. 1995. Interlanguage Pragmatics: requests, complaints and apologies. Berlin: Mouton de Gruyter.

Successful communication will be achieved if the interlocutors take into consideration an imposing character of the speech act "requesting" and by choosing on adequate verbal strategy try to save both the speaker's and listener's positive and negative "face wants"

Успешная коммуникация достигается в том случае, если коммуниканты принимают во внимание импозитивный характер речевого акта просьбы. Выбрав адекватную вербальную стратегию, коммуниканты пытаются сохранить позитивное и негативное «лицо» говорящего и слушающего.

ბ. ცხადაძე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

წანარების სახელდებისათვის ქართულ წერილობითს ძეგლებში

წანართა წარმომავლობის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში ორნაირი ვერსია არსებობს: 1. არაქართული, 2. ქართულ-ქართველური. ჩვენ ამჯერად მხოლოდ ვერსიის ზოგიერთ ნიუანსსე და ამ ტომის სახელდებლზე შევეჩერდებით.

ისტორიკოსი თ. მიბნუანი ნ. მარისა [1, 1397-1398], [2, 32] და ს. კაკაბაძისეულ [3, 111] წანარების სეანურ წარმომავლობის „თეორიას“ კიდევ უფრო აერცობს და განამტკიცებს. მისი აზრით, წერილობითი, ტოპონიმიკური თუ ლინგვისტური მასალა ადასტურებს, რომ წანარები, ისე როგორც *ქენიოხები, სანიგები, მისიმიანები* სეანური წარმოშობის ტომები არიან [4, 366]. თ. მიბნუანის ვარაუდითეე, შესაძლოა სეანური ტომებიდან წანარები პირეეული

დაუფელნენ სვანეთის ტერიტორიას და პირველივე გასცდნენ ცენტრალური კავკასიონის წყალგამყოფ ქედს, რომლის შედეგადაც, მივლიანად თუ არა, მათი დიდი ნაწილი იმპერკავკასიის მთის სოფლს დაუყვლა მდინარეების – თურგისა და ყუბანის სათავეებს შორის, რასაც შემდგომ „სონთა“ და „მშინთა“ მიწა-წყალი ეწოდებოდა. ამაზე უნდა მიგვანიშნებდეს სტრაბონის (ძვ. წ. 64 - ახ. წ. 24) ცნობა იმის შესახებ, რომ სვანები „ფლობენ... ირგვლივ ყველაფერს და უპყრიათ კავკასიონის მწვერვალები“ და მიწანდრეს (ახ. წ. VI ს. მეორე ნახევარი) ანალოგიური უწყება: „ეს (სვანეთი) ერთი იმ ტომთაგანია, რომელიც კავკასიის გარშემო ცხოვრობს“. თ. მიბზუანის ახსნით, წანარები თურგის სათავეებში და დარიალის ხეობაში სწორედ ჩრდილო კავკასიიდან უნდა შესულიყვნენ [4, 126].

თ. მიბზუანის დასკვნით, „წანარები, როგორც მეოშარი მთიელი ხალხი, საქართველოს მეფე-მთავრებისთვის გარკვეულ სამხედრო ძაღას წარმოადგენდნენ და ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ. წანარების ქართველური ტომი კახეთის სამეფოს შექმნის შედეგად ადგილობრივი მოსახლეობის ეთნიკური ფორმირების პროცესში მის ხისხლხორცეულ ელემენტად იქცა“ [4, 128]; მკვლევრის პათოსი ამ ნაწილში სეენც შეგვიძლია გავესიაროთ. მართლაც, არაა გამოსრცხელი, წანართა სახელი შემორჩახული იყოს სვანურ ტოპონიმიში, კერძოდ, ტოპონ. წანართა:

*„...წანერში რომ ამოვიდნენ,
შეეფთნენ გზაში სვანებს,
მოუძღოდათ შავი ბატუ,*

ჯაჭუ-აბჯარი ტანზე ეცვათ“ [5, 57].

ამ დუქის „მურსაბეგი“ ქქეია; მასში არსებული ტოპონიმი მართლაც საგულისხმო ჩვენებას იძლევა. შდრ. წანაში (ტოპონ.) სოფელია ქქეძო სვანეთში, ლენტეხის რ., შუდის ხელეის სასოფლო საბჭოში [6, 238]. აქ ამ სიტყვაში –აშ ბოლოკიდური საწარმოებელი ბოლოსართისა (ნაკუნტეიარი სახელია = წანისა, წანის კუთხნლი); ამრთად, ჩვენი აზრით, ღინკვისტურად, საესებით კანონზომიერად, წანერში გამოიყოფა წან ძირი, -ერ სიტყვაწარმოებელი ბოლოსართი, რომელიც ქართველ ტოპონიმიში (სახელთა სიტყვაწარმებაში) ახლაც საწარმოებელი სეფქისა, შდრ. დანერი, ნოსირი (სოფლის სახელწოდებანი სამეგრელოში), ტაშირი (სოფელი ქართლში), დობერი... შდრ. აგრეთვე სამეგრელოში სამხრეთს ქარს სახელდება „სღაური“ ქქეია, ხოლო ჩრდილოეთისას – „წანი-ბორია“ (ჯ. ვკასლია).

ღირსსაცნობია, რომ რ. თოფნიშვილსაც წანარები სვანურენოვან ტომად მიანია – „წანარები შესაძლოა დღევანდელ სვანებთან სრულიად იდენტური არ იყენენ, არამეუ მათთან ახლოს მდგომი ტომი ყოფილიყო“ [7, 58-59]. ბ. სილაგაძის ვარაუდითაც, წანარები („სახები“) დასავლურ-ქართულ ტომთა ოჯახია და მოსული არიან სამხრეთიდან რომაულთა ბატონობის დროს და არა არაბობის ხანაში [8, 133]. სამწუხაროდ, ავტორის მსჯელობა ამ შემთხვევაში მთლად ნათელი არაა – თუ წანარები სამხრეთ აღმოსავლეთით (ან თუნდაც სამხრეთ-დასავლეთით ცხოვრობდნენ, როგორ, რა გზით (რა „მარშრუტით“) მოხდნენ ისინი კავკასიის ჩრდილო მთიანეთში? მათი გადაადგილება უშუალოდ სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ, თუ?..

ცან ღაშხეთის სემით არსებულ ვრცელ ტერიტორიას ქქეია, როგორც მიუთითებენ. ცანა // ცუნა საესეა ძველი ნასახლარებითა და ციხეებით. აქ უნდა ეცხოვრათ ცანებს ანუ სვანთა ტომს [9, 320].

ვარაუდობენ იმასაც, რომ ცანები ანუ წანარები აღმოსავლეთ საქართველოდან გადმოსახლებულან ამ რეგიონში ქართლელების მოწოდით.

532 წელს აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში ყოფილა სვანური მოდგმის ხალხის წანართა ტომის საერისთავო (რაც დოკუმენტურად „მოქცევაჲ ქართლისაჲსით“ მტკიცდება: (მოხსენიებულია წანართის ჯევი) და იგი მთიულნი გომარდად დაადგინეს და სხუაჲ ვინჲ კაცი დაადგინეს მთავრად წანართისა ჯევისა და მორჩილებად დასდევს მისი“ (მოქც.) ეს წანარები არაგვის ხეობიდან იყვნენ, როგორც ცნობილია, მათ კახეთის სამთავროს ჩამოყალიბებაში (არაბი დამპყრობლების წინააღმდეგ გააფთრებული ბრძოლისას...), ისინი კახეთის პირველი მთავრები გახდნენ [10]. (აღსანიშნავია, რომ წანარ’ის ფუძეს უკავშირებენ გერმანულ Zinne’ს რაც გერმანულად „ოქოს“ ნიშნავს. აქედან წარმოდგა თითქოს წანარები, როგორც კოშკის „ქვეყნეთელი“ ხალხი ანუ პერეტიო. ამ აზრის სასარგებლოდ მოსყავთ ნაჭარმატევის დარბაზობა, სადაც დაეთ აღმაშენებელს 12 მეფე მიუღია. ამ მეფეთა ჩამონათვალში მოხსენიებულია წანართა მეფეც (აღმოსავლეთ პერეთისა..., ეს მხარე შემოერთებულ იქნა 1117 წელს [11]).

წანარები რომ ერთ დროს არაგვის ხეობებში (თეთრი და შავი არაგვი) მკვიდრობდნენ, გასაკვირი არ უნდა იყოს.

წანარების იერსახე, ბრძოლისუნარიანობა, დეაწლი – მარცხი თუ „მარჯი“ გამოჩნეულად და განსაკუთრებით აისახა არაბების ბატონობის-დროინდელ საქართველოში. ჯ. გუგასალიას შენიშვნით, არაბთა მიერ დარი-ალის გამაგრება ხერხდებოდა წანართა წინააღმდეგობის დაძლევის გზით. ერთადერთი რეალური ძალა, რომელიც VIII-IX სს. მანძილზე ამიერკავკასიაში შედგრად უწინააღმდეგობოდა არაბებს. იყვნენ წანარები, მათი სამშობლო წანარეთი პოლიტიკური მნიშვნელობით კახეთის სამთავროს აღნიშნავდა [12, 147].

მთიულ წანართა ისტორიულ კახეთში ჩასახლებას გაბარება მოჰყვა, როგორც ჩანს, მათ თანდათან დაკარგეს მთის ადათ-წესები, ძველი ჩვეულება და ბარის კანონებს დაემორჩილნენ. წანარების წარმატებული ბრძოლა „სუდამდგომელ“ არაბებთან შემოხვევითი მოვლენა არ გახლავთ. მათი მამაცობა, უდრეკლობა, „მთური“ თავისუფლება ვერ კგუობდა თავისუფლების დაკარგვასა და ქვეყნის გაპარტახებას. წანარების სახელი უცხოურმა წყაროებმაღც შემოინახა – მათ „ქვეყანას“ სანარაიდ მოიხსენიებდნენ. ჯ. გუგასალიას თქმით, სანარია-წანარეთი კახეთის სინონიმიც კია. ჩვენი აზრით, არ უნდა გამოვირიცხოთ ის ალბათობაც, რომ ქართველმა მეფეებმა თავ-დაპირველად წანარები გამოიხსნულად კომპაქტურად ჩაასახლეს დარიალისა და არაგვის ხეობებში სასაღვრის დასაცავად და გასამაგრებლად. ისინი ხომ უბადალო მეთომრები იყვნენ, რომლებიც წარმატებით ებრძოდნენ მომხდურთ, მათ შორის არაბებს. როგორც სემოთ აღვინიშნეთ, სწორედ მათი თავდა-დებულობის წყალობით გახდნენ ისინი შიდა ქართლის მთიანეთისა და კახეთის ერთპიროვნული ლიდერები და მმართველები.

დაისმის კითხვა: რატომ ხშირად არა იხსენიებიან ქართულ ისტორიულ წყაროებში ან მხატვრულ ძეგლებში წანარები? ან თუ მოიხსენიებიან, რომელი სახელდებით? ამ კითხვაზე ჩვენეული პასუხი ასეთია: იმიტომ, რომ ძველ წერილობითს ძეგლებში მთაში მცხოვრებ ქართველთა სოგად ტერმინად იხმარებოდა სიტყვები მთეული, მთური, მთიელი, მთიული, მთეულეთი // მთიულეთი... (ვიწრო და ფართო მნიშვნელობით). ეს ვარიაციული სიტყვა-ფორმები განხილული გვაქვს ჩვენს საკვალიფიკაციო ნაშრომში (იხ. [13, §33, 161- 162], სადაც აღვნიშნავდით, რომ ამ ლექსებში მთეულ // მთიულ -ეულ და -იულ სიტყვასწარმოებელი ბოლოსართებია (ეულ ← ე-ულ; იულ ← ი-

ულ). მაგ., „მთიულნი გომარდად დაადგინეს“ (მოქც. 95.1); ეგვე სიტყვა დღეს ეთნონიმი და ახლაც არაიშვითად იხმარება: „ოსი ფეხ-მარდი, მთიული ბრძოლაში შეუპოვარი (გრ. ორბ. 93, 10);

ი ელემენტი გვაქვს ამავე მთ ძირის შემდგომ, რომელსაც დაერთვის წარმომავლობის – ელ სუფიქსი: მთ-ი-ულ-ი: „და მოუწოდეს მთიულთა ყოველთა“ (მოქც. 98, 31-32);

მთიულთა ძველსავე ქართულში ენაცვლება მთულ ლექსემა: მთ-ე-ულ, სადაც -ე ელემენტი --ეე სუფიქსის ნაშთს წარმოადგენს. აკად. კ. კეკელიძის განმარტებით, მთიული ჰქვია ბარბაროზებს, ასევე სარკინოზებსაც [14, 222]: „და მოუწოდა მთულთა, ჭართალელთა და ფხოელთა (მოქც. A. 88, 29-30). კ. კეკელიძის განმარტება გასაზიარებელია: მთიული მართლაც უნდა ნიშნავდეს მთაში მცხოვრებს, ბარის მცხოვრებთან შედარებით ნახევრად ველურ, ბარბაროს ადამიანს: „არა შეიწყნარეს იგი მთულთა მათ კაცთა“ (განკ. 92, 25).

ზოგჯერ რედაქციებში „მთულ“ სიტყვა „მთიულთან“ მინაცვლებობს: „და მოუწოდა მთულთა“ (აგიოგრ. III. 76.10; BC-შია: მთიულთა).

ი. აბულაძეს „ძველი ქართული ენის ლექსიკონში“ [15] დამოწმებული აქვს მთულეთ და მთურ სიტყვაფორმები, რომლებიც განმარტებულია „მთად“, რადგან პარალელურ რედაქციაში მათ ნაცვლად „მთა“ ფორმა გვაქვს: მთ-ე-ულ-ეთ-ი, „მთა“ „შთააწვეს საზღვარი ატაროთით კორეკისადჲ მთულეთ-თად მიმართ“ G, – „შთაიედეს საზღვარი ატაროთით ადარდ მთად კერძო“ M. ისუ ნ. 18, 13); მთ-ე-ურ-ი: „მთა“ „მთურსა: შინა სიფირისასა- G. – „მთათა საფარისათა“ M. ისუ ნ. 5. 15, 48).

შანიძეს მთ-ი-ულ-ი მთ-ულ-ისაგან მიღებულად მიანხია: მთ-ულ-ი -> მთ-იულ-ი [16, 129]; ჩვენ კი ვფიქრობთ, რომ მთულ // მთიულ ფორმათათვის ამოსავლად ივარაუდება მთ-ე-ულ სიტყვაფორმა: მთეულ -> მთულ. ერთი მხრივ, მთეულ -> მთიულ -> მთულ. მეორე მხრივ, აქ განხილული სიტყვაფორმები გვაფიქრებინებს, რომ -ულ სუფიქსი შესაძლოა -ურ სუფიქსის დამოუკიდებლადაც არსებულიყო როგორც ძველ, ისე უძველეს ქართულში [13, 162].

ჟამთააღმწერლის „ასწლოვან მატინეშიც“ მთიულეთი ზოგადი შინა-არსისაა – ამ ცნებაში მთაში მცხოვრები ქართველი (ქართველთა საცხოვრისი) და მისი აღმნიშვნელი ტოპონიმი იგულისხმება: მთიულეთი (ტოპონ.): „აწ გეზრახებით, რაჲთა წარხვიედ სიმბგრეთა მთიულეთისათა, ანუ აფხაზთასა, ვითარ ქნა მამამან შენმან“ (ასწ. მატ. 179, 28);

ამრიგად, მთულ და მთიულ ვარიაციული სიტყვაფორმები ძველ ქართულ წერილობით ძეგლებში ძირითადად ზოგადი მნიშვნელობისაა (განკერძოებული შემთხვევა „ჭართალელთა“ და „ფხოელთა“ გვერდით „მთულთა“ მოხსენიება). კონკრეტულად ისინი არ გულისხმობს აღმოსავლეთ საქართველოს რომელიმე კუთხეს, მთიულეთს, გუდამაყარს ან ხევს. უფრო სარწმუნოდ ჩანს ამ სამივე ეთნოარქაელის (მთიულეთი, გუდამაყარი, ხევი) ერთ ტერმინში შერწყმულად მოხსენიება-გაერთიანება. საფიქრებელია, ამ მხარეში, სწორედ ამ მთიულ // მთულ ტერმინებში იყოს გულელებული წანარების ოდინდელი არსებობა. ვფიქრობთ, სწორედ ამიტომ არაა წანარები ნახსენები ჩვენ მიერ წარმოდგენილ და განხილულ ძველი ქართული ენის წერილობით ძეგლებში. რადგან ეს სატომო სახელი შინაარსობრივ სრულად გადაფარულია მთულ და მთიულ საზოგადო სიტყვატერმინებით. ამრიგად, ამ შემთხვევაშიც, წანარები მთიულები ანუ მთულები, მთაში მცხოვრები ქართველობაა.

ლიტერატურა

1. *Март Н.Я.* К истории передвижения яфетических народов с юга на север Кавказа. ИИАН., СПб., 1916
2. *Март Н.Я.* Из поездок в Сванетию. ХВ. Т. II. Вып. 1. СПб., 1913
3. *Какабадзе С.Н.* О племени цанар. см. წ. III. ტფ., 1928
4. *მიძინაძე თ.*, დასავლეთ საქართველოს ქართველ მთიელთა ეთნოგენეზის, განსახლებისა და კულტურის ისტორიიდან, თბ., 1989
5. სვანური ხალხური ლექსები, თარგმნა დაიით წერედინამბ. თბ., 1977
6. საქართველოს სსრ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა, 1987 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით. მეხუთე შეესებული და გადამუშავებული გამოცემა, თბ., 1987
7. *თოყენიშვილი რ.*, მოხვეური გეოსახელები, თბ., 1988
8. *ხიდაგაძე ბ.*, არაბთა ბატონობა საქართველოში, თბ., 1991
9. *ლიპარტელიანი ახლ.*, სვანურ-ქართული ლექსიკონი [იოლურული კილო], თბ., 1994
10. *ინგოროვეა პ.* რუსთველიანას ეპილოგი. ქ. მნათობი, №4, 1963
11. *რატინი პ.* ვეფხისტყაოსნის ავტორის ეთნოგენეზისათვის. ქ. მნათობი, 3, თბ., 1963
12. *ვუასლია ვ.* არაგვის კარი (დარბაზიანი). ძიებანი საქართველოსა და კავკასიის ისტორიიდან, ეპილოგი აკად. ნ. ბერძენიშვილის დაბადების 80 წლისთავს. თბ., 1976
13. *ცხადაძე ბ.* აფიქსური სიტყვაწარმოება ძველ ქართულში. ხადოქტორო დისერტაციო. თბ., 1989
14. *ქუციავაძე კ.* კიმენი, ქართული ჰაიოგრაფიული ძეგლები, II. თბ., 1946
15. *აბულაძე თ.* ძველი ქართული უნის ლექსიკონი (მასალები), თბ., 1973
16. *შანიძე.* ქართული უნის გრაფიკის საფუძვლები. დაბეჭდ. *შანიძე.* თსხუ-ლებანი თორმეტ ტომად. ტ. III. თბ., 1980

ბ.ა.ცხადაძე

Грузинский технический университет

О причинах отсутствия упоминания цанаров в грузинских письменных памятниках

Цанары проживали в горной части Кавкасион (Большого Кавказа) (за горами Кавкасион, до южного перевала гор Кавкасион).

По-видимому, до прихода осетин цанары владели центральной территорией Северного Предкавказья. Они проживали рядом с двалами. Территория цанаров, как сообщается в «Мокшева Картлиса» (Обращение Картли), начиналась с Цанаретского ущелья (из горных районов Грузии с юга на север).

Цанары – это грузинское племя, а именно, грузинские горы, которые в общем упоминаются (в вариационной разновидности) в древних грузинских письменных памятниках и в духовной письменности под именем «*მთეუღ // მტნუღ*». *მთეურ // მთეულ* (житель гор). **Цанары** ведь говорили на грузинском языке.

ბ. Tskhadadze

Georgian Technical University

Regarding the Absence of Reference to the Tsanarians in Georgian Written Monuments

The Tsanarians lived in the mountain part of Kavkasioni (Greater Caucasus) (beyond Kavkasioni mountains, up to the Southern Pass of Kavkasioni mountains).

It seems that before the arrival of Ossetians, the Tsanarians possessed the central territory of Northern Ciscaucasia. They lived next to the Dvals. The territory of Tsanarians, as is cited in

“Moktseva Kartlisa” (Conversion of Kartli), began from Tsanareti valley (from the mountainous regions of Georgia in the south to the north).

The Tsanarrians are a Georgian tribe, namely, Georgian hill-people, that are commonly referred to (in their variational diversity) in ancient Georgian written monuments and spiritual literature under the name of “Mteul // Mtiul, Mteur // Mteul” (mountain dwellers). In fact, the Tsanarrians spoke Georgian.

გეა ცხადაძე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

პოსტდარიანული ტრიპტიხი წერილი პირველი (პაოლო იაშვილი-ელენე დარიანი, ანა კალანდაძე...)

ლიტერატურული მისტიფიკაცია მიმსდეველი ხერხია „დანაკლისის“ შესახებ. „ცისფერქანწელთა“ ორდენს ელენე დარიანის გამოგონება დასჭირდა, რომ ქართველ პოეტებსაც კეთილდღაოთ თავიანთი გიპოესი ან ახმატოვა. როცა არ არსებობს ნამდვილი, მაშინ წნდება გამონაგონი და შეთხზული. შეიქმნა ღვთაებად უღებელი ელენე დარიანი, ასეთი მცხეხეწარე და მიმსიდეგელი, რომელიც დღემდე აღელვებს წარმოსახვას. თქვეს აღტაცებას, ეკვებს. აცხოველებს დამდორებულ ლიტერატურულ ყოფას... აქნს კვლავ განმეორების სურვილს.

პაოლო იაშვილსა და მის ხაძმოს გამონაგონი დასჭირდათ იმისთვის, რომ უფრო სრულყოფილად და კომფორტულად ეგრძნოთ თავი. მათი გამოწვევა ელენე დარიანმა ახალი კუთხით გაახმოვანა. ახალი შრეები გადაუშალა ხასოგადობას და დაანახა ხასიათთა მრავალგვარობა.

პაოლო იაშვილმა ერთ არსებზე წარმოგვიდგინა დელოვადი, მონა და ცოლი. მის წარმოსახვაში უდაბნო და სამოთხეც გაერთიანდა, ვნებაც და გონებაც ერთიანად წარმოჩინდა. საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ პაოლოსეული ქართველი ქალი არ აღმოსნდა მხოლოდ ცისფერ სურცკეთა ბინადარი. მასში სექსი, გ'ხნება და ენება ფარაუდა შორეულ ოცნებათა დამას. მოდერნიზმის ესთეტიკა ჯიქურ მოითხოვდა ძველის ახლებურად აღქმას და ელენე დარიანშიც ნათლად გამოიკვეთა ფროიდისტული ასოციუნების ნიშნები, რომლებმაც ასე ააღვლეა წიგნიერებასე პრეტენსიის მქონე ქართველობა. პაოლომ საგანგებოდ გაუხვა ხასი ელენე დარიანის ხასიათს და ათქმევინა:

„...და ის მახარებს, მამისებს ბაღში შემოხულს,

რომ ჩემი კოცნა, სიხარული, ხმაც ქართულია,

ყოველთვის ციურს ჯერ უცნობი სიგაე რომ მსურს...“ [1, 16].

ქართველი კაცი მიეწეა სატრფოს შორეულ ხატებას, მიიღო ხასურველი არსების ირაციონალური ხახე და თითქმის მიიეწეა მიწიერ-დიონისური საწყისების ძლიერება. პაოლო იაშვილმაც სწორედ ეს „გაიხსენა“ და „გაახსენა“ თავის მოძმეებს.

გრიგოლ რობაქიძე იმთავითვე ცდილობდა მიწიერ-სეციური თვისებების ერთარსებაში წეწებას, რაც მისეულ სტილად დამკვიდრდა; მენადა და ზეციური აფროდიტა შენივთდა მის ქალ-პერსონაჟებში; სომნაბულამ ისტორიულ გარემოში შემოაღწია და ქართული თეატრის სცენა დაიკრო („ლონდა“, „ლა-მარა“, „მაღ შტრემ“) [2], [3], [4]. პაოლომ და გრიგოლ რობაქიძემ ერთ „ქიმერას“ მოუხარეს ქედი და არნახული აეიოტაეი გამოიწვიეს.

„კონცა, სიყვარული, ხმაც ქართულია“ ძნელად შესაგუებელი სიახლე შეიქნა. კონსტანტინე კაპანელის აზრიც ამავე სადინარში ერთდება, როცა დაასკენის: „საქართველოში ქალი არის მხოლოდ ფიზიოლოგიური ფენომენი, მოკლებული ინდივიდუალობას, სექსუალობას, ეროტიკულ ენებას – ქალურობას“ [5, 320].

კ. კაპანელისთვის „ესთეტიკური“ და „ობიექტულური“ მკვეთრად არის გამიჯნული, მას სურს და იდეალუბა ოჯახში პენელოპე და ასპასია, ქუჩაში პეტრა. მამაკაც შემოქმედო, ხელოვნებისა და კულტურისთვის ტონის მიცემით, მოსწონთ ქართველი ქალი, როგორც მიწიერი არსება, რომელიც არ არის განპარცვეული პოეტური ხიბლისგან. ქალი პოეტი უნდა ყოფილიყო, ელენე დარიანის მსგავსად ნიჭიერი, მშვენიერი და ენებიანი, ხოლო ოჯახის ქალს თავის თავში ასპასია და პენელოპა უნდა გაეერთიანებინა. სექსუალობის და ამორძალური ფენომენის მორიგება წარმოუდგენლად ეჩვენებოდა კ. კაპანელს.

პოეტებმა და მწერლებმა შექმნეს საქართველოში ქალის იდეალი, რომელიც საუკუნეთა მანძილზე მტკიცდებოდა და ყალიბდებოდა. ხელოვანი მამაკაცები ამკვიდრებდნენ ტენდენციებს, თემებს, იდეებს. ისინი გეინერგაუნენ აზრებს, ცვლიდნენ და კვლავ უბრუნდებოდნენ მათ. ისინი იგონებდნენ „ქართველ ქალს“, რომელსაც შემდგომ თავადვე ნათლავდნენ „მეშმინკა“ და ფრიგიულად არსებად.

ქართველმა კაცმა შექმნა ელენე დარიანი, მაგრამ ამგვარად „გახელებულ მენადას“ არასოდეს ისურვებდა ულლის გამწვევად... სხვათა დასანახად მაინც...

ელენე დარიანი სულ სხვა საზოგადოების დამაა, მალე ის შეცვალა რეალურმა ქართველმა ქალმა, რომელმაც თავის პოეზიაში ტრადიციული თავშეკავებისა და სათნოების სრულყოფილებამდე აიყვანა და არავის დაუტოვა უმარობის გრძობა. ამ შემოქმედს არასოდეს აქონია ელენე დარიანისეული სფეროგადასული ენებიანობა და ეროტიზმი. მას არავრით დაუშოკავს საზოგადოება, მხოლოდ სასიამოვნოდ გააოცა და გაახარა იგი. ანა კალანდაძემ მთელი საქართველო მოხიბლა თანაგრძნობისა და თანაღმობის პათოსით, სათნოებითა და მიმტვევბლობის ჰუმანური ხიბლით. მისმა პოეტურმა მუსამ სხვათა ტკივილების გათავისება იოლად შეძლო და ჩვენი ეროვნული ხასიათის ტოლერანტული მხარე სრულად გამოავლინა:

„– რაისთვის აქვს ქისტებს, ბერდევს,

მათ ვაჟკაცობას, ძალას და სიმხნეს?

მიწა უესიათ მათ ხევსურთ ძელებით..

– რას ამბობ, ქალავ, ვაჟკაცებ იყვნეს!...

– ამღას გაწყვიტეს ბრგე ვაჟკაცები,

ახიელაშიც უზომო ხოცეს...

– რას ამბობ, ქალავ, ვაჟკაცებ იყვნეს!...

– რა ეიცო... ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს!“ [6].

დიადოგის ფორმა მეტზე მეტყველებს: ერთი მთიელია, მეორე კი ეგზოტიკის სახილველ-განსაცდელად სტუმრებული. ავტორის კილო განზრახ არის დატვირთული დაქვეების პათოსით, რომ მთავარი სათქმელი და იდეა ამ ფონზე გამოინაკეთოს. ბერდევდისადმი ერთხილი მიდგომა სავსებით გამარულებულია, ავტორიც თავიდანვე ამ აზრით არის სავსე, მაგრამ მას სურს რიგითმა ქართველმაც დაუდასტუროს გულისთქმა. გამოწვევა და დაქვეება ხერხია, რომელიც საერთო ეროვნული ხასიათის ტოლერანტულ მხარეს მკაფიოს ხდის.

ანა კალანდაძეს არ სჭირდება არანაირი ზედმეტობები, რასაც ის გეთავაზობს, ყოველგვარი ძალდატანებისა და გარუგნული ეფექტების გარეშე. ძვირფასი და მისაღებია ჩვენთვის. მას აქვს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ტონალობა და ის ენა, რომელიც განასხვავებს ყველასგან და ქმნის ორიგინალურ სამყაროს, რომელიც არასოდეს შეგვეშლება სხვაში. ჩვენ გვიყვარს ანა მაშინ, როცა პირადულს გეიზიარებს, მაშინაც, როცა საექსპერტო სატიკივარს ტირის და როცა მთელ კაცობრიობას უდგას ჭირისუფლად.

ანა კალანდაძეს, ეაჟას მსგავსად, მოსწონს ეაჟაკი და თავისუფლების მოყვარე მტერი, რომელიც მისი ენის იდეალების მონათესავე სულელებია. იგი შამილის სახით სოგადად ქედუხრკლობას და ჰეროიზმს სცემს თაყვანს, მაშაქაცში გმირულ სულს უმღერის და ეთაყვანება:

„რამდენი ცრემლი მადინე,
სახლ-კარს მინგრევდი,
მიწვევდი...
დაუძინებელ მოსისხლეს...
თავს... დაგიხრიდი მიწამდი,-
მეც... ეაჟაკობას გიქებდი,
მტერობას გამოვრიცხავდი,
თავისუფლებით შობილო,
თავისუფლებას იცავდი!
ხელთუქმნელ ჩაჩანს ირქმევდი,
ხელთუქმნელ ბეგთარს იცვამდი...
საქართველოს ცის მადლმა,
შენდობას შემოგფიცავდი!“ [6].

ანა კალანდაძის პოეზიის არაერთ ნიმუშში შექებულა ძლიერი სქესის შემართობა, თავმოყვარეობა და ბოლომდე დახარჯვა. იგი ეროვნებისა და კუთხურობის მიხედვით არ არჩევს ლირიკულ გმირს. არ აკნინებს „სხვათა“ საქციელს და არც „ჩვენებისას“ აბუქებს. პოეტი ყოველთვის სამართლიანი და სანდოა, იგი დამაჯერებლობით გამოირჩევა და უსასურლო მიმტკეველობით გეხიბლავს. ანას ყველაზე ანაირი განწყობა სათანადო ნიადაგზე ამოსრდილი და განტოტვილი, წერს მასზე, რაც მისთვის და ჩვენთვისაც მნიშვნელოვანია, მოსაწონი და ოდითგანვე გათავისებულ-შესისხლხორცებულია. პოეტმა განწყობილებათა უბრალოება და სისადავე შესძინა ქართულ პოეზიას. იგი უადრესად ნაზი და მგრძობიარე შემოქმედია, რომელსაც „ეროიზმი და პატრიოტული პათოსი სოგადკაცობრიულ სულისკეთებებთან შეუთავსებია. ანას პოეზიის ხასიათი ტრადიციულ თემატიკას ეყრდნობა. ამოობირებულ გამომსახველობით ფორმებს ითავისებს და აზრობრივი სიხალით ბრწყინავს. ყოველდღიური და ბანალური – ბუნების სურათების და არქაულ-ბიბლიური სახე-სიმბოლოების ფონზე – იძენს თავისთავადობას.

ანა კალანდაძე არის პირველი და უმნიშვნელოვანესი ქართველი პოეტი ქალი, რომელსაც ეგზომ ნატრობდნენ XX საუკუნის დასაწყისში და რომ არ ეგულბოდათ, თავად იგონებდნენ და ქმნიდნენ. როდესაც ანა გამოინდა, როცა მისმა სათქმელმა დაიპყრო გულები, მაშინვე ცხადი გახდა, რომ „დარიანული“ ამ პოეზიასთან შედარებით ძალიან ვიწრო ჩარჩოში მოასრებელი გახლდათ. ელენე დარიანი არის მაშაქაცური ოცნების ნაყოფი, ფარნისა და აბრეშუმის სამოსში გამოხეველი მოწყენილი პეტერა, რომელიც იგონებს სმანების უფლისწულს და სასურველში აცოცხლებს. ნამდვილი პოეტის და ნამდვილი ქალის ზმანებები გაცილებით მრავალფეროვანია და ხატოვანია, ვიდრე მოგონილის ან გამოგონილის. მაშაქაცურმა გულმა და თვალმა გამოძერწა

ელენე დარიანი, ბუნებამ შექმნა ნამდვილი პოეტი, უმშვენიერესი და ამადღებუელი, რომელიც ყველა ნაქებ-ნალოლიაკებ მსეთუნახაეზე აღმატებულია და სასურველი.

მთავარი, პირველი, დიდი პოეტის მოვლინება იყო, მას შემდგომ ასპარეზზე სხვებიც გამოჩნდნენ, რომლებიც ახალ-ახალი ხედვით და მსურის ნირობით ხიბლადენენ და შემოქმედებდნენ მეთხველსე.

ანა კალანდაძემ მოხიბლა მოველი საზოგადოება, მაგრამ ის მიიწვტრადიციული პოეტური მემკვიდრეობის პირში და წარმომადგენელია – მან მოგვანიჭა სიხარული, ხოლო ქართული ლექსის რეფორმატორის სახელი სხვას (ლ. სტურუა) ერგო.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ XIX საუკუნის დასაწყისის დიდი ქართველი მოღერნისტების სურვილი და ოცნება იყო, იღუმადლი ნეთის საბურველი გადაეწიათ და ზიარებოდნენ მარადქალურს, რომლის დევიზიც ასე „უღერდა“: „შე ვარ ის, რაც არის, რაც იყო და რაც იქნება და არც ერთ მოკვდავს და არც ერთ უკვდავს არ აუხდია ჩემი საბურველი“. ეს თეზა თავისებური რაკერსით რეალურად განსხეულდა ანა კალანდაძის პოეზიაში.

ლიტერატურა და წყაროები

1. ე. დარიანი (=პ. იაშვილი), უკერტურა. იხ. კურნ. ცისფერი ეანწები. №1. ქუთაისი. გასაფხული. ნშიე. ადღგენილი მჟორე გამოცემა. გამომცემლობა „საქართველო“ ქუთაისის ფილიალი. 1990
2. გრ. რობაქიძე. დრამები (ლონდა. მალშტრემ, ლამარა.) ტყ., 1926
3. გრ. რობაქიძე. კრებული. კარლო ინახარაძის გამოცემა. მიუნხენი, 1984
4. ე. ცხადაძე. გრავოლ რობაქიძის დრამათა წარმარული სამყარო. თბ., 1977
5. კ. კაპანელი. ქალი და სოქარული. წიგნში: კ. კაპანელი, ქართული სული ესოეტურ სახეებში. თბ., 1996
6. ა. კალანდაძე. ლექსები. მურმან ლებანიძის რედაქციით. თბ., 1985

E. Tskhadadze,

Georgian Technical University.

Postdarian triptych The first letter (Paolo Iashvili – Elene Dariani, Ana Kalandadze)

In the article is studied poetic “ego” of Georgian poetess Ana Kalandadze according to poetic attempt – opus of Paolo Iashvili “Elene Dariani” On researcher’s opinion: great Georgian modernists of the beginning of 19th century wished and dreamed to uncover a secret of mysterious Neith and to comprehend the everlasting female, motto of which sounded as following: “I’m that I am, I was and I will be, and no one of mortals and no one of immortal has never uncovered my secret”. This theme in original aspect has found its real embodiment in the poetry of Ana Kalandadze.

Цхадაძე Е. Г.

Грузинский технический университет.

Постдарианский триптих Первое письмо (Паоло Иашвили – Элене Дариани, Анна Каландадзе)

В статье изучено поэтическое «я» грузинской поэтессы Анны Каландадзе по поэтическому изысканию сочинению Паоло Иашвили - «Элене Дариани». По заключению исследователя, желанием и мечтой великих грузинских модернистов начала XX века было стремление приоткрыть завесу тайной Неифи и постичь вечной женское, девиз которого звучит следующим образом: «Я то, что есть, было и будет, и ни один из смертных, и ни один из бессмертных не приоткрывал мою завесу». Эта тема в своеобразном ракурсе нашла свое реалистическое воплощение в поэзии Анны Каландадзе.

Фразеологическое интенсифицирующее значение с точки зрения концептуальной организации знаний в языке

Ключевые слова: парадигма, символы, концептуальная картина мира

В структуральной парадигме языковые знаки трактуются как символы, устанавливающие произвольную (немотивированную) связь между означающим и означаемым на основе конвенции; однако, "означающая" функция языковых знаков возникает не в силу прямого соотношения их с внешним миром, а в силу соотношения с человеческим опытом, образующим основу знания" [5:6]. Согласно А.В.Кравченко, составной частью значения единиц, образующих систему языка, является знание о мире [6]. Формирование знаний происходит в результате познавательной деятельности человека, когда в его сознании создается идеальный мир – коррелят объективного мира. Этот вторичный идеальный мир, существующий как абстрактный в виде понятий и их отношений, составляет так называемую "картину мира" или концептуальную картину мира, в которой отражаются и познаются закономерности окружающего человека мира [4].

Думается, что с современной точки зрения вопрос о значении ФИ как языкового знака должен быть сформулирован как вопрос о том, какое концептуальное или когнитивное образование подведено под "крышу" знака, какой квант информации выделен телом данного знака из общего потока знаний о мире. Учитывая все это, проблема значения ФИ видится нам в аспекте его способности быть средством фиксации, хранения и передачи знания или другими словами, способности выступать в роли репрезентанта знания.

При рассмотрении проблемы знаний возникает широкий круг вопросов. К их числу относятся вопросы о сущности знаний, их специфике, о видах знаний и оснований для их классификации, о формах репрезентации знаний в памяти человека и их организации для их оптимального использования, об особенностях хранения знаний, извлечения последних, опоры на них в речемыслительной деятельности.

Как показал анализ литературы, наиболее часто встречаемым является разделение знаний на языковые и неязыковые. Некоторые авторы не ограничиваются подразделением знаний на языковые и неязыковые, они делают попытку уточнить, что понимается под теми и другими. Так, В.И.Герасимов и В.В.Петров относят к языковым знаниям:

- знания грамматики с фонетикой и фонологией;
- знания композиционной и лексической семантики;
- знания об употреблении языка;
- знания принципов речевого общения.

К неязыковым знаниям они причисляют: знания о контексте ситуации, общефоновые знания (знания о мире) [2:7].

При этом исследователи справедливо подчеркивают, что ни один из видов знаний не является ведущим, приоритетным.

Отметим подход А.А.Абдуллаева, определяющего знания по трем параметрам: обусловленность знаний, в связи с чем знания подразделяются на

ситуативные и внеситуативные;

- направленность знаний, согласно которой разграничиваются энциклопедические знания (знания о мире), которые могут быть как “лингвистическими”, так и “нелингвистическими” и коммуникативные знания (знания о принципах человеческого общения);

форма знаний, служащая основанием или принципом для репрезентации знаний [8].

Определение формы репрезентации знаний представляет для нас особый интерес. В лингвистике утвердилось мнение, что знание не является аморфным, оно организовано. Е.С.Кубрякова отмечает, что “в организации знаний надо, по всей видимости, разграничивать структуры, напрямую связанные с языком, “языковленные” или же представленные с помощью языка, и, напротив, структуры, прямо с языком не связанные. Конечно, сам вопрос о том, как соотносятся между собой структуры знания, объективированные и опосредованные языком и структуры, представленные в голове человека принципиально иными способами, еще далек от разрешения, но лингвистика позволяет поставить в первую очередь вопрос именно о тех формах репрезентации, которые так или иначе связаны с языком” [5:27]. Для когнитивиста важно понять, как считает В.З.Демьянков, какой должна быть ментальная репрезентация знания и как это знание “когнитивно” обрабатывается [9]. В настоящее время в работах по лингвистике наблюдается несколько подходов к представлению фоновых знаний о мире, каждый из которых, согласуется с социокультурным опытом человека носителя знания. Формы представления знания включают: “фреймы” (Минский, Филмор), “схемы” (Чейф), “сценарии” (Baranov, Dobrovolskij, Schank, Abelson; Шенк), “прототипы” (Rosch, Wierzbicka) “сцены” (Филмор), “модели ситуаций” (ван Дейк). Общим для всех них является то, что именуемые этими терминами структуры знаний представляют собой пакеты информации, хранимые в памяти или создаваемые в ней по мере надобности из содержащихся в памяти компонентов, которые и обеспечивают адекватную когнитивную обработку стандартных ситуаций [2].

Можно сказать, что в этом отношении подход на основе семантики фреймов и прототипической семантики к значению ФИ существенно более энциклопедичен, чем подход традиционный. Именно они образуют ту концептуальную базу, благодаря которой становится возможной коммуникация и взаимопонимание между людьми и именно в этих структурах представлено знание, носителями которого являются ФИ. “Лингвистика и важна для когнитивной науки как представляющая для обдумывания данные о значении своих форм. Здесь и смыкается исследование сопряжения знания и значения” [8: 45]. В качестве примера такого подхода к исследованию сопряжения знания и значения можно привести теорию концептуального моделирования актуального значения идиом, которую мы использовали при анализе значения некоторых ФИ. В основе теории лежит фреймовое описание значения ФЕ. С точки зрения сторонников этой теории А.Н. Баранова, Д.О. Добровольского, в качестве источника формирования идиоматического значения выступают не значения слов-компонентов, а связанные с ними “фреймы- сценарии” [9].

После того, как когнитивисты стали склоняться к мысли, что знания упакованы в форме фреймов, лингвистике предстояло сделать свой шаг – высказать гипотезу о том, что именно денотат и есть та сущность, которая “соотносит” “смысл” (в его фрегевском понимании) и референт, когда они “означены” в языковых формах [6]. Хотя, по мнению В.Н.Телия, такой шаг еще не сделан, но в знаковом отношении, т.е.

отношении “означающее – означаемое” лингвистами выделена такая сущность, которая не является ни понятием в традиционном понимании – гносеологическим образом, ни смыслом – образом конкретной ситуации – как для говорящего, так и слушающего. Такая сущность – типовой предствление об обозначаемом (его прототип). “Прототип соответствует некоторой универсальной или культурно национальной форме знания, он коррелирует с понятием и формирует смысл и условия референции” [6:95]. По У.Чейфу, прототип – ментальное образование, наше представление о типичном [7]. Такого же мнения придерживается А.Вежицкая, которая считает, что описывая семантику слов типа “чашка”, необходимо описывать не сами объекты, а наши представления о типичной чашке [1]. Р.Лангаке ссылается на то, что наши представления, которые до некоторой степени похожи благодаря общности процессов конструирования отраженного мира, все же индивидуальны. Он убежден, что для семантики имеет значение только наше представление о реальном мире, а не сама реальность [10]. Концептуальная информация, заключенная в значениях слов, является результатом анализа имеющихся знаний о называемых объектах. Прототипы, таким образом, должны отражать концептуально существенные свойства нашего представления об объекте.

Результаты проведенного исследования свидетельствуют о том, что среди ФИ выделяется группа идиом, потенциальным элементом семантической структуры которых, в соответствии с теорией прототипической семантики, является значение прототипа. Ориентация на прототип идиомы означает, что в значении ФИ будут выделяться не сема интенсивности, а лежащий в его основе прототип. К таким ФИ можно отнести следующие идиомы: like mad, like crazy, like a shot, like lightning, like a dose of salts, like one o'clock, like the devil and as the devil. Значение этих ФИ образуется в результате метафорического пересмысления значения прототипа.

Поскольку, как уже было сказано, картина мира и фоновые знания о мире человека находятся во взаимодействии, следует остановиться на рассмотрении тех форм, в которых ФИ репрезентируют знания о мире, и которые в современной лингвистике обозначаются термином фрейм.

Литература

10. Вежицкая А. Речевые акты / А.Вежицкая // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 251 – 275.
11. Герасимов В.И. Когнитивная парадигма языка / В.И.Герасимов. В.В.Петров // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С.5– 11.
12. Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В.З.Демьянков // Вопросы языкознания. - 1994. – № 4. - С.17 – 33.
13. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке / Г.В.Колшанский. – М.: Наука, 1990. – 103 с.
14. Кравченко А.В. Классификация знаков и проблема взаимосвязи языка и знания /А.В.Кравченко // Вопросы языкознания. – 1999. - № 6. – С.3- 12.
15. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н.Телия. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 288 с.
16. Чейф У. Память и вербализация прошлого опыта / У.Чейф // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1983. – Вып.12.–С. 35 – 73.
17. А. Abdullayev. Discourse Analysis and Theme Development. Technical University of Berlin, Berlin, 2003
18. А. Baranov. Cognitive Modeling of Actual Meaning in the Field of Phraseology / А. Baranov,

D.Dobrovolskij // Journal of Pragmatics. – 1996. – № 25. - P.409 – 429.

19. Langacker R.U. Foundations of Cognitive Grammar / R.U.Langacker. – Stanford: Stanford University Press, 1987. - 539 p.

*გ. იუსუფოვი
აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი*

**ფრაზეოლოგიური მინტენსივობის ცირკულური მნიშვნელობა ენაში ცოდნის
კონცეპტუალური ორგანიზების თვალსაზრისით**

შესწავლილია ფრაზეოლოგიის მნიშვნელობა ენაში ცოდნის მიზნობრივი ორგანიზების თვალსაზრისით.

**ჰუმანიტარული მეცნიერებანი და ფერბალური კომუნიკაციური
ტექნოლოგიები/Гуманитарные науки и вербальные
коммуникативные технологии/The Humanities and Verbal
Communicative Techniques**

С. А. Алиева

Азербайджанский университет языков

Явление паронимии в английском языке

Явление паронимии можно отметить во всех развитых языках нашего времени. Оно приводит к возникновению особого пласта лексики, характеризующегося созвучностью слов, не способных заменять друг друга в предложении без изменения его смысла. Подобные слова принято называть паронимами.

Лингвистическая наука стала заниматься вопросами паронимии, главным образом, со второй половины прошлого века, прежде всего для обеспечения правильности и точности восприятия слов чужого языка при обучении иностранным языкам, хотя сами паронимы были замечены еще в словарях и очерках XIX столетия. Вспомним исторический курьез. Международная конференция по экономике и финансам в 1922 г. проводилась не в Женеве, а в Генуе потому, что большевики перепутали название *Geneva* (Женева) с *Genoa* (Генуя).

Паронимия на сегодняшний день остается одной из самых малоизученных фактов языка и явлений речи.

Паронимия (совокупность паронимов) в языке представляет собой особый пласт лексики, характеризующийся наиболее близкой созвучностью однокоренных или наиболее близких по фонетической оболочке и семантике разнокоренных слов. Такие слова различаются друг от друга по семантике и поэтому не могут взаимозаменяться в предложении. Они наблюдаются в лексическом составе всех знакомых нам языков.

В речи же явление паронимии проявляет себя в том, что при употреблении созвучных пар в устной или письменной речи оно приводит к возникновению нежелательных ошибок, хотя слушающий или читающий образованный носитель языка в ходе разговора или чтения обычно сразу замечает нарушение языковой нормы. А при изучении иностранных языков оно носит «разрушительный характер», так как мешает точному усвоению словарного запаса изучаемого языка.

В словаре Д.Э.Розенталя и М.А.Теленковой термин «паронимия» определен ясно и конкретно: Это – «близость двух или более слов по звучанию при различии их значения, создающая почву для их смешения в речи».

По поводу понятия о паронимах в словаре лингвистических терминов отмечено: «Паронимы (*от греч. para – возле + опута, опота – имя*). Однокоренные слова близкие по звучанию, но разные по значению или частично совпадающие в своем значении. Некоторые исследователи к паронимам относят также разнокоренные слова, близкие по звучанию и вследствие этого допускающие смешения в речи.

В лингвистической литературе и словарных статьях, посвященных паронимии, наблюдается сужение границ понятия о паронимах. Слишком жестко к этому вопросу подходит О.В.Вишнякова, которая принимает за паронимы только созвучные слова,

родственные по корню: «Паронимы – это близкие по звучанию однокоренные слова с ударением на одном и том же слоге, относящиеся к одной части речи, одному роду или виду, но выражающие разные смысловые понятия.

Во многих языках можно найти не только однокоренные, но и разнокоренные слова с такими же одинаковыми характеристиками, например: *Шторм – штурм, роль – руль, боцман – лоцман, компания – кампания, увлечение – увелечение*; а также: *access – axis, kipper – keeper, found – fount, far – for, of – off* (англ.), и т.д.

Каждый современный литературный язык, в т.ч. английский, представляет собой сложную систему, слова в которой объединяются независимо от нашего сознания в различные группы. Многие единицы словарного состава соотносятся не только по грамматическим и словообразовательным признакам, но и по близости звуковой формы. Вообще звуки в речи человека играют главную роль в опознавании каждого слова языка и употребление близких по артикуляции звуков в правильной или неправильной форме может по-разному влиять на процесс общения.

Все созвучные слова могут быть разделены на две категории: созвучные слова, принадлежащие к одной части речи; созвучные слова, принадлежащие к разным частям речи.

Созвучные слова, принадлежащие к одной части речи, условно представлены четырьмя группами:

1) паронимы с разной понятийно-логической соотнесенностью, например:

master «хозяин» – *muster* «сбор, смотр, осмотр»,
marrow – narrow – morrow «завтрашний день»,

2) паронимы с общей понятийно-логической соотнесенностью, например:

mister – master,
oncology «онкология» – *ontology* «онтология»,
ocular «глазной» – *oscular* «ротовой»,
motif «основная тема» – *motive* «мотив, повод» и т.д.

3) варианты слова, т.е. созвучные слова, различия между которыми не нарушают общего значения рассматриваемой единицы;

4) однокоренные синонимы, которые близки по значению и сфере использования, семантические различия их почти неощутимы.

Что касается созвучных слов, принадлежащих к разным частям речи, то они не представляют паронимию. Например, ср.:

sever «разъединять» (глагол) – *severe* «строгий, суровый» (имя прилагательное),
rabbit «кролик» (имя существительное) – *rabid* «яростный» (имя прилагательное),
monolith «монолит» (имя существительное) – *moonlit* «залитый лунным светом»

(имя прилагательное) и т.д.

Особенно много однокоренных или разнокоренных созвучных слов, которые носители английского языка не смешивают и вряд ли будут смешать. Например, носители английского языка не смешивают омофоны, хотя и они являются разнокоренными созвучными словами. Вряд ли какой-то англичанин сместит созвучные, но отличающиеся местоположением ударения слова. Перспектива смешения созвучных слов, относящихся к разным частям речи, вообще сводится к нулю, потому что при этом контекст общения, тема самого разговора резко уменьшает возможность ошибиться (Правда, при невнимательности или в результате переутомленности при длительном речевом общении всякое может случиться, так как «в самом процессе говорения само «речевое» не является предметом какого-нибудь

исключительного внимания»). Но почему тогда носители английского языка одни созвучные слова смешивают, а другие – нет? А какие смешения в своей речи могут допускать не носители этого языка – иностранцы и студенты, изучающие этот язык? Дело в том, что в этом вопросе возникают отличительные характерные особенности между данными категориями лиц. Во всяком случае иностранцы и в т.ч. студенты больше ошибутся, чем сами англичане (или носители английского языка, например, американцы, канадцы, австралийцы, индийцы и т.д.). Однако, в вопросе паронимичности языковых единиц подобное различие никакой роли не играет: при этом следует исходить не из возможностей самих англичан или носителей английского языка, а – из подобной объективной перспективы вообще. Например, кто-то из самих англичан или носителей английского языка может ошибиться на том же месте, где смешивает паронимические единицы обучающийся английскому языку студент-иностранец.

The concept of the paronymy is a speech phenomenon which is studied on the English language examples. Examples and regularities of development of paronyms in the English language are reviewed. A review of historical development forms and regularities of paronyms as a language phenomenon is given.

ს. აღიევა

ახერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი
პარონიმის მოვლენა ინგლისურ ენაში

გაანალიზებულია პარონიმის მოვლენა ინგლისურ ენაში. დახასიათებულია მისი ცალკეული ასპექტები.

ნათია ასათიანი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

“ჰამლეტი” რუსთაველის თეატრის სცენაზე

საკვანძო სიტყვები: სცენოგრაფია, ფერის ფუნქციები, ემოციური, რიტმული, ფერის როლი სპექტაკლის დინამიკასთან მიმართებაში.

რობერტ სტურუა, ლონდონსა (1992წ.) და მოსკოვში (1998წ.) მხატვარ გოგი მესხიშვილთან ერთად განხორციელებული შექსპირის “ჰამლეტის” შემდეგ, 2001-2002წწ მესამედ, რუსთაველის თეატრში, განსხვავებული ინტერპრეტაციით დაუბრუნდა იგივე პიესას, ამჟამად მხატვარ მირიან შველიძესთან ერთად, რომელსაც წინ უსწრებდა თურქეთში მათ მიერ განხორციელებულ ჰამლეტს. მუსიკა ეკუთვნის გია ყანწელს.

რ. სტურუასა და მ. შველიძის ერთობლივ შემოქმედებაში, თითოეული პიესისასათვის სუსტად შერწყმული, სპექტაკლზე ზედმიწევნით მორგებული და ერთ-ერთი მთავარი მამოძრავებელი, ემოციური მუხტის განმსაზღვრელი გამაძლიერებელია ქართველ თუ მსოფლიო კლასიკოს მხატვართა შედეგების ასლები ან მათი ტილოებიდან სცენაზე რეკვიზიტად გადმოტანილი საგნები, ძალზე მეტყველი ასოციაციების ამძღვრელი სიმბოლოებით ტვირთავს სცენას.

შექსიორის "პამლეტის" მხატვრული გადაწყვეტიასა მ. შევლიძემ იხელმძღვანელა რა ა. ჩერნოვას¹ წიგნის ილუსტრაციებით, შექმნა უსარმაზარი ფერწერული კოლაჟი, რომელსედაც განათავსა XVI-XV სს-ის ინგლისელ მხატვართა მიერ შესრულებული დედოფალ ელისაბედ პირველისა და მისი გარემოცვის პორტრეტთა გაღერეა.

მ. შევლიძის მიერ წარმოდგენილი ელისაბედის მოღვაწეობის "ოქროს ხანად" წოდებული პერიოდის პორტრეტთა შესატყვისი ფერწერული კომპოზიცია, მოქმედ პირთა კოსტუმები, "კოპწია" და მოწესრიგებული გარემო და მსაგვის სასიამოვნოდ ფერადოვანი შექსიორული ტრაგედია რ. სტურუასა და მ. შევლიძეს ერთობლივად არ შეუქმნიათ.

ფარდის გახსნამდე მაყურებელს პირველ სცენაზე, რამპასთან ჩამწერიკებულ სოფიტებთან ერთად ხედებოდა იატაკში ვეადამდე ჩარტობილი ხმალი. მის ორთავე მხარეს, მარჯვნივ მტრედისმაგვარი ჩიტი და სასმისები იყო. მარცხნივ კი, საორკესტრო ორმოს ვიწრო ნახახელელის თაესე ციხესიმაგრის მაკეტი.

წველიადში ჩაფულულ სცენაზე-ლურჯ, ყვითელ, ღვინისყვერ და თეთრად-განათებულ, აბსტრაქტულ ფონზე ეხედაეთ. გრძივ "კადრში" ჩახმულ, სტოპ-კადრიეთ გაშეშებულ, ცილინდრებსა და პაღტობში შემოსილ მსახიობთა ფიგურებს. აქაა ერთმანეთისგან განსხვავებული მოძრაობით და "ჩინური სრდილებით" ახახელი, ყოტოსა თუ კინოს ფირის კადრებით აღქმულ აბსტრაქტულ კომპოზიციებს. განათებასა და მსახიობებთან ერთად-რომლებიც სხედასხვა პანტომიმურ იდეუებს ასრულებენ - ამას იდეუმალების ეღფერი დაქტრავს და თავიდანვე განაწეობს მაყურებელს ხაიდემლოებით მოცულ ამბაუთან შესახვედრად.

ყონთან ერთად საქსარზე ნათება, ნაცრისყვერ ვარდისყვერი, მოიასამნისყრო ნახვეარტონებით შესრულებული, კლასიკური "ციხესიმაგრის" ვრცელი პანორამა მის წინ დაკიდულია გააჭირვალე ყვერადოვანი-ყვითელი, ყავისყვერი, ღურჯი, ყირუსისყვერი, თეთრი-მართკუთხა ეკრანები. გონგვით მესიკის ფონზე, ღვილისყვერში გადასული ღურჯი ღაქა ეფინება სცენის ღიდ ნაწილს, ღვიდი თეთრი მრგვალი მახეილებით, რომლებიც გამოკვეთენ სცენაზე აღმართულ რკინის ოთხ აკურატულად შესრულებულ ვერცხლისყვერ კიბებს. ცენტრში ოდნავე ამღალებულ ადვილს-მაშის ანრდლის ოჯედაპირველ სამყოფელს. მასთან ახლოს ყირუსისყვერი ფარდაგით, მარცხნივ, ეხედაეთ ფრთებსე, ნისკარტსა და კლანტებსე ყვითელლაქებთან ღურჯ უანიქსს, რამპასთან იატაკში ვეადამდე ჩარტობულ ხმალს და ასევე სცენის მთლიან ფიცარნაგზე, ღურჯითა და იასამნისყვერებით შედგენილი, ძალიან ბაკი ღიღოსა და მუქ იასამნისყვერამდე, მათში ჩართული-მოყვითალო, ოხრა, მუქი და ღია ყავისყვერი, მოვარდისყვერი, ღვინისა და ყირუსისყვერი - ნახვეარტონების ჩიუანსირებით მიღებულ, სხედასხვა სომის, მართკუთხა ყორმის, ფარდაგებით დაყოფილ და ორნამენტებით გაფორმებულ საფარს, რომლის ყვერთა ანარეკლი თითქოს "ბურუსში" მხვეეს არა მარტო "ციხესიმაგრეს", არამედ მთულ გარემოს, რაც კიღვე უფრო გამოკვეთს მის იდეუმალებას.

სცენის მთლიანი განათებისას ეხედაეთ, რკინის ორსართულიან კონსტრიუქციას მის წინ მჯდომ, "გასეთის კითხვით გართულ" მამაკაცთან ერთად. სწორედ კონსტრიუქციის პირველ სართულზე ვიხილეთ აბსტრაქციად

¹ Чернова: "Все краски мира, кроме желтой", М. "Искусство". 1987г.

აღქმული ფონი, რომელიც აღმოჩნდა მთელს სივრცეზე გაშლილი. კადრებად დაყოფილი ფერწერული კომპოზიცია ორივე მხრიდან დასრულებული მონაცრისფრო-ვერცხლისფრად ბზინავი "დეფორმირებული" ფიცრებით.

მასზე ასახული ისტორიულ პირთა ასლები, მ. შველიძემ მისთვის დამახასიათებელი დიდი გამოგონებლური ნიჭის წყალობით სრულიად ორიგინალური და უნიკულო ინტერპრეტაციით - შეიძლება ითქვას, უცნაური ფორმითაც კი წარმოგვიდგინა. ძირითად კომპოზიციასე უემოდან დაშვებული "ეკრანები" თავისი გამოსახულებებით თუჯირების სახით თამაშდება მოქმედების დროს.

მარჯვნიდან პირველ ფიცარზე მდებარე მუქ ლურჯში გარეული შაბიამნისფერი, მუქი და ღია ნაცრისფერი თეთრებით-ეკრანზე გამოსახულია ნიკოლას პილიარდის მიერ შესრულებული, ტონდოში ჩაწერილი ახალგაზრდა, სერ უოლტერ რადის პორტრეტი სამ მეოთხედში, მის გვერდით თუ წინ "უდაგილოდ", "ძალით" ჩასმული, ყოთუელკედლებიანი ეკრანის შავ ფონზე სახით პიროფილში, ტანით სამ მეოთხედში გამოსახულია ახალგაზრდა მამაკაცია. ის თავით ფეხებამდე - მოყავისფრო, ოქროსა და თეთრი ბლიკებით, პირისინტალურად ორნამენტირებულ, შემოტამასინილი "მუსარადითა და აბჯრით", სემოდან მოყვითალო-წითელი ლაქებით-ნაკეცებია, თავისუფალი გრძელი ბალახონითა და წელზე შემორტყმული იგივე ფერებში გადაწვენილი მახვილით წარმოსინდება.

საინტერესოა მისი სახასიათო "ნიღბისეული" სახე - კეხიანი ცხვირი, შავად შემოხასული თვალი, წერტილი ტუნები და გრძელი ნიკაპი - აღსანიშნავია საკმაოდ რთული მოპრობა. მხრებით ის უკანაა გადაწეული. მარჯვენა ხელში სავარაუდოდ ნაჯახით და წინ მომართული მკერდით თითქოს ეს ეხ არის საიდანდაც გადმოვიდა და ფეხბარეფით სწრაფად გასვლას ღამობსო (რასეც კადრიდან გამოწეული მარცხენა ხელი და ღამბის სეკნასე გადმომდგარი ფეხი მოგვანიშნებს). მოპრობის შესატყვისია წინ გასხნილი და აფრიალებილი ბალახონის კალთა. ეკრანის "ხელოვნური" ადგილმდებარეობა, მამაკაცის უსიამოვნო სახე გამოტყვევლება, სამოსი, "შუღამით" მისი მალული ფრთხილი და სწრაფი "გადაადგილება", და ხელში ნაჯახის მდებარე გაურკმეველი რამ, კვლავ საიდუმლოებით მოცულ ამბავთან ასოცირდება.

უცნობი ავტორის მიერ შემდეგი ეკრანის- თეთრგარეული ვარდისფერით მდებარე - "ნიშის" სიღმეში, ჩამუქებული შემადლებაზე "მინდორსე" გამოსახული, ცალ ფეხზე დაყრდნობილი ახალგაზრდა მამაკაცის გარეგნობა- აწეპილი უღვაშებით, თავმომწონედ მსირალია. აღსანიშნავია პოხა სურგზე დაწყობილი ხელებით და ჩაცმულობა - წელში გამოყვანილი სედა მოკლე სამოსით, მალალი ებობიანი საყვლოთი, მანუქტით დასრულებული მოქარგული სახელოებით. მუხლებამდე შეკრული შარვლით. შავი ფეხსაცმელებითა და შავი მუქი მოსახამით - ელისაბეკისდროინდელი მოქარგული სპორტული სამოსით, ავლენს გართობის მოყვარული და მოდასაყოლილი თვითდაჯერებული ფრანტის თავისუფალ ბუნებას. ამას ადასტურებს, XVIს-ში ინგლისის მეფეთა და დიდგვაროვანთა წრეებში ახლად დამკვიდრებული სპორტის - მოგბურთის სათამაშოდ მსადმოფი მისი ანალოგიური გამოსახულება, ნოგნით ხელში.

ინგლისის დედოფლის პორტრეტის გადმოსაცემად მ. შველიძემ მიმართა მისივე სასახლის კარის საუკეთესო მხატვრების ფერწერულ ტილოებს: ვილიამ სიგარის "ელისაბედ I ძალაუფლების სიმბოლო - ეარეუმით" (1585წელი) და ცნობილი მიჩიატურისტის ნიკოლას პილიარდის ორ ტილოს:

“დედოფალი ელისაბედი” მინაწერთ (1590წ). და “დედოფალი ელისაბედი მარგალიტებით”.

მოგეხსენებათ ა. ჩერნოვას ხსენებული წიგნში მრავლადაა დედოფლისა და დიდგვაროვანთა პორტრეტები (და არა მარტო ინგლისისა), მაგრამ მ. შველიძემ ელისაბედ I ის პორტრეტის შესაქმნელად მიმართა, დოკუმენტური სისუსტით დაწერილ პორტრეტებს – რომლებშიც ნათლად საგრძნობია დედოფლის მტკიცე შეუვლად, მკაცრი ხასიათი, ძლიერი გონი და ნებისყოფა, ამასთანავე ნაწყენებია იმ პერიოდის მოდური ვარცხნილობა, სამკაულებით უხვად შემკული სამოსი და აქსესუარები. პორტრეტთა თითქოსდა “გულბრევილო” სახელწოდებებიდან აშკარა ხდება არა მარტო ქვეყნის ძლიერი და თავისთავში დარწმუნებული-არა საფუძველსმოკლებულად მმართველი არამედ მისი მეორე მხარეც, შინაგანი სამყარო, “დაფარულ-გამქვადენებელი” უსარმაზარი გრძნობა.

მ. შველიძემ პორტრეტთა გაერთიანებით – (სახე, საყელო, ხელები, საკაულები და სხვადასხვა აქსესუარები) – მახვილგონიერული გამოჩვენებით და მოულოდნელი უცნაური გადაწყვეტილებით გადმოგვცა ინგლისის ძლევამოსილი “ოქროს ხანის” შემქმნელი დედოფლის კრებითი სახე.

ორ ეკრანს იკავებს ინგლისის დედოფლის სხვადასხვა მდგომარეობაში-მარჯვიდან მარცხნივ შემობრუნებული “ნამოჭრილი” პროფილი, მეორე ეკრანზე ანფასი, რომლის მარჯვენა მხარეს უფარავს სამ მეთობურში გამოსახული, საპირისპიროდ მიბრუნებული სახე-ფრაგმენტებად დანაწევრებული პორტრეტი. მათ შორის “ხელოვნურადაა წართული ეკრანის ვიწრო ზოლი”, მასზე ვხვდავთ სამი დიდგვაროვანი მამაკაცის მჯდომარე ჯგუფური პორტრეტის ნამოჭრილ ფრაგმენტს, შავ-თეთრი გამოსახულებით. მათგან პირველი, მარჯვნიდან მარცხნივ მიბრუნებული, მოსაუბრე-რომლის მხოლოდ ხელის მტკეპანს ვხვდავთ, პირველი ტონდროსე გამოსახული მამაკაცის მსგავსია. მიუხედავად პორტრეტორების – ელისაბედ პირველის ამგვარი “გახლენილობისა”, ნათლად აღსაქმელია მისი მოგრო სახე – მაღალი შუბლი, წერილი ნუშისებრი თვალები, სწორი ცხვირი, იმდროინდელი მოდური ვარცხნილობა, ფულიგრანული ოსტატობით შესრულებული ხეული, უდალი თმები, თავსამკაული და კაბის ნაწილი. მკერდამდე ფართოდ დაფენილი, უკან მაღალი. გამჭირვალე თეთრმაქმანიანი საყელო და თავსამკაულის დარად, მხოლოდ უფრო მოჭარბებული “თვალმარგალიტი” შემკული. უდამწკენით დეტალურად შესრულებული ორნამენტორებული სამოსი. შემდეგ კელაე “წართული” ეკრანის-უფრო განიერ “ზოლზე” გამოსახული მრავალ-ფრაგმენტიანი კომპოზიციის მცირე ნაწყვეტთა წარმოდგენილი მოყავისფრო ღვინისა და თეთრებით შესრულებული, ცენტრში პატარა გოგონას პორტრეტით. მის გვერდით პროფილში “ნამოჭრილი” – შექპირისა თუ უოლტერის სახესთან მიმსგავსებული – მამაკაცის შემცივრებული პორტრეტია. შესახე-დავად ის ესთეტიკურია ეკრანის ცენტრში გამოსახული ქალის ძირს დაშე-ვებული ხელის ნაწილი-მაქმანიანი მანქეტითა და ხელის მტკეპით. თითქოს მისი გაგრძელებაო თითებს შორის ოსტატურად მოქცეული და ორიგინალური ფორმით წამოშვებული თეთრი მაქმანიანი ცხიერსახოცი. შემდეგ ორ ეკრანზე ცალ-ცალკე გამოსახულია ხელები, პორტრეტიდან “ელისაბედი ყარუშით” მარჯვენა “გაფუყული” სახელოთი და მარცხენა ყარუშით თათებით – ფრაგმენტები. ძალზე საინტერესოაა გადაწყვეტილი შემდეგი ორი ეკრანი. პირველზე გამოსახული დონიჯ შემორტყმული ახალგაზრდა მამაკაცის პორტრეტი-შუბლზე გადაწეული და გრძლად წამოშვებული სწორი თმებითაა მოცემული თითქმის პროფილში ნამოჭრილი სანდომიანი სახე აქვს და ასევე

სცენაზე “ციხე-სიმაგრის” წინ მთელ სივრცეზე გაშლილი ფერწერული კომპოზიცია, რომელიც საგრძობლად ზღუდავს სათამაშო სივრცეს, რითაც ასოციაციას იწვევს შუა საუკუნეებში მოხეტიალე მსახიობთა მიერ წარმოდგენილ სანახაობასთან თეატრის შენობის უქონლობის გამო ეკლესია-ტაძრებთან, სასახლეებთან და მისთ. რომ იმართებოდა. ეს უკანასკნელნი კი “დეკორაციის” ფუნქციას ასრულებდნენ. სწორედ ქუჩის მსახიობების წარმოდგენას “ესწრებიან” ამჟამად სასახლიდან “ნამობრძანებულნი” დედოფალი, თავისი დიდგვაროვანი ამალით, – რასაც აღასტერებს თითოეული პორტრეტრეზულის სცენისკენ მსირადი თეატლები – უთუოდ ამიტომაც არის ფერწერული პანორამის წინ რამაჰმდე, სცენის მთელ სივრცეზე “ფიანდახად” დაფენილი მართკუთხა ფორმის ფარდაგებივით დანაწევრებული ფერადები. და ეს ემოციურად ხასიათოვნო ფერადოვნება სრულდება რამაჰსთან “დილაგის” თავსე დადგმული “ციხე-სიმაგრით” და მის გასწვრივ “საფულავსე დაერეილი” ფიცრებით.

ფერწერული კომპოზიციის ორიგინალებთან შედარება და მათი დეტალური აღწერა საჭიროდ ჩაიფიქვს. მხატვრის მიერ პორტრეტთა ასლებისა თუ სხვა კომპოზიციების, სექტაქში მიმდინარე მოვლენებთან დაკავშირების საჭიროების, მათი როლისა და დანიშნულების თვალსაზრისით განვიხილოთ. შევეცადე დამეძებნა თითოეულის ძირითადი არსი და ის პარალელები, რომლის პერიფერირებული ანალოგი, დროის შესაბამისი, განსხვავებული ინტერპრეტაციით შემოგვთავაზა მხატვრმა.

მამის ანრდილის მოლოდინისას, ჩაბნელებულ სცენაზე მკაფიოდ ნათლება, გახსნილი დილაგის თავსე ვარდისფერში შესრულებული ციხე-სიმაგრის მაკეტი. რამაჰსთან განათებული მუქი ყავისფერი ყეითელი და თეთრი ათინათებით იკვეთება “გვალვისაგან დაღარაული ნიადაგის” თითქოს და მბორგაეი სუდაპირი, საფლავის ფიცრების ნაწილითურთ.

ღამის ციხე ფერებით (თითქოს სუსხი დაქრავსო) დაფენილ გარემოში, მამის ანრდილის გაშეშებული მოძრაობით შემოსვლისას ხატოვანია მკვდრისფერ სახესე მფრინავის, შემოტმასნილი ტყავის ყავისფერი, – ამ სამართადან განმშოჯნაეი – ქუდით. ასევე მუქი იახამნისფერი სამოსით ყეითელი, ფირუსისა და თეთრი, ღვინისფერსა და სხვადასხვა ფერის – ეიწრო და განიერი არსიებით დაბოლოვებული. ორნამენტიტებული მანუტებით, ქელსე იგივე ფერის ეიწრო შარფით და “მძიმე” შავი ჩექმებით. სცენა თანდათან ბნელდება, ფონსე მიმართული სინათლე პირველად გამოაკვეთს, ანრდილის მსგაესად შემოტმასნილ თავსაბურიანი მამაკაცის ნიღბისეულ პორტრეტს. შემდეგ ჩნდება დედოფლის “გახლენილი” სახე და ცალკე კერანსე გამოსახული მისივე ხელი, შუაში გაჭრილი დოინჯ შემოტმემული მამაკაცი ორუელთან ერთად, მოისამნისფრო-მოცისფრო ანარეკლით და ასეთივე ელფერთი შესრულებული ცხვირსაბოციანი ხელის მტევიანი.

დედოფლის “გახლენილი” სახე და ცალკე გამოსახული ხელი უუფლებო “არარაობად” ქცეული, ბესმინდობილი “დედაკაცის” – გერტრუდას – სიმბოლოდ შესახება. შემდეგამი განეითარებული მოვლენებით დაინტერესებული დოინჯ შემოტმემული მამაკაცი კი “ყოფნა-არყოფნის” სცენაში “აბობოქრებულ” მოკარნახეებთან ერთად, სამართლიანობის აღდგენისა და შურისძიების აღსრულების მოლოდინად არის ქცეული.

ანრდილისა და ნიღბისეული მამაკაცის ერთდროული გამოჩენა, ამ უკანასკნელის “შუა ღამით” “ქერდულად” მიპარვით სიარული (არამქვენიურ სახესე შემოტმასნილი ქუდი) შურისძიებით შეაყრობილი მამის ანრდილის შესაძლო პროტოტიპად მოიაზრება. ამ მოსაზრებას ამყარებს, დედოფ-

ლის პორტრეტსა და ნიღბისეული მამაკაცის ამსახველ კერანებს შორის პამ-
ლეტის დაყოვნებითი პირველი შემოსვლა სცენაზე. იგი მამის ქუდის პოვნის,
მისი თვალბრუნებისა და ყნოსვისას - თითქოს რაღაცას იხსენებდნენ ჯიბეში
შენახვის შემდეგ "დიღეში" ნაყოფილი ფეხებით რაც - სულიერი ტანჯვის
საწყისის მიმანიშნებელია - ჯდება.

სპექტაკლის დომინანტად ქცეული ფერწერული კოლაჟი (რომლის ხუთი
"კადრი" თამაშდება მისი მსვლელობისას) იმეორად გადაწყობა მხატვარმა,
რომ იგი სპექტაკლის შესატყვის რამდენიმე ფუნქციას ითავსებს. პირველ-
ყოელისა, ერთი მხრივ, ძლიერი სახელმწიფოს ძლიერი დედოფლის ელი-
საბედისა და - სპექტაკლში უკვე დაუძღვრებამდე მისული სახელ-მწიფოსა
და მისი დედოფლის მეორე მხრივ, მის კარზე წარსინებულთა პორტრეტები,
არა მარტო დახვეწილ არისტოკრატ ქალთა ნატიფ, მამაკაცთა წარმოსადგენ,
ახივან-გარეგნობას გადმოგვცემს, არამედ ხაზს უსვამს მათ სოციალურ
სტატუსსა და დამსახურებებს. ირვედროულად სამოსი, ძვირფასი სამკაული და
აქსესუარი მფლობელთა გემოვნებაზეც მეტყველებს. რასაც ესატყვისება
სპექტაკლის "პეიზაჟი" გარემო, მისი ნათელი ფერადოვნება, ფერთა პარ-
მონიული შეხამება და უსაღო გემოვნებით შესრულებული კონსტრუქციები.
ამასთანავე თუ ვიყარაუდებთ, რომ კომპოზიციის ნამკობრილი ფრაგმენტები
დამსხვრეული სულის. არმედიგარი სიყვარულის გამოძახილია. (რომლის
ანარეკლი თამაშდება სცენაზე) ნათელი ხდება, რომ კოლაჟი წარმოადგენს
აუხდენელი იმედების, ოცნებების, სიყვარულის, ადამიანთა ხელფერად
გახდენილი ცხოვრების ისტორიას.

სპექტაკლში იგივე ფრაგმენტები "კენის ცოლით" სულდამიმბეჭდული
კლავდიუსის ბოროტებით გამოწყეული. ეკვით შეპყრობილი პამლეტის (სახა-
პაუაშვილი) სიგიჟის სიღარიბე მყოფი სულის ყოფილის, "ნამსხვრევებად"
ქცეული ოცნებებით შემოვლიას (თა სუბიტაშვილი) და გაუც-
ნობიერებულ მდომარეობაში სიყვარული დელოფალ გეტრუდას (ნიხა კას-
რაძე) ინფანტელური და არაორდინალური ქცევის გამოძახილია.

სრულიად განსხვავებული ფორმით არის წარმოდგენილი რეჟისორის
მეორე ჩაფიქრებული ძირითადი იდეის ემოციური მხარის გამაძლიერებელი რ.
სტურუა-მ. შევლიდის სპექტაკლებიდან ნაცნობი და ახალი რეჟისორები. კვირ-
გინი, ალუმინის სათლი, ახევე კომპოზიციის კადრები. სპექტაკლის მსვლე-
ლობისას მთავარ მოქმედ პირთა მეორე აქტიურად გამოყენებული "დაღე-
ჯურდმული". ხის უბრალო ტაბურეტი. სურგანთა. ხელი. ცხვირსახოცი.
ფენიქსი, ქოლგა, საღამური, კბეები, სცენაზე მუდმივად მჯდომი უტყვი მოწ-
მე და სხვანი.

ფონით შესულდული სიერცის მოუხედავად, გარემოს შესაფერი აკურ-
ტულობით შესრულებულმა საგნებმა და სცენაზე მუდმივად აღმართულმა
კბეებმა, ისევე, როგორც კონსტრუქციასთან ახლოს სიდრმისკენ განლაგებამ
განაპირობა სცენის განტვირთვა.

კონსტრუქციის პირველ სართულთან დედოფლის პორტრეტით გამო-
სახულ მადლინისფრო წითელ ფონთან (რომელიც სპექტაკლის მსვლელობისას
არ ექვემდებარება ფერების ხშირ მონაცვლეობას). თვალსაჩინო ადგილას
უბრალოდ მჯდომი, თანამედროვედ შემოხილი ხაკისფერი თელეტონა და
გასული საუკუნის 40-60წწ-ის მოდური კეით წარმოდგენილი მუქაფი მამა-
კაცია, "ნაწერს რომ ნაკირკიტებს" სცენის ნებისმიერ ადგილზე მყოფი
"მაკეტის" "ბიჭის" დარად. ის წაითხულის წარმოდგენას სთავაზობს მყოფ-
რებულს. ჯალათთან ასოცირებული კაპიშინით სახელაფარული უცნობის მეორე
(რომელიც მარტო მდგომი არამარტო სახეს მალავს, არამედ საკუთარ

არსებობას) კლავდიუსისათვის მიწოდებული “წამიერად გაელეებული” და ამ უკანასკნელის მიერ გერტრუდას თავსე ჩამოცმული გვირგვინი, სისრულის გამო, თვალბუხე ეუხატება დედოფალს. იგი ჯერ იატაკზე დებს მას, სარკეში თავის მოწესრიგების შემდეგ კი, მრავლისმეტყველი ჭკრეტით დაყოვნებულს, როგორც მისთვის გამოუსადეგარს, “ბუტაფორიადქცეული” ტახტის მსგავს მაღალ კიბეზე ათავსებს.

ასევე ერთი შეხედვით თითქოს შეუმნეველია “ტრაგიკოსის” (დათო დარჩია) მიერ რეპეტიციასე დასაჯდომად შემოტანილი ალუმინის სათლი. რეპეტიციის დროს ავისმომასწავლებელი დმილივით მუსიკის ფონზე სიბნელეში რამპასთან მყოფი პამლეტისკენ მოემართებიან მსახიობები, “მოკარნახებებად ქცეულ” რამდენიმე ეკრანთან ერთად. მათზე გამოსახული ჩოგბურთის სათამაშოდ მსადყოფი სცენასეც ხომ რეპეტიცია თამაშდება ახალგაზრდა მამაკაცი, ტრაგიკოსების შესაძლო კოლეგები, სამი მხიარულად მომავლი ყმაწვილი. დონიჯ შემოყრილი “შუაში გატრილი” კაცის გამოსახულება თავისი ორეულით, პამლეტის შინაგანი გახლეწილობისა და გორების სიმბოლო. დედოფლის ხელი უფლებაწართმეული გერტრუდას და აგრეთვე დროებით უმოქმედო პამლეტის მიმანიშნებელია. მაჯისა და მტკუნის ამარა დარჩენილი ღამაში მანქნით დამშვენებული, თეთრი მაქმანიანი ცხვირსახოცი კი ეფიქრობ, პამლეტისა და ოყუილის განწირული წმინდა სიყვარულისა და იმავდროულად მამის ანრდილისა და შვილის მოკუმულ პირში “ნაბრილი” ცხვირსახოცის კუთხეების საშუალებით მამისაგან შეიღისათვის სულის გადაცემის შემკავეშირებელი, და ამ უდიდესი საუდუმლოს გამომხატველი, შიდილება ყოფილიყო. ამ აქტის შემდეგ შურისძიების მოწოდება-წაქეზებისას, თხოვნის შესრულების იმედით მამა, იატაკში ეადამდე ჩარტობილ ხმაღს, შეადმართულსა და საბრძოლველად მომართულს, ხელში სწრის შვილს. შემდეგ კი საწადელს მიღწეული, ფერწერულ კოლაჟთან ახლოს მდგარ ღამაში “ფენიქსად ქცეული”, შემდგომი მოვლენების წარმართველი უწყვი მღწე. მშვიდად ელოდება სამაგებროს გადახდის აღსრულებას.

გამოსახულებებს შორის მათ გარეშე დარსენილი ეკრანი, უთუოდ ისევე, როგორც სპექტაკლის ძირითადი შევსებული ფონი მთავარ პერსონაჟთა შევსების მოლოდინშია. პამლეტის უკან მიჯრით მგომი მოკარნახენი, რომლებიც არა მარტო ვარემოს სდლდევენ, არამედ თითქოს “ყოფნა-არყოფნის” დილემაში, ვითარცა სათაგურში იმწყედვეენ პამლეტს. სუყუთა ახალ სათღში “ყოფნა-არყოფნის” ტექსტით აგიზგიზებული ცეცხლი აწ უკვე ტაკიმასხარად ქცეული პამლეტის, ჯერ კიდევ შეუყენელი სულის უკიდურესი მღელვარების “ამოფრქვევაა”

ერთადერთი უსახური, უბრალო და ძველი ნივთი-ძალღივით თოქსე გამობმული – ტაბურეტი, რომელსაც აქტიურად დაათრეეს პამლეტი სამეფო ტახტისა და გადაგვარების გზასე მდგარ, დეგრადირებულ სახელმწიფოსე მიგვანიშნებს.

აღსანიშნავია სპექტაკლის ფონთან ერთად გარემოს თავისებურ სასიამოვნო მახვილებად აღქმული უცნაური ფორმის, მოუხერხებელი და “გაურკვეველი დანიშნულების” კიბეების მოქმედებაში ჩართვა იგი სინათლის მეშვეობით “კადრისა” და “ციხე-სიმაგრის” შემდეგ მამის ანრდილის სამყოფელთან ერთად იკეთებოდა ნაბნელებულ სცენასე ასრობრივად და სიმბოლურად გამოსატედა სპექტაკლის ძირითად არსს. კონსტრუქციასე მიდგმულ სწორი სიბრტყით თრად გაყოფილ ვიწრო რკინის მარტივ პქკალასე შუაში კლავდიუსი და მის ფეხებს შორის ქედა საფეხურსე გერტრუდა

სხედან. ისინი ჰამლეტის აგენტებად მოწვეულ მისსავე "მეგობრებს" როზენკრაცს (დათო გოცირიძე) და გილდენსტენს (ზუკა პაპუაშვილი) ელიან, ჰამლეტის "უცნაური ფერისცვალებით" გამოწვეული კლავდიუსის სულში ჩაბუდებული ეჭვის გამოსაკვლევადა.

მეფე-დედოფლის ჩაცმულობით ვცნობთ – კლავდიუსი: თეთრ პერანგზე ხაკისფერი ჟილეტი, ასეთივე ფერის შავ ჩექმებში ჩატანებული გალიფე, მალურჯო შინელისებური პალტო, შინდისფერი და თეთრი აბსტრაქტული ნახატით დაბოლოებული მოოქროსფერო, გრძელი ყეითელი შარფი. გვერტრუდა: თანამედროვე, მოდური ყაჩისფერი, თავისივე ოდნავ ღია ფერის ორნამენტებიანი კაბა, შლიეფივით დაფენილი კალთით, მხრებზე მოსხმული ძვირფასი პალანტინი – საიდუმლოდ მოწვეულ ხალხს მეფე-დედოფალი, სასახლიდან მოშორებით, გარეთ ხედებოდნენ.

კლავდიუსის "დასახმარებლად" მოვლენილი უცნაური ქცევისა და უადგილო სიცილით მოსულელო, ჰამლეტის "მეგობრების", არა მარტო საქციელის, არამედ გარეგნობისა და ჩაცმულობის წარმოჩინებით-განსაკუთრებით მხრებში მოხრილი, გამხდარი როზენკრაცი, (თანამედროვე მრგვალი სათვალეებით "ყურებიანი" ჭრელი ქუდითა და კაპიშონიანი მანტოთი) რევისორმა თავიდანვე ცხადად აგრძობინა მაყურებელს "წყალწადებული" და "ხავსჩაჭიდებული" მეფის უმწეო მდგომარეობა, და მის მიერ ორ "ზრდადაუსრულებელ" უსუსურსე დაკისრებული მოვალეობის შესრულების აბსურდულობა.

მარჯვნივ პირველი კიბე წარმოადგენს რკინით შეკრულ ქვედა ნაწილს, დაბოლოებულს სწორი სიბრტყითა და მაღალი "საზურგეთი", რომელიც დასაჯდომლად გამოუყენებელი რკინის ტახტის შთაბეჭდილებას ტოვებს. სწორედ მასზე სდებს გვერტრუდა მისთვის გამოუსდევგარ გვირგვინს.

ასევე გამოუყენებელი ხდება "ტახტ-სიბინა" ქვეშ მოთავსებული სასწაულებლად მიმავალი ჰამლეტის "წიგნებით დატენილი" ზურგნათა.

წასვლა რომ გადააფიქრებინოს შეიღს გვერტრუდა თხოვნისას "ჩამოიშოროს იგი და მიენდოს ბედს" ხან სცენის მარცხენა სიღრმეში ისერის მას, ხანაც მარჯვნივ რამპასთან დებს. ბოლოს კი, ჰამლეტის წინ "ხვეწნად დაჩოქილი" კლავდიუსის თავზე ზურგნათის "შემთხვევით" მორტყმის შემდეგ, მშობლის ნებას დაყოლილი, არწასვლასე დათანხმებული, თვით ჰამლეტი მოისერის ზურგნათას, "დანის საპურობილედ" აღქმულ დილეგთან, რაც მისი ოცნებებისა და მომავლის დასამარების წინაპირობასავით აღიქმება. თავდაპირველად შემოსული და გასამგზავრებლად გამოწყობილი ჰამლეტი შემოსილი "შაეი მუხსლვამრედ მანტოთი, შაეი შარელითა და უხეში "ბათიკებით", დარჩენის შემდეგ მისი სამოსი იცვლება მოყაეისფრო-მოღვი-ნისფრო ჟილეტით, იმავე ფერის შარკლითა და თეთრი გრძელშაკლიანი პერანგით. ჰამლეტის დათანხმებით "გახარებული" კლავდიუსი მას საკუთარ ძვირფასს შარფს კისერზე უნასკეავს. ჰამლეტის მიერ (დედამისის მისამართით წარმოთქმულ სიტყვებთან ერთად, "არარაობავ დედაკაცი უნდა გვექვას შენ") ჯერ ფეხსაცმელების გასაწმენდად გამოყენებულს, შემდეგ კი ლამის თავის დასახრჩობად.

ყველაზე მაღალი ჩვეულებრივი ორმაგი ფართო მოხმარების კიბის მსგავსი ფორმა დიდი ბორბლებით მანევრე ჯამბაზთა გადასაადგილებულ საშუალებას მოგვავონებს. სწორედ ამ კიბით შემოჰყავთ სპექტაკლის დასასრულს შაექლოგიანი "ჯამბაზი" ოხრიკი (დათო გოცირიძე) მესაფულავესთან (მაღხაზ ქვირიეშვილი) "პრესტიჟული" ხელობის დასადგენად.

მარცხნივ დგარზე მდგომი კიბე კედელზე საეარჯიშოდ გამოსადეგი სპორტული ინვენტარია, და არა ჩვეულებრივ მოხმარებადი საგანი.

პამლეტის წინააღმდეგ შეთქმულთა, საიდუმლო შეხვედრის ადგილად გამოყენებული ლამაზი, კოხტა და "მშვიდი" კიბეების "სპექტაკლის" დაწყებამდე მათზე ასული ქუჩის მსახიობებით, - ავისმომასწავებელი აზანსარება, "ტახტ-კიბეზე" უკანა მხრიდან "მიპარვით" ტრაგიკოსის ბოლომდე ასვლა, ტაკიმასხარას მიერ ტახტის უკანონო, დროებითი დაპყრობის მიმანიშნებელია. ხილო სიბნელეში მკვლევარებით ელვარე მათი სიღუპტები და კიბეების "სულღიერვით" "აბობოქრება" გამაფრთხილებელ აკორდად გვექვლინება სპექტაკლში.

ამგვარი ემოციური "შესავლით" იწყება "სპექტაკლი". მაგრამ სანამ მასზე გაუარძელებ საუბარს. მინდა შევეხო კოსტუმებს, რადგან ამ სცენაში განსაკუთრებით, ნათლად აღსაქმელია ის კონტრასტი, რაც - ოფელეას გარდა - მთავარ მოქმედ მოსახიობთა "მსახიობთა" სამოსის შორის არსებობს.

მოხეტიალე მსახიობების სამოსთა მშვიდი, პასტელისებური-ყვიითელი, ვარდისფერი, წითელი, ცისფერი, თამბაქოს მთავისფერი, ლურჯი და იასამინისფერი - ბაციდან მუქამდე გრადაციით მიღებული სასიამოვნო "წინარი ფერადოვნებითა" და სხვადასხვა გეომეტრიული ფორმებით-მრგვალი, ოთხკუთხედი, რომბისებური, ძორისონტალური და ვერტიკალური ხაზებით - აბსტრაქტული. აპლიკაციებისამებრ შესრულებული კოსტუმები. მასთან თითოეულ მოქმედ პირთა უდიდესი გემოვნებით გაფორმებული შარფები, მათ ერთმანეთში გარდამაკვალ, პარმონიულად შერწყმულ ფერადოვნებაში წართული. მთავარ მოქმედ პერსონაჟთა სამოსის მახვილები არა მარტო ავლენენ მფლობელთა სოციალურ წარმომავლობას, ან მათ შინაგან სამყაროს. არამედ ერთიანი ფერადოვანი დაქებით შესრულებული კოსტუმები რთულ ფერთა გრადაციით აქცენტებით აღიქმებიან.

ასე მაგალითად "სპექტაკლზე" თაიგულით (რომელსაც შემდეგ ჯერ ბარდაცკელით პილონიუსს ადებს გერტრუდა, მერე ოფელეას საფლავზე ყრის, ბოლოს კი თავად გარდაცვლილს კლაედიუსი "მიართმევს") ხელში მობრძანებული გერტრუდას შავი გრძელი კაბა, ექვთან მჭიდროდ -თითქოს "ახრინბისი" - შეკრულს ოვოსაბნევით. მეყვრლე რამდენიმე მკერივად დაფენილი ბადისებურად ნაქსოვი ზივით და იასამინისფერი ვილენტი მწვანე და ვარდისფერი აბსტრაქტული ნახატით გააზარნევა.

მისგან სრულიად განსხვავებულია "მსახიობთა" კოსტუმების მსგავს მშვიდ ტონალობაში შესრულებული ოფელეას მოვარდისფერი თეთრი კაბა, დაბლობივებული თავისივე ფერის მკრთალი ორნამენტებით, მოკლე ვილენტი. წინ მოდერნისტული, ქართული, უფრო "ხევისრული ქარგვის" სტილითაა გადაწყვეტილი, ხილო ზურგზე შავი, სხვადასხვა ფერის ვერტიკალური ხაზებით, თეთრი წინდებითა და ფეხსაცმელებით. ეს ყოველივე ამკვლავებს კრძალვით, სიყვარულითა და ოცნებებით აღსავსე კდემამოსილი ქალის შინაგან სამყაროს და ხაზს უსვამს მის გარეგნულ სილამაზესა და პავროვნებას.

ხიშვით წვერწამახული ტროსტით კოკლობით მოსიარულე, "შეილოკის" მსგავსი პილონიუსი (მაღხაზ ქერივიშვილი) შემოსილია შავი პერანგით, შარვლით და თავზე პატარა ნაჭრის ქუდი, წინ სადა ბარხატისებრი ფაქტურის შავი ვილენტი, ხილო ზურგზე - აგურისფერი, ნაცრისფერი, შამბინისფერი, ვარდისფერი და ლურჯი - ფერადოვანი ნახატით. სხვათა დამსმენი და ხრიკების მომწეობი, პამლეტის სათვალთვალოდ "ციხე-სიმაგრიდან" წამომყვებული აბსტრაქტული ნახატის მიღმა დამაღული.

პამლეტისავე და შინთ განიგმირება. "სპექტაკლის საერთო ჭყერადონებაში ჩართული და სასიამოვნოდ აღსაქმელი გერტრუდასა და ოფელიას ელექტის ღამის აბსტრაქტულ ნახატსე უურაღლებინს". გარდაცვალება გამოსივია არა მარტო მათი ცხოვრების, ყოფიდან განმომტინარე სწკოთარი ქმედებებში გაურკვევლობამ, არამედ "შახიობთა" "მარყვტინს" დარად ელექტემის და საერთოდ მხატვრის მიერ თითოეული პერსონაჟის "სამოხის დიდი გემოვნებინთა და ფანტაზიით გამომგონებლურმა შესრულებამ.

ელავედიუსი წარმოგიდგება მაქმანისებურ, მძიეებით გაწყობილ: საყულოსავეთ დაფენილ, მკერდსე ოვალურად ჩამორმქლებულ, ოქროსწყრში ცეცხლისფრად აელეარებულ, სასიმოვნო და იმავდროულად "მდელქარე" ფერადოვანი სამოსით, რაც სედმიწყნით ესატყეისება ელავედიუსის მიერ "სპექტაკლში" პამლეტის მიერ მოწყობილ "გონზავოს მკელელობის" ეპისოდს, რომელშიც თვით მეფე, გერტრუდა და პოლიონიუსი თამაშობენ.

რაც შეეხება პირველ ქლანსე მთავარი პირობის მიერ შესრულებულ ნაწყევტებს (ისინი თითქოს კარნახობუნო), მხოლოდ მდრანსე მოხეტიალე მსახიობების მიერ სუსტი, იდენტური ეესტეობთა და მოძრაობებით ექოსავეთ მგორდება. "როლში შესული" მეფის მიერ გათამაშებული სყენით ნათელი ხდება ამის მკელელი ელავედიუსის ნადეჩილი ცოდვა, რასაც "ტახტე-კიბიდან" პამლეტის დაეალებით აკვირდება მისი ერთეული მკეობარი პორაცით (თეიქო კოტინაძე).

თუ "რინარდ III"-სა და "მეფე ღირში" კუქკიან "ქანდარა-ამბოინთან" და ჭუჭყიანი სართულების დამაკემირებელი, ხისგან უწინდ გამომორკილ მქკალა, მარცხით დასრულებული სუსკნელისაკენ სწრაფის საშუალება იყო, და თუ "ტახტიანად" სეატყორცნილი მკებეტი მასთან ერთად ძირს ენარცხებოდა, "პამლეტის" სასიმოვნო ფერადოვან გარემოში დომინირებელი, რკინის ახალი, სუფთა ვერცხლისფერი, "ესახრელობამდე" აღმართული მიწიერის სეციერთან "მაკავშირებულს" კიბეები, რომელსედაც ასეკლას თვით პამლეტიც კი არ ცდილობს, უწმინდურთათვის, მართალია მკივრ ხნით, მაგრამ მაინც გამომუყენებამ და მიულწყული იყო. ისინიც ფართან და უტყმ მოწმესთან ერთად სპექტაკლის დამკვირებელი ხდებოდა.

ელავედიუსი მიხედა რა "სპექტაკლის" საშუალებით პამლეტის მიერ დაგებულ მახეში გაბმისას, ნადეჩილს დანაშაულის სააშკარასე გამომსუერებას, გაბორტებულს აგზავნის, მისი წყლს ინკლასში.

მთელი სპექტაკლის მანძილსე, რეყრენივით "ღო-იოს" წამლერებით უსატყილოდ "მოფარყატე", ქმრის ავხორცობაში გადასეულ უსნკობას აყოლილი, უმწყო გერტრუდა პამლეტის წახელის შემდეგ, ხახმელს დქეყული, გონარეული, ოდესედაც ღირსეული, დამაზი და აუდიდესი სეყვარულის "ნამსხერევებადქეული", დედი პამილტონს გეახხენებსე, "ჯეკრმდელიდან" ბარბაცით ამოსული, უწყნრივო გრითთ და ნაცმულობით ეყავილით შემყული, უწინდ ჩამოფხატული დენისფერი ქელით, შყე ქალტოსე მისხმული ნაქსოვი შალით; კილიტებიანი ვერცხლის პატარა ანართთ - და ხელში სასმისით, დყთობაში ექებს ხსნას, სრულიად აკმეყერებელია გერტრუდას მიერ თეატრის დოკიდან "მკირფახი" თელებით შემკულ კორსეტთან შდე კაბაში გავმწყობილი, ხელში მუნდშტყეიანი პაპიროსის წყეითა და ხისგანმული "თეატრალური პათოხით" აოფელას დალტყვის თხრობის მანერა. მისი ამგეარი ნაცმულობა და მანერული ეესტეები სიგვის სდერამდე მისული ქალის ექსცენტრიულობის მინიმუმბასთან ერთად (რეესხორის მიერ "წარმოდგენის" ამგეარი პირობითი მხერხით გზდაწყმტა) ცხოვრებისაგან

გათელილი ქალის სიბრალულთან შეზავებულ ანტიპათიას იწვევს მაცურებელში.

ინგლისიდან დაბრუნებული ჰამლეტი ჰორაციოსთან ერთად გზად სასაფლაოსთან მოხედრილი, მესაფლავესთან და რამდენიმე თავის ქალასთან გასაუბრების შემდგომ, ხედება ოფელიას დასაფლავების ცერემონიაზე. რის შემდეგაც იწყება მეკლელობათა უწყვეტი მწკრივი, დაწყებული გერტრუდას მოწამელით და ჰამლეტის სიკედილით დამთავრებული.

რ. სტურუას ჩვეული პირობითი ხერხით მკედრებით “აღმდგარი” არა მარტო მამის ანრდილი, არამედ პოლონიუსი, ოფელია და ბოლოს ჰამლეტი “უტყე მოწმეში” განსხეულებული, იძლევა განკარგულებას დანიის პრინცის - ჰამლეტის პატივით დასაკრძალვად.

რობერტ სტურუასა და მირიან შველიძის ერთ-ერთი ყველაზე ფერადოვანი სპექტაკლის (არა მარტო შექსპირის ტრაგედიებს შორის) ფონად წარმოდგენილი გეომეტრიულ ფორმებად დანაწევრებული გამოსახულებებისაგან შემდგარი კოლაჟური კომპოზიციის “ჩინური ჩრდილებით” გართულებული ემოციურ-რიტმული მონაცვლეობა, სცენის დანაწევრებული პასტელის ფერებით გეომეტრიულ ფიგურებად დაყოფილი ორნამენტირებული იატაკი, “პერსონიფიცირებული” კიბეების დახვეწილი სილუეტები, პერსონაჟთა ასევე “შშიეი” და ხალისიან ფერებში შესრულებული აპლიკაციისებური თუ არშებით გამდიდრებული სამოსი, სპექტაკლის შინაარსის, მისი დინამიკის შესაბამისად (ცვალებადი განათების საშუალებით) ფერთა მდიდარი ნიუანსირებით მიღებული ემოციებით და დრამატურგიული სიმბოლოებით; მკაფიოდ აღსაქმელს ხდის თვითოეული ეპიზოდის მნიშვნელოვანებას და განათებასთან ერთად, კიდევ უფრო მეტად მკაფიოდ წარმოაჩენს სპექტაკლის გარეგნულ გადაწყვეტასა და შინაარსს შორის იმ უდიდეს კონტრასტს, რაც მეტი სიმძაფრით შეგვაგრძნობინებს სილაამზის მიღმა დაფარულ ტრაგედიას.

И. Багратиони, К. Джабуа

Государственный университет Шота Руставели

Ассоциация адвокатов в Грузии

К вопросу об информационного потенциала слова в технологии когнитивного моделирования языка

Ключевые слова: коммуникативное направление в лингвистике, потенциальная информация в теории речевой коммуникации, информационная природа языка, технология семантического анализа, язык как ментальная информационная среда.

Известно, что в традиционном лингвистическом дискурсе *термин "информация"* употребляется, как правило, только в рамках *теории речевой коммуникации* – направления, возникшего во второй половине XX в., направления, представляющего альтернативу системно-структурному подходу к исследованию языка и избирающего в качестве объекта исследования *речевой акт*. В рамках этой теории речевой акт интерпретируется как взаимодействие между Говорящим (передатчиком) и Слушающим (приемником), а термином “информация” обозначается содержание сообщения, передаваемого посредством связывающего их языкового кода.

Следует отметить тот факт, что до появления *коммуникативного направления в лингвистике* в рамках системно-структурного подхода было принято оперировать

понятиями "значение" и "смысл", противопоставляя их как сущности, относящиеся к разным полюсам сосюрровской дихотомии язык и речь, при этом *"значение"* свойственно единицам языка как элементам языковой системы, а понятие *"смысл"* не определено достаточно однозначно до сих пор, в самом общем виде оно означает значение целостного высказывания.

Но при рассмотрении языка в деятельностном аспекте (*как вид когнитивной и коммуникативной деятельности человека*), при выходе за рамки системноцентрической языковой проблематики и терминологии, становится очевидным, что *понятия "значение" и "смысл"* суть одно и то же: это та *информация*, которая стоит за лингвистическим знаком. Объем ее может быть различным, как может быть различным соотношение *инвариантного (языкового) и ситуативного (речевого)* в информации, стоящей за знаком в момент его употребления.

Если мы обратимся к толкованию этих слов, данных в одном из самых популярных толковых словарей русского языка *"Словаре русского языка" С. И. Ожегова*, то увидим следующие дефиниции:

Значение - 1. Смысл, то, что данный предмет (слово, знак, жест) обозначает. Определить значение слова. Значение взгляда. - 2. Важность, значимость, роль. Иметь большое значение (Ожегов, 1987:147).

Смысл 1. Внутреннее содержание, значение чего-нибудь, постижимое разумом. Понять смысл чего-нибудь. - 2. Цель, разумное основание. В этом есть смысл. - 3. То же, что и разум. Иметь здравый смысл (Ожегов, 1987:367).

Информация 1. сведения об окружающем мире и протекающих в нем процессах, воспринимаемые человеком или специальными устройствами (спец.). Теория информации. - 2. Сообщение, осведомляющее о положении дел, о состоянии ч-и. Газетная и. // прил. информационный. Информационный бюллетень (Ожегов, 1987:224).

Как видно, содержательные стороны этих трех понятий тесно взаимосвязаны: значение - это то содержание, которое придано знаку конвенционально. в естественном языке это, например, инвариантное лексическое значение слова, смысл - актуализация знакового содержания человеком в процессе обращения к знаку (ср. смысленный - тот, что способен найти смысл, увидеть значение смысленный или смышленный человек, изворотливый, находчивый, догадливый, расторопный, понятливый или сметливый. Не нужен ученый, а нужен смышленный). *информация* - *определенная система смыслов, организуемая человеком в ходе коммуникации*.

Вышесказанное позволяет акцентировать внимание на *информационной природе языка*: с одной стороны, *язык - это средство коммуникации*, тот код, позволяющий передавать информацию; с другой - *язык является той ментальной информационной средой*, в пределах которой только и возможно развитие человеческого сознания. "Домом бытия" называет язык *М. Хайдеггер* (Хайдеггер, 1993:172). *В. Библихин* разворачивает это афористичное определение: "если общение не одно из занятий в ряду прочих забот человека, а его способ осуществляется во встрече с другими, то язык, предполагаемый сообщением, и есть среда и пространство нашего исторического бытия, подобно тому, как природное биологическое окружение - среда и пространство существования животных" (Библихин, 1993:97). Итак, можно говорить о том, что *язык - это то ментальное пространство, где происходит встреча сознаний и их взаимодействие*. Такое взаимодействие полностью отвечает условиям *информационного обмена*: передаваемая сущность (*языковое сообщение* организованный система смыслов) не утрачивается отдающим объектом - Говорящим, но приобретает получающим - Слушающим (Кобозева, 2000:90). Таким образом, мы можем говорить *о языке как явлении, существующем для аккумуляции,*

передачи и для создания новой информации, как о явлении, формирующем первичную информационную среду человека.

При таком подходе перед исследователем языка неизбежно *встает проблема определения видов языковой информации и технологий, с помощью которых могут быть переданы разные виды информации*, потому что даже на первый взгляд становится ясно - эта необычайно сложная, *иерархически организованная коммуникативная система*, состоящая из разноуровневых единиц, позволяет оперировать информационными блоками различной степени сложности. В таком случае можно предположить, что за единицами разных уровней оказываются закреплены различные информационные функции.

Как известно, центральной единицей языка, спонтанно выделяемой носителями, является *слово - минимальный информационный блок*, объединяющий различные типы информации. Мы можем говорить об этом на основании того, что слово обладает семантикой достаточной для того, чтобы оно могло функционировать как целостное высказывание. быть достаточным *для передачи информации*, именно это и позволяет нам назвать слово минимальным информационным блоком. В пользу этого говорит и такое свойство слова, как воспроизводимость – «говорящий на языке не конструирует слово из морфем или фонем, он пользуется уже готовой звуковой формой, за которой закреплена определенная система смыслов» (Кобозева, 2000:104). Конечно, чаще носители языка оперируют более сложными структурами, состоящими из нескольких слов. но отдельное слово с присущим ему значением вполне может быть названо минимальным информационным блоком.

Несмотря на очевидность палиция у каждого слова того или иного значения, принципы организации плана содержания этой единицы до сих пор не исследованы. *Тулло де Мауро* отмечает: "Как только мы отрываемся от твердой почвы фонологических и морфологических описаний, составленных лингвистами, и начинаем двигаться в направлении значения, тут же начинаем осознавать, что перед нами открывается мир, который, хотя и присутствует постоянно в нашем сознании, по существу остается для нас тайной" (Мауро, 2000:8). И действительно, *изучение семантической сферы языка* началось еще в XIX в. в работах Штейнтала, А.А. Потемни и В. Вундта и продолжается по сей день, но наука о языке все еще далека от формирования завершенного представления о лингвистической и, в частности, лексической семантике.

Следует отметить, что *расцвет этого направления лингвистики приходится на вторую половину XX в.* Именно последний этап развития семантики (70-е гг.) оказался очень плодотворным *для выявления информационного потенциала слова*. В настоящее время в работах ученых представителей различных направлений в исследовании семантики выделяются *следующие блоки лексико-семантической информации*:

1. Объективная информация связана с восприятием и осмыслением внешней среды. Этот информационный блок традиционно называют денотативно-сигнификативным макрокомпонентом значения. это наиболее видимый, очевидный слой информации. Основу его составляет результат наглядно-чувственного восприятия мира и последующее за ним осмысление и формирование абстрактного понятия (Апресян. 1995:162). Наглядно-чувственный или эмпирический компонент составляет осново-денотата: при слове окно все могут представить себе этот объект (визуальное восприятие) и всем носителям языка понятно, какой тип звучания именуется глаголом свистеть (слуховое восприятие). - и формирует пласт конкретной лексики. Сигнификативный блок представляет собой результат осмысления информации, полученной органами восприятия, и имеет абстрактно-логическую основу. Например, окно в

Европу - это метафорическое употребление возможно только в случае, когда достигнут достаточно высокий уровень абстрагирования и окно воспринимается не чувственно, а функционально - отверстие, соединяющее разделенные пространства. Лексема звучать обозначает любой процесс, связанный с производством звука, абстрагируясь от конкретных акустических и иных характеристик звучания.

2. *Субъективная информация* - разнообразные виды информации, идущей от субъекта речи и включающие как прагматическую его установку, так и личную оценку ситуации. Проявляется субъективная информация в выборе языковых средств или "упако-вке" высказывания, когда одна и та же ситуация может быть оформлена по-разному (Апресян, 1995:164). Например, нейтральное Будьте осторожны - здесь грязно и скользко, будучи "упакованным" другим способом, может нести *дополнительную информацию об отношении субъекта высказывания к ситуации и ее объекту*, а также информировать слушающего о социальном статусе и личностных характеристиках говорящего (ср. Осторожно. киска. здесь склизко. Куда прешь, гангрена - грязь по колено). Кроме того, одним из способов выявления коннотативных смыслов может выступать анализ метафорических вариантов слова. Например, глагол свистнуть *в русской культурной традиции* имеет экспрессивную коннотацию, которая реализуется в метафорическом значении: Одна денежка и та свищет! Провистался. размотал все. На основе анализа всех метафорических смыслов можно сделать вывод о восприятии такого звучания как деструктивного и бессмысленного.

3. *Собственно лингвистическая информация* также частично входит в коннотативный блок, но имеет иную природу: этот аспект "определяется собственно синтагматически - его связями с другими значениями языковых единиц в словосочетании и предложении, и парадигматически - его позицией внутри синонимического ряда ("значимость слова" или его "структурная функция")" (Апресян, 1995:169). Нельзя не отметить, что последние два блока информации (субъективная и системная) являются наименее осознаваемыми носителями языка и наименее изученными. Полагаем также, что небезосновательным будет предположение о тесной взаимосвязанности этих семантических блоков: если принимать во внимание тот факт, что *язык - это система, ориентированная на коммуникацию* и постоянно приспособляющаяся для наиболее эффективного ее осуществления, то коммуникативные стратегии неизбежно отражаются на элементах системы и их структурном соотношении.

На наш взгляд, выявление, экспликация *в сознании потенциальных компонентов* требует дополнительной металингвистической рефлексии носителя языка (и в том числе исследователя-лингвиста) вследствие их латентности, но функционирование единицы *в конкретном речевом акте* предопределяется их наличием и качеством. Модели динамических изменений семантики также обусловлены набором потенциальных сем. Несмотря на латентность, имплицитность потенциальной информации, *существуют способы ее выявления: потенциальная информация* может быть реконструирована исследователем при сопоставлении метафорических значений. Например, компонент интенсивность глагола свистеть выявляется при анализе метафорических вариантов Свистнуть в ухо (ударить); Свистнуть деньги (украсть). Способствует выявлению и *технология* сравнительных оборотов, например, контекст Шли люди. На месте отвинченных черепов, Как птицы в проволочных клетках, Свистали мысли. *И. Кобозева* также поддерживает предположение о наличии в семантике компонента интенсиивности, тесно связанного с компонентом бессмысленность звучания. Анализ противительных конструкций также продуктивен для экспликации потенциальных сем: Глупый то свищет, а умный то смыслит. По её словам, «наличие такой противительной конструкции позволяет

говорить о наличии в семантике слова свист потенциального компонента бессмысленное, неинтеллектуальное звучание» (Кобозева, 2000:104).

Итак, мы схематично обозначили те выявленные виды информации, которые стоят за словом, как минимальным информационным блоком.

По нашему мнению, еще одним вариантом представления *информационного потенциала слова* может стать выявление *принципов когнитивного моделирования в языке* какого-либо феномена. Наша работа посвящена исследованию фрагмента *языковой картины мира говорящих на русском языке*, связанному с восприятием звучания, и охватывает лексические единицы, в исходном своем значении репрезентирующие звучание: куковать, свистеть, выть, петь и др. Потенциальные семантические компоненты такой лексики могут быть выявлены через анализ ее метафорического потенциала. *Технология семантического анализа* показала, что все единицы, репрезентирующие один акустический тип за счет единства внутренней формы, определенного фонетического комплекса, имитирующего акустические параметры, (сравните, например, свистеть, бахнуть, жужжать), обнаруживают сходство в моделях метафоризации. Кроме того, *технология когнитивного моделирования* позволило представить ономастическую (звукоподражательную) лексику как особым образом организованное семантическое поле, в котором можно выделить микрополя или ономастические гнезда, комплексные единицы, представляющие один акустический тип, например: высвистывать, свистеть, свист, свистящий, свистать, свистун, свисток, свистелка, свистулька, свистопляска, просвистеть, просвистать, подсвистеть, посвистеть, посвист, пересвистываться, пересвист, просвистать, рассвистаться (Лингвистический...1990:224). Таким образом, *технология организации лексики и применяемые методы дали возможность выявить потенциальные компоненты семантики*, актуализирующиеся при метафоризации, и коннотативные смыслы, связанные с восприятием того или иного типа звучания, отраженного в языке.

Так, что *технология семантического анализа звукоподражательной лексики традиционно включает* компонентный анализ, контекстуальный анализ, трансформационный анализ. Эти приемы позволили выявить различные компоненты денотативно-сигнификативного и коннотативного информационных блоков. Эта методика была дополнена также приемом интроспекции – экспликацией метаязыковой рефлексии самого исследователя. *По нашему мнению*, вся совокупность метафорических смыслов и оценок позволяет говорить о негативном восприятии этого типа звучания носителями русского языка. Думаем, что включение в словарь сведений, дающих более полное представление о семантике ономастических *лексем русского языка*, позволит создать более адекватное ее описание.

По вышеизложенному можно сделать следующий вывод: в нашей работе мы рассмотрели проблемы когнитивного моделирования в языке. Особое внимание обратили на минимальную когнитивную структуру семантику слова, на его информационный потенциал. Материалом для теоретических построений выступила специфика семантической организации *звукоподражательной лексики русского языка*.

Литература:

1. Ожегов С. И., Словарь русского языка // Под. ред. Н. Шведовой, Москва, «Русский язык», 1987.
2. Хайдеггер М., Время и бытие: статьи и выступления. // Мыслители XX века, Москва, «Республика», 1993.
3. Библихин В. В., Язык философии, Москва, Изд. группа "Прогресс", 1993.

4. Мауро Т. де., Введение в семантику // Пер. с итал. Б. П. Нарумова. Москва, «Дом интеллектуальной книги», 2000.
5. Кобозева И., Лингвистическая семантика: Учеб.пособие, Москва, «Юрайт», 2000.
6. Лингвистический энциклопедический словарь // Гл. ред. В. Н. Ярцева, Москва, «Советская энциклопедия», 1990.
7. Апресян Ю. Д., Новый объяснительный словарь синонимов: концепция и типы информации // Новый объяснительный словарь синонимов, Москва, 1995.

ი. ბაგრატიონი, კ. ჯაბუა

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საქართველოს ადვოკატთა ასოციაცია

სიტყვის საინფორმაციო პოტენციალის საკითხისათვის

ენის კოგნიტური მოდელირების ტექნოლოგიაში

წარმოდგენილი სამეცნიერო სტატია ეძღვნება თანამედროვე ჰუმანიტარული ცოდნის მნიშვნელოვან საკითხს – ენის კოგნიტური მოდელირების როლს ვერბალური კომუნიკაციური ტექნოლოგიების სპეციფიკის შესწავლაში. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა მინიმალურ კოგნიტურ სტრუქტურას – სიტყვის სემანტიკას და მის საინფორმაციო პოტენციალს. თეორიული კონსტრუქციებისთვის მასალად გამოყენებულია რუსული ენის ონომატოპიური ლექსიკის სემანტიკური ორგანიზაციის თავისებურებანი.

I. Bagrationi, K. Jabua

Shota Rustaveli State University

Georgian Association of Advocates

For the Issue of Informative Potential of the Word

in the Technology of Cognitive Modelling of the Language

The present scientific paper is devoted to the important issue of contemporary humanitarian knowledge the role of cognitive modelling of the language to study the specifics of verbal technologies of communication. Special attention is paid to the minimal cognitive structure - the semantics of the word and its informative potential. For the theoretical constructions as a material there are used the peculiarities of semantic organization of onomatopical vocabulary in Russian.

ლ. ბოქოლიშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

უწმინდესისა და უნეტარესის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს – პატრიარქის, ილია II-ის, ფერწერული შემოქმედების ერთი ფრესკისათვის: “ღვთივდაცული საქართველო

საკვანძო სიტყვები: კომპოზიცია, ფერადოვანი გამა, იკონოგრაფია, სახის-მეტყველება, ფრესკა.

XX საუკუნე ქართული საეკლესიო ხელოვნების ისტორიის ერთობ მტკივნეულ ფურცელს შლის, ვიდრე საბჭოთა კავშირის რღვევამდე. გეიჭირს იმ პერიოდის გახსენება თუ როგორ იხერხებოდა ქართული ეკლესია მონასტრები, უმოწყალო ხელი როგორ ღებავდა ტაძრებში ქართულ უნიკალურ

ფრკესებს, როგორ ინგრეოდა თვალსა და ხელს შუა ქართველი ერის სულიერი კულტურა. კულტურა რომელსაც მრავალი საუკუნე დაკისრებული ჰქონდა მისია ერის სულიერი გადარჩენისა და მილიანობისა.

1978 წელს თანამედროვე მეცნიერები საქართველოს ეკლესიის ისტორიის ახალი ეტაპის დასაწყისად მიიჩნევენ. ეს არის უწმინდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქის ილია II-ის აღსაყდრების თარიღი, რომელმაც სიცოცხლე შთაბერა ერის სულიერ გადარჩენას, გამოლეოქმებასა და გამოლიანებას. მას ერთბაშე მნიშვნელოვან და გარდამტეხ ეტაპზე მოუწია კეთილხევა. დეაწლი მისი ქართველი ერის წინაშე შეუფასებელი და მრავალმხრივია. მოგახსენებთ მხოლოდ, პატრიარქის ერთ ღვთისათნო და ფართო სასოგადოებისთვის ნაკლებად ცნობილ მხარეზე რადგან გიორგი მერნულეს რომ დავესესხო "ნაკულღოვანებაი ნემი არა მიფლობოეს ღუმილად"

"ეკლესიის ისტორიამ იცის შემთხვევები, როდესაც ხატწერის ნიმუშები უმაღლეს სასულიერო იერარქთა მიერ იქმნება, მაგრამ არც ძველად და არც ახლა საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია II-ის გარდა სხვა მხატვარი პატრიარქი ცნობილი არ არის."

ხატწერის ნიმუშები თემატური მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. ქართველმა ერმა უკვე შეისისხლხორცა "ყოვლადწმინდა სამების" ხატის უწმინდესისეული ვერსია. რომელიც სამების საპატრიარქო ტაძრის სამკაულია. აქვეა დაბრძანებული "ღვთისმშობელი-ოდვიტრია" - ივერიის პორტიტის ღვთისმშობლის ხატის შთაგონებით შექმნილი (ხე, ტილიო, ტემპერა 160X110) და მთავარანგელოზთა - მიქაელისა და გაბრიელის ხატები. ღვთისმშობელი "პლატიკერა" უწმინდესმა მანგლისის ღვთისმშობლის ტაძარს უძღვნა, ხოლო წმინდა მეფე ვახტანგ გორგასლის ხატი რუსთავეის წმინდა ვახტანგ გორგასლის ტაძრის კუთვნილებაა.

წმინდა მეფეთა ხატების წერა უწმინდესისთვის განსაკუთრებით სათუთი და საყვარელია. სემოთ ხსენებული ვახტანგ გორგასლის ხატის იკონოგრაფიის შექმნა პატრიარქის სახელთანაა დაკავშირებული, რომელიც რამდენიმე ვერსიად აქვს წარმოდგენილი. უწმინდესის თქმით ყველაზე მეტად თამარ მეფის ხატის შემოკება უყვარს, თითქოს ამით განსაკუთრებულ პატივს მიაგებს წმინდან მეფეს. ილია II-ის ფუნჯს ეუთუინის სოლომონ მეფისა და დაყოთ მეფესალმენის ნახევარფიგურული ხატები.

ერთ სერიად შეიძლება გავაერთიანოთ: "სეუნთან არს ღმერთი", "მაცხოვარი", "ძველთა ღლეთა" ეს არასრული ნამონათვალია იმ ოცამდე ფერწერული ხატისა რომელთა უმეტესობა საპატრიარქო რეზიდენციაში ინახება. ილია მეორე გახლავთ ავტორი სამების საპატრიარქო გუმბათში დასახატი მაცხოვრის ესკიზისა, შიოლა ღუდუშაურის ქანდაკებისა, რომელიც მისი გვარის წინაპრია და უწმინდესის ფერწერულ შემოქმედებაშიც აისახა. ილია II-ის ხომ საერთო პორტრეტებიც აქვს შექმნილი: დედ-მამის, ქოთლოსის, სემოთ ნახსენები შიოლა ღუდუშაურის რომელიც განსაკუთრებით თბილი, სიყვარულით გაჯერებული დამოკიდებულებითა და მადლამხატვრულობით ხასიათდება.

თქვენს ყურადღებას შევაჩერებთ სემოთ ნახსენებ, ფერწერულ კომპოზიციაზე "ღვთიუდაცული საქართველო"

"ღვთიუდაცული საქართველო" ერთადერთი მრავალფიგურიანი კომპოზიციაა პატრიარქის შემოქმედებაში. მას სიონის საპატრიარქო რეზიდენციის სასტუმრო ოთახის ჩრდილოეთ კედელი უკავია და სომით დაახლოებით 4,30X3,40. ამ მონუმენტური კომპოზიციის ცენტრალურ ნაწილს წმინდა მხედ-

რის მიერ გველემუაპის ძლევის სცენა წარმოადგენს. ქრისტიანულ მხატვრობაში წმინდა მხედართა სიმრავლეს ერთის მხრივ უკავშირებენ იმ ფაქტს, რომ საქართველოს მიწა-წყლის დაცვა ქართველ ხალხს ოდითგანვე ბრძოლით უწევდა და მხედრები განსაკუთრებული შემწენი იყენენ ამ ბრძოლაში, მეორეს მხრივ შესაძლოა იმ ფაქტით იყოს გამოწვეული, რომ ქართული ხალხი, როგორც ჭეშმარიტი მართლმადიდებელი ერი, ქრისტეს სულიერი მხედრობის ნაწილია, რომელთა წილადვედრია იყენენ მცველი უფლის კვართისა. მხედრის ენაობასთან დაკავშირებით შეგვიძლია ვთქვათ რომ იკონოგრაფიულად ეს ახალგაზრდა უწვერული ჭაბუკი უდაოდ წმინდა გიორგია, თუმცაღა უწმინდესს არა აქვს მინიშნება მის ენაობაზე. ამასთან ერთობ შესაძინვეია კომპოზიციიაში წარწერების სიუხვე (მათ შესახებ ქვემოთ დაწვრილებით გვექნება საუბარი). შესაძლოა იგი არის ზოგადად ლეოთაბრივი, უძლეველი მხედრის სახე, განზოგადებული, ხორცშესხმული წმინდა გიორგის იკონოგრაფიულ ტიპაჟში.

ილია II-მ თავის ერთ-ერთ ქადაგებაში ქართული ეკლესია წმინდა ნიკოლოზთან ერთად წმინდა გიორგისაც ხააბარა. ყრესკაშიც იგივე თემაა გაუდრებული. გველემუაპი, რომლისგანაც წმინდა გიორგი იცავს საქართველოს გაწალილია მთელს სიგრძეს. თითქოს დაპატრონებული, საქართველო კი ჯვარზე დამყარებული ჯვარს მინდობილი. მიცერაჟს ცხიერების ბობოქარ ოქეანეში. მის გულში მხოლოდ სვეტიცხოვლის ტაძარი: აღმოსავრად ნებული, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს, რომ ეს არის მხედარი. მცველი უფლის კვართისა, ქართული სალიერი ერთობისა. მომხერული ხეჟნი ფიზიკური და სულიერი მტრისა.

ამ ყრესკის მოთხრობით სეციური ძალნიც მყარეელობენ ქართულ მიწა-წყალს. ორივე მხრიდან მთავარანგელოზთა ძლევა შემოსილი ყვითურები გამოუსახავს წმინდესი პატრიარქის მსრუნველ ხელს. მარცხნივ ძაწისფრად მონილი მიქაელის ხმალშემართული. მეორე მხარეს ფირუხისფერით მონილი გაბრიელი, ანთებული სახითით ხელში. ორივეს ერთმანეთის მსგავსად მარცხენა ხელში უკერიით გაშლილი გრაგნილები. წარწერებითურთ. გაბრიელ მთავარანგელოზი ოდნავ რაკურსშია გამოსახული - თავით გადახრილი ცენტრისკენ, თუმცა მლოცველს უმზერს, მიქაელი კი მკაცრად ყრონტალურ პოზშია. ისინი თითქოს ორი საყრდენი, ორი ბურჯია კომპოზიციისა და მტკიცედ, შეურყვევად იცავენ საქართველოს.

სამივე მათგანი წმინდა მხედარიცა და მთავარანგელოზნიც; უფლის მიერ არიან მოვლენილნი, მაგრამ თავად ყოელადწმინდა სამებაც განცხადებულად მფარველობს ქართულ მიწა-წყალს.

კომპოზიციის მარჯვენა კუთხეში ცეცხლოვან ფონში გაბრწინებული "ძველთა დღეთას" გამოსახულებაა. რომლისგანაც მართლმადიდებლური დოგმატის დანახვად გამოივალს სულიწმინდა - აქ მტრუდის სახით.

"ძველთა დღეთას" იკონოგრაფია ორიგინალური და საინტერესოა. სახე ხელთუქმნილი ხატის ტიპს წააგავს, მხოლოდ ჭაღარა სმა-წვერით, მის ფონად დადებული ცეცხლი კი საინტერესო ახსნას ქოვეებს. ქრისტიანულ იკონოგრაფიაში ცეცხლის სახისმეტყველების საკითხი დრმად აქვს შესწავლილი მეცნიერ ა. ოქრობინიძეს. იგი ბიბლიურ თხრობაზე დაყრდნობით ასკენის რომ ღმერთის ძველათქმისეული ჰიმოსტასი სწორედ ცეცხლია. (მოსეს გამოცხადებანი, მსხვერპლშეწირვისას გარდამოვლენილი ცეცხლი და ა.შ) ამ მსჯელობაზე დაყრდნობით ფრესკაზე გამოსახული ცეცხლი, რომელშიც ძველთა დღეთაა გაბრწინებული შეგვიძლია ბუნებრივად დაუკავშიროთ

უფლის ძველადოქმისეულ განცხადებას, ხოლო მხატვრულად “ძველთა დღეთას” ორიგინალური იკონოგრაფიით წარმოგვიჩინს.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ სწორედ მაიმსაგან გამოვალს “სულიწმინდა უფალი და ცხოველისმყოფელი” მტრედის სახით. ეს დოგმატური საკითხია მართლმადიდებელთათვის, განსხვავებით კათოლიციზმისაგან, რომელიც სულიწმინდის გამოწველობას ძე ღმერთსაც ულკაეშირებს (ფილიოკეე). მარცხენა კუთხეში სამების მეორე ჰიპოსტასის ძე ღმერთის გამოსახულება კრავის სახით, სისხლივით წითელი ჯვრის მკლავებიანი შარავანდითა და სახარებით, რომელიც დაბეჭდილია შვიდი ბეჭდით.ეს ცოცხალი ილუსტრაციაა აპოკალიფსური ტექსტისა: “და ვახილუ მარჯვნივ საყდართა ზედა მჯდომისა მის წიგნი, დაწერილი შინაგან და გარეგან, დაბეჭდილი ბეჭდითა შვიდითა”. წიგნის ზემოდან ემბლემა ოქროსფერ წრეში ჩაწერილი წითელი სამკუთხედი. წრე – უსასრულობისა და მარადიულობის სიმბოლო, ოქროსფერით, უქრობი, უხრწნელი ნათლის ფერით დაწერილი რომელიც მოსავეს სამკუთხედს, ანუ ყოველწმინდა სამებას, სამეუფო მოწისფერით გამოსახულებს.

ქრისტე კრავის სახით სწორედ აპოკალიფსისის ტექსტშია აღწერილი. რაც შეეხება იკონოგრაფიას იგი არქაული ტრადიციიდან მომდინარეობს, რომელიც კატაკომებიდან მოყოლებული ეღერს ქრისტიანულ ხელოვნებაში. იმდენად მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა კრავის იკონოგრაფიულ ტიპს, რომ ტრულის საეკლესიო კრების განხილვის საგანიც კი გახდა. კრავის გამოსახვა აქცენტს აკეთებს ქრისტესე, როგორც მსხვერპლზე, მესია-მხსნელზე, რომელიც ჰანხორციელდა და კრავივით დაიკლა ჩვენი ცოდვებისთვის, უცოდველმა იტვირთა ჩვენი ენებულებანი.

კრავი სპეციალ თეთრით არის დაწერილი მისი სიწმინდის აღსანიშნავად. მოუხედავად იმისა, რომ კომპოზიცია მრავალფიგურიათა არ არის გადატვრითული. ცენტრალური მხედრისა და საქართველოს გამოსახულებას დაწარმნი ფიგურები გარს უვლის და ამ სელით მნიშვნელოვნებას ჰმატებს.

მოქმედება თითქოს განვითარებს პროცესშია, მაგალითად ცხენი, რომელსაც შემართული აქვს ფეხი გეალეშაპის შესამუსრად, მისივე თავში გარკმული ორლესული შუბი, წმინდა მხედრის მოსახამის გაფრიალებული კიდუოკეანის მღელვარე ტალღები, ცეცხლის დაკლაკნილი ენები, მაგრამ ყოველივე გარინდებელი, წამით შეეყენებული და სტატიკურია. ამასთან, მონუმენტურად და ფრონტალურად წარმოდგენილი ფიგურები დინამიკას ჩრდილავს, ხოლო მათი სიბრტეობტივი გამოსახვა განაპირობებს მათ დემატერიალიზაციასა და უწონადობას. აბსოლუტური უარყოფა გეაქვს ფიზიკური სხეულისა, რამეთუ ხატი არის ხატი არა მიწიერისა, არამედ ზეციურისა, სასუფეველისა, ამიტომ არ შეიძლება რამე ამქვეყნიური იყოს მასში, თეთს სინათლევ კი. ევრსად ენახავთ განათების კონკრეტულ წყაროს, სინათლე თავად მისგან მოედინება. ამიტომ არავითარი შექმნილი კვალიც კი არ არის კომპოზიციაში. კომპოზიციის ფუნდამენტი გამა ხუთ ფერსეა დამყარებული: თეთრი, ლურჯი, წითელი, ოქროსფერი და მწვანე. რომელნიც რიტმული მონაცვლეობით თამაშდება ფრესკასე, ხოლო მათ სხვადასხვა ტონით წარმოდგენა ამდიდრებს სურათის ფუნდამენტებას.

კომპოზიციას ორი, მთელს სიბრტეესე გაშლილი დოკალური ლაქა უდევს ფონად. რომლებიც პორთონტალურ ფრისებად გასდევს. ქვედა ზოლი ცხოვრების ოკეანედ სახელდებული შედარებით ფართია. მუქი ლურჯი სიერციდან ამოყვანილია ტალღები ამავე ფერის საღებავში თეთრის დიდი კონცენტრაციით მიღებული მოციხფრო – მონაცრისფრო ხაზებით. ზეციური

ზონა კი მწვანეში ოდნაე შეპარული ლურჯით მიმწვანო-მონაცრისფრო ტონს იძენს.

ასეთ ფონზე უპირველესად: თვალს იტაცებს სპექტაკი თეთრით დაწერილი წმინდა გიორგის ცხენის ლაქა, როგორც მაგნიტი თავის გარშემო შემოიკრებს კომპოზიციაში გაბნეულ შედარებით მცირე თეთრ ლაქებს: შარავანდებსა და მტრედს-სულიწმინდას, რომელშიც ძალზე ფაქიზად, მკრთალადა შეპარული რამდენიმე მონასში ცისფერი საღებავისა თითქოს წყლის ათინათი გადაჰკრავს. აგრეთვე მთავარანგელოზთა მოსახამებს, კრავს "ძველთა დღეთას", თუმცა უნდა აღინიშნოს ამ უკანასკნელთა ტონებში შეპარული ნაცრისფერი, რაც განაპირობებს, რომ ეს "თეთრები" არ არის ისეთი აქტიური როგორც ცხენი, შარავანდები და მტრედი.

თუ სემოთ აღვნიშნეთ, რომ კომპოზიციის ცენტრი წმინდა მხედარი გახლავთ ფერადოვან წყობაში მასთან სრული თანხედრა გაქაქვს.

შემდეგი ტონი, რომელიც მხატვრულად მხედრის მნიშვნელობას კიდევ უფრო აძლიერებს წმინდა გიორგის მოსახამის ორ ტოტად გაფრიალებული ძოწისფერი კიდია ჩასმული თეთრის პარალელურად. სწორედ აქედან თეთრ-წითლის მონაცვლეობა მთელს კომპოზიციაში ვრცელდება. ყველა თეთრი ტონი, რომელსაც სემოდ გეჭონდა საუბარი წითელთან კონტრასტში გეხედება: მიქაელ მთავარანგელოზის სამოსი და მოსახამი, კრავის-ყოფურა. "ძველთა დღეთა". წმინდა გიორგის ფეხსამოსის მკვლერ წითელსაც ეს ცხენის თეთრი სხეული ედება ფონად. სწორედ ამ ორი ფერიცაა შესრულებული წარწერები.

ცალკე უნდა ითქვას ლურჯ ფერზე რომელიც არანაკლებ მნიშვნელოვანია კომპოზიციისთვის. გარდა იმისა რომ ფონის უმეტეს ნაწილს სწორედ ეს ფერი შეადგენს მისი სხვადასხვა ტონი მსუბუქად თამაშდება ფეროვრათა უმეტეს ნაწილში. წმინდა მხედრის აბჯარი და შიდა სამოსი ერთობ მშვიდი ტონის ლურჯით არის დაწერილი, ესმიანება მიქაელ მთავარანგელოზის მოსახამის სარწყულსა და გაბრიელ მთავარანგელოზის სამოსს, თუმცა ამ უკანასკნელის სამოსი მწვანურავე ლურჯია, მაგრამ ლურჯი საღებავის კონცენტრაცია აქტიურია მწვანეზე რაც საერთო ჯამში ზურმუხტისფერ ტონალობას გეძლევს და ყოველივე თავად საქართველოს გამოსახულებით გვირგვინდება, რომელიც ტონალურად ღია ფერის ლაქაა, კიდუების მონასმებში თეთრის კონცენტრაცია: გასრდილია მონაცრისფრომდე, რათა გამოიკეთოს მისი კონტური. საქართველოს გულში ყვეთული ოხრით უფაქისესი მონასმებით ფილიგრანულად შესრულებულია ხეტიცხოვლის ტაძარი, მიუხედავად მცირე ზომისა ტონალური მკვეთრი ფერით აქცენტრებული ეს ლაქა უმაღლე იპყრობს მნახველის თვალს.

თბილი და ცივი ტონების თანაბრად გაჯერებული მშვიდი შერწყმა საერთო მოწონებურობისა და სტატიკურობის შთაბეჭდილებას არ არღვევს.

მიმდინარე საუბრისას წვენ არცერთგან არ გეისახებრია იმ წარწერების შესახებ, ესოდენ უხვად რომ ამკობს მთელს კომპოზიციას. აქ არის ექვსი ნაწიკეტი ბიბლიური ტექსტისაურთი ესაიას. საწინასწარმტყველო წიგნიდან (41:10), ორი უკას თავის სახარებიდან, ერთი იუდაის ეპისტოლეუდან და ორიც იოანეს გამოცხადებიდან.

პირველი რაც მნახველს თვალში ხედება ეს გამოცხადების სიტყვებია: "და იქმნა ბრძოლაი ცაათ შინა. მიქაელ და ანგელოზნი მისნი ბრძოდენ ეუშაჰსა მას და გარდამოვარდა ეუშაჰი ოგი დიდი გველი დასაბამისაი, რომელსა ეწოდების ეშმაკი და სატანა, რომელი აცდუნებს ყოველსა სოფელსა." როგორც უხვად თ სიტყვიერი განმარტებაც ძლეულ ბოროტებაზე მინიშნებას

შეიცავს, ბოროტებაზე, რომელიც დაპატრონებულია საქართველოს. წმინდა მამა ანდრეა კესარიელის განმარტებით ეს სიტყვები ეს სიტყვები შეიძლება დაეუკავშიროთ ეშმაკის პირველ დაცემას და ანგელოზთა დასიდან მის განდევნას, ასევე ქრისტეს ჯვრით მის განგმირვას. როდესაც უფლის თქმით “აწ მთავარი იგი ამის სოფლისაი განეარდეს გარეთ”, მთავარანგელოზმა მიქაელმა და ზეციურმა ანგელოზებმა ვერ დაითმინეს რა მისი სიამაჟე და ძველდურობა, უპირველეს ყოვლისა სამართლიანად განდევნეს იგი ცეცხლის ქედის შორის (ეფ.28:16). მიქაელი საღმრთო ერის ზეციური მფარველია, მისი სახელი კითხვით ითარგმნება: “ეინ, როგორც ღმერთი?” – შეკითხვა რომლისგანაც ძრწიან და მარცხდებიან ბოროტი სულელები. მიქაელ მთავარანგელოზისა და ბოროტის ბრძოლას ეხება იუდა მოციქულის ეპისტოლეის ის მუხლები. მთავარანგელოზის გახსნილ გრაგნილზე რომ წერია: “ხოლო მიქაელ მთავარანგელოზი, ოდეს-იგი ეშმაკსა ესაჯღოდა პრქუა შეგრისხნენ შენ ოვალმან” მიუხედავად იმისა, რომ მიქაელი არის უფლის მხედრობის თავი ბოროტის შერისხვისას ვერ “იკადრა” გმობის სასჯელი მოეწია მასზე, ამიტომ ეუბნება: “შეგრისხოს შენ უფალმან” შესაბამისად ნეკნი ფრესკის ს.თქმელიც ეს უნდა იყოს, რომ მძლეკელი არა წმინდა გიორგია, არამედ თავად უფალი. წმინდა მხედარი კი იარაღია მის ხელში.

თუ ეს სიტყვები სამყაროს დასაბამშივე ძლეულ და დამარცხებულ ბოროტებაზე მეტყველებს, აქვე ვკაქს წარწერა: “მოვიდა ქორწილი კრავისაი” რომელიც სამარადამო, საუკუნო ძლევაზე დაღადებს. რას ნიშნავს “კრავის ქორწილი”? ენახით ტექსტი სრულად: “ეისარებდა და ეიმეებდეთ მიესცეთ მის დიდებაი, რამეთუ მოვიდა ქორწილი კრავისაი და ცოლმან მისმან განიმზადა კრავი თვისი” კრავის ქორწილი ითქვა ქრისტესა და ეკლესიის ერთობისათვის, რომელიც შეაერთეს მოციქულებმა და მისცეს წინდი იგი სულიერი, ხოლო მამინ როდესაც ქრისტე მოვა დიდებით მიეცემა ეკლესიას წინდი ჭრეშმარტიც.

უთვალაჟია მომავალი საუკუნის სიკეთენი. ამბობს ანდრეა კესარიელი, ისინი მიუწვდომელია ნეკნი გონებისთვის, ამიტომაც იწოდება მრავალგვარად: “ზეციურ სასუფეველად” – იწოდება იგი დიდებისა მისისა და პატიოსნებისათვის; “სამოთხედ” – დაუმრეტელთა მათ სიკეთეთათვის, “აბრაამის წილად” – დამაშვრალთა მას შინა განსვენებისათვის და კუალადვე “საქორწინო სასახელად” – არა მხოლოდ დაუსრულებელი სიხარულისათვის, არამედ გამოუთქმელი, პატიოსანი და ჭეშმარიტი შეერთებისათვის ღმრთისა თავის მონებთან და იმ კავშირისათვის რომელიც ისე აღემატება ხორციელ კავშირს, როგორც ბნელსა და სიმკრალეს აღემატებათ ნათელი და მირონი. თავად ძო იგი რომელიც თავის მოწმობრივი სისხლით გამოამხსნელია ადამიანთა ცოდვებისა დამარცხებელია ბოროტისა საუკუნოდ. შესაბამისად კომპოზიციაში მოცულობა ძლევა ბოროტისა, ძლევა წუთისოფლის დასაბამიდან მის აღსასრულამდე.

სახარების ორი ნაჰსტიდან ორივე ლუკას თავისაა, ერთი მათგანი გაბრიელის გაშლილ ეტრატზე წერია: “მე ვარ გაბრიელი, წინაშე მდგომელი პირისა ღმრთისასა მოვიელინე სჯეყად შენდა და ხარებად ამას.” ეს არის ზაქარიას ხარებიდან, როგორც ეხედეთ შინაარსობრივად ის კონტექსტი, სადაც სახარებაში ეს სიტყვები წარმოთქმული ნეენს კომპოზიციას არ ესადაგება, მაშ რა უნდა იყოს ამის მიხედვით რომ სწორედ ეს სიტყვები აღიბეჭდა ეტრატზე? ხომ არ მოვიდა გაბრიელი იმის სახარებად რომ ღმრთის მადლია საქართველოზე? რომ “ღმრთედაცულია” ქართველი ერი? “მოვიელინე სიტყვად შენდა და ხარებად ამას”-გეპასუხოთ ფრესკა.

ამაეე აზრს გეიდასტურებს და უფრორე გეიდრმავეებს წარწერა საქართველოს გამოსახულებაზე: "სული წმინდაი მოვიდეს შენსედა და ძალი მაღლისაი გვარეიდეს შენ" ესეც ხარებიდანაა, ოღონდ ამჯერად ლეთისმშობლის ხარებიდან, კვლავ გაბრიელ მთავარანგელოზის სიტყვებია, ამ კონტექსტში კი საქართველოს კურთხეეად გაუღარდება. ლიტურგიის დროს, როდესაც არის დიდ შესეღის ლოცეეითი დიალოგი მღვდელესა და დიაკონს შორის, სწორედ აქ წარმოიტქმის ეს სიტყვები: "სული წმინდაი მოვიდეს შენ ზედა და ძალი მაღლისაი გვარეიდეს შენ" რომელსაც წინ უსწრებს ბარძიმით წამოლოცეეაში საქართველოს, ქართველი მეფეების, საერო და სასუღეერო პირთა მოხსენიება. შესაბამისად საქართველოს ეკლესია ამ სიტყვებს საქართველოს დალოცეეისას წარმოთქეამს, რომლიდანაც სულიწმინდის მაღლი გარდამოიდის.

საბოლოო დასკენისოვის ესაია წინასწარმეტყველის სიტყვები შემოვიწახეთ საქართველოს გამოსახულებს მეორე მხარეს რომ ამშეენებს: "გამოგარნიე შენ და არა დაგიტეო შენ. ნუ გეშინინ. რამეთუ შენ თანა ვარ, ნუ შესცთები. რამეთუ მე ვარ ღმერთი შენი, რომელმან განგამლიერე შენ მარჯკენით მართლითა წეებითა"

ეს

თითქოს პირობაა ღმერთსა და ქართველ ერს შორის: მე გიცავ შენ. ამბობს უფალი, მე შეემუსრავ შენს სულიერ, ხილულ და უხილავ მტერს, გიხაროდენ რომ აასე იქნება! იხაროდენ რომ სულიწმინდაა შენთან! ოღონდ ნუ შესცდები, ნუ შეშინდები და ნუ განმიდგები, რამეთუ მე ვარ ღმერთი შენი!

თუ უწმინდესის ხელიდან ასეთი მრავლისმეტყეეული, მნეგეშეებელი და ერის განმაძლიერებელი ხატი იქმნება, ნახეთ რას ლოცულობს მისი გული: "როდესც წუთისოფლის ბნელ გზაზე დადლიონი და გზააბნეულნი შევეჩერდებით და აღარ გვეცოდინება საით წავიდეთ, მოგემადლე ცხოვრებისეულ ქარიშხალში შენი ნათელი სახის ხილვა და შენი მშეიდი გამამხნეეებელი ხმის გაგონება "მე თქეენთანა ვარ ყოუელთა დღეთა, ვიდრე აღსასრულამდე სოფლისა"

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ახალი აღოქმები- საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა. თბილისი 2003. 10.
- 1.1. ოქროშირიძე ა.- "წითელი ფურის სიმბოლური გააზრების ერთი ასპექტი სუა საუკუნეების ქართულ მხატვრობაში."
2. აპოკალიფსი. წმინდა წერილის წიგნთა განმარტება. საქართველოს წმინდა ძეგლმართლმადიდებლური და სამოციქულოეკლესიის გამომცემა. თბილისი. 2003.
3. პარტიარქი - საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა. თბილისი. 2008.
4. ბურჭულაძე ნ. თანამედროვე საეკლესიო ხელოვნება. თბილისი. 2008.
5. ვარდოსანიძე ს. უწმინდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქი ილია II.
6. 'წურნალი სექტრი. 1998 №1. ოქროშირიძე ა. "ქრისტიანული სახსიმეტყველებისთვის.
7. ინგა ლორთქიფანიძე. ჟურნალი "საქართველოს სიძველენი" - წმინდა გიორგის ცხოვრების ცხელი უბისის ეკლესიის მხატვრობაში.
8. ბურჭულაძე ნ. ჟურნალი "გზა და ჭეშმარიტება" "ძველი და ახალი საეკლესიო ხელოვნების გამოყენება"
9. სიხარულიძე თ. გახეთი "საპატრიარქოს უწყებანი". წმინდა გიორგის იკონოგრაფიისათვის.

რ. გაფრინდა შვილი
სტე

ფოლკლორი, როგორც საკომუნიკაციო საშუალება ანუ ქართული ფსიქოლოგიამდელი "ფსიქოლოგია"

კონფერენციის განყოფილება: ქუმანიტარული მეცნიერებანი და კერძალური კომუნიკაციური ტექნოლოგიები.

სტატია საში ნაწილისაგან შედგება; პირველ ნაწილში, შესავალის სახით, წინაპრებისა და შემდგომი თაობების საკომუნიკაციო საშუალებად, სხვა საშუალებების გვერდით ფოლკლორიცაა განხილული.

მეორე ნაწილში, ადამიანის ფსიქიკის „საიდუმლოებზე“ საუბარი, რაც სიგზუნდ ფროიდის ფსოქოანალიზის სახით გაცნობიერდა და რაც ადამიანის ცნობიერი ქცევების არაცნობიერ სტიმულებს ააშკარავებს.

მესამე ნაწილში, ფსიქოანალიზის მიერ დამოწმებული ბერძნული მითების ანალოგოთ, ქართული ფოლკლორული მასალიდან ქართული გონის მიერ „აღმოჩენილი“ ის ნომუშებია მოტანილი, - სადაც ადამიანის ფსიქიკის, ფსიქოლოგიამდელი „საიდუმლოებია“ ახახული. ანუ, ფოლკლორული საკომუნიკაციო საშუალებებით ქართველ ხალხს, თავის წინაპრები, ჯერ კიდევ მეცნიერებამდე კერძოდაში გაცნობიერებული სიბრძნეებით დღესაც ვსაუბრებთან, ასწავლიან, ართობენ, იმის მიხედვით, ვის რა სჭირდება და ვინ რას დაინახავს მათში.

ადამიანს, კემინგუეის ცნობილი ფრანსით თუ ეიტყვიით, „არ შეუძლია მარტოს“; ანუ, მას სჭირდება ურთიერთობები და მისი მთავარი მექანიზმი – ვერძალური (სუპირი და წერიით) და არავერძალური კომუნიკაცია.

სუპირი მეტყველება აწმყოში და შედარებით შეზღუდულ სივრცეშია გამოსადეგი; ხოლო წერითი მეტყველების საშუალებით ჩვენ ურთიერთობას ვაშკარებთ როგორც აწმყოში, ისე წარსულთანაც და მომავალთანაც. წერითი მეტყველების საშუალებით ადრესანტია კულტურის მთელი ისტორია; ადრესანტის როლში მოიაზრება როგორც ცნობილი პიროვნებები – სასულიერო

მოდელები, პოლიტიკოსები, მწერლები, მეცნიერები და (კალკული ადამიანები, ასევე კულტურის ნებისმიერი სხვა დარგიც, საოფლო-სამეურნეოთი დაწესებულებები, ძველი ტაძრებისა და ციხე-სიმაგრეების ნანგრევებით დამთავრებული, ყველგან გვხვდება, გვასწავლის, გემოძღვრავს (გაგვიხსნათ „ქვათა ღაღადი“, „რას მოგვითხრობს მოწამეთა“ და ა.შ.).

ეს ერთგული შესავალი იმისთვის დამჭირდა, რათა მთავარ სათქმულამდე მივსულიყავი; მინდა აქცენტი ისეთ საკომუნიკაციო საშუალებაზე გადავიტანო, როგორცაა ფოლკლორი.

თუ ფსიქოანალიზის შემქმნელის, ზიგმუნდ ფროიდის მიერ ბერძნული მითების პერსონაჟების მეშვეობით გაცნობიერებული „სიბრძნეების“ ანალოგიით ვიხელმძღვანელებთ და ქართულ ფოლკლორში ასახული ხალხური სიბრძნეების გაცნობიერებას შევეცადებით (რაც მხოლოდ უროგული სიამაყის დასაბრუნებლად როდია მნიშვნელოვანი) ვნახავთ, რომ იქ ფსიქოანალიზური ასროგების მთელი საგანძურია დამალული.

დავიწყებ ბერძნულ მითოლოგიაში ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი, „ოიდიპოსის მითის“ გახსენებით, საიდანაც ფსიქოანალიზმა „ოიდიპოსის კომპლექსის“ ცნება აიღო, რაც ფსიქოლოგიისათვის მრავალმხრივ საინტერესო აღმოჩნდა. მასში გადმოცემული ამბავი მრავალ ფსიქოლოგიურ „საიდუმლოს“ უხმინება, ინცესტის ალგორითული ფორმით გადმოცემით დაწვებული, სფინქსის მისტერიაში ჩაგულისხმევი სიბრძნით დამთავრებულია [5].

ამ მითში, ფსიქოანალიზის თეოლოგიული, ინცესტის – სისხლის აღრევის (კოდეის არაცნობიერი, ბიოლოგიურად კოდირებული ლტოლვაა ჩაგულისხმევი, რაც მეცნიერებამდე იდეოლოგიაში ბუდისწერის ცნებით გამოიხატებოდა.

რულოდფ შტიინერის აზრით, იმ გენეტიკურად კოდირებულ ლტოლვებს, რასაც კულტურამ ტაბუ დააღო და არაცნობიერში „საკატა“ (სხვაგვარად მას „სარდაფსაც“ უწოდებენ), გამოიფრება არ სჭირდება: ბრძენი მას თავად ამოიცნობს და კულტურის მოთხოვნების ადეკვატურადც მოქცევა; ხოლო ვისაც მისი გაცნობიერება სხვადასხვა მიზეზების გამო აკლია (ასაკის, უგულისყურობის, გაუწერთელი გონების და ა.შ. გამო) არ ძალუკის, მან არც უნდა გაიგოს რა „უბედურებაც“ ამ ცნების ქვეშ იმალება, რადგან, მისი აზრით, „საკრალურ საიდუმლოებათა ნაადრევი გაცხადება“ (მანამ, სანამ ადამიანის გონება მის ადეკვატურად აღსაქმელად მზად არ იქნება), დაუკავს კაცობრიობას [4].

ამავე მითში, ფსიქოანალიზური გაგებით, მამრთა შორის იმთავითვე არსებული დაპირისპირების არაცნობიერად არსებობაცაა ჩაგულისხმევი, რაც მითის დასაწყისშივე, მფეყ-მამის მიერ შვილის მოკვდინების ბრძანების გაცემითაა გამოხატული.

თავის მხრივ არც სფინქსის მისტერია ალგორითულობას მოკლებული. სფინქსის პირობის თანახმად, გამოცანის ამოხსნაში მონაწილეობის მიღება ყველა მსურველს შეეძლო; თუ ვინმე მას გამოიცნობდა, სფინქსი უპატრონო (უმეფოდ დარჩენილ) ქალაქს დაეხსნებოდა; მაგრამ ქალაქის განადგურება თუ ქალაქ-სახელმწიფოში ერთი ბრძენიც არ მოიპოვება, ვინც გამოცანების ამოხსნას და ქვეყნისა და ხალხის შევლას მოახერხებს; ასეთი სახელმწიფო არსებობის ღირსიც არაა!

რაც შეეხება ბიოლოგიური მამის მიერ სასიკვდილო განწირული და შემთხვევით გადარჩენილი ყრმა იდიპოსის „გაქცევის თავისი ქვეყნიდან“ რათა ბუდისწერისთვის თავი დაეღწია, მან ეს ბიოლოგიური „მაგნიტის“ გამო

კიდევ მრავალი ისეთი ანდაზის მოტანა შეიძლება, რაც ქართველ ხალხს ფსიქოანალიზურ მიხედვრად ჩაეთვლება; მაგალითად, „აქა ვერ შეწვდა ძეხვსაო, პარასკევია დღესაო“ – გამოხატავს ფსიქიკის დამცავ მექანიზმს, რაც არაცნობიერად, სოფჯერ ცნობიერადაც, მაშინ ამოქმედდება, როცა წარუმატებლობას სასოწარკვეთის საფრთხე ემუქრება.

ანდაზა – „რასაც დასთესავ, იმას მომიქ“ – არის უთიკაში კარგად ცნობილი „ბოროტების კანონი“ („საკონ სლა“); „აკრძალული ხილი გემრიელია“ – სოციალურ ფსიქოლოგიაში „ბუმერანგის ეფექტის“ სახელითაა ცნობილი, რაც აკრძალვის საწინააღმდეგო ლტოლვის გაძლიერებას გულისხმობს.

მრავალი ფსიქოანალიზური ანდაზის მოტანა შეიძლება ქართული ფოლკლორიდან, მაგრამ, ეფიქრობთ, ამ ეტაპზე ესეც საკმარისია.

ახლა ხალხური სიბრძნის რამდენიმე ნიმუში ქართული ზღაპრებიდან, ანეკდოტიდან ან თუნდაც „ცრუ რწმენიდანაც“ მოვიტანოთ, რამდენადაც ისინიც ფოლკლორის სფეროს განეკუთვნებიან და მათშიც ფსიქოანალიზური სიბრძნეებია გადმოცემული:

გასული საუკუნის ოთხმოციან წლებში გასეთ „ლიტერატურული საქართველოს“ ფურცლებზე, ეროვნული სულის შესახებ გამართული დისკუსიისას, ცნობილი ქართველი მოღვაწეებს – აკაკი ბაქრაძისა და გურამ ასათიანის მიერ, გამოთქმული იყო თავაღსაზრისი, რომ ყოველი ქართველისთვის ცნობილი და საყოველთაო ფოლკლორული გმირი ნაცარქექიაა. ბატონი გურამის მიხედვით, ამ საყოველთაო სიმართის მიხეცის ისაა, რომ ყოველ ქართველში პატარა ნაცარქექია ზის. იგი ზარმაცი, ღარიბი. მაგრამ კარგი ცხოვრების მოყვარულია, რასაც კიდევ აღწევს მიხერხებულობა-ემშაობით. ამის გამოა ეს ზღაპარი ყოველი ქართველის სულს რომ ეხმიანება.

ატონი აკაკის აზრით კი, ამ სწორი დაკვირვების მიუხედავად, ქართული სულის სპეციფიკად მისი გამოცხადება არ გაიმდგება. რამდენადაც იოლად დოვლათის ხელში ჩაგდებაზე არც სხვა ერის ფოლკლორული გმირები უარს არ ამბობენ (ემშაობით, სიცრუით, ოდისეკსმატ კი იშოვნა დაქვლა, რათა ათი წლის შემდეგ შინ ხელცარიელი არ დაბრუნებულყო. რ.გ.).

ქართული სულის სპეციფიკა მცირე და სუსტი ქვენისთვის დამახასიათებელი საკუთარი სიამტარაყის კომპლექსის საკომპენსაციო – მიხერხებულობა-ემშაობით დაპირისპირებულ მხარის – ბაყბაყ-დეყის ჯაჭურებაა. საქართველო ხომ მუდამ „ბაყბაყ-დეყის“ გარემოცვაში ცხრეობდა, მუდამ მის ჩაყლაპვას რომ ღამობდნენ! გადარჩენის გზად, ტანად პატარა ნაცარქექიას ჭკუამ (თუ ადლომ) ემშაობა-მიხერხებულობა უკარნახა (გაყვისხნოთ ანდაზა – „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონესა“), რითაც მან, ასე თუ ისე, არსებობის შენარჩუნება მოახერხა, თავისთვის და თავის ძმებისთვისაც დოვლათი და უსაყრთხოება გაინაღდა.

ზღაპარში სხვა პატარ-პატარა საგულისხმო ეპიზოდებიცაა ჩანყენები – ძმების დამოკიდებულება ოჯახის უსაქმური წყრისადმი, რძლების სისასტიკისადმი სამაგიეროს სიკეთით გადახდა, მაგრამ მოყარი, ალეგორიული ფორმით გადმოცემული „ბაყბაყ-დეყებთან“ საურთერთობო პროგრამა – როცა პატარა და სუსტი ხარ, არც საყვები და თავდაცვის იარაღი გაქვს, არც მეგობარი, მხარდამჭერი ან მყარეული გყავს, მტრის ჭკუით და მიხერხებით უნდა დაუპირისპირდე, თორემ ჩაგყლაპავს. ეს ის შემთხვეყვაა, როცა „სახელოვანი სიყვდილი“ არ სჯობია „ნაძრახ სიცოცხლეს“, რადგან საქმე მთელი ქვეყნის გადარჩენას ეყება და არა ცალკეულ პიროვნებისას, ვისაც უფლება აქვს (?) განაგოს საკუთარი ყოყნა-არყოყნის საკითხი.

ქართული ფოლკლორული (ფსიქოანალიზური) სიბრძნეები ე.წ. „ცრურწმენებშიც“ უხვადია გაბნეული. ალბათ არც მათი გახსენება გვაწყენს, რამეთუ თანამედროვეობის მიერ მრავალი მათგანის გააქტივალურების მიუხედავად, ისინი ჩვენში დაუმსახურებლად გაღანძვლენი და დაიწვებულნი არიან.

მაგალითად მოვიტანოთ ყველასთვის კარგად ცნობილი ცრურწმენის ნიმუში: თუ სადღესასწაულო სუფრასთან მაგიდის კუთხეში აღმოჩნდებით ხუმრობით გვაშინებენ – შვიდ წელიწადს ვერ დაქორწინდებით; ჩვენ ეიღიმებთ და ვამბობთ რა სისულელეაო, მაგრამ ეს „ცრურწმენა“ იმ პერიოდში აღმოჩენილი „ტესტია“, როცა ჩვენ წინაპრებს არათუ ტესტსე, ფიქოლოგიაზეც კი წარმოდგენა არ ჰქონდათ. საქმე იმაშია, რომ სუფრის კუთხეში, როგორც წესი, თავმდაბალი და მოკრძალებული ადამიანები აღმოჩნდებიან ხოლმე, ვისაც ამ თვისების გამო გვიანი დაქორწინება მართლაც ეშუქებათ.

რაც შეეხება ანექლოტის სახით ასახულ „სიბრძნეს“, მის საილუსტრაციოდ „თეთრი დათვების“ ანექლოტიც გამოდგება. იგი ალქიმიკოსების მიერ ოქროს ხელნაწერად მიღების მცდელობის პერიოდს ეხება; მისი შინაარსი ასეთია: საფრანგეთის მეფე ერთ-ერთ ლუისთან ალქიმიკოსი დაასმინეს – ოქროს მიღების საიდუმლო იცის და არ გიმხელთო. მეფემ ალქიმიკოსი დაიბარა და დაემუქრა – თუ საიდუმლოს არ გამიძხელ წამოგახრობო.

საგონებელში ჩავარდნილმა ალქიმიკოსმა იცოდა ყურადღივანი თავის მართლება რომ ეყრდნობოდა და ეშმაკობას მიმართა მეფეს ფორმულებით ატრულელებული ფურცლებით მხართუა და თან გაფრთხილება მიჰყოლა – როცა ოქროს მიღებას შეუდგებოდა, არაერთარ შემთხვევაში თეთრ დათვებსე არ იფიქროთ თორემ ყველაფერი ჩაიშლება, არაფერი აღარ გამოვაო.

ცხადია მეფემ ქვეშევრდომებს თეთრ დათვებსე ფიქრი კატეგორიულად აუკრძალა და სათანადოდაც დაემუქრა, რითაც იმას მიაღწია, რომ, როგორც კი ოქროს მიღებას შეუდგებოდნენ, ცნობიერებაში მაშინვე თეთრი დათვები ამოტივტივდებოდა. „რის გამოც“, ცხადია ოქროს მიღება შეუძლებელი გახდა, ალქიმიკოსმააც თავი გადაირჩინა.

ამ ანექლოტში ანონიმი აქტორის (თუ აქტორების) მიერ შესანიშნავადა მიგნებული ფიქრის აკრძალვის ამოება, რაც სოციალურ ფსიქოლოგიაში „ბუმერანგის ეფექტის“ სახელითაა ცნობილი და ისევე და ისევე ფოლკლორული სიბრძნის ნიმუშს წარმოადგენს.

ახიზოტის სახით გაცხადებული ფსიქოლოგიური მიხედვის უამრავი ნიმუშის მოტახა ზაიძლება, იდონდ სხვა დროსა და სხვა ვითარებაში; ამჯერად კი დროა დასკვნის სახით აღენიშნოთ, რომ ფოლკლორში, ფსიქოლოგობისავე ტრადიციული – დაკვირვების და თვითდაკვირვების მეთოდებით აღმოჩენილი ჰკშმარბრებებია გადმოცემული, რაც, როგორც კარგად დაიწვებული ძველი, თანამედროვე ფსიქოლოგიამ „ხედახდა აღმოაჩინა“ და თანამედროვე ტერმინოლოგიით ახლებურად გააფურა.

ამგვარად, ფსიქოლოგიას, ფოლკლორისტიკის დახმარებით, კვლავაც მრავალ აწ დაიწვებულ ნიმუშებში კოდირებული სიბრძნეების ხელახლა „აღმოჩენა“ შეუძლია, რითაც სასოგადოებისთვის ის უფრო ნაცნობი, მისაღები, საინტერესო და სახელმძღვანელო გახდება.

საკვანძო სიტყვები: კომუნიკაცია, ფოლკლორი, კულტურული ფსიქოანალიზი, განწყობა, ოიდიოსის კომპლექსი, მითი, ანდაზა, ზღაპარი, ანექლოტი, „ცრურწმენა“.

ლიტერატურა:

1. უზნაძე დ. შრომები, ტ. 6, თბ. 1977.
2. გაფრინდაშვილი რ., ალტერნატიული ეთიკა და ფსიქოლოგია, „ტექნიკური უნივერსიტეტი“. 20000.
3. იუნგი კ.გ., ანალიზური ფსიქოლოგია, თბ. 1995.
4. შტაინერი რ., ვარდისა და ჯერის საიდუმლოება, თბ., 1994
5. Эрих Фромм, Прихоанализ и этика, М. 1993.
6. З.Фрейд,...Введению в Психоанализ. Лекции. Т. 1, М. 1992.

Роза Григорьевна Гаприндашвили

**Фольклор как средство коммуникации, или грузинская
допсихологическая «психология»**

Цель статьи заключается в показе донаучных, народных психологических наблюдений (мудростей), которые дошли до наших дней с помощью фольклора как средства коммуникации.

Коммуникация определяется как «передача информации человеку человеком»; т.е. о чем-то повествует, чему-то учит, наставляет.

Фольклор можно рассматривать как средство коммуникации, связывающее старое и новое поколения друг с другом, поскольку он «объединяет практически все сферы духовной и материальной деятельности народа».

Roza Gaprindashvili

Folklore as the communication means, or Georgian pre-psychological “psychology”

The goal of this article is to show the prescientific peoples psychological observations (wisdom) that survives to present days by means of folklore as communication means.

Communication is defined as “information transfer to the human by another human”

Folklore can be considered as communication means, which connects old and new generations to each other, since it “unites almost all spheres of spiritual and material activity of people”

Л.М.Джафарова

Азербайджанский университет языков

Текст как средство вербальной коммуникации

Ключевые слова и словосочетания: прагматическая целеустановка автора, код художественного произведения, авторский голос, авторская позиция, обрвз автора, внутринний мир персонажа.

Как любой другой вид человеческой деятельности, художественная речь всегда целенаправленна. На всех этапах истории человеческого общества художественная литература служила средством эмоционального воздействия на читателей, и выражала интересы определенных классов, групп, партий.

Цель коммуникативной деятельности состоит в передаче информации от отправителя к получателю. Основным средством вербальной коммуникации служит текст, порождаемый отправителем и воспринимаемый получателем.

Что же происходит при вербальном общении двух индивидуумов?

Читатель выступает коммуникантом особого рода, его участие в языковом контакте определяется общей ситуацией, в которую он вовлечен всем ходом развития художественного повествования. Эта ситуация условно может быть представлена в виде треугольника замкнутой связи: автор – текст – читатель с последующим

возвращением коммуникативной связи не на автора как отправителя коммуникации, а на художественный текст как на промежуточное звено связи автора с читателем [5, 120].

Анализ ситуации автор – читатель, в основном, носит лингвостилистический характер, связанный с выявлением межуровневых, социальных и лингвистических соответствий, позволяющих автору воссоздать в сознании читателя реальную, жизненную ситуацию.

Язык художественного текста создается автором, но, будучи нацеленным на читателя, исходит из максимально эффективной линии коммуникативной цепи: текст – читатель. Иными словами, язык художественного текста – это язык опосредованного обращения к читателю. Такая опосредованность, на наш взгляд, достигается и семантически, и структурно через образ автора.

Широкое понимание «образа автора» как идеи художественной позиции писателя, которая обнаруживается во всем его творчестве, действительно является единственно правильным. Но при таком понимании этой категории ее нельзя свести к одному из повествователей, но и вообще к взаимодействию композиционно-речевых форм и стилистических пластов лексики. Образ автора реализуется в конкретном произведении всеми средствами композиции, а не только речевыми.

Представляется, что сам образ автора является единством трех моментов: 1) мировоззренческой основы художественного текста (его целевой установки, которую автор ставит перед собой, раскрывая свое видение мира); 2) опосредованного проявления этой мировоззренческой основы в художественном тексте через призму восприятия персонажей окружающей действительности; 3) подключения читателя к авторскому видению мира.

Таким образом, одной из ступеней в структуре образа автора является прагматическая целеустановка автора, его социальные, психологические и идеологические характеристики, выявляющиеся в его произведении. В художественном тексте эмоционально-воздействующая целеустановка на ценностную ориентацию человека получает завершенность после того, как изображаемые или описываемые в тексте факты, события и т. д. оказываются в состоянии выразить нравственно-эстетическую идею автора.

Писатель в психологической прозе обычно создает целый ряд отрезков высказывания, описывающих внутреннее состояние персонажей, разных по способу изложения, он проявляет себя неодинаково в различных формах реализации внутренней речи, тем более, что особенности той или иной формы передачи внутреннего монолога заставляют его искать разные подходы к изображению внутреннего мира персонажей.

Выбор языковых средств и их систематизация строго индивидуален, поэтому в каждом внутреннем монологе он неоднозначен, но тем не менее и здесь наблюдается некоторая типология. Каждый из внутренних монологов непременно сохраняет вышеуказанную триаду черт – он передает определенный отрезок, описывающий внутренний мир персонажа; он обязательно отражает мировосприятие автора; он строится в плане максимального подключения читателя к изложенной информации и приобщения его к авторской трактовке окружающего мира.

В художественных контекстах с внутренним монологом необходимо различать авторский голос, авторскую позицию и образ автора.

Во внутреннем монологе авторский голос может вступать в самые различные

отношения с голосами персонажей. Авторская позиция – более широкое понятие, она всегда присутствует в тексте, как в одноголосом повествовании, так и в двухголосом или полифоничном повествовании и реализуется речевыми и композиционными средствами. Иными словами, авторская позиция связана с особыми приемами литературного отображения действительности (принципы селекции и комбинирования языковых средств). При полифоничном повествовании и при передаче внутреннего состояния персонажа авторская позиция находится в прямой зависимости от степени субъективации авторского повествования и принципа диалогичности. Чем сильнее авторско-персонажная контаминация голосов, тем сильнее авторская позиция и наоборот.

Писатель, позиция которого определена и тверда, обязательно создает свое произведение как выражение самого себя, того самобытного и индивидуального, что оказывается наиболее ценным в искусстве. Здесь понятие «авторская позиция» соприкасается вплотную с понятием «образ автора».

Манера видения мира реализуется писателем в определенной совокупности языковых средств речевого общения, а «язык художественного произведения является формой выражения идеологии, эстетического отражения действительности и эмоционального воздействия на читателя, поскольку в художественном произведении отражается личность его творца» [2, 179].

Образ автора, его эстетическое намерение в каждом отдельном случае предопределяет выбор композиционно-литературного средства, или компонента произведения, который становится композиционной доминантой, основным принципом, диктующим организацию всей структуры:

Интерпретация художественных текстов имеет свою специфику. Если текст завершен, в нем присутствуют такие характеристики, как когезия, интеграция, континуум, авто-семантия, а также эксплицированы мотивы и цель его создания. Такой текст не требует обогащения контекстом для его правильного понимания.

Но известно, что художественный текст необязательно обладает полнотой и завершенностью. Его художественная ценность заключается прежде всего в нетривиальности, нестереотипности и в эстетическом совершенстве [3, 97].

В реалистическом психологическом романе тенденция к реалистическому изображению внутреннего мира личности, к пластической зарисовке диалектики характера породила такие виды психологической манеры письма, как внутренний монолог и «поток сознания». Они свойственны стилю большинства литературно-художественных произведений XX столетия, заслуживают особо пристального изучения, так как очень широко распространены и дают писателю разнообразные творческие возможности. В то же время эти формы повествовательной техники наиболее трудны для читательского восприятия и посредничество стилистического исследования призвано сыграть здесь немаловажную роль.

Код художественных произведений, содержащих большое количество внутренних монологов, аутодиалогов и «потока сознания» осложнен различного рода ассоциативными связями, монтажными сцеплениями отдельных отрезков высказывания, пресуппозитивными отношениями и т. д., что требует активизации читательского восприятия для их расшифровки.

Важность лингвистического анализа художественного текста для восприятия его идейно-художественных особенностей, т. е. того, что вскрывается во всем многообразии и сложности литературоведами и стилистами, является первостепенной.

Ведь для того, чтобы изучить идейное содержание какого-нибудь художественного произведения, чтобы правильно воспринять произведение как информативное и образное целое, доставляющее эстетическое удовольствие, воспитывающее чувства и развивающее мышление, надо это произведение просто прежде всего правильно понимать.

В теории средств массовой коммуникации, в психолингвистике все большее внимание исследователей привлекает проблема осмысления восприятия. Она представляет собой первоначальный этап исследования в стилистике декодирования, играет существенную роль при информационном подходе к тексту, а также в психологии художественного восприятия, где основным предметом исследования становится уже не художественный текст, а сам процесс восприятия. Восприятие, понимание и интерпретация художественного текста включают в себя восприятие и переработку сложной иерархии кодов, уровней и систем коммуникации, что связано с закономерной необходимостью разных прочтений текста. В стилистике декодирования акцент, как видно из названия, перенесен на приемную сторону процесса коммуникации, т. е. на реципиента. Все остальные элементы коммуникации не исключаются, но рассматриваются с точки зрения адресата.

Всю сложность ощущений и мыслей персонажа писатель должен выразить средствами одного языка. Выразить так, чтобы «произведение могло консервировать и затем легко ретранслировать эту совокупность ощущений, т.е. так, чтобы произведение отвечало условию обратимости и обеспечивало бы эффект эмоциональной информации» [4, 100].

Список использованной литературы

- 1) Виноградов В.В. Избранные труды. М: Наука, 1975, 420 с.
- 2) Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981, 137 с.
- 3) Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. М.: 1984, 215 с.
- 4) Эко У. Роль читателя. М: РГГУ, 2005, 501 с.

Jafarova L.M

Text as the Means of Verbal Communication

The article deals with the study of the text as the main means of the verbal communication which is generated by the sender and perceived by the recipient.

It is common knowledge that language of a literary text is created by the writer but being oriented on the reader, it is based on the extremely effective communicational chain: text – reader. The author stresses out in the article that verbal communication by means of the text is achieved semantically and structurally only through the image of the writer.

Also, the necessity of correct decoding of the text for better communication is underlined in the article.

ლ. ჯაფაროვა
ა'სერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი
ტექსტი როგორც ეუროპული კომუნიკაციის საშუალება

შესწავლილია ტექსტის თავისებურებები და კომუნიკაციური ელემენტები.

უკრაინელები სამხრეთ საქართველოში

მრავალეუროვან ქვეყანაში ერთაშორის ურთიერთობის, ეროვნული პოლიტიკისა და ეთნიკურ უმცირესობათა ინტეგრაციის საკითხი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია, რომელიც ამ ქვეყნის მშვიდობიანი არსებობისა და პოლიტიკურ-ეკონომიკური განვითარების დონეს განსაზღვრავს.

საქართველოში ხანგრძლივი დროის მანძილზე ძირძველი ქართველი მოსახლეობის გვერდით სხვადასხვა ერის წარმომადგენლები (გამოსაკლისის წარმომადგენენ ერთეულები) მშვიდობიანად ცხოვრობენ საქართველოში. „წამყვანი ერის ქართველების გვერდით ცხოვრობენ ებრაელები, ბერძნები, სომხები, ასურბაიჯანელები, ოსები, აფხაზები, რუსები, უკრაინელები და კიდევ მრავალი სხვა“, რაც ამ ქვეყნის რელიგიურ და ეთნიკურ ტოლერანტობას უსვამს ხაზს¹

თურქეთის ორსაუკუნეზე მეტი ბატონობის წყალობით სამხრეთ საქართველოში. განსაკუთრებით კი ბორჯომის ხეობა მოსახლეობისაგან თითქმის დაიცალა² რუსეთ-თურქეთის 1828-1829 წლების ომის შემდეგ შემოერთებულ მხარეში აქა-იქ შემორჩენილ ისედაც შეთხველებულ მოსახლეობას მეფის მოხელენი შეგნებულად აიძულებდნენ აერილიყვნენ მამაპაპური მიწა-წყლიდან და სხვადასხვა მხარეში გადასახლებულიყვნენ. უკრაინელების ჩამოსახლების შემდეგ, აქა-იქ თუ ვინმე შემორჩა ცდილობდნენ ისინიც გაეუნჯნათ. მიხეილ ვორონცოვი კრიეცკოისადმი გაცემულ წერილში მიუთითებდა: «В Борджомском имени на местах, которые предназначены для переселенцев, Вы найдете еще семейства Лазарашвили и Шабуря, принадлежащие князьям Аваловым, которым, при содействии Земской полиции и Г. Борджомского Вы обяжитесь перемно удалить из Борджомского имени по уборке хлебов, возбранняя, чтобы они отнюд не емели разорять построек, которые по прошествии уже определенного льготного срока им принадлежать могут».

რაც შეეხება შემოსახლებულ ოსებს. მათ შესახებ ურჩევდა: «... на местах предназначенных для переселенцев, поименованных в предлагаемом списке, еще есть 8 осетин имеющих казенными крестьянами, они просят оставить их в Борджомском имени, по этому поручаю Вам сообразить, полезно ли будет это допустить и в каком виде, поселить ли их отдельную слободкою или же разбить по малороссийским селениям, которым на первой случай по знанию местности, они быть может окупят какая либо услуги»³. ბორჯომის სახაზინო მამულის შექმნის შემდეგ რეგიონში მუშახელის ნაკლებობა აშკარა გახდა. ტყის რესურსების ათვისების, საკურორტო ზოლის, სოფლის მეურნეობის განვითარებისა და რაც მთავარია, მხარის საბოლოო რუსიფიკაციის მიზნით ხელისუფლებამ გადაწყვიტა მალაოროსიელი კაზაკების ჩამოსახლება.

¹ ბ. სენიუკი, ბორჯომის და სამცხე-ჯავახეთის უკრაინელები / კრ. უკრაინა-საქართველო: ორი ხალხის და ორი კულტურის ისტორიული კავშირები, თბ., 2006, გვ. 27.

² გურჯისტანის ეილაეთის დიდი დაუთარი, II, თბ., 1942.

³ Архив наместника Кавказского Генерала губернатора Новоросси́нского и Бессарабского князя Воронцова // Архивное дело управления Борджомского казенного Имения. №6.

1853 წელს 25 ივლისს კავკასიის მეფისნაცვალ მიხეილ ეორონცოვი თბილისის გუბერნიის პროკურორის ამხანაგს კრავცოვს ამის შესახებ სწერდა „შმაღლესი მთავრობის გადაწყვეტილებით ბორჯომის ხეობაში დასახსლებლად მიმგზავრება მალოროსების (უკრაინელების) ორასი ოჯახი.

პოლტავის გუბერნიიდან წამოსულები არის შემდეგი გვარები: კაშხენკო, შენენკო, ჩუპო, უსტინენკო, რიბაკონინი, შევეური, ბანდური, გააეა. რაც შეეხება მარტინენკოებს, ისინი ჩარნიგოვის ოლქის სოფელ მარტინიუიიდან არიან თავისი ნებით ჩამოსულები.

ინფორმატორთა გადმოცემით პოლტავის გუბერნიაში ამ ხალხს ეკონომიურად ძალიან უჭირდა. ხელისუფლებამ წინადადება მისცა კავკასიაში თუ გადასახლდებოდნენ, მათ 25 წლით გადასახადისაგან გაათავისუფლებდნენ და ადგილზე დახმარებას (ფულადი და მატერიალური) გაუწევდნენ სახლის მშენებლობასა და მეურნეობის მოწყობაში. მსურველი საქმოდ ბევრი აღმოჩნდა, (200 ოჯახზე მეტი) და ისინი ძირითადად ბორჯომის ხეობის ქართული მოსახლეობისაგან დაცვილ სოფლებში ეტაპობრივად შემოსახლეს⁴.

ბორჯომის ხეობის სახასინო მამულებში მალოროსიელი კასაკების ჩამოსახლებისათვის 1853 წელს პოლტავის სახელმწიფო ქონების პალატამ მიიღო 4 ათასი მანეთი ვერცხლის ფულით. ამავე დროს სოფ. წალკურში დაბაში, მიტარბში, ბაკურიანში, ცქში და ციხისძირში 3000 დესეტინა მიწა გამოეყეს გადმოსახლებულებისათვის. „ხელშეწყობისა და დახმარებისათვის მათ მიიღეს ბორჯომში განლაგებული ტყვილისს საეკერო პორტის დახმარება. უკრაინელთა თითოეულ ოჯახს გამოეყო 20 მანეთი პირვანდელი ხარჯებისათვის და 20 მანეთი სასოფლო იარაღისა და საქონლის შექმნისათვის“

1853 წლის 2 ივლისს ეორონცოვის მიერ გაცემულ საბუთში ეკითხულობთ:

Товарищу Тифлисского губернского прокурора, господину надворному советнику Кривецкому

На днях должны прибыть в Боржомское ущелье малороссияне, высочайшее значение для водворения в Закавказском крае. Первая партия, заключающая в себе примерно сто семейств, может быть здесь к концу июля сего года.

Принимая в соображение, что Ваше Высокоблагородие в прежнее время служили по министерству Государственных Имуществ, я счел полезным возложить на Вас важное дело водворения здесь этих переселенцев.

Мое желание заключается в том, чтоб они заняли места преимущественно по направлению предполагаемой к устройству Ма-нглийской дороги, не выходя однакож из собственного лесного предела и отнюдь не занимая летних пастбищ в верховьях Кцыи. По примерному исчислению, в местностях Садгери, Дабы, Цагвери, Митарби, Вакуриан, Сахახачал и Цихис Джвари, должно быть около 3000 десятин удобной земли, особенно если расчистить некоторые поляны, следовательно, земли, будет достаточно на 200 семейств которым кроме того, предоставляется возможность на общем положении пользоваться вблизи расположенными пастбищными местами, не входящими в число отданных в откупное содержание. По прибытии ожидаемых поселян вы не оставите встретить их приличным образом и по совершению молебствия угостить. Для содействия же в скорейшей уборке сена для продовольствия скота

⁴ კაშხენკო ვახილ გიორგის ძე, 50 წლის, ქალაქი ახალციხე.

зимой, разрешаю вам взять по мере действительной надобности до 40 человек рядовых из роты Тифлисского Егерского полка, расположенной в Боржоме, с платежом определенной от казны по Скоп. в день каждому человеку платы.

Что касается собственно водворения, вы оставите ближайшее распределение поселений устроенных по совместному совещанию с управляющим Боржомским имением Г. Водзинским, которому предложено оказывать всевозможное содействие снабжать переселенцев безденежно строевым и другим лесом для собственных их надобностей, впрочем, прошу вас не стеснять переселенцев самого начала затруднительными постройками, и предоставить им по совместному с Г. Водзинским назначению, пользоваться впрямь до дальнейшего распоряжения, существующими постройками, оставленными от бывших здесь туземцев⁵

გადმოსახლებული კოლონისტებისათვის მეფისნაცვლის ბრძანებით უნდა მისცემოდეთ ოჯახზე 15 დესეტინა, სახნაუ-სათესი მიწა სახლებისათვის საშენი მასალა, სხვა სახის ხე-ტყე, ქართველების მიერ დატოვებული სახლ-კარი, მუშა საქონელი, სასოფლო-სამეურნეო იარაღი. რამდენიმე წელი ხაზინის ხარჯზე უნდა ეცხოვრა და გადასახადიდან გათავისუფლებულიყვნენ.

მთხრობელთა მითითებით: პოლტავის გუბერნიიდან გადმოსახლებული უკრაინელები მეფის ხელისუფლებისათვის არასაიმედო ხალხად ითვლებოდა, ამიტომ მოიცვალა ისინი და კავკასიაში გადმოსახლა⁶

ამ ხალხს მეფის რუსეთი თავისთვის არასაიმედოდ რომ თვლიდა, ეს ნათლად ნანს არსებული დოკუმენტური მასალებიდანაც. ბორჯომის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დაცული ერთ-ერთ დოკუმენტში ვკითხულობთ:

„...პოლტავის სახელმწიფო მამულების პალატამ თავის მოუკარა სხვადასხვა ადგილებში მოხეტიალე მაწანწალებს, რომლებიც არ სხდოდნენ გადასახადებს, საკუთარი საცხოვრებელი სახლები არ ჰქონდათ და დღიური ლუკმის საშოვნელად აქეთ იქით დახეტიალობდნენ, დააიმედა ისინი, რომ აქ, გადმოსახლების ადგილზე მათ მისცემდნენ ოჯახზე 30 დესეტინა საეკეთესო სახნაუ-სათეს მიწას, უდელ ხარს და მთელი წლის განმავლობაში მთავრობა გამოკვებავდა მათ.

პოლტავის პალატის ასეთი დაიმუდებით უამრავმა ღარიბ დატაკმა მორიკარა თავის და ისინი დათანხმდნენ საკუთარი სურვილით გადმოსახლებულიყვნენ კავკასიაში. რასაკვირველია, პოლტავის პალატის ის მიზანი ჰქონდა, რომ თავიდან მოეშორებინა ის ხალხი, რომლებსაც დიდი გადასახადები ჰქონდათ, რაც პალატას დიდი პასუხისმგებლობის წინაშე აყენებდა. ამიტომ ისინი მკვდლობას არ აკლებდნენ. რათა რაც შეიძლება სწრაფად გადმოეხახლებინათ მოხეტიალები. ამ ხალხს იმასაც კი ეუბნებოდნენ, რომ თითქოს აქ, კავკასიაში არის ოქროს მთელი, სადაც გადასახლებულებს შეუძლიათ არა მარტო თავის გამოკვება, არამედ დიდი ფულის შოვნაც.

მალოროსიელების ბუნებრივმა სისარმაცკემ და იოლად გამდიდრების სურვილმა, პოლტავის პალატის ასეთმა დაპირებებმა ხელი შეუწყო ამ ხალხის აქეთ სიამოვნებით წამოსვლას“.

ამ დოკუმენტიდან ისიც ნანს, რომ პოლტავისა და ჩერნიგორიდან ბორჯომის ხეობაში გადმოსულ ახალმოსახლებებს მთავრობამ შემოთავაზებული პირობები არ შეუქსრულა, რაც მათ უკმაყოფილებას იწვევდა. იმავე დოკუმენტში აღნიშნულია:

⁵ Архивное дело управления Боржомского казенного имения. №6.

⁶ მარტინენკო 'მთაა 78 წელს, ახალციხის რ-ნი სოფ. აწურმა.

„ბორჯომში ჩამოსვლისთანავე პოლტაის პალატის დაპირებებით იმედგაცრუებული გადმოსახლებულები არა ერთხელ მოვიდნენ ჩემთან და ჩემგან თხოულობდნენ პოლტაის პალატის მიერ დაპირებულ უფლებას, მაგრამ როცა მე გამოვუცხადე, რომ მათთვის მთავრობის მიერ გადადებულია მხოლოდ 4000 ფუთი ფქვილი, ისიც აუადამყოფობისათვის, ბავშვებისათვის, მოხუცებისათვის და არა ყველასთვის. ჯანმრთელობა კი უნდა იმუშაონ, მათ ჩემს ნათქვამს არ დაუჯერეს, შეკრიბეს დეპუტაცია და საჩივრით თავად მთავარმართებელთან გაემართნენ. როგორც მე გამომიცხადეს თბილისში, მათ აღმატებულებას ისინი არ მიუღია და მათი თხოვნა არ შეუსრულებიათ.

თბილისიდან დაბრუნების შემდეგ მე გავიგე, რომ ციხისჯვარსა და ბაკურიანში გადმოსახლებულები არ უჯერებენ უფროსებს, ჩემი რჩევის მიუხედავად არ იშენებენ სახლებს, არ აშადაბენ არაფერს და აცხადებენ რომ ისინი აქ არ იცხოვრებენ, რომ მათ თითოეულ სულსე 5 კაპიკი შეაგროვეს საგზაო ხარჯებისათვის და თბილისში ახალი დეპუტაცია გაგზავნეს, რათა ისინი ბორჯომიდან სხვა ადგილებში გადაესახლებინათ.

რაც შეეხება გადმოსახლებულთა სიღარიბეს, ეს მათივე სიზარმაცის შედეგია. აუადამყოფი და ღარიბი მალთროსიელები ჩემგან დანიშნულ პურს და ფქვილს იღებენ, ჯანმრთელები კი, რომლებიც მიიქეულები არ არიან მუშაობას მოითხოვენ პურის მიღებას და უარს აცხადებენ სამუშაოდ წასვლასე, ჰყვებიან რაც შეეძინათ, ცხენებს და სხვა ქონებას და აქ ბორჯომში გამუდმებით ლოთობენ.“

პირობების შეუსრულებლობის გამო გადმოსახლებულებმა მოითხოვეს ისინი გადაეყვანათ კაუკასიის ხაზის ალხან იურტის სადგურზე, სადაც სუჩჯუის კაზაკთა პოლკი იღბა. ისინი თანახმანი იყვნენ მთავრობის დახმარების გარეშე თავიანთი ხარჯით წასვლიყვნენ. იმპერატორმა მათი თხოვნა დააკმაყოფილა და 132 ოჯახს ნება დართო აღნიშნულ მისაბრთსე წასვლიყვნენ.

ამ ფაქტთან დაკავშირებით 1854 წელს 8 იულისს ბორჯომის სახელმწიფო მამულის მმართველს აცნობეს: თქვენთვის ცნობილია, რომ თქვენს უწყებაში მყოფი 132 მალთროსიელი კაზაკის ოჯახი ითხოვეს კაუკასიის ხაზსე გადასახლებას და ბორჯომის მამულში მათ დასარჩენად გაწეული ყველა ღონე უშედეგოდ დამთავრდა.

ხელმწიფე იმპერატორმა ბრძანა: ნება მიეცეს გადმოსახლებულთა 132 ოჯახს, მათი სურვილით გადასახლდნენ კაუკასიის ხაზსე ალხან იურტის სადგურსე სუჩჯის კაზაკთა პოლკთან, თანახმად მათივე განცხადებისა თავიანთი ხარჯით და მთავრობის მხრივ ყოველგვარი დახმარების გაცემის გარეშე.

რადგან ეს გადმოსახლებულები ახლა სამხედრო უწყებას მიეწვნენ, მე შევატყობინე მთავარი შტაბის უფროსის თანაშემწეს დანიშნოს თქვენგან ოფიცერი, რომელიც სუჩჯამდე გააციდებს გადასახლებულებს და შეეთავაზე ტიტულარულ მრსველ როგოყენკოს გამოაცხადოს გადასახლების ნებართვის შესახებ, რომელიც ეძლევა 132 ოჯახს. მათგან სოგიერთი ტყვილისშია სამუშაოდ წასული, სოგს სუჩჯაში გამგზავრებამდე ესაჭიროება ბორჯომში ყოფნა, ისინი თქვენთან გამოგზავრებიან, ხოლო მათ ვისაც უშუშლია თბილისიდან პირდაპირ სუჩჯაში გამგზავრება, და მივიყვანთ ექსპედიციაში მთავარ შტაბში გადასაგზავრად მისალები განკარგულებისათვის.

⁷ ბორჯომის სახელმწიფო სამმართველოს არქივი, საქმე №6.

იმათ, კი ვისაც არ აქვს საშუალება გადასახლდეს სუნჯაში და მოისურვებენ ბორჯომის მიმულში დარენას ან გორის მაზრაში სამუშაოდ ყოფნას, შეიძლება ამის ნება მიეცეს მხოლოდ სექტემბრამდე⁸

მიუხედავად მიღებული ნებართვისა, მიიმე ეკონომიკური მდგომარეობის გამო მსურველთაგან ბევრი ვერ შეძლო წახვლა და სამუდამოდ სამხრეთ საქართველოში დარჩა.

ბორჯომის ხეობაში შემოსახლებული უკრაინელების, როგორც ჭეშმარიტი მართლმადიდებელი ქრისტიანების, კაქასიის მეფისნაცვლის მიხედვით ვორონცოვისადმი პირველი თხოვნა იყო მათთვის ეკლესიის აგება და მართლმადიდებელი მღვდელის დანიშვნა. რამდენადაც ხელისუფლებამ მათი თხოვნა არ დააკმაყოფილა, სიარული ქართულ მართლმადიდებულ საღვთისმეტყველებში დაიწყო.

ბორჯომის და ახალციხის რაიონებში დასახლებულმა უკრაინელები ადგილობრივი მოსახლეობის მხარდაჭერით, რომლებმაც ისინი როგორც მართლმადიდებლები ერთმორწმუნენი ისე მიიღო, საკუთარი ცხოვრების აწყობას შეუდგნენ. მათ წალეურში, დაბასა და ზღვის დროიდან 2200 მეტრის სიმაღლეზე მდებარე ბაკურიანში კომპაქტური დასახლების ადგილები შექმნეს.

1944 წელს საქართველოს თურქეთის მოსახლურე, რაიონებიდან გამაძაღლიანებული მოსახლეობის შუა აზიაში გასახლების შედეგად საბჭოთა ხელისუფლებამ ბორჯომის ხეობიდან უკრაინელთა ასეულობით ოჯახი ახალციხის რაიონის სასლერისპირა დაცარბელებულ სოფლებში (აწყერი, ტყემლიანა, თისალი და სხვა) იძულების წესით გადაასახლა და მათი შთამომავლები დღემდე იქ ცხოვრობენ.

დასკენის სახით შეიძლება ითქვას, რომ XX საუკუნის დასაწყისამდე სამხრეთ საქართველოში შემოსახლებული უკრაინელები შედარებით თვითონსოლაკიაში იყვნენ. მიუხედავად ამისა, ადგილობრივ მკუდრ მოსახლეობასთან, რომელიც, მათ როგორც ერთმორწმუნეებს, ყოველგვარ დასმარებას შეძლებისდაგვარად უწედა, მაინც მიმდინარეობდა დაახლოება.

ჯერ მეფის რუსეთის, შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლების მრავალწლიანი მცდელობის მიუხედავად, სამხრეთ საქართველოში გადმოსახლებულ უკრაინელთა მეხსიერებიდან ამოუშალაყ ყოველივე ეროვნული, მათ თავიანთი თვითმყოფადობა მაინც შეინარჩუნეს და დღემდე მოიცანეს. XX საუკუნის დასაწყისიდან ობიექტურად შექმნილმა ცხოვრების პირობებმა მათ ქართულ გარემოში ეროვნული და კულტურული თავისებურების შენარჩუნების, მშვიდობიანი ადაპტაცია-ინტეგრაციის საშუალება მიეცათ. რა თქმა უნდა, პროცესის ამგვარ წარმართვაში ქართველი და უკრაინელი ხალხის ქრისტიანულ მართლმადიდებლობის მიმართ ერთმორწმუნეობამაც გარკვეულწილად დადებითი როლი ითამაშა.

ლიტერატურა:

1. ე. ბაღახაშვილი, 2006 წელი საქართველოში უკრაინის წელთა // უკრაინა-საქართველო: ორი ხალხის და ორი კულტურის ისტორიული კავშირები, თბ., 2006.
2. თ. ბეგიაშვილი, მასალები რუსეთის თვითმპყრობელობის მიერ საქართველოში კოლონიზატორული პოლიტიკის გატარების შესახებ // ისტორიული კრებული, თბ., 1933.

⁸ ე. ბაღახაშვილი, 2006 წელი საქართველოში უკრაინის წელთა // უკრაინა-საქართველო: ორი ხალხის და ორი კულტურის ისტორიული კავშირები, თბ., 2006, გვ. 122-123

გათვალისწინებულ იქნეს მისი/მათი სოციალური სტატუსი, ასაკი, აუდიტორიის სიდიდე, განსაკუთრებულ ინტერესთა წრე და "აკრძალული" თემების ნაკრები; მოსაუბრის პირადი თავისებურებები (ხასიათი, განათლება, აღზრდა, გემოვნება); აუდიტორიის შეკრების მიზეზი და მიზანი; როგორ არის ადრესანტის შეტყობინება დაკავშირებული ადრესატის პირად არსებით ინტერესებთან და მოთხოვნილებებთან; როგორია ადრესატის მილოდინი (იქნებ ინფორმაციის მიწოდებაზე მეტად აუდიტორიას უფრო ესაჭიროება მხარდაჭერა ან კონკრეტულის "ერთიანობის გრძნობის"; შეკავშირებულობის განმტკიცება?); როგორ, როდის და რანაირად იქნება გამოყენებული ადრესანტისაგან მიწოდებული ინფორმაცია).

კომუნიკაციის ეფექტურობა დამოკიდებულია იმაზეც, თუ რამდენად ოსტატურად იყენებს მოსაუბრე "კარგი მეტყველების" კომუნიკაციურ მახასიათებლებს, როგორიცაა:

სიზუსტე - ენობრივ საშუალებათა შესაბამისობა საგნობრივ-ნივთიურ რეალობასთან;

მართებულობა - ურთიერთობის მიხედვით და პირობებთან შესაბამისობა;

ლოგიკურობა - აზრის, ტექსტის წყობის ლოგიკურობა;

გამომსახველობა - აზრის გადმოცემის საშუალებათა თვალსაჩინოება.

ზემოაღნიშნული მოთხოვნები ენობრივ საშუალებათა თავისუფალ ფლობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში წარმოიშობა გაუგებრობა. აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ ეს ერთნაირად ეხება როგორც ერთი, ისე სხვადასხვა ენის მატარებელთა შორის კომუნიკაციას. ხოლო კულტურათაშორისი კომუნიკაციის ჭრილში, ენობრივი კომპეტენციის ფაქტორი განსაკუთრებით გასათვალისწინებელია.

შეტყობინებისადმი ადრესატის ინტერესის გათვალისწინებით, ინფორმაციის აღქმადობის ხარისხი სხვადასხვაგვარი შეიძლება იყოს:

ინფორმაცია ცნობიერებაში ღრმად არ აღწევს და წუთიერად მოქმედებს ადრესატის წარმოსახვაზე;

ინფორმაცია ოდნავ ეხება ადრესატის ცნობიერებას და მხოლოდ იქცევის მის ყურადღებას;

ინფორმაცია ფიქსირდება ცნობიერებაში და იწვევს აქტიურ შემოქმედებით პასუხს ადრესატის მხრიდან.

ბუნებრივია, სწდება კითხვა: "როგორი ინფორმაცია ეერ აღწევს ცნობიერებამდე და რა განსაზღვრავს ინფორმაციის აღქმადობის ხარისხს?" სწორედ აქ ეხებათ ეფექტური კომუნიკაციის პრობლემატიკას, სხვა სიტყვებით კი, ეფექტური შეტყობინების კონსტრუირებისათვის საჭირო ტექნოლოგიათა გამოყენების საკითხს.

ისევე, როგორც ნებისმიერი სხვა ქმედება, ეერბალური კომუნიკაციაც ექვემდებარება დადგენილ ნორმებს, რომელთა დარღვევაც ყოველთვის უარყოფით რეაქციას იწვევს და ქმნის კომუნიკაციის ბარიერებს. კომუნიკაციის ბარიერების დაძლევის ეეფლაზე მძლავრ საშუალებას ეფექტური კომუნიკაციის პრინციპების დაცვა წარმოადგენს. ეეფექტური კომუნიკაციის პრინციპები არეგულირებენ კომუნიკაციურ აქტში მონაწილე მხარეების ენობრივ ქმედებას და ეეფუნებიან მთელ რიგ კატეგორიებსა და კრიტერიუმებს. ეეფექტური კომუნიკაციის პრინციპების დაცვა უზრუნველყოფს აღქმადობის მაღალი ხარისხის მქონე შეტყობინების ფორმირებას. ეს პრინციპებია:

- 1) **შეტყობინების შინაარსის კონტროლის პრინციპი.** ადრესატმა შეტყობინების გადაცემა უნდა დაიწყო მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ეს შეტყობინება თავად მისთვის იქნება გასაგები.
  - 2) **ლაკონურობის პრინციპი.** კონკრეტულ კომუნიკაციურ პროცესში თითოეული კომუნიკანტის მიერ შეტანილი წვლილი უნდა შეესაბამებოდეს კომუნიკაციის მიზანს და აკმაყოფილებდეს ინფორმაციის სისრულის, ხარისხისა და რელევანტურობის მოთხოვნებს. ინფორმაცია უნდა მოიცავდეს ყველა იმ შინაარსობრივ ელემენტს, რომელიც აუცილებელი და საკმარისია მისი ადეკვატური აღქმისათვის. შეტყობინების მოცულობა უნდა შეესაბამებოდეს ინფორმაციის რაოდენობას. ინფორმაციის ზედმეტი მოცულობა იწვევს ჭარბიტყვაობას, ზედმეტი ინფორმატიულობა კი – აღქმის სირთულეს.
  - 3) **სიხადისა და ლოგიკურობის პრინციპი.** ადრესანტი მუდამ მზად უნდა იყოს იმისათვის, რომ ადრესატმა შეიძლება ვერ გაიგოს მისი შეტყობინება. შეტყობინების სიხადეს არღვევს არასათანადო სირთულის ან ცუდი ფორმულირებები, ნაცნობსა და უცნობს შორის ბალანსის დარღვევა, ორასროვანი გამოთქვამებისა და სიტყვების გამოყენება, ჭარბსიტყვაობა.
  - 4) **არავერბალური სიხადების კონტროლირების პრინციპი.** არ არის საკმარისი საკუთარი მეტყველებისა და შეტყობინების შინაარსის კონტროლი; ასევე აუცილებელია მეტყველების ფორმის გაკონტროლება, რაშიც იგულისხმება მეტყველების “გარეგნული, თანხლები მარკერები”
  - 5) **ადრესატზე ორიენტირებულობის პრინციპი.** დასაცავია “ადრესატის წესი” – საუბარი შეტყობინების ადრესატის ენაზე, სხვა სიტყვებით, აუცილებელია მისი ცხოვრებისეული და პროფესიული გამოცდილების, პიროვნული თავისებურებების, კულტურისა და განათლების დონის, ღირებულებებისა და ინტერესების გათვალისწინება.
  - 6) **საკუთარი შეცდომის აღიარების პრინციპი.** აუცილებელია, კომუნიკანტს შეეძლოს იმის დაშვება, რომ არ არის მართალი და, რომ მისი თვალსაზრისი არ არის სწორი.
  - 7) **შეტყობინების დროულობისა და სიტუაციისადმი რელევანტურობის პრინციპი.** ნებისმიერი შეტყობინების ეფექტურობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად დროულად და რამდენად შესაფერის სიტუაციაში კეთდება იგი.
  - 8) **ახალ გარემოებათა გათვალისწინების (დიაოზის) პრინციპი.** აუცილებელია შეტყობინების გამგზავნი ითვალისწინებდეს როგორც კომუნიკაციის პროცესში წარმოქმნილ ახალ გარემოებებს, ისე თავისი შეტყობინების ადრესატის თა-თსაზრისს და მზად იყოს საკუთარ თვალსაზრისის სათანადო შესწორებისათვის.
  - 9) **აქტიური და კონსტრუქციული მოსმენის აუცილებლობის პრინციპი.** აუცილებელია, ადრესანტიცა და ჯრესანტიც იყოს აქტიური და კონსტრუქციული მსმენელი. სხვაგვარად შეუზღუბელი იქნება შეტყობინების კომუნიკაციური ინტენციის ადეკვატური აღქმა.
  - 10) **უკუკავშირის პრინციპი.** ეს პრინციპი უზრუნველყოფს კომუნიკაციური პროცესის ძირითადი მიზნის – ურთიერთგაგების მიღწევას. უკუკავშირის საშუალებით კომუნიკანტებს საშუალება ეძლევათ, დარწმუნდნენ, თუ რამდენად ადეკვატურად აღიქვამება მათი შეტყობინება.
- ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ასევე ლეგიტიმურად მიგვანია ეფექტური კომუნიკაციის შემდეგი ფორმულირებაც: *ეფექტური კომუნიკაცია არის არაცალმხრივი (მინიმუმ ორმხრივი) პროცესი, რომლის დრო-*

საც ადრესატისათვის გასაგებ ენაზე, ნათლად და ლაკონურად ჩამოყალიბებული შეტყობინება აქტიური და კონსტრუქციული მოსმენისა და მიზნობრივი დაძაბულობის პირობებში მაქსიმალური ადეკვატურობით აღწევს ადრესატამდე, რის შემოწმებაც ხდება გამოუდგებელი უკუკავშირის საშუალებით.

T. Matchavariani

Грузинский технический университет

Принципы эффективной вербальной коммуникации

Эффективность является важнейшей характеристикой коммуникации. Нарушение определенных норм, которым подчиняется вербальная коммуникация всегда влечет за собой отрицательную реакцию и создает коммуникативные барьеры. Преодоление коммуникативных барьеров возможно путем соблюдения принципов эффективной коммуникации, которые регулируют речевую деятельность коммуникантов, участвующих в коммуникативном акте. В докладе автором выделяется 10 принципов эффективной вербальной коммуникации.

T. Matchavariani

Georgian Technical University

Effective Verbal Communication Principles

Effective communication is a process in which the sender's message is adequately understood by the receiver. Exchanging information in an effective way is often much more difficult than it appears. Poor communication, while common, can lead to serious misunderstandings. Therefore it is essential to follow certain principles to ensure the effectiveness of communication. In the report the author suggests 10 principles of effective communication.

З.Ш.Мамедова

Азербайджанский медицинский университет

Языковые средства формирования художественного портрета персонажа в тексте

Ключевые слова и словосочетания: персонаж, художественный портрет, внутренний монолог, характерологическая речь

Как известно независимо от объема каждое произведение является письменной единицей, богатой различными оттенками речевых действий. Исследования такого сложного явления как речевое действие характеризуется различными факторами. Одним из этих факторов является человеческий, так как процесс коммуникации подразумевает наличие отправителя и получателя.

Одной из основных особенностей художественного текста как эстетической коммуникативной единицы считается склонность к антропоцентризму, который отражается в слиянии его автора (отправителя) с читателем (получателем) посредством так называемого персонажа, то есть псевдополучателя.

Отношения между автором и персонажами произведения развиваются в структуре художественного текста по-разному. В современной художественной прозе

линию развития можно представить в общем виде как две противоречащие друг другу тенденции:

- 1) преобладание объективного авторского голоса и образных голосов, представленных автором;
- 2) подражание реальным действиям персонажей.

В первом случае языковая – стилистическая картина художественного произведения создается на основе структуры авторской речи, а во втором случае преобладает ситуативно-разговорная речь персонажей. Последнее является субъективированным или индивидуализированным типом нарратива. Оба повествовательных стиля служат отражению специфических особенностей лиц, участвующих в создании художественного произведения. Для первого стиля характерно вербальное описание персонажей в авторской речи, во время которого сам автор описывает внешность, действия, взаимоотношения героев. Что же касается второго стиля, то здесь описание участников представляется косвенно, и это отражается в первую очередь в построении речи персонажа (1, 86).

Возможность наименования одного и того конкретного предмета с помощью различных номинаций создает гетерономинативную ситуацию. Обычно разграничиваются четыре вида номинации в зависимости от референциальной соотнесенности и синтаксической позиции существительного, определяемого в рамках предложения:

- экзистенциальная номинация;
- идентифицирующая номинация;
- предикатная номинация;
- номинация-обращение.

Экзистенциальная номинация носит описательный характер и служит созданию портрета персонажа, поэтому при таком роде номинации преобладает использование прилагательных, характеризующих внешность и физические признаки человека. Экзистенциальная номинация реализовывает первичное знакомство с персонажем.

Основной ролью предикатной номинации является раскрытие личных качеств человека, поэтому здесь преобладает использование качественных прилагательных, описывающих больше физические, психологические и социальные признаки человека (2, 94-96)

На основе всего набора языковых и стилистических средств, принадлежащих персонажу, создается его художественный портрет. Сюда, относится описание внешности и внутреннего состояния героя, а также и указание на его действия, отношения с другими персонажами, формы разговора и образ мышления. Следует разграничивать понятие художественного портрета от понятия речевой портрет. Так, будучи характеристикой формы разговора персонажа, речевой портрет составляет лишь часть всего художественного портрета. Как правило, писатель использует богатый арсенал средств для характеристики образов художественного произведения и особенно его главных героев.

Описание реального мира, окружающего героя, составляет также и часть его художественного портрета. В данном случае герой произведения представляется одновременно с деятельным описанием пространства, интерьера, одежды, окружающих людей. Так, герой новеллы Ф. Скотт Фитцджеральда «Babylon Revisited» вернулся в Париж. В послевоенные годы здесь царил американский образ жизни.

Однако, когда он пришел в гостиницу «Ритц», там уже не чувствовался американский дух и как бы все вновь приобрело французское начало:

He was not really disappointed to find Paris was so empty. But the stillness in the Ritz bar was strange and portentous. It was not an American bar any more – he felt polite in it, and not as if he owned it. It had gone back into France. He felt the stillness from the moment he got out of the taxi and saw the doorman, usually in a frenzy of activity at his hour, gossiping with a chasseur by the servant's entrance.

Рассматривая языковую специфику создания и развития художественных портретов персонажей, можно указать на два типа:

- 1) функциональный или динамический тип;
- 2) качественный или статический тип.

Функциональный или динамический тип характеризуется заметной концентрацией личных форм глагола и причастий в авторской речи, описывающей персонаж, а качественный или статический тип характеризуется разграничением внешности и действий человека и формируется посредством преимущественно именных групп, расширенных благодаря прилагательным. Следует отметить, что динамический, функциональный или статический портрет персонажа нелегко разграничивать в чистом виде. Как правило, автор органически связывает субъективно адъективные, статические, вербальные, а также функциональные возможности описания персонажа. При этом, какой – либо характеризующий признак героя, какой – либо нюанс в его действиях, или же какая – та деталь в его внешнем виде несколько раз повторяется в авторской речи персонажа и тем самым создается портрет с лейтмотивом.

В художественном тексте огромную роль играют стилистические приемы, позволяющие читателю наблюдать внутренний мир и психологическую деятельность персонажей. Такого рода прямая связь между читателем и персонажем создается автором двумя способами:

- 1) посредством внутреннего монолога - автор сознательно отказывается от прямого вмешательства во внутренний мир героя;
- 2) посредством косвенной речи, другими с помощью контаминации голосов автора и образа путем их слияния.

Внутренний монолог можно рассматривать как субъективную форму внутренней речи героя при условии сохранения автономности линий героя и автора. Формально внутренний монолог представлен в виде косвенной речи, и поэтому вся эта внутренняя речь, т.е. не озвученные речевые способы (монолог, диалог, полилог) героев в отличие от речи, именуемой озвученной или вербальной речью, может быть рассмотрена как косвенная внутренняя речь, которая отличается экспрессивностью, емким синтаксисом, фрагментарностью и отрывистыми фразами (1, 102-103).

Конечно же, второй случай является ярким примером косвенной речи. Таким образом, полукосвенная речь, являющаяся, по сути, слиянием авторской речи и косвенной внутренней речи персонажа, воспринимается на уровне характерологической речи персонажа, которая имеет лишь ситуативную сущность. Другими словами, такая речь отражает конкретное состояние обеспокоенности, в котором находится персонаж, хотя на самом деле персонаж и не бывает всегда в таком состоянии, так как не волнуется и такое состояние не раскрывает его личность, а лишь относится к экстремальной ситуации, в которой он находится. Например, в эпопее «The Forsyte Saga» Дж. Голсуорси эмоциональная речь пьяного персонажа отображается в следующей интерпретации автора.

Dropping it with an imprecation, he had muttered: "For shake o'the children ", and sank into a chair. Winfred, having picked up the revolver, gave him some soda water. The liquor had a magical effect. Life had ill – used him; Winifred had never "unshood'm". If he hadn't the right to take the pearls he had given her himself, who had? That Spanish filly had got 'm. If Winifred had any "jection he w'd cut – her – throat " What was the matter with that?

Таким образом, авторская речь и ее скомбинированная с прямой речью форма выступает как основное средство в сознании художественного портрета персонажа, а в составе характерологической речи в качестве вспомогательного средства.

Список использованной литературы

1. Домашнев А.И., Шишкина И.П., Гончарова Е.А. Интерпретация художественного текста Москва: Просвещение, 1983, 192 с.
2. Макарова Е.А. Гетерономинативная ситуация как фактор организации художественного текста. Текстовый аспект в изучении синтаксических единиц. Ленинград, 1990, с. 94-100

ზ. მამედოვა
ასურბაჯანის სამედიცინო უნივერსიტეტი

პერსონაჟის მხატვრული პორტრეტის ფორმირების ენობრივი საშუალებები ტექსტში

განხილულია მხატვრულ ტექსტში პერსონაჟის სიტყვიერი პორტრეტის ხატვის ენობრივი საშუალებები.

Mamedova Z.Sh.

The Lingual Means of the Formation of the Literary Portrait of the Character in the Text

The present article deals with the study of the lingual means of the formation of the literary portraits in the text. It is stressed out in the article that stylistic devices allowing the reader to observe an internal world and psychological activity of the characters play a significant role in the formation of the text, ant that such direct connection between the writer and the reader is achieved by the author by means of either internal monologue or indirect speech. Also, two types of the development of the literary portraits of the characters (functional or dynamic type; and qualitative or static type) are indicated in the article.

თამთა მათითაიშვილი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

სუფრა, როგორც საერო და რელიგიური რიტუალი ნიკო ფიროსმანის შემოქმედებაში

ფიროსმანი, საიდუმლო სერობა, სუფრა, ფრესკა, "ქეიფი რთველში"

უძველესი დროიდან ქართული სუფრა წარმოადგენს ადამიანთა ურთიერთობების გამოყვანილების ერთერთ დახვეწილ ფორმას, რომელშიც საუკუნეების მანძილზე შექმნილია დიდი სულიერი კულტურა. ბუნებრივია იგი ასეთი სახით მოკლე დროში ეერ ჩამოყალიბდებოდა. საქართველო "გიორგინული" მიწის კულტურის სახეა, ხორბლისა და ღვინის ერთი

სამშობლოთაგანი (რითაც სრულდება ზიარების საიდუმლო) და სწორედ ამ კონტექსტში არსებითია, რომ მისტერიულად საქართველო ქრისტიანულ სივრცედ "იგულებოდა" თვით ქრისტიანობის დამკვირდებამდეც. ვიანიდან შინაგანად ეგებებოდა მაცხოვარს მის განკაცებამდე.

ეთნოგრაფიულ მასალაზე დაყრდნობით, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ სუფრა თავისი სადღეგრძელოებითა და რიტუალებით რელიგიურ საფუძველზეა წარმოშობილი.

სიტყვა "სუფრა" სპარსული წარმოშობისაა და პირდაპირი მნიშვნელობით მაგიდის გადაფარებულ ქსოვილს ნიშნავს. ესაა ტაბლა, ტაძრობა, სერობა, პურობა, ნადიმი, ტრაპეზ (ბერძნულად). ის აზრი, რაც ამ ტერმინის შინაარსშია ჩადებული, უბრალოდ პურის ჭამის ვიტალურ აქტს კი არ გამოხატავს, არამედ მასში სიმბოლურადაა ასახული სასოგადოების განვითარების ადრეული პერიოდების სოციალური და რელიგიური მსოფლმხედველობის სემანტიკა, ის საკრალური არსი რომელიც რაღაც ნიშნით თითქმის დღემდე შემოგვინახა ქართულმა სუფრამ.

ქართული სუფრა არასდროს ყოფილა მხოლოდ სმა-ჭამის ადგილი. სუფრა ქართველი კაცისთვის იყო და არის კიდევ თავისი შეხედულებებისა და გრძნობების გამოხენის რომანტიკული და ამავე დროს სერიოზული საშუალება, რომელიც მას რიტუალისა და სიწმინდის დონეზე ჰკავს აყვანილი.

სწორედ ამიტომ ქართულ საეკლესიო ფრესკებზე "საიდუმლო სერობა" რაღაც განსაკუთრებულ მითოსურ, მაგრამ ამავე დროს ჰკაფიო, სიცოცხლით სავსე ფერებშია გადმოცემული. სერობა თავად არის "საიდუმლო", ხოლო მისი ადგილი ტაძარში ე.წ. "სატრაპეზო" გამოირეულ წმინდა ადგილადაა მიჩნეული.

ქართული ფრესკა საერთოდ ოპტიმიზტურია. სინაზითა და სიყვარულითაა მოხაზული ადამიანური "წმინდანები", მათი კეთილი ქართული თვალეები უდაოდ მიწმობენ, რომ ამ წმინდანების სახით ცოცხალი ადამიანების პორტრეტებია მოცემული.

ყოველივე ეს გამოდახილს აპოკებს ქართველი თანამედროვე სახეით და დაზგური ფერწერის მამამთავარის და გენიალური მხატვრის ნიკო ფიროსმანაშვილის შემოქმედებაში. ის საწყისი რამაც სუფრაში ყვავილი დატოვა ფიროსმანაშვილს არსებითი ჩანს. ეს არის პირველყოლისა თავად კრალიციული ყოფა-ცხოვრების წესი, შრომითი და სახეიმო რიტმების მონაცვლე მრავალნაირობით, რელიგიური მართლმადიდებელი რწმენისადმი ერთგულებით, სოფლად შემოქმედებითი, სულისკეთების სიცხოველით და მისი სამყაროს ტეკადი სიმდიდრით. ფიროსმანის შემოქმედება ქართულ ეროვნულ ნიდაგსა ადმოცენებელი.

ფიროსმანის შემოქმედება რამდენიმე პრინციპისგან შედგება, რომელთაგან ძირითადია-მონუმენტურობა, ტრადიციულობა და დეკორატიულობა.

ბლოკისებური ფიგურების გამოსახულება უთუოდ ნაკარნახებია ქართული მონუმენტური ხუროთმოძღვრების რელიეფებიდან. ისინი მართლაც გეგონებს ტაძრებზე გამოსახულ ქტიტორებს. წმინდანებს, მეფეებს, და ამავედროულად გეახსენებს XIV საუკუნის ფლორენციელ მხატვრის ჯოტოს (1267-1337 წწ) ნამუშევრებს. ჯოტოსთან ფიროსმანს მართლაც აქვს შეხება იმ თვალსაზრისით, რომ ორივეგან ეხედებით ფორმის ზოგჯერ "ლოდისებრ" სილონივე-სიმლაკერეს, ფორმის თვით "პირველარის" განცდის ინტენსივობიდან მომდინარე.

რაც შეეხება ტრადიციას ფიროსმანის ძალიან უყვარდა ქართული სოფლები კერძოდ, კახეთი რაც დიდი სტიმული იყო მხატვრისათვის. კახელი იყო და მის ნახატებში შესისხლხორცებულია ვაზი და ღვინო, ისინი ხომ ქრისტეს სისხლია. ტილოებში დახუნძლულია ყურძნის მტკეპნებით არემარე, რომელსაც დეკორატიულობა შეჰმაკვთ და თან ეკლესიებზე გამოსახულ ორნამენტებს გვაგონებს.

ქართული ტიპები ხომ მრავლადაა ყურძნის მტკეპნების ორნამენტებით შემოსილი. თუ გავიხსენებთ ფიროსმანის ნადიმების სცენებს იქ პირდაპირ გადმოცემულია ყურძნის დაწურვის სცენები, რთველი. ყოველივე ეს მის თვალწინ ხდებოდა, მისთვის მშობლიური იყო.

ფიროსმანის მიერ დახატული ნადიმები და ქეიფები განსაკუთრებული და ამასთანავე განსხვავებულიცაა. ქეიფები არ არის ღრუბა, ნაყროვანება, არამედ მალადი განზომილების რეალობაა და მოლოდინია. ეს იმიტომ რომ უძველესი დროიდან ქართული სუფრა წარმოადგენს ადამიანთა ურთიერთობის გამოვლინების ერთ-ერთ დახვეწილ ფორმას, რომელშიც საუკუნეების მანძილზე შექმნილია დიდი სულიერი კულტურა, რაც ბუნებრივია ასეთი სახით მოკლე დროში ვერ ჩამოყალიბდებოდა.

მინდა წარმოვიდგინოთ ყველა ამ სუფრების დეტალური აღწერა, რაც თვალნათესა გახდის წემს ზემოთ აღწერილ ნაამბობს.

„ქეიფი რთველში“ დიდი ზომის სურათი (346X110).¹ ფიროსმანმა მართკუთხედი ფორმის მუშაბაზე ყურძნის დაწურვის რიტუალი, ხილის კრეფის პროცესი და ქართული სუფრის სილაჩასე წარმოგვიდგინა.

სურათის ცენტრში თეთრ სუფრა გადაფარებულ მაგიდაზე ოთხი მოქეიფე შემოახდომია ყანწებით ხელში და სადღეგრძელოებს ამბობენ.

სადღეგრძელო, ხომ ქართული სუფრის აუცვლელი ატრიბუტია და სიტყვასთან ერთად ხასიშელის მიღების სიმბოლოა არს მთავრად.

სუფრაზე გრძელი, წელში ოდნავ მოხრილი მთეარისებური ფორმის შოთი პურები აწყია. „პურის ეს სახეობა სადღესასწაულოა, იციან მისი ხატ-ხალცოვებშიც წაღებაც, რაც ძველი დროიდან მომდინარე ტრადიციაა. თეიმურაზ ბატონიშვილის ცნობით „შოთი“ არმაზის კერპის შესაწირავი ყოფილა. სახელწოდება „შოთი“ ქართველთა წარმართულ ღვთაებასთან ზოგანესთან უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული. (გ.გოცირიძე)

პურთან ერთად სხვადასხვა საკეებიცაა დახატული. ..თყეპი, ბოდოკი, მიხაროშული ქათამი, კიტრი. არსად მოჩანს თეფშები და ჭიქები, ხელდაუქარბულია საკეები. სუფრის წინ უზარმაზარი ტიკი აგდია, ხოლო გეყრდით წელში გამოყვანილი დოკი.

თეთრებში გამბეჭობილი მხარეული მწვადს, ხოლო ფრაკიანი ოფიციალტი თეფშზე დალაგებულ ინდაურს სთავაზობს სტუმრებს. მეორე მხარეულს ჯაჭვით დაბმული დათუ, მოჰყავს.

აქ თვალნათლად წარმოდგენილია ქართული მიწის ბარაქა, ის რომ საქართველო ლეინისა და პურის სამშობლოა. სურათის მარჯვენა მხარეს საწანხელში „ქრისტეს სისხლი“ მოედინება, ხოლო მარჯვნივ კიბზე შემდგარი ქალი ხილს კრეფს.

მსუბუქი პური ეალერსება კახეთის მთებს. ხეობებს, ვენახებს. მზე არსად ჩანს, მაგრამ განათებული და გაბწინებულია ირგველივე ყველაფერი. სურათი ოპტიმისტური, ძარღვიანი, სიცოცხლით სავსე.

ოსტატმა მძლავრი ხელით შექმნა აღქმის უშუალობა. ძუნწი და მკაფიო ფორმები, გამომსახველი, თითქოს გულუბრეკილო კომპოზიცია თავისი ორიგინალური ფერთა გამით. მუშაბმის შავ ფონზე ციმციმი გააქვთ ყავის-

ფერ, ნაცრისფერ, ინტენსიურ წითელს, ლურჯ და თეთრ ფერებს; ყვეთილი ფერი კაშკაშა, ხან დამქრალი, საუცხოოდ აცოცხლებს შავ მუქ-მწვანე და ლურჯ ფერს. მსუბუქი შტრიხებათაა ლაკონურად და ძლიერად გამოკვეთილი მოცულობით ფორმები, შესრულების თავისუფლება და ფუნჯის სიმსუბუქე.

ცენტრში თეთრად ელვარებს ხელდაუკარებელი სურსათით გადატვირთული სუფრა, რომელიც დეთის წყალობაა.

დარბაისლურად სხედან მოქალაქენი. ფიგურები ფრონტალურია. უკან მდგომი სამი მესზურნე ტიბილი ხმებით სიამოვნებას ჰგვირან მოქვიფებს. მართლაც, რომ ღამისი და ჰარმონიული გარემოა.

მაგალითად, ასევე დიდი სომის სურათი “ქეფი” (113X177) აგრეთვე მუშაობაზეა შესრულებული. თეთრ ფონზე, ასევე თეთრი მაგიდის ირგვლივ ექვსი მოქვიფე შემომსხდარა. არხად ჩანს კეისაჟი. ფრონტალურია ფიგურები და ბრტყელი.

გრძელი მართკუთხედის ფორმის მაგიდაზე კვლავ თეჟი, შთით პურები, მოხარული ქათამი, ბოლოკი, სამარიდე და ღვინის ბოთლები ალაგია. მოქვიფეებს გრძელი მარტივად ორნამენტული ყანწები უჭირავთ. სუფრის წინ აგდია ტიკი, ერთ მოქვიფეს კი წელში გამოუყნადი დოქი დაუჭერია. აქაც ხელდაუკარებელია საკეები. თეთრი და სპეტაკია სუფრა. არ არის ღრეობა, ნაყრთიანება.

“დიდრონი შაჟი თვალებით შემოგვექვირან პერსონაჟები და სიბოს აფრქვევენ მნახველის მიმართ” სურათის ცენტრს წვეროსანი მაბაკცი წარმოადგენს. შაჟი სამოსით შემოსილი. რომელიც გაფორმებულია წითელი, ცისფერი, თეთრი ფერებით სხეულთა მოცულობასა და ნაოჭებს ქმნიან პერსონაჟების ტანსაცვლემზე.

ორიგინალური ფერადოვნების ტილო “შინაური არიფანას ანუ ბგოს კამპანია” (102X226). მუქ-ლურჯ ცის ფონზე ქართული იმ დროინდელი გუ-ლუარევილი წარწერით: “გაუმარჯოს ბგოს კამპანიას. ღმერთმა ყველა გადაგვრძელოს”!

კომპოზიციის საერთო ტონალობა ყაყისყერ-მოწითაღო. ჩამქრალი ყვეთილი ფერით. ჩრდილი მოშავოა. ქეფი ორი ხის ჩრდილში მიმდინარეობს, სუფრის ორივე მხარეს დადებულ ქვევრებთან შედარებით ფიგურები მამცროა. მაგიდის ცენტრში თვით ბგოა, გარშემო ორი ქალის, კაცების-ერთ მათგანს თეჟი უჭირავს და მეორეს ნოხა-პაბალახიანს ეანწი. სუფრაზე საკეებით სავსე თეფშები აწვეია. სურათის მარცხენა მხარეს მოსამსახურე მოდის ხელში ღვინით სავსე ხელადით. მინდორში სასამთრო, ნესვი, ტიკტრა, შამფურზე აგებული მწვადები და რაც აღსანიშნავია ორი დიდ უსარმაზარი ქვევრიდან სისხლისფერი ღვინო მიჩანს. თეთრ სუფრაზე ხეებიდან ჩამოცვენილი ფოთლებია მიმოფანტულნი.

ფიროსმანმა ამ სურათში საქართველოს ბარაქიანი შემოდგომა ასახა, ირგვლივ ოქროსფერია მთები. გახუნებული მწვანე ბალახებით, მაყროვანი ხეებით. ხეების ფაქტურას თუ დაუკვირდებით. ის სწორედ, რომ იმპრესიონისტული წერის მანერას გვაგონებს, ლაქებად ერთმანეთის გვერდით დადებული საღებავები, ფაქისი, ჰაეროვანი გამჭირვალე. ნიაყის მოძრაობასაც კი ვგრძნობთ, რომელიც ნაზად ეალერსება გაყვითლებულ ბუნებას.

რიტმიული და დინამიურია ეს ტილო. აგურ თეთრი მტრედეები მოფრინავენ, მსახური ღვინოს აწვდი მოქვიფებს. სურათ სე დალაგებული შთით პურები იმეორებენ ხეშით არსებულ წარწერას: “კამპანიას გაუმარჯოს, ბგოს კეთილ ცხოვრებას, ღმერთმა ყველას გამრავლოს”.

ეხედავთ, რომ ღვინო და პური ფიროსმანის სუფრის ერთადერთი მთავარი და შეუცვლელი ატრიბუტია. მოდით გაეცხსუნოთ ბიბლია და ის თუ რატომ ღვინო და პური გაგვახსენდება.

ბიბლიის თანახმად ქრისტემ თავის მოწაფეებს უთხრა, რომ მოემზადებინათ პასეკი. “წაიღე და ისოვეს, როგორც მან უთხრა და მოამზადეს პასეკი.

როცა მოაღწია ეამმა დაჯდა იგი და მოციქულებიც მასთან ერთად.

უთხრა მათ: “სურვილით მსურდა თქვენთან ერთად მეჭამა ეს პასეკი ჩემი ტანჯვის წინ. რადგან გეუბნებით თქვენ, რომ აღარ ვჭამ მას ვიდრე არ აღსრულდება ღვთის სასუფეველი”

აიღო სასმისი მადლი შესწირა და უთხრა მათ: “მიიღეთ და გაიყავით ერთმანეთს შორის, რადგან გეტყვით თქვენ: ამიერიდან აღარ შევსებ ვაზის ნაყოფისაგან, ვიდრე არ მოვა ღვთის სასუფეველი.

აიღო პური, მადლი შესწირა, დატეხა, დაურიგა მათ და უთხრა:” ეს ჩემი სხეულია რომელც თქვენთვის მიეცემა, ეს გააკეთეთ ჩემს მოსაგონებლად.”

ასევე აიღო სასმისი სერობის შემდეგ და თქვა: ეს სასმისი არის ახალი აღთქმა ჩემს სისხლში თქვენთვის რომ იღვრება.”(ლუკას სახარება)

ამრიგად, ეველა ქართულ სუფრაზე მთავარ საკვებს პური წარმოადგენს. ძველად ადამიანი საკვებს, მეტადრე პურს ღვთის წყალობად მიიხსენებდა და ამდენად არასოდეს იფიცებდა მის მადლს. იგი პურით იკვებებოდა და პურით ესიარებოდა შემოქმედის ძალას, ამიტომაც მასაც იგივეს მიაგებდა. ამაში შეურყე “წმინდა საკვების” ფუნქციას გამოხატავდა, რაც წარმართული ხანადან მეტყიდრობით მიიღო ქრისტიანულმა სარწმუნოებამ.

ამდენად “პური სვენი არსობისა” იქცა მაცხოვრის ზიარების ანუ ექპარისტის სიმბოლოდ, ხალხურმა ტრადიციამ ეს ფუნომენი ცოცხალ სინამდვილეში (ყოფაში) წინა ქრისტიანული ხანის სინკრეტული ელემენტების სახით შემოგვინახა.

ხოლო ღვინო იმ ვაზის “შედეგია”, რომელიც ბუნების სიუხვის ერთ-ერთ უძველესი სიმბოლოა... ძველ აღთქმაში ვაზმა განახახიერა “ხე ცხოვრებასა”.

ეს იყო პირველი მცენარე, რომელიც ნოემ წარდენის შემდეგ დარგო. ხოლო გამოსვლათა წიგნში პირველი ნიშანი იმისა, რომ ევეიპტიდან გამოსულმა უბრაულებმა აღაქმულ მიწას მიაღწიეს.

ყურძენი და ხორბლის მარცვალი (ღვინო და პური) ექპარისტული სიმბოლოებია-იესო ქრისტეს სისხლისა და ხორცის ამღვნიშვნელი.

ქრისტიანულ ხელოწებასა და არქიტექტურაში ვაზის მიტეჟანი პირველ ყოვლისა, სწორედ მკედრეთით აღდგენის სიმბოლო იყო და მხოლოდ ამის შემდეგ სიუხვის, სტუმართმოყვარეობას, შემოდგომის განსახიერება.

ვაზი იოანეს სახარების მიხედვით თავად ქრისტეა; იგი თავის თავს ხომ ვაზს უწოდებს, ხოლო მოწაფეებს კი ღვინოვამ: “ მე ვარ ვაზი ჭეშმარიტი და მამა ჩემი მევენახეა”(იოანე 15:1)

საქართველოში ვაზის ბიბლიურ სიმბოლოას შეერწყა ეროვნული თავყანისცემა ვენახისა. ქართველთა წარმოდგენით ის არის სიცოცხლის ხე-ამიტომაც ნაწნეს ქართულ ნუქურთმაში ვაზი, ავრეთვე არსებობს ქართული საგადლობელი “შენ ხარ ვენახი” სიმბოლო ღვთისმშობელისა. წმინდა ნინომ კი ჯვარს ქართული სახე მისცა და იგი ვაზისაგან გააკეთა.

ყოველივე ამ სიმბოლოების ერთობლიობა ნიკო ფიროსმანაშვილის შემოქმედებაში ჩაქსოვილი, კერძოდ, ქეფებსა და ნადიმებში. ის საწყისი რამაც სულიერი კვალი დატოვა ფიროსმანსე არსებითი ჩანს.

მაგრამ ამასთანვე ფიროსმანი პირდაპირ გვიხატავს რელიგიური შინაარსის ტილოებს, რომლებიც მრავლად არის მის შემოქმედებაში.

აღდგომის კომპოზიცია, ხილო სააღდგომო რაყის თუ ხევა სეფურების სადაც პირდაპირ ასახულია რელიგიური შინაარსის მქონე სცენები.

“სააღდგომო სუფრა” (165X72) ქართული ტექსტით: “მაღლობა ღმერთს! ქრისტეს აღდგომას დაესწართ, ქრიატე აღსდგა ჭკუშმარტად!”

მწვანე მდებარეობს ჩამომჯდარა სამი წყურულვაშიანი მოქალაქე, ორი კინტო, ცენტრში კი კელაე მოხუცი კაცი-ერთს ხელში ღვინო სახსე თურგი უკავია, მეორე აწეული ხელით კი საღამო იძლევა. მის გვერდით დგას ბიჭი, ხელში ყვავილების თაიგული უჭირავს, შემდეგ ოყიციანტი დგას ტაფით, სამი მეხურე და წყურულვაშიანი კაცი ყანწით ხელში.

პირველ პლანზე მწვანეში დალაგებული თეფშებია მწვანილით, თევსით, შოთი პურები, სააღდგომო კვერცხები, სამარადე (ეს იმეტომ ხომ არა რომ პურ-მარლია?) მარლის შესახებ ქვემოთ გვეჩვენება საუბარი. ბოთლი, ხელადა და ბოდოს ცენტრში პასქა ზედ გამოსახული ჯერითა და ყვავილებით.

თუ ფიროსმანის ტილოებს გადავხედავთ კრავის გამოსახულებებიც მოგვაგონდება.

“კრავი საღდგომო მაგიდასთან”(მუშაობა 80X100). სასურათო კადრთან ახლოს თეთრ მდინარეს კრავი დაწაფურბია. ხილო კუთხეში კი თუარ სუფრაგადაფარებულ ტაბლასე წითელი კვერცხები და მოწითალო-მოყუ-ვისფრო პასქა დეუს. გარშემო მწვანე მინდორი ბიბინებს ყვითელი ყვავილებით, რომელიც ხეებით არის შემოსაზღვრული. მაგიდასთან ახლოს ქრისტეს ჯვარცმა ბალახებში ნახეურად მონანს, ირგვლიბ ანგულოსები და ოქროსფერი მტრედები დაფრინავენ. დიდ თეთრ ლაქად დახატული კრავი წინა ფეხებით მოთეთრო-მონაცრისფრო მდინარეში დგას და წყალს ეწაფება.

იგი თითქოს მდინარის ვაგრძელებას წამოადგენს, რადგან ისიც მოთეთრო-მოწითალოა. იესო ქრისტეს გამოსახულება ჯვარსე თითქოს შერ-წუმულია, გამჭირვალეა, მხოლოდ თავის გარსევა შესაძლებელი. არა-ამქვეყნიურ იერს მფრინავი ანგულოსები და ოქროსფერი მტრედები ქმნიან სიწმინდე და სისუთავე სუფეებს. მაგიდასე გადაფარებული თეთრი სუფრა მოძრაობს, ხილო პასქა ეკლესიას ვეაგონებს თეთრი გუმბათითა და მასსე აღმართული ჯერით.

სამი მტრედი, რომელიც სიწმინდის სიმბოლოა ოქროსფრად ელვარებს. განათება ძირითათად ბატკანსე და მაგნდასე ნაწილდება.

კრავი ახალ აღთქმაში მაცხოვრის სიმბოლოა, ასევე სიწმინდისა და ცოდვათა გამომსყიდველია. ფიროსმანი კი ახერხებს ერთ ტილოსე მსლიანად გამოსახოს მთელი ახალი აღთქმა ანუ ჯვარცმაცა და აღდგომაც. ასევე ხამოთხის სიმშვიდე და სიღამასე მან ანგულოსებითა და მტრედებით გამო-სახა.

კრავის სიყვარული მართლად რომ დიდია ფიროსმანის შემოქმედებში და ვფიქრობ ეს შემთხვეუითობა არ არის.

კრავი სიწმინდის, მსხეერპთშეწირვის, უბიწოების, თვინიერების, ცოდვათა გამომსყიდვის სიმბოლოა. ახალ აღთქმაში კრავი (ტარიგი) თავად მაცხოვრის სიმბოლოდ გვევლინება: “ მეორე დღეს დაინახა იონანე მისკენ

მიმავალი იესო და თქვა: აჰა ტარიგი ღმრთისა, რომელიც იტვივთავს ქვეყნის ცოდვებს”(იოანე 1:29).

ჯერ კიდევ რომის კატაკომბებში შეფარებული პირველქრისტიანები კედელზე გამოსახავდნენ კრავს და მხოლოდ განდობილებმა იციდნენ ამ სიმბოლოს მნიშვნელობა. შემდგომ ამ ტრადიციას წინ აღუდგა მართმადიდებელი იკონოგრაფია და VII საუკუნის ბოლოს სეკლესიო კრებამ აკრძალა მაცხოვრის გამოსახულება კრავის სახით. კათოლიციზმში ეს ტრადიცია დღემდე შემოქონილი და ხშირად შეეხვედებოდა ჯვარს წარწერით “გნუს დეი”(ტარიგი ღვთისა), ხოლო აღდგომაზე კათოლიკურ სუფრას აუცილებლად ამშვენებს კრავის გამოსახულება.

რაც შეეხება მაცხოვრის გამოსახულებას კისერზე მოგდებული კრავით, ამ შემთხვევაში კრავი მის სამწყსოს განასახიერებს, თავად უფალი კი წარმოგვიდგება ვით მწყემსი კეთილი. ეს არქტიპი ისევე და ისევე ბიბლიური წარმომავლობასა და უკავშირდება “საღვთაებრივ მწყემსს“-მოსეს, რომელიც თავის განუყრელ “სამწყსოს” კეერთხით წინ უბღვის ეგვიპტიდან გამოსულ ისრაელთან ალტქმული მიწისაკენ. აქედანაა ტრადიცია პასექის დღესასწაულზე კრავის შეწირვისა.

ქრისტიანულ ცნობიერებაში, პირველ ყოვლისა, უფლის, მაცხოვრის (ანუ “მწყემსის”) ნებას მონდობილ სამწყსოს განასახიერებს.

ძველ აღთქმის სცენებში კი კრავის მსხვერპლთშეწირვა გვხვდება აბრაამთან, როდესაც შვილის შეწირვის მაგივრად მაცხოვარი კრავს შეურაცკევებს. არავის მსხვერპლთშეწირვის რიტუალი დღემდე შემორჩენილია სენის ხაჭობა-დღვთებში, პირველ ყოვლისა, აღდგომისას.

თენდაც თვეში, რომელიც ფიროსმანის სუფრების შეუცვლელი საკუბია.

თვეში, ბიბლიური სამყაროს მეხუთე დღის ქმნილებაა, იუდეველთათვის მესიის სიმბოლო იყო: მათი რწმენით, მესია (მხსნელი) დაამარცხებს ლევიანთანს-ხელის მონსტრს და სამოთხის შამავალ ბინადართ დაუნაწილებს. სწორედ ამიტომაა მარათლორწმენე ებრაელების სუფრაზე შაბათობით თვეში. ეს სიმბოლიკა განაგრძო და გააძლიერა ქრისტიანულმა ტრადიციამ. ჯერ კიდევ პირველქრისტიანებთან, რომელნიც მღვიმეებსა და კატაკომბებში იმალებოდნენ, თვეში განდობილთა ნიშანი იყო-მონაცვლე ჯერისა.

თვეში ღვთის განსახიერებაცაა: აბრეოთემ მორწმუნის სიმბოლო. რომელიც “სეკიურმა ბადემ” ურწმუნოების მორევიდან სუღიეით სინათლისკენ აიტაცა (ლუკა 5:10; მათე 3:47).

ბერძნული სახელწოდება თვესისა-“ ichthus” აღიქმებოდა როგორც აკრონიმი ბერძნულივე სიტყვებისა-“ Iesus Cristos Theou Huios Soter”- “ იესო ქრისტე ძა ღვთისა და მხსნელი”

რავა თქმა უნდა, არც ისაა შემთხვევით, რომ იესო ქრისტეს პირველმოწაფეთაგან სიმუნა (იოვე პეტრე) და მისი ძმა მუხადურები იყვნენ, რომ ცნობილ სასწაულებრივ პასაჟში სახარებისა მაცხოვარი სწორედ თვესსა და პურს გაუმრავლებს დამშუულთ.

ურწმონთა ღვთაებრივ სინათლესთან ზიარების მეტაფორა ტრანსფორმირებულია ნათლისღების მისტერიაში, რომელშიც წყლისა და თვესის სიმბოლიკა ერთმანეთს შეერწყა.

იკონოგრაფიულ გამოსახულებებში თვეში იყო ატრიბუტი ღვთისმშობლის, ანდრია პირველწოდებულის და პეტრე მოციქულის; სამი ერთმანეთზე გადაჭდობილი თვეში სამების სიმბოლო გახდა. ტრაპეზეს სცენებში

მას ასევე რიტუალური ხასიათი ჰქონდა, მითუმეტეს, რომ სოციალურ საუფლო დეკლარაციულზე მარხვა თქვისი ხსნილდება(მაგალითად ბსობა).

ტრაპეზის სცენებში კი რიტუალური ხასიათი ჰქონდა, ის იყო ქრისტე, დანაწილებული ყველასათვის.

თუ ჩვენ ქართულ ფრესკებზე გამოსახულ საიდუმლო სერობებს დავაკვირდებით, მაგალითად უბისის საიდუმლო სერობის ფრესკას, თვესი სუფრის ცენტრში დევს, ხოლო გარშემოებს სხვადასხვა ჯამში განაწილებული თვესის ნაწილებიწარმოადგენს, ანუ ეს არის ქრისტე, როგორც შემთხვევითი-დანაწილებული ყველასათვის.

ამასთან ნიკალას ხომ ძალიან უყვარდა მეთექვსეუბის დახატვა. მაგალითად წითელქერანგა მებაღური. "ბიჭს თვესი უჭირავს", "მებაღური კლდეებს შორის" და სხვა.

"წითელქერა მებაღური" შავი მუშაობის ფონზე სუფთა, ლაკონური ფერებითაა შესრულებული, წითელი, ყვითელი, ლურჯი ფერების დიდო, მოსიემე ლაქების თამაში.

ფიროსმანი საგნის ფორმას ძერწავს მკვეთრი ხილუვით შემოსახულური ლოკალური ფერებით და არა შუქნრდით ან ტონალური ტანდათანობით გადასვლების. მას აინტერესებს გადმოხტვის თავისი პირიერი დამოკიდებულება, ემოციური ექი.

მებაღურს უბრალოდ წითელი ქერანგი როდი აკვია, არამედ მოუღვარე, მცხენვარე წითელი. ფიროსმანი ფერს შიგნიდან გრძობს, იგი თუნდაც ბრწყინვალე, გარეგნული უყვამტებით არასოდეს იფარგლება, მისთვის მთავარია დაფარული აზრი, ღრმა იდეა.

"შავი ფონი "წითელქერანგა მებაღურისა" არ არის მარტო დეკორატიული გამომსახველობისათვის გამოყენებული ხერხი, ეს არის აგრეთვე უსასრულოდ უკიდვგანოდ მუდმის დროსა და ხიერცემში, ეს არის განუყოფელი და განუსაზღვრელი სამყარო, იდუმალი და მოუწმდომელი.

მებაღურის ფორმალურად გამოსახული ფიგურა გაწონასწორებულია: ცალ ხელში თვესი უჭირავს, მეორეში სათლი.

მისი ოქროსფერი ქუდი კი მართლაც რომ უწყველოდ ანათებს ოქროსფრად და ფრესკებზე გამოსახულ წმინდანების შარავანდებს გააგონებს.

ამასთან მებაღურის ბლოკისებური მძიმე ფიგურა და ლაკონური წითელი, ოქროსფერი ფერით მართლაც ჯოტოს გეგონებს.

ნიკო ფიროსმანის პორტრეტში ერთი და იგივე ფერი ორჯერ როდი მეორდება. ტილოზე გრადაცია იმდენად შეუმჩნეველია, რომ ფერებს შორის სასდერის მოძებნა ფაქტიურად შეუძლებელია. პორტრეტში თვალნათლივ იგრძნობა ძველი ქართული ფრესკის გავლენა.

პურ-მარილის მოყვარულ ნიკო ფიროსმანაშვილს არც მარილი დაევიწყებია, რომ დაეხატა სუფრასზე.

მარილი ოდითგანვე განასახიერებდა ცხოვრების მადლსა და გარემოს. უძველეს ცივილიზაციებში მარილი განწმენდის რიტუალში გამოიყენებოდა. მარილის დაკავშირება განწმენდასთან ადვილი ახასხნელია: ეს უნიკალური კონსერვანტი განუყოფელი დროით ინარჩუნებს თავის თვისებებს; ამასთანავე ადამიანისათვის ამ ერთ-ერთმა პირველმა საკმაზმა მარადიული ღირებულებების უღფერი შეიძინა – როგორც მატერიალური, ასევე სიმბოლური: უძველესი დროიდან, ახლო აღმოსავლეთში მარილი განსაკუთრებით ძვირადღირებული იყო და სწორედ აქედნ გავრცელდა მთელ მსოფლიოში

სტუმართმოყვარეობისა და მეგობრობის სიმბოლოდ “პურ-მარილი” ანუ მარილმოყრილი, გატეხილი პური.

მარილი დღემდე ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ობიექტია ქრისტიანული ღვთისმახურებისა, რაც გამოიხატება “მარილის კურთხევაში”, რამელიც დაწესებული იყო სიყვარულის ტრაპიკებისა და სულის მოსახსენიებელ აღაშენებელზე. არსებობს საგანგებო ლოცვაც კი “მარილის კურთხევაში”.

ასევე ბიბლიაშიც ქრისტეს მიერ ნათქვამი თავისი მოწაფეებისათვის: “თქვენ ხართ მარილი მიწისა” (მათე 5:13).

უხსოვარი დროიდან მარილი ქართულ სინამდვილეში ასოციაციითა მთელი წყება წარმოშვა და “მარილიანი სიტყვა” თუ “მარილო კაცი” ამ საუკუნოვანი სიმბოლოების მეტყველი ნიმუშია.

და მაშინვე გაგვახსენდება ფიროსმანის სუფრებზე გამოსახული თეთვი სამარილები.

ფიროსმანის ქიფების თუ ნადიმების სურათები მოიცავს უზარმაზარ სიერცხვებს-ეს გონების “თვალა” და არა ნატურალისტური მხედველობით აღქმა, ამასთავე, ამ აღწმის გრანდიოზულობაში არ იკარგებიან პერსონაჟთა ჯგუფები. მხატვარი თანაბრად ყურადღებიანი ყველა მათგანის მიმართ და ცალკეული ადამიანებიც კი აშკარად გამოკეთილნი არიან: მკაფიოდ ვხედავთ მოქიფვთა ჯგუფს და ამ ჯგუფის თითოეულ წევრს, მეცხვარეებს, პეისაუებს, მთვარეს, ცოყელებს და ა.შ.

ადამიანები და პეისაუი მის ქიფებსა და ნადიმებში ერთიანია. პორტრეტულ ხელოვნებაში პერსონაჟს აამაღლებს, მაგრამ არა დიდგულა თაყვამწონე გამომეტყველებით; მუდილური პოსით ან აქსესუარებით.

პერსონაჟები არ არის საცოდავები. მათ თითქოს რაღაც აწუხებთ, რაღაც დარდი აქვთ და ეს არ არის პირადი, პიროვნული დარდი, არამედ საყოველთაო ჭმუნვა-კაეშანი მოიცავს მთელ სურათს. ეს კიდევ გვაფიქრებინებს მსგავსებას ქართულ ფრესკებზე გამოსახულ “კეთილ თვალებინ” წმინდანებთან.

ხოლო რა შეეხება პეისაუს, სადაც გამოსახულია ეს სცენები აგებისა და გადმოცემის მთელი პირობითობის მიუხედავად, არ არის უსიცოცხლო, დეკორაციული ფონი, ის ბუნებრივი არეა პერსონაჟთა მოქმედებისა.

თავისი ოსტატობით ფიროსმანაშვილი გვარწმუნებს, რომ შემოქმედის მორთოლვარე სულით გაუღწერილი მისი სურათები ცოცხალია და არა მშრალი. მას არ იტაცებს “წმინდა” პეისაუი, განსაკუთრებით-კონკრეტული ხედი: მისი სტრუქტურა, პლანების ურთიერთდამოკიდებულება, განათების და შუქჩრდილების ეფექტი და ა.შ. არ აქვს ცარიელი, დაუსახლებელი ბუნება, რომელსაც ექმნებოდა დამოუკიდებელი სილამაზე, თავისთავადი მნიშვნელობა. პეისაუი მისთვის ადამიანის სამოქმედო არე, მოღვაწეობის ასპარეზია.

ბუნება და პერსონაჟთა ჯგუფები ექსლურ სურათებში, მათი ურთიერთობა, განპირობებულობა. ურღვევი ერთიანობა-ეს არის უბრალოდ ღამაში ფონი, დეკორატიული ეფექტისათვის გამიზნული. ჰარმონიულადაა შეთანხმებული პეისაუი და პერსონაჟთა მაშტაბი, ისინი არ დომინირებენ პეისაუურ ფონზე და არც იკარგებიან ბუნების სიდიადეში-ერთიანია პეისაუი და ადამიანები.

ასეთია ფიროსმანაშვილის კონცეპცია-ადამიანსა და ბუნებას განიხილავს მათ ურღვევი ურთიერთკავშირში, ჰარმონიაში.

ნიკო ფიროსმანაშვილმა კი ყველა ეს კეთილი ადამიანი დიდი ქათქათა სუფრის ირგვლივ დასვა. მისი სურათები ხელშეუხებელია, არსად მოჩანს

მთვრალი ადამიანები, ირგვლივ სამოთხისეული სიმშვიდეა, “ისმის” კახური მრავალუამიური და არემარეს ატკობის თავისი მრავალხმიანობით.

ღეინო არც კი ათრობს მხატვრის პერსონაჟებს (გამოსაკლდისა “მაღლაკნების ქეიფი”, რომელიც სხეა ადამიანების სხეანაირ ქეიფს წარმოსახავს. სექტანტები მღერიან, ყველას პირი აქვს დაღებული. ერთ-ერთ გაწოლილია მაგიდია წინ მთვრალი) ეს ნათელი მაგალითია ჰხეა ერის “სუბკულტურის” წარმომავლობის დახასიათებისა.

ღეინო ფიროსმანთან ბუნების სიუხეა, ქრისტეს სისხლი, რითაც ყველა მორწმუნე უსიარება. მან მთელი თავისი სურათები შემოსა იმით, რაც ვაზთან იყო დაკავშირებული: ქვევრები ყანწები, ხელადები, სადღეგრძელოები.

თიხი ის ჭურჭელი, რომელიც ნატურმორტებსა და ქეიფების სცენებში მრავლად შეინიშნება, განაკუთრებული დატვირთვა ენიჭება. ასეთია სოგან ძუნწი, მხოლოდ აუცილებელი მორთულობებით დამშვენებული, სულაც “სკულპტურული” პლასტიკის მქონე დოქები, ხელადები თუ ყანწები, რომლებსაც დიდად თავისებური კახური სინაღდუ, უბრალოება და ყორმის ძალმოსილება ახასიათებთ.

ფიროსმანი თითქოს არა ეკლესიურ-იკონოგრაფიულია და ამავე დროს ღრმად რელიგიური და ქრისტიანულად ბუნებრივი. იგი სიბრძნის ძარღვია, ქრისტესგან და ქრისტეს გზით რომ მოძრაობს და მრავალ ახალ საიდუმლოს კითხულობს. იგი ერთდროულად მედიუმიცაა და წინასწარმეტყველიც. მარადისობის ხელში და ამავე დროს თვითონაც როგორც ერთადერთი და განუმეორებელი, სიკრფასი “კრავია” მაცხოვრისა, რომელსაც ჭკმშიარტი მოფრთხილება სჭირდება.

ფიროსმანი ერთადერთია, უყრო სწორედ სასწაულია მისი ადვოკატის სუფრები, უბრალო ქეიფები, ნატურმორტები, რომლებიც უშუალოდ და გულწრფელობით გვიჩვენა. ირგვლივ ყველა და ყველაფერი გაარინდა თავისი ჯადოსნური ფუნჯით, მთელი ქართული ისტორია თუ ყთხოგრაფია გადააწავილა სუფთა, კაშკაშა, თეთრ სუფრაზე. რადგან მისი ხელით, ფუნჯით ათასწლეულებიდან მომავალი მაცხოვარი გვესაუბრება ან იქნებ გვეწურნულებს მხოლოდ იმიტომ, რომ როგორც პაეღე მოციქული იტყოდა: “მისი ხმა სიწმინეში სიწმინარეში ისმის”

*ნინო მიქავა
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი*

მხატვრის შემოქმედების ატრიბუცია, როგორც ინტერკულტურული კომუნიკაციის საფუძველი

საკვანძო სიტყვებია თეორიული ექსპერტიზა, ტექნიკური ექსპერტიზა, ატრიბუცია

ქართულ სახელოვნებათმცოდნეო მეცნიერებაში ქართული დაზგური ფერწერის შესწავლის მწვაე პრობლემები არსებობს. ეს განსაკუთრებით თვალნათელი ნდება, როდესაც რაიმე არსებითი გაინტერესებს ამა თუ იმ მხატვრის ხელწერის შესახებ. ლიტერატურის სიუხვის მიუხედავად, ევრსად ამოიკითხათ რას წარმოადგენს ქართული ფერწერა, ან როგორია ნებისმიერი მხატვრის სახეთი ასროვნების ფორმები. ვინაიდან ეს განპირობებული იყო საბჭოთა ცენსურით, პრეტენზიები ატრების მიმართ ნაკლებია. თუმცა,

დღეს თავისუფლების მაღალი ხარისხის მიუხედავად, აღნიშნული პრობლემა გადაუჭრელია და კიდევ უფრო მწვავედ დგას ვიდრე ოდესმე.

ჩვენი აზრით, სწორედ საქართველოში და ქართველების მიერ უნდა მოხდეს თითოეული მხატვრის შემოქმედების შესწავლა, რათა თაობებისთვის არ დაიკარგოს ცოდნა ქართული მხატვრო სკოლის შესახებ. ქართული დასავლური ფერწერის შესწავლის პრობლემათა გადასაჭრელად, საჭიროა უპირველესად სამეცნიერო კვლევის კონკრეტული კატეგორიები წამოყალიბდეს. მოსანშვწონილია ამ მიმართულებით მსოფლიოში დამკვიდრებული გამოცდილება ვაგისიარით და მხატვრის შემოქმედების კომპლექსური – თეორიული და ტექნიკური ექსპერტიზა ნაგატაროთ. ყოველივე ეს აერთიანებს ლოგიკურ და დასაბუთებულ პროფესიონალური კვლევის შედეგებს, რაც მხატვრის სრულ ატრიბუციას გულისხმობს. შესაბამისად განისაზღვრება შემოქმედების მხატვრული ღირებულება და მოხდება ქართული დასავლური ფერწერის ნიმუშთა კლასიფიცირება.

ქართულ მხატვართა შემოქმედების ატრიბუცია განსაკუთრებით აქტუალურია ნამუშევრის შეფასებისას, როდესაც არასრული ინფორმაციის გამო საფასო პოლიტიკა ქაოტურია. სახიოთი ხელისუფლების ნიმუშებზე ღირებულების დადება მსოფლიოში საკუთარი სააუქციონო კალკულაცია გაანინია.[5.გვ5-7] მხატვრისა და დაინტერესებული პირის სოციალურ ურთიერთობათა რეგულირებისათვის, რუსეთსა და ევროპაში შექმნილია მხატვართა შეფასების რეიტინგული კატალოგები. აქ შეხედებით ქართულ მხატვრებსაც რომდებიც, რუსი მხატვრების ფონზე, საკმაოდ დაბალი რეიტინგით სარგებლობენ. [4.გვ25] ყოველი შემთხვევიდან გამომდინარე, მოსანშვწონილია საქართველოში შეიქმნას ქართული მხატვრების რეიტინგული კატალოგები. ეს ერთდროულად მოაწვდის შეფასების სფეროს და დაარეგულირებს დაინტერესებული პირის, მხატვრის ან ნახატის მფლობელის კომპლექსურ ურთიერთობებს. ამდენად უდავოდ ნიჭიერი მხატვრები მოიპოვებენ დამსახურებულ ყურადღებას და მათი შემოქმედება საკუთარ სივრცეშივე შეფასდება შემოქმედებითი ღირებულების ყველა ასპექტით. რეიტინგული კატალოგის შექმნის ქვაკუთხედი კი, შეიძლება ითქვას, სწორედ შემოქმედების ატრიბუციაშია. თუ გვეცოდინება მხატვრის ხელწერის თავისებურება და მისი მხატვრული ღირებულები, რეიტინგის მინიჭება გაადვილდება.

მხატვრის შემოქმედების ატრიბუციისათვის საჭიროა კონკრეტული სამეცნიერო-კლასიფიკაციური კრიტერიუმების დამკვიდრება, რაც ნახატის იდენტიფიცირებას გაამარტავებს. მიღებული დასკვნები შესაძლებელს გახდის შეიქმნას ქართული დასავლური ფერწერის ისტორიული განვითარების დინამიკა. პრობლემის გადასაჭრელად გასათვალისწინებელია ამ მიმართულებით, ევროპაში დამკვიდრებული გამოცდილება, რაც ითვალისწინებს მხატვრობის შესწავლას, როგორც თეორიული, ასევე ტექნიკური ექსპერტიზის თვალსაზრისით.

საქართველოში ტექნიკური ექსპერტიზის ნატარების საკითხი, სათანადოდ აღჭურვილი ლაბორატორიის არ არსებობის პირობებში პრობლემურია. სრული ექსპერტიზა კი გულისხმობს დასკვნათა კომპლექსურობას და არაკომპეტენტურია მხოლოდ თეორიული ან ტექნიკური კვლევის შედეგებზე დაყრდნობა.

მოსანშვწონილია საქართველოში შეიქმნას კომპლექტურ მეცნიერ-მკვლევართა ჯგუფი, რომელიც შეაფასებს ქართული მხატვრების ნამუშევართა შესრულების მხატვრულ დონეს და გააკეთებს შესაბამის ექსპერტიზის დასკვნებს. წამოყენებული აზრის გასამყარებლად მოვიშველიებთ რუსეთში არსებულ საექსპერტო გაერთიანების “არტკონსალტინგის” სამეცნიერო

ჯგუფს, რომლის მუშაობის სპეციფიკა სახეითი ხელოვნების ნიმუშთა ექსპერტიზის სფეროში ვიწროდ სპეციალიზირებული ექსპერტების დასაქმებას და მათ მიერ მხატვრულ ნაწარმოებებზე კომპლექსური დასკვნის შემუშავებას გულისხმობს. "არტონსალტინგის" ხელმძღვანელის თქმით, საექსპერტი დასკვნები იწერება მხოლოდ რუს მხატვრებზე, უცხოელი მხატვრების შეფასება კი საერთო სახელოვნებათმცოდნეო დასკვნით შემოიფარგლება. [3] პირველ რიგში საჭიროა შეეძლოს ქართული დაზგური ფერწერის ნიმუშთა დაცვა და მათი მნიშვნელობის გამიყარება კულტურული მემკვიდრეობის თავდასაცვრისით. ეფორებით არსებული პრობლემების ამ კუთხით გადაჭრა ეფიქრობთ, სწორედ მხატვრის შემოქმედების ატრიბუციით არის შესაძლებელი.

ატრიბუციის განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე მიგვითითებს იური გრენბერგი ნაწრომში "დაზგური ფერწერის ტექნოლოგია". ავტორი აღწერს XX საუკუნის დასაწყისში ევროპაში ნამუშეყარა ექსპერტიზასთან დაკავშირებით, არსებულ სიტუაციას. პრობლემის აქტუალობის გამო ხელოვნებათმცოდნეებისა და მუსუემების ხელმძღვანელობის მოსაზრებათა გათვალისწინებით, აუცილებელი გახდა საერთო სამეცნიერო-კვლევითი კრიტერიუმების შემუშავება, რომელთა გათვალისწინებით ექსპერტიზის დასკვნისათვის სრული ობიექტურობის მინიჭება გახდებოდა შესაძლებელი. ამდენად მხატვრის შემოქმედების კვლევის კატეგორიის ძირითად საფუძვლად ატრიბუცია წაითვალა. [2:62-65]

აღნიშნული სამეცნიერო-კვლევითი კრიტერიუმები მოიცავენ თეორიული და ტექნიკური ექსპერტიზის საკითხებს, რომელთა სინთეზური გამოყენება მხატვრის შემოქმედების ატრიბუციას განაპირობებს.

ი. გრენბერგისა და ლ. ფეიტერგის მიერ შემუშავებული კვლევითი კრიტერიუმებით, შესწავლილია XVII-XVIII საუკუნის ფერწერის ტექნოლოგიური პროცესი. მეთოდის უნივერსალობაში ავტორებმა დაგვირგომუნეს სამეცნიერო ლიტერატურით – "ძველი ოსტატების მხატვრობის საიდუმლოება," სადაც ავტორები თეორიული ექსპერტიზის ძირითად სამეცნიერო-კვლევითი კრიტერიუმებს განიხილავენ. [1:45-50]

პირველ რიგში ეს გახლავთ მონასში, რომელიც შეიქმნა მოიცავდეს ინფორმაციას მხატვრის შემოქმედებითი ემოციურობის შესახებ (სად შეწყდა ფუნჯის მოძრაობა და როგორია იგი); რა თქმა უნდა, მონასში ფერწერულობის კატეგორიაში შემავალი სხვა მცნებების განუყოფელი ნაწილია. შეხადევი კატეგორია ფერი, რომელიც მხოლოდ მხატვრის ნაზრევით იძენს შემოქმედებით მტყვევებას და განუყოფელია ისეთი კატეგორიისგან, როგორც არის კოლორიტი. ეს უკანასკნელი ფერწერის საფუძვლებს შორის ერთ-ერთი უმთავრესია და მხატვრის ხელწერასავით ინდივიდუალურია. მისი სრულყოფილებით განმსაზღვრელი ბერკეტი ვალიორების სისტემაში იმალება. კოლორიტი ეს არის ფერადოვანი კომპოზიციის ძლიერი პასაჟი, რომელიც ამიდრებს ნაწარმოებს. კოლორიტი ყველა მხატვართან ინდივიდუალურია, მაგრამ ხელწერასავით უცვლელი. ამდენად, კოლორიტის დადგენა თეორიული კვლევის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ბერკეტია. ატრიბუციის შემდგომი ასპექტი არის ფერწერული კინეტიკა – რომელიც აღნიშნავს ფერადოვანი ფენის ფაქტურაში დაფიქსირებულ ფუნჯის ან ნებისმიერი სხვა იარაღის კვალს, რომელიც ქმნის და ამუშავებს ფერწერულ ფენას. აქვებს მხატვრის ხელწერის ინდივიდუალობას.

შედეგი კატეგორია, ფერწერულობის განცდა ნაწარმოებში, მხატვრის შემოქმედებითი ჩანაფიქრის გამოხატვის კოფიციენტია და მხატვრის ხელწერის თავისებურებებთან არის დაკავშირებული.

განხილული თეორიული ექსპერტიზის კატეგორიები მხატვრის წერის ტექნიკის ვიზუალურ შესწავლას განაპირობებს, მისი შემოქმედების შესახებ შევლევარს სწორი და ლოგიკურად დასაბუთებული დასკვნების შემუშავების უფლებას ანიჭებენ. ეს კი მნიშვნელოვანია, როგორც ატრიბუციის თვალსაზრისით, ისე დაზგური ფერწერის კლასიფიცირების შემთხვევაში.

მხატვრის შემოქმედების სრული ატრიბუცია მოიცავს ტექნიკური ექსპერტიზის საფუძვლებს, რომელიც გულისხმობს ნამუშევრის დაბორატორიულ კვლევას: პიგმენტის ქიმიურ ანალიზს, რენტგენოგრაფიას, ლუმინისცენციებს და ა. შ. ტექნიკური ექსპერტიზის პროცესში მიღებული ინფორმაცია, სრულ გარანტიას გვაძლევს, სწორად შეფასდეს მხატვრული ნაწარმოები. პიგმენტის, მაკაშირებლის, გრუნტისა თუ დამცავი ფენის ტექნიკური თვალსაზრისით კვლევის შედეგები მხატვრის ნამუშევრის ტექნიკური ღირებულების უტყუარი კოფიციენცია. ტექნიკური ექსპერტიზა ასევე ავლენს სახეითი ხელოვნების ნიმუშთა დაზიანების ხარისხსა და მიზეზებს, რაც რესტავრატორის სწორი და მიზანდასახული სამუშაოს გაამკვლევია.

ვისაუბრეთ რა მხატვრის შემოქმედების შესწავლისათვის აუცილებელ და მიზანშეწონილ თეორიული და ტექნიკური ექსპერტიზის კვლევის მეთოდებზე, მათი სრულყოფილი გამოყენების შემთხვევაში შეგვიძლია ვიმსჯელოთ მხატვრის სრულ ატრიბუციაზე.

ამავე დროს მიზანშეწონილად მიგვანია შევისწავლოთ ქართული დაზგური ფერწერა, მოვახდინოთ მისი კლასიფიცირება, შევქმნათ მხატვრის შეფასების რეტირგული კატალოგები. საკუთრი ნამუშევრის ან მემკვიდრეობის წარდგენისათვის, შევქმნათ შეფასების განსასჯერის რეალური საფუძველი და მოვახდინოთ მათი ინტეგრაცია მსოფლიო ხელოვნებაში.

განხილული სამეცნიერო კვლევითი ასპექტების დამკვიდრება ვფიქრობთ, აუცილებელია მუზეუმების სამეცნიერო მუშაობისათვის, რაც მხატვრული ნამუშევრის იდენტიფიცირებისას პროფესიონალური მიდგომას განაპირობებს. ჩვენი თვალსაზრისით კი ზემოთ აღნიშნული საკითხები ხელოვნებთმცოდნე ექსპერტის პირდაპირი მოვალეობაა.

ლიტერატურა:

1. *Л.ЕФешберг. Ю.И.Гренберг. Секреты живописи старых мастеров. Изобразительное искусство. М.: 1989.*
2. *Ю.И.Гренберг. Технология станковой живописи. – Изобразительное искусство, М.: 1982.*
3. <http://www.artcons.ru/press/expert.html> 2004w
4. *С.В.Зайраевский. Единый художественный рейтинг – М: 2004.*
5. *В.Д.Соловьев. Определитель стоимости живописи. – М: 1996*

Georgian Painting Attribution as a Base of Intercultural Communications

The article deals with the importance of attribution of Georgian artists' creative works witch means studying their works from both theoretical and technical points of view.

To attribute an artists creative works scientific research criteria's should be established.

ლ. მელიქიშვილი

კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი

ვერბალური კომუნიკაციები კონფლიქტურ სიტუაციაში

ეთნიკური, კონფლიქტი, სტერეოტიპი, ვერბალური, კომუნიკაცია

ისტორიების ანუ ამბების თხრობას ყოველდღიურ ცხოვრებაში საკმაოდ დიდი ადგილი ეთმობა. ადამიანები ყვებიან ყოველგვარ ისტორიებს ე.ი. იმ „საინტერესო“ ამბებს, რაც მათ გადახდათ ან რაშიც თვითონ იღებდნენ მონაწილეობას, იმიტომ, რაც სხვა დაარწმუნონ მის სოციალურ მნიშვნელობაში. ასე რომ ადამიანები ბავშვობიდანვე ეცნობიან მრავალ რამეს და თანდათანობით ამ „ამბების“ საშუალებით ყალიბდებიან თავის გარემოში, კულტურაში.

თუ ამ „ამბებში“ – ისტორიებში არის ლაპარაკი იმ ხალხზე, ან განსაკუთრებით იმ ქცევებზე და მოვლენებზე, რომელიც უშლის სასოგადოებას ხელს ყოველდღიური ამოცანების გადაწყვეტაში, ან წარმოადგენს საშინაობებს, მაშინ შეიძლება დაუშვათ, რომ ამბების გმირები ანუ ვისუც არის ლაპარაკი ეს არის ის ხალხი, რომელიც უქმნის „რეალურ საშიშროებას“ სხვა ჯგუფის იდეალებს და მათ მიზნებს. ასეთი კი შეიძლება იყოს არაბირითადი, მოსული, მიგრანტი და სხვა ეროვნების წარმომადგენელი. ამიტომ როდესაც ძირითადი (პირობითად დაფარქვით) ეთნის, თუ ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენელი ყვება რაიმეს „მოსულს“, „უცხოეს“, ეს არ არის რაიმე სპონტანური ნააზრვეის გადმოცემა, არამედ იგი ყოველთვის გამსჭვალულია წინასწარ განწყობილი ნეგატიური, უარყოფითი განწყობით. სწორედ ასეთ მოსულებს, სხვას, მიგრანტს და ა.შ. აღიქვამენ განსხვავებულად, უცნაურად, საშიშად, გაუგებრად.

ასეთი თხრობით რეალიზდება სუბიექტურად გადაიშვებულად, ერთ-ერთი ფორმა სოციალური ინფორმაციისა, რომელიც მიმართულია იმაზე თუ რა ეიცით ჩვენ, ადამიანებმა, რომელიმე ჯგუფის წარმომადგენლებმა, იმ ახალ ეთნიკურ უმცირესობაზე, ჯგუფზე, მოსულზე, ლტოლვილზე და ა.შ. და როგორ აღვიქვამთ ჩვენ მათ მოქმედებებს.

ასეთი მოთხრობები ახდენს ღირებულებებისა და ნორმების ფორმულირებას, რის საფუძველზეც ხდება „ქცევის ფორმალად დამრღვევთა“ შეფასება. ასე, რომ ყალიბდება ბაზისური შეხედულება და რეცეპტები, თუ როგორი დამოკიდებულება უნდა ჰქონდეთ და როგორი რეაქცია. ასეთი მოთხრობები შეიცავს, „წინასწარ უარყოფით განწყობას“, რომელიც საფუძველად ედება ძირითადი ჯგუფის შეფასებებს და რეაქციებს.

მსჯელობა – დისკურსი ახდენს სოციალური რეალობის კონსტრუირებას და თამაშობს მთავარ როლს იდეოლოგიის ჩამოყალიბებასა და გავრცელებაში. პოლიეთნიკურ საზოგადოებაში, განსაკუთრებით სადაც არიან ახალი მიგრანტები და თითოეული ეთნიკური ჯგუფი ჩაეკტილია თავის თავში და თავის კულტურაში, დისკურსში ზოგჯერ შეფარვით და ზოგჯერ აშკარად ასახავენ ნეგატიურ დამოკიდებულებას ერთმანეთის მიმართ და ავლენენ დისკრიმინაციულ დამოკიდებულებას. ასეთი დამოკიდებულება ყველაზე მეტად თავს იჩენს ეთნოტერიტორიული დაპირისპირების დროს.

პოლიეთნიკურ რეგიონში ეთნიკური ჯგუფების დასახლებული ადგილი არის მათივე წარმოდგენილი მოდელი – მათი სამშობლო, ამიტომ ყოველი ეთნიკური ჯგუფი წარმოდგენილია, როგორც ძირითადი მეპატრონე და თავს

მოსულად არცერთი არ თვლის. ყოველი თავის თავს „ბატონ-პატრონად“ აღიქვამს, რაც მათთვის ყოველივესთვის „ბუნებრივია“, „სამართლიანი“, და „გარდაუვალი“. ამიტომ ყოველივესთვის ეს პოზიცია მისაღებია, მაგრამ მიუღებელი სხვასთან დამოკიდებულებაში. მაგალითად ჯაჯახეთის უკიდურეს სასაზღვრო ზოლში ერთად სახლობენ ქართველები, სომხები და დუხობორები. ტერიტორიასთან დაკავშირებით მათი ვერბალური გამონათქვამებია:

- „ეს ჩვენი მიწაა, აღარ დადგა დროს აქ ქართველმა იცხოვროს“ – ქართველი.

- „ეს ჩვენი მიწაა, ისინი წავიდნენ თავის სამშობლოში“ – სომეხი.

- „ეს მიწა ჩვენი სამშობლოა, ჩვენ აქ გვაქვს საფლავები. ჩვენ სხვა სამშობლო არ გავგანია“ – დუხობორი.

სწორედ ეს წინასწარ უარყოფითად განწყობა, დაკავშირებული უცხოთა შემოსახლდებთან, საზღვრავს შემდგომ დამოკიდებულებას.

ერთ-ერთი არხი ეთნიკური წინასწარ უარყოფითი განწყობის შეღწევისა სოციალური ურთიერთობის საკითხში არის ყოველდღიური ვერბალური კომუნიკაცია. ყოველდღიურ საუბარში ხალხი ყველა სხვადასხვა ისტორიებს თავის დამოკიდებულებაზე სხვა ჯგუფისადმი. განიხილავენ ეთნიკური ჯგუფების არსებობას თავის ახლოს, იძიებენ მათ წარმომავლობას, ისტორიას და ა.შ. საუბრებში აქვთ ანტი დისკრიმინირებულ დამოკიდებულებას სხვის მიმართ და ამავე დროს ამით ავლენენ თავის პრიორიტეტულობას. გარდა ამისა შეფარულად თავიდან და შემდგომი დიად იძლევიან რეკომენდაციებს. სხვა წარმოდგინდება, როგორც განსხვავებული. ცუდი, უხეში, ბნელი, უწესო, ქურდი და მრავალი უარყოფითი დეფინიციით შემკობილი. სხვა უნდა წაივდეს, დაისაჯოს, დაიჭირონ, მოხსნან, გაასახლონ და ა.შ.

ასეთი საუბრების ანალიზი უფრო უკეთ წარმოგვიდგენს სოციალურ სიტუაციას და ხსნის წინასწარ უარყოფითად განწყობილი საუბრების სოციალურ ფუნქციას და კოგნიტიურ სტრატეგიას, რომელსაც გამოიყენებს ერთი ჯგუფის წარმომადგენელი, გამოხატავს რა თავის მრწამსს და აზრს მეორე ჯგუფის მიმართ. ეროვნებათშორის ურთიერთობაში უამრავ წინააღმდეგობასთან და კონფლიქტთან ერთად, არც თუ ბოლო ადგილი უკავია კლდიზიებს ახალ მიგრირებულ ჯგუფების მიმართ ან პირიქით. ასეთ დროს თავისთავად იქმნება ისეთი სოციალური გარემო, ისეთი მიხეხუბი, რომელშიც ახლენენ ნეგატიური დამოკიდებულების პროვოცირებას. ყოველი გაჭირვებისა და სიძნელეების თავი და თავი სხვა ეთნიკური ჯგუფია (განსაკუთრებით მოსულნი). ასეთ დროს, ანუ ასეთი დისკუსიებისას გამორიცხულია რაიმე დადებითი დამოკიდებულება, ყოველივე არის წარმოდგენილი უარყოფითად. ყოველი კულტურის ელემენტი გატარებულია ნეგატიურ პრიზმაში. ენა, ქცევა, რელიგია, აღზრდა, თქვენ შარამოდგინეთ ზოგჯერ საკუთრივ კი ნეგატიური ასპექტებით ფასდება. ძალიან იშვიათია, რომ რაიმეს დადებითი მუხტი ეტყობოდეს. ისეთ მაღალ დონეზე შესრულებად კატეგორიას, როგორცაა შრომა, რომელიც ზოგადია და ყოველი ეთნოსი კი არა ყოველი ადამიანი თავისი შესაძლებლობის მაქსიმუმს ხარჯავს, ხდება განსჯის საგანი: „კი შრომობენ, მაგრამ რა, მარტო შრომობენ იმიტომ, რომ ჭამონ მეტი არაფერი, გართობა არ იციან და არაფერი“ – ქართველი დუხობორის მიმართ. „რას შრომობენ, ამნაირად, ჩვენც ვშრომობთ“ – სომეხი დუხობორის მიმართ. „მაგათ შრომა საერთოდ არ იციან“ – დუხობორი ორივეს მიმართ.

ხშირად სოციალური გაჯირვების რეალურ მიხედვებს პოლიტიკურ სიტუაციას არ აბრუნებენ, არამედ ერთმანეთს. უფრო მეტიც ერთი ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლის მიერ ჩადენილი რეალური „დანაშაულები“ ანუ რაიმე კანონიერების ან ეთიკის დარღვევა, გადადის მთელი ეთნოსის „შეფასებაზე“. ეს ქართველების ბრალია, ან სომხების“ და სხვა. ისინი საერთოდ ესეთები არიან ანუ „საზოგადოების წინაშე მდგომი პრობლემების გამომწვევად მიიჩნევენ იმ „მოწინააღმდეგე“ ჯგუფს, რომელიც შეფასებაში დისკრიმინირებულია.

საერთოდ უნდა გვახსოვდეს, რომ სხვადასხვა ეთნოსის წარმომადგენლები ერთმანეთისგან განსხვავებული კულტურის მატარებელია, ხილო კულტურა თავისთავად დატვირთულია ღირებულებებით. სწორედ ამ ღირებულებების მიმართ დამოკიდებულება იწვევს კონფლიქტს კულტურებსა და მაშასადამე ეთნოსებს შორის. რამდენადაც ღირებულებების სიმართა უამოკიდებულება არ ემთხვევა ერთმანეთს, იმდენად კონფლიქტური სიტუაცია შექმნადება. სხვა კულტურის ღირებულებებს ჯგუფი აფასებს და განსჯის მათ მიმართ საკუთარი დამოკიდებულების ხარისხის გათვალისწინებით, რაც საბოლოოდ აელენს ოპოზიციურ მდგომარეობას:

- „ჩვენ - ისინი“;
- „ჩვენ ისე არ ვიქცევით, როგორც ისინი“;
- „ჩვენ ისე არ ვმროძობთ, როგორც ისინი“;
- „ჩვენ სხვა მრწამსი გვაქვს, სხვა წესი, სხვა ხალხი ვართ“;
- „და საერთოდ, ჩვენ ისე არ ვცხოვრობთ, როგორც ისინი“.

პოლიეთნიკურ ანუ პოლიკულტურულ საზოგადოებაში ნეკატორი ეთნიკური სტერეოტიპების ფორმირებას ხელს უწყობს სწორედ კონკრეტული მაგალითები და პიროვნულ დონეზე არასასურველი ქცევები. უნდა გვახსოვდეს, რომ ერთის მხრივ, პარტნიორის ნეკატორი ეთნიკური სტერეოტიპი ვრცელდება იმ ეთნიკურ ჯგუფზე ან მთელ ეთნოსზე, რომლის წარმომადგენელია ეს უკანასკნელი და მეორეს მხრივ, ეთნიკური ჯგუფის შეფასების ხარისხი სხვა ეთნიკური ჯგუფის მიმართ ბევრად არის დამოკიდებული მათი ჯგუფის წარმომადგენელი პარტნიორის ქცევაზე. მაგ., საერთოდ სომხები ცუდები არიან იმიტომ, რომ მის დას, რომელიც ლაიქება შეიერთო ცუდად ექცევიან და ა.შ. სხვადასხვა ეთნოსის წარმომადგენლების კულტურათა ძლიერი განსხვავება უმეტეს შემთხვევაში არ იძლევა ერთმანეთის ობიექტური შეფასების შესაძლებლობას, რაც კონფლიქტით მთავრდება. განსაკუთრებით ხშირია ასეთი სიტუაციები თუ პოლიეთნიკური საზოგადოება შედგება დახურული ჯგუფებისაგან ანუ არ ხდება ერთერთში კულტურათა მახასიათებლების შედარება ან ერთიერთგაველება. ერთმანეთის გვერდით მცხოვრები თვლირებული „სტერეოტიპული კულტურები მეტ უარყოფით სტერეოტიპებს ავლენენ.

დაპირისპირების დროს უარყოფითი სტერეოტიპით განპირობებულმა რესპოდენტმა შესაძლებელია სრულიად დადებითი ღირებულება, მაგალითად ისეთი როგორც შრომა უარყოფით კონტექსტში განიხილოს. მაგ.: „უბრალო ხალხია, მთელ დღეს შრომაში ატარებენ, გართობა მაგათ არ იციან, შრომობენ მარტო იმ რტო იმ რტო“.

სოციალური სიტუაციის მახასიათებლებში და შემდეგ თხრობაში გააჩნია „მაღალი კვანძი“ ანუ ეს ის რეალური სიტუაციაა, რაც გამოხატავს ადამიანის რეალურ, ჩამდინდ დამოკიდებულებას ამა თუ იმ სიტუაციის მიმართ.

თხრობა იწყება შედარებით შენელებული ემოციით, შემდეგ აღწევს „მაღალ კვანძს“ და ბოლოს ისევ წყდება.

მაგ., ეროვნულ უმცირესობათა შეფასება, ან დომინანტი ეროვნების შეფასება:

- „რა გითხრათ კარგი ხალხია“;

- „არაფერს მიშაივებენ“;

- „თუმცა რა უნდა დამიშავონ, როდესაც მე არ მქონია მათთან რაიმე შეხება“;

- „ისე კი ძალიან ხმაურიანი ხალხია“;

- „მასსოვს რაღაც ჩხუბი მოხდა და ამბობენ ყველაზე აგრესიულად ეგენი იქცეოდნენო“;

- „ღმერთმა დამიფაროს მაგათთან რაიმე საერთო მქონდეს“;

- „ვეცდები არასდროს შეეხვედ“;

- „მაგრამ შენ თუ მოურიდები არც ისინი გერჩიან რასმეს“;

- „ამიტომ მე საერთოდ არ ვერევი არაფერში“;

- „ისე თუ არ შეეხე, არც არაფერს დაგიშაივებენ“;

- „კი ვამბობ, რომ ძალიან აგრესიულები არიან, მაგრამ მე თვითონ თვალთ არ მინახავს“;

- „რა ვიცი, იქნებ არც არიან ასეთები“;

- „ხალხი რას არ იტყვის“;

- „რა ვიცი მე რა გითხრათ“.

ინფორმატორის ნამდვილი დამოკიდებულება ჩანს „მაღალ კენამში“ ანუ

- „ღმერთმა დამიფაროს მაგათთან რაიმე საერთო მქონდეს“!

თხრობის დასაწყისში და დასასრულს რესპოდენტი საუბრობს გარეშე პირთან და ფარავს ძირითად დამოკიდებულებას.

ასე იმიტომ ხდება რომ, ადამიანები, როდესაც ისინი ლაპარაკობენ სხვა ეროვნების წარმომადგენლებზე, მათი შეფასება ატარებს სტრატეგიულ ხასიათს: ერთის მხრივ ადამიანებს შეძლებისდაგვარად სურთ გამოხატონ თავისი ნეგატიური დამოკიდებულება სხვა ეროვნების მიმართ, ხოლო მეორეს მხრივ ისინი სასოგადოების სოციალური ნორმების გათვალისწინებით, იცავენ ტოლერანტობის ეტიკეტს. ეს შინაგანი დამოკიდებულება ჩანს აგრეთვე საუბარში რიტორიკული სალაპარაკო ელემენტების სტილით ანუ საუბრისას შეიმჩნევა პაუზა, შესწორებები, ახსნა-განმარტებები, ხშირად ნაცვალსახელების გამოყენებით დაწერილებით რაიმე სიტუაციის წარმოდგენა და სხვა. ანუ ინფორმატორი გადმოსცემს მისთვის აღქმულ ნეგატიურ მოვლენას და ცდილობს თავისი დამოკიდებულება გაამართლოს ფაქტის განსოგადებით:

- „მე კი არ ვამბობ იმას, რომ ეს საერთოდ ასეა მაგრამ“;

- „ისინი საერთოდ ასეთები არიან“;

- „ეგენი ყველა ხომ ისტორიულად ცნობილი იყვნენ როგორც ქურდები“;

- „რას იზამ მაგათ ველურებს ეძახიან“.

წინასწარ ეთნიკურ ნეგატიურ სტერეოტიპულ განწყობას ხელს უწყობს ქვეყანაში არსებული სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური, ყოფითი და სხვა პრობლემები. მაგ.: ეთნიკური უმცირესობისათვის დღეს ყველაფერი რაც ხდება ქართველების ბრალია, ქართველებისთვის კი რუსების და სოგავრთი ეთნიკური უმცირესობის (მაგ. სომხების). რეალურად დამნაშავეს არასდროს არ ეძებს სოციები. ელიტის მიერ ჩადენილი ნეგატიური მოვლენები მთელს ენოსზე, ან ეთნიკურ ჯგუფზე ერცულდება. მაგ.: ლაპარაკობენ ზოგადად სომხებზე და არა „ჯაჟახკის“ ლიდერებზე, ზოგადად აუხასებზე და არა მათ ლიდერებზე. და ა.შ. საერთოდ ერთ კონკრეტულ შემთხვევას შეუძლია შექმნას დადებითი და უარყოფითი სტერეოტიპი მთელს ეთნიკურ ჯგუფზე.

ერთაშორის დაპიტისპირებისას ვერბალური კომუნიკაციისას უმეტესად იზოლაციის ტენდენციები ვლინდება. ასეთი შეიძლება იყოს:

- „ყველამ თავის ქვეყანაში უნდა იცხოვროს“;
- „რუსები უნდა რუსეთში წავიდნენ, სომხები სომხეთში“ და ა.შ.

თუ იზოლირებული ჯგუფები არ არიან ერთმანეთთან დაპირისპირებული, მაშინ მხოლოდ მათ თანაარსებობაზე შესაძლებელი ფიქრი ანუ არ მოსწონს „სხვა“, მაგრამ ღიად არ ებრძვის.

ჩვეულებრივ ასეთ ეთნოჯგუფებში სუბიექტურობის მაღალი მანევრებლების გამო, ჰეტეროსტერეოტიპის უარყოფითი შეფასება კანონსომიერად შეიძლება ჩაითვალოს. სასოგადოდ „სხვა“ ეთნიკური ჯგუფის სუბიექტური შეფასება იმდენად არის თვალში ხაცევი, რომ, მკვლევართა დიდი ნაწილის აზრით, „სხვა“ ეთნიკური ჯგუფის დახასიათება ანუ ჰეტეროსტერეოტიპი, როგორც წესი, მხოლოდ უარყოფითი მახასიათებლებით წარმოუდგენიათ, მაშინ, როდესაც საკუთარ, „ჩვენ“ ჯგუფში მხოლოდ პოზიტიური ნიშნით ფიქდება.

- „ანუ ჩვენ ასეთები ვართ და ამიტომ კარგები. ისინი განსხვავებულები და ამიტომ ცუდები“.

ეთნიკური ჯგუფი ან ეთნოსი შეიძლება ხასიათდებოდეს პიროვნული მახასიათებლებით: კარგი - ცუდი, კეთილი - ბოროტი, პატიოსანი - უპატიოსნო, წესიერი - არაწესიერი, სუფთა - ჭუჭყიანი, გონიერი - სუფთა, მსრუნველი - არამსრუნველი, ღამაზი - უშნო. საქმიანი - უსაქმიანი, სტუმართმოყვარე - არასტუმართმოყვარე და ა.შ. ამ ოპოზიტიულებში ჩანს სუბიექტის დადებითი ან უარყოფითი დამოკიდებულება სხვა ერის მიმართ.

შეიძლება გამოიყენონ სხვადასხვა მახასიათებლები: დადებითი, თავაზიანი, გულდია, მომთმენი, ამაყი, ძლიერი, გულუბრიყო, გულწრფელი, სანდო, მშვიდი, ერთგული, უნიკალური, ფრთხილი, ორგანიზებული, თავმდაბალი, სუფთა, წესიერი, ღამაზი, უბრალო, ჭკვიანი, კეთილი, მშრომელი, გულისხმიერი, სტუმარმასპინძელი, მხიარული, მეგობარი, იუმორიანი, მდიდარი, თავმდაბალი, მოწესრიგებული, ფრთხილი, ორგანიზებული, მომთმენი, ძლიერი, სანდო, მშვიდი, უნიკალური და სხვა.

უარყოფითი - უწესო, მოღალატე, ამბიციური, უჭკუო, ბოროტი, ზარმაცი, შურიანი, ღარიბი, იუმორის გარეშე, მუდღეური, მოუწესრიგებელი, არაორგანიზებული, ევრაგი, არასანდო, არაგულწრფელი, გამყიდველი და სხვა.

თხრობაში შესაძლებელია გამოვლინდეს:

- ეროვნული უპირატესობის გრძნობა ანუ ეთნიკურ თვითცნობიერებაში არსებობს ფსიქოლოგიური პრესტიჟი და აქედან გამომდინარე, მოთხოვნების უპირატესობაც. მაგ.: „მკეიდრი“ ეროვნების წარმომადგენელს უპირატესობა უნდა აქონდეს „სხვებთან“ შედარებით. ეს შეიძლება იყოს დომინანტი ერი, ან რომელიმე რეგიონში უმრავლესობაში მყოფი კომპაქტურად დასახლებული ეთნიკური უმცირესობა. ამას ხელს უწყობს მისი ისტორიული მემკვიდრეობაც.

ისტორიები უფრო ნათლად წარმოგვიდგენს კონკრეტიკურ ანუ ცნობიერებაში ასახულ-აგებულ სოციალურ სიტუაციებს, კერძოდ ეთნოსთაშორის ურთიერთობის მოდელს, რაც ხელს უწყობს ჯგუფთაშორის დაპირისპირებისას უსაფრთხოების სტრატეგიის გამოშუქებებს მრავალეფონურ საქართველოში.

Политический нарратив как особый вид дискурса

Ключевые слова: нарратив, политический дискурс, концепт, жанр, гипертекст.

Понятие нарратива в последнее десятилетие оказалось в центре внимания многих областей знания. Основанием нового подхода к нарративу можно считать «открытие» в 80-ых годах XX века того, что повествовательная форма – и устная и письменная составляет фундаментальную психологическую, лингвистическую, культурологическую и философскую основу давних попыток прийти к соглашению с природой и условиями существования. Это явилось причиной *дискурсивного* и *нарративного* поворота. Нарратив стал почти знаковым явлением нового стиля.

Повышенный интерес к нарративу исследователи связывают с осознанием важности в человеческой жизни повествований, сосредоточенных не только в литературных текстах и повседневной жизни, но и в социальном дискурсе. Одним из универсальных средств представления действительности в речи является нарратив.

Под *нарративом* нами понимается зафиксированное в виде текста дискурсивное образование, представляющее пересказ серии взаимосвязанных событий со своими героями/персонажами и авторами/рассказчиками, происходящими в определенных пространственно-временных рамках. Нарратив включает в себя два основных компонента: историю с ее тематическим единством, действующими лицами, временными и пространственными границами, событийной канвой, с одной стороны, и нарративный дискурс (форму представления истории) – с другой.

В настоящее время термин *«нарратив»* очень активно используется в западном политическом дискурсе, но, очевидно, что для грузинских политических реалий анализ политических нарративов также актуален.

В рамках *политического дискурса* содержание понятия *«нарратив»* значительно расширилось. В качестве конкретного политического нарратива может рассматриваться политическое событие или скандал, парламентские дебаты по определенной проблеме, биографии политиков, т.е. совокупность дискурсивных образований разных жанров, сконцентрированных вокруг определенного политического события. Под *«политическим нарративом»* подразумевают концепцию, идею или комплекс идей, доктрину, лежащую в основе партийной идеологии, версию политической ситуации, вокруг которых формируются истории [Шейгал, 2007: 87]. Кроме того, политический нарратив представляет собой *гипертекст*, состоящий из множества конкретных текстов, объединенных определенным политическим событием.

Исследователи нарратива в социологии разграничивают в повествовании сюжетные и несюжетные элементы. Например, Ф. Шюце в нарративном биографическом интервью выделяет ненарративные пассажи (оценочные суждения) и нарративные, непосредственно повествующие о событиях [Журавлев, 1993: 38]. У. Лабов также выделяет в нарративе сюжетные элементы и элементы, связанные с интерпретацией истории рассказчиком [Labov, 2000: 47].

Как правило, нарративным (событийным) и ненарративным (оценочным) частям историй придают различные значения. В событийном нарративе такими смысловыми доминантами выступают цепочки действий/событий, которые порождают и, соответственно, объясняют изучаемое социальное явление. В политическом же нарративе таким центром притяжения, доминантой могут выступать политические лозунги, идеи, концепции, версии событий и др. Например, в грузинском политическом

дискурсе это лозунги участников прошедшей предвыборной компании мэра г. Тбилиси и органов местного самоуправления: «Многое еще предстоит сделать» (Г. Угулава «Единое национальное движение» – «განაკეთებელი კიდევ ბევრია»), «Мы изменим» (И. Аласания «Альянс для Грузии» – «ჩვენ შევცვლით»), «Иду с делом – обещаю дело» (Г. Топадзе «Промышленники» – «მოვდივარ საქმით – გპირდებით საქმეს»), «Борьба сегодня же» (Зв. Дзидзигури «Национальный совет» – «ზრბოლა დღესვე») являющиеся теми доминантами, вокруг которых были сформированы доходчивые, простые истории.

Однако, как замечает Е.И. Шейгал, «политики уделяют много внимания поиску сильных, воздействующих слоганов, но народ уже выработал против них иммунитет, слоганы утратили свою силу убеждения, превратились в семантическую пустышку. Люди уже мало доверяют рекламе и слоганам, но к историям они все еще прислушиваются» [Шейгал, 2007: 87]. Недаром успешность политика связывают с наличием у него убедительных историй, в которых понятно разъясняются его основные цели и стратегии. Рассказывая различные истории, политики стремятся привлечь внимание к собственной персоне (что часто превращается в самоцель), а сюжеты этих историй и составляют базу для политического нарратива.

Обычно выделяется несколько важных свойств политического нарратива, одним из которых является «*объяснительность*». Это свойство дает возможность осмысления сложных и запутанных политических ситуаций, поскольку в нарративе не просто излагаются события, но и систематизируются причинно-следственные связи. В этом случае нарратив отличается особой логикой объяснения, ибо то, как происходят события, может объяснить, почему эти события происходят. Данное положение дел как раз и позволяет определить характер тезисов-слоганов, представленных правящей партией («Многое еще предстоит сделать»), – настроен на продолжение определенной деятельности, уверенность в правильности осуществляемого курса – и представлятелям оппозиционного лагеря («Борьба сегодня же», «Мы изменим») – непримиримость и несогласие с осуществляемой политикой. Причем характер лозунга никак не зависит от адекватности (согласия/несогласия) восприятия того или иного слогана электоратом.

Следующими важными свойствами политического нарратива также являются *тематическое единство, локализованность/протяженность во времени и пространстве, общая событийная канва*. Кроме того, многоголосие участников политического процесса (политики, журналисты, эксперты-аналитики, избиратели и др.) и, соответственно, множественность точек зрения, позволяет в политическом нарративе выделять различные версии и комментарии [Профатилова, 2007: 208].

Разнообразие источников и жанров (плакат, лозунг, предвыборное обращение, агитационная или аналитическая статья, интервью, скандал, политические ток-шоу и др.), широкий спектр используемых коммуникативных стратегий и тактик, различный уровень владения языком и избирательными технологиями, разнообразие политических взглядов и принципов – все это составляющие политического нарративного текста. Поэтому анализ политического нарратива заключается в обнаружении смысловых доминант, вокруг которых разворачивается политический дискурс. Следует, однако, отметить, что для политического нарратива актуальной является задача формирования истории, соответствующей правилам построения нарративного текста, из лозунга, идеи или слогана, а именно – имеющие начало, окончание и серию последовательных действий/событий, развернутых во времени. Т.е. чтобы превратить событие в нарратив, следует его представить как цепочку взаимозависимых, развертывающихся действий с единой темой.

Политический нарратив можно рассматривать как совокупность дискурсивных образований разного типа, главным образом политического дискурса и дискурса

средств массовой информации. Цель политического нарратива заключается, с одной стороны, в извещении общества о каком-либо политическом событии, а с другой, во влиянии на общественное мнение. Чем менее известен автор, тем более превалирует первая цель. Но даже самый невинный на первый взгляд политический нарратив способен оказать огромное влияние на сознание и поведение тех, кому он адресован.

Анализ различных политических нарративов показывает, что в большинстве случаев правильно подобранные формы репрезентации материала, количество текстов и настойчивость авторов в отстаивании своей точки зрения приводят к достижению политических целей посредством влияния на общественное мнение. Политический дискурс имеет очень большой социально-политический потенциал именно благодаря тому, что он является частью политического нарратива.

Исследователи выделяют три типа политического нарратива: *личный* (нарратив политика), *идеологический* (нарратив-доктрина), *событийный* (нарратив политических событий и ситуаций) [Сметанина, 2002: 144].

Обычно личный нарратив играет важную роль в создании имиджа политика, представляет его на этапе борьбы за завоевание политических высот.

Идеологический нарратив – это идея или доктрина, лежащая в основе партийной идеологии. Характерно, что на современном этапе для большинства политических партий характерным является отсутствие такого нарратива.

Событийный нарратив представляет собой определенную версию политической ситуации, выступает как объяснение тех или иных политических акций. Чаще всего развертывание этого нарратива представляет собой поединок нескольких конкурирующих версий. Очевидно, что для личного нарратива анализ биографических нарративных интересов дает возможность выделить ядро концепта политика, характеризующий его вклад в развитие страны.

Политический нарратив обладает рядом характеристик. Во-первых, политическому нарративу присуща множественность изложений (повествователей), то есть описание и комментирование события различными сторонами конфликта. В каких-то случаях авторы выражают свою точку зрения, подкрепляя ее фактами и цитатами из высказываний политиков, в других – выражают чужую точку зрения, выполняя политический или коммерческий заказ, в третьих – предоставляют слово самим участникам события, попутно комментируя – в зависимости от используемого средства массовой информации. Политический нарратив отличается также протяженностью во времени в силу либо развертывания политического события во времени, либо пост-событийного переживания.

Во-вторых, политический нарратив содержит в себе информацию различного рода. Автор опирается на определенные факты, которые могут порой составлять значительную долю во всем объеме нарратива. Как правило, эти факты влетают в канву авторского к ним отношения (авторство при этом может идти как от журналиста, так и от политика). Наконец, немаловажную роль играет *подтекст*, то, что имплицитно склоняет адресата принять точку зрения адресанта. Причем этот подтекст может и не быть осознан всеми или сразу, он может накапливаться из нескольких источников. В некоторых случаях именно сумма многочисленных подтекстовых информационных данных может дать результат, заключающийся в склонении адресата на свою сторону.

В-третьих, для языка политического нарратива характерно активное использование, с одной стороны, политических и юридических терминов, а с другой – различных образных средств. Следует учитывать также и фактор «прецедентных текстов» (суммы культурно-исторических и бытовых знаний определенной национально-государственной формации).

Г.Г. Почепцов выделяет ряд признаков масштабной информационной кампании, в том числе: *синхронность* (одновременное освещение всеми СМИ одного события); *системность* (использование ведущих СМИ и важных персон в освещении события); *опора на прошлый опыт* (использование проверенной целевой аудитории); *мультиканальность* (использование набора каналов коммуникации); *символичность* (использование и подготовка единой системы символов) [Почепцов, 2001:209].

Нами были рассмотрены публицистические тексты, посвященные выборам в органы местного самоуправления и мэра г. Тбилиси (учитывая, однако, тот факт, что не все из них можно охарактеризовать как нарративы). Проведенный анализ позволяет утверждать, что сюжет в политическом дискурсе часто завуалирован, он лишь латентно присутствует в публицистических текстах, со всей очевидностью выходя на поверхность структуры, например, в предвыборных биографических очерках (часто с отрицательной и компрометирующей информацией, если речь идет о конкурентах), но каждая аналитическая или пропагандистская статья базируется на сюжетных структурах, в которых могут быть «запреты» и «нарушения». «пособничество» и «вредительство», «посредничество» и «противодействие», «борьба» и «клеветание», «преследование» и «спасение» часто через «решение трудной задачи». Иногда к ним добавляются «обличение», «трансфигурация» героя и «наказание» его антагонистов.

Политический нарратив представляет собой *гипертекст*, состоящий из множества конкретных текстов, объединенных определенным политическим событием. Гипертекстовая структура политического нарратива определяет свободное и быстрое обращение адресата к различным информационным узлам и единицам нарратива в силу наличия информационных взаимосвязей между его элементами, с одной стороны, и одновременного присутствия различных узлов в едином медиа-пространстве — с другой, что, кроме того, определяет открытость текстов политического нарратива. Ни один из текстов какого-либо политического нарратива не может быть признан фактически закрытым в силу того, что он — лишь часть общего «сюжета». Даже финальные тексты нарратива не всегда закрывают данный нарратив, поскольку многие нарративы переходят из одного в другой с временным перерывом или без такового.

Важную роль в построении политического нарратива как текста играет его композиция. Чаще всего тексты политического нарратива представляют собой четырехчастную структуру, включающую заголовок, вводную часть, основную часть и заключение [Дейк, 1989].

Жанровая структура политического нарратива включает в себя жанры различных дискурсов. Самыми типичными являются жанры информационного сообщения (собственно нарратив) и политического комментария, которые представляют собой собой ядро политического нарратива. Они же являются основными звеньями нарративной цепи, вокруг которых вращаются все остальные жанры. Жанр разговоров о политике относят к периферийным жанрам политического нарратива. Разговоры о политике берут на себя две основные задачи: переадресовку социальной агрессии, а также функцию регулирования политического процесса. При этом политический комментарий представляет собой наиболее организованную форму разговоров о политике. Кроме того, нельзя не отметить и такие не менее распространенные жанры, как публичное выступление и открытое письмо, которые различаются лишь авторами и формой подачи. Авторами публичного выступления являются политики, а с открытыми письмами выступают, как правило, известные люди [Сметанина, 2002: 145].

Дискурсивный анализ политических жанров позволил условно определить границы политического сознания, т.е. выделить слова и фразы, описывающие именно эту сущность. Самыми распространенными среди них являются: «политика», «политическая система», «власть», «правящая партия», «оппозиция», «политическая

жизнь», «депутат», «парламент», «демократия», «конституция», «президент» и т.д. Именно они отличают политический дискурс от других дискурсов.

Политический нарратив (как и любой) обычно характеризует события во временной последовательности (в прошлом, настоящем и будущем) и, кроме того, отличается особым эмоциональным накалом, т.е. позволяет выделить эмоционально положительно, нейтрально и негативно окрашенные нарративы настоящего, прошлого и будущего.

Оценочно-стилистический анализ нарративов настоящего прошедшей предвыборной кампании показал, что в своем большинстве нарративы имеют отрицательный эмоциональный характер в оппозиционно настроенных средствах СМИ («Я абсолютно не доверяю правительству», «Я не доверяю никому», «Правящее большинство загоняет страну в глубокую пропасть»); эмоционально положительно окрашенные нарративы превалируют в официальных источниках («Политикам верю», «В целом политическая жизнь в стране улучшается», «Мне нравится наш президент», «Грузия – страна процветающей демократии» и т.д.); меньше всего нарративов эмоционально нейтральных: «Я хожу на выборы», «Я различаю большую и малую политику», «Я не интересуюсь политикой». Что же касается нарративов прошлого, то они несут эмоционально положительный характер – часто имеет место идеализация прошлого («Раньше было лучше ...»).

Таким образом, бесспорным является то, что совокупность первичных и вторичных дискурсивных образований разных жанров, сконцентрированных вокруг определенного политического события, образует политический нарратив – своеобразный гипертекст, объединенный общностью содержания и персонажей (например, выборы, политический скандал). Для политического нарратива характерна общественная значимость сюжета, двуплановость (реальное политическое событие и сам нарратив как коммуникативное событие), протяженность по времени, множественность повествователей и определенный эмоциональный настрой.

Литература

1. Дейк, 1989: Дейк Т. А. ван. Анализ новостей как дискурса // Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Издательство «Лингва», 1989, с. 111-160.
2. Labov, 2000: Labov W. Uncovering the Event Structure of Narrative // The Journal of narrative and Life History. Vol. 1, 2000, pp. 46-74
3. Почепцов, 2003: Почепцов Г.Г. Информационно-политические технологии. – М.: Центр, 2003, 384 с.
4. Почепцов, 2001: Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. М.: Издательство «Ваклер», 2001, 656 с.
5. Профатилова, 2007: Профатилова Л.Г. Анализ нарративов: три исследовательских подхода // Методология, теория и практика социологического анализа современного общества. Харьков, 2007, с. 207-210.
6. Сметанина, 2002: Сметанина С.И. Медиа-текст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века). СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2002, 383 с.
7. Журавлев, 1993: Schutze F. Kollektive Verlaufskurve oder kollektiver Wandlungsprozess – Dimensionen des Vergleichs von Kriegserfahrungen amerikanischer und deutscher Soldaten. Kassel, 1989 (цит. по: Журавлев В.Ф. Нарративное интервью в биографических исследованиях // Социология: 4, М. 1993-4, № 3-4, с. 34-43
8. Шейгал, 1998: Шейгал Е.И. Политический скандал как нарратив // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты: Сб. научн., тр. ВГПУ, СГУ, Волгоград: Перемена, 1998, с. 55-68.

9. Шейгал, 2000: Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: Монография/Ин-т языкознания РАН; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград: Перемена, 2000, 368 с.
10. Шейгал, 2007: Шейгал Е.И. Многоликий нарратив // Политическая лингвистика.– Выпуск (2) 22. Екатеринбург, 2007, с. 86-93.

ტატიანა ჭეიშვილი-მოსკალენკო
ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პოლიტიკური ნარატივი როგორც დისკურსის
განსაკუთრებული სახეობა

პოლიტიკური ნარატივი წარმოადგენს სხვადასხვა ენარის პირველადი და მეორადი დისკურსული წარმონაქმნების ერთობლიობას, რომელიც კონცენტრირებულია გარკვეული პოლიტიკური მოვლენის ირგვლივ და ქმნის თავისებურ პიპერტექსტს, გაერთიანებულს შინაარსის ერთობლიობითა და პერსონაჟებით (მაგალითად, არსებები, პოლიტიკური სკანდალი და ა.შ.). პოლიტიკური ნარატივისთვის დამახასიათებელია სიუჟეტის სასოვადობერი მნიშვნელობა. ორსახოვნობა (რეალური პოლიტიკური მოვლენა და თვით ნარატივი, როგორც კომუნიკაციური მოვლენა), დროში გაწევა და მისობა, მოსრობელთა სიმრავლე და გარკვეული ემოციური განწყობა.

Tatiana Cheishvili-Moskalenko
iv. Javakhishvili Tbilisi State University
Political Narrative as a Special Type of Discourse

Political narrative is a combination of primary and secondary discourse formations of different genres, centered around a particular political event, and is a kind of hypertext, united by common content and characters (such as elections, political scandal). Political narrative is characterized by social significance of the plot, duality (the actual political event, and narrative itself as a communicative event), the length of time, plurality of narrators and a certain emotional mood.

Рафаель Гусман Тирадо, Элеонора Шариа
(Испания)

Заглавие и система указателей

Проблема указания в настоящее время признается одной из принципиально важных проблем, решение которой породило целое направление – логическую семантику, представляющую огромную ценность для машинного перевода и кибернетики. С другой стороны, философскими вопросами указания заинтересовано и языкознание, ибо оно тесно связано с рассмотрением общей теории терминов, составной части языковой номинации. В зависимости от рода обозначаемых объектов термин квалифицируется как сингулярный - в том случае, если он обозначает один объект, как пустой - если не обозначает и как общий - если обозначает несколько объектов. Среди сингулярных терминов, указывающих на объекты, автор выделяет два типа. К первому относятся термины, непосредственно указывающие на объекты – “Аристотель”, “Наполеон” и т.д., которые называются собственными именами. Вторую группу сингулярных терминов составляют единицы, которые выделяют объекты или указывают на них через совокупность определенных свойств, присущих только данному объекту. Такой тип указания называется дескриптивным. Таким образом, указание сингулярным термином, осуществляется двумя способами

собственными именами и дескрипциями. Однако в связи с именами собственными возникают сложные вопросы, в частности, каково отличие дескриптивного способа указания от указания собственными именами и каким образом можно определить понятие собственного имени.

В истории философии существовало несколько точек зрения, сводимых к двум основным субстанциональной и структурной. С субстанциональной точки зрения собственные имена обозначали субстанции, в частности в элементарной форме – «лица» и «вещи». Они не бывают, с субстанциональной точки зрения предикатами, а только субъектами. Как известно, правильное употребление собственных имен не требует знания всей совокупности дескрипций, что порождает вопрос о характере указания именем на предмет. Как полагает В.В. Петров, ответ на указанный вопрос зависит от понимания природы указываемых объектов. «Действительно, если объект понимать просто как набор свойств, то трудно понять, почему собственные имена, поддерживаемые одной или двумя дескрипциями, правильно указывают на объект, в то время как совокупность дескрипций не всегда позволяет это сделать» (В.В. Петров, 1977, 42). Различая объект, как совокупность свойств и объект как упорядоченную совокупность свойств, восходящую к Х. Кастанеде, возможно объяснение особенности указания собственными именами, что проявляется в том, что указание на объект может быть достигнуто в условиях минимальной дескрипционной поддержки, если мы, кроме того, обладаем знанием отношений упорядочивающих свойств. При этом оказывается, что знание последних чаще всего как-то неявно проявляется при употреблении собственных имен (В.В. Петров, 1977, 43). Возвращаясь к различию указанных двух способов указания указания именами и указания дескрипциями следует, с нашей точки зрения, отметить, что оно заключается в том, что в случае именования объект первоначально представлен случайными свойствами и только в дальнейшем обнаруживаются существенные свойства. То, что именование объекта возможно без полной совокупности свойств, объясняется тем, что именуются только объекты естественных родов, а не конкретные объекты, т.е. не индивидуальные сущности. Иначе говоря, «различие между двумя способами указания скорее связано с механизмом именования, а не с природой объектов» (В.В. Петров, 1977, 43).

Попытаемся согласовать точки зрения на указание с нашими представлениями об онтологической природе заголовка. Рассмотрев соотношение заголовков с категорией имен собственных, мы пришли к заключению, что, несмотря на свою специфику, интересующее нас явление следует отнести к названной группе. Данное обстоятельство дает основание заголовочное указание соотносить с характером указания именем собственным. В этой связи интересно привести точку зрения Бертрана Рассела, которому логическая наука обязана термином «полный комплекс сосуществования» «Если я что-либо вижу и в то же самое время слышу нечто другое, то мои зрительные и слуховые впечатления находятся друг к другу в отношении «сосуществования». Если в тот самый момент я вспоминая нечто, случившееся вчера, и ожидаю со страхом предстоящего визита к зубному врачу, то мое ожидание и воспоминание тоже «сосуществуют» с моим зрительным и слуховым представлением. Мы можем идти дальше в образовании целой группы моих настоящих переживаний и всего того, что сосуществует со всеми ними. Это значит, что если дана какая-либо группа переживаний, сосуществующих друг с другом, и если я могу найти что-либо еще, что сосуществует со всеми этими переживаниями, то я присоединяю это к группе

и продолжаю делать подобным образом, пока не остается ничего сосуществующего с каждым в отдельности и со всеми членами этой группы. Таким образом, получается группа, имеющая два свойства: а) все члены группы сосуществуют друг с другом и б) ничто, находящееся вне этой группы, не сосуществует с каждым членом группы. Такую группу я буду называть “полным комплексом сосуществования” (Бертран Рассел, 1957, 330). Исходя из этого, ученый полагает, что “собственное имя в противоположность скрытому описанию может быть дано всему или любой части того, что горящий в определенный момент переживает” (Бертран Рассел, 1957, 368). По его мнению, нет необходимости знать все составляющие комплекса, поскольку собственное имя дается комплексу “в целом”, а не “как целое”, ибо, как было отмечено выше, комплекс сосуществования понимается не как класс, а как нечто, что может быть названным и без знания его составляющих. Интересно, что главная особенность собственных имен проявляется в условиях их введения – неполноты знаний об обозначаемом объекте. С другой стороны, как справедливо подчеркивает С. Крипке, “в общем случае наше указание зависит не только от того, что мы сами думаем, но и от других людей, от истории того, каким образом имя дошло до говорящего и т.п. Именно следуя этой истории и возможно дойти до указания” (Kripke S., 1972, 300). Связывая приведенные две точки зрения с природой заголовочного феномена отметим, что заглавия и тексты находятся в состоянии “полного комплекса сосуществования” С другой стороны, это “сосуществование” следует считать настолько тесным, что возможно функционирование заглавия как своеобразного знакового эквивалента текста. Необходимо подчеркнуть, что заголовочное указание связано с текстом концептуальной связью, которая, со своей стороны “освящена” длительной традицией заголовочной номинации. Иначе говоря, заглавие непосредственно указывает на текст, но делает это особым образом, а именно: с одной стороны, мы имеем возможность найти в тексте мотивационную основу текстового наименования, что, с нашей точки зрения, аналогично, “церемонии первого крещения” Крипке, а с другой – отражает специфическую знаковую ситуацию, являющуюся фоновой для носителей соответствующей культуры. Интересно, что указательная функция заглавий обратила внимание не только философов и логиков, но и специалистов филологического профиля.

Хотя многие лингвисты и признают факт существования в системе языка особых указательных средств и даже считает их универсальными, т.е. регулярно повторяющимися во всех языках, как справедливо отмечает Ю.А. Левицкий, до сих пор еще нет описания системы этих средств в целом (Ю.А. Левицкий, 1970, 1).

С целью проверки справедливости тезиса об универсальности указательных средств, автор сопоставляет системы указателей нескольких языков, опираясь главным образом на данные различного рода грамматик, пособий и описаний, что нашло отражение в выделении наиболее общих, встречающихся во всех рассматриваемых языках единиц, различных указательных средств. Интересно, что проблему указания Ю.А. Левицкий рассматривает в связи с теорией актуализации. Последняя, как известно, связана с именем знаменитого Шарля Балли и понимается им как процесс превращения языка в единицы речи, в которой происходит соотнесение понятий, существующих в сознании, с предметами и явлениями реальной действительности. “Актуализировать понятие – значит отождествить его с реальным представлением говорящего субъекта”, отмечал французский ученый (Шарль Балли, 1955, 93). С другой стороны, он полагает, что “индивидуализировать понятие значит

одновременно локализовать его и определить количественно, чему служат особые единицы – актуализаторы”, реализующие различные приемы, употребляемые для превращения языка в речь или, иначе говоря, чтобы связать понятие с соответствующими им в действительности предметами или процессами, чтобы превратить виртуальное понятие в актуальное. К числу актуализаторов Ш. Балли относит главным образом деиктические или указательные слова, слова с местоименными характеристиками. По мнению автора, “... одно или несколько слов, выражающих какое-нибудь представление, становится предложением” (предложение понимается Ш. Балли как акт речи (Шарль Балли, 1953, 93). Теория актуализации дает возможность увидеть специфику заголовочного указания, которое связано с соотнесением с книгой. В этой связи интересно привести слова А.И. Смирницкого, полагающего, что “Надпись на книге... указывает вместе с тем на то, что высказывание об этом предмете (г. Лондон) будет дано в самой книге, она т.о. сообщает содержание или тему книги и поэтому имеет более целеустремленный характер и является более осмысленным и направленным. Такое репрезентативное речение можно обозначить термином «тематическое репрезентативное речение» (А.И. Смирницкий, 1957,103).

Репрезентативность заглавия говорит о том, что оно может представлять текст и в других ситуациях, в рамках информационного обмена, при котором указание на заголовок равноценно указанию на сам текст. В данном “параграфе мы рассмотрели проблемы, связанные с характером заголовочного указания и выяснили, что в отличие от других явлений, относимых учеными к категории имен собственных, заглавия не только указывают на соответствующую реалию текст, но и опирается на ее содержание, отражением, репрезентантом которого оно является.

Иначе говоря, оно указывает не на случайный признак (как известно, специфика указания собственным именем связана с возможностью указания без знания всех существенных свойств объекта), а репрезентирует один из значительных аспектов идейно-тематической сущности произведения (текста). Рассмотрение в соответствующих параграфах проблем “заглавие и знак”, “заглавие и проблемы номинации”, “заглавие и система указателей”, дало нам возможность примерно выделить тот круг явлений, на основе которого станет легко определить специфику интересующего нас явления, ибо своеобразие любого феномена следует, в первую очередь, определять на базе однотипных единиц.

ლიტერატურა

Балли Шарль. *Общая лингвистика и вопросы французского языка*, 1955

Петров В.В. Указание в языке науки М., 1977

Рассел Б. *Воздействие науки на общество* / Пер. с англ. В.Онышко. — М.: Изд-во иностранной литературы, 1952.

Левинский Ю.А. *Общее языкознание* М.1970

1972 (1980). “Naming and Necessity”, In *Semantics of Natural Language*, edited by D. Davidson and G. Harman. Dordrecht; Boston: Reidel.

რაფაელ გუშმან ტირადო, ელენორა შარია
(ესპანეთი)

სათაური და სარჩევთა სისტემა

გახილულია ტექსტის სათაურის და სარჩევის ურთიერთმიმართების საკითხები, განაწილებულია სარჩევთა სისტემურობის ასპექტები.

ნ. ხაზარაძე ნ. ბახსოლიანი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ლუვიური იეროგლიფები როგორც ინფორმაციის წყარო

საკვანძო სიტყვა – ლუვიური იეროგლიფი, დამწერლობა, ლუვიელები, ხეობები.

ლუვიური იეროგლიფების სემანტიკური კოდების ამოხსნასთან დაკავშირებით ჩატარებულმა მრავალწლიანმა კვლევა-ძიებებმა იმ მნიშვნელოვან დასკვნამდე მიგვიყვანა, რომ არა მხოლოდ ამ დამწერლობით შესრულებული ძვ. წ. II-I ათასწლეულებით დათარიღებული ეპიგრაფიკული ძეგლები, არამედ თავად ლუვიური იეროგლიფური ნიშნები ძველი ანატოლიის ხალხების ისტორიისა და კულტურის ისტორიის რეკონსტრუქციისათვის ძვირფას საინფორმაციო წყაროს წარმოადგენს. ამ ორიგინალური დამწერლობის შემქმნელები ამომწურავ ინფორმაციას ფლობდნენ მცირე ასიის ხალხების ისტორიისა და კულტურის შესახებ [1, 11 და შმდ].

სადღეისოდ 500-მდე ლუვიური იეროგლიფია ცნობილი. საეკიალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული თედასაზრისის თანახმად, ეს დამწერლობა თავდაპირველად საკულტო დანიშნულების იყო. საკანცულარიო ხეთური ლურსმულისაგან განსხვავებით, ლუვიურ-იეროგლიფური რელიგიურ მონუმენტურ დამწერლობას ასახიურებდა. გვიანხეთურ ხანაში (ძვ. წ. I ათასწლეულის პირველი მეოთხედი) იგი საეკულარიზაციას განიცდის. მკვიდრდება სამშენებლო და მიძღვნილი ხასიათის წარწერების შექმნის ტრადიცია. ეიზილ-დალის, ყარა-დალის, ბურუნჯაიას მთიანეთში, ყარა-თუფესე (კილიკია), ქარხემიშში (ჩრდილოეთი სირია, დღევ. ჯერაბლუსი) მეფე-მთავრები ანალების ტიპის წერილობით ძეგლებს ქმნიან. დღევანდელი კულულუს ბინადარნი ტყეების ფირფიტებზე სამურენიო-საგადასახადო დანიშნულების დოკუმენტებს ადგენენ [2, 8-9, 31-32...; 3, 33-37].

იეროგლიფურ-ლუვიური ეპიგრაფიკული ძეგლების გაერცვლების ჩრდილოეთი სასლვარი ალაჯა-პიუქთან გადის. აღმოსავლეთი პინესთან, ზემო მესოპოტამიაში, ხოლო სამხრეთი – ჰამათსე, სირიაში. თუმცა, ამ დამწერლობით შესრულებული ქვაზე ამოკეთილი ცალკეული წარწერები სიპილოსში, ყარაბელში, კვიპროსზე, ბაბილონში, ირანში და სხვა პუნქტებშია აღმოჩენილი. ამ წარწერების რაოდენობა 300-ზე მეტია, 800-ს აღემატება საბუჯდავებზე მოთავსებული იეროგლიფურ-ლუვიური წარწერების რაოდენობა. ხეთების დროინდელი საბუჯდავები, რომლებმაც უმთავრესად ანაბუჯდების სახით მოაღწიეს ჩვენამდე, ხშირად ორენოვანია. ისინი, ძირთადად, ხეთი მეფეების სახელებს, ტიტულატურებსა და გენეალოგიებს გვაცნობენ (ბოლა-უქო, ტარსუსი, უგართი). ხეთური ხანის იეროგლიფურ-ლუვიური წარწერები ხეთი მეფეების უღდში ნაკეთ რელიეფებზედაცაა დადასტურებული, სადაც მეფეების გამოსახულებები და მსხვერპლშეწირვის სცენებია აღბუჯდილი. ზოგჯერ იეროგლიფურ-ლუვიური წარწერები ღვთაებთა სახელებს გვაცნობს, ზოგჯერ რიტუალური ხასიათის ტექსტებს [4, 17].

იეროგლიფურ-ლუვიური ენა ლურსმული ლუვიურის მონათესავეა. ძველი ანატოლიის ეს ორი ენა A და B ლიკიურთან, პისიდიურთან, ლიკაონურთან, სიდურთან ერთად ძველი ინდოევროპული ენების ანატოლიურ (ხეთურ-ლუვიური) ჯგუფის ლუვიურ ქვეჯგუფადაა მიჩნეული [5, 14]. როგორც წესი, ლუვიური იეროგლიფი ღია მარცვლის სახითაა წარმოდგენილი ხმოვანი ან

თანხმოვანი-ხმოვანი (თუმცა გეხედება გამონაკლისებიც, როდესაც იეროგლიფური ნიშანი რომელიმე ასო-ბგერას შეესაბამება. იეროგლიფურ-ლუვიურ ლოგოგრამებსა და დეტერმინატივებს ზოგჯერ ფონეტიკური კომპლემენტები ახლავს, რომლებიც სიტყვის ფუძის ბგერით შემადგენლობას და ფლექსიას გადმოსცემენ [6, 9].

არსებობს ლუვიური იეროგლიფების კლასიფიკაციის რამდენიმე ვერსია. ემ. ლაროშის მიერ შემუშავებული საკმაოდ არგუმენტირებული კლასიფიკაციის მიხედვით, ლუვიური იეროგლიფები ფუნქციის გათვალისწინებით, შესაძლოა ათ ჯგუფად დაიყოს. იეროგლიფური ნიშნების პირველი ჯგუფი ადამიანებთან, მის სხეულთან, სოციალურ სტატუსთან, სხვადასხვა ქმედებებთან დაკავშირებულ ცნებებს ასახიერებს (მე, ადამიანი, თავი, ხელი, ფეხი, ტურფი, ქალი (საშოს სახით), დედა, ქალბატონი, დედოფალი, მეფე, დიდი მეფე, ბეშეი, ვაჟი, უფლისწული (ქალი, ვაჟი), ძმა, გმირი, ძლიერი, მრისხანება, საუბარი, ალბა, დადება, მიტანა, თაყვანისცემა, რიტუალის აღსრულება და ა. შ.). მეორე - (ცხოველებს (ძაღვი, ცხენი, სახედარი, ირემი, ხარი, ცხვარი, კურდღელი, ღორონი...), მესამე მცენარეებს (პურის თაეთაჟი, ბროწეული, ყურძნის მტევანი, მარადმწვანე ხე ეა...), მეოთხე - მნათობებს, ბუნების მოვლენებს, ღანდ შაფტს (ჯა, მსუ, მთვარე, ექსკიმიანი და მრავალსახიანი ვარსკვლავები, ელვა, მიწა, დაბლობი, მთა, მდინარე, წყალი, წყაროს სათავე, აღმოსავლეთი, დასავლეთი...), მეხუთე - ჭურჭელს, მურვე - სიმბოლოებს (დუთაბის, ქაღალეთაების, მჭვის, ქურუმის, მოსამართლის აღმნიშვნელი სიმბოლოები...), მეცხრე - ციფრებს, გეომეტრიულ ფიგურებს (ერთი, ორი, სამი, ოთხი, ხუთი, რვა, ცხრა, ათი, ასი...), მეთექვსმეტე ჯგუფით დაუღკენელი სემანტიკის იეროგლიფებს აერთიანებენ.

როგორც ვხედავთ, ამ ორიგინალური დამწერლობის შემქმნელები ამომწურავ ინფორმაციას ფლობდნენ მცირე ასიის ფლორასა და ფაუნასზე, ბუნებრივ სიმდიდრეებსზე, მეურნეობასზე და ყოველს, სამხედრო საქმესზე, არქიტექტურასზე, სასოფლო-სამეურნეო სოციალურ სტრუქტურასზე, ხათების, ლუვიელების, ხეთების კოსმოგონიურ და კოსმოლოგიურ რწმენა-წარმოდგენებზე.

ამჯერად, ჩვენი კვლევის ობიექტი ემ. ლაროშის მიერ მეცხრე ჯგუფად გამოყოფილი (იხ. სემთ) იეროგლიფურ-ლუვიური რიცხვითი სახელებია, რადგან ისინიც დამატებით საუკრადლებო ინფორმაციას გვაწვდიან იმ ძველადმოსავლური სასოფლო-სამეურნეოების ცოდნის დონის შესახებ, რომელიც ამ დამწერლობით სარგებლობდა. აქვე დაუკნთ, რომ არცერთ სადღესოდ ცნობილ იეროგლიფურ-ლუვიურ ეპიგრაფიკულ ძეგლში რიცხვითი სახელი არ მოწმდება. გარდა კულულაში გასული საუკუნის მეორე ნახევარში აღმოჩენილი წარწერიანი ტყვიის ფირფიტებისა, რომლებიც სამეურნეო-საგადასახადო აღრიცხვის მიზნით იყო შედგენილი [3, 33-37].

განსხვავებით შემერული, აქალური, ხეთური რიცხვითი სახელების სისტემებთან, სადაც რიცხვითი სახელები რაოდენობითი, რიგობითი, ჯერობითი, გამანაწილებელი და წილობითი ჯგუფების სახითაა წარმოდგენილი, [7, 41-45; 8, 59-64...] კულულუს ტყვიის ფირფიტებზე მხოლოდ რაოდენობით რიცხვით სახელებს ვხვდებით. მაგრამ ეს გარემოება სრულიად არ გამორიცხავს ვარაუდს, რომ სხვა ანალოგიურ წერილობით ძეგლებში, რომლებშიც რიგი გარემოების გამო ჩვენამდე ვერ მოაღწია, რიცხვითი სახელების სისტემა ისეთივე სრულყოფილი იყო, როგორც ეს უემოსხენებულ ლურსმულ დამწერლობებშია. შესაძლოა, ჩვენთვის საინტერესო ინფორმაციის წაკლებობა იმითაც იყოს განპირობებული, რომ, როგორც ვარაუდობენ, იეროგლიფურ-ლუვიური დამწერლობით შესრულებული დოკუმენტები ხესე

ფუნჯითა და შავი საღებავით იწერებოდა და ამ მიზეზით საუკუნეებს ვერ გაუძლო.

ეკლუფლუში არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილ ტყეიის ფირფიტებზე, როგორც უკვე აღენიშნეთ, მხოლოდ რაოდენობითი რიცხვითი სახელები ადასტურდება. 1-დან 9-მდე აღმნიშვნელი რიცხვითი სახელები ევრტიკალური ხასებითაა გადმოცემული, ათეულები – პორიზონტალური ხასებით. რაც შეეხება ასეულებს, რომელსაც ფირფიტებზე მრავალჯის ვხვდებით, მათ ცეცხლსაჩხრეკი ფორმის ფიგურები განასახიერებს. ევროგლიფურ-ლუვიური რიცხვითი სახელების გადმოცემისას, ამ დამწერლობისათვის დამახასიათებელ ერთ თავისებურებასაც ვადასტურებთ. ასზე მეტი მრგვალი რიცხვები ასის აღმნიშვნელი ევროგლიფის განმეორებით ხორციელდება (200, 300, 400), ხოლო იმ შემთხვევაში, როდესაც დოკუმენტის ავტორს ესაჭიროება ისეთი რაოდენობრივი რიცხვის წარმოსენა, როგორცაა 141, 232 და ა. შ. იგი ასეულის აღმნიშვნელ ფიგურას ქვემოთ ჯერ ათეულების (პორიზონტალურ) და ბოლოს ერთეულების (ევრტიკალურ) ხასებს უმატებს. იგივე შეორდება ისეთი რიცხვითი სახელების დაწერილობისას, როგორცაა: 15, 32, 68...

ევროგლიფურ-ლუვიური რიცხვითი სახელების ფონეტიკური ამოკითხვა ჯერ-ჯერობით არ ხერხდება. ამ თვალსაზრისით, გამოაკლისს ოთხისა და ცხრის (mi, nu) აღმნიშვნელი ლუვიური ევროგლიფები წარმოადგენს. ხეთური და ლუვიური ლურსმულის. A და B დიკოურის მსგავსად 4-ისა და 9-ის აღმნიშვნელი ფონეტიკური წაკითხვა აკროფონულ პრინციპზეა დამყარებული.

ევროგლიფურ-ლუვიური რიცხვითი სახელების ისტორიის რეკონსტრუქცია, მასალის სიმწირის მიუხედავად, კიდევ ერთხელ გვინიშნებს, რომ ლუვიური ევროგლიფების სემანტიკური კოდების შესწავლა პერსპექტიულიცაა და აუცილებელიც.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ნ. ხასარაძე, წყაროთმცოდნეობითი და ისტორიოგრაფიული ძიებანი, თბილისი, 2009.
2. ნ. ხასარაძე, ლუვიური ევროგლიფების სამყაროში თბილისი, 2006.
3. ნ. ბახსოლიანი, ტყეიის ფირფიტები ეკლუფლუდან. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის შრომები, VIII, თბილისი, 2008.
4. Laroche E., Les Hieroglyphes Hittites, Paris, 1960.
5. Языки Азии и Африки, I, Москва, 1976.
6. Meriggi P., Manuale Di Eteo Geroglifico, Parte I: Grammatica, Roma, 1966.
7. ჯ. შარაშენიძე, შუმერული ენის გრამატიკა, თბილისი, 2005.
8. ი. ტატიშვილი, აქადური ენა, თბილისი, 2009.

თამარ ხოხობაშვილი

საქართველოში თერმა-აბანოთა ისტორიის შესწავლისათვის

საზოგადოების განვითარებასთან ერთად იზრდება პირადი და საზოგადო პიგიენისადმი დამოკიდებულება (პიგიენა: ბერძ. hygieinos – ჯანმრთელი, ჯანსაღი – მეცნიერება, რომელიც სწავლობს გარემოს ზემოქმედებას ადამიანის ორგანიზმზე და ამუშავებს ჯანმრთელობის დაცვის ღონისძიებებს;

ჯანმრთელობის დაცვის უზრუნველყოფის პრაქტიკულ ღონისძიებათა ერთობლიობა [15]). ადამიანის მიერ საკუთარი ჰიგიენის – ჯანმრთელობაზე ზრუნვა, ყოველთვის, არსებული საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური პირობების შესაბამისი იყო. ჰიგიენის ელემენტარულ მოთხოვნებს ემსახურება აბანო – "სახლი დასაბანელი" [19] – ტანის დასაბანად საგანგებოდ მოწყობილი შენობა, რომელშიც მთელი პროცესები ცივი, თბილ-ცხელი წყლების, ცხელი პაერისა და ორთქლის გამოყენებით ხორციელდება. აბანოები ცივილიზაციათა ადრეული ხანებიდან ჩნდება და ადამიანთა შორის ურთიერთობათა (კომუნიკაციის) მნიშვნელოვან ელემენტებსაც შეიცავდა.

თავდაპირველი აბანოები საცხოვრებელი შენობის ნაწილს წარმოადგენდა, სოგ შემოხვევაში კი სპეციალურად გამოყოფილ სათავსოსაც. ყოველივე ეს კარგად დასტურდება ეგვიპტურ, ძველ ებრაულ, ინდურ, ბერძნულსა და რომაულ წყაროებში. ეგვიპტურ ტაძრებში, მაგ. მემფისის ტაძარში მომსწველთათვის განსაკუთრებული სათავსო-აბანოები იყო შექმნილი, რომელთათვისაც წყლის დიდი რაოდენობა გამოიყოფებოდა. მოსეს საკანონმდებლო წიგნებში აღნიშნულია არაერთი მინიშნება განბანვასთან დაკავშირებით. აბანოები არაბეთისა და აღმოსავლეთის ხალხებისათვის იმდენად ახლობელი გახდა, რომ იგი მათ რიტუალების განუყოფელ ნაწილადაც გადაიქცა.

კრეტასა და მიკენზე ჩატარებულმა არქეოლოგიურმა გათხრებმა აჩვენეს, რომ აბანოები იქ პომპეოსის პერიოდამდეც არსებობდა. პომპეოსის "ილიადაში" აღწერილია აქილევსის მიერ პატროკლეს დატირებისას სპილენძის დიდ ქებაში განბანვისათვის საჭირო წყლის ადულების პროცესი (ილიადა "XXVIII, 24-4). ოდისეუსი რამდენჯერმე აღწერს მეგობრულად დამხედურ ხალხთან საკუთარი ბანაობის პროცესსაც.

პირველი ფასიანი საზოგადოებრივი აბანოები სპარტაში შეიქმნა. სადაც ცივი წყლის აუზებთან ერთად გასახდელუები და ორთქლის სათავსოებიც იყო გამართული. შემდგომში, მსგავსი დანიშნულების ნაგებობები მთელ საბერძნეთში გაერცვლდა, შეინარჩუნეს რა წარმოშობის ადგილის სახელწოდება "ლაკონიკონი" აბანოთა ეს ტიპი საბერძნეთში ძვ.წ. III ს. იქმნება, ხოლო რომში ძვ.წ. I ს-ის დასასრულიდან მკვიდრდება (ძვ.წ.19 წ-ს, იმპერატორ ავგუსტუსის დროს). ხოლო იმპერატორ კონსტანტინეს მეფობის პერიოდში რომში არანაკლებ 850 საზოგადოებრივი აბანო იყო და 15 ე.წ. თერმა (თერმა – ბერძ. Thermae, ლათ. Thermae - თბილი, ცხელი; ძველ რომში: საზოგადოებრივი აბანოები [15]), ყოველ მათგანს დიდ იმპერატორთა სახელები ჰქონდათ მინიჭებული: კარაკალასი, ტიტასი, ანდრიანესი, დიოკლეტიანესი და სხვ. ეს აბანოები გამოირჩეოდა სიდიდითა და მდიდრული მოწყობილობით. რომაელი ისტორიკოსები მათ ქალაქებს ადარებდნენ. აბანოთერმებში განთავსებული იყო ბიბლიოთეკები სამიოთხელო დარბაზებით, ოთახები საუბრებისათვის, მუდგები და ტერასები გიმნასტიკური ვარჯიშებისა და თამაშებისათვის. იატაკები დამშვენებული იყო მოზაიკით, კედლები კი ორნამენტებითა და ქანდაკებებით. შენობები და წყლები, საჭიროების შემთხვევებში, თბებოდნენ. დიოკლეტიანეს თერმა იმდენად დიდი იყო, რომ მათში 3 ათასი აბაზანა და 3 დიდი აუზი (ცურვისათვის) იყო მოწყობილი. თერმები ხანგძლივი დროის განმავლობაში (წლობით) შენდებოდნენ და მასში ათეული ათასი ადამიანი იღებდა მონაწილეობას.

საქართველოში აბანოები ძველთაგანვე სცოდნიათ. ზემოაღნიშნულს ხელს უწყობდა მრავალი ცივი, თბილი და ცხელი, მინერალური და სამკურნალო ბუნებრივი წყლების არსებობა. "კლასიკური"- "რომაული ტიპის" აბანოები საქართველოში ახალი წელთაღრიცხვის პირველივე საუკუნეებიდან

ჩნდება. ამ დროს ქართლის (იბერიის) სამეფო განსაკუთრებით ძლიერდება. მიუხედავად ამისა იბერია-კოლხეთზე რომის კულტურის გავლენა აშკარაა. იგი მკვიდრდება ქვეყნის როგორც სამშენებლო და სამხედრო ხელოვნების, ისე მეცნიერების, ხელოვნებისა და კულტურის სფეროებში. ამ გავლენის ნაწილს წარმოადგენს საქართველოს ტერიტორიაზე (იბერია, კოლხეთი) აბანო-თერმების აგებაც. თუ თავად რომში მათი მშენებლობები იწყება ძვ.წ. II-I სს., რომის იმპერიაში (მათ შორის საქართველოშიც) იგი ახ.წ. I საუკუნიდან ფართოდ ვრცელდება.

საქართველოს ტერიტორიაზე “რომაული აბანოები”, დღეისათვის, 18 პუნქტში 29 ერთეულია აღმოჩენილი. ესენია: I. მცხეთა, არმაზისხევი - I-III სს. საერისმთავრო რეზიდენციის აბანო [1;2]. 2.3.4. მცხეთა, ბაგინეთი - I-III სს. სამეფო რეზიდენციის აბანოები [3;13;22]. 5.6. ძალისა - I-III სს. სამეფო ან საერისმთავრო რეზიდენციის აბანო-თერმა [4]. 7. ურბნისი - II-IV სს. [6]. 8. ვარციხე - IV-VI სს. [23;25].

9. პატრიკეთი - IV-VI სს. [23]. 10.11. ქუთაისი - IV-VIII სს. [11]. 12.13. ნოქალაქეი (არქეოპოლისი, ციხეგოჯი) - სამეფო აბანო IV-V სს.; სამოქალაქო აბანო V-VI სს. [14]. 14. ნოსირი - IV-V სს. [7]. 15. ბეთლემი - IV-VI სს.[7]. 16. ნოჯიხევი - IV-VI სს.[7]. 17. მარტელი - IV-VI სს. [7]. 18.19. ბიჭვინტა - II-III სს. აბანო-თერმა [12]. 20. შუხუთი - IV-VI სს.[26]. 21. ომფარეთი - IV-VII სს.[18;19]. 22.23. ხორეთ-მოედანი - IV-VI სს.[17]. 24. ოსურგეთი - IV-VI სს. [24]. 25.26.27. ციხისძირი - IV-VI სს. №1 აბანო (IV ს.) სასოგადოებრივი დანიშნულებისაა [8;9;10]. 28.29. გონიო - I IV სს. ციხის აბანოები [5;8].

ე.წ. “რომაული აბანოები” საკმაოდ რთული კონსტრუქციის ნაგებობებს წარმოადგენდნენ. მათი აგება შრომატევად და ძვირადღირებულ სამუშაოებს მოითხოვდა. მსგავს ნაგებობებში ყოფნით “სიამოვნების მიღება”, ძირითადად, სოციალურად გამორჩეულ პირთათვის იქნებოდა შესაძლებელი. რაც შეეხება დაბალ სოციალურ პირთა საყოფაცხოვრებო - ჰიგიენურ პირობებს, საქართველოში არსებული შედარებით რბილი კლიმატისა და ჰიდრორესურსების მრავალფეროვნება-მრავლობის გამო, განსაკუთრებულ “გასაჭირს” არ უნდა განიცდიდნენ - მარტივი, თბილი და სამკურნალო “აბანოები” ეთნოგრაფიაში, დღეისათვისაც, ფართოდ არის გამოყენებული. ამ მოსაზრების ერთ-ერთი ნათელ რწმუნებად შეიძლება მივიჩნიოთ თბილისის საქვეყნოდ ცნობილი აბანოები, რომელთაც სახელი გაეთქვათ ცხელი მინერალური (გოგირდოვანი) წყლების მეშვეობით. არსებული ლეგენდა, ამ წყლების აღმოჩენასა და თბილისის დაარსებას მეფე ეახტანგ გორგასალს უკავშირებს.

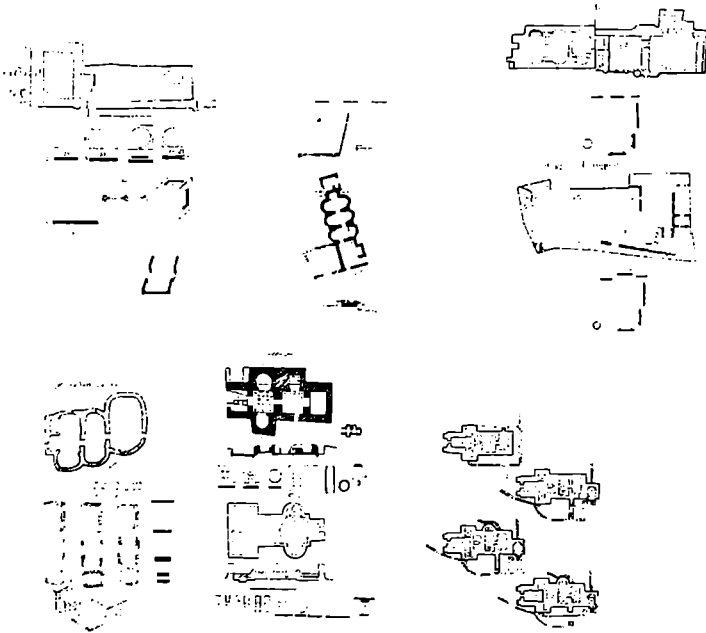
ცხელი გოგირდოვანი წყაროების გარშემოა თავმოყრილი დღეისათვის ცნობილი ისტორიული აბანოებიც, რომელნიც მდ. წაუკისისწყლის მარჯვენა ნაპირზე მდებარეობს და მთელი უბანი ეკავა, რის გამოც მას “აბანოთუბანი” შეერქვა [21]. არაბი გეოგრაფი იბნ ჰალკალი გადმოგვცემს: “ქალაქში არის ტიპერიადის აბანოების მსგავსი აბანოები, რომელთა წყალიც უცეცხლოდ ცხელი შეუქმნია მაღალ ღმერთს”. შუა საუკუნეებში და მომდევნო ხანაშიც, თითქმის ყველა მოგზაური, პოეტი თუ მეცნიერი გაცემული რჩეობდა თბილისის აბანოებით და ხოტბას ასხამდა მათ.

თბილისის აბანოების შესახებ საინტერესო ცნობები აქვთ ირანელ ისტორიკოსს ალ-ყაზინს (XII ს.), არაბ მეცნიერს იაკუთს (XIII ს.), ირანელ ისტორიკოსს ისკანდერ მუნშის (XVII ს.), ფრანგი მოგზაურებს ჟ.შარდენს (XVII ს.), გერმანელ მეცნიერსა და მოგზაურებს ჟ.შარდენსა (XVII ს.) და

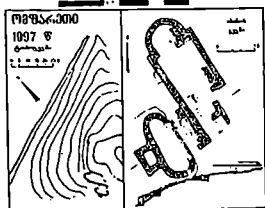
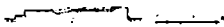
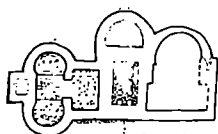
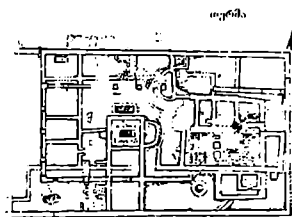
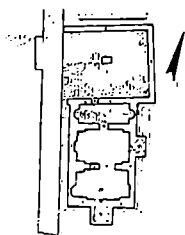
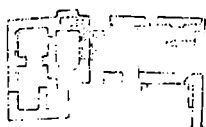
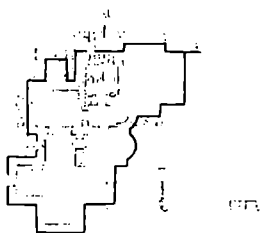
უტურნფფორდს (XVIII ს.), გერმანულ მეცნიერსა და მოგზაურს იგიულდენშტედტს (XVIII ს.) და სხვ.

ძველი თბილისის აბანოები ეკუთვნოდათ მეფე ერეკლეს, თბილისელებს, ქართველ ფეოდალებს - ორბელიანებს, მელიქიშვილებს და თბილისის მოქალაქეებს. თითოეულ აბანოს თავისი მფლობელის სახელი ერქვა. ამიტომ XVII-XIX სს-ში თბილისში ცნობილი აბანოები ორბელიანების, ("ჭრელი აბანო"), ერეკლეს, მეითარის, ბებუთას, გოგილოს, მეჯუდას, ბატონიშვილის, ბებუთაშვილების ("დიდი" და "პატარა") და სხვ. სახელწოდებებითაა ცნობილი.

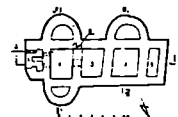
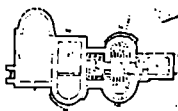
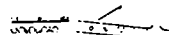
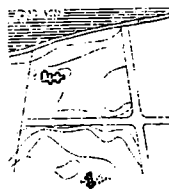
საქართველოს ტერიტორიაზე "რომაულ" აბანოთა არც თუ ისე ცოტა რაოდენობით (29) აღმოჩენა და მოგვიანოდ, "თბილისური" აბანოების სიმრავლე, როგორც ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური, ისე მოსახლეობის ჰიგიენური კულტურის მაღალი დონის მანყენებელი უნდა იყოს. ამ მოსაზრებას სრულიად ესადაგება და მხარს უჭერს როგორც ახალი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნეების დროინდელი, ისე მომდევნო დროის საქართველოს ისტორიის ავტენტიანი მონაცემებიც.

раздел

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აფაქიძე ა., გობეჯიშვილი გ., კალანდაძე ა., ლომთათიძე გ. მცხეთა, I. თბ.,1995.
2. აფაქიძე ა. ქალაქები და საქალაქო ცხოვრება ძველ საქართველოში, I. თბ., 1963.
3. აფაქიძე ა.,ნიკოლაიშვილი ვ., ყიფიანი გ. არქეოლოგიური გათხრები არმაზ(ციხესე. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მცხეთის არქეოლოგიის ინსტიტუტის III სამეცნიერო სესიის ანგარიშები. თბ., 1999. ტაბ. III-VII.
4. ბოხონაძე ა. არქეოლოგიური გათხრები ალაიანსა და ძაღისში. თბ.,1981.
5. გრძელიშვილი ი., ხახუტაიშვილი დ. რკინის წარმოების უძველესი კერა ჭოროხის ქვემო დინებაში და არქეოლოგიური დასვერვები გონიო-აფსაროსში. სდსპ, I. თბ.,1964.
6. ზაქარაია პ. ნაქალაქარი ურბნისის ხუროთმოძღვრება. თბ., 1965.
7. იაშვილი მ., ზაქარაია პ. ნოსირის აბანო. ნოქალაქევი-არქეოპოლისი, III. თბ.,1993.
8. ინაიშვილი ა. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს უძველესი ნამოსახლარებისა და ნაქალაქარების არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები. სდსპ, III. თბ.,1973.
9. ინაიშვილი ნ. ციხისძირის ახ.წ. I-VI სს არქეოლოგიური ძეგლები. თბ.,1993.
10. ინაიშვილი ნ. ციხისძირის გვიანანტიკური ხანის აბანოები. სდსპ, 18. თბ., 1998.
11. ლანჩავა ო. ქუთაისი ფრის-ლაზიკის ციხე-ქალაქთა სისტემაში (IV-X სს). ქუთაისი, 1996.
12. ნიკოლაიშვილი ე. ბიჭვინტის ნაქალაქარის XIX ნაკვეთსე 1967-77 წწ. ჩატარებული მუშაობის ანგარიში. დიდი პიტიუნტი, I. თბ., 1975.
13. ნიკოლაიშვილი ე. გიუნაშვილი გ. არქეოლოგიური გათხრები არმაზ(ციხესე. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მცხეთის არქეოლოგიის ინსტიტუტის II სამეცნიერო სესიის მოკლე შინაარსები. თბ., 1998.
14. ნოქალაქევი-ციხეგოჯი-არქეოპოლისი, I. თბ.,1981.
15. ოდიშელი მ. შუხუთის აბანოს მოზაიკა. გურია, II. თბ., 1997.
16. უცხო სიტყვათა ლექსიკონი. თბ., 1989.
17. სადრაძე ვ., ძნელაძე მ., არქეოლოგიური კვლევა-ძიება გურიაში. 1991-1994 წწ. გურია, I. თბ.,1996. გე. 31-32. ტაბ. XX, XXI.
18. სადრაძე ვ. არქეოლოგიური კვლევა-ძიება გურიაში 1997 წ. გურია, III. თბ.,2001 გე.20-21., ტაბ. V.
19. სადრაძე ვ. გურიის არქეოლოგიური ექსპედიცია 1998 წელს. გურია, III. თბ.,2001. გე.27-28. ტაბ.V.
20. ორბელიანი სულხან-საბა. სიტყვის კონა ქართული რომელ არს ლექსიკონი. თბ., 1949.
21. თბილისი, ენციკლოპედია. თბ., 2002.
22. ყიფიანი გ. არმაზ(ციხისის № 3 აბანოს არქიტექტურა და სამშენებლო საქმე. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მცხეთის არქეოლოგიის ინსტიტუტის II სამეცნიერო სესიის მოკლე შინაარსები. თბ., 1998.
23. ჯაფარიძე ე. ვერისის ა.წ. I-VII სს. მატერიალური კულტურის ძეგლები თბ., 2006. ; ეარციხის ნაქალაქარი. თბ., 1989.
24. ხოშტარია ნ., თავაძე გ. ძველ აბანოთა ნაშთები ქ. მახარაძეში. გაზ. "ლენინის დროშა", 1957. 24 ნომბერი.
25. Джапаридзе В., Берадзе Т., Джикия Л. Об археологических разведках и раскопках в зоне строительства Варцхских гес. ПАИ в 1976. Тб.,1979.
26. Закарая П.П., Левинидзе В.Л. Шухутская баня. Византийский Временник, XXVIII, М.,1968.

Тамар Хохобашвили

Так называемые «римские бани» представляли собой сооружения довольно сложной конструкции. Их строительство было трудоемким делом, требовавшим больших материальных затрат, поскольку получить удовольствие в подобных заведениях могли позволить себе преимущественно представители знатных сословий. Что касается

бытовых и гигиенических условий для низших социальных слоев, то благодаря сравнительно мягкому климату и многочисленным гидроресурсам Грузии в этом плане и они вряд ли испытывали недостаток. Примитивные, теплые и лечебные «бани» по сей день широко распространены в грузинской этнографической действительности. Особо следует отметить знаменитые тбилисские бани, снискавшие мировую славу благодаря горячим минеральным (серным) источникам.

The so-called "Roman Baths" were rather complicated structural buildings. Their construction demanded very tiresome and expensive works. "Taking pleasure" in these luxurious buildings could be the opportunity of socially outstanding people. As to life and hygienic conditions of lower social stratum, it could not be for them a question of "great trouble" thanks to relatively mild climate and abundance and variety of natural hydro resources in Georgia. Simple, warm and medical "baths" is widely used even in to-day's ethnography. As the real evidence of this consideration, can serve the well-known Tbilisi baths, that became famous for their hot, mineral (sulfurous) waters.

გიორგი ჩიკოიძე
სსიპ არჩილ ელიაშვილის მართვის
სისტემების ინსტიტუტი

ჩანაცვლების ლექსიკური პარამეტრები ქართულში

1. ლექსიკური ჩანაცვლებები ლექსიკური პარამეტრების ერთ-ერთ სახეობას (Мельчук 1974) წარმოადგენს. ლექსიკური ჩანაცვლებები ენის ერთ-ერთი ძირითადი თვისებების – სინონიმის ლექსიკურ საფუძველს წარმოადგენს. სინონიმია კი ენის სწორედ ის ფუნდამენტური თვისებაა, რომლის წკალობით ერთი და იგივე ასრის სხვადასხვა ფორმით გამოხატვა შეიძლება. ფაქტობრივად, სწორედ სინონიმის არსებობა განაპირობებს დახვეწილად და მაღალ დონეზე გამოთქმას ენა ისეთ დარგებში, როგორცაა ორატორული ხელოვნება, ლიტერატურა, პროზა, განსაკუთრებით კი – პოეზია.

ასეთი უმაღლესი დონის გამოყენებითი მხარის გარდა. სინონიმის საკმაოდ დიდი თეორიული მნიშვნელობაც ენიჭება. მაგალითად, მოსკოვის ლინგვისტიკური სკოლის რიგ გამოჩენილ წარმომადგენელს (ი. მელჩუკი, ა. ულკოვსკი) მიაჩნია, რომ ტექსტის/მეტყველების ყოველი გამონათქვამის/ფრაზის შინაარსი შეიძლება განისაზღვროს მხოლოდ როგორც მისი სინონიმური გამონათქვამების/ფრაზების სრული სიმრავლის საერთო მახასიათებელი.

კომპიუტერული ლინგვისტიკის თეორია, რომლის საფუძველს ენის მოდელირება წარმოადგენს, სინონიმის მოყვანას ძალიან დიდ ყურადღებას უთმობს. უკვე ამ თეორიის პირველწეაროს (И. Мельчук «Опыт теории моделей «Смысл ↔ Текст»», 1974) ფარგლებში სინონიმია დიდ როლს ასრულებს: ნ. ჩომსკის გენერაციული სისტემისაგან განსხვავებით, ფუნქციონირების სინთეზური მიმართულების გამოსავალს წარმოადგენს მხოლოდ სინონიმურ წინადადებათა სიმრავლე, რომელთა აზრი უნდა იმეორებდეს საწყისი სემანტიკური ჩანაწერის შინაარსს (შესავალს).

სინონიმური ტრანსფორმაციები, რომელთა საშუალებითაც წარმოიშობა სიმრავლე, უკვე წარმოქმნილი (საწყისი) წინადადებების წყურების და შემადგენელი ნაწილების ჩანაცვლებას და გადაადგილებას აწარმოებს. ეს უკანასკნელი, ანუ გადაადგილებები, შეზღუდულია გრამატიკული წესებით, რომ-

ლებიც ქართულ ენაში (ინგლისურისაგან განსხვავებით) არც ისე მკაცრი ხასიათისაა. რაც შეეხება ჩანაცვლებებს, მათ: საწყის და ძირითად (თუმცა არაერთადერთ) კომპონენტს სწორედ ცალკეულობითეები, ანუ, ლექსიკური ჩანაცვლებები წარმოადგენს. ეს გარემოება ახსახა შემოსხენებულ თეორიაში (ი. მელნიკი), სადაც მოცემულია ლექსიკური პარამეტრების ცნება და ჩამონათვალი, რომელიც ორ ძირითად ნაწილად იყოფა: ლექსიკურ ჩანაცვლებებად და ლექსიკურ ფუნქციებად. პარამეტრების პირველი ჯგუფი (ჩანაცვლებები) თავად ლექსიკური სინონიმების გარდა (რომლებიც აგრეთვე ლექსიკურ ფუნქციებშიც გვხვდება) მოიცავს აგრეთვე კონვერსიებს (Conv) და დერივატებსაც (Der). ავტორის თანახმად, პარამეტრები სალექსიკონო ინფორმაციაში უნდა იყოს ჩართული და ერთადერთ ეველასე მნიშვნელოვან, საფუძველს უნდა წარმოადგენდეს სინონიმური წინადადებების. სიმრავლის წარმოსაქმნელად.

სინონიმური მწკრივის ერთ-ერთ ელემენტს უშუალოდ ბირთვის ამსახველი მნიშვნელობა გააჩნია, ან მკიდროდ უკავშირდება მას. სინონიმური მწკრივების წევრებს, მათი შინაარსის მხოლოდ ნაწილობრივი თანხვედრა/გადაკვეთის გამო "ეკასისინონიმები" ეწოდებათ.

ბუნებრივ ენას მკაცრად იდენტური სემანტიკის მქონე, ანუ ერთმანეთის აბსოლუტურად იდენტური სინონიმური შინაარსის ლექსიკური ერთეულები ხაერთოდ არ გააჩნია. თუმცა სოგიერთი გამოჩაკლისიც არსებობს - მაგ. ლინგვისტიკაჟენათმეცნიერება. მაგრამ ამ კერძო შემთხვევაში გამოჩაკლისები, როგორც ჩანს, საკმარის მცირე უნდა იყოს.

აქედან გამომდინარე, ანალოგიური ეკასისინონიმია უნდა ახასიათებდეს გამოჩაკეპათა სიმრავლეებს, რომლებსაც შემოთ უბრალოდ "სინონიმურებს" ეწოდებდით. მაგრამ რომელთა ურთიერთმიმართება დიდადაა განპირობებული სწორედ ლექსიკური ეკასისინონიმების ურთიერთჩანაცვლებებით.

შეიძლება ითქვას, რომ ენა სინონიმის სფეროშიც იქცევა, როგორც "გონიერი", დახვეწილი და "ეკონომიური" ინტელექტუალური სისტემა: გაურბის "უდმეტ" ლექსიკურ ხარჯებს ("ორი სათაური რა საჭიროა?"), მაგრამ მაინც გვაძლევს შესაძლებლობას ავსახოთ ერთი და იგივე სიტუაცია, პროცესი, მდგომარეობა, ობიექტი სხვადასხვა კუთხით, განსაზღვრული ლოგიკური აქცენტით, სხვადასხვა ემოციური ნიუანსით ისე, რომ განსხვავებულ გამოჩაკეპებს არ დაუკარგოთ აშკარა კავშირი იმ პირველად მოველნათან, რომლის შინაარსის ძირითად საფუძველს, მისი ბირთვი წარმოადგენს.

2. ლექსიკური პარამეტრების თეორია (Мельчук 1974) ლექსიკური ჩანაცვლებების სამ სახეს გვთავაზობს: ლექსიკურ სინონიმებს (Syn), კონვერსიებს (Conv) და დერივატებს (Der). ლექსიკური ჩანაცვლებები აუცილებლად უნდა იყოს ასახული ლექსიკონში, თუკი გესურს, რომ სინონიმური გამოჩაკეპების გენერატორისთვის ისინი გამოჩადეგი იყოს. გენერატორი, თავის მხრივ, ენობრივი მოდელის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს უნდა წარმოადგენდეს. სახელდობრ, ენის ცოდნას უნდა ასახავდეს, რომლის საფუძველზე ხდება ენობრივი მოდელის ფუნქციონირების ორივე მიმართულებას - სინთეს/ანალიზის - რეალიზაცია.

ქვემოთ მოგვყავს ამ სამივე პარამეტრის განსაზღვრებები და მაგალითები.

2.1 ლექსიკური სინონიმის განსაზღვრა გულისხმობს სიტყვების ისეთი წყვილების არსებობას, რომლებიც ნებისმიერ კონტექსტში ერთმანეთს ისეთნაირად ენაცვლებიან, რომ გამოჩაკეპამის შინაარსი უცვლილ რჩება. ასეთი წყვილები, ერთი მხრივ, გამოჩაკეპამის სინონიმური ტრანსფორმაციის ყველაზე მარტივ და ცალსახა საშუალებას იძლევიან, მაგრამ, მეორე მხრივ,

ზოგადი თვალსაზრისით ენისთვის სუბმეტ “ტვირთს” წარმოადგენენ. სწორედ ამ ბოლო გარემოების გამო ენა, როგორც, წესი, გაურბის ასეთ აბსოლუტურ ლექსიკურ სინონიმობას და უპირატესობას ანიჭებს ე.წ. სინონიმურ მწკრივებს, ანუ სიტყვით სიმრავლებებს, რომლებიც ურთიერთკვაზისინონიმური ერთეულებისაგან შედგებიან. ასეთ კვაზისინონიმურ ერთეულებს სემანტიკის მიწვევლოვანი საერთო ბირთვი გააჩნია, მაგრამ ამავე დროს გარკვეული განმსაზღვრელი ნიშნებიც აქვს. ლექსიკონში ამ სინონიმური მწკრივების აღნიშვნაც ალბათ სასურველია: ენობრივი მთავლის ფარგლებში ისინი უზრუნველყოფენ ლექსიკური მარაგის იერარქიულ სტრუქტურირებას და ამგვარად ამარტივებენ საჭირო ლექსიკური ერთეულის არჩევას. მაგრამ რაც შეეხება სინონიმურ ჩანაცვლებას, ე.ი. ისეთ ჩანაცვლებას, რომელიც გამონათქვამის შინაარსს უცვლელს ტოვებს, კვაზი-სინონიმები ამ ამოცანას უმეტეს შემთხვევაში, ვერ წყვეტენ. ასე, მაგალითად, ერთი და იმავე მწკრივის ერთეულები “სახახლე”, “ქობი”, “ფაცხა” აშკარად ვერ შეცვლიან ერთმანეთს ვერაფრით ნორმალურ ტექსტში. ამ მიზნისთვის ზოგ შემთხვევაში გამოსადეგი შეიძლება აღმოჩნდეს რომელიმე “ნეიტრალური” მნიშვნელობის მქონე ერთეული (“სახლი”, “შენობა”), თუკი მოცემულ მწკრივს ასეთი გააჩნია.

სინონიმური ტრანსფორმაციების ამოცანის თვალსაზრისით სინონიმური მწკრივების ასეთი გამოყენების ნაკლი ისაა, რომ “ნეიტრალური” სემანტიკის მქონე წევრები სხვადასხვა მწკრივებში დანარჩენი წევრებისაგან სხვადასხვა ნიშნებით შეიძლება განსხვავდებოდნენ: მაგალითად, შევადაროთ შემთხვევით მოყვანილი “სახლი, შენობის” მწკრივი “სიარულის” მწკრივთან: მოდის, მორბის, მობარბაცებს, მოკუნტრუშებს, მოჯლიტინებს და ა.შ. აშკარაა, რომ “სიარულის” და, ვთქვათ, “კუნტრუშის” სემანტიკური განსხვავება იდენტური არ არის “სახლის” და “ქობის”/“ფაცხის” განსხვავების, რაც იმას ნიშნავს, რომ ყოველ მწკრივთან აღნიშნული უნდა იყოს ის თვისებებიც, რომლებიც ყოველ მის წევრს “ნეიტრალური” ასრის მატარებულისაგან განსხვავებს (Апресян ,1997).

უფრო ადვილად მოსაგვარებელი ჩანს შემთხვევები, როცა რიც ლექსიკურ წყვილებს ერთი და იგივე ნიშანი განასხვავებს. ასეთია, მაგალითად, ქართულში წყვილები, რომელთა წევრები უპირისპირდებიან ერთმანეთს “სრდილობის”, “დელიკატურობის” დონის ნიშნით: მაგალითად: მოუიღა-მობრძანდა, დაჯდა-დაბრძანდა, შეჯამა-მიირთვა, თქმა-ბრძანება, ხი-ლიახ, იყიდა-შეიძინა და ა.შ. თუკი ამგვარად დაპირისპირებულ ლექსიკურ ერთეულთა რაოდენობა საკმაოდ დიდია, მისანშეწინდია მისი ასახვა სათანადო ლექსიკური ფუნქციის მეშვეობით, რაც უზრუნველყოფს სტილისტურად გამართლებული ვარიანტის არჩევას და სათანადო კონტექსტში გამოყენებას.

რაც შეეხება აბსოლუტურ სინონიმობას, რომელიც ნებისმიერ კონტექსტში ურთიერთშეცვლადობის შესაძლებლობას იძლევა, მისი ნიმუშები, პირველ რიგში, ისეთ წყვილებში გვხვდება, რომელთა ერთ-ერთი წევრი ნახესხებია სხვა ენიდან: ვისიტე-სტუმრობა, პრესენტო-საჩუქარი, ბანკეტი-ქიფი, ტოსტი - სადღევრძელო, იუბილე - წლისთავი, პროსპექტი - გამზირი, არმატი - სურნელება, ნოველა - მოთხრობა, ლეგენდა - ზღაპარი და ა.შ. თუმცა, ზოგჯერ ამ წყვილთა წევრების ურთიერთშეცვლადობაც საორგო-ფო (ასე მაგალითად, თანამედროვე მწერლის მიერ შექმნილი ზღაპარი ალბათ დღევანდელით “ლეგენდად” ვერ ჩაითვლება).

ლექსიკური სინონიმობის ექვლავი საიმედო საფუძველს იძლევა ანალო-გური წყვილები ტერმინოლოგიური სფეროდან: ინტერვალი - მონაკვეთი, კვადრატი/რომბი - (თანაბარგვერდიანი) ოთკუთხედი, ობიექტი - საგანი, სუბი-

ექტი - ინდივიდი-პირი, ფინანსები - ფული, დისკაუნტი - ჩამოფასება, ვოტუმი - ხმის მიცემა (არჩევნები, კენჭისყრა);

აგრეთვე სამედიცინო ტერმინები:

ტუბერკულოზი - ტუბერკულოზი, სკარლათინა - ქუნთრუში, პარალიზი - დამბლა, ტრავმა - ჭრილობა, სიფილიზი - ათაშანგი, პნევმონია - ფილტვების ანთება, ოფთალმოლოგი - თვალის ექიმი, ინვალიდი - ხეიბარი,

ზოგ შემთხვევაში ჩანაცვლებადობა ცალხმრეივია, წყვილის ერთ-ერთი წევრი ყველგან ენაცვლება მეორეს, მაგრამ საპირისპირო ჩანაცვლება შესაძლებელია:

მატჩი → შეხვედრა, მოციონი/ტერენკური → გასეირნება. "მატჩი" ყოველთვის შეიძლება შეიცვალოს "შეხვედრით", მაგრამ "შეხვედრა" (მეგობართან, საყვარელთან) "მატჩით" აშკარად ვერ შეიცვლება. ანალოგიურ სიტუაციაში, მითუმეტეს თუ ორივე ჯანმრთელია, წყვილის "სეირნობას" ვერ დაეძგნება ვერც "ტერენკური" და ვერც "მოციონი". ეს კერძო მიმართებები ისევე მოგვაგონებს ლექსიკურ ფუნქციებს, ამ შემთხვევაში "სოგადობის" (Gener) ფუნქცია:

Gener (მატჩი) = შეხვედრა, Gener (მოციონი) = სეირნობა

იშვიათობის და არასრული სემანტიკური იდენტურობის მიუხედავად დიდ ინტერესს წარმოადგენს (კვაზი-)სინონიმები, რომელთა ორივე მხარე ქართული წარმოშობისაა:

გვიამბო - მოგეყვია - მოგეითხრო, გეასმევეს - გეაღვივებს, დაგეყვია - პარაკა - გაგვესაუბრა, დარწმუნდა - ირწმუნა, სჯედა - სწამს, იყიდა - შეიძინა, აუხსნა - განუმარტა, ბრუნაეს - ტრიალებს.

ბოლო ნიმუშები იმის საჩვენებლად შეიძლება გამოიყენოთ, რომ მცირე განმასხვავებელი ნიუანსიც კი საკმარისია იმისთვის, რომ ზოგ კონტექსტში ურთიერთჩანაცვლებადობა შეუძლებელი გახდეს. კერძოდ, უკანასკნელი წყვილის შემთხვევაში ორივე ზმნა ერთსა და იმავე სიერცობრივ მოძრაობას გამოხატავს (ბრუნავს/ტრიალს). მაგრამ "ბრუნვის" შემთხვევაში ეს მოძრაობა გამოიყურება როგორც უფრო "რეგულარული", "მოწესრიგებული". ეს საერთო სემანტიკური ბირთვი საკმარისია იმისთვის, რომ ამ წყვილის წევრების ურთიერთჩანაცვლებამ არ დაარღვიოს ისეთი სიერცობრივი კონტექსტების სინონიმია, როგორცაა, მაგალითად:

ტრიალებს/ბრუნავს ბორბალი/ჩიკორი/დედამიწა თავისი ღერძის გარშემო;

მაგრამ ზოგ გადატანით კონტექსტში "ბრუნავს" ვერ ცვლის "ტრიალებს" ზმნას:

ამ საქმის/პიროვნების გარშემო ტრიალებს უამრავი თანდღვრით/სიბინძურე/ უჭვები/...;

თუმცა ზოგი სხვა გადატანითი (ამაღლებული, პოეტოზირებული) კონტექსტის ფარგლებში სწორედ "ბრუნვა" ზმნის ხმარება ხდება უფრო გამართლებული:

და ისე ბრუნავს ამ მსუთუნახავის გარშემო მისი გულწრფელი თავგანისცემლების მორჩილი გუნდი

ლექსიკონში ყველა ასეთი კონტექსტის აღნიშვნა, რა თქმა უნდა, შეუძლებელია. ერთადერთი, რაც შესაძლებელია სალექსიკონო ერთეულის ფარგლებში ასეთი შემთხვევებისთვის, ესაა შემოთ ნახსენები ნიუანსის აღნიშვნა და იმის მითითება, რომ ამ წყვილის წევრები თავისუფლად ენაცვლებიან ერთმანეთს "ნეიტრალურ" კონტექსტში, თუმცა "უარყოფით" კონტექსტში, როგორც წესი, უფრო გამართლებული ჩანს "ტრიალებს" ერთეულის

ხმარება, და დადებით (მითუმეტეს “ამაღლებულ”, “პოეტიზირებულ”) კონტექსტში – “ბრუნავს” – ზმნის.

2.2 ჩანაცვლებების მეორე სახეს წარმოადგენს კონვერსივი (Conv). ამ მიმართებით დაკავშირებული ლექსიკური ერთეულები სხვადასხვა კუთხით, სხვადასხვა თვალსაზრისით ერთი და იგივე სიტუაციის ერთსა და იმავე ასპექტს ასახავენ. ამგვარად, ეს ჩანაცვლება გამონათქვამის შინაარსის ძირითად სემანტიკურ ბირთვს უცვლელს ტოვებს, მაგრამ ცვლის მის სინტაქსს, რასაც ზოგი პრაგმატიკული ცვლილებებიც (კერძოდ, შინაარსობრივი აქცენტის გადანაცვლება) შეიძლება მოჰყვეს.

თუკი სემანტიკური კომპონენტის ბირთვად იმ პროცესს მივიჩნევთ, რომელსაც ზმნური ლექსემა ასახავს, და მის უფრო ზედაპირულ ფენად პროცესის მონაწილეთა შორის სემანტიკური როლების განაწილებას (Fillmore 1977), მაშინ შეიძლება ითქვას, რომ კონვერსია სწორედ ამ უკანასკნელზე ახდენს გავლენას, რის შედეგადაც დამატებითი სინტაქსური ცვლილებებიც ხდება. კერძოდ, ქართული კონვერსივების განხილვისას სუპერპარადიგმის ცნებას (Chikoidze 2007, Чикойдзе 2010.) და მასთან დაკავშირებულ როლებრივ-აქტანტური მიმართებების სქემას შეიძლება დავეყრდნოთ. ამ სქემის თანახმად, ქართული მარტივი წინადადების სტრუქტურა (Core) თავისი აქტანტებით ოთხ ძირითად სემანტიკურ როლს არჩევს: კაუზატორს (C), აგენსს (Ag), ობიექტს (O) და ადრესატს (Ad). სწორედ ამ სემანტიკური როლების გადანაწილება ახასიათებს, პირველ რიგში, ქართული ზმნების კონვერსიულ ურთიერთმიმართებას.

ქართულში (და ალბათ არა მარტო ქართულში) კონვერსიული მიმართება ყველაზე ხშირად თავს იმ ზმნებს შორის იჩენს, რომელთა შინაარსი ექვემდებარება ლოგიკურ სქემას (1):

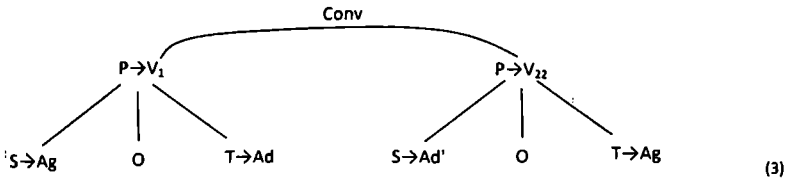
(1)

ანუ, რომლის თანახმად პრედიკატი (P) გამოხატული პროცესის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ O-ობიექტი იგზავნება X პროცესის მონაწილისაგან მონაწილესთან (პირდაპირი ან გადატანითი მნიშვნელობით): ეს სქემა (1) შეიძლება უფრო ნათელი გახდეს ნახაზი (2)-ის საშუალებით:

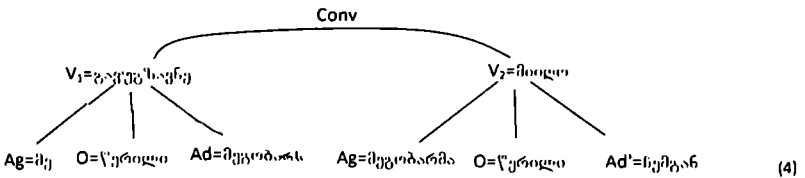
(2)

სადაც S (Source) O-ს ოძრაობის პირველწყაროს წარმოადგენს და T (Target) – მისი ტრანსფორმირების ბოლო პუნქტს, ანუ მიზანს. ეს წმინდა ლოგიკური სქემა უცვლელი რჩება Conv მიმართების ორივე წყვილისთვის, მაგრამ იცვლება მისი შემადგენელი ნაწილების ენობრივი და, კერძოდ, როლებრივი ინტერპრეტაცია, რასაც ასახავს სქემა (3):

აქ V_1 და V_2 ზმნები კონვერსიული მიმართულებების წევრებს წარმოადგენენ და Ag - ჩვეულებრივი აგენსის სემანტიკურ როლს, რომელიც ამ კერძო შემთხვევაში, როგორც წესი, სინტაქსურ დონეზე წარმოდგენილია, როგორც ქვემდებარე. რაც ეხება Ad , Ad' წყვილს, მათი ურთიერთმიმართება გარკვეული განსოგადების შემოღებას მოითხოვს: სახელდობრ, ორივე ექვემდებარება $AD(dress)$, ანუ "მისამართის", როლს. კერძო შემთხვევა Ad გამოხატავს "ზისანის" (T) მისამართს, მეორე კი (Ad') - პირველწყაროს (S) მისამართს, თანაც ორივე შემთხვევაში "მისამართის" ქვეშ იგულისხმება ის ობიექტი, რომლიდანაც O მომრავლავს იწყებს (Ad') ან ამთავრებს (Ad). სემანტიკური როლები O, Ad , Ad' სინტაქსურ დონეზე უმეტეს შემთხვევაში წარმოდგენილია როგორც პირდაპირი, ირიბი და უბრალო დამატებები; უკანასკნელი მათგანი (Ad') ხშირად ფორმდება გან-თანდებულობით ნათესაობითი ბრუნვით.

ნახაზი (3)-ის საიდენტრიკოვო ქვემოთ მოყვანილია კონვერსიული მიმართულების პირველი მაგალითის სქემატიზაცია:

ნახ. (4) კონვერსიული მიმართულების სქემატიზაციას ახდენს შემდეგ ზმნებს (და სათანადო გამონათქვამებს) შორის:

მე გაუქმდა წერილი მეგობარს.

და

მეგობარმა მიიღო წერილი სემგან.

რამოდენიმე დამატებითი მაგალითი:

- 1) სააბარა (მან (Ag), ის (O), მას (Ad))/საიბარა (მან (Ag), ის (O), მისგან (Ad'));
- 2) ასესხა (მან (Ag), ის (O), მას (Ad))/ისესხა (მან (Ag), ის (O), მისგან(Ad'));
- 3) ათხოვა (მან (Ag), ის (O), მას (Ad))/ითხოვა (მან (Ag), ის (O), მისგან(Ad'));
- 4) მიაწოდა (მან (Ag), ის (O), მას (Ad))/გამოართვა (მან (Ag), ის (O), მის(Ad'));

5) წინა მაგალითში შეიძლება პირველი ზმნა შეეცვალოს ზმნებით - „მისცა“, „მიატოვა“;

6) „მიიღო“ ზმნასთან კონვერსიულ მიმართებაში აგრეთვე არიან „ანუქა“, „მიატოვა“ ზმნებიც;

7) ჩა(უ/ი)დო/ამო(უ/ი)დო;

8) დააბრუნა/მიიღო;

9) მიჰყიდა/იყიდა;

10) მიათხოვა/ითხოვა;

რამდენიმე კომენტარი მაგალითების ამ მცირე სიასაც სჭირდება. ასე, მაგალითად, მე-4 პუნქტში

Conv(მოაწოდა)=გამოართვა

წყვილის შემთხვევაში Ad' როლი წარმოდგენილია არა მიმართებისთვის ჩვეული gen+გან (ნათესაობითი+გან), არამედ Ad როლისთვის რეგულარული მიცემითი ბრუნვის საშუალებით: გამოართვა (მანAg), ის (O), მას (Ad'). იგივე ითქმის მე-7 მაგალითის - „ამოუღო“ ზმნის შესახებ:

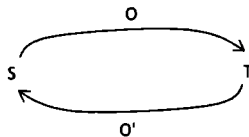
ამოუღო (ხურდა (Ag) ფული (O) მას (Ad') ჯიბიდან(?)).

მაგრამ ამ შემთხვევაში „პირველწეარო“ (S) ორ საფეხურს მოიცავს: პირველად (Ad') განსაზღვრულია S-ობიექტი მოდიანად (მას), მერე კი დაზუსტებულია ის კერძო ადგილი, საიდანაც Ag-მა („ქურდმა“) უშუალოდ ამოაცალა Ad'-ს (მას) O („ფული“). ეს მეორადი S-წეარო ალბათ შეიძლება Ad' ორ შტრიხიანი სიმბოლოთი აღვნიშნოთ.

გარკვეული თვალსაზრისით საპირისპირო სიტუაცია ახასიათებს მე-10 ნიმუშს, სადაც „მიათხოვა“ ზმნის კონვერსიის - „ითხოვა“ ხაერთოდ აკლია Ad' როლი:

ითხოვა (მან (Ag) ის (O)).

სამაგიეროდ, წინა (მე-9) მაგალითის შემთხვევაში შეიძლება მოხდეს არა Ad'-ის, არამედ O- როლის გამეორება: პეტრემ (Ag) წიგნი (O) იყიდა (V2) პავლესგან (Ad') თუშნადა (O'). (14) ნახაზების სქემებისაგან განსხვავებით, ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ორი ობიექტის ურთიერთსაპირისპირო მოძრაობასთან:

(5)

სადაც O-„საქონელია“ და O'-„ფული“, რომელიც ფარავს O-ს ღირებულებას.

ანალოგიური სქემა ასახავს „გაუცვალა“-ინვერსიების მიმართებასაც იმ განსხვავებით, რომ ამ შემთხვევაში V1 და V2 იდენტური ზმნებებია წარმოდგენილი:

Conv(გაუცვალა)=გაუცვალა,

რაც უფრო ნათლად ჩანს მაგალითიდან:

უფროსმა ძმამ (Ag) უმცროსს (Ad) კალამი (O') ფანქარში (O) გაუცვალა (V1)/უმცროსმა (Ag) უფროს ძმას (Ad') ფანქარი (O) კალამში (O) გაუცვალა (V2).

სინონიმურ ტრანსფორმაციებში კონვერსიული ჩანაცვლებების სწორად ჩასატარებლად ლექსიკონში ამ ტიპის ინფორმაცია აუცილებლად უნდა იქნეს შეტანილი, ანუ (1-4) რეგულარული სქემის გვერდით თითოეულ გამონაკლისთან უნდა აღინიშნოს ის გადახრები რეგულარობიდან, რომლებიც მას ახასიათებს.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ურთიერთკონვერსიულ ზმნათა წყვილებს რაოდენობა არც ისე დიდია. გაცილებით უფრო მრავალრიცხოვანია იმ ჩანაცვლებათა შესაძლებლობები, რომლებსაც ერთ სუპერპარადიგმაში თაემოყრილ ზმნათა ერთობლიობა უზრუნველყოფს.

2.3 ლექსიკური ჩანაცვლებების კიდევ ერთ ტიპს წარმოადგენენ დერივატები (Der). ამ ერთეულების წარმოქმნა სიტყვაწარმოების ზონაში წარმოდგენილ ინფორმაციას ეყრდნობა, ასე რომ ლექსიკური პარამეტრების ზონას განეკუთვნება მხოლოდ მათი ხმარების როგორც ჩანაცვლებების შესაძლებლობა.

ლექსიკური ჩანაცვლების ფუნქციას ყველაზე ხშირად ზმნური დერივატები ასრულებენ, რომელთა ტიპურ და საკმაოდ გავრცელებულ მაგალითს მიმღობობი წარმოადგენენ.

ასე, მაგალითად, ზმნური ფორმის ნაცვლად კვაზისინონიმური ჩანაცვლების შესაძლებლობას იძლევა წარსული დროის სრული ასპექტის სოკი მიმღობა:

სახლი აშენდა/სახლი აშენებულია;

სახლი აშენდა/აშენებულია პავლეს მიერ ივანესთვის.

ანალოგიური ჩანაცვლებები შესაძლებელია სხვა ზმნების პასიურ ფორმებთან: გაკეთდა – გაკეთებულია, დაწერა დაწერილია, აყვავდა – აყვავებულია, ჩამოყალიბდა – ჩამოყალიბებულია და მრავალი სხვა.

ზმნის აქტიურ ფორმებს სინონიმურად ენაცვლება “მოქმედი პირის”, ანუ აგენსის, გამომხატველი მიმღობა:

პავლემ ააშენა სახლი/სახლის ამშენებელი პავლე/პავლე ივანეს(თვის) სახლის ამშენებელია.

მეორე შემთხვევაში “ადრესატთან” კონტექსტში ორმაგი ტრანსფორმაცია გახდა საჭირო: ადრესატის (Ad-ის) ფორმაც შეიძლება განიცადოს გარკვეული ცვლილება (ივანესთვის → ივანეს (სახლი)). იგივე ჩანაცვლება დასაშვებია სხვა ზმნების შემთხვევაშიც: გააკეთა/გაუკეთა – გამკეთებელი, დაწერა/დაუწერა – დამწერი, დახატა/დაუხატა – დამხატველი, იყიდა/უყიდა – მყიდველი, თქვა/უთხრა – მთქმელი, და მრ. სხვა.

ეს ჩანაცვლება ხშირ შემთხვევაში სტილისტურად უფრო ნეგატიურ კონტექსტს უხდება:

ამის გამკეთებელი/ჩამდენი/მთქმელი/დამღვევი/... მე არ ვარ.

ზმნური ფორმის ამავე ზმნის საწყისით სინონიმური შეცვლა გართულებულია იმით, რომ ასეთი ტრანსფორმაცია მოითხოვს დამატებითი “დამხმარე” ზმნის (Operi, Operz (Мельчук 1974)-ის თანახმად) არჩევას, ეს არჩევა კი, იმ შემთხვევაშიც, როცა საერთოდ შესაძლებელია, ხშირად იძლევა სტილისტურად გაუმართლებელ შედეგს. შედარებით უფრო ხშირია საწყისის სტილისტურად გამართლებული ჩანაცვლება სრული ასპექტის ფორმების მაგიერად:

ააშენა/შე(გა)აკეთა/დაწერა/დახატა/შეკერა/წაიკითხა/... →
(დაასრულა/დაამთავრა) (ა)შენებ(ა)შე(გა)კეთებ(ა)ხატვ(ა)კერვ(ა)კითხვ(ა)/...

ეს ჩანაცვლება უფრო რთულდება აწმყოსა და უწყვეტელის ფორმების შემთხვევაში. ზოგ ზმნას მიანიც (ასე თუ ისე) უხდება “ასრულებს”, “აწარმოებს” ზმნების “დახმარება”:

მუშაობს/აშენებს/ხელმძღვანელობს/დარაჯობს/ზედამხედველობს/...

(ასრულებს/აწარმოებს)მუშაობს/აშენებს/ხელმძღვანელობს/დარაჯობს/ზედამხედველობს/...

პროცესის დაწყება, როგორც წესი, აღნიშნული ა- ზმნური პრეფიქსით თითქმის ყოველთვის შეიძლება შეიცვალოს მნიშვნელობით აბსოლუტურად იდენტური “დაიწყო” ზმნის მეშვეობით, მაგრამ ზოგ შემთხვევაში ამ ფუნქციას ასრულებს “შეუდგა” ზმნაც: ამუშავდა – შეუდგა მუშაობას.

ზოგ ზმნას გააჩნია სპეციფიკური დამხმარე ზმნები დერივაციული ჩანაცვლებისათვის:

გავიძარჯვეთ/დაეჯილდოვდით/გვაქვს/გვაღიარეს/...

მივალწიეთ გამარჯვებას/ჯილდოს/ქებას/აღიარებას/...

შეეცდო/ოუჩუხეშო/გააფუხიე (სწორი გზიდან)/...

დაეუშიე შეცდომა/უხეშობა/გადახვევა/...

დაემარცხდი/დაეზარალდი/წაევაკ/...

ეიწვინე დამარცხება/ზარალი/წაგება/...

აქ შეიძლება ისიც აღენიშნოს, რომ ზოგ შემთხვევაში ზემოთ მოყვანილი კომბინაციის ანალოგები რომელიმე ზმნურ ფორმას კი არ ჩანაცვლება, არამედ იმ ხარვეზებს აესებს, რომლებიც ამა თუ იმ ლექსემის პარადიგმებს გააჩნია. ასე, მაგალითად, “დაიწყო”, “შეუდგა” ზმნები საწყისთან კომბინაციაში გამოხატავენ პროცესის დაწყებას იმ ზმნური ლექსემებისათვის, რომლებსაც არ გააჩნიათ შესაბამისი (ა-პრეფიქსიანი) პარადიგმა:

(დაიწყო/შეუდგა)

შრომა(ს)/წერა(ს)/კითხვა(ს)/სწავლა(ს)/ჭამა(ს)/მოყოლა(ს)/...

თუმცა ეს შემთხვევები უკვე ლექსიკური ფუნქციების სფეროდანაა: მაგალითად, უკანასკნელი ნიმუში განეკუთვნება Incep ფუნქციას, რომლის დანიშნულებაა სწორედ პროცესის დაწყების ამსახველი ერთეულების დადგენა ყოველი ლექსემისთვის.

ლიტერატურა

1. И. Мельчук 1974. Опыт теории лингвистических моделей “Смысл↔Текст” изд. “Наука”, Москва.
2. Апресян 1997, 2000. Новый объяснительный словарь синонимов русского языка (первое и второе издание) изд. «Языки русской культуры», Москва.
3. G. Chikoidze. The Marking of Verb-Actant Relations in Georgian. Proceedings of 6th International Tbilisi Symposium on Logic, Language and Computation. B.D. ten Cate, H.W. Zeevat (Eds), Springer-Verlag, Berlin Heidelberg, 2007, p.p 85-96.
4. Чикоидзе. Систематизация значений некоторых классов языковых единиц. Монография (в печ.).

George Chikoidze

Lepl Archil Eliashvili Institute of Control Systems

Substitutional Lexical Parameters in the Georgian Language.

Parameters of Lexical Substitution in the Georgian Language

Substitutional Lexical Parameters are important means for support of the fundamental property of natural language: the possibility to produce synonymous sentences. The paper demonstrates applicability of all three versions of lexical parameters (synonyms, conversives, derivatives) for the Georgian language.

Георгий Чикондзе.

Институт систем управления им. А.И. Элиашвили

Лексические параметры замещения в грузинском языке

Лексические параметры замещения являются важным средством поддержки фундаментального свойства языка: возможности порождения синонимичных высказываний. Статья демонстрирует применимость всех трех вариантов этих параметров (синонимов, конверсивов, дериватов) для грузинского языка.

მ. შონია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ადამიანის ვერბალურ-კომუნიკაციური არსების შესახებ

საკუანძო სიტყვები: ადამიანი; ადამიანის ბუხება; ადამიანის არსება; სოციალური კომუნიკაცია; ვერბალური კომუნიკაცია.

ადამიანი ურთულესი არსებაა ეველა არსებას შორის. ეს იმითაა გამოწვეული, რომ სწორედ იგი იკრებს თავისთავში ყოველივე არსის ელემენტებს. ადამიანი ხომ მიკროკოსმოსია. ანუ მცირე სოფელი.

აქედან გამომდინარე, ადამიანის უამრავი განსაზღვრება არსებობს იმისდა მიხედვით, თუ რა ასპექტით ხდება მისი განხილვა ამა თუ იმ შემთხვევაში. და მართლაც, ფილოსოფიურ აზროვნებაში ადამიანის არსების სრულიად სხვადასხვაგვარი წარმოდგენაა გაბატონებული.

ადამიანის შესახებ ფილოსოფიის ისტორიაში გამოთქმული განსაზღვრებანი, კერძოდ, ასეთია: ადამიანი გონიერი კაცია (Homo sapiens); ადამიანი მაშენებელი კაცია (Homo faber); ადამიანი მორალური კაცია (Homo moralis); ადამიანი პოლიტიკური კაცია (Homo politicus); ადამიანი ეკონომიკური კაცია (Homo economicus); ადამიანი რელიგიური კაცია (Homo religiosus); ადამიანი მოთამაშე კაცია (Homo ludens); ადამიანი სიმბოლკური კაცია (Homo symbolicus); ადამიანი მეტყველი კაცია (Homo loquens); და ა.შ.

ეველა ეს და ამგვარი განმარტება ადამიანისა Homo sapiens-ის, ანუ „გონიერი კაცის“ სახეობათა ექვ „აღტერნატიული“ სახელწოდებანია [8,1; 3,2] და ისინი, რა თქმა უნდა, თავიანთ თავში აირეკლავენ ადამიანის, როგორც გონიერი კაცის ამა თუ იმ მხარეს, მის ბუნებასა და არსებას.

ადამიანის ბუნება გულისხმობს მის სპეციფიკურ მხარეს, ხოლო ადამიანის არსება – ამ ბუნების ძირეულ მხარეს. სოფო მათგანი ამ მხრივ მეტ-ნაკლებად ფართოდ ან ღრმად არეკლავს ადამიანის ბუნებას მთლიანად და მის არსებას კერძოდ. უფრო სუსტად, ეველა ამგვარი განმარტება ეხება ადამიანის სწორედ არსებას, მის ამ ძირეულ მხარეს. ეველა ამ განსაზღვრებაში, რა თქმა უნდა, არის დატყერილი არსებითი მომენტები ადამიანის ცნებისა, მაგრამ არც ერთი მათგანი არ ამოწურავს ადამიანის არსებას, ეინაიდან ყოველი ეს განსაზღვრება, თუმცა კი მეტ-ნაკლებად, მაგრამ მაინც არეკლავს მის მხოლოდ, ამა თუ იმ მხარეს. ადამიანი კი უფრო სრული არსებაა თავისი მოცულობით: ადამიანი ეს თავად მიკროკოსმოსი, ანუ მცირე სოფელია. და მართლაც, იგი, კერძოდ, მოიცავს დეჟაბერტიესაც, ანგელოსურსაც, საკუთრივ ადამიანურსაც, ცხოველურსაც, მცენარეულსაც,

მინერალურსაც. სწორედ ეს გარემოება განაპირობებს ადამიანის არსების ჭეშულ სირთულეს.

მაშასადამე, ადამიანი უკვე თავისი არსებით ურთულესი არსებაა და, რა თქმა უნდა, მისი არსებაც მრავალგანსაზღვრებადია. ოღონდ სხვა საკითხია ის, თუ კერძოდ რომელი კუთხით იქნებოდა მისი განსაზღვრება უფრო მნიშვნელოვანი. ამ მხრივ კი არცერთი სხვა კერძო ასპექტით ადამიანის არსების განსაზღვრება იმდენად მნიშვნელოვანი არაა, როგორც მისი სწორედ ვერბალურ-კომუნიკაციური კუთხით დეფინიცია. და მართლაც, ადამიანი არანაკლებ ვერბალურ-კომუნიკაციური არსებაა, ვიდრე ნებისმიერი სხვა კუთხით არსება. ადამიანის სპეციფიკა არანაკლებ მისი ამ კუთხით გამოვლინდება, ვიდრე ნებისმიერი სხვა კუთხით. უფრო მეტიც, ეს ასპექტი ადამიანის არსებისა უფრო ფართე და უფრო ღრმაა მის სხვა ასპექტებთან შედარებით, ვინაიდან ადამიანის ვერბალურ-კომუნიკაციური ასპექტი მოიცავს ყველა, ზემოაღნიშნულ ასპექტს, მაგრამ არა პირუკუ. ასე, მაგალითად, ადამიანის პოლიტიკური თუ ეკონომიკური და ა.შ. ასპექტი არ მოიცავს სხვა ცალკეულ ასპექტებს. ყველა ეს ასპექტი კი გულისხმობს ვერბალურ-კომუნიკაციურ ასპექტს.

ასე რომ, ადამიანის ვერბალურ-კომუნიკაციური ასპექტი ჩვენ ზოგადადადამიანურ ასპექტად მიგვაჩნია, ხოლო სხვა ზემოთ აღნიშნული ასპექტები მის კერძოდადამიანურ ასპექტებად.

ადამიანის ვერბალურ-კომუნიკაციური არსების განსაზღვრება ლოგიკურია ორად გავეყოს და ჯერ მის კომუნიკაციურ ბუნებას შევეხოთ, შემდეგ კი უკვე – მის სწორედ ვერბალურ კუთხეს.

კომუნიკაციას უამრავი მნიშვნელობა აქვს [5,44]. უფართოესი გაგებით იგი საერთოდ კავშირს ნიშნავს. მაგრამ კომუნიკაციაც არის და კომუნიკაციაც. კომუნიკაცია შეიძლება იყოს ობიექტთა შორის კომუნიკაცია, ობიექტთა და სუბიექტთა შორის კომუნიკაცია და სუბიექტთა შორის კომუნიკაცია. გარდა ამისა, არსებობს სოციალური კომუნიკაციაც და არასოციალური კომუნიკაციაც. პირველი გულისხმობს საზოგადოებაში მიმდინარე კომუნიკაციას, მეორე კი – მის გარეთ მიმდინარე კომუნიკაციას.

სოციალური კომუნიკაცია ადამიანური ცხოვრების, საზოგადოებრივი ცხოვრების არსებითი მომენტია, ვინაიდან საზოგადოება ხომ თავად ადამიანთა შორის ურთიერთკავშირი, მათი ურთიერთობაა. ასეთია, მართლაც, საზოგადოების ცნების განსაზღვრება.

ასე რომ, სოციალური კომუნიკაცია ადამიანთა შორის ურთიერთობას გულისხმობს. ხოლო ამ ურთიერთობას უფრო მნიშვნელობა აქვს არა იმდენად საზოგადოებისათვის, რამდენადაც თავად ადამიანისათვის, ვინაიდან სწორედ ადამიანის საზოგადოების სუბიექტი. უფრო მეტიც, თავად საზოგადოება ადამიანის განუყოფელია. როგორცაა ადამიანი, ისეთივეა საზოგადოება (და პირიქითაც). თუ ადამიანი უკვე თავისი ამოსავალი ბუნებით არ იქნებოდა კომუნიკაციური არსება, მაშინ ამ ადამიანთა ერთობლიობაც კომუნიკაციური ბუნებისა ვერ იქნებოდა. თავად ადამიანი უკვე, თუ ასე შეიძლება ითქვას, მცირე საზოგადოება, ანუ მიკროსოციუმი, ისევე როგორც საზოგადოება – დიდი ადამიანი, ანუ მაკროსოციუმი. უფრო მეტიც, თავად ადამიანია დიდი საზოგადოება, ანუ მიკროსოციუმი, ხოლო საზოგადოება – მცირე ადამიანი, ანუ მიკროანთროპი. სწორედ ადამიანია საზოგადოების „საშენი აგური“, რომელი „აგურიც“ თითოეული მეტ-ნაკლებად აირეკლავს ყველა სხვა მათგანის ძირეულ ნიშან-თვისებებს, მიუხედავად მათ შორის ასევე ინდივიდუალური სხვაობისა. და რომ ეს ასეა, ამას ხაზგასმით

აღნიშნავს კარლ მარქსი თაქისი ცნობილი თეზისით: „...ადამიანის არსება როდია აბსტრაქტი, რაც დამახასიათებელია ცალკეული ინდივიდისათვის. თავის სინამდვილეში იგი ყველა საზოგადოებრივი ურთიერთობის ერთობლიობა“ [4,3]. მარქსის ეს დებულება არის ამოსავალი ადამიანის შესახებ მოძღვრებისა, ვინაიდან იგი ზედმიწევნით სწვდება ადამიანის არსებას. ადამიანის არსება მისი ბუნების სწორედ ხომ უმთავრესი, უძირითადესი და ამდენად, უმნიშვნელოვანესი მხარეა.

კომუნიკაციის იმდენად დილა „აღმშენებლობით“ მისია ეკისრება ადამიანთა ცხოვრებაში, რომ მის გარეშე ერთი წუთითაც წარმოუდგენელი იქნებოდა მისი არა მხოლოდ განვითარება, არამედ არსებობაც.

ადამიანს ადამიანის გარეშე ცხოვრება არ შეუძლია. ეს არის მისი ცხოვრების წესი. სოციალური კომუნიკაცია ადამიანური ცხოვრების წესი, მისი ატრიბუტია. სწორედ ამიტომაც ნათქვამი „კაცია კაცითაო“, უფრო მეტიც,

„კაცია კაცის წამალიაო“. რაც უფრო ღრმად კაცთა შორის ურთიერთობანი და რაც უფრო ფართოა იგი, მით უფრო ღრმად და მით უფრო ფართო თავად საზოგადოების პროგრესიც. და განა, მართლაც, მთელი საზოგადოების ისტორიაც ამას არ ამტკიცებს? იქ, სადაც მოშლილია ეს ურთიერთობანი, სადაც „ხილია ჩატყხილი“ კაცთა შორის, იქ რაღა სარგებლობა გვექნება მისგან?

ასე რომ, სოციალური კომუნიკაციის ყოველმხრივი, რაოდენობრივი და რაგვარობრივი განვითარება საზოგადოების პროგრესის მძლავრი ფაქტორია. დიახ, ამ პროგრესის კრიტერიუმიც თავად ადამიანია. მთავარი ხომ ადამიანია, ყოველი დანარჩენი კი - მხოლოდ საშუალება მისთვის. ყოველგვარი კომუნიკაციის თავიცა და ბოლოც ადამიანი უნდა იყოს. საუკეთესო კომუნიკაცია ადამიანთა შორის ურთიერთობაა და არა სხვა რამეთა შორის, კიდევ უფრო საუკეთესო კი - მაქსიმალურად ჰუმანური კომუნიკაცია. ყოველგვარი კომუნიკაციის თვითმიზანი ადამიანი უნდა იყოს. ყოველი კომუნიკაციის უმთავრესი სუბიექტიცა და ობიექტიცა - ორივე ერთად - სწორედ ადამიანი უნდა იყოს. ამაზე უნდა აშენდეს ყოველგვარი სოციალური პოლიტიკა, ამაზე უნდა აშენდეს ჭეშმარიტი საზოგადოება.

ის უდიდესი მნიშვნელობა, რაც ამ მხრივ საზოგადოების პროგრესულობისათვის ენიჭება ადამიანის მომენტს კომუნიკაციის სფეროში, განსაკუთრებით კი სოციალური კომუნიკაციის სფეროში, კარგად აქვს გამოთქმული არაუან დე სენტ-ეგზიუპერს შემდეგი სიტყვებით: „ყველაზე დიდი ზუსტობაა ქვეყანაზე ეს არის ადამიანთა ურთიერთობის ფუფუნება“ [6,1]. ე.ი. ადამიანურ ურთიერთობებზე უფრო ძვირფასი არაფერიაო. ამიტომაც სწორი იქნებოდა ისიც, რასაც ვხასთან დაკავშირებით ერთი ავტორი აღნიშნავს: „ყოველგვარი გადაჭარბების ზარეშე შეიძლება ითქვას, რომ ადამიანებთან უწყვეტური ურთიერთობის უნარი უკანონოა“ [6,1]. და სწორედ ამას ვსახებურება საგანგებოლ ამისათვის, ე.ი. უწყვეტური კომუნიკაციისათვის მოგონილი მეცნიერება თუ ხელობა, როგორცია ე.წ. PR-ი. ეს PR-იც სინამდვილეში ხომ სხვა არაფერია, თუ არა ადამიანთა შორის კომუნიკაციის მართვა. ასეა იგი კერძოდ დეფინირებული მეცნიერებაში [2, 15].

ასეთია კომუნიკაციის განმსაზღვრელი როლი ადამიანის ცხოვრებაში, რის გამოც ჩვენ სრული უფლებით, მსგავსად ადამიანის არსების პარალელურ დახასიათებათა, შეგვიძლია ადამიანი განვსაზღვროთ აგრეთვე როგორც „Homo kommunis“ ანუ „მოურთიერთობე კაცი“ („Человек общающийся“) ანდა, რაც

იგეუა, „Homo socialis“ („სასოციალური ადამიანი“, „Общественный человек“). ადამიანი ხომ, მართლაც, სოციალურ ურთიერთობაში მყოფი არსებაა?

მაგრამ ადამიანის, როგორც სოციალურ-კომუნიკაციური არსების განსაზღვრება მისი მაინც უფრო ზოგადი, აბსტრაქტული განმარტებაა, ამიტომ საჭიროა ადამიანის არსების უფრო დრმა ანალიზი. ამისათვის კი საჭიროა აღვნიშნოთ ადამიანის სოციალურ-კომუნიკაციური არსების ის კონკრეტული სპეციფიკა, რაც ამ შემთხვევაში ილბულობს სწორედ ვერბალურ-კომუნიკაციურ ხასიათს. ადამიანის სოციალურ-კომუნიკაციურობის არსებითი სპეციფიკა მისი სწორედ ვერბალურობაა, რის გამოც ადამიანი, პარალელურ დახასიათებათა გვერდით, შეიძლება განესაზღვროთ აგრეთვე როგორც „Homo verbalis“ („სიტყვიერი კაცი“), ანუ „Homo loquens“ („მოსაუბრე კაცი“). ადამიანს, მართლაც, ერთადერთს ამ ქვეყანაზე გააჩნია. ენა, როგორც დანაწევრებული მეტყველება, იგი ერთადერთი თალობს სიტყვას ურთიერთობისათვის. ეს მისი უნიკალური თვისებაა და ფალც იმდენად დიდმომშენელოვანი, რომ მარტინ ჰაიდეგერი მას უწოდებს თვით „ყოფიერების სახლს“ [1,532]. და მართლაც, არაფერია ისეთი ბუნებრივი, ახლობელი, საკუთრივი, მშობლიური ადამიანისათვის, ვიდრე ეს სწორედ მისი ენაა. ადამიანი ენოვანი, მეტყველი არსებაა უკვე თავისი ბუნებით და იგი წარმოუდგენელია მის გარეშე. ამ მხრივ უმეტყველო ადამიანი არც არსებობს. მუნჯი კი შინაგად, მაგრამ მაინც მეტყველებს. მეტყველება მხოლოდ გარეგანი როდია. ამასთან განისაზღვრელი, ძირეული მხოლოდ შინაგანი მეტყველებაა და არა გარეგანი. მეტყველების უარყოფა საერთოდ შინაგანი წინააღმდეგობა და ამდენად უარობა, ანუ აბსურდია. მართლაც, თუ მე იმას ვიტყვი (არა აქვს მნიშენელობა შინაგანად თუ გარეგანად), რომ მე არ ვმეტყველებ, მე ხომ ამ შემთხვევაშიაც ვმეტყველებ და თუ ვმეტყველებ ხომ, მითუმეტეს, ვმეტყველებ და ვმეტყველებ. ამასთან დაკავშირებით სწორად აღნიშნავს მარტინ ჰაიდეგერიც: „კაცი დაპარაკობს... მევენ მუდმივად ელაპარაკობთ... კაცს ენა ბუნებიდანვე თან დაეება. არსებობს სწავლება, რომ... ადამიანი მოლაპარაკე არსებაა... არის მტკიცება იმისა, რომ მხოლოდ ენა ხდის“ კაცს იმგვარ არსებად, როგორიცაა ადამიანი“ [9,3].

ენას ის უდიდესი მნიშენელობა ენიჭება ადამიანის ცხოვრებაში, რომ სწორედ იგი ქმნის მისი სოციალურ-კომუნიკაციური არსების ძირეულ საფუძველს. ადამიანი ეს უბრალოდ სოციალურ-კომუნიკაციური არსება როდია, არამედ სწორედ ვერბალურ-სოციალურ-კომუნიკაციური არსება. მართლაც, იგი ვერც იქნებოდა სოციალურ-კომუნიკაციური არსება, რომ არ ყოფილიყო ენოვანი არსება, სიტყვიერი არსება. ენაიდან სოციალური კომუნიკაციის მთელი არსება სწორედ მისი ვერბალურობაა. სოციალურ-კომუნიკაციური ამ შემთხვევაში იგივე ვერბალურის სახეს იძენს. ასე რომ, ვერბალური ებ უკვე გულისხმობს სოციალურ-კომუნიკაციურს. განა, მართლაც, ენის ძირითადი და ამდენად უმნიშენელოვანესი ფუნქცია მისი სწორედ კომუნიკაციურობის ფუნქცია არ არის? და განა ყველა მისი სხვა ფუნქცია ამ ძირითადი ფუნქციით არ არის განსაზღვრული და ამდენად აზრმინიჭებული? ყველა სხვა ფუნქცია ამ ფუნქციას ემსახურება. ეს არის აქ მთავარი. ყველა დანარჩენი მხოლოდ მომენტი თუა ამ პირეული ფუნქციისა. ამასთან დაკავშირებით სწორად აღნიშნავს ერთი ავტორი: „თავად შესაძლებლობა სოციალური ცხოვრებისა უკვე ელინდება ენობრივ უნივერსალიებში, ურთიერთქმედებაში ელემენტებისა საუბრის, ენის შიგნით“ [7,71].

გამომდინარე იქიდან, თუ რა ადგილი უჭირავს სინამდვილეში ვერბალურობას ადამიანის ცხოვრებაში, ნათელი უნდა იყოს. ის უდიდესი მნიშვნელობაც, რაც ენას, სიტყვას ენიჭება ჩვენს ცხოვრებაში. და მართლაც, სიტყვა, ენა არის აზროვნების საფუძველი, ამიტომ Homo sapiens-ი (გონიერი, სხეავგარად, მოაზროვნე ადამიანი) განუყოფელია Homo verbalis-ის (სიტყვიერი ადამიანის) ანუ Homo loquens-ისაგან (მოსაუბრე, მეტყველი, მოლაპარაკე ადამიანისაგან). ეს ორი რამ ერთი მთლიანი ადამიანის ორი, თუ ასე შეიძლება ითქვას, მხოლოდ ორი ორგანული მომენტია, ხოლო ადამიანი, როგორც მოაზროვნე არსება მისი ვერბალური არსების სახით ქმნის სწორედ იმ საოცარ კულტურას, რასაც მთელი საკაცობრიო კულტურა წარმოადგენს.

სიტყვას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ადამიანთა ურთიერთობაში და მას ამ მხრივ შეუძლია აშენოს კიდევ ეს ურთიერთობანი, და ანგრიოს, კიდევ იგი; მას შეუძლია დალოცვაც და მას შეუძლია დაწყევლაც. სიტყვას ამ მხრივ კონსტრუქციული თუ დესტრუქციული ძალა გააჩნია, რაც ექსპერიმენტულადაც კია დამტკიცებული წყლის მაგალითზეც კი. ყოველივე ამის გამო საჭიროა ადამიანთა შორის ურთიერთობაში სიტყვის სწორად გამოყენება, რათა ამით საუკეთესო შედეგს მივაღწიოთ.

თანამედროვე საზოგადოება თავისი განვითარების უმაღლეს საფეხურზე ე.წ. „საინფორმაციო საზოგადოება“ ხდება. და აი აქ სწორედ უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება საინფორმაციო სიტყვის სწორ წარმართვას. წინააღმდეგ შემთხვევაში საინფორმაციო საზოგადოებაც იმთავითვე არასწორი მიმართულებით განვითარდება, რაც უდიდეს კატაკლიზმებს გამოიწვევს მასში. ეს უარყოფითი ტენდენციები უკვე შეინიშნება ჩვენს საზოგადოებაში, მაგრამ მისი თავიდან აცილება არსებითად მაინც შეიძლება სწორი საინფორმაციო პოლიტიკის წყალობით. ეველადფერი ისევ ჩვენზეა დამოკიდებული.

ამრიგად, ადამიანის მომავალი დიდად, ძალიან დიდადაა დამოკიდებული „სიტყვის პოლიტიკაზე“; „ვერბალურ კომუნიკაციურ ტექნოლოგიაზე“ ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. სწორი „ვერბალურ-კომუნიკაციური ტექნოლოგია“ იხსნის კაცობრიობას შესაძლო დაღუპვისაგან, იგივე აგრეთვე შექმნის კაცობრიობის მომავალი კეთილდღეობის უცილობელ პირობასაც, რაც სწორედ ჩვენი ცხოვრების კუთილშობილი მიზანია.

ლიტერატურა

1. XX საუკუნის ბურჟუაზიული ფილოსოფია. თბ., 1970.
2. Аберкромби Н., Хилл С., Тернер Б.С. Социологический словарь. М., 2007.
3. Конечная В. Социология коммуникации (www.gumer.info).
4. Маркс К.Тезисы о Фейербахе. – В кн.: К. Маркс, Ф. Энгельс. соч.Т.3.
5. Науменко В.С. Социология массовой коммуникации. СПб., 2005.
6. Непряхин Н. Основы эффективной коммуникации (www.yan1.ru).
7. Общая социология . М., 2002.
8. Список альтернативных названий видов человека разумного (www.ru.wikipedia.org)
9. Хайдеггер М. Язык. СПб., 1991.

Шониа М.Б.

О вербально-коммуникативной сущности человека

Сущность человека самая главная сторона природы человека, а вербальная коммуникация – коренной момент сущности человека.

Человек в этом отношении социально-коммуникативное существо вообще и вербально-коммуникативное существо, в частности. Точнее, человек – это Homo socialis (Человек общественный) или Homo kommunis (Человек общительный) вообще и Homo loquens (Человек говорящий) или Homo verbalis (Человек словесный), в частности.

M. Shonia

On Verbal and Communicative Essence of the Human

Human's essence is the foremost aspect of human's nature, while verbal communication is the key point of human's essence.

In this regard the human is social and communicative being in general, and verbal and communicative being in particular. More exactly the human is Homo socialis (social person) or Homo kommunis (communicative person) in general, and Homo loquens (speaking person) and Homo verbalis (verbal person) in particular.

ზ. შ. ქორთუა

შოთა მესხიას ზეგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი

სარწმუნოების საკითხები XVIII ს. I მეოთხედის საფრანგეთ- თურქეთის ურთიერთობებში (კაპიტულაციების მასალების მიხედვით)

საფრანგეთ-თურქეთის სარწმუნოებრივი ურთიერთობები XVI საუკუნის დამდეგიდან იღებს სათავეს. 1535 წელს სულთან სულეიმან II-ის დროს თურქეთმა ხელი მოაწერა საფრანგეთთან კაპიტულაციების ხელშეკრულებას, რომლითაც საფრანგეთმა მიიღო იმის მსგავსი პრივილეგიები და შეღავათები, რაც ჰქონდათ გენუასა და ვენეციას. XVIII საუკუნის დასაწყისიდან სულ უფრო აქტიური ხდება საფრანგეთის პოლიტიკა თურქეთში. საფრანგეთის მიზანი იყო მჭიდროდ მოეკიდებინა ფეხი თურქეთში და მასზე დაყრდნობით წინ წაეწია კავკასიაში. საფრანგეთის საელჩო თურქეთში თეალყურს ადუქნებდა თურქეთის პოლიტიკას შავი ზღვის აუზში. ამიერკავკასიაში, რუსეთის მიმართ, ირანთან ურთიერთობას და საქმის კურსში აყენებდა თავის მთავრობას. საფრანგეთ-თურქეთის შორის ფართო ხასიათის ურთიერთობების დამყარების საქმეში განსაკუთრებული როლი ენიჭებოდა საფრანგეთის საელჩოს კონსტანტინეოლში, რომელიც უშუალოდ აკონტროლებდა სიტუაციას ამ მიმართულებით. საფრანგეთის ელჩი დე ფერიოლი თურქეთის დიდ ევზირთან ევაჭრობის, ნაონლობისა და სარწმუნოების საკითხებზე მილაპარაკების დროს ცდილობდა თურქეთი მჭიდროდ დაეკავშირებინა საფრანგეთთან და შეესუსტებინა მისი ურთიერთობა ევროპის სხვა ქვეყნებთან. XVIII საუკუნის პირველი მეოთხედისათვის თურქეთი უკვე საკმაოდ დასუსტებული იყო. მას ნაკლებად ემორჩილებოდნენ დამასკოსა და ბაღდადის ფაშები, კაიროს ფაშა თვითონ განაგებდა თავის ქვეყანას. 1535 წლის ხელშეკრულება რუსეთის წინააღმდეგაც იყო მიმართული, რაც გარკვეულწილად მართლმადიდებლობის დევნითა და შევიწროებით გამოიხატებოდა. 1717 წლის 10 სექტემბერს საფრანგეთის საელჩომ კონსტანტინეოლში შეადგინა სამახსოვრო ბარათი თურქეთის ხელისუფლებისადმი წარსადგენად, სადაც ის კაპიტულაციების განახლებას

მოითხოვდა. განახლებული კაპიტულაციების პირველი მუხლი უნდა შეხებოდა სარწმუნოებასა და მისიონერთა საქმიანობას, რომელიც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი იყო აღნიშნულ დოკუმენტში. (Archives; Paris.t.7.fo 87)

კათოლიკე მისიონერების თურქეთზე გავლით საქართველოში ჩამოსვლის საქმეში უდიდესი როლი ენიჭებოდა საფრანგეთს. მხოლოდ საფრანგეთს ელჩის მფარველობით შეეძლოთ მათ თურქეთის ტერიტორიის გავლა და საქართველოში ჩამოსვლა. საფრანგეთი, როგორც კათოლიკურ ეკლესიაზე „საქართველოს“ უფლების მქონე ქვეყანა, მფარველობას უწევდა მისიონერთა საქმიანობას და რომის კურთხევისაგან დამოუკიდებლად შეეძლო თავისი შეხედულებისამებრ გაეგზავნა მისიონერები ამა თუ იმ ქვეყანაში. (პაპაშვილი; 1994; 171)

საქართველოსკენ მომავალი კათოლიკე მისიონერების მიერ თურქეთის ტერიტორიის გაელასთან დაკავშირებულ სირთულეებზე მიუთითებს თურქეთში საფრანგეთის ელჩის დე ფერიოლის 1707 წლის 22 მარტის წერილი, გაგზავნილი რომში კარდინალ დე ლა ტრემუაის სახელზე: „აქ არის ხუთი იტალიელი მისიონერი, რომლებსაც უნდათ საქართველოში წასვლა. ისინი მგზავრობას შეუდგებიან იმის რისკის ფასად, რომ მოკედებიან საპყრობილეში ან ჩაგარდებიან მონობაში. მე მათ ვუთხარი ჩემს მფარველობაზე... მე უკვე გაავტარე ისინი.“ (Archives; Paris.t.45.fo 124)

როგორც საარქივო მასალებიდან ირკვევა, საფრანგეთის ელჩი ყოველთვის ვერ ახერხებდა დახმარების გაწევას მისიონერებისათვის თურქეთის ტერიტორიის გავლის დროს. 1707 წლის 30 ნოემბრის წერილში ელჩი დე ფერიოლი კარდინალ დე ლა ტრემუაის სწერდა: „მე მითხრეს ერთი ამბავი... რომ წმინდა კონგრეგაცია განაწყენებული ყოფილა კონსტანტინეპოლელ კაპუჩინ მამებზე. ამბობენ, რომ მათ მე ხელი შემეშლეს გამეწია მფარველობა ხუთი იტალიელი კაპუჩინისათვის, რომლებიც უნდა გადასულიყვნენ საქართველოში.“ (ibid;fo 221)

მეორე წერილში ელჩი სწერდა კარდინალ დე ლა ტრემუაის: „...თქვენმა უწინდესობამ უნდა იცოდეს, რომ ხუთ კაპუჩინს, რომლებიც აქედან მიემგზავრებიან... მივეცი წერილი არზრუმისათვის (ალბათ არზრუმის ფაშასათვის ზ. ქ.), ისინი არზრუმში დააპატიმრეს... მეორე დღეს მათ უჩვენეს ჩემი წერილი, ისინი გაათავისუფლეს და ნება დართეს გადაეხადათ თითოეულს ხუთი ეკიუ (გათავისუფლების სასლაურად, ზ. ქ.) ეს არის გადასახადი ან ხარაჯა, რაზეც მე შეთანხმებული ვარ არზრუმის თურქებთან... თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ხუთი ეკიუს გადახდით თავისუფლად გადაიღწიეს საზღვარს. ამისათვის საჭიროა მათ ჰქონდეთ კიდევ ერთი ჩემი წერილი.“ (ibid;fos.221 vo)

საფრანგეთის ელჩი ეწვიდა სპეციალურ მოლაპარაკებას დიდ ვეზირთან სარწმუნოების საკითხებზე: „წმიდა სამარხის შეკეთებისა და ქრისტეს ეკლესიების აღდგენის შესახებ.“(ibid;fos 86 vo-87) დიდ ვეზირთან სარწმუნოების საკითხების განხილვის დროს საფრანგეთის ელჩის შექმნილ წარმდგარიყო „...მხოლოდ თურქულ ტანისამოსში და კვერნის ბეწვის ქუდი.“ (ibid; vo 87) ეს იყო გარკვეული დათმობა საფრანგეთის მხრიდან თურქეთის ხელისუფლებისადმი, თუმცა ამის საფასურად საფრანგეთი თურქეთისაგან ითხოვდა ნებართვას, რაც გამოიხატებოდა: „...წმიდა საფლავის თაღის შეკეთებასა და სკიზმატიკოსების ეკლესიების აღდგენაში.“ (ibid; fo 87 vo)

საფრანგეთის ელჩი მოითხოვდა, რომ ის ყოფილიყო ყველა სხვა ქვეყნის ელჩისაგან განსხვავებული მდგომარეობაში; რადგანა ეს იყო პირველი ქრისტიანული ქვეყნის ელჩი: „...მე ეხილავ ბატონ დ'ოტინგენს (პოლანდიის ელჩი ზ. ქ.) ჩემზე მაღლა? მაშინ მე აღმოვინდები გათქვეფილი ყველა სხვა

ელჩსა და რესპუბლიკების წარმომადგენლებთანაც კი, რაც შეუძლებელი რამ არის მანამ, სანამ იარსებებს საფრანგეთის მონარქია.” (ibid; fo 90) საფრანგეთის ელჩი დაბეჯითებით ითხოვდა ოსმალეთის ხელისუფლებისაგან საკუთარი უფლებამოსილების გაზრდას, რადგანაც, მისი აზრით, ეს უფლებამოსილება „საკმარისია კაპიტულაციების შესრულებისათვის, მაგრამ არ არის საკმარისი პოლიტიკის, სარწმუნოების ან სხვა საქმეებისათვის, რომლებიც არ არიან შეტანილი კაპიტულაციებში”. (ibid; fo 91) 1707 წლის მისში საფრანგეთის ელჩი ატყობინებდა კონსტანტინეპოლიდან პარიზს: „ყველა ჩვენი საქმე ძალიან კარგად მიდის, დიდმა ვევირმა ამას წინათ ხელახლა მომცა რამდენიმე დავალება. სომხების დევნა დამთავრდა და ყველა ფრანგი, იტალიელი, პოლონელი და გერმანელი მისიონერი, უშიშრად გავიდა სპარსეთში ჩემი ზრუნვით. აქ იმდენად დიდი თავისუფლება აქვთ ჩვენს ეკლესიებს, რომ მეტი თავისუფლება არ ექნებოდა ქრისტიანულ ქვეყანაშიაც კი. ღირსმა იუზუიტმა მამებმა მოაწყვეს აღდგომისათვის წმ. ანას პროცესია გალატას შუაგულში, მოპქონდათ ჯვარი, საეკლესიო დროშები და წმინდა ნაწილები უამრავი ანთებული ჩირადღნით და ხალხის (ქრისტიანეთა ს. ქ.) განსაკუთრებული მონაწილეობით. წინათ ასეთ ცუდგონიანს მხოლოდ სახლში შიგნით თუ ჩაატარებდნენ.” (ibid; fos 84 vo-85)

1717 წლის 10 სექტემბერს საფრანგეთის საელჩომ კონსტანტინეპოლში შეადგინა სამახსოვრო ბარათი კაპიტულაციების განახლების შესახებ, შედგენილი 1717 წლის 10 სექტემბერს. (Fait le 10 sept. Archives. Paris 'Perse', t 4, fos 84-108) საფრანგეთის მოთხოვნები კაპიტულაციების განახლების საკითხში ჩამოყალიბებულ იქნა ოთხ პუნქტად, რომელთაგანაც პირველი შეეხებოდა სარწმუნოებასა და მისიონერთა მდგომარეობას და საერთოდ, წმინდა მიწას, წმინდა საფლავსა და მის მომლოცვეებს. (ibid; fo 86 vo) მომლოცველები დაცული უნდა ყოფილიყვნენ ყოველგვარი ძალმომრეობისაგან, იერუსალიმის ფაშებისა და ყადებისათვის უნდა აეკრძალათ წმინდა მიწაზე მოღვაწე სასულიერო პირთა შეურაცხყოფა. (ibid; fo 87)

საფრანგეთის მეფეს უნდა მისცემოდა უფლება, რომ დაენიშნა სამოქალაქო აგენტი ქალაქ იერუსალიმში, ამასთანავე, დიდ ბატონს (იგულისხმება დიდი ვეზირი ს. ქ.) უნდა გაეცა განკარგულება თავისი მოხელეებისათვის მხარი დაეჭირათ ამ პიროვნებებისათვის. დიდი ბატონის მოხელეებს უნდა დაეცათ იერუსალიმში მცხოვრები ყველა ფრანგის უფლებები. იერუსალიმში არსებულ ეკლესიებს სჭირდებოდათ შეკეთება, ზოგიერთი მათგანი დანგრევის საშიშროების წინაშე იდგა. ამიტომ თურქეთის ხელისუფალთ, ნება უნდა დაერთოთ, რათა დროზე ჩატარებულიყო სარემონტო სამუშაოები. (ibid;) თუმცა წმინდა მიწის მამები ზოგჯერ მეტად ძნელად შესასრულებელ მოთხოვნებსაც აყენებდნენ. (ibid;)

ფრანგების შემდეგი მოთხოვნა შეეხებოდა ათოლიკე მისიონერების მოღვაწეობას ოტომანის იმპერიის დანარჩენ ნაწილებში. ამ მისიონერების ყველა უფლება უნდა ჩამოყალიბებულიყო განახლებული კაპიტულაციების ერთ მუხლში (ibid; fos 88 vo 89) თუმცა ძველ კაპიტულაციებში ხაზგასმული იყო, რომ ფრანგი მღვდლები, რომლებიც ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ ლევანტში „იქნებოდნენ განსაკუთრებული მფარველობის ქვეშ”, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ადგილი ჰქონდა მათ შეურაცხყოფას პორტას მოხელეების მხრიდან, რასაც ბოლო უნდა მოეხებოდა. (ibid; fo 89 vo) საჭირო იყო კაპიტულაციებში კიდევ ერთხელ იმის ფიქსირება, რომ ოტომანის იმპერიის

ფარგლებში მცხოვრები ფრანგებისთვის „არ მიეყენებინათ არავითარი უსიამოვნება, არც მათ ქონებას უნდა დამუქრებოდა საშიშროება... მათ უნდა მკონოდათ სახარების თავისუფლად კითხვის საშუალება“. (ibid; fos 89 vo-90)

ფრანგ ვაჭრებს, მღვდლებს, ხელოსნებსა და სხვებს, რომელთა საქმიანობა ნაჩვენები იქნებოდა ელჩების ან კონსულების მიერ გაცემულ საბუთებში, შეეძლოთ თავისუფლად და უშიშრად ემოგზაურათ ოტომანის იმპერიის სამფლობელოებში, ამასთანავე მათ უნდა მისცემოდათ მათთვის მოსახერხებელი ნებისმიერი ტანსაცმლის ჩაცმის უფლება. (ibid; fo 91 vo)

კაპიტულაციების ზემოთ მოტანილ მუხლებში ასახული სარწმუნოებრივი საკითხები დიდი ხნის განმავლობაში რეაგირების გარეშე რჩებოდა. მოლაპარაკება საფრანგეთსა და თურქეთს შორის ახალი კაპიტულაციების დადების შესახებ დიდხანს გრძელდებოდა. მხოლოდ 1740 წელს იქნა ხელმოწერილი ახალი კაპიტულაციები ამ ორ სახელმწიფოს შორის.

მითითებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Fait le 10 sept. Memoire touchant le renouve lleurant des Capitulations. Archives du ministere des Affaires Etrangeres. Paris. „Perse.“ t. 7. fo.87
მ. პაპაშვილი, ლეევან II დადიანის ევროპული ორიენტაცია. კრ. საქართველოს ურთიერთობა ევროპისა და ამერიკის ქვეყნებთან. ტ. I, თბ.1994, გვ.171
3. Archives du ministere des Afaaires Etrangeres. Paris. „Turquie“, t.45 fo 124
4. ibid..fo 221
5. ibid..fos.221 vo
6. ibid.,fos 86 vo-87
7. ibid..fo 87
8. ibid..fo87 vo
9. ibid.. fo 90
10. ibid., fo91
11. ibid.,fos 84 vo-85
12. fait le 10 sept. 1717. Memoire touchant le renouve lleurant des Capitulations. Archives. Paris „Perse“, t. 7, fos. 84-108
13. ibid.. fo 86 vo
14. ibid., fo 87
15. ibid.,
16. ibid.,
17. ibid., fos 88 vo-89
18. ibid., fo 89 vo-90
19. ibid., fos 89 vo-90
20. ibid., fo91 vo

Z. Sh. Kortua

Shota meskhia state teaching University of Zugdidi

**The religious question in the relations between France and Turkey in XVIII centurie.
(According in the capitulations)**

Capitulations were the first normative acts according to which began the regulations of the France as the owner of the right of „p atronage“of the Catholic church was trying to establish herself in Turkey and the Near East countries there was also a plan of spreading its influence over Georgia.

In this work we have discussed the articles concerning the settlement of religious questions between them. Very soon if found a real reflection. In Catholic missionaries got a permission of freely preaching in Turkey. The Turkish authority taking into account the significance of the treaty with France gave the right in Catholic confession to be preached without any obstacles.

France paid a great attention to the sanctuarity and churces in Jerusalem.

Georgian question was very imporrent in the Capitulations. From the point of view of french authorities the initial step for speading of economical and political influence was activation of religious policy and successful activity of Catholic Church Religious question of capitulations until recently remained beyond the attention. Negotiations between Turkey and France were carried on for a long time. The new capitulations were signed only in 1740.

3. შ. კორუა

ჯუდისკიი გოსუდარსტენნიი უჩებნიი უნივერსიტეტი იმ. შოტა მესხია

Религиозные вопросы франко-турецких отношений в XVIII веке

(по материалам капитуляции)

Капитуляции являются первыми нормативными актами, в которых изложены основы франко-турецких отношений. Франция, имевшая „патронаж“ над католической церковью, старалась наладить отношения с Турцией и со странами Ближнего Востока. Франция имела свои планы по отношению с Грузией.

В публикации рассмотрены вопросы, касающиеся христианского населения в Турции и католических миссионеров, которые должны были там проповедовать. Турецкие власти, имея в виду высокозначимость капитуляции как политического документа, давали возможность миссионерам свободно проповедовать в стране. Франция обратила внимание на христианские святыни и на состояние храмов в Иерусалиме. Грузинский вопрос был также важным в капитуляциях, поскольку католические миссионеры должны были проповедовать и в Грузии. По мнению властей Франции, в деле реализации политических и экономических вопросов, важнейшим шагом являлся активизация религиозной политики. Переговоры между Францией и Турцией долго продолжались. Новый договор между двумя государствами был заключен лишь в 1740 году.

მაია ქუთათელაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ვერბალური კომუნიკაციური ტექნოლოგიები და ქართველთა უძველესი რელიგიური რწმენა-წარმოდგენის საკითხები

საკვანძო სიტყვები: რელიგია, კერპი, წარმართობა, მასდუანობა, მითრაიზმი.

ქართული და უცხოური წერილობითი წყაროების ანალიზი ქართველთა უძველესი რწმენა-წარმოდგენების შესახებ აქამდე არსებული ზოგიერთი პრობლემის ახლებურად წარმოჩენის საშუალებას იძლევა. ამ მიმართულებით, მეტად აქტუალურია საქართველოში მასდუანობისა და მისი ერთ-ერთი განშტოების – მითრაიზმის გავრცელების საკითხების კვლევა. მითრაიზმი – წინაქრისტიანული ეპოქის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული დუადისტური მოძღვრება, რომელიც სულის უკვდავებას ქადაგებდა და მორწმუნეებს სწორი

ცხოვრების გზით სამუდამო განსასვენებელს ჰპირდებოდა, განსაკუთრებულ თაყვანისცემის ობიექტს წარმოადგენდა რომაულ სიერცეში. საქართველოში მითრას კულტთან დაკავშირებული თემატიკის მსოფლიო ისტორიის კონტექსტში განხილვა, მითრასთან დაკავშირებული რიგი საკითხების უფრო ზუსტად განსასვლერის საშუალებას იძლევა.

მითრას კულტი და მითრასის მწკობრად ნამოყალიბებული რელიგიური სისტემა თანდათანობით მისაღები ხდებოდა სხვადასხვა ხალხებისათვის. უხმაურებოდა რა ყველა სოციალური კატეგორიის მისწრაფებებს. ამიტომაც მითრასტული იდეები – ბოროტებისა და სიკეთის ბრძოლაში სიკეთის უდაო გამარჯვების, სიკვდილის შემდგომ საიქიო ცხოვრების, ცათა საზუფუეელის, ადამიანის სულის უკვდავების შესახებ – ფართოდ იკიდებდა ფეხს ამ ხალხების რელიგიურ შეხედულებებში. აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ყველგან, სადაც მითრას კულტმა შეაღწია, მოხდა მისი სინკრეტიზაცია ადგილობრივ ღვთაებებთან. გამდიდრდა რა ამ ღვთაებებისათვის დამახასიათებელი უძველესი წარმოდგენებით, სოგიერთი იკონოგრაფიული დეტალით, აგრეთვე სხვა ატრიბუტებითა თუ ელემენტებით... ღვთაება მითრას ამგვარი ტრანსფორმაციის შედეგი უნდა იყოს „ორაკიელი მხედრის კულტი“ ბალკანეთის სახეობრკუნძულსა (განსაკუთრებით ბულგარეთში) და ხერსონესში. მითრასის კულტების შერწყმა ნრდელით შეიხლვისპირეთის ტერიტორიაზე (განსაკუთრებით ბოსფორში), ცხენზე ამხედრებული მითრას გამოსახულებები ტრამპუნდში, მითრას-ჰელიოსის, მითრას-აპოლონისა და მითრას-სერაპისის სინკრეტიზაცია რომში. აღქსანდრე სევერის მმართველობის პერიოდში რომის იმპერიის ტერიტორიაზე მითრასისა და იუდაიზმის საეციფიურ სინთეზსაც კი ქონდა ადგილი[1]. საქართველოში ღვთაება მითრას ადგილობრივ ანტროპომორფულ ღვთაებასთან შერწყმა უნდა მომხდარიყო, რომლის საბოლოო გაფორმება მებრძოლი მხედრის სახით ჯერ კიდევ ადრერკინის ხანაში მიმდინარეობდა. ნიშანდობლივია, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე ადრენტიკური პერიდიდან დასტურდება უმადლესი ღვთაების – მებრძოლი მხედარი – იკონოგრაფია, რომლის სახელი სოგიერთი მუქნიერის ახრით, შეიძლება არმაზი ყოფილიყო.

ქართული საისტორიო წყაროების მონაცემების თანახმად, არმაზი და კიდევ რამდენიმე სხვა კერა ქართველთა უძველეს ღვთაებებად არის მინსეული[2]. ქართული წარმართული პანთეონის სათავეში „ქართველ მამათა“ სჯულის ანტროპომორფული ღვთაებახი დგანან და არა უცხო წარმოშობის კერები. თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ უხენახის ღვთაების, მთვარის ღმერთის – არმაზის სახელის ხეობრ-მცირეაზიული სამყაროსაგან მომდინარეობა იქნას უარყოფილი. გასათვალისწინებელია, რომ ხეობრ-მცირეაზიულ სამყაროსთან კავშირებმა ქართველთა რელიგიურ რწმენა-წარმოდგენებზეც იქონია გავლენა. „მოქცევი ქართლისისა“ და „ქართლის ცხოვრებაში“ მოგვთა უბნის ხსენება, ცეცხლის მსახურთა სპარსეთიდან მოყვანა და ცეცხლმსახურების სოგიერთი სხვა ნიშანიც უცხოური მოვლენაა და ქართველთა რელიგიის დამახასიათებლად არ გამოდგება.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში ძირითადად გაზიარებულია თვალსაზრისი, რომ ცეცხლმსახურება არასოდეს ყოფილა წინაქრისტიანული ხანის ქართული პანთეონისათვის დამახასიათებელი. როგორც სპარსეთიდან მიიხედავია ივანე ჯავახიშვილი: „სპარსული მასდენაობა საქართველოში კერპთაყვანისმცემლობად ქცეულ რელიგიად არ უნდა ყოფილიყო, იგი ადგილობრივი კულტურის ნიადაგზე შეცვლილი სახით არსებობდა“[3]. ბოლოდროინდელმა გამოკვლევებმა ცხადყო, რომ მასდენაობას საქართველოს ტერიტორიაზე

საკმაოდ ბევრი მიმდევარი უნდა აქოლოდა, რასაც ცეცხლთაყენისცემასთან დაკავშირებული გრანდიოზული სატადრო კომპლექსების აღმოსენაც ადასტურებს.

ამასთან ერთად, წინაქრისტიანული ხანის ქართველთა რწმენა-წარმოდგენებში მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა ინდო-ირანულ მითრას კულტს, რასეც მეტყველებს, ერთი მხრივ, საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოსენილი მრავალრიცხოვანი არქეოლოგიური მასალა და მეორე მხრივ, ქართველთა ყოფაში დღემდე შემორჩენილი რწმენა-წარმოდგენები და მათი შესაბამისი წეს-ჩვეულებები და რიტუალები. მხედველობაში გვაქვს დასაჯელო საქართველოში გაერთელებული „მირსობა“ – „მეისარბ“ – „მოისარობას“ სახელით ცნობილი რიტუალი, რომელიც ს. მაკალათიას აქვს მიკვლეული და აღწერილი [4].

ქართულ საისტორიო მწერლობაში შემორჩენილი არმაზის კერპის აღწერილობა, რომელიც სუდშიწვენით ემთხვევა მითრასას, გვაფიქრებინებს, რომ საქართველოში ქრისტიანობის ოფიციალური სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებისთანავე, მითრას კულტის უდიდესი პოპულარობის გამო, ქრისტიანული ეკლესია ცდილობდა ამ რწმენის კვალის წაშლას. კოველთის წარმატებით რომ ვერ ახერხებდა. ამის ნათელი დადასტურება ქართულ წერილობით წყაროებში შემორჩენილი დღთაება მითრას აღწერილობა. რომელსაც: ქართული საისტორიო ტრადიცია არმაზის კერპს მიაწერს. საქართველოში მისი გაღმერთების უძველესი ტრადიცია ქმნიდა ნიადგს იმისათვის, რომ აქ ფეხი მოეკიდა წინა ასიის უძველესი მოსახლეობისაგან სპარსელების მიერ შეთვისებულ მითრას – ხიმარდლისათვის მებრძოლი დღთაების კულტს.

საგარეულოა, რომ საქართველოში მასდენობის ორი უმთავრესი დღთაების აპურამასდახა და მითრას ერთეგარ შერწმენას აქონდა ადგილი. აღნიშნულმა სინკრეტულმა დღთაებამ კი მითრას გამოსახულება შეიძინა, რადგანაც აპურამასდახს ანტროპომორფული სახით გამოსახვა გამორიცხული იყო. აპურამასდა-მითრას თაყენისცემა ქართლში განსაკუთრებით ქართლის მეფის ფარნაეაზის მიერ გატარებული რელიგიური რეფორმის შემდეგ განმტკიცდა. მეფე ფარნაეაზმა აღმართა არმაზის, ოგივე აპურამასდა-მითრას კერპი და ოგი ქართლის სამეფოს მთავარ დღთაებად აღიარა. სწორედ ამით უნდა აიხსნებოდეს ქართული არმაზისა და სარსკელი მითრას იკონოგრაფიული მსგავსებაც.

ქართველთა წარმართული რწმენა-წარმოდგენებისა და რელიგიური პირობელების ეკლესიათან დაკავშირებით ნუმიზმატიკური მასალა საინტერესო ინფორმაციის შემცველია. განსაკუთრებით საყურადღებოა ძვ.წ. III საუკუნით დათარიღებული ვინზე ბაგადატის სახელით მოჭრილი ვერცხლის მონეტები, რომლებსეც ერთი და ოგივე გამოსახულება – სატრპის თაყსაბურაყით შემოსილი მამაკაცია ამოკვეთილი. კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია მონეტებზე განთავსებული დეკენდები და გამოსახულებები. ორ მათგანსეც ცეცხლის ტადარი გამოსახული, ხოლო თაყად ბაგადატს მარჯვენა ხელი თაყენისცემის ნიშნად აქვს აწული (აღორაცისის პოზაშია). მესამე მონეტასეც კი, ცეცხლის ტადარს ცეცხლის საკურთხეველი ცვლის. როგორც ამ ნუმიზმატიკური ძეგლების აღმომწენი და მკვლევარი გ. დუნდუა მიიწენეს, ძვ.წ. III საუკუნის დასაწყისში ფარნაეაზმა დაამარცხა სამხრეთ-ქართული პოლიტიკური ერთეულის უფალი ასო და გააერთიანა ქართლი. ასოს დაღუპვის შემდეგ, ფარნაეაზმა მისი სამომავლები იშვილა და მათ კლარჯეთის ერთსთაეობა უბოძა. ბაგრატ (ბაგადატი), ბიურატი (ბიურატი) და

სუმბატი (სმბატ) ბაგრატიონთა სახლის პირველი მამასახლისები არიან. ძვ.წ. III საუკუნის II ნახევარში ზემოხსენებულმა კლარჯეთის ერისთავმა მოჭრა მონეტები წარწერით „ბაგადტი, ძე ბიურატისა, ღვთაებრივი მამასახლისი“ [5].

ღვთაება მითრა განსაკუთრებული პოპულარობით ელინისტურ პერიოდში სარგებლობდა. აღმოსავლეთის სამეფო დინასტიები, რომლებიც თავიანთ წარმოშობას აქემენიდებს უკავშირებდნენ [6], ფართოდ იყენებდნენ მითრასაგან მომდინარე, დინასტიურ საკუთარ სახელს „მითრიდატე“ პონტოს სამეფოს თერმოდოკი მეფისადმი შეიღი სწორედ ამ სახელს ატარებდა. ამავე სახელით მოიხსენიებიან პართიის, სომხეთის, კომაგენეს, ბოსფორისა და იბერიის მეფეები [7].

ელინიზმის ეპოქაში შეიცვალა პოლიტიკური ორიენტირები. აღექვანდრე მაკედონელის ლაშქრობების შედეგად აქემენიანთა ძლევამოსილმა იმპერიამ არსებობა შეწყვიტა. იმპერიის სრდილობით მდებარე ტერიტორიები, კერძოდ, ე.წ. „არიან ქართლი“, რომელიც მე-19 სატრაპიის გაერთიანებულ კოლხეთის სამეფოს სამხრეთით მდებარე რეგიონებს – ისტორიულ ზემო ქართლს მოიცავდა და შესაბამისად, ქართველური ტომებით იყო დასახლებული, გათავისუფლდა. ფარნავაზის მიერ შექმნის ახალ სამეფოში ეს ტერიტორიები ახალი ადმინისტრაციულ-პოლიტიკური ერთეულის – კლარჯეთის საერისთავოს სახით შევიდა. ერთიან ქვეყანაში სამეფო ძალაუფლების განმტკიცებისათვის საყოველთაო თავგანისცემის ერთიან კულტს უნდა შეეწყო ხელი. წარმართული პანთეონის მთავარ ღვთაებად განსაზღვრული კულტი ახლობელი და მისაღები უნდა გამხდარიყო ქართლის სამეფოს ყველა კუთხის მცხოვრებისა და მოსახლეობის ყველა სოციალური კატეგორიისათვის. ფარნავაზის რელიგიური რეფორმა ითვალისწინებდა ახლადშემოურთებული სამხრეთის რეგიონის ხანგრძლივ მჭიდრო კონტაქტებს აქემენიანთა ცივილიზაციასთან, შესაბამისად, ახალი კულტის ფორმირებისას ადგილობრივი მოსახლეობის რელიგიური შეხედულებები და კულტურული ტრადიციები გათვალისწინებული იქნა. ვფიქრობთ, ეს გახდა მიზეზი სპარსული ზოროასტრიზმის ელემენტებისა და ადგილობრივ ღვთაებების ნიშან-თვისებათა სინკრეტიციისა, რაც არამაზის ღვთაების კულტში სრულად გამოვლინდა. როგორც ნუმიზმატიკური მასალიდან ირკვევა, საქართველოს სამხრეთ რეგიონების ადგილობრივი მმართველები საკუთარი მონეტის მოჭრის პროცესში იმეორებდნენ. კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია ის ასპექტი, რომ კლარჯეთის ერისთავებს პქონდათ უფლება მონეტის რევერსზე გამოეხატათ მათთვის სასურველი და მისაღები რელიგიური კულტი და მასთან დაკავშირებული ატრიბუტიკა. მასდევანული სიმბოლიკის გამოხატვა ქართლის სამეფოს მაღალი სამოხელეო არისტოკრატის წარმომადგენლის სახელით მოჭრილ მონეტაზე გვაფიქრებინებს, რომ მასდევანობა სახელმწიფო რელიგიის რანგში უნდა ყოფილიყო აუქანილი.

გვიანანტიკურ ხანაში, როდესაც მითრასში რომსა და მცირე ასიის მთელ რიგ ქვეყნებში მთავარი იდეოლოგია გახდა, მის ხელახალ გავრცელებას ქართლის მოსახლეობაში მყარი ნიადაგი დახვდა. ეს იყო მითრას კულტის არსებობისა და მისი თავგანისცემის მრავალსაუკუნოვანი ტრადიცია. გვიანანტიკური ხანიდან ღვთაება მითრას მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ქართულ წარმართულ პანთეონში. ამავე ნათლად მეტყველებს მითრასთან დაკავშირებული მრავალრიცხოვანი არქეოლოგიური მონამოვარი, რომელიც საქართველოს სხვადასხვა ტერიტორიაზე მიკვლეული. მითრასა და მის თავგანისცემასთან დაკავშირებული ნივთების დიდი ნაწილი ქართლის სამეფოს მაღალი არისტოკრატული ზედაფენის სამარხებშია

აღმოჩენილი, რაც გვაფიქრებინებს, რომ ისინი მითრას მიმდევრები უნდა ყოფილიყვნენ. თანაც მათი სიმრავლე სწორედ გვიანანტიკურ ხანაში იჩენს თავს, რაც ქრონოლოგიურად ემთხვევა მითრასის პოპულარობას რომსა და მის პროვინციებში.

მითრას კულტს უკავშირდება ქართულ ფოლკლორში შემორჩენილი თქმულება ამირანის შესახებ. ამირანი იგივე ამირანი, მითრა ანუ მსუა, რომელიც ებრძვის დევეებს, იტაცებს ყამარს (ციხს კამარას), აძლევს ხაღხს ცეცხლს. ქართულ მითში ამირანი მზის სიმბოლოა, ისევე როგორც მის ძმებს ბადრისა და უსუსს მთვარესა და ვარსკვლავებს უკავშირებენს[8]. „ავესტას“ გაელენით უნდა დამკვიდრებულიყო ქართულ ფოლკლორში აგი სულების ამსახველი ისეთი ცნებები, როგორცაა დევეები (ავესტასეული დაევა) და ეშმაკები.

მითრადან მომდინარეობს ძველ საქართველოში გაერცვლებული სახელები „მიპრი“, იგივე მირიანი (მითრა), „მირდატი“, ანუ მითრიდატე (მითრას მოცემული, ბოძებული), „მირვანი“, იგივე მურვანი (მითრას მოყვარული), „ბუსმირი“ (დიდი მითრა). მითრადან, ქალის სახელის მაწარმოებელი ბოლოსართის „დუხტი“ დამატებით კი მიღებულია სახელი „მირანდუხტი“. ეს ის სახელებია, რომელსაც ატარებენ არა მარტო ქართლის მეფეები, არამედ მაღალი სამთხელეო არისტოკრატის წარმომადგენლები – პიტიახშები. თავისთავად ეს ფაქტი მრავალსმეტყველია. როგორც სანს, მითრა ქართლის მეფეებისა და მაღალი არისტოკრატული სუბაფენის განსაკუთრებული თავიანთისცემის ობიექტია. ხოლო დედაებიდან წარმომადგელი მათი სახელები ამ კულტის დაწინაურების კიდევ ერთი დასტურია.

დედაება მითრას პოპულარობის მანქნებული უნდა იყოს ქართული კალენდრის ერთი თვისათვის სახელის „მირკანი“ („მიპრაკანი“) – მითრას თვე – მინიჭების ფაქტიც.

ქრისტიანობის საბოლოო გამარჯვების შემდეგ, ქრისტიანულმა მოძღვრებამ ბევრი ისესხა მითრასიმიდან, როგორც თეოლოგიის, ისე მორალისა და კულტის ასპექტით. სწორედ მითრას კულტის პოპულარობის მანქნებულია ის ფაქტი, რომ გაბატონებული ქრისტიანული რელიგია მითრას რწმენისათვის დამახასიათებელ ბევრ რიტუალსა და წარმოადგენას წარმართული მითრას კულტიდან იღებს და მას ქრისტიანული მოძღვრების აუცილებელ დოგმად აქცევს. მითრასტული სიმბოლიკისა და წეს-ჩვეულებების ქრისტიანობაში გადასვლამ კი, ადრეული ეკლესიის მესვეურები იძულებული გახადა ამ მოვლენების ახსნა ქრისტიანული მოძღვრების პოზიციებიდან მოეკებნათ. მითრასის ოფიციალური დამარცხებისა და ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ, საქართველოში მითრასში ქრისტიანობასთან შეგუების გზას დაადგა. ამის შედეგი უნდა იყოს ის, რომ ქრისტიანულ ხანაში მითრა წმინდა გიორგის სახით გვევლინება, რომელიც ასევე პოპულარული და გაერცვლებული იყო საქართველოში.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. თ. დუნდუა, ქართული ეთნოკულტურული კვლევა და დასავლეთი ნუმისმატიკური მასალების მიხედვით (სადოქტორო დისერტაცია), თბ., 1994, გვ. 235, ტაბ. 168, №3588; გვ. 236, ტაბ. 152, №3260; გვ. 233, ტაბ. 160, №3454
2. ქართლის ცხოვრება, ტ. 1, თბ., 1955, გვ. 25, გვ. 190; მოქცევაი ქართლისაი, ძველი ქართული ავთოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, ტ. 1, თბ., 1962
3. იე. ჯავახიშვილი, ქართველთა წარმართობა, ქართველი ერის ისტორია, ტ. 1, თბ., 1979, გვ. 145

4. ს. მაკალათია. დედაება მითრას კულტი საქართველოში, „საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე“, თბ., 1927. ტ. III, გვ. 183 და შმდ.
5. თ. დუნდუა. ბაგრატი, ქე ბიერატისა, თბ., 2001, გვ. 4; Tedo Dundua, Christianity and Mithraism, The Georgian story, Tbilisi, 1999.
6. В. М. Зубарь, Ю.В. Павленко, Херсонес Таврический и распространение Христианства на Руси, К., 1988, с. 51-53
7. ქ. ქეკელიძე. ეტიუდები ქველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. II, თბ., 1945, გვ. 340
8. ს. მაკალათია. დასახ. ნაშრომი

Maia Kutateladze

Вербальные коммуникативные технологии и вопросы древнейших религиозных верований грузин

Теме маздеизма в грузинской историографии посвящены довольно обширные исследования, тем не менее, анализ иностранных и грузинских письменных источников позволяют по-новому осмыслить и разработать некоторые проблемы истории Грузии. К числу таких проблем относятся божество Митра и митраизм как одно из ответвлений маздеизма. Культ Митры в Грузии рассмотрен в контексте мировой истории, что является основой более глубокого изучения связанных с митраизмом вопросов.

После окончательной победы христианства христианское учение многое переняло из митраизма – как в плане теологии, так и с точки зрения морали и культа. Именно показателем популярности культа Митры является тот факт, что господствующая христианская религия многие ритуалы и предствления переняла от языческого культа Митры, превратив их в непреложную догму христианского учения. Переход же митраической символики и обычаев в христианство вынудил верхушку ранней церкви искать объяснение этим явлениям с позиций христианского учения. После объявления христианства государственной религией в Грузии началось «приспособление» митраизма к христианству, результатом чего, по всей видимости, стало то, что в христианскую эпоху Митра предстает перед нами в образе святого Георгия, столь же распотраненного и популярного в Грузии.

Maia Kutateladze

Verbal Communication Techniques and the Patterns of Ancient Religious Beliefs in Georgia

Research of Mazdaism has a long tradition in Georgian historiography. However, analyzes of Georgian and foreign written sources gave a new opportunity to re-evaluate and reconstruct some aspects of Mazdaism, particularly Mithraism in Georgia. Cult of Mithras in Georgia should be studied in context with the world history.

Christianity adopted many patterns of Mithraism's culture, theology and moral and this underlines huge influence and popularity of Mithraism itself. When Georgia declared Christianity as a state religion the process of Mithraism's adjustment with Christianity became inevitable. The result was that after the Christianization Mithras was perceived in the image of St. George.

6. გ. ჯორჯიკია
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

საბჭოთა ხელისუფლების ვერბალური მანიპულირების
ისტორიიდან (20-30 იანი წლები)

საბჭოთა ხელისუფლება, საკუთარი არადემოკრატიული ბუნებიდან გამომდინარე, ოპოზიციასთან ბრძოლისა და აღამაინებზე შემოქმედების მრავალგვარ, შეუსწლადე ხერხსა და საშუალებას ფლობდა, ერთ-ერთი მათგანი იყო სიტყვიერი შემოქმედება.

1921 წელს ისტალინის მიერ შემოღებულ იქნა ტერმინი “ნაციონალ უკლონიზმი”, შესაბამისად “ნაციონალ უკლონიზტი” საქართველოს კომპარტიის იმდროინდელი ხელმძღვანელი ბირთვის წარმომადგენლებს ეწოდათ, რომლებიც დაუპირისპირდნენ კავბიუროს ეკლიკიდურეველ კერსს ეროვნულ საკითხში. სიტყვა “უკლონი” პარტიის ხაზისგან გადახრის აღმნიშვნელი იყო და გაამართლებდა ამ მიმდინარეობის წინააღმდეგ ბრძოლას.

საკავშირო კომპარტიის ფრაქციებს შორის ბრძოლის წლებში დაინერგა ტერმინები “შემარცხენე”, “შემარჯვენე”, “ტროცკისტი” ეს სიტყვები, განსაკუთრებით უკანასკნელი, თავიდანვე მეტად უარყოფითი შინაარსით დატვირთეს, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მდგომარეობის გამკაცრების ყოვარებაში მან დაკარგა პირველსაწყისი მნიშვნელობა. “ტროცკისტი” კაცეკორია მიაკუთვნეს ყველა რეალურ თუ მოგონილ მოწინააღმდეგეს.

სხვადასხვა ეტაჟზე, საბჭოთა ხელისუფლება იყენებდა გამოსატყაიმებს: “იმპერიალიზმის აგენტ”, “დიფერხანტი”, “მაყებელი” “ხალხის მტერი”, უკანასკნელი მეტად სპეციფიური ტერმინია. მისი შინაარსიდან გამომდინარე ამ კატეგორიაში იგულისხმება არა კონკრეტული საზოგადოებრივი წოდების, ან ხელისუფლების მოწინააღმდეგე, არამედ აღამაინების მოქმედე, რომლის განაგურება მისახალმებელი უნდა იყოს. “ხალხის მტერი”, რომაგუს სამართლის ტერმინია, ითვალისწინებდა პიროვნების კანონგარეშედ გამოცხადებასა და მის დაუყოვნებლივ განადგურებას. ახალ დროში გამოიყენებოდა საფრანგეთის რევოლუციის დროს რევიმის მოწინააღმდეგეთა მიმართ და მასობრივი ტერორის გასამართლებლად. რუსეთის რევოლუციოში ის პირველად გამოიყენა ე. ლენინმა კადეტთა პარტიის წევრთა წინააღმდეგ, მან ფადთო გაერცვლება მოთიოეა 30-იანი წლების რეპრესიების დროს.

ამავე დროს გაერცვლებული იყო ტერმინი “სიფხისლე”. “სიფხისლის გაძლიერება” ოცდაათიანი წლების ერთ-ერთ მოთხონად იქცა. ეს სიტყვა ტევადი შინაარსისაა და გულისხმობს მუდმივ თვალთვალს, ყურადღების არ მოდუნებას იმდროინდელი ტერმინოლოგიით “მტრების გამოვლენის” და მათი “დასმენის” მიზნით.

საქართველოში ანტისაბჭოთა პოლიტიკურ ძალებთან ბრძოლის პროცესში და ამ ბრძოლის გასამართლებლად უკვე 1922 წელს შემოიღეს ტერმინი “პოლიტიკური ბანდიტიზმი”, რომლის წინააღმდეგ ბრძოლა “ბანდიტიზმთან ბრძოლად” იქნა გაიგებებული.

1923 წელს საკავშირო ხელისუფლების ინიციატივითა და ხელმძღვანელობით მოხდა არაკომუნისტური პარტიების დაშლა. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული საკითხი არც ერთი პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში არ დასმულა და სოგიერთმა პარტიამ განაგრძო კიდევ არალეგალურად არსებობა, ხელისუფლებამ ამ პროცესს პარტიების “თუთილიკვიდაცია” უწოდა.

და ნაკლოვანებებისათვის მას მერე, უნდა დაკისრებოდა არა ობიექტურ პირობებს, არამედ ხელმძღვანელებს. მომდევნო წელს ნათქვამს დაუმატა, რომ თუ ძველი ლოსუნგი იყო “ტექნიკა სწვევებს ვეღაფერს”, რომელმაც შეუწყო კიდევ ხელი ტექნიკური ბაზის შექმნას, ამიერიდან მთელი ყურადღება უნდა გადატანილიყო ადამიანზე, რომლის გარეშე ტექნიკა შედარია. ამ ფონზე იყო სწორედ წამოყენებული შემოთაღნიშნული ლოსუნგი. ამგვარი მიდგომა, მაშინ როცა დაჩქარებული ინდუსტრიული განვითარების თანმდევი, საბჭოთა ეკონომიკისათვის ტიპური ხარვეზები სწორედ მოუწოდებელი სამყურნეო მექანიზმით იყო განპირობებული, ბუნებრივია ნოყიერ ნიადაგს შექმნიდა “კადრების” დადანაშაულებებისათვის, რამაც მართლაც მთილო მასობრივი ხასიათი 1937 წლის რეპრესიების დროს.

ამრიგად, გასული საუკუნის 20-30 იან წლებში საბჭოთა ხელისუფლება, სპეციფიურ ტერმინებსა და გამონათქვამებს მიზნის მიღწევის ერთ-ერთ საშუალებად იყენებდა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გ. ყორანაშვილი. სტალინი შტრისები პორტრეტისათვის: თბ., 2006.
2. გ. სამსონაძე. საქართველო 1921-1991. თბ., 2000.
3. ნ. ჯორჯიკია. საქართველოს სასოციალისტური-კომუნისტური ერთპარტია 1926-1937 წლებში. თბ., 2008.

В 20-30-их годах прошлого века в борьбе с оппозицией и для воздействия на людей советская власть применяла вербальное манипулирование. Были введены специальные термины и высказывания, некоторые из них приобрели программный и даже харизматичный смысл, явились одним из средств в достижении цели.

From the History of Verbal Manipulation of Soviet Leaders

In 20-30 years of the past century the Soviet Government applied to verbal tamper as a method of influencing the population and a weapon of fighting against the opposition. Special terms and definitions were introduced; some of them have got the programming and charismatic meaning for gaining the aim.

ლიტერატურათმცოდნეობა: კომუნიკაციის მოდელები მხატვრულ ტექსტის სივრცეში/Литературоведение: модели коммуникации в пространстве художественного текста/Literary Studies: models of communication in the space of a literary work.

Н.М.Алиева

Азербайджанский Университет Языков

Своеобразие поэтики цикла Джона Голсуорси «Сага о Форсайтах»

Ключевые слова: жанр романа, трансформации художественного метода

Для романа как жанра характерна **законченность**. Полнота раскрытия характеров и потому **исчерпанность** темы – одно из свойств этого жанра. В романе-эпопее эта замкнутость нарушается. Этой разновидности романа свойственна **незавершенность, незавершенность**. Роман-эпопея не исчерпывается твердо очерченным кругом образов, разбивает всякого рода грани. От одной сферы образов тянутся нити к другой, третьей, от одного поколения к другому, третьему. От прошлого к будущему. Но и прошлое так обширно, что из него автор не может не черпать чего-то еще и еще; прямо относящееся к теме. Что касается Голсуорси, то та ясность и объемная законченность линий, которая была присуща некоторым его романам и новеллам, сохраняется и в форсайтовской эпопее в удивительной ясности и чистоте линий. Всей «Саге» присуща **цельность и завершенность**, но это лишь условная законченность. Постоянное нарастание, расширение ее темы характерно для этого романа-эпопеи.

«Сага о Форсайтах», а затем и «Современная комедия» Голсуорси лишь внешне вписываясь в рамки жанра семейной хроники, значительно расширяют и переступают рамки данного жанра.

Г.В.Мэррот, а за ним и другие исследователи творчества Голсуорси единодушно отмечали, что первоначально писатель не собирался создавать одно большое произведение о Форсайтах. Действительно, первый роман «Собственник» вышел в 1906 году, и только в 1917 году, т.е. через одиннадцать лет, появилась интерлюдия «Последнее лето Форсайта». А затем с 1917 по 1928 годы были написаны остальные пять романов и три интерлюдии о Форсайтах.

В 1906 году, в год появления «Собственника» Голсуорси не мог предвидеть событий романов «Современной комедии», так как их действие относится к более поздним политическим и историческим событиям Англии и мира в целом.

Очевидно, идея продолжения хроники о Форсайтах в форме семейной «Саги» пришла к писателю позже. Этим можно объяснить большую самостоятельность каждого романа о Форсайтах в сравнении, например, с «Жаном-Кристофом» Ромена Роллана или «В поисках утраченного времени» Марселя Пруста. Тем более удивительным может показаться тот факт, что цикл романов о Форсайтах строго подчинен единому замыслу, объединен одной темой и композиционно очень строен и четок.

Основная идея, пронизывающая все шесть книг о Форсайтах – это развернутый анализ форсайтизма как доминирующей черты верхушки английской буржуазии,

намерение показать его разновидности во всем многообразии жизни. И композиция всего цикла в целом, как и каждого романа в отдельности, подчинена этой идее. Вот почему история семьи Форсайт, рассказанная Голсуорси, выходит за рамки семейной хроники.

Писатель постепенно расширяет повествовательное полотно своей «Саги», ведя ее героев от забот семейного круга к событиям общенационального значения. Действие романа «Собственник» ограничивается интересами членов семьи Форсайт. Но уже в следующем романе «В петле» Голсуорси расширяет узкие семейные рамки. Форсайты вплотную сталкиваются с англо-бурской войной. Еще шире писатель захватывает жизнь в романе «Сдается в наем», несмотря на то, что никакие политические и исторические события в романе нет. Но зато в него широкой струей вливаются все те изменения в жизни Англии, которые явились следствием первой мировой войны и других событий: неустойчивость, растерянность во всем – в семье, в деловой жизни, в искусстве. В еще большей степени это касается «Современной комедии». Это уже не просто история семьи, а вся сложенная Англия с ее лихорадочным пульсом. Писатель охватывает различные стороны английской жизни: семья, деловой мир английского Сити, парламент – борьба лейбористов и консерваторов, лондонская пресса, скандальная хроника, деградация искусства, классовая борьба, забастовки и т.д.

Таким образом, здесь наблюдается тенденция выхода за традиционные пределы романа, именно тот процесс, который по выражению Томаса Манна отмечен как процесс «активизации героя и всей романной формы».

Подобного рода «активизация» означает расширение в процессе творчества предмета изображения, характеров. Это исходит от потребности углубить исследование человека в связи со сложными процессами и событиями, происходящими в общественной жизни Европы и всего мира. «Сага», проникнутая «раздумьями об упадке» целой исторической эпохи и судьбах связанных с нею поколений, – сосредоточена на тех социальных и духовных последствиях, которыми историческая ситуация первой трети XX в. осложнила положение человека, его самоопределение по отношению к обстоятельствам и сами обстоятельства.

По мере углубления в эту подсказанную временем проблематику растет интенсивность исканий новых путей, форм и средств, способных охватить и воплотить ее.

Уже ранние произведения Голсуорси вливались в то русло, которое определило развитие реалистического романа нового типа не только в первой трети XX века, но и в последующие десятилетия. Потребность в широком тематическом и проблемном охвате современности присуща и «Саге» в ряду тех романов, которые посвящены качественным изменениям, внесенным XX веком в жизнь целых поколений и отдельной личности, трагически осложнив и вместе с тем обогатив ее возможности и перспективы.

Многие критики, анализируя цикл «Сага о Форсайтах», отмечают тот факт, что именно первый роман «Собственник», порожденный, по признанию самого писателя, «его ненавистью к форсайтизму», является с точки зрения чистоты метода истинно реалистическим произведением. Конечно, здесь форсайтизм становится для писателя объектом тщательнейшего и всестороннего исследования. Мастерство реалиста, пропущенное через детальное знание предмета и мудрая ирония делают блестящими и неповторимыми впечатления от этого первого романа. Но, с другой стороны, в последующих частях цикла, помимо исследования явления «форсайтизма»

во всей специфичности и реальности его ближайших социально-бытовых обстоятельств, рождается атмосфера каких-то новых жизненных «токов», которые неприметно становятся фактором личных судеб, острых коллизий, более или менее выявленных внутренних размежеваний между людьми, внешне связанными между собой крепкими узами. Выход за непосредственные, социально-психологические обстоятельства, окружающие героя, поиски путей воплощения более глубоких и дальних факторов, влияющих на формирование личности, стали присущи всем ведущим художникам XX в. И эта потребность познания сущностных закономерностей эпохи в художественных формах, ей адекватных, приводит к глубокой и органичной перестройке структуры романа, затрагивая многие компоненты формы. Возвращаясь к принципу «активизации» романа XX в., следует отметить, что она имеет не только содержательный, но и формальный аспект. Одновременно с углублением проблематики, расширением предмета изображения, в ней созидалась иерархия аспектов повествования, определялись соотношения между персонажами и их значимость, дифференцировались фабульные и внефабульные линии и т.д. – словом, осуществлялась структура произведения, которая отвечала сложности авторской мысли, формируемой и направляемой стремлением постигнуть специфичность положения человека в духовной атмосфере и исторический обстоятельства XX в.

Подобного рода тенденции, осложняющие традиционную структуру реалистического романа, проявляются у самых разных художников и они менее всего плод личного произвола того или иного писателя.

Тенденции эти глубоко закономерны. Зарождаясь в начале века, обогащаются и углубляются на последующих этапах.

Отступления от классической формы в произведениях начала века наиболее ярко проявляются, пожалуй, в понижении значимости фабулы и тончайшей дифференциации стиливых нюансов в речах персонажей и автора.

В романе «Собственник», который бесспорно представляет собой фундаментальную разработку всего здания эпопеи, автор, обладая трезвым взглядом и прекрасным знанием форсайтовского мира, дает ему в целом и каждому в отдельности обстоятельную характеристику. В последующих частях эпопеи такой необходимости нет, взгляд перемещается как бы на ближнюю дистанцию и форсайтизм все более очеловечиваясь, дробится в отдельные человеческие судьбы. Но есть и другая сторона вопроса, а именно понижение значимости фабулы, приводящее к трансформации художественного метода писателя. Это можно проследить на линии Босини. В целом ряде серьезных исследований эта фигура художника, архитектора, чуждая форсайтовскому миру, обретает традиционно-символический смысл. Мы помним, какие нарекания со стороны видных критиков в свое время получил Голсуорси за этот образ. Одни считали, что образ Босини не разработан, что его смерть не правомерна. Так или иначе, Голсуорси как автор остался на своих самостоятельных позициях, предопределив Босини именно такую короткую и трагическую судьбу в романе. С другой стороны, именно образ Босини стал отправной точкой для многих критиков выделивших как основную проблему «Собственника» – проблему буржуазной семьи и брака, а также проблему противоборства двух сил – Искусства, Красоты и мира Собственничества, форсайтизма. Естественно, что к миру Искусства и Красоты принадлежат как основные его носители Босини и Ирэн, а полярный мир сосредоточен в облике Сомса – Собственника.

К какой радикализации идеи автора и к каким идейно-художественным «перекосам» приводит это критику, мы станем свидетелями при дальнейшем анализе эпопеи.

Между тем, в романе «Собственник» линия Босини не сводится ни к любовной драме, ни к единоборству «свободного художника», творческой личности и буржуа. Она раскрывает принципиальный антагонизм не только между Форсайтами и художником, но и между Форсайтами и человеком. Во всех сценах с участием Босини и Ирэн, переплетаясь друг с другом и вместе с тем не теряясь одна в другой, развивается линия личных, любовных отношений и линия отношений деловых, а за ними, как бы «перекрывая» их, возникает глубинный конфликт; форсайтизм – человеческие чувства, потребности; Форсайты – и человек.

Этот глубинный конфликт то запрятан в самый скрытый подтекст и обнаруживает свое присутствие только в строении фразы или в особом распределении речей, а не в смысле произносимых слов, то, в отдельных местах «Собственника», особенно в последних главах, неожиданно обнажен той или иной авторской репликой или внутренним монологом персонажа.

«Ему казалось, что все Форсайты повержены ниц и лежат без дахыния около этого тела... Силы, тящиеся в каждой трагедии, непреодолимые силы, которые со всех сторон пробиваются сквозь любую преграду к своей безжалостной цели, столкнулись и с громовым ударом взметнули свою жертву, повергнув ниц всех, кто стоял рядом. Во всяком случае, так казалось молодому Джолиону, такими он видел Форсайтов возле тела Босини».

Всемогущие Форсайты выглядят около тела Босини поверженными, а, казалось бы, частное столкновение, из которого они выходят победителями, предстает непримиримым конфликтом и возведено в ранг высокой трагедии.

С точки зрения фабульного конфликта приведенное размышление неожиданно и ничем не оправдано. Но с точки зрения коллизии, определяемой на другой орбите (Форсайты – человек), оно совершенно обоснованно и строго логично.

Путем отхода от ближайших, непосредственных социально-бытовых обстоятельств, многозначностью конфликта, обнаружением в героях невыявленных, нереализованных сил, входящих в противоречие с их реальным существованием, – художниками Запада с самого начала века совершалась перестройка романной структуры на основе углубления и трансформации принципов реализма.

Что общего между сокровенной сущностью человека, скрытыми в нем потенциальными силами, возможностями, стремлениями и жизнью, которой он живет, «волнами будней», которые, поглощая его ежечасно, не затрагивают, не реализуют и не раскрывают его подлинной сущности?

У Р.Роллана Жан-Кристоф образ великого художника, обреченного на противоборство с окружающим миром.

Мы читаем в романе: «...После целого дня унижений Кристоф прислушивался к безмолвным стенаниям своего сердца, к живущему в нем вечному Существо. Волны будней перекатывались где-то там; что было общего между ним и этой жалкой жизнью? Все скорби мира, жадные до разрушения, разбивались о его твердыню...»¹.

¹ Роллан Р. Собр. соч. в 14-ти т. Худ. лит. М., 1956, 1971.

Внутренний монолог Кристофа передает не только состояние героя, но и общую мировоззренческую и художественную проблему.

Принципиальна уже сама резкость разделения: человек в его сущности – и человек в его жизни, в повседневной, видимой практике. Эта мысль представляет кульминацию романа «Ярмарка на площади» из эпопеи «Жан – Кристоф» Р.Роллана и близко соотносится с реалистическим романом XIX века, в котором проблема сущности человека и его жизни тоже стояла в центре внимания, но разрешалась иным и в чем-то даже противоположным образом. Обратимся к произведениям Бальзака, в частности, соотнесем описание банкета у Тайфера в «Шагреневой коже» с изображенным в «Ярмарке на площади» обедом «нескольких писателей и художников», на котором присутствует Кристоф.

При обращении к названным схожим эпизодам бросается в глаза, что картина, созданная Ролланом, почти лишена диалогических речей, которые у Бальзака играют исключительно большую роль. У Бальзака каждая фраза выявляет суть характеров в их проявлениях в данных обстоятельствах, в их связи с данной конкретной ситуацией, типичной для эпохи. Для Бальзака сущность человека раскрывается с исчерпывающей полнотой на пути его показа в непосредственно окружающей среде, путем тщательной обрисовки жизненных обстоятельств, окружающих человека, и предметов быта, сопутствующих его повседневной жизненной практике.

У.Голсуорси иной подход, в частности, в обрисовке сущности Босини и окружающих будней. В сцене помолвки Босини и Джун в «Собственнике» отчужденность Босини от происходящего, от того, что его непосредственно окружает, носит глубоко символический характер. Сцена помолвки носит в себе многослойность и многоплановость авторской идеи. С одной стороны это очень выгодный и вполне традиционный прием «фронтального смотря – представления» всех действующих лиц, которые получают с самого начала почти исчерпывающую портретно-сущностную характеристику. В дальнейшем цикле романов эти характеристики, спрессованные в одну-две детали-символы, сопровождая каждого из персонажей, увязываются лишь с моментом времени, ритма повествования, если и не изменяющего сущностную составляющую образов, но видоизменяющуюся в процессе развития событий.

С другой же стороны сцена помолвки дает повод для многозначной трактовки образа Босини, его отношения к основной проблематике всего цикла. Как известно, сам факт вторжения в среду Форсайтов чужака становится отправной точкой для многих домыслов как для самих действующих лиц романа, так и для автора, предоставляющего читателю так или иначе расценить возможность соединения представительницы клана Форсайтов, находящихся в апогее своего классового успеха, и «свободного» художника, без средств и с весьма подозрительными для Форсайтов манерами и внешностью. На фоне тихого жужжания старых тетушек, которые с биржи сплетен семьи – дома Тимоти принесли кое-какую информацию об этом человеке и в своейственной им обтекаемой, с недомолвками манере кое-что уже успели порассказать родне, главное, это не только явное пренебрежение Босини принятым этикетом, а то, что он вообще вне этого мира. Отчужденность Босини от всего происходящего и от того, что его непосредственно окружает выражается в том, что он изображается сквозь призму взглядов людей со стороны без его непосредственной вовлеченности в процесс. Все, что окружает Босини, слова, которые звучат и то, как они звучат, разделяет видимые проявления героя и спрятанную за ними потенциальную сущность, как бы отделенную от ближайших обстоятельств, которые господствуют в

данной сцене, и соотносена с обстоятельствами глубинными и сущностными, так или иначе приоткрываемыми на соответствующих пластах романа. В показе этого – основной смысл и назначение всего эпизода, так же как и многих других моментов романа.

Повышение роли детали и второстепенных компонентов в строении романа, оттеснение фабульного конфликта внефабульным, возникновение различных по своей значимости «пластов» действия, создание меняющихся и «растущих» в своих функциях персонажей – все это новые признаки глубокой перестройки формы, которая знаменует чуткость к требованиям эпохи и рост познавательных возможностей метода. Романы Голсуорси, входящие в цикл «Сага о Форсайтах», причастны всем названным здесь содержательным и формальным линиям перестройки традиционного социально-психологического романа.

Выход за пределы ближайших обстоятельств к обстоятельствам «далеким» сопровождается в романах Голсуорси обострением коллизии. У Голсуорси – Босини, незаурядная личность и здесь раскрывается объективная невозможность оставаться в пределах ближайших обстоятельств и утверждается возможность и даже необходимость выбора судьбы.

Синтетический характер реалистического метода писателя достаточно очевиден. Эстетическая система Джона Голсуорси, нашедшая яркое отражение в его статьях, эссе, находит свое подтверждение во всем творчестве художника, квинтэссенцией которого можно считать цикл «Сага о Форсайтах».

Список использованной литературы

1. Дубащинский И.А. «Сага о Форсайтах» Джона Голсуорси. М.: Высшая школа, 1978, с.17
2. Гулыга А.В. Путиами Фауста. Этюды германиста. М.: Сов. писатель, 1987, с.127
3. Davis, Alex (Ed). The Locations of Literary Modernism, Cambridge University Press, 2000

*ბ. აღიუცა
აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი*

ჯონ გოლსუორსის „ფორსაიტების საგას“ ციკლის პოეტიკის თავისებურებანი

შესწავლილია ჯონ გოლსუორსის შემოქმედების ცნობილი რომანის „ფორსაიტების საგას“ მხატვრული თავისებურებანი და მწერლის პოეტიკის სპეციფიკა.

*Бондаренко Тамара
Грузинский технический университет*

Коммуникативное пространство переписки Андрея Белого

Ключевые слова: переписка, канал коммуникации, модель поведения, коммуникативный стиль.

Индивидуальная неповторимость личности ведет к увеличению трудностей и конфликтов в межличностном общении. Изучение коммуникативного поведения

личности является сегодня актуальным. Личность Андрея Белого выбрана нами не случайно. Несмотря на масштабность, многомерность, разнообразие аспектов изучения наследия писателя, пока нет исследования, посвященного исключительно этой стороне личности Белого. Почти все существующие исследования обращены лишь к анализу литературных произведений писателя или к эволюции его мировоззрения. Объект исследования – коммуникативная личность Белого, особенности его коммуникативного поведения.

Поскольку коммуникативное направление в лингвистике находится в стадии развития, приходится признать, что единого определения коммуникативного поведения пока нет, не описана его структура, отсутствует разработанный терминологический аппарат системного описания данного явления; нет модели описания коммуникативного поведения поэтому целью данной статьи явилось систематизация языковых и невербальных коммуникативных средств и описание способов речевой реализации коммуникативных намерений Белого.

Письмо это особый (эпистолярный) жанр речи. Оно составляется и направляется адресату с целью сообщить ему что-либо, уведомить о чем-либо, поддержать с ним общение и т.д.

Частные письма делятся на официальные (переписка частных лиц и организаций) и неофициальные (переписка друзей, знакомых, родственников).

Частными неофициальными письмами считаются письма хорошо знакомых корреспондентов, друзей, родственников, т. е. людей, поддерживающих неофициальные отношения. В женской переписке, как, впрочем, и в мужской, обращение и подпись зависят от степени близости отношений и бывают самыми разнообразными. Например:

Глубокоуважаемый Евгений Александрович

Глубокоуважаемый и дорогой Евгений Александрович

Дорогой и глубокоуважаемый Всеволод Эмилиевич

Милый друг

Милый Лева

Композиционно письмо состоит из трех частей:

- 1) зачина (обращения, приветствия)
- 2) информационной части
- 3) концовки.

Жанр письма диктует большую стереотипизированность выражений, чем устное общение, отсюда особый, свойственный эпистолярному жанру набор этикетных выражений.

Характерной частью русского письма является описание состояния переписки. Она является постоянным элементом многих писем, потому что так же, как обращение и приветствие, определяет общий тон и стиль письма, устанавливая нужный контакт с адресатом.

Основное число корреспондентов Андрея Белого – представители литературы Серебряного века. Остальные адресаты – это знакомые или родственники. Из личностных параметров наиболее значимыми для коммуникативной ситуации переписки стали род занятий, пол адресата, возраст; они определяли сюжетную линию переписки и во многом, ее стилистику. В каждом эпистолярном цикле Белый старался придерживаться одного сценария общения, в котором строились связи между сюжетами писем. Независимо от того к кому обращается Белый в его переписке всегда

доминируют обращения *Многоуважаемый, дорогой, милый*, даже с самыми близкими людьми. Характерная черта «общительности» Белого в переписке – при любой степени близости с корреспондентом сфера личных переживаний, сведения о внутренней жизни личности встречаются очень редко. Например к М. К. МОРОЗОВОЙ

[Тунис, 1911]

<...> не могу писать "Г_о_л_у_б_я". Откладываю до лета. Как можно писать, когда весна, цветы и теплый отдых после многих лет страдания впервые приходит. Писать "Г_о_л_у_б_я", значит мучительно отрываться от ей-богу! заслуженного отдыха и глядеть мимо счастья в мрачные души бездны... И я прав перед собой и Асей, что не хочу первые месяцы нашей совместной жизни омрачать "Г_о_л_у_б_е_м"...»

Принятый сценарий общения является барьером для откровенности, открытости Белого в период 1910-1911 годов. Придерживаясь тона будничного повествования, он создает дистанцию в общении, ограничения для динамики сближения. Т.о. особенность построения пространства письменного общения Белого – цикличность повествования, малый диапазон вариативности эмоций и сообщений. Постепенно меняется тон переписки, кажется, что он более открыт в своей переписке, чем ранее: *«Дорогой друг: все эти месяцы я себе говорю: "ты должен иметь силу выйти из паутины заказов для работы над фундаментальным <трудом>, или ты, как поэт, от усилия, не подозреваемого художественным императивом, сорвешься. И я решил. Или серьезно работать, или замолчать как писателю. Трудность материальная, лавина неоплаченных долгов, растущая над нашими головами, последние месяцы вызывает во мне скорее не желание избежать ее, а наоборот, подставить ей голову; ибо я устал, ужасно устал, безмерно устал морально: а моральная моя усталость от невозможности успокоиться, от искания денег; едва обернешься, едва с величайшими тревожениями через голову ряда скандалов и моральных ударов выцарапаешь себе право на 3-4 месяца не думать о деньгах, едва, успокоившись, примешься за работу, как тебя со всех сторон начинают упрекать за то, что ты должен тому-то, что ты не исполнил данного обещания: словом -- житейская суета. А там глядь прошли эти три месяца и опять грозный вопрос: а чем жить? А чем заплатить уже имеющийся долг? А во имя чего занять? А откуда?»*. Однако понять личность Белого только опираясь на его письма, невозможно. Белый более открыт в своих произведениях, в своем творчестве, чем в письмах.

Сопоставление характеристик пространства письменной и созданной Белым художественной коммуникации говорит о том, что точных совпадений и дословных переносов на уровне сюжетов переписки и художественных текстов нет, кроме того, в художественном творчестве Белый избегает описаний сферы творчества, литературы. В пространстве художественного текста не попадает описание «творческой личности», а в своих письмах Белый наоборот упоминает о своей творческой работе, хотя в художественных произведениях разворачиваются те же модели, которые присущи переписке Белого.

Основанием проекции становится присвоение принципов письменного общения, обусловленных особенностями канала коммуникации (переписка), пространству личностного общения персонажей.

Если в переписке активный диалог адресата–адресанта не возможен из-за специфики канала коммуникации, то в пространстве художественной коммуникации

Белый создает искусственный непреодолимый барьер коммуникации через диспозицию персонажей.

В результате подобного проецирования происходит разрыв синхронии личного общения в кругу персонажей, типичный для пространства переписки.

Модель описания коммуникативного поведения Белого имеет следующий вид: общительность, контактность, эмоциональность, искренность, откровенность, доброжелательность, официальность общения, даже с близкими, самоотдача, вежливость ко всем слоям, с которыми ведет переписку Белый, широта обсуждаемой информации, разговор по душам, коммуникативный пессимизм, хорошая речь, коммуникативный идеал. Через призму лингвокогнитивного взаимодействия языковых личностей Белого и адресатов его высказываний воссоздается (моделируется) обобщенный коммуникативный портрет Белого, в котором находят отражение индивидуальные и коллективные составляющие. Белый выступает в коммуникацию как языковая личность, своеобразие языкового сознания которой проступает через продуцируемые ею высказывания, демонстрирующие как внешний по отношению к человеку мир (фрагменты ментально-языковой ситуации в целом), так и мир внутренний, отражающий определенные стороны человеческой жизнедеятельности и представления о ней.

Одним из самых эффективных средств создания комфортной коммуникативной обстановки служит тематика беседы, которая, как правило, концентрируется вокруг интересов и нужд собеседника. *Дорогая, глубокоуважаемая Зинаида Ник[<]олаевна>, Сиж у Раз[<]умника> Вас[<]ильевича> Иванова Пишу Вам и Вс[<]еволоду> Эм[<]илиевичу> вот по какому поводу: 8 мая заболели и уехали: П.Н. Васильев (муж Кл[<]авдии> Ник[<]олаевны>), ее сестра; заболели Зайцев и много моих друзей; все уехали; а 30 мая явилась в Детское за К.Н. и ее увезли. Мать ее старушка (ей 70 лет)⁵, слаба, убита, беспомощна: нет никого, кто бы мог навестить справок, в Москве ли К.Н.; я навожу справки отсюда, в Ленинграде ли она; у меня увезли сундук с рукописями (работа 10 лет); я, как писатель, лишен орудий производства; и скоро буду требовать свои рукописи пока мне Раз[<]умник> Вас[<]ильевич велит сидеть тихо. Горю, как на медленном огне, в тревоге за К.Н. Просьба к Вам и к Вс[<]еволоду> Эм[<]илиевичу: справиться или обратиться к лицу, могущему дать справку, где Кл[<]авдия> Ник[<]олаевна: точно ли в Москве; и сообщить старушке матери; или: заехать к ней и дать совет, как ей поступать в Москве. Я приеду скоро, когда выяснится, что Кл[<]авдии> Ник[<]олаевны> нет в Ленинграде.*

Голубушка, услужите! Я сейчас осторожен, ибо собираюсь отправиться свободно туда, куда вышлют К.Н., если с ней так поступят (она же - невинна: от политики за 1000000 километров!). Но разве сейчас разбираются! Попалась, пусть случайно, - высылают. Кл[<]авдия> Ник[<]олаевна> мне не жизнь моя, а - 1000 жизней. Вс[<]еволод> Эм[<]илиевич> меня поймет, ибо он понимает, что значит жизнь свою полагать в жизнь близкой души.

Прочтите ему это письмо, ибо пишу и ему, как Вам.

Борис Бугаев. P.S. Помогите старушке-матери К.Н.!»

Речь Белого подкупает ясностью, логичностью, полнотой раскрытия содержания. Афористичность, изящество, легкость речи, теплота юмора, тонкость намёка, смысловая емкость, неисчерпаемое богатство и образность – вот черты, определяющие Белого-собеседника в отличие от Белого-прозаика. В основе поведения

Белого, его коммуникативного стиля, который может быть охарактеризован как продуктивный, – отношение к собеседнику как к ценности, признание этого человека в качестве свободного, ответственного, имеющего право быть таким, каков он есть.

Литература:

1. Ежегодник рукописного отдела Пушкинского Дома, Л., Наука, 1980
2. А. В. Лавров. Андрей Белый в 1900-е годы., М., 1995
3. А. Белый. Собр.соч., М., 1990
4. Н. Д. Ким. Художественное творчество А. П. Чехова как культурно-коммуникативная проекция, 2002
5. Переписка Андрея Белого. Режим доступа: www.lib.ru

T. Bondarenko

Communicative space of Andrei Bely's correspondence.

The purpose the analysis of the phenomenon of creation as a cultural and communicative projection of the actual practices of the author's communication, presented in the correspondence, understanding the cultural and communicative processes as multi-level semantic space, which different areas together with the general laws of functioning have their specificity. In this article we have tried to study the communicative space of Bely's correspondence, establish the basis and nature of the projections of communication models.

თ. ბონდარენკო

ანდრეი ბელის მიმოწერის საკომუნიკაციო სივრცე

მოსხენებაში გაანალიზებულია შემოქმედების ფენომენი, როგორც ავტორის რეალური პრაქტიკის ურთიერთკავშირი კულტურულ-კომუნიკაციურ პროექციასთან. მიმოწერა და კულტურულ-კომუნიკაციური პროექციები წარმოადგენილია მრავალფეროვანი აზრობრივი სივრცედ. სხვა და სხვა სფერო, ფუნქციონირების სივრცე, კანონზონიერებებთან იწეხს სუბიექტურად გადმოცემულია ბელის მიმოწერის საკომუნიკაციო სფერო და დადგენილია კომუნიკაციური მოდელების პროექციის საფუძველი და ხასიათი.

**ROBERT DENSMORE BRILL (R.D.B.), B. A., B. S., M. A., J. D.,
Ryan Single Subject T. C. (English),
Independent Scholar of E. A. Poe,**

End of the Mystery: *Eldorado*¹

“Much of his later writing, ..., is driven by the question of whether the dead remain dead. Little of his known behavior during his earlier years, indicates, much less explains his preoccupation with this question. But its supreme place in his imagination, and its eventual emergence in his behavior as well, invite at least the attempt to understand its personal meaning to him.”
Kenneth Silverman

Poe tells us that German explorer, Von Humboldt, in the 1790s, went to the Spanish Americas to see that territory unknown to Europeans of the time. He found that the "Indians" there believed in the *El Dorado* as a God. In a similar quest of discovery, we have spent considerable effort, expense, and time of our resources to seek out possible sources of the influences on the life and mind of *the father of American literature*, as we perceive the concept. Edgar Allan Poe's biographers and critics have sought to honor, or vilify him, while others have spent their academic, financial, and mental resources, like us, just trying to understand Poe's existence and literary product. While we have made personal, considerable inroads to that end, given the limits of our education, scholarship, and intellectual range, of course, others more gifted must be left to follow on.

Where Poe traveled, there is the never-ending goal of understanding reality, presenting it as art, beauty, truth, and in Poe's case, the literary art of poetry, narrative short fiction, and literary criticism. We remind the reader of the line from the poem that we learned from our research of the Island of Airaň [Strathclyde]: "...brief in the island's story/and their sentinel stance/has long preceded the coming of man,/whose season and cycle is/ truly the work of the poet." Poe has done his work supremely!

From the onset Edgar Allan Poe informed all he greeted in the universe of the intellectual *tabla rossa* with the rarest of discipline. Moreover, without ever asking for, nor obtaining the highest honor of human altruistic expression, our Bard of America, Edgar Allan Poe, rejected money in exchange for the liberation of his mind. This is the tradition of his "cousin," Robbie Burns, who also forsook such an offer to travel to Jamaica on the *West Indiaman*, *The Bell*, owned by his cousin, Alexander Allan. This was the *character* inherited as well by Poe's Uncle, Scottish novelist John Galt, who abandoned opportunities of the family fortune, by returning from Canada, and following a literary career in the tradition of his cousin's, Burns,' love of language and literature. And both of these heroic men and minds, passed on the same values to their "cousin," in the third generation of *The Ayrshire Lads* our own, "Mar'se' Eddie" in the *Shire*, Eddie Poe. It is a tradition of original leaders and thinkers in the United States which is traceable to our very first *Pilgrims*, and those thereafter, who are called the "father," of this or that. Washington was the "Father" of our country, but his patrimony had no more uniqueness of determination of spirit and goal than Poe's in the creation and maintenance of an *American literature*, poetry, prose, and criticism.

As all before who have lived and died with certain hopes of achieving something unique, but who never knew what effect such sacrifices rendered had on those of us who followed, Edgar Allan Poe, singular in his fame, accomplished that goal. Although he admits that his education and art are possible because of what others have done to aid his own achievement, Poe began and perfected the literary genre that is now generally regarded as *American Literature*. What are the distinctive features of American Literature can be traced, as so many have said before we took up the cry, to *romanticism*, *symbolism*, and *existentialism*. These are the principle elements of Poe's life and literature alluded to by Miss Lettice Cooper, from which all American writers since, "owe their debt."

However, what does one mean by an *American literary genre*? By that term we mean a type of poetry, fiction, and literary criticism that captures in *art* what we Americans "are all about:" why we are like we are; what those aspects of our *humanness* which distinguish us, throughout the world where we are either known or interactively influential,

from other peoples? Our American poetry and literature instructs others of our values, our character, our thoughts. Why we do not commit genocide, as continues by Muslims in Africa, Communists in Asia, and others. But most important for our study were the lessons that we learned of what it means to be Scots, *Scottish*, *Scotch*.

What is a Scot? What is Scottish literature? In large measure, such people also have their own view of Americans that is only their opinion. Our opinion learned from this project is that it is incorrect! As a consequence, there is quite a bit of each other's cultures that we know, but truly, substantially, much more each of us cannot know of the other. In like manner, one thinks, "How differently is the psyche of the Asian cultures and races that have been mentioned." However, even if such persons within other cultures and races had any regard of understanding Americans, we American citizenry are under a burden to accept others' understanding of what is *American*, although inherently incorrect. Moreover, Scots, and Scots-Americans, responded as offended that we did not know their culture and heritage! Whereas Americans, in our view, are equally as ignorant of what it is to be *American*, as Poe perceived the concept. Our inquiries, for example, indicate that few of us are in the mold of Daniel Boone or George Washington, from whom models of "an American" originated.

Foye was the first to point out to us that Poe did not even like the name *American*, for reasons we have already mentioned. Therefore, Poe's course has, from the beginning, taken a different tack which we are only recently coming to understand. Nevertheless, Poe has created such a body of work that simply cannot give one but a little insight into what he really stood for, and understood. For instance, not only did the intelligentsia of his time not understand Poe's literary *coup d' état*, *Eureka*, one cannot know what that work means until the great community of astrophysicists, philosophers, and other scientists obtain facts of the cosmos requisite to an understanding of what he wrote.

We Americans must be grateful to those thinkers who created the language of existentialism, also. It follows that while Poe did not create the language of *existentialism*, his life certainly employed it as a model of thinking and living. *Existentialism* (*theistic* and *atheistic*), *symbolism*, and *Romanticism*, as presented by Poe's concepts and critical tenants, are at one end of the paradigm of the American culture, the paradigm void of political identity. Consequently, we have spent some time expressing concepts of *existentialism*. Therefore, it is also appropriate to give definition to the concept of *symbolism*.

Without taking the casual reader too far afield of the basic purpose of this book, it is hoped that the reader--the sort of person we met in the United States and Scotland--who has a name-recognition of Poe, an appreciation of his command of short fiction, and a continuing interest in *why* it was so, we shall spend a few comments upon a layman's definition of *symbolism*. Here is but one well known example. Where, for instance, Jesus Christ, the acknowledged creator of the Western religion called *Christianity*, spoke in the simple language and picture-making methods of His day, known popularly as fables and *parables*, Christ kept his lessons and message of faith to a level of simplicity which everyone could comprehend. Other devices of story-telling and message delivery included *fables*, *allegory*, and *extended metaphor*, the literary device in which the writer uses a noun of one species projected and represented to give identity and understanding to unrelated concepts. For example, when Jesus Christ told His followers, His disciples, that "I will make you fishers of men," He was using the concept and employment of *fishing* to have His disciples

heritage, and that known to the writers on such subjects. Keep in mind the concept of *palimpsest* that we introduced in our "Irvine Survey." The details of the following narrative may now be known to scholars on both sides of the Atlantic, but for others as ourselves, we share it. In an article entitled, "James MacPhearson, Sage or Sham?," we paraphrase the essential points regarding the precise moment in literary history when "The Age of Romanticism" was born. In his time, MacPhearson had been "one of the 18th century's most controversial figures,...." He is buried, "In the south Transept of Westminster Abbey, not far from Poets' Corner."

After his birth in 1736, he had been a minor, regional, scholar of Gaelic. After his education at Aberdeen and then Edinburgh, he returned to The Highlands, where he taught school, and began gathering and translating manuscripts of the ancient Gaelic. He had translated ancient, individually owned copies and originals of manuscripts acquired from local estates in The Highlands, from Ruthven near Inverness, and south. Two works of which he was famous are, *The Highlander*, and *Fragments of Ancient Poetry*. It was for material for the second book that MacPhearson,

"obtained material for an epic poem to be called "Fingal." The source of the poem was about Fingal, or Finn, [who] was a traditional hero, leader of a band of warriors, the Feinne, reputed to have lived about the 3rd century AD.

...the Feinne had long exerted a powerful influence on bards and storytellers in Scotland and Ireland. Down through the ages their stories had formed the basis of a tradition as strong as that surrounding [those which immigrated about and with the Gaels to Scotland] the Greek legends."

The article continues with factual and hypothetical statements of how, during the 18th century, science ushered in "The Age of Reason." This age led into a reaction, the literary use of "Imagination," *fancy*, which began to displace "reason." "No single force had a greater impact on all this than "Fingal." The "Romantic" Age had arrived, one is told.

From these events, historical, literary, and philosophical icons watched their campaigns of blast and counterblast, and in the end, the facts developed that while MacPhearson had committed a partial fraud upon the European literary stage, the resulting consequence was that *The Romantic Age* displaced that of a purely rationale approach to literature. Such names as Mendelssohn, Turner, Wordsworth, Keats, Goethe, Schiller, Dr. Samuel Johnson, and Sir Walter Scott,

"perhaps the greatest Romantic of his day, summed up the feelings of many when he wrote: 'While we are compelled to renounce the pleasing idea that Fingal lived and Ossian sang, our national [Scottish] vanity may be equally flattered by the fact that a remote corner of Scotland produced a bard capable of making not only an enthusiastic impression on every mind susceptible of poetic beauty, but of giving a new tone to poetry throughout all Europe.'"

James MacPhearson was honored with burial in Poets' Corner, Westminster Abbey, his translations long since lost to "The Dead Poets' Society" of the 18th century, and his work of "fathering the Age of Romanticism" little more than a short article in an obscure periodical, read by a limited audience of ethnic (Scots) residents in The United States.

foreign masters; and the American mind had remained 'timid, imitative, tame.' At length, after Channing had prepared the way, Emerson announced in 'The American Scholar' his simple but effective, and universal, formula. Let Americans bring to their thinking and writing the stimulus of romantic individualism, let them accept the gospel of self-reliance, and 'our long day of dependence, our long apprenticeship to the learning of other lands' will draw to a close. When Poe and Melville, Hawthorne, Thoreau, and Emerson, and the folk of the Western frontier thought with their own minds and spoke in their own words, then a new literature was created. This was the birth (not the renaissance) of American letters."

Nevertheless, Emerson's "universal formula" arrived ten years after Poe earned his reputation in both fiction and poetry as singularly different from any literary models before him. Moreover, he articulated his own critical formula for a uniquely "American" voice in the years following, and since his death. Who began the *American genre* of literature, and how, will be an argument to rage on long after we have died. Scholars in the Poe Studies Association (PSA) have said that Poe is the *American Shakespeare*. We have asserted and written that, "Poe is the father of American literature." Nevertheless, the argument is not without the value of the time and effort spent in developing one's views on the subject.

Still another instance of the process of trying to read Poe, and then of using traditional literary methods to understand him, is like reading the teachings of The Buddha in the original *Sanskrit*, and then translating it into an equally foreign language, say *Thai*, and asking a Harvard Professor of English literature to establish the underlying meanings. There are the considerations of the reader, his culture, and his own bias which must be accurately fixed, and then proceed through the layers of race, culture, and time before any hope of accuracy can exist. Although both Allan and Poe were "white," there are similarities and differences. However, Poe knew of Allan's Scottish origins better than appears! It was in Allan's Ayrshire *milieu* of strict Protestant Calvinism of the Church of Scotland that Poe was bred and educated, and he did not like it at all! --And it was not even the Highlands, where the men wear that "funny dress," the kilt. As we have said, the Flowerbanks' episode, within walking distance of the "Bonnie Loch Doon," is the notable exception of Poe's complete aversion of, and to, anything Scottish.

There was so much to be learned in Scotland before we could begin to think about what it was that affected Poe's adult writings. Even less obvious, even to those who know, is the fact that we had to learn not only what the *English*, as a race and culture think of the Scots, but what the Scots think of themselves. We do not believe even they know! In the intervening months and visits we have gathered even more facts, information, and opinions about Poe and his childhood in Ayrshire. Much of what we first thought has been shown by persons in Scotland to be in error, especially of why David Poe left Fenwick for Pennsylvania in 1742.

On this point, aside from the histories of both countries, one of the many books that we purchased indicates, perhaps, both the ancient, modern, and "favorable" view of the typical Scots' hero. A title that we picked up during an afternoon visit to the matriculation of new scholars at Oxford University was *Hero Myth & Legends of the British Race*. That book provides a collection of the "unprovable" characters of British national legends, such as

Beowulf, Robin Hood, and so on. Ebbutt intentionally left out actual historical persons, such as the English King Edward II and his Scots nemesis, William Wallace. He stated that his rationale was because, "These warriors are too much in reach of the fierce white searchlight of historic inquiry to be invested with mythical interest or to show any developments of ancient legend." He was not addressing Americans. However, the American reader can see that with such words as *loch*, *clan*, and *fosterage*, the tale is of a *Scotsman*, not an Englishman. Moreover, it follows the pattern of Chaucer's, "The Knight's Tale," in which most of the elements of the story establish the earliest indices of the character and culture from which the knight-baron departed. In this case, Scotland. If we had offered the tale of *Sir Gawayne*, or *Beowulf*, or "Havelok the Dane," possibly the identities would be more quickly recognized. But Scottish tales are largely unknown--except to the Scots, whether in early or modern America.

Nevertheless, like Poe telling us why he did not seek his fortune in *El Dorado*, we traveled to Scotland without knowledge of the terrain, or friend on waiting shores, and into some abominable weather to seek our own share of wealth. Consequently, having the luxury of distance from the influences of others who have said this or that of Poe and his writings, we have followed our own inspirations, our own values, our own purposes. We have done this not for glory, not for God, not for greed, "but an expansion, /Like gold to airy thinness beat," to coin our own wealth of knowledge. We sought out Poe in Scotland for the simple beauty of the pleasure of knowing, of understanding, and of the truth of sharing the mind of Edgar Allan Poe. Nothing more!

Reference list

- Barnes, Alison. Miss Dora M., *Edgar Allan Poe Impressions of His Life and Work*, Lecture: "Edgar Allan Poe: One Hundred Years After," by Alice Lettice Cooper, 1949. Presented at Stoke Newington, London, England.
- BBC Scotland, Isle of Arran Tourist Board, *The Isle of Arran--The Enchanted Isle*, lines from the video narration, 1998.
- Dunne, John, "A Valediction Forbidding Mourning," *Seventeenth-Century Prose and Poetry*, Witherspoon, Ed.. The reader will infer that the author's opinion is that Dunne was one of the 17th century's most important essayists and metaphysical poets, as Bryon was of the 18th centuries' romantic poets.
- Ebbutt, M. I., M.A., *Hero-Myths & Legends of the British Race*, Harrap & Co. London, 1910
- Foye, Raymond E., *The Unknown Poe*, © City Lights Books, San Francisco, 1980, 46.
- Froissart, Sir Jone. *CHRONICLES OF ENGLAND, FRANCE, SPAIN, and the Adjoining Countries*. from the invasion to Henry IV. George A. Leavitt. First American Edition (cir. 1853). translated from the French.
- "The Gospel according to St. Matthew," Ch. 4., Verse 19, *Holy Bible*, John A. Hertel Co, Chicago, ©1936. Cf., Poe, Edgar Allan, *Eureka*, Penguin Books, 210, from the Preface: "To the few who love me and whom I love...[this work] will 'rise again to the Life everlasting'."
- Kirk, Robert, *Pictorial History of Dundonald*, Alloway Publishing, Darvel, Ayrshire, Scotland, ©1989, facsimiles courtesy The Dick Institute, Kilmarnock.
- McCourt, Noel, "James MacPherson Sage or Sham?," *The Highlander*. July 1990. Angus J. Ray Associates, Inc., Chicago 4:1990, 22-26.
- McDowell, Tremaine, *The Romantic Triumph. American Literature from 1830 to 1860*, MacMillan Company. N. Y. 1949, 3-4
- Silverman, Kenneth, *Edgar A. Poe Mournful and Never-Ending Remembrance*, Harper Collins Publishers, New York, 1991, 76.

NOTES

We advise the reader that the following text is but an excerpt from our 800 page manuscript of, *The Mystery of "Mar'se Eddie" in the Shire, Edgar Allan Poe's Scottish Connections*, a biographical work in progress. The venue is Ayrshire, Scotland, from 1750 to Poe's death in 1849.

² Silverman, Kenneth, *Edgar A. Poe Mournful and Never-Ending Remembrance*, Harper Collins Publishers, New York, 1991, 76.

³ "For two years I have been working at updating and expanding the invaluable edition of Poe's *Letters*, issued by John Ward Ostrom through decades of intensive labor and wonderful planning for his complex but clear structure of texts, notes and additions (1948 and 1966) .... [Dr. Samuel Johnson, "father" of the dictionary]: 'It seems of no great use to set down the words horse, dog, cat, willow, alder, daisy, rose, and a thousand others, of which it will be hard to give an explanation, not more obscure than the work itself.' Poe had certainly read this, probably stored it up in a very terse form, and now used it as a witty riposte to Susan Ingram's [a minor biographer of Poe] demand for his meanings in the long, cryptic poem, 'Ulalume.'" Burton R. Pollin, Emeritus, CUNY, from "Letter to the Editor," *Poe Review*, Spring 2001, 96. However, of which Poe ancestors, English or Irish, does Professor Pollin refer? Certainly not the Scots.

⁴ BBC Scotland, Isle of Arran Tourist Board, *The Isle of Arran:--The Enchanted Isle*, lines from the video narration.

⁵ Kirk, Robert, *The Pictorial History of Dundonald*, cited earlier.

⁶ Both Blackwood and Gordon, cited [elsewhere in our complete text], have made clear statements on this issue. However, one might use one's *common sense* and observe that regardless of each writer's financial hardships and growing families, they could not pull themselves away from their pre-occupation with creative writing. American anthologies have but a few of Burns' works, and were uncertain of what could be said of it to merit inclusion at all. More damning, but less obvious, is that Burns is rarely taught in the secondary schools, and college instructors and professors have little, if anything, to say of his work than to point out his virility. Effective, serious literary scholarship of Burns' work may be found in the publications cited [elsewhere in our complete text]. Galt is not found at all.

⁷ Most were Scottish Calvinists fleeing the Church of England, the religion made national under Henry Tudor VIII, but the dictionary says: English who founded Plymouth Colony in 1620 for a Scots King, James I (Mary Stewart's son, James VI of Scotland). The determination to call every one or thing from Scotland English now troubles us greatly.

⁸ These literary devices are but few that set American literature apart from the British literature of Poe's time.

⁹ Barnes, Alderman Miss Dora M., *Edgar Allan Poe: Impressions of His Life and Work*, Lecture: "Edgar Allan Poe: One Hundred Years After," by Miss Lettice Cooper, 1949. Presented at Stoke Newington, London, England.

¹¹ Foye, 46. Poe preferred the name *Appalachia*.

¹⁰ The Gospel according to St. Matthew, Ch. 4., Verse 19, *Holy Bible*, John A. Hertel Co, Chicago, ©1936. Cf., Poe, Edgar Allan, *Eureka*, Penguin Books, 210, from the Preface: "To the few who love me and whom I love...[this work] will 'rise again to the Life everlasting'."

, "Preface."

¹² McCourt, Noel, "James MacPheerson Sage or Sham?," *The Highlander*, July 1990, Angus J. Ray Associates, Inc., Chicago ©1990, 22-26.

¹³ McCourt, 22-26

¹⁴ Froissart, Sir Jone, *CHRONICLES OF ENGLAND, FRANCE, SPAIN, and the Adjoining Countries*, from the Invasion to Henry IV. George A. Leavitt, First American Edition (cir. 1852), translated from the French.

¹⁵ McDowell, Tremaine, *The Romantic Triumph, American Literature from 1830 to 1860*, MacMillan Company, N. Y. 1949, 3-4

¹⁶ Ebbutt, M. I., M.A., *Hera-Myths & Legends of the British Race*, Harrap & Co. London, 1910. Purchased at Oxford University, October 2000, £15. "In refashioning, for the pleasure of readers of the twentieth century, these versions of ancient tales which have given pleasure to story-lovers of all centuries from the eighth onward,...." Contains all of the text of those in the *Norton Anthology* series. The single exhibit of the Scot, "Black Colin of Loch Awe," with the candid admission: "Scot and Celt and Norman and Dane,/With the Northman's sinew and heart and brain,/And the Northman's courage for blessing or bane,/Are England's heroes too." Quoting W. W. Campbell. "Black Colin's Youth: Sir Nigel Campbell, as all Highland chiefs did, sent his son to a farmer's family for fosterage." 250.

¹⁷ Dunne, John, "A Valediction Forbidding Mourning," *Seventeenth-Century Prose and Poetry*, Witherspoon. The reader will infer that author's opinion that Dunne was one of the 17th centuries' most important *metaphysical* poets, as Bryon was of the 18th centuries' *romantic* poets.

¹⁸ *Desiderata*, "Found in old St. Paul's Church, Baltimore, 1692." Unknown author, unpublished manuscript on parchment. This was an extremely popular philosophical poster circulating in the United States around high school and college campuses of the Viet Nam War era, and which younger thinkers contemplated in an effort to understand one's place in an America going insane over the internal struggle of war and peace. At the time the author purchased his copy, he had never been to Baltimore, nor knew of the connection between his subsequent literary hero and the place in which the poster was found. Poe is buried in St. Paul's (Episcopal) Church yard with other of his Poe family, within an easy walk of the Enoch Pratt Library.

⁹ But read on this subject, later. From a Channel 16 [American Public Television] program.

²⁰ "For two years I have been working at updating and expanding the invaluable edition of Poe's *Letters*, issued by John Ward Ostrom through decades of intensive labor and wonderful planning for his complex but clear structure of texts, notes and additions (1948 and 1966) .... [Dr. Samuel Johnson, "father" of the dictionary]: 'It seems of no great use to set down the words horse, dog, cat, willow, alder, daisy, rose, and a thousand others, of which it will be hard to give an explanation, not more obscure than the work itself.' Poe had certainly read this, probably stored it up in a very terse form, and now used it as a witty riposte to Susan Ingram's [a minor biographer of Poe] demand for his meanings in the long, cryptic poem, "Ulalume." Burton R. Pollin, Emeritus, CUNY, from "Letter to the Editor," *Poe Review*, Spring 2001. 96. However, of which ancestors, English or Irish, does Professor Pollin refer? Certainly not the Scots.

²¹ BBC Scotland, Isle of Arran Tourist Board, *The Isle of Arran:--The Enchanted Isle*, lines from the video narration.

²² Kirk, Robert, *The Pictorial History of Dundonald*, cited earlier. Deceased Archivist, Dundonald Parish Kirk, who showed the author the ancient Holy Communion Service plate given by Allan's uncle upon the occasion of his visit to Ayrshire in 1815.

²³ Both Blackwood [John Galt's publisher] and Gordon [Galt's 20th Century biographer], cited [in the full text of our manuscript], have made clear statements on this issue. However, one might use one's *common sense* and observe that regardless of each writer's financial hardships and growing families, they could not pull themselves away from their pre-occupation with creative writing. American anthologies have but a few of Burns' works, and were uncertain of what could be said of it to merit inclusion at all. More damning, but less obvious, is that Burns is rarely taught in the secondary schools, and college instructors and professors have little, if anything, to say of his work than to point out his virility. Effective, serious literary scholarship of Burns' work may be found in the publications cited. Galt is not found at all.

²⁴ Most were Scottish Calvinists fleeing the Church of England, the religion made national under Henry Tudor VIII, but the dictionary says: English who founded Plymouth Colony in 1620 for a Scots King, James I [Mary Stewart's son, James VI of Scotland]. The determination to call every one or thing from Scotland English now troubles us greatly.

Nancy K. Gish

Professor of English

University of Southern Maine

Romantic Madness: Scott, Cammarano, and the Plot of Lucia

Every lover of opera is familiar with disparaging remarks that opera plots are silly, and only the music matters. In his study of Salvatore Cammarano, *The Italian Romantic Libretto*, John Black addresses this by pointing out that at every stage of an opera the librettist had a role to play, and that Cammarano's purpose was to provide words for a composer to set to music (vii). But the music itself, to be convincing, must be sung with words that can, in fact, evoke the character's experiences, emotions, passions. With the current development of superscripts and greater emphasis on acting, this may be even more the case, yet Lucia's love, despair, and madness must all—even without these—have some source in genuinely realized human feeling, a source effectively supplied by the plot. Thus my focus is on words, specifically the move from what Walter Scott represents as "Scottish" in *The Bride of Lammermoor* to a very different kind of material in Cammarano's *Lucia de Lammermoor*. The *New Grove Dictionary of Music and Musicians* entry for *Lucia*, for example, notes that Cammarano's libretto deeply moved Donizetti, and that Cammarano "held surprisingly advanced views on the relationship of words and music in opera, considering that, ideally, both should come from the same hand."

Yet it has often been pointed out that this is not the hand of Scott, whose long historical, political, cultural narrative had to be cut to a "taut, stark core of plot" for the purpose of opera. In *Donizetti and his Operas*, William Ashbrook, for example, notes that while Cammarano's lack of fidelity to the novel has been deplored, "it would never have occurred to him that he owed any such fidelity to his source; he preserved the essential conflict by concentrating on a minimum of characters, the motivation is always clear and the plot moves rapidly yet allows space for the musical expansion of crucial scenes" (585). In his *New Grove* entry, moreover, Ashbrook claims that while Lucia departs from its model in many ways, "much of the powerful plot survives." But this is not, I think, the plot of the novel; rather, what remains is much of the powerful narrative. *The Princeton Encyclopædia of Poetry and Poetics* defines "plot" as a pattern of events but also a "shaping principle": plot thus involves not only event but, in one definition, refers "to action, to pattern, to structure or some variation of these elements," or, more appropo, to E. M. Forster's distinction between a "story" and a "plot," with the latter having an "emphasis falling on causality," and Humphrey House's extension of this distinction: "There is first a rambling and amorphous 'story,' often taken over from tradition or picked up from some other extraneous source. . . and then comes the serious business of *making* it into a play or an epic" (623). This could be almost an exact description of the story of Janet Dalrymple, daughter of Lord and Lady Stair, who stabbed her husband on her wedding night of August 12, 1669 and died on September

12, 1669; to Scott's massive tale of the event, based both on oral legend told to him by women and on written texts (Janet Dalrymple's marriage contract, for example, is extant); to the bare, intense conflict of Lucia's and Edgardo's fated love. For if the central events of that core drama—a secret betrothal, a separation, a new marriage for Lucia entered into by family force, an absent, "silent" Edgardo, and the stabbing of Bucklaw—are retained from the original tale through Scott to Cammarano, the Italian version is not only fundamentally changed but no longer a "Scottish" tale: of the original characters, only Lucia and Edgardo remain recognizable, if at all; of the plot, both motive and causation are new; and the ending, with its magnificent and celebrated mad scene, is only possible in the essentially altered plot.

When I say it is not "Scottish," I am relying not only on the history of Scottish literature but on Scott's own claim, in the voice of his narrator, that it could not be called a "Scottish story, unless it manifested a tinge of Scottish superstition" (245), here in the form of a haunted fountain, the ancient and iconic animals of bulls and ravens, prophecies, ghosts, and witches—whether muttering hags or the Lady MacBeth figure of Lucy's mother, Lady Ashton—all absent from the opera except for brief, revised, and reduced versions of the bull and the mermaid's well. John Black, moreover, claims that Cammarano frequently chose Scotland as a location simply too far away and exotic to arouse censors (*The Italian Romantic Libretto* 167). For despite claims that Cammarano created atmospheric settings drawn deep from Scotland's violent past, and Richard Bonyng's statement that Donizetti "has completely captured the brooding atmosphere of Scott's tale," the story is neither demonic nor weird in the Scottish sense of supernatural fate, a fate more similar to that of Greek drama in which the gods intervene and yet humans retain choices. My point is that the scaffolding of demonic forces, so ominous and ubiquitous in the novel, is stripped from the text, and a concomitant of this fundamental shift is the removal of women: for good or ill, women surround Lucy Ashton; in the opera, Lucia, with the slight exception of Alisa—who no longer has any power or status—is utterly alone, trapped between two powerful men who each demand her loyalty, honor, and absolute acquiescence. In Scott, the source of power and evil is her mother. The demonic forces appear in blind Alice's prophecies and the MacBeth-like crones who are simply present at key events to mutter and jibe. These "witches" do not cause events; they anticipate and comment on them. It is the cruelty of Lady Ashton, they affirm, that is more evil than any witch. And her evil is central to the novel's plot. It is she who terrifies, controls, and confines Lucy, whose hatred for Edgar allows no compromise or resolution of ancient feuds, and whose blocking of all letters between Lucy and Edgar convinces each of the other's betrayal. In the opera, Lady Ashton is dead and mourned as a loving mother before the action begins; moreover, the timid Lord Ashton, also—inexplicably—gone, is replaced by his oldest son, now called Enrico, while the pro-Edgar ancient woman of the well, blind Alice, has disappeared, and the witch-like Ailsie Gourlay has become an innocuous companion. Female power, even if used in evil ways, is wholly excluded from the opera. It is both interesting and provocative that Richard Bonyng—in his notes to the London recording of Joan Sutherland's *Lucia*—calls the

omission of Lady Ashton (originally Lady Stair) “unfortunate” without giving a reason other than that she is one of Scott’s strongest creations. Yet it may be that in killing her off in advance, Cammarano made possible not only what Ashbrook calls the “stark tautness of a tale by Poe” (*New Grove*) but a very different form of madness, one that could be sung.

For this is, paradoxically, an opera about the tragedy of silence. Does the tragedy of this fatal love, then, all stem “from the passivity of Lucy herself,” as Richard Bonyngne claims, or is it all the fault of Lady Ashton, as Scott’s narrator avers? If Scott’s characters and plot were retained more fully, it is difficult to see how Lucia could ever articulate her desperate case, let alone reach the astounding power of the mad scene that Wayne Koestenbaum defines as explosive self-assertion: “My wedding day, my performance, my body, my voice, all mine, no one can interrupt or stop me: I sing because I want to come out, to express my horrid and fascinating loves, but the voice in which I seek liberation is a body I’m forbidden to kiss wholeheartedly, a body divided from itself, a body that doesn’t know its meanings and that will die at the end of the scene” (225). For all his hyperbole and personalizing, I think Koestenbaum has caught the emotional essence of the scene: it is not that Lucia sings, because of course in opera she must, but that her hallucinating recovery of love and loss and terror are the necessity of this plot, which is not Scott’s but Cammarano’s.

Lucy Ashton’s story is silence. It occurs within a vast sprawling narrative of historical, feudal, political, religious intrigue, which had to be stripped away for the opera, but which provided a reason for her silence, her failure ever to “exert her will.” Her failure to speak is inseparable from other silences—her secret betrothal and the blocked and hidden correspondence that could have revealed both lovers’ truths. But Lucy’s inability to speak, except in one brief kind of situation, is the result of her mother’s violent control, and, near the end, even imprisonment with a witch-like false nurse who lies, frightens, and keeps watch on her. By her wedding day she is already “mad,” has been for months if not more. Lucy is less insane than severely anxious and depressed, slowly and systematically destroyed until she has no self, or voice, by a kind of demonic female power and a culture of control.

There is an arc to this silence. When the novel begins, she speaks rarely and only in conventional courtesies, nearly all narrated in third person. Only her discovery of love in the scene of betrothal breaks this silence, and, significantly, her love is both observed and then forwarded by her calculating lawyer father—in the absence of Lady Ashton. For a brief section of the novel, while she shares her secret with Edgar as guest in her home, she speaks. With the sudden return of her mother, she instantly falls silent, even leaving the room where Edgar stands awkwardly until sent away by an enraged and verbally violent Lady Ashton. Even at the climactic signing of the marriage contract, she can say nothing in response to Edgar’s passionate reproach but “It was my mother” (326). But this has been long in coming. She had, in the beginning of her overt oppression, managed to send to Edgar the promise that she would be true “while the exercise of my reason is vouchsafed to me” (290), and she has, during his absence, thought to herself “I am beset. Alone and

uncounselled" (302). Scott, moreover, feels the necessity to inform his readers of "the strict domestic discipline, which, at this period, was exercised over the females of a Scottish family" (303). By the time of her wedding, Lucy is, literally, reduced to a hollow voiceless shell: she has, in Fiona Robertson's words, lost "personal identity in madness" (xxviii).

Given this plot of insidious and unrelenting abuse by a demonically cruel mother, it is important to distinguish kinds of demonic forces. Professor Nicholas Halmi has claimed that without such forces Lucy's madness is "otherwise inexplicable," but the force here is like that of Lady MacBeth, not the witch figures or any supernatural intervention. Supernaturalism is a persistent presence in Scottish literature, from Medieval to modern; Lucy's madness is nonetheless perfectly explicable without it: her subjection to constant and vicious parental abuse and her forced belief in the betrayal of her one love, sustained by his full year of absence while his letters are intercepted, combined with her clear lifelong fear of her mother, would easily fit any psychological explanation.

With Lucia it is a quite different case. Inevitably, she is heard throughout, but what matters is not the unavoidable singing but the words Cammarano gives her. It is she who initiates the love affair, unaided by any father, and who passionately sings her love in the scene at the well—a secret meeting she has dared despite the rage of Enrico. "Oh yield to me," she sings, "Oh yield to love"—a directness one cannot imagine in Lucy. Her antagonist is not her mother but a desperate and present brother, whom she resists and reproaches as she does Raimondo until shown a forged letter and told that Edgardo is "obstinately silent." And when Edgardo rushes in, she announces her betrayal by both earth and heaven, reiterates her need to weep, even tries to demur when he demands his ring, and sings of her longing to die. Though hopeless and wretched, she is neither absent nor silent, and her words announce her continued love, her wish to die, and her last wish that God protect Edgardo. Like Lucy's, her life is destroyed; unlike Lucy, she has not lost identity and is not already mad despite her despair. Her insanity is caused, not by sustained silent experiences of abuse, but by the collision of loyalties—a brother demanding, desperate, and focused on only his own need, and a lover demanding, desperate, but still in love. It is worth noting that in Scottish law the lovers were, in effect, married. Neither parental consent nor priestly validation were required, only mutual consent. Hence, in the novel, Lady Ashton is driven to scripture—not law—to enforce her claim, and, in the opera, Raimondo's argument is inserted with no Scottish source. In both cases the young and unsupported woman is doubly betrayed—by isolation and intercepted or forged letters, and by claims on her duty for which there is no basis. Yet Lucia, unlike Lucy, finds in Cammarano's words a form of self-assertion, however ineffectual.

Still, it is that capacity for self-assertion that makes possible the great triumph of the Mad Scene. After stabbing Bucklaw, the Lucy of Scott's novel, found "couched like a hare. in a wild paroxysm of insanity," only "gibbered, made mouths, and pointed at them." Her only words ("so, you have ta'en up your bonny bridegroom?") are a repetition, almost exact,

of those attributed to Janet Dalrymple, ironically changed only from an imperative (“Take up your bonny bridegroom”) to a question, as if even that possibility of assertion were destroyed; Lucy is—literally—bereft of speech.

Lucia, needless to say, is not. She sings in hallucinatory rapture of her imagined restoration to love, her imminent wedding to Edgardo, her joy and happiness at heaven’s gift. And when Raimondo accuses Enrico of his guilt, she continues singing that she was a victim of a cruel brother and always loved Edgardo. Even in her genuine insanity, Lucia, having been stripped of all female context, power, and empathy as well as rage and control, has paradoxically retained personal identity and thus the capacity for will and voice that evokes Koestenbaum’s reiterated “my, my, my, my, all mine,” or, in Alfred E. Vecchio’s words, “the strong primary colors of Donizetti’s musical vocabulary.” Yet her powerful human emotions, alluded to by Scott’s references to the Border ballads, find their source in Cammarano’s words set to Doniz.

ენესი გიში

სამხრეთ შინის უნივერსიტეტი

რომანტიკული საგიჟეთი: სკოტი, კამარანო და ლუჩიას სიუჟეტი
განხილულია დონიკეტის ლიბრეტოსა და ე. სკოტის „ლაძმურბელის
საპატარძლოს“ პარალელურად.

Романтическое безумие: Скотт, Каммарано и сюжет Лючии

Сцена «Безумия» из оперы Доницетти «Lucia di Lammermoor» не имеет сравнения по своему мастерству демонстрации и потребности в блестящем вокальном исполнении. Исполненная Лючией после убийства ею своего жениха, за которого ее вынуждали выйти замуж, она с огромной силой отражает как страсть, так и трагическое отчаяние героини. Несмотря на то, что опера была написана по мотивам романа сэра Вальтера Скотта, «The Bride of Lammermoor», сцена «Безумия» не имеет параллели в романе. В романе Люси Эштон безмолвна: ее безумие выражается в потере себя, своей личности, голоса. То что остается в опере от романа Скотта, это не сила сюжетного повествования, а лишь суть повествования, условно основанная на сюжете романа. Автор либретто оперы Доницетти Салвадоре Каммарано лишает сюжет влияния демонических сил, жестоких родителей и Шотландских суеверий. Тем не менее его текст позволяет Лючии сохранить ощущение собственной личности и желание высказать свое трагическое состояние и создать одну из наиболее великолепных сцен оперы.

ნ. გ. გონჯილაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ვეფხის სიმბოლოს სახისმეტყველება გალაკტიონ ტაბიძისა და გიორგი ლეონიძის პოეზიაში

შოთა რუსთაველის სწორუკერობის და მისი „ვეფხისტყაოსნის“ – „გრძნობის მსიურის“, სიყვარულის, სიბრძნისა და გმირობის სადიდებელის – სისხლხორცეული განცდა, მათი შთაგონებით ახალ პოეტურ ხილვათა

ამტკეველება გალაქტიონის ლირიკის მახასიათებელია. შოთა რუსთაველი – „მესხი“, „მომღერალი ვეფხვის“, „ვეფხისტყაოსანი“ – „ვეფხვის პოემა“ გალაქტიონის პოეტურ სიტყვაში ახალ სახექმნადობათა წარმომანენელია. „ვეფხვის პოემა – აი, მართლა აკადემია“ („შოთას უკედავის სახელდება“), – როგორც გალაქტიონი „ვეფხისტყაოსანს“ უწოდებს, ერთგვარი ამოსავალია მის ლირიკაში ვეფხვის სახების გამოვლინებისა; ეს ეხება არა მხოლოდ „ვეფხისტყაოსანთან“ დაკავშირებულ პოეტურ განსახოვნებებს, არამედ სხვა თემატიკის ლექსებსაც. მიჯაჭვული ამირანის „ვეფხვის თვალით“ გამოხედავა (პოემა „ამირანი“), „იდეების უინით“ გაჯერებული მომავლის რწმენასთან პირისპირ მდგომი ადამიანი-ვეფხვის გულუშიშრობა – „როს ვეფხვი ხარ და მომავლის, გჯერა, არ გეშინია“ („ათას ცხრაას ორმოცი წელი“), გმირული შემართების წარმომანენელი „ფხიანი ვეფხვის ნახტომი“ („აფხიარცა“) და მრავალი სხვა სტრიქონი, მითოსურ სახეებთან ერთად, „ვეფხისტყაოსნის“ სიმბოლიკითაა ნასაზრდოები. გალაქტიონის მრავალი ლექსი აქვს მიძღვნილი შოთა რუსთაველისა და მისი პოემისადმი. აღსანიშნავია, რომ სოციალურ მათგანში ლირიკული სუბიექტის ჩანაცვლება ხდება და რუსთაველის სიტყვას გალაქტიონის ხმა ერწყმის, უერთდება. ლექსში „შოთა რუსთაველი შავი ზღვის პირად“ პოეტის წარმოსახვით, შავი ზღვის სანაპიროდან მშობლიურ მიწას მოადგა გადახევენილი მოყმე – რუსთაველი, რომელიც ქებას ასხამს დამატრებულ მხარეს და ემადლიერება ეველაფრისათვის. ოცი მსოფლია სამშობლოს შესწიროს თავი: „ხამს შესწირო კაცმა თავი მხარეს – ედემს ამისთანას... მის ვეფხეობას, მის სიუხეს, სიყვარულს და ოქროს ხანას!“

სამშობლოს მიმართ რუსთაველის ერთგვარ მონოლოგ-აღსარებას გალაქტიონი საკუთარ სათქმელად იხდის და, შესაბამისად, მშობლიური მიწის სიყვარულის სადიდებელში მისი დამოკიდებულება მუდგანდება, „უთვალავი ყვრიით“ შეტკეული ქვეყნის ედემად აღქმა მისი სუბიექტური განცდაა. გალაქტიონი საქართველოს ბუნების, მისი თვისობრიობის მახასიათებლად ახალ ოდენობას იშველიებს – „ვეფხეობას“. „ვეფხეობა“ აქ პირდაპირ რუსთაველის სახისმეტყველებას მიემართება და, ჩვენი აზრით, ქვეყნის შეუპოვარ ბუნებასთან ერთად, მისი მშვენიერების განცდას ითავებს. გალაქტიონისათვის „ვეფხეობა“, როგორც ჩანს, საუკეთესოდ წარმომანენს ქართველი ადამიანის ხასიათს. ამდენად, „ვეფხისტყაოსნის“ კონკრეტული სახე-სიმბოლოს შინაარსი გალაქტიონის ამ ლექსის მიხედვით სოციალ-ქართული ბუნების თავისებურებად გაცხადდა.

ლექსი „მესხის გამოხედავა“ კვლავაც ქართველის საიამყო „ერთ ვინე მესხს“ – რუსთაველს – ეძღვნება. გალაქტიონი ვეფხვის სიმბოლიკას აქაც იმავე შინაარსით მოიხმობს და მას ქართველთა სოგად სახეებად გაიანურებს: „ვეფხეობის შემოგარეებს სხვა იურეი იტყვის მესხურად“

ვეფხვის სახე-სიმბოლო გალაქტიონის სხვა ლექსშიც – „მესხეთ-ჯავახეთი“ – წარმოიხინდება. გალაქტიონი რუსთაველური სიტყვით სახელდება ამ კუთხეს და მას საქართველოს „სახეს“, მის „ფერს“ უწოდებს. აქვე ხშირდება პოეტის ნატყრა-ოცნება:

ამოძრავებს მთა და ქედი, გამობრწყინდეს ქართლის ბედი,
ახმაურდეს ვეფხვი მეთი, მეთის ძალით და იმედით –
დღეგრძელობდეს მესხი, თან ის მესხი უახლოეს ხანის,
მესხი „ვეფხისტყაოსანის“, მესხი – მესხეთ-ჯავახეთის!

ამ ლექსში „ვეფხვი“ და მისი „ხმაური“ ქართველ კაცს მიემართება და ვეფხეებრი სიძლიერის, შემართებისა და იმედით აღვსების ნატყრას უკავშირდება. ვეფხვი ერთგვარად წარსულისა და აწმყოს გამაერთიანებელი ადა-

მიანის სახეა, ქართველის სახე-ხასიათი, რომელიც „ვეფხისტყაოსნის“ მესხ-რუსთაველს და გალაკტიონის თანადროული მესხეთ-ჯავახეთის მკვიდრთ, შემოქმედისა და მისი თანამომემ, ქვეყნის შემოქმედთა სისხლხორცეულ კავშირს გულისხმობს.

ვეფხვის ტყაის კონტრასტულ ფერთა გამა იკვეთება გალაკტიონის ლექსში „იშლებიან ტყეები“. პოეტის ფიქრი „ოქროს ნაებთ“ მიჩვენება საქართველოს ბუნებას – ტყეებსა და ყანებს:

მოყვნილი ქალებით,
სახეს იღუმალეთ,
ქარვად მონაზმანები,
სიერცით დანათაეები,
იშლებიან ყანები,
როგორც ვეფხვის ტყაეები.

ამ სტროფის მიხედვით, სახე-სიმბოლო „ვეფხვის ტყაეები“, ერთი შეხედვით, თავისი ფერადოვნებით თითქოს მხოლოდ ყანებს მიემართება. ვითარცა მსოიურობისა და მიწის ფერთა თვალნათულ გამოხატულებას. იმავედროულად იგი უკავშირდება სხვადასხვა სახე-ცნებებს. – ქალებს, ქარვის მსოიურობასა და უცხო განცდას, სიერცეებსა და მიწას – ყანას. უოველივე ამას იღუმალება მსჯედავს. შესაბამისად, გალაკტიონის წარმოსახვაში „ვეფხვის ტყაეი“ ითავსებს ქალსაც. ქარვის მსოიურობაც, იღუმალებით მოცულ სიერცესა და ადგილსაც, რაც, გარკვეულწილად, „ვეფხისტყაოსნის“ ამ სიმბოლოს შინაარსში ამოკითხება. ვეფხვის ტყაის უშუალოდ „ოქროს თაეთაიან“ ყანების „საღებებთან“ რეჰინისცენტრია წნდება ლექსში „ოქროს ყანები“: „დასაღეთითდა აღმოსავლეთით გადაშლილდა ოქროს ტყაეები, სად დაუხორცეთ ამღვნი ვეფხვი, სად აქეთ ამღვნი საღებებები“.

აეთანდლის ვეფხისტყაოსნობას და ვეფხვის ნატებს უკავშირდება გალაკტიონის ლექსი „ჩენი დრო ისევე რუსთაველს ელის“: „სეველ სასახელში ვეფხვის ტყაეებით ფარავდა ვინმე გობულენს, მანდილს, შეენიდა ფერ აქაეებით აქ სადარბაზოდ მოსულ აეთანდილს“.

გალაკტიონის წარმოსახვაში ვეფხვის ტყაის ფერებით „დამშვენებელი“ აეთანდილი, „არაბეთიდა მისული მონა“, „მცოდნე პაფოსის; მცოდნე გასელის“, რუსთაველის სახედ აღიქმება. რომელსაც თამართან „დექსების კონა“ მიაქვს. გალაკტიონის მიერ აეთანდილის სახეში რუსთაველის წარმოდგენა ეხმიანება რუსთაველოლოგიაში გამოთქმულ მოსაზრებებს, რომ პოეტი თავის სახე-ფერად ტარიელს ან აეთანდილს სახავს.

გალაკტიონის პოემა „სინათლის ყვაილი“ კიდევ ერთხელ გააცოცხლებს ვეფხვის ტყაით მისივე ევლად გაჭირს მიჯნურს – თამირს: „უცერად მივიდა კაცი ხანდაშული, მხარზე ვეფხვის ტყაეი ჰქონდა გადაცემული“.

ვეფხისტყაოსანი კაცი წვეულებაზე ერთ ქალს, მეგის, „სინათლის ყვაილს“ მითარმევს, წინა დღით რომ შეჰპირდა. თამირის ქცევა გაუგებრობას ბადებს. ირკევეა, რომ ასი წლის წინ იყო მისი შეხვედრა სხვა მეგისთან. ჩენი აზრით, „სინათლის ყვაილი“ პოეტურ შემოქმედებას გულისხმობს; როგორც რუსთაველი „ვეფხისტყაოსანს“ თამირის დავალებით წერს, ასევე ეს ვეფხისტყაოსანი თამირი ქალისთვის მიცემულ პირობას ასრულებს – მასთან მიაქვს „სინათლის ყვაილი“. სოგადად, გალაკტიონი ამ განსახოვნებით წარმოაჩენს რუსთაველური სიყვარულის მარადიულობას, რომელიც ყველა ეპოქის კუთვნილებაა და რომელსაც ყველა დროში ჰყავს თავისი ვეფხისტყაოსანი, სატრფოსათვის ევლად გაჭრალი რაინდები, „ვეფხისტყაოსნითა“ და „სინათლის სხივით“ დამშვენებულნი.

გალაკტიონი ლექსში „ეწერ ვინმე მესხი მელექსე“ საკუთარ თავს წარმოსახავს მესხ მელექსედ, რომელიც მის შემოქმედებაში რუსთაველს განასახიერებს. ეს ლექსი (ისევე, როგორც ლექსი „შოთა რუსთაველი შავი ზღვის პირად“) ერთგვარად წარმოაჩენს გალაკტიონის მეორე პოეტურ „მეს“; აქაც ხდება ლირიკული სუბიექტის ჩანაცვლება და ლექსის სტრიქონებში შესაძლოა რუსთაველის და იმავდროულად გალაკტიონის სიტყვის ამოკითხვა: „შმაგი, ვით ვეფხვი დაჭრილი, მშობლიურ მთა და ველღბზე, ვარ ოცნებისთვის გაჭრილი მე, ვინმე მესხი მელექსე“.

„ვეფხისტყაოსნის“ ეპილოგისეული „ვინმე მესხი მელექსე“, რომელიც გალაკტიონის შემოქმედებაში თამარსე გამიჯნურებული „დიდებული“, „ღვთაებრივი“. „მსუთა მსე“ რუსთაველის პიროვნებადაა მიჩნეული, პოეტისათვის იმავდროულად საკუთარი პოეტური „მე“-ს იდენტობად მოიაზრება, სიყვარულად და პოეზიით „დაჭრილი ვეფხის“ სახებად:

„წერ უექსი მწვაედა, მერე მსე, ჯერ მსე და მერე ლექსები“.

გალაკტიონის შემოქმედებაში, როგორც ჩანს, არაერთგზის ვლინდება რუსთაველის პოემის სათაურის და მისი მთავარი სიმბოლოს – ვეფხვის – პარადიგმული სახისმეტყველება, რომელიც ამასთანავე ახლებურ დატვირთვას იძენს და მრავალმხრივი შინა-არსით წარმოინდება. გალაკტიონისთვის „ვეფხისტყაოსანი“ საქართველოა, ამიტომაც იხილება მის პოეზიაში „ვეფხვობა“. „ვეფხვების მქმნველებო“, ვეფხვის ტყეების საღებავებით გაჯერებული სიერცხე, ვეფხვისდარი ქართველო, „ვეფხვის თვლით“ გამოხედვა, „ფხიანი ვეფხვის ნახტომი“ და თავად „ოცნებით გაჭრილი“ პოეტი, სიყვარულით „დაჭრილი ვეფხვი“.

გალაკტიონის მსგავსად, გიორგი ლეონიძის შემოქმედებაში რუსთაველი და „ვეფხისტყაოსანი“ არაერთი პოეტური წარმოსახვისა და განსახიერების შთამბეჭებელია. მისი პოეზია აღესილია რუსთაველური სიტყვით, მეტაფორა-სიმბოლოებით, პარადიგმული სახისმეტყველებით. გ. ლეონიძის მხატვრული სიტყვა დაღდაძმულია რუსთაველის ვეფხის სიმბოლიკით. რომელიც ძველთან ერთად ახლებური დატვირთვით წარმოინდება და პოეტის შემოქმედებაში სხვადასხვა თვალსაწიერით იტოტება-იშლება. პოეტისათვის ივრის ჭალები – „ვეფხვის ნაწილადა“ აღიქმება („ნათახი“) და ეს გართხმული ვეფხვი მისთვის ჭრელხატულა საქართველოა, რუსთაველის „უთვალავი ფერით“ შემკული ქვეყნიერების ნაწილი. რუსთაველის „ვეფხი შეყნიერი“ და „ვეფხი პირგამეხებული“ გ. ლეონიძისთვის სამშობლოს სახე-სიმბოლოადა ქცეული, საქართველო – ვეფხვივით ღამაზი და მშვენიერი, ვეფხვის ტყავის კონტრასტული ფერით დატვირთული, იმავდროულად საქართველო – ვეფხვივით მრისხანე, შეუპოვარი და შეუდრეკელი სულას ქვეყანა („შავი ზღვის პირს შავი მუხა“):

შავი ზღვის პირს შავი მუხა	მუხა იდგა, როგორც ვეფხვი,
მარტოდმარტო შრიალუბდა,	ვეფხვსე უფრო მრისხანედა,
ტიტველ მკერდსედ იღუწაედა	და რამდენსაც ზღვა დაჰკრავდა,
ტალღებს ნისლით მფშინებარეთა...	იმდენ ფესვებს იმატებდა!
ქართული მიწა, რომლის სიტკბოება	და მშვენიერება გ. ლეონიძის
პოეტურ სამყაროში თავფლის სიტკბოსა და ვარდის ფერადოვნება-სურნელთან	ასოცირდება, კვლავაც ვეფხეთან მიმართებით წარმოინდება ლექსში –
„მუხის ფოთლი“: „ჩემო მამულო, – თავლო და ვარდო, ზღვით შეცვიარული,	მით გასირმული, მარად ვეფხეურო, ღალად ირმული!“

გ. ლეონიძის პოეზიაში არა მარტო საქართველო წარმოსახება მშვენიერ

თუ მივინვარე ვეფხვად, მისი მთები – „თითქოს ვეფხენი დაყრილანო“ („კეა-ფშაველას“) და „შეიდარდვიანი“, „ჯიხეის ტყავეებით წამოხურული“ „კახური დევი“ – იორი, ცუცხლით დაგეშილ ვეფხვად აღიქმება – „დაულეკული ვეფხეი ფრთოსანი“ („იერის პირად“), ხოლო ქართლის ეული „ვეფხეის ჭრული პერანგივით“ იშლება („ქართლის ბაღი“) და „თბილისის თაყუ ვეფხეის ტყავეით ჭრული ღრუბლები“ იხილება („სამგორი“). ამ ლექსებშიც ვეფხეის კონტრასტული იერსახე და ბუნება შესატყვისება და ითავებს პოეტის თვალთ დანახულ სამშობლოს კონტრასტულ ფერთა გამას, მის მთასა და მდინარეს, ქართველთა ბუნებას რომ ესადაგება და გამოხატავს. გ. ლეონიძის თვალთახედვით, ვეფხეისდარ საქართველოში და „ვეფხვად დაყრილი“ მთების წიაღში იბადებიან და ცხოვრობენ ვეფხეისდარი ეაჟაკები, გმირული შემართებითა და თავგანწირვით, ხოლო რუსთაველისა და გმირთა აღმზრდელ დედას „თავისუფლების ვეფხვთა დედა“ ქქეია. ამიტომაც მოისმის ქართულ მიწაზე „ხმაღადარტყმულ ვეფხეის ძახილი“, ამიტომაც განდიდებულია დავით აღმაშენებელი, „ვეფხეი ფრთიანი, ნათლის მხედარი“ („დავით აღმაშენებელს“) და სწორედ იმიტომ, რომ – „აქ ვეფხეის ჯიში, ხმლის ჯიში, სწამდათ უმეტეს ყოელისა („მთები“). ამავე ხულისკეულებითაა გამსჭვალული გ. ლეონიძის ლექსის – „ეკარ სიყვარულის პრომეთეისი“ – ერთი ნაწივეტი: „ეს უკვლავებო მორწყული მიწა, ჩვენნი მაშული – ხატრფო და მშვენი, და ჩემი ხალხი – ვეფხეის ნაშენი...“ ამ სტრიქონებშიც იხილება როგორც ქართული ფოლკლორის, ასევე – „ვეფხისტყაოსნის“ სახისმეტყველების კვალი – სეციურობისკენ მსწრაფი ამქვეყნიური სიყვარული, მარადისობას რომ უტოლებს მსურას, რომელიც პოეტისთვის ქვეყნის უკვლავებით „მორწყვის“ საწინადარის; მისი ხატრფო-მაშული, ვეფხეის მოდგმის ხალხთა სამკვიდრო. რუსთაველის ვეფხეისდარ ხატრფო ნესტანს მიეძმარებოა.

„მშვენიერი“ და „პირგამეხებული“ ვეფხეი-ნესტანის, ვეფხეისტყაოსანი ტარიელის, მათი მიჯნურობის, ასმათის შეკერილი ვეფხეის ტყაის ნატების სახისმეტყველება იხილება გ. ლეონიძის მიერ შექმნილი ქართველი ქალის სახე-ხატში ლექსიდან „ფორთოხალა“:

საქსოვარს პქსოვდი... ნაქსოვში
გოყვარდა ვეფხეის ზოლები,
თან ოცნებობდი შენს ვეფხეზე
ურუანტელით და ურვოლებით.

საქართველოს კერის ცუცხლი
შენ გეპარა გაუქპრალი,
შენ იყავი გულვეფხური, –
ხამის კაბით გლეხის ქალი...

ვეფხეის სახეება, მისი ძალგულოვნება და შეუპოვრობა-სიმტყვე გ. ლეონიძისთვის ქართული ბუნების სისხლხორცეული ნიშან-თვისებაა, რომელიც ყველგან მყოფობს, ქართულ ზეცასა და მიწაში, ქართველთა სულსა და გუნში, ფიქრსა და ქცევაში, პოეტურ სიტყვასა და მოქალაქეობა-ღვაწლში. ამის საუკეთესო ნიმუშია მისი ლექსი „ლილა ჭავჭავაძეს“:

ვეფხეო, ბრძოლებში მიხილი-მიხილიო,
შეუპოვარო, და რა გულოდლიო,
ნაგაძინებოდა ტოტზე, მოლილიო,
წყლულსე გდიოდა ურის კურცხალი...

გ. ლეონიძის პოესიაში ვეფხეის განსახოვნება, რასაკვირველია, ამოზრდილია ქართული ზეპირსიტყვიერებიდან და „ვეფხისტყაოსნის“ ვეფხეის სახისმეტყველებასთანაა შეწყვილებული, იმავედროულად ახალი შინაარსით, განსახოვნებით წარმოინდება. გ. ლეონიძე უჩიობს რუსთაველს – „ვეფხეის ხალხის დიდ მღერალს“ („მესხეთი“), რომელიც თამარს „ვეფხეის წიგნს აქ უეითხაედა“ („სიტყვა ძველ თბილისს“), რომ შეიდასი წლის უნახავი მაშული კვლავ იხილოს და თავისი დაბრუნებით ქართველნი „ვეფხეურად“

განამტკიცოს და შეადგუდოს: „ მით ღონეს გაუძლიერებ, ვეფხეურად

შენამტკიცარსა, სიკვდილს არ ჩაბარებხიარ, – ჩაბარდი ქართულ მიწასა!“

გალაკტიონის მსგავსად, გიორგი ლეონიძეც მიმართავს მესხი მელექის პოეტურ სახეს, ლირიკული სუბიექტის ჩაენაცვლება და რუსთაველის სიტყვასთან ერთად მისი ხმაც მოისმის. „წიგნი დაეწურე ვეფხეისა, შიგ სიყვარული დაეძარი („მესხი ვარ“) – ამბობს მესხი მელექსე და სამას წელს ქარიშხალგამოვლილი, ჭრილობაასხმული და დამარხული კვლავ აღსდგება – „რომ ახალ დიდებისათვის მესხმა შესხმა შესქეა ახალი...“

მესხის ამ „ახალ შესხმას“ უერთდება გ. ლეონიძის მხატვრული სიტყვა, მისი სულიერი აღმფრენა, იმედი რუსთაველის პოეზიის „ჩამტრალი თონის“ კვლავ ანთებისა. თავად პოეტი გახლდათ რუსთაველის პოეტური სამყაროს მტრფე. მისი სიტყვით დაღდასმული და ამ მარადიულ „ვეფხურ წიგნში“ სახისმეტყველების ახალ შრეთა მადიებული და გამომთქმელი.

ლექსში „ვეფხისტყაოსანს“ გ. ლეონიძე რუსთაველის პოემას, ქართველთა ნათელსა და ბალ-სამოთხეს, სისხლხორცეულ სიხარულად და ტკივილად განიცდის. მთელი საქართველოს სული და სიცოცხლე რომ დაუტყვია. მისი პოეტური წარმოსახვით. „ვეფხისტყაოსნის“ შექმნაში მონაწილეობდა მთელი საქართველო. მისი სუცვა და მიწა, სულიერი და უსულო ბუნება და მათ შორის – ვეფხეიც: „შენ გწერდა ცისკრის კამკამი, ხეუთა ხმა, ზეაგის ზრიალი: შენს კალამს ორბი მოხდავდა. ტყავს – ვეფხეი თანაზიარი“

„ვეფხისტყაოსნის“ სიყვარულის ტყვეობის, ვეფხისტყაოსნობისა და მიჯნური-ვეფხეის პარადიგმული სახისმეტყველებითაა შთაგონებული და აღვსილი გ. ლეონიძის ლექსი „წვიმიანი დღე“:

1. წვიმიანი დღე...

წვიმიანი დღე...

ქვირფასო,

მხოლოდ ახლა შეეტიყვე.

რომ ხუმი გული არი შენი ტყვე...

2. მე გადავლახე ბეერი ხეობა,

გადამხდა ბეერი გადანახდომი;

გამოვადწიე, მოვინი ტყვეობას,

იცი, რით? –

ლექსში ვეფხეის ნახტომით!

ამ ლექსში იგრძნობა რუსთაველური სიყვარულის სიმძაფრე, სიყვარულის სუკვდიანი სიხარული, ტარიელ-აეთანდლივით სიყვარულის ბორკილებით დატყვევება, უქვირფასესი მარგალიტის მოპოვებისთვის გარჯა და მთელი ძალისხმევით, თავდაუსოგავად წინააღმდეგობათა დამძლევა. გ. ლეონიძე დაბრკოლებების გადალახვას, სულიერი პარმონისი, თავისუფლების მოპოვებისა და ტყვეობიდან თავდახსნის მთავარ იარაღად პოეტურ სიტყვას – „ლექსში ვეფხეის ნახტომს“ – ახახელებს. გ. ლეონიძის ეს პოეტური სიტყვა რუსთაველის სიტყვის ზმკვიდრეა და ახალი სახისმეტყველების შემოქმედი – „ნემი სიტყვების სინგურით მიხნდა, ხალხს გადაეფხეო. მე მიხნდა მისის (ვეფხლმა რომ სიტყვა გამავეფხეინოს“ („მაისური“)).

გ. ლეონიძის პოეტური სიტყვის ძალა, გამოხატული ფრაზებით – „ლექსში ვეფხეის ნახტომი“, „სიტყვა გამავეფხეინოს“ და „სიტყვა გავხადე ვეფხეადა“ („ნემი იადგარი“) – სახისმეტყველებითი შინა-არსით ვეფხეის კონტრასტულ თვისებათა ერთიანობაში იშლება: მშენიერება-სილამაზე და მრისხანება-„პირგამეხება“, მოქნილობა და გრაციოზულობა, შეუპოვობა და სიმტკიცე-უშიშარობა. რუსთაველის მხატვრულ სიტყვას – „ობოლი მარგალიტს“ – მივმართება და მის „ვეფხეობას“ ითავსებს გ. ლეონიძის შემოქმედებაში ჭეშმარიტი პოეტური სიტყვის ვეფხეად განცდა-დასახევა და ოცნება სიტყვის „გავეფხეებაზე“. სიტყვის შინა და გარე ფორმის ამგვარი სიმბოლიკით გააზრება გ. ლეონიძის პოეზიას ორიგინალური სახე-იდეით გამოარწმუნებს.

შოთა რუსთაველი და „ვეფხისტყაოსანი“ არაერთი ქართველი პოეტის შესხმისა თემაა. პოემის მეტაფორა-სიმბოლოებიდან ზათს შემოქმედებაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვს ვეფხეთან დაკავშირებული განსახიფებანი.

The Tiger Symbol of Rustaveli`s “Vepkhistaosani” in the Poetry of Galaktion Tabidze and Giorgi Leonidze

The paper deals with the symbol of tiger in “Vepkhistaosani”(“The Knight in the Panther`s Skin”) that gains new content in the poetry of Galaktion Tabidze and Giorgi Leonidze. In the poetry of Galaktion Tabidze the simbol of tiger combines the feeling of beauty and strength of Georgia.

For Giorgi Leonidze the “Tiger” is a symbol of motherland, mountains, fields, rivers, even clouds. In his lyric a Georgian is a “Tiger” too, strong and obstinate.

მარინე ლომიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გაბრიელ გარსია მარკესი: „იცხოვრო, რათა წერო“

საკვანძო სიტყვები: ჟურნალისტი, ჟურნალისტიკა, ჟანრი, რეპორტიორი, პუბლიცისტური ჟანრი.

მხელი წარმოსადგენია, რომ ქვეყნიერების ნებისმიერ ადგილას ლიტერატურისადმი ინტერესის მქონე ადამიანს ან სასოგადოდ „სომო საპიენსს“ არ სმენოდეს გაბრიელ გარსია მარკესის უნიკალური ნიჭის შესახებ. ერთეული ნიშნით აღბეჭდილი მწერლის ასევე გამორჩეული პუბლიცისტური ნიჭიერება, სამწუხაროდ, ფართო სასოგადოებისთვის ნაკლებად ცნობილი.

მარკესი საკუთარ თავს უპირველესად ჟურნალისტად მიიჩნევს და აკერ უკვე სამოც წელზე მეტია, როგორც თავად აღნიშნავს. „ყოველდღიურად, საკუთარი ხელით სუფთა, უბრალო და უანგარო ხამუნიების გაძო“ წერს.

ამ რამდენიმე წლის წინათ მწერალს: ერთ-ერთმა თაყვანისმცემელმა კამილო გონსალეს დიასმა ინტერნეტით შეკითხვა გაუგზავნა: არ არის საილუმო, რომ თქვენი ლიტერატურული შემოქმედება გაფუნდოლია ჟურნალისტიკის გამოცდილებით. თქვენ თვითონაც არაერთხელ გითქვამთ ეს. ეფექტობ, სწორედ ამიტომ შემოგვთავაზეთ შეტყობინება (ადამიანზე, რომელიც გადაურჩა გემის ჩაძირვას), ქრონიკა (გამოცხადებული სიკვდილის) და ცნობა (გატაცებაზე). ამ თანმიმდევრობის მიხედვით კვლავთა თუ არა ინტერვიუს და ვისთან?

ამ კითხვის პასუხად დაიწერა არანეველებრივი წერილი „გასართობი სოფიომები“, რომელიც მრავალი ასპექტითაა საგულისხმო მსოფლიოს ჟურნალისტიკა კორპუსის ნებისმიერი წარმომადგენლისათვის.

ჟურნალისტიკურ ჟანრთა კლასიფიკაციის თანამედროვე განხილვის ტრილში ჭკუადსაღებია პროფესიონალის გამოცდილება. ჟანრებისადმი მარკესისეული დამოკიდებულება ისევე გამორჩეული და ფილოსოფიურია, როგორც მთელი მისი შემოქმედება და ცხოვრება. მიუხედავად იმისა, რომ კალმოსანი მკითხველის ინტერვიუს ფორმით დაწერილ წიგნს არ პირდება,

უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებს ამ ჟურნალისტურ ჟანრს და საგანგებოდ აღნიშნავს ინტერვიუერთა პასუხისმგებლობის საკითხს.

რაც უფრო მეტს წერდა ჟურნალისტი მარკესი, უფრო ნაკლებად ანსხვავებდა ჟანრებს. მაესტრო ინტერვიუს, როგორც მეთოდს, „კეთილ ფერიად“ აღიარებს და სამართლიანად განიხილავს დანარჩენ ჟანრთა მასას-რდობლად. გამოცდილი კორესპონდენტი ინტერვიუს ამგვარი ფუნქციის კვალობაზე მიიხვევს, რომ ჟურნალისტურ ჟანრთა განასხვურა მიახლოებითა და არაზუსტი. იგი გამოყოფს ჟანრის უპირველეს მისაზნს – მეთოხეულს სიღრმისეულად, უმცირესი დეტალების მეშეობით შეატეობინოს მომხდარის არსი. გასაზიარებელია მოსაზრება, რომ კომუნიკაციის დანიშნულებას ყველა ჟანრი ერთმანეთში ინაწილებს.

ნიშანდობლივი მეთოხეულის შეკითხვის არსი, რაც ნათლად გამოხატავს მარკესის წარმიატებულ პიროვნებაში ჟურნალისტიხა და მწერლის თაქსებდობას. მარკესი პუბლიცისტი და მარკესი ბელეტრისტი ურთიერთ-გადაჯატეული და განუყოფელი ერთარსებია. ეს აძლევს კიდევ უფლებას სხეთაგან განსხვავებით გამოორწყული პოზიცია აქინდეს ბეჭდური ჟურნალისტიკისა და ლიტერატურის მიმართებაზე.

თანამედროვე მსოფლიოში კომუნიკაციის პრობლემის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ეტეს არ იწყევს. მართალია, დღეს ცოტაა ისეთი, ეინც ფიქრობს, რომ კომუნიკაცია მსოფლოდ ინფორმაციის გადაცემას ნიშნავს, მაგრამ სპეციალისტთა შორის არც ერთიანი აზრი არსებობს კომუნიკაციის თეორიისა და კვლევის ობიექტის შესახებ. უფრო მეტიც: კომუნიკაციის თეორიისადმი 7 დისციპლინარულ მიდგომას განიხილავენ: რიტორიკული, სემიოტიკური, ყენომენოლოგიური, კიბერნეტიკული, სოციოფსიქოლოგიური, სოციოკელტურული და კრიტიკული. ფაქტი ერთია, კომუნიკაცია ჟურნალისტური საქმიანობითაც ხორციელდება, ჟურნალისტიკა კომუნიკაციის გარეული ფორმაა. მარკესის აზრითაც, „დღესდღეობით მას (ხელობას – მ. ლ.) არა ჟურნალისტიკა, არამედ ხან კომუნიკაციათა მეცნიერება და ხანაც სოციალური კომუნიკაცია აქვია“ ჭეშმარიტად, პრესას სოციალურ კომუნიკაციათა ჭრილში განიხილავენ. მას მრავალი ფაქტორი აშორებს ლიტერატურისაგან, მაგრამ მაინც ისმის კითხვა – არის თუ არა ჟურნალისტიკა ლიტერატურის ჟანრი? რა უფროა ჟურნალისტი – ხელობის მცოდნე თუ შემოქმედებითი უნარის მქონე.

ამ კითხვაზე კალუმბიის ერთ-ერთ უნივერსიტეტში დაბეჯითებით უპასუხეს: „ჟურნალისტიები არ არიან შემოქმედნი“

მარკესის მოსაზრებები კი აღნიშნულის საპირისპიროდ „ეფუძნება რწმენას, რომ წერითი ჟურნალისტიკა ლიტერატურული ჟანრია“.

მარკესის თვალსაზრისით, „ჟურნალისტიკა იმსახურებს არა მარტო ახალ გრამატიკას, ახალ პუბლიკოტიკას და ახალ პროფესიულ ეთიკას, არამედ იმასაც, რომ აღიარებულ იქნას იმად, რაც ისედაც არის ოფიციალური აღიარების გარეშე: ასაკოვანი ლიტერატურული ჟანრი, როგორც პოეზია, დრამატურგია და სხე.“

უტყუარია იმ ტენდენციათა არსებობა, რამაც მსოფლიო მოიცვა – ჟურნალისტიკის დეკლარაციონალიზაცია, პროფესიული პრაქტიკის არაპროფესიონალიზმი და არაეთიკურობა. მარკესი საყვებით არგუმენტირებულად ადასტურებს მედიაში შექმნილ მდგომარეობას და „მსოფლიოში საუკეთესო ხელობის“ საშიშ პროფესიად წარმოიხენით გეაფრთხილებს კიდევ: „დღეს შეტყობინებაშიც და რეპორტაჟშიც არის კომენტარი, განსჯა. მოწინავე სტატია კი ფაქტობრივი მონაცემებითაა გაჯერებული. ეს მნიშვნელოვანი პროგრესია.“

მიუხედავად ამისა, შედეგი არც თუ ისე სახარბიელოა: ეს ხელობა, როგორც არასდროს ისე გახდა საშიში. ცრუ თუ ნამდვილ განცხადებებში ბრტყალების აღვირახსნილი გამოყენება ნებით თუ უნებლიეთ, აძლევს შანსს შეცდომებს, ბოროტ მანიპულაციებსა და მომწამლელ დამახინჯებებს, რაც ინფორმაციას სასიკვდილო იარაღს უტოლებს." მაგრამ გ. მარკესის ოპტიმიზმს საფუძველი მაინც აქვს. მისი აზრით, პრესის გაკეთილშობილება დასაშვებია „პოესიის გამჭვირივალე ჩანახსებებით." არსებული მდგომარეობიდან თავის დასაღწევად მწერალნი ნაცად გასას გეთაჯასობს - სწავლა, აღზრდა და განათლება!

შესაძლოა, არ ვეთანხმებოდეთ „დიდი კოლუმბიელის" მოსასრებას ჟურნალისტიკის ლიტერატურის ჟანრად განხილვის გამო, მაგრამ ჟურნალისტიკის აღორძინებისათვის „განათლების საწყისი სისტემისკენ დაბრუნება", სადაც „ისტორიული გამოცდილების კრიტიკულ გაასრებას" ჯეროვანი ადგილი ეთმობა, განსაკუთრებით ქართული რეალობისათვის, უცილობლად გასასიარუბელია.

მარკესისათვის ჟურნალისტიკის ლიტერატურულ ჟანრად განხილვა არ ნიშნავს მის განყენებულ მხატვრულ განსოგადებას ან თუნდაც გადაჭარბებულ შემოქმედებითობას. პირიქით, მან ერთხელ და სამუდამოდ რემორტაჟის სასარგებლოდ გააკეთა არსევანი, „რადგან ის ყველაზე ბუნებრივი და სასარგებლოა. მას შეუძლია იყოს ზუსტად ისეთი კი არა, როგორც ცხორებაა, არამედ უფრო მეტიც: უკეთესი. ვიდრე ცხორება. შეიძლება იყოს ისეთივე, როგორც მოთხრობა ან რომანი, ერთი მკაფიო და აშკარა განსხვავებით: რომანისა და მოთხრობისათვის ნებადართულია უსასღერო ფანტაზია, ხოლო რეპორტაჟი უნდა იყოს მართალი უკანასკნელ მძიმემდე, იმისდა მიუხედავად, სჯერა თუ არა ვინმეს მომხდარისა."

ცხოვრებისული სინამდვილის წვდომამ, როგორც ამბობენ, „მაკიორმა რეალისმმა", გამოჩნეულმა ლიტერატურულმა სტილმა და გადმოცემის უნარმა გახადა გაბრიულ მარკესი თავის დროზე პოპულარულ ჟურნალისტად, ხოლო შემდგომში XX საუკუნის მხატვრული ასრულების სიმბოლოდ. საკუთარი ხელობისადმი უსასღერო პასუხისმგებლობის განცვად. როგორც თავად აღნიშნავს, „სამი სამუშაო ინსტრუმენტის - ბლოკნოტის, პროფესიული ეთიკისა და წვეილი ყურის წარმატებით გამოყენებამ" მისცა ასაარესი მწერლის ჟურნალისტურ კარიერას: 19 წლისამ სამართლის ფაკულტეტზე სწავლას თავი დაანება და კოველდლოური გასუთის „ელესპეტადორის" სარედაქციო სვეტის ავტორობიდან უსადო რეპორტიორის უმადლეს საფეხურს მიადწია, რაც ამავე გასუთის უცხოეთის კორესპონდენტად რომში, პარიზში, ბარსელონაში, კარაკასსა და ნიუ-იორკში მისმა საქმიანობამაც განაპირობა.

მარკესის პირველი მნიშვნელოვანი თხზულება „დამხრწალი მესღვაურის ამბავია", რომელიც გასუთში პუბლიკაციის სერიის სახით 1955 წელს გამოქვეყნდა. მასში გემის დაღუპვის ნამდვილი ამბავია მოთხრობილი და გამოაშკარავებულია კატასტროფის მიზეზი - ჭარბტვირთიანობა - კონტრბანდული საქონლის არსებობა. პუბლიკაციამ საზოგადოებაში ასრთა სხედასხვავობა გამოიწვია, რადგანაც მასში მოთხრობილი ამბები გემის დაღუპვის ოფიციალურ ვერსიას ეწინააღმდეგებოდა. კოლუმბიის ხელი-სუფულტამ გაბრიულ მარკესის ნასრევი არ მთიწონა. „დიდი კოლუმბიელი" შექმნილმა დაძაბულმა ურთიერთობამ საკუთარ სამშობლოში პერსონა „ნონ გრატად" აქცია. ეს საგასუთო პუბლიკაციები კი 1970 წელს წიგნად გამოიცა.

მთელი შემდგომი ეურნალისტური მოღვაწეობაც ასეთივე მოქალაქეობრივი შეგნებით, ეროვნული მუხტით. ასროენებისა და პუმიანიზმის მაღალი მანევრებლითაა დაღდასმული.

2001 წლის გაზაფხულსუ, ბარსელონაში, წიგნის აუქციონსუ ნახეყარ მილიონ დოლარსუ მეტად შეფასებული „მარტოობის ასი წელიწადის“ ხელნაწერი გაიტანეს გასაყიდად. ამ ფაქტთან დაკავშირებით მარკესმა დაწერა სტატია მოგონების ფორმით „რომანი – რომანს მიღმა“, რომელიც აუქციონამდე რამდენიმე ხნით ადრე მისსაყე ეურნალ „კამბიოში“ დაიბეჭდა (ეურნალი გამოიციემა კოლუმბიასა და მექსიკაში).

მაესტრო იგონებს. თუ როგორ იწერებოდა რომანი. მის მიერ აღწერილი გარემოებები, პიროვნებები (მეუღლე მერსედესი, მეგობრები) მხატვრული შტრიხებით ძალსუ შთამბეჭდავია. აუქციონსუ გატანილი ეგზემპლარი 1967 წელს საკუთარი ავტოგრაფითა და მინაწერით („მეგობრისგან, რომელსაც ისინი – ღვთისო და ჟანეტი – ყველასუ მეტად შეყარს ამ ქვეყანასუ“) უსახსოურა თავის ახლობლებს. მათდამი პატივისციემა იმაყე ეგზემპლარსუ 18 წლის შემდეგადაც დაადასტურა, 1985 წელს. სიღარიბეში მყოფი მეგობრები ამ განს ერთგულად ინახავდნენ და ისუ დატოვეს წუთისოფელი, რომ მისი გახევისუბა არც კი მისყლიათ ასრად. მხოვანებას მარკესი მისთვის ხეყული ბოლო აკორდის ყყექით ასრულებს: „ერთადერთი, რაც ამ დაუჯერებელ და დასამახსოვრებელ ისტორიაში მე არასამართლიანად მიმანია არის ის, რომ თავისი ბოლო წლები ღუისმა და ჟანეტმა ისუ გაატარეს, რომ სრნილით საყე სკიურში დროისგან კარგად დაცულ ასობით ათას დოლარს ინახავდნენ იმ დაუმარცხებელი იბერიული დირსების გამო, რომ არ გაყიდეს იმ მეგობრის სასყქარი, რომელსაც ისინი ყველასუ მეტად შეყარდა ამ ქვეყანასუ.“

მაღალი პიროვნული თვისებების მატარებელი მარკესის თავისი მეგობრების ქყედების ამ კონტექსტში „არასამართლიანად“ შერაცხვა სწორედ დირსებისა და ერთგულების მისყული აღქმაა. ანუ „შუთავსებლის შესავსებულბის“ ფენომენი, რომელსაც საგანგებოდ გამოყოყენ მარკესის შემოქმედებაში. რაც მისი გენიალურობის საიდუმლოს ერთგვარ გასაღებადაც აღიქმება.

მართალია, მარკესი საკუთარ თავს უპირატესად რეპორტიორად მიიჩნეეს, მაგრამ იგამ პორტრეტების ძერწვის ასეყე უბადლო ოსტატია. დროის ყვალბასუ სხვადასხვე ნაშნით აქტუალურად წარმონენილი პიროვნებები მარკესის პუბლიცისტუკას თანადროულბის, არსებელი პრობლემების წედომის ხარისხითაც გამთარნეეს. ეენესუელის პრეზიდენტის უგო სავესის, კარინალი დაროი კასტრილიონ ოიოსის, აშშ-ის ექსპრეზიდენტის ბილ კლინტონის, ჩრდილოეთ-ატლანტიკური ბლოკის (ნატოს) ყოფილი გენერალური მდიენის ხაყერ სოღანა მადარიბასასა და გენერალ უულსი კელარკის პორტრეტებში მათი ნაცნობი და უცნობი შუქ-მრდილებია განყენილი. თითოყული მათგანი პორტრეტული ნარკეყისათვის დამახასიათებელი მხატვრულ-პუბლიცისტური ხერხებითაა წარმოსახული.

მაესტროს კალმის ობიექტად მომღერალი შაკიონაც იქცა. 1999 წელს იენისში გაბრიელ მარკესთან შეხვედრა მისთვის იდრბლიანი აღმონნდა. ნობელიანტი მწერლის სტატია პოპ-დღივასათვის არნახული წარმატების საწინდარი გახდა.

საგანგებოდ უნდა გამოიყოს მარკესის პუბლიცისტური წერილების სათაურები. ინფორმაციულობისა და ტენდენციის წარმონენის თანხვედრა ერთდროულად პუბლიკაციებისადმი ინტერესის აღმძვრელიცაა და განსახილველი საკითხის გაასრების საფუძველიც: „შემდგარი საყვარელი“,

„ორი ჩაეყისის გამოცანა“, „რომანი – რომანს მიღმა“, „ეს ავისმომასწავლებელი შობა“, „მსოფლიოში საუკეთესო ხელობა“, „გახართობი სოფისმები“, „ორი გადაჯაჭვული ბედი“ და სხვ.

გ. მარკესის ნაწარმოებებში ნამდვილ ამბავს გამოვინიღი ენაცვლება. რეალობის ასახვა და მისი საზოგადოებისათვის შეთავაზების თავისებური მანერაა მარკესის, როგორც პუბლიცისტისა და ლიტერატორის, წარმატების მთავარი გარდაღები. რომელის პრემიაზე დაჯილდოვების ცერემონიაზე წარმოთქმულ სიტყვაში მან ცალსახად აღნიშნა: „ებეღაე იმაზე ფიქრს, რომ ეს სინამდვილე სასწერებს გასცდა და არა მხოლოდ ლიტერატურამ, არამედ ამანაც მიიპყრო შედეგთის აკადემიის ეურადღება. არა ლიტერატურულმა რეალობამ, არამედ იმან, რაც წყენს შორისაა... სწორედ ეს კეებას ხარბ შემოქმედებით წყაროს, რომელიც საესაა წუხილითა და მშეენიერებთ. ამიტომაც ეს მოხეტიალე და ნოსტალგიური კულუმბიული კიდეე ერთი შიფრია, რომელიც ბედისწერამ დაიმარტოეა... ეველა წყენი სახტოი პრობლემა წარმოშეა ერთიანი აზრის ნაკლებობამ: დამაჯერებლობა შთაგეებრა საეუთარი სიცოცხლისათვის.“

2002 წელს გაბრიელ მარკესის მიერ გამოქვეყნებული მემუარების კრებულის სათაური – „იცხოვრო, რათა წერო“ სწორედ საკუთარი სიცოცხლისათვის დამაჯერებლობის შთაბერვის დასტურად შეიძლება მიეინიოს. როცა ცხოვრების მთავარ მიზნად ადამიანებზე და ადამიანებისთვის წერას ისახავ. მეტადრე მოქალაქეობრივი პოლიციით აფასებ არსებულ რეალობას, თანამედროვეობის მოთხოვნათა გათვალისწინებით უსწრებ საზოგადოების განვითარების ტენდენციებს, ნამდვილად გაქვს უფლება მედიის მესაკუთრეები და შემქმნელები სემო ხსენებული „ხელობის საშიშროების“ ფაქტორის შესაძიერებლად დამოძღვრო:

„...ნებისმიერ შემთხვევაში ისიც ნუგეშია, რომ ბეერი ეთიკური თუ სხვა სახის დარღვეეა, რომელიც აჩინებს და არცხენს დღევიანდელ კურნალისტიკას. ეოველთოვის ამორალობის ბრალი არ არის: პრობლემა არაპროფესიონალში ძეეს.“ მარკესისეული ეურნალისტიკის დიაგნოზი ეფიქრობ, დღეეანდელი ქართული მედიისათვის გასასიარებელი და საკითხის მოგვარების გზაცაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაბრიელ გარსია მარკესი მსოფლიოში საუკეთესო ხელობა. „ნენი მწერლობა“. 9 ნოემბერი, 2007.
2. გაბრიელ გარსია მარკესი. გახართობი სოფისმები. „ნენი მწერლობა“, 9 ივნისი, 2006.
3. გაბრიელ გარსია მარკესი. ორი გადაჯაჭვული ბედი. „ნენი მწერლობა“. 29 თებერვალი, 2008.
4. გაბრიელ გარსია მარკესი. ეს ავისმომასწავლებელი შობა. „ნენი მწერლობა“. 5 იანვარი, 2007.
5. გაბრიელ გარსია მარკესი. ორი ჩაეყისის გამოცანა. „ნენი მწერლობა“. 6 ივლისი, 2007.
6. გაბრიელ გარსია მარკესი. შემედგარი საეეარელი. „ნენი მწერლობა“. 18 ივლისი, 2008.
7. გაბრიელ გარსია მარკესი. ფანტაზია და მხატვრული შემოქმედება ლათინურ-ამერიკასა და კარიბებზე. „ნენი მწერლობა“, 6 თებერვალი, 2009.
8. გაბრიელ გარსია მარკესი. რომანი რომანს მიღმა. „ლიტერატურა და ხელოვნება“ 2 აპრილი – 15 აპრილი, 2005.
9. გაბრიელ გარსია მარკესი. პოტენციური პაი. გაზეთი „24 საათი“. №83 (943) 13 აპრილი, 2005.
10. NEWSru.com//Культура.

Marine Lomidze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Gabriel Garcia Marquez: “Live to write“

Nobel Prize winner, the world famous writer Gabriel Garcia Marquez considers himself a journalist and it is already more than sixty years that he writes “everyday, in his own handwriting, for the sake of pure, simple and unrequited pleasure” Unfortunately, publicistic talent of the writer known for his national creative power as well as his high public spirit is not widely known to the general public.

Marquez as a journalist and Marquez as a belletrist is intertwined and undivided whole. It gives him the right to have his special, unlike others, position concerning the correlation of printed media and literature.

In spite of the fact that Marquez considers himself mainly as a reporter, simultaneously, he is the greatest master of portrait essay. The portraits of people described according to their relevance and differences distinguish publicistic works of Marquez based on the modernity and quality of understanding existing problems.

The titles of the journalistic articles of Marquez should be specifically noted. The perfect coincidence of illustrating self-descriptiveness and trends awakes the interest in general and at the same time is the key to the understanding of considered issue.

Tamar Mebuke

Georgian Technical University

Approaches to Intertextuality

Key words: intertextuality. cultural context. open text. difference.

In text linguistics a text is defined as a communicative occurrence which meets seven standards of textuality. If any of these standards is not considered to have been satisfied, the text will not be communicative. Hence, non-communicative texts are treated as non-texts. (Robert-Alain de Beaugrand R.A.de, Dressler W.1987: 3) These standards of textuality are: cohesion, coherence, intentionality, acceptability, situationality, informativity and intertextuality. The first two are text-centred notions. The rest are user-centred notions which are brought to bear on the activity of textual communication at large, both by producers and by receivers.

This paper deals with the seventh standard of textuality – intertextuality and concerns the factors which make the utilization of one text dependent upon knowledge of one or more previously encountered texts. Intertextuality is, thus, one of the central standards of text construction, which determines our perception of a definite text within the frame of similar texts of the same culture and explains to a large extent the principles of its construction and function. In a general fashion, it is responsible for the evolution of text types as classes of texts with typical patterns of characteristics.

However, the problem of intertextuality exceeds the borders of text linguistics. Different approaches to intertextuality have been dealt with by many famous scholars. The term itself was coined by poststructuralist Julia Kristeva in her essay “Word, Dialogue and Novel”(1986). The fundamental concept of intertextuality is that no text, much as it might like to appear so, is original and unique-in-itself; rather it is a tissue of inevitable, and to an extent unwitting, references to and quotations from other texts. These in turn condition its meaning; the text is an intervention in a cultural system. (Allen G. 2005:1)

One of the earliest examples of awareness of intertextuality was given in T. S. Eliot's essay "Tradition and the Individual Talent" (1920) where he stated the relations between a poet and tradition as the frame within which any writer creates his works.

"Tradition cannot be inherited, and if you want it you must obtain it by great labour. It involves, in the first place, the historical sense, ...; and the historical sense involves a perception, not only of the pastness of the past, but of its presence; the historical sense compels a man to write not merely with his own generation in his bones, but with a feeling that the whole of the literature of Europe from Homer and within it, the whole of the literature of his own country has a simultaneous existence and composes a simultaneous order. This historical sense, which is a sense of the timeless as well as of the temporal and of the timeless and of the temporal together, is what makes a writer traditional. And it is at the same time what makes a writer most acutely conscious of his place in time, of his contemporaneity. No poet, no artist of any art, has his complete meaning alone. His significance, his appreciation is the appreciation of his relation to the dead poets and artists. You cannot value him alone: you must set him, for contrast and comparison, among the dead." [T. S. Eliot's. 1922:1]

Julia Kristeva's notion of intertextuality was largely influenced by Bakhtin's idea of dialogism. M. Bakhtin stated that literary structure does not simply exist but is generated in relation to another structure. In his book "Rabelais and his World" (1965) he gives his theory of carnival and other aspects of dialogic account of language and literature to designate the various relationships that a given text may have with other texts. It designates relating to or deriving meaning from the interdependent ways in which texts stand in relation to each other. the shaping of texts' meanings by other texts, referring to an author's borrowing and transformation of a prior text or to a reader's referencing of one text in reading another. What allows a dynamic dimension is his conception of the "literary word" as an intersection of textual surfaces rather than a point (a fixed meaning). as a dialogue among several writings: that of the writer, the addressee (or the character), and the contemporary or earlier cultural context. By introducing the status of the word as a minimal structural unit, Bakhtin situates the text within history and society, which are then seen as texts read by the writer, and into which he inserts himself by rewriting them. History and morality are written and read within the infrastructure of texts. Bakhtin considers writing as a reading of the anterior literary corpus and the text as an absorption of and a reply to another text: dialogue and ambivalence are borne out as the only approach that permits the writer to enter history by espousing an ambivalent ethics: negation as affirmation. This implies that the minimal unit of poetic language is at least *double*, in terms of *one and other*. (Bakhtin M. 1965:69)

The theory of intertextuality assumes that meaning and intelligibility in discourse and texts are based on a network of prior and concurrent discourse and texts. Every text is a mosaic of references to other texts, genres, and discourses. Essentially, intertextuality describes the foundational activity behind interpreting cultural meaning in any significant unit of a cultural object: whatever meaning we discover or posit can only occur through a network of prior "texts" that provide the context of possible meanings and our recognition of meaning at all.

Another feature of intertextuality reveals itself when a text is read in light of another text, in which case all of the assumptions and implications surrounding the other text shed light on and shape the way a text is interpreted. In this case texts are seen to refer to other texts (or to themselves as texts) rather than to an external reality, thus creating an alternative reality. Texts are considered to belong to a certain cultural code where no text has its meaning alone;

all texts have their meaning in relation to other texts. In response to Ferdinand de Saussure's claim that 'signs gain their meaning through structure in a particular text, implying that meaning is transmitted directly from writer to reader, Kristeva argued that because of the influence of other texts on readers' consciousnesses, texts are always filtered through "codes" which bring the weight of other, previous meanings with them. We are, then, already imbricated in a web of meaning created by other texts and the connotations surrounding them, as opposed to deriving meaning directly from the structure of signs as Saussure would have it in his semiotics. In this case the notion of intertextuality is sometimes replaced by the notion of intersubjectivity. We can also speak about relationship between "intertextuality" and "hypertextuality" where intertextuality makes each text a part of a larger group of texts.

On the one hand, intertextuality is located in the text itself when explicit or implied reference is made to another text. On the other hand, it is located in the reader. As a person interacts with the target text, he brings to the interaction with the text previous texts and his or her experience with them. The importance of the second location of intertextuality inspired R.Barthes to publish "The Death of the Author"(1968) in which he announced a metaphysical event: the "death" of the author as an authentic source of meaning for a given text. R.Barthes argued that any literary text has multiple meanings, and that the author was not the prime source of the work's semantic content. The "Death of the Author." R.Barthes maintained, was the "Birth of the Reader." as the source of the proliferation of meanings of the text. (Colebrook C., 2002:2-4) He speaks of intertextual codes as a 'mirage of citations,' likely to prove evasive and insubstantial as soon as one attempts to grasp them. The codes are nothing other than the 'deja lu.' and readers, in whom these codes dwell, may be thought of as the representatives of a general intertextuality. "I," writes Barthes, "is not an innocent subject that is anterior to texts.... The I that approaches the text is itself already a plurality of other texts, of infinite or, more precisely, lost codes" (Barthes R. 1995:102)

"Intertextuality" thus, has a double focus. On the one hand, it calls our attention to the importance of prior texts, insisting that the autonomy of texts is a misleading notion and that a work has the meaning it does only because certain things have previously been written. Yet in so far as it focuses on intelligibility, on meaning, "intertextuality" leads us to consider prior texts as contributions to a code which makes possible the various effects of signification. Intertextuality thus becomes less a name for a work's relation to particular prior texts than a designation of its participation in the discursive space of a culture: the relationship between a text and the various languages, signifying practices of a culture and its relation to those texts which articulate for it the possibilities of that culture. It is the general discursive space that makes a text intelligible. What makes possible reading and writing is not a single anterior action which serves as origin and moment of plenitude but an open series of acts, both identifiable and lost, which work together to constitute something like a language: discursive possibilities, systems of convention, clichés and descriptive systems. (Barthes R.1995:110)

In his famous work "Writing and Difference" Jacques Derrida defines texts as the 'chains, the systems of traces emerging out of and constituted by differences' (Derrida J. 1978: 65). Lacking 'a master-word' "différance" finds itself enmeshed in the work that pulls it through a chain of other "concepts"...other textual configurations. These chains/writing are constructed and articulated by both temporal and spatial deferment and by differentiation. (Derrida. 1978: 40. 81). The other emerges from the play of other in the same. The former unified system, now equivocal, suggestive of hierarchical configurations, gives rise to a double reading and a double writing, thus avoiding any fencing-in dialectically constructed synthesis as "One" (Derrida. 1988:264).

A textual system then is always already contaminated by the traces of other discourses and languages. The discourse resonates with discussion of intertextuality. The system is one of difference rather than one of presence. Infrastructurally, *différance* makes possible not only binary opposition and the double but also determines oneness since 'the subject is constituted only in being divided from itself' (Derrida, 1978:29). Thus in order for a meaning to emerge there must be the movement of difference or rather *différance* within the linguistic system. The presentation of self to self, and to others, is always that representation marked by the movement of difference. The truth or presence of the subject is not revealed at all. What comes to be revealed is the writing which marks and is traced in textuality, speech, the subject.

Derrida draws on the Saussure of the linguistic system of differences, rather than following the more traditional route of adopting the model of the Saussure of the sign. Derrida believes that no comprehensible communication is possible unless it can be repeated or cited: the graphic mark needs neither author/ audience: 'by definition' 'a written signature implies the actual or empirical non-presence of the signer' (Derrida, 1978: 20). The signature, for instance, despite being unique, must be repeatable to function, to be readable. Thus the act of citation, which involves detaching an utterance from its context, is a characteristic of any sign and not an aberrant use of language. In other words, the act of citation is neither parasitic nor unusual but rather an explication, that any text is inevitably quoting and quotable. Meaning and value are therefore never intrinsic or imminent in the written sign; they only become possible by the chance of their representation in ways that allow a glimmer of the other. That is to say that thoughts, ideas and concepts are all impure, haunted, contaminated and infected. "There is no outside-the-text" or "nothing outside context" or even "there are only contexts without centre or absolute meaning" (Derrida J. 1988: 32). Meaning appears as an effect of text relating to text without reference to an external real unlike mimesis. Thus any reading involves other readings, the 'ground' of reading is always already intertextual, transpositioning a reader as writer when reading.

In his article "The Text within the Text" I. Lotman gives a different sidelight on the problem of intertextuality. He defines a text as a coded message. The very fact of code existence means that something preceded it. He bases his argument on L.Hjelmslev's definition of text as "everything that was, is or will be said in a given language" which presupposes that text is considered as enclosed, growing with time system. Or, according to U.Eco, a work of art is not a mono-semantic message, it is a multitude of signified that coexist in one signifier (Eco U. 2004:6). On the other hand, text may be considered as a limited, enclosed in itself entity. One of its basic signs is the presence of specific immanent structure, which entails the high significance of the category of border ("beginning", "end", "frame" and so on). If in the first case its extent in real time is the essential sign of text, then, in the second, text tends towards panchronism (for example, the iconic texts of painting and sculpture), or forms its internal time, whose relation to real time is capable of generating diverse semantic effects. The relationship of text and (language) code changes. The presumption of a code enters into the concept of text. However, the code must be reconstructed according to a definite text. For a reader, text comes first, followed by language as a secondary abstraction. U.Eco understands a text as an object which possesses a definite structural features, which allow, but at the same time coordinate different interpretations, a change of perspective.

In the general system of culture texts carry out, at least, two basic functions: the adequate transfer of meanings and creation of new ones. The first function is best carried out when the codes of the speaker and listener coincide as in case of mono-semantic texts. The

characteristic feature of a culture with mythological orientation is appearance of intermediate component - a text -code between language and texts. Such text can be based on what is considered to be an ideal model (cf., for example, the role of "The Aeneid" by Vergilius for the literature of Renaissance and Classicism) or remain in the sphere of subjective-unconscious mechanisms, which do not obtain direct expression, but are realized as form versions in texts of lower levels in the hierarchy of culture. A text -code represents a text. It is not an abstract collection of rules for constructing a text, but a syntagmatically constructed whole, an organized structure of signs. In the course of cultural functioning, in the process of text formation or its description, each sign of the text- code can represent a paradigm. However, on its intrinsic level, a text code is allotted not only by the unity of expression, but also by the unity of content. Diffuse, ambi- or polyvalent, decomposed into a paradigm of equivalent, but different meanings, or into a system of antonymous oppositions for an external observer it is monolithic. compact, mono-meaningful. Entering into structural connections with the elements of its level, it forms a text, allotted by all signs of text reality even if it is not revealed anywhere. but only unconsciously exists in the head of a teller, folk improvisator. organizing his memory and prompting the limits of possible variations of text. This reality is described by the model of the fairy tale by V.Propp or by the model of the detective novel by Revzin. (Lotman I.1981:3-18)

The second function of text is creation of meanings. In this case a text ceases to be a passive component of transmission of a certain constant information between a "sender" and a "recipient" If in the first case the difference between the communication at the entrance and at the output of information circuit is possible only as a result of interferences in the communication channel and must be explained by technical imperfections of system. then in the second case it composes the very essence of text as a "thinking device" What is a defect from the first point of view, represents a norm from the second, and vice versa. A text is organized differently in this case and represents a system of different semiotic spaces, a continuum within which circulates a certain initial message. It is not a manifestation of any language. but requires at least two languages for its formation. In this case a certain background code, which has unconscious nature and, therefore, is usually imperceptible, is introduced into structural consciousness and acquires realized significance. (Lotman I.1981:6) A text of this type is always richer than any separate language and cannot be automatically derived from it. It is a semiotic space. within which languages interact, interfere and are hierarchically self-organized.

Pragmatic relations between text and a reader are characterized by such degree of complexity, that it is always possible to activate one or another aspect of text structure and transform in the process of pragmatic functioning nuclear structures into peripheral, and peripheral into nuclear. Transformation of text structure signifies that it entered into interaction with heterogeneous to it consciousness and in the course of generation of new meanings reconstructed its immanent structure. The possibilities of such reconstructions are final, and this fact assumes the limit of life of a text in time and delimits reconstruction of text in the process of changing of cultural context from arbitrarily attached meanings, for expression of which it does not have any means. Pragmatic connections can activate peripheral or automatic structures, but are not capable of introducing into a text non-existent codes. (Lotman I.1981:9)

However, the role of pragmatic function cannot be applied to any kind of text reconsideration - it composes the active part of text functioning as such. Text, as the generator of meanings, in order to be activated, needs a collocutor. This demonstrates the dialogic

nature of consciousness as such. In order to work, consciousness needs consciousness, a text - another text, culture - another culture. (Lotman I.1981:10) This is what U.Eco calls "an open text". He understands openness as essentially complex in its meaning message, which is characteristic for any work of art at any time."Any work of art, even if it is not unfinished, requires a free, creative answer to it, at least because it cannot be really understood unless an interpreter does not discover it anew in the act of creative thinking with the author". (Eco U. 2004 :10, 29)

According to I.Lotman, culture, as a whole, can be treated as a text. However, it is an intricately arranged text, which is decomposed into an hierarchy "of texts within the text" that form a complex interlacings of texts. "Since the word "text" includes interlacing by etymology, we can say that by this interpretation we return to the notion "text" its original meaning". (Lotman I. 1981: 18)

Reference Cited:

Allen, Graham (2005): Intertextuality. The Literary Encyclopedia. 24 January 2005 [http://www.litencyc.com/php/stopsis.php?rec=true&UID=1229, accessed 24 May 2010.]

Bakhtin, Mikhail. 1981. Discourse in the Novel (1935). In *The Dialogic Imagination*, ed. Michael Holquist and trans. Caryl Emerson and Michael Holquist. Austin: University of Texas Press.

Bakhtin. M. M. (1941, 1965) *Rabelais and His World*. Trans. Hélène Iswolsky. Bloomington: Indiana University Press.

Beaugrande, Robert-Alain de, Dressler, Wolfgang. (1987) *Introduction to Text Linguistics*. XIV Congress of Linguistics. Berlin.

Barthes, Roland (1981. 1995): "The Death of the Author." In *Theories of Authorship*. Ed. John Caughie. (BFI Readers in Film Studies). London: Routledge. pp. 208-13.

Barthes, Roland (1989): *From Work to Text*. In *Literary Criticism and Theory*. Ed. R. C. Davis and L. Finke. London: Longman. pp. 712-17.

Colebrook, Claire(2002): *Deleuze*. Routledge Critical Thinkers. pp. 2-4

Derrida, J.,(1978) *Writing and Difference*, trans. Alan Bass. Chicago: University of Chicago Press.

Derrida, Jacques (1976) *Of Grammatology*. Trans.-Gayatri Chakravorty Spivak. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Derrida, Jacques (1977) 'Signature Event Context.' *Glyph I* (1977): 172-97.

Derrida, Jacques (1988) *The New Modernism: Deconstructionist Tendencies in Art*. Art & Design profile, 8. London: Academy Group; New York: St. Martin's Press.

Eco, Umberto. (2004) *Opera aperta (Loose work)*. Умберто Эко «Открытое Произведение». Санкт-Петербург

Eliot T.S.(1922). The Sacred Wood: Essays on Poetry and Criticism. Tradition and the Individual Talent. [www.bartleby.com/200 pp.1-3](http://www.bartleby.com/200/pp.1-3)

Kristeva, Julia.(1980) *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Columbia University Press.

Kristeva. Julia. (1986) Word, Dialogue and Novel." In *The Kristeva Reader*. Ed. Toril Moi. Oxford: Blackwell. pp. 34-61

Lotman, Iury. (1981).The Text within the Text. Текст в тексте. Труды по знаковым Системам XIV. Ученые записки Тартусского Гос. Университета. с. 3-18

Различные подходы рассмотрения интертекстуальности

В статье приводятся различные подходы к рассмотрению вопроса интертекстуальности как одного из основных составляющих компонентов текстuality, т.е. принципа существования и реализации текста в рамках определенного культурного контекста. Дается краткий обзор работ Т.Элиота, Дж.Кристева, Р.Барта, Ж.Дерриды, Ю.Лотмана и У.Эко, связанных с рассмотрением данного вопроса.

ინტერტექსტუალურობის განხილვის სხვადასხვა მიდგომები

სტატიაში განხილულია ინტერტექსტუალურობის, როგორც ტექსტუალურობის ერთ-ერთი ძირითადი შემადგენელი საკითხის სხვადასხვა მიდგომარობები. განხილულია ტექსტის ფუნქციონირებას განსაზღვრულ კულტურულ კონტექსტში. განხილულია თ.ელიოტის, ჯ.კრისტევის, რ.ბარტის, ჟ.დერრიდის, ი.ლოტმანის და უ.ეკოს ამ საკითხთან დაკავშირებული ნაშრომები.

Н.Ф. Оруджеева

Азербайджанский университет языков

კითხვაზე: "პრობლემა ნაციონალური მიკერძობის შესახებ"

В течение многих десятилетий идет дискуссия по поводу принадлежности авторов к национальности того языка, на котором они пишут.

Американский исследователь еврейской культуры Б.Харшав, который назвал эпоху перехода евреев на нееврейские языки «еврейской революцией нового времени», приводит важное соображение, расширяющее американо-еврейский контекст: «В этот период новая струя еврейской литературы развивалась на не еврейских языках – от Дж.Рота, Ф.Кафки, Бруно Шульца и Эльзы Ласкер-Шулльер до Сола Беллоу и Филиппа Рота. Эти сочинения еврейских авторов могут читаться в двух аспектах: и как часть литературы на языке, на котором они были написаны, и как часть многоязычной еврейской литературы, представляющей еврейский опыт и подходы. Тот факт, что еврейский писательский мир делится на собственно российский, немецкий, американский, израильский, лишний раз подтверждает, что единственным соединением

этой растекающейся реальности остается национальная память авторов при переходе на языки этих стран (8, 124).

Ирвина Шоу также волновала тема принадлежности того или иного автора к определенной национальной литературе. И мы видим, как четко он отвечает в интервью журналисту, кто писать на определенном языке не означает принадлежать к национальности этого языка. «For example, Isaac Singer is seventy five years old, and although he was born in Poland and doesn't write in English, still he's an American, and he's going as strong as ever» (10, 13).

Исследование профессора Гарвардского университета Рут Вайс «Современный еврейский литературный канон» принадлежит к числу тех редких работ, в которых постановка проблемы намного важнее и убедительнее предложенного решения. Концепция Рут Вайс состоит в том, что еврейская литература создана на разных языках, а произведения, которые могут быть «еврейскими», часто относятся к двум (или даже более чем к двум) литературам одновременно: так, проза Исаака Бабеля, Владимира Жаботинского и Василия Гроссмана относится одновременно к еврейской и русской литературам, произведения Сола Беллоу, Бернарда Маламуда, Ирвина Шоу относятся к еврейской и американской. Франца Кафки к еврейской и немецкой и так далее. Основанием для определения какого-либо произведения как «еврейского», по мнению Рут Вайс, является не язык, на котором оно написано, а его содержание и этнокультурная самоидентификация автора, насколько она может быть реконструирована по авторским декларациям или частным документам: письмам, дневникам, воспоминаниям современников (2, 314).

Таким образом, убеждена американская исследовательница, оказывается проблематичной, казалось бы, бесспорная мысль о том, что литература определяется языком, на котором она создана. Произведения же, написанные на разных языках, могут быть интерпретированы как свидетельства о разных путях, на которых эмансипированные, отделившиеся от традиционной еврейской общины авторы вновь возвращаются к еврейству уже на новом уровне – как к трансисторическому и транскультурному сообществу, объединенному коллективной религиозной и этнической памятью.

21 февраля 2003 года в Тель-Авивском культурном центре «Бейт-Левик» была проведена встреча между российскими писателями и их израильскими коллегам. В которой участвовали и известные современные литераторы Дмитрий Быков и Александр Кабаков. Тема вечера, заданная известным еврейским поэтом Михаэлем Гробманом, звучала так: «Биография своя и чужая. Пишут ли евреи еврейскую литературу?». По мнению А.Кабакова, писатель, создающий свои произведения на русском языке, принадлежит русской литературе и культурной традиции, и совершенно неважно, кто он по национальности, еврей, американец или русский. Если рассматривать вопрос шире, то, к примеру, евреи по происхождению Генрих Гейне и Лион Фейхтвангер – великие немецкие писатели. Еврей Борис Пастернак – великий русский поэт. На что М. Гробман парировал, что важно не только то, что сам автор считает себя русским, немецким или американским писателем, важно – считают ли его таковым читатели и литераторы титульной нации. Михаил Веллер, писатель, ответил четко, что «настоящая литература внациональна, т.е. принадлежит читателям всего мира, а относит ли себя автор к русской, еврейской или американской литературе, это пусть он сам решает» (5).

Какую же литературу можно считать «еврейской», а какую «американской»? Что главное в определении подобной литературы? Язык, на котором пишет автор, как считает А.Кабаков? Принадлежность автора к определенной религиозной конфессии? Специфически еврейская или американская тематика того или иного произведения

(герои с еврейскими фамилиями, описание еврейского быта), или, наоборот, чисто «расейские» коллизии. Быт и герои? Существует ли вообще сугубо национальная и космополитическая литературы внутри одного и того же культурного (языкового) пространства в современном мире?

Мы не можем согласиться с мнением А.Кабакова, исходя из следующих обстоятельств: Рустам Ибрагимбеков, всю жизнь писавший на русском языке, остается азербайджанским народным писателем. И какие бы мы ни открывали книги, к каким бы энциклопедиям мы ни обращались, везде написано, что «Ибрагимбеков Рустам Мамед Ибрагим оглу (1939) – азербайджанский советский писатель. Пишет на русском языке» (3, 477).

Или же на известнейшем сайте «свободная энциклопедия – википедия» www.ru.wikipedia.org - мы читаем «Р.Ибрагимбеков – известнейший азербайджанский советский писатель и кинодраматург, пишет на русском языке».

Многие тюркоязычные писатели, пишущие на русском языке, стали родными для большинства народов. Среди них можно назвать имена таких известных писателей, как Чингиз Абдуллаев (азербайджанец), Олжас Сулейменов (казах), Чингиз Гусейнов (азербайджанец), Чингиз Айтматов (киргиз), Фазиль Искандер (абхазец) и др.

Владимир Зев Жаботинский в статье «О евреях» (1908) так писал об этом явлении: «В наше время «национальность» литературного произведения еще не определяется языком, на котором оно написано. Решающим моментом тут является не язык. и с другой стороны, даже не происхождение автора, и даже не сюжет решающим моментом является настроение автора для кого он пишет, к кому обращается. чьи духовные запросы имеет в виду, создавая свое произведение. (5)

Истинная литература – внеациональна, но не будем забывать, что все великие и талантливые литераторы прошлого своими корнями уходили в свои национальные, культурные и религиозные традиции. Шолом-Алейхем, Ш.И.Агнон, Башевис-Зингер. Сол Беллоу. И.Рот, И.Шоу, Эм.Казакевич – все они были выходцами из бывшей Российской империи, жили в разных странах, писали на русском, иврите, английском, их герои не только евреи, их книги принадлежат мировой культуре, но всех этих авторов объединяло глубокое знание морально-нравственных законов, исходящих из Талмуда, что и прослеживается в творчестве каждого из них.

Как доказательство вышесказанному, обратимся к следующему отрывку из романа Ирвина Шоу «Богач, бедняк», и мы увидим, что писатель, практически во всех своих произведениях, затрагивал религиозную тему.

When her first child, her daughter, Gretchen, was born, she arranged with the Father for the christening, but her husband refused to appear at the front and forbade her then or ever again to give as much as a penny in contribution to the Church. And he a born Catholic. Three unbaptized and unbelieving children and a blaspheming, Church-hating husband. Her burden to bear (9, 41) – Когда у нее родилась Гретхен, Мэри договорилась со священником о крестинах, но Аксель категорически отказался подойти даже к купели и впредь не разрешил жертвовать на церковь ни цента. А ведь сам-то по рождению католик. Трое некрещеных и неверующих детей и богохульник муж, ненавидящий церковь. Это ее тяжкий крест (6, 38).

В произведении Ирвина Шоу «Нищий, вор» героя Уэсли все больше и больше волнуют мысли о Боге. «Я хочу верить в Бога. Кто-то же ведь все это создал, правда? Откуда мы взяли, чем заняты, как все происходит – откуда берется воздух, которым мы дышим, вода, которую мы пьем, пища, которую едим?» (7, 217).

Или же в конце своей жизни герой романа Ирвина Шоу «Богач, бедняк» Аксель объясняет сыну, Рудольфу, что надо ходить в церковь и вымаливать грехи.

“God watches. I don’t go to church, but I know God watches. Pay up, God says. Sinner, I will afflict you and your sons for your deeds” (9, 228) – Бог все видит. Я не хожу в церковь, но я знаю, Бог все видит. Вот что говорит Бог. Плати, грешник. Я накажу тебя и детей твоих за твои деяния» (6, 174).

Все перечисленные выше писатели имели далекие украинские корни. Великий украинский литературовед и культуролог С.Ефремов в брошюре «Еврейское дело в Украине», изданной в начале XX века, писал: «Евреи, как мы знаем, живут в самой тесной связи с украинским народом. Это даже не соседи, как в большинстве своем другие народы, а одна из составляющих населения на украинской земле. Не случайно даже в соединенных Штатах Америки в 20-е годы прошлого века большинство писателей – евреи-эмигранты с Украины. еще хранившие в памяти страшные картины погромов, - продолжали считать себя именно украинскими евреями и уважать себя за это» (4, 2).

Здесь уместно будет процитировать высказывание известного еврейского исследователя-литератора А.Брахера о пражско-немецком писателе М.Броде, бежавшем в Палестину в 1939 году: «Брод не был только еврейским или специфически еврейским автором. В литературу он вошел не как «еврей», но как немецкий писатель, быстро занявший прочное место на сцене немецкого литературного авангарда. Почти во всех романах Брода присутствуют еврейские мотивы, но не в такой степени, чтобы их не мог воспринять нееврейский читатель. В этом смысле Брод, в конечном счете, всю жизнь оставался немецким автором» (1, 115). Этот критерий, на наш взгляд, очень верно определяет разницу между еврейским писателем и просто писателем, чье творчество всецело определяется языком его творчества.

Таким образом, любая литература не может развиваться в изоляции, она является частью целого процесса, при этом проявляется и как чисто национальное явление. Без национальной определенности, специфики художественная литература теряет свой колорит. Национальная литература стимулирует свое обогащение во взаимосвязи с литературами других народов в контексте мировой литературы.

Список использованной литературы:

1. Брахер А. Макс Брод между культурой немецкой Праги и сионистским национал-гуманизмом. Брод М. Пражский круг. СПб., 2007. 249с.
2. Вайс Р. Современный Еврейский Литературный канон: Путешествие по языкам и странам. Пер. с англ Н.Рохлиной под ред. З.Копельман. М.: Иерусалим: Мосты культуры: Герашим, 2008. 512стр.
3. Советский энциклопедический словарь. М., СЭ. 1981. 1600с.
4. Феллер Мартен. Украинноудайік. Правда об украинско-еврейских отношениях. Газета «Зеркало Недели» № 36(511) 11 – 17 сентября 2004.
5. Шойхет А. Православные Евреи на сайте http://world.lib.ru/s/shoihat_a/pravoslavnie-evrei.shtml
6. Шоу И. Богач, бедняк. Москва, «Правда», 1987. 640с.
7. Шоу И. Нищий, вор. М., ЭКСМО. 2005. 510с.
8. Harshav V. The meaning of Yiddish. University of California Press, 1990, 256p.
9. Shaw I. Rich man, poor man. Original English Reading. «КАРО», Санкт-Петербург, 2008.
10. The Paris Review. The Art of Fiction. 1953, № 4, 26p.

ნ. ორუჯევა

ახაერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი

მწერლის ეროვნული კუთვნილების საკითხისათვის

განხილულია მწერლის და მისი მხატვრული ნაწარმების ეროვნულ სინამდვილესთან მიმართების საკითხები. აღნიშნულია, რომ მწერლის ნაწარმოებების ენა ყოველთვის არ ემთხვევა მის ეროვნულ წარმომადგენლობას.

Rahimli E.G.

Azerbaijan University of Languages

Hamlet : Time and Space

"With the lapse of time mankind departs from reality and truth. Such is the case with the person and creative activity of Shakespeare. But one thing is also true that nobody can deny his works. "Hamlet" being the peak of all them. The works referred to Shakespeare contributed to the formation and development of theatrical art and dramaturgy in many countries. One of them is Azerbaijan.

Development of art and culture all the time depends on the economic development of the country. Azerbaijan, once a part of the Persian then of the Russian empires, began to flourish after the discovery and development of oil deposits. The first oil boom took place in Azerbaijan at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Foreign investors of the western countries and local oil lords did not only produce and sell oil, but also paid attention to socio-cultural development of Baku, the main oil deposit of Azerbaijan. Locations for social events, theatres were built. This in its turn necessitated the creation of works for the stage and translation of foreign works for the same purpose.

In the said period Azerbaijan was not so rich in such works. The comedies of M. F. Akhundov, an opera and musical comedies of U. Hajibeyov were not enough for this purpose. Besides, the presence of the European contingent in Baku stimulated the translation and performance of foreign authors. And such an attempt was first made by A. B. Hagverdiyev who translated Shakespeare's "Hamlet" from Russian into Azerbaijani. Why from Russian? At the beginning we mentioned that in those years Azerbaijan lived under the rule of Russia, the Russian language and culture were more popular in Azerbaijan than those of the western countries. Besides, among the men-of-letters were few persons with a good knowledge of English or other European languages for translating such prominent writers as Shakespeare into Azerbaijani.

A. B. Hagverdiyev's translation and its stage version did not have a great success and we have no the text of translation at our disposal. It was translated for the stage, the manuscript was lost, all what we know about the translation are based only on the reviews of art critics mentioned in Aybəniz Təhmasib's "Hamlet" Azərbaycan dilində (Bakı 1982)

Then it was translated from Russian by J. Jabbarli, a prominent playwright and poet, who worked at the theatre. He adapted the translation to the requirements of the stage.

The third translation was done by T. Eyyubov also from Russian. He did not do it for the stage, but for the common reader.

The fourth translation was performed by S. Mustafa from English.

At the beginning we wanted to title our presentation as "Whose "Hamlet" is the best?" We did not do that, because, we wanted to give the general view connected with the translation of the tragedy, but in reality our goal is to compare various translations of the

monologue of Hamlet and find out which of them is the best and close to the spirit of Hamlet. For this purpose we demonstrate a small fragment from the monologue and its Azerbaijani translations in succession, because of the lack of space.

Hamlet. To be, or not be, that is the question,
Whether 'tis nobler in the mind to suffer
The slings and arrows of outrageous fortune,
Or to take arms against a sea of troubles,
And by opposing, end them. To die, to sleep—
No more, and by a sleep to say we end
The heartache, and the thousand natural shocks
That flesh is heir to;

Cəfər Cəbbarlı: Ölüm, ya olum... budur məsələ! Hənkə daha sərfəlidir? Düşməni qəzənin ağır toqəllərinə dayanmaq, və ya fəna silabinin coşqun dalğalarına qarşı qoyub onu qorutmaq, əzmək... Yer üzündən qaldırmaq, ölmək, uyumaq, bu qədər... Qəlbin iztirablarını, yaranmışların nəsibi olan minlərlə əzabları bir yuxu ilə bitirmək... belə bir son istənilməzmi?

Ölmək...Uyumaq...Uyumaq?...Bəlkə də rüyalar görmək? Budur işlə məsələnin çətin yeri...

Tələb Əyyubov: Ölümümü qalımmı? Sual budur, bu...

Taleyin dəhşətli zərbələrinə
Müti bir qul kimi dözümmü, yoxsa
Üsyanımı qaldırım silahlanaraq?
Ya qələbə çalım, Ya həlak olum?
Ölmək! Hər bir şeyi tamam unutmaq.

S. Mustafa: Olum, ya ölüm, budur məsələ.
Hansı sərfəlidir? Azğın taleyin
Müdhış oxlarına susub dözməkmi,
Yoxsa fəlakətlər nəhrinə qarşı
Silaha sarılıb üsyanımı etmək:
Nağıyeva: Ölümək, ya yaşamaq! Belədir gerçək.
Ya da ki, taleyin zərbələrinə,
Atdığı oxlara gijlinə dözmək.
Silahımı götürmək bu an əlinə?
Hücummu eyləmək dərd dəryasına
Yoxsa qılıncımı qoymaq mı qına?!

As we know, many translators have tested their pen not only in the translation of "Hamlet" wholly, but also in the translation of the monologue of Hamlet. It is not accidental that there are about 40 translations of this monologue in Russia. There have been even attempts to create a synthetic translation of it by choosing the best words, phrases and lines from the existing translations (Задорнова Н.Ч. Интерпретация текста как способ восприятия художественного текста, М. 1983). In our case it is not also an exception. As we mentioned above, the first translation (A.B.Hagverdiyev) was lost and we can not say anything about it. But the rest of the translations can be characterized like this: We know that "Hamlet" is in prose and blank verse. J.Jabbarli translated it in prose. But it was a prose with parallelisms and other stylistic devices which attached rhythm and melody to it. And the most important is that he translated "To be and not to be" like "Olum, ya ölüm!" which was quite unique and not used by others till then. Being a good poet, playwright and working at the theatre, J.Jabbarli made the translation acceptable to the audience and the readers. The other translations which followed never reached the peak won by him.

The third translation belongs to T.Eyyubov who was a poet. He translated the tragedy from Russian using many translations in order to be close to the original. His translation of

monologue is in poetry. It is fluent and reflects all the moments of the original. But it is not so much popular as the translation of S. Mustafa, which is the fourth translation of "Hamlet". By translating it he proved that there was a sufficient number of translators with the knowledge of the world languages. This is what S. Mustafa says himself: "Translation of such a giant of words from the original is accompanied with a number of difficulties. Literal translation is impossible. In this case the idiosyncrasies of the author are lost. Free translation threatens departure from the original. What to do? I do not think that the work on my translations from Shakespeare have ended, is complete. From time to time I return to them, change some phrases and words. I also return to my translation of "Hamlet", the masterpiece of Shakespeare. The monologue of Hamlet is the peak of this tragedy. The first line of the monologue is "To be or not to be, that is the question" It's translation into Azerbaijani: "Olum ya (olmayım) ölüm, budur məsələ."

The translations of the first line in the form of *həyat, yə məmat* (life, or death), *ölüm, yoxsa qalım* (to die, or to remain alive), *ölümünü, qalımı?* (to die or to remain) are widely spread among the readers. In 1996 I translated this line for the first time "*səbir ya qəbir*" (patience or grave). I read it to many people, but nobody supported it. And in those days Azerbaijan lived a kind of awakening. There was a kind of revival, animation in Azerbaijan. In such a moment *səbir* (patience) seemed to me humbleness, obedience, inertness and inability. Therefore, I repeated great J. Jabbarli's "*Olum ya ölüm*" with great pleasure Newspaper "Hürriyyət" N 423).

Theory of translation dictates demands the text should be translated wholly, not a part of it in isolation. The text plays the role of the context for any part of that text. In this regard, we must mention the translation of the said monologue by Shahla Nagiyeva. S. Mustafa in his book "Bədii tərcümədə poetik ekvivalentlər" (Bakı 2010) writes like this about the translation: "Of course, the translation is the result of the boundless interest in the works of the great writer and it is noteworthy. But one pays a close attention, it becomes clear that the translator has hurried and not studied and assimilated thoroughly the world of art of Shakespeare, the idiosyncrasies of his creative activity, his style, his manner of expression. Therefore, she has not found close correspondences of lines and separate words, their poetic equivalents in the translation. As a result, instead of a translation she has created not a poetic translation, but a *tədbil* (improvisation) (S. Mustafa, *ibid* p. 162).

We come to such a conclusion that J. Jabbarli's "Hamlet" is the best of all. It is because that only men equal in talent and art may translate such men like Shakespeare. Jabbarli was a great poet and playwright if even not equal to Shakespeare, but at least most talented of all the translators of Shakespeare in Azerbaijan.

Another point is issue of the time and space. The first oil boom in Azerbaijan conditioned the development of art and culture. The second oil boom in the years of independence of Azerbaijan gave a new incentive to translation. At present the best examples of the world literature are being translated into Azerbaijani by the financial support from the reserve fund of the Azerbaijani President, it will be published in 150 volumes.

ე. რაპიძელი
აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი

„ჰამლეტი“ აზერბაიჯანში: დრო და სივრცე

განხილულია შექსპირის ტრაგედია „ჰამლეტის“ თარგმანების დროისა და სივრცის საკითხები.

Гамлет в Азербайджане: время и пространство

В докладе освещаются вопросы переводов трагедии В.Шекспира «Гамлет» во времени и пространстве.

თ. საჭუა შვილი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პასტიში როგორც პოსტმოდერნისტული ტექსტის ძირითადი მოდუსი

საკვანძო სიტყვები: ინტერტექსტუალობა, პაროდია, პასტიში, ორმაგი კოდირება

XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ენის შესაწავლის სტრუქტურულ-სემანტიკური პარადიგმის კომუნიკაციური პარადიგმით ცვლამ გამოიწვია სიტყვიერებაში მეტყველების ლინგვისტიკის პროორიტეტი. რის შესდევადაც ტექსტი გაგებულ იქნა, როგორც რეალი კომუნიკაციურ ჯაჭვში ე.ი. პროდუცენტი – ტექსტი – რეციპიენტი. გარდა კავშირისა ტექსტის ენა, მედეუართა ურადლების არეში ნდება კავშირი, ტექსტი სინამდედე. ამ ტექსტის დისკურსულ მოდეულში მისი ადეკვატური გაგებისათვის დიდ როლს თამაშობს ინტერტექსტუალური დონე, ინტერტექსტუალობა. როგორც პოსტმოდერნისტული ტექსტის ძირითადი ცნება. (მ. კინწურაშვილი 2009:3)

პოსტმოდერნისტული ტექსტების სიჭარბე და აქედან გამომდინარე ინტერტექსტუალობაც ახდენს ცვლილებებს ტექსტში გამოყენებული სახეების (ხატების) სტრუქტურაზე ტექსტის სიჭარბე ნიშნავს, რომ მკითხველს ან მსმენელს ან მაყურებელს აქვს შესადებობა შეუფარდოს ის ცოდნა რასაც იღებს ახალი ტექსტისაგან იმ ცოდნას, რომელიც მას გააჩნია. (ბარტი ამას ენციკლოპედიურ ცოდნას უწოდებს) (რ. ბარტი 1981). ამგვარად უნდა აღინიშნოს, რომ პოსტმოდერნისტულ ტექსტს საფუძელად უდევს ციტირება, თამაშში ჩართულია არა მარტო მკითხველი, არამედ მოელი მისი თესაურუსი (ანუ მოელი მისი ცოდნა, სიტყვების ნაკრები). წინამდეალი ტექსტის ანუ პიპრტექსტის ცოდნა აუცილებელია პიპრტექსტის ადექსისათვის. სწორედ ესაა პასტიშის ადორცნების და ფუნქციონირების საკითხი. ეს კი შეიძლება ჩათვალოს ინტერტექსტუალობის გამოვლინებად, რადგანაც, ნენწთვის ცნობილია, რომ ინტერტექსტუალობის კელევა საშუალებას იძლევა უფრო ღრმად იქნეს გაანალიზებული ტექსტი, ვინაიდან, ხშირად ინტერტექსტუალური მინიშნებების გათვალისწინების გარეშე ტექსტის გაგება, ინტერპრეტაცია, ძნელი, სოჯჯერ კი შეუძლებელი ხდება. ინტერტექსტუალობის მრავალ განმარტებათაგან ეველასე სოგადად შეიძლება შეიძლება მინწულ იქნეს, ბარტ-კრისტევის სკოლის განმარტება, სადაც ინტერტექსტუალობა განიხილება, როგორც ნებისმიერი ტექსტის თვისება შევიდეს დი-ალოგში სხვა ტექსტებთან. (პიპრტექსტი არის ინტერტექსტი).

ყვარარ ენენტმა შემოგვაეაზა ინტერტექსტის მისეული ტიპოლოგია. მისი აზრით, არსებობს ორი ძირითადი ეანრი: პაროდია, ტრავესტირება, შარუი და პასტიში და ორი ტექსტური კატეგორია ტრანსფორმაცია და იმიტაცია. ე-ენეტი პატივს მიაგებს და პირველად აღნიშნავს მის მიერ კანონიყვარად

მინეული “სერიოზული პაროდის” ანუ პასტიშის მნიშვნელობას ლიტერატურისათვის. რა პარადოქსალურადაც არ უნდა მოგვეჩვენოს ეს ტერმინი, ამ უნარს არსებობის უფლება აქვს, როგორც სერიოზული პაროდის ანუ პასტიშის თვალსაზიროვნებით მაგალითად მას მოჰყავს ჟ. ჯიროდუს ელექტრა”, და მ. ტურნიეს “პარასკევა ანუ წყნარი ოკეანის ღიმები” (ჟ. კენეტი 1980).

პასტიშის შესწავლას საფუძველი წაუყარა ძირითადად ბოდრუს, დებორისა და დერიდის თეორიებზე დაყრდნობით. ტერმინ პასტიშს პოსტმოდერნისტულ ლიტერატურაში გარკვეული პერიოდის განმავლობაში წამყვანი პოზიცია ეკავა, მისი სემანტიკური მნიშვნელობის არასიმპლური მიუხედავად. ეს ცნება ურტელექტრალთა ლექსიკონში, ეპოქისათვის სხვა დამახასიათებელ, ისეთ ტერმინებთან ერთად გეხედება. როგორებიც არის “დეკონსტრუქცია”, “დიფერენციაცია” და ასე შემდეგ.

გამომდინარე იქიდან, რომ პასტიში ითვლება პოსტმოდერნიზმისათვის დამახასიათებელ ფენომენად, ანუ ესაა პოსტმოდერნისტული დისკურსების პლურალიზმის რესულტატი, არღვევს რა ელიტარული და მასობრივი კულტურის ზღვარს, თითქოს სპობს სასწერებს (იქმნება ბუნდოვნება) და ამას აღწევს ექსტრაქცია და პასტიშის საშუალებით. ანუ ტრადიციული მეტაკომენტების ირონიული პაროდირების შედეგად. შედეგად უღებთ იმას, რასაც ყრუდღერძი ჯემისონი ახასიათებს, როგორც პასტიშს ანუ “თეთრ წერას” ანუ “თეთრ პაროდიას” (ჯ. ჯემისონი 1991). უ. კეო მინიხეებს, რომ იგი არსებობდა პოსტმოდერნიზმამდე და ელინდებოდა სხვადასხვა ეპოქის მხატვრული ტექსტების ერთმანეთში აღრევი (უ. კეო 2004). ამ შემთხვევაში მაგალითად შეიძლება დავახსენოთ ფრანსუა ვიოანი, რომლის პოეზიაშიც არის ექვლასე უფრო მეტად გამოხატული. შუა საუკუნეებისათვის დამახასიათებელი მალაღია და მდარე ჟანრების აღრევა.

პასტიში ესაა პოსტმოდერნისტული პაროდია. მათ შორის პრინციპული განსხვავება არის ის, რომ პასტიშში ნადებული მნიშვნელობა ემოციურად ნეიტრალურია, მას არ გააჩნია უარყოფის ენერგია. მაშინ როდესაც პაროდია უარყოფს პაროდირებულს. პასტიში არ იწვევს იმის შეგრძნებას, რომ არის რაღაც უფრო სერიოზული, რომელითაც შედარებითაა იმიტირებული გამოიყურება უფრო სასაცილოდ და გამოირსევა სტილისტური მანიერიზმით. მნიშვნელოვანია, რომ არაა აუცილებელი პასტიში ატრავმატიკული კომიკურ და სატირულ ხასიათს. უფრო ხშირად ესაა სტილისტური მიმიკრია, რომელიც გამოხატულია უფრო ნეიტრალური ფორმით. პასტიში პოსტმოდერნისტულ ლიტერატურაში გულისხმობს: ფრანსის, ნერვალის, დუვისის მსგავსი სტილისა და ხერხების სესხებას, მაგრამ ავთოსის დაწეული გრადუსით და დიდაქტიური ინტენაციის გარეშე.

70-80 წლების პოსტმოდერნისტული ტექსტის შესახებ კრიტიკულ ნაშრომებში (ი. ხასანი, დ. ხარტმანი ან დ. კალერი) პასტიში გარდაიქმნება უნივერსალურ მეტაენობრივ პრინციპად და სრულ იმიტაციას კი არ წარმოადგენს, არამედ სხვისი სტილის რეპროდუქციას, მითვისებას, სადაც ნორმატიულობა და შერჩევითობა არ არის დაცული. პასტიშირებულ ტექსტში ხდება კულტურული კოდებისა და ენების ერთმანეთში აღრევა და ნიველირება. კრიტიკოსებისათვის პასტიშის ენციკლოპედიურ მაგალითებად იქცნენ პოსტმოდერნისტი მწერლების ისეთი ნაწარმოებები, როგორცაა: დ. ბარტის “ქიმები”, ტ. პინჩინოს “მოზიდულობის ციხარტეკლა”, უ. კეოს “ვარდის სახელი” ოსკარ უალდის “უკანასკნელი დღეები” და ა. შ. იამ-პოლსკის ასრით, ფორმალურად პასტიში იღებს ნაკუწებისაგან შექმნილი ციტატების პოპურის ფორმას, ხოლო ინდივიდუალურად მარკირებულ ენა

დაქაეის მსა, წინასწარ ტირაფირებული კულტურული მზადლონების კალენდრო-სკოპამდე (მ. იამოლსკი 1993). პასტიში თავის თავში აერთიანებს პოსტმოდერნისტული წერის ორ ნარატიულ სტრატეგიას - ავტორის პირდაპირი გამონათქვამის შეცვლას პიპერციტატური მოსაიკით და იერარქიული დამოუკიდებლობის გაუქმებას, მნიშვნელობის/ მატარებელი ვერტიკალების წაშლას - სწორედ ამიტომ ტერმინი "პასტიში" უფრო ფართო მოცულობის აღმონნდა, ვიდრე მისი ნაწილობრივ სინონიმური ტერმინები: "ცენტონი", "ინტერტექსტი", "კოლაჟი", "პოლილოგი" და პოსტმოდერნიზმისათვის დამახასიათებელი ნოეციები. პასტიში, სტილისაციისა და კლავიტიკისგან განსხვავებით არ მოითხოვს სერიოზულობას და სისუსტეს. პარადისაგან განსხვავებით არ მოითხოვს კანონის ტრავესტირებას და გამააშკარავებას, ცენტონისაგან განსხვავებით კი არ მოითხოვს ავტორის აბსოლუტურ მიმოკრიას და სხვისი „ხმის“ უცვლელად დუბლირებას.

პოსტმოდერნისტული პასტიშის ნარატიული სტრატეგიის მნიშვნელოვან ასპექტად გვევლინება ტექსტში ჩართული სხვადასხვა კონსტრუქციები, კომენტარები და დამატებები. ხშირად ისინი მოცემულია ფრჩხილებში. შეიძლება გამოვთქვათ პიპოთესა, რომ პოსტმოდერნისტული ტექსტის ყველა პერსონაჟი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ლუდიკურ (aspect ludique) ხასიათს ატარებს და მათში ყველა ქმედება თუ მოქმედება აღიქმება როგორც თამაში. თვითოეული მათგანი არის მათავსებელი, ინტერტექსტუალობის, მოუღ სისტემაში. ჯეიმსონი ამას უწოდებს "game plying" (ვალე უნდა გამოიყოს სტერეოტიპებისა და კლიშეების პაროდირება, ანუ ჩამოყალიბებული ეანრების პაროდირება: "რომანი მითი", "რომანი ზღაპარი" ასაკურულად პასტიში-რებული ნაწარმოები გამოირჩევა ეანრობრივი აბორდაციით, ანუ არ მიეკუთვნება არც ერთ ეანრს.

ცნებას "პასტიში" სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაცია აქვს დასაკლურ და რუსულ თეორიებში. ეს ტერმინი უფრო ხშირად გეხვდება დახვეწილ კრიტიკაში, ხოლო რუსი კომპანტარები უპირატესობას ანიჭებენ პახტინის "კარნავალიზაციის" თეორიას, რომელიც განსხვავდება პოსტმოდერნისტული თამაშისაგან, რადგან პოსტმოდერნისტული თამაში გულისხმობს ერთდროულობას, მაშინ როცა კარნავალიზაცია ყოველთვის არტარებს სხინტარულ ხასიათს, ესე იგი, პოსტმოდერნიზმისთვის მთავარი არის მეთახველთან თამაში, შეტაროხის პოეტიკა. პასტიშიში ტექსტური სემანტიკის ბასური ცნება არის აღმნიშვნელის არქონა; ესაა მხოლოდ აღმნიშვნელთა თამაში, რეფერენციის თამაში. პოსტმოდერნისტული მხატვრული მახე თითქოს წარმოადგენს დაუსრულებულ თამაშს, ყოველი მახე სხება წინამდებელი სახის პაროდია, ანუ მახე, რომელსაც არა აქვს მყარი საფუძველი, არ ყურდნობა არავითარ ორიგინალს, არაა რეფერენტული. ეს იქვევს მრავალი სახის პოლისემიას (სიმრავლეს). ამიტომ არის მრავალი ოდისეუსი, მრავალის დონ-უუანი, მრავალი რობინსონი და ყოველი მახე, თქვის სხვა სახის პაროდიად იქვევა. ენის თეორიის ტერმინოლოგია რომ გამოიყენოთ ესაა ერთი ვარიანტის მრავალი ინვარიანტი. შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ ერთი რობინ-სონი როგორც არქეტიპი, ერთი დონ-უუანი როგორც არქეტიპი. ერთი ოდის-სეუსი, როგორც არქეტიპი ხოლო დანარჩენი ხატები წარმოადგენს ინვარიანტებს. შედეგად, ასე ნიველირდება ერთგვარი "აუტენტური" (სუსტად შესაბამისი) სახის იდეა.

ჯენსი შეეცადა მოეხდინა ხინთესი ბარტის ლიტერატურული ტექსტის სემიოტიკური კონცეფციისა და პოირეიასა და ჯეიმსონის პოსტმოდერ-ნისტული ირონიის (პასტიშის) თეორიისა. შედეგად, მან წამოაყენა "ორმაგი

კოდირების" ცნება. ჯენკის განსაკუთრებით ხაზს უსვავს იმ ფაქტს, რომ პოსტმოდერნიზმი, როგორც მხატვრული კოდი "ორმაგადაა კოდირებული". ეს გამოწვეულია იმით რომ პასტიშირებული ტექსტის სტრუქტურა არ არის სწორხაზოვანი, არის უფრო გახსნილი, არის მეორადი და სწორედ ამიტომაა ორმაგი კოდირების შედეგი, ორი ტექსტუალური სამყაროს შეჯახება. ჰიპერტექსტი არის პასტიშირებული ტექსტი, ხოლო ჰიპოტექსტი არის ძირითადი ტექსტი, და როგორც ავლინიწნეთ, ჰიპერტექსტი ყოველთვის ინტერტექსტუალურია.

ფოკმა აღნიშნავს, რომ ყველა ტექსტს საფუძვლად უდევს ესა თუ ის კოდი პოსტმოდერნისტული კოდი არის მხოლოდ და მხოლოდ ერთ-ერთი მრავალთაგანი, რომელიც არეგულირებს ტექსტის შექმნას. სხვა კოდები, რომლებზეც მწერლები ორიენტირებულნი არიან, ესაა ლინგვისტური კოდი, (რა თქმა უნდა ენა - ინგლისური, ფრანგული), საერთო ლიტერატურული კოდი, რომელიც მკითხველს აიძულებს, უბიძგებს წაითხოოს ტექსტი, როგორც ტექსტი. ჯანრული კოდი, რომელიც ააქტიურებს და ამართლებს რეკიპიენტის მილოდინს, რომელიც ირჩევს ამა თუ იმ ვანრს და ბოლოს, მწერლის იდეოლოგიები, რომელიც იმის გამო, რომ ხაზს უსვავს რეკურსულ მომენტებს. შეიძლება ჩაითვალოს განსაკუთრებულ კოდად (ფოკმა 1986).

ყველა შემთხვევაში ჩამოთვლილი კოდი არის ერთმანეთსე დამოკიდებული და გამომდინარეობს ერთმანეთისაგან.

უნდა აღინიშნოს, რომ პასტიშირებულ ტექსტს საფუძვლად უდევს კონტრარიოს პრინციპი. ანუ "აზრის გამრუდება". (détournement du sens) აზრის დეკონსტრუქცია და ინვერტირება.

შემოხვევითი არ არის, რომ წყნს არწყენი შეწყრდა პოსტმოდერნისტი მწერლის, ჯან ეშენოსის შემოქმედებაზე, ვინაიდან მის ტექსტებს გააჩნია ყველა პოსტმოდერნისტული ტექსტისათვის დამახასიათებელი ნიშანი, რაზედაც წყნს ზემოთ ვისაუბრეთ, ანუ ის არღვევს მასობრივი ლიტერატურის სტრუქტურებს და ქმნის მოვლენების თავისუფალ კოდადს. იგი პასტიშირებას უკეთებს პოლარს, ანუ დეტექტიური ჯანრის რომანებს. მისი რომანების სტრუქტურაც გამოირსევა თავისებურებით და უჩვეულოა. ეშენოსი აზრის გამრუდების (détournement du sens) ინვერტირების, გმირების დეცენტრირებისა და ტექსტის დეკონსტრუქციის ხარჯზე აღწევს ირინის უმაღლეს გამოხატულებას და ამას ახერხებს სხვადასხვა ენობრივი საშუალებით, თუნდაც სიტყვების თამაშით. ერთ-ერთი მისი რომანი: "გრინეისის მერიდიანი" აგებულია შავი რომანის სქემის მიხედვით.

დასაწყისში მოცემულია ორი აბზაცი სადაც მონაცვლეობს აღმაველი და დაღმაველი სტრუქტურა, ხოლო ბოლოს ისინი ერთმანეთს გადაეჯაჭვება. ნარაცია მიმდინარეობს ურთიერთსაპირისპირო ტრანქტორით. ნაწარმოების ორი მთავარი გმირია შარლ პონტიაკი და ჯან ფრანსუა პონსი. პროტაგონისტს შარლ პონტიაკს ახასიათებს აღმაველი პოზიცია, ხოლო მეორეს, რომელმაც ყველაფერი დაკარგა დაღმაველი პოზიცია.

ეშენოსის რომანებშიზი ნარატიული ელემენტები ექვემდებარება, არა ლოგიკის ფაქტორებს, არამედ, ნარაციის რითმს. ეს ნიშნავს, რომ ტექსტისათვის დამახასიათებელია: სინკოპა, წვეუტილი რითმი; წინადადებებს შორის არ არსებობს არაეითარი გრამატიკული სუბორდინაცია. გარდა ამისა, მის ტექსტებში შეიმჩნევა ორმაგი კოდირების ელემენტები, ეს ორმაგი კოდირება ხდება ორი დისკურსის დადებით. პირველი დისკურსი არის თვით პოლარი, ჰიპოტექსტი, ხოლო მეორე დისკურსი არის ჰიპერტექსტი, ანუ

Х.Ш. Табатадзе
Грузинский технический университет

Концепт «русский мир» и его семиотическое наполнение в романе Ф. Сологуба «Мелкий бес»

Ключевые слова: серебряный век, символизм, мифологема, провинция, метрополия.

В языковой картине мира многих писателей-символистов метафоризация является ведущим способом коммуникативного диалога с читателем. Средством же воплощения особого авторского идиостиля часто становится сотворенный автором миф как наиболее яркий выразитель сущности творческих начал мира и культуры. В этом отличительная особенность когнитивной функции сознания символистов: моделирование реальности по законам искусства. Именно искусство для символиста – глубинный аналог общего мироустройства (ибо сам «мир есть миф» «творимая легенда»).

Идиостиль Ф.Сологуба содержит ряд особенностей, изучение которых способно прояснить языковой портрет автора как носителя коммуникативных и когнитивных составляющих парадигмы Серебряного века русской культуры. К числу таких особенностей относится авторская модель построения пространства в романе «Мелкий бес», в основе которой лежит принцип мифологизированной реальности.

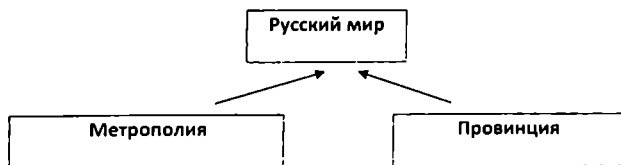
Пространство мифа, творимого Сологубом, наполняет своеобразной авторской семантикой сквозной для русской литературы концепт «русский мир», фреймовые составляющего которого представляют собой авторскую модификацию традиционных для русской словесной культуры фреймовых сценариев, восходящих к идиостилю А.Пушкина, Н.Гоголя, Ф.Достоевского. В этой модификации просматриваются как традиционные фреймовые сценарии, так и их новации, актуализированные эпохой «рубежа двух столетий» (А.Белый).

Фрейм «провинциализм» и «провинциальность» как актуализация типичных когнитивно-коммуникативных сценариев русской ментальности – один из ведущих в русской литературе XIX в. Его актуализация восходит к творчеству А.Пушкина («*Станционный смотритель*», «*Домик в Коломне*», «*Барышня-крестьянка*»). Сегодня многих исследователей привлекает идея литературоведческого анализа провинциального мира России, созданного Н. В. Гоголем, Ф. М. Достоевским, А. П. Чеховым. Тем не менее, следует отметить отсутствие исследований, посвященных изучению провинциальности как фреймового сценария в языковой картине мира русских символистов. И тем более нет никаких монографических либо менее крупных исследовательских работ, посвященных изучению русской провинции как концепта, играющего важную роль в языковой картине мира автора.

Отчасти это можно объяснить тем, что проблема провинциальности, соотношения столицы и провинции не была доминирующей в самосознании русских символистов. Для художественной культуры России конца XIX – начала XX в. характерно создание особенного хронотопа, в рамках которого пространственные и временные

отношения приобретали особый смысл и были связаны с такими категориями, как «Запад» и «Восток», «рубеж»¹, «эсхатология» и др.

Нам представляется более рассмотреть антитезу «метрополия провинция» в авторской картине мира Ф.Сологуба как воплощение в языке концепта «русский мир», в составе которого выделяются фреймы «провинция», «метрополия». Фреймовые сценарии, с помощью которых строится нарративная модель романа «Мелкий бес», отражают типичные для русской ментальности эпохи «заката» Петербургской империи когнитивные модели русского сознания, а также типовые коммуникативные связи, отражающие особенности бытия русского человека эпохи «помирания кумиров» (Ф.Ницше). Схематически это можно представить следующим образом:

Художественная картина мира представляет собой сложный феномен. содержание и структура которого зависят от значительного количества факторов, среди которых есть объективные (научные представления, историко-культурная ситуация, национальные традиции) и субъективные (принадлежность к субкультуре, индивидуальный опыт, специфика творческой личности). Бесспорным является то, что любое литературное течение создает и передает последующим поколениям определенную художественную картину мира, которая отражается в языке эпохи.

Используя миф в качестве сюжетной опоры для своих произведений, в творчестве Сологуба происходит переход на новый этап, новую фазу. Каждый миф в творчестве писателя составляет базовый элемент структуры фреймовых сценариев.

Мифотворчество становится отличительным элементом идиостиля Сологуба, а также его новаторским приемом, отличающим не только его творческую манеру, но и существенно меняющим языковую картину мира автора по отношению к классикам русской литературы.

Фреймовые сценарии реализуются в романе через мифообразы. Роман «Мелкий бес» полностью построен на мифизации русской классики. Событийный план произведения и образ Передонова, по справедливому наблюдению Э. Минц, во всей своей объемной полноте могут быть поняты лишь в соотношении с мечтой бедного гоголевского Башмачкина о шинели, судьбами сознания Германна из «Пиковой дамы» Пушкина, наконец, – чеховского Беликова [3, 76-120]. Мифизация классических сюжетов и образов была сознательной эстетической установкой Сологуба.

Фреймовые сценарии романа отражают ментальные особенности эпохи между концом XIX и началом XX века. Анализируя художественный внутритекстовый дискурс

---

¹ Следует отметить, что роман Ф. Сологуба «Мелкий бес» сразу стал популярным на рубеже веков. Он сохраняет эту «рубежность» в русской культуре и сегодня. Отчасти он по своей структуре, по авторскому мышлению принадлежит к классическому реалистическому роману XIX века, но вместе с тем уже и к символистскому творчеству.

Сологуба, обращаем внимание, прежде всего на средства выражения экспрессии. Проза, а именно «Мелкий бес» Сологуба создаётся стилистически разнообразной лексикой; в текстах присутствуют эффектные метафоры, сравнения, эпитеты. Ими определяется особый авторский художественный стиль.

Фреймы содержат общедоступное в данной культуре знание, описывая то, что в данном обществе является типичным. Фреймы организуют понимание не только обыденных ситуаций поведения, но и мира в целом. Благодаря языковым и коммуницируемым фреймам образуется языковая картина мира

Для русского символизма проблема провинции и провинциальности не сводится к определению пространственных границ. Она рассматривается символистами в иных ракурсах, выходящих за рамки традиционного в русской литературе XIX в. понимания провинции как захолустья, пошлости и мелочности бытовой стороны жизни. Провинциальность как особое явление когниции русского человека для символистов скорее соотносится с понятиями-маркерами «обыденность», «быт», «повседневность». Иную картину предлагает проза Ф.Сологуба.

Личный жизненный опыт резко отличал его от всех русских символистов. Положение «*кухаркина сына*» принесло немало унижений и оскорблений. На протяжении всей жизни Ф.Сологуба так и пройдут параллельно два потока: «*переживания текущего и безудержная фантазия* [выделено мной – Х.Т.]» [4, 9].

Даже во многих его лучших произведениях преобладает сугубо пессимистический взгляд на жизнь. Сологубовские герои невольны способствовать формированию определенного стереотипа. Перед нашим взором раскрывается призрачный, полуживой – полумертвый мир: «*В этом призрачном мире жизнь изменить невозможно. Из него можно совершить бегство в другой план реальности*» [1, 56] – мир провинциальной России.

Фрейм «метрополия» в «Мелком бесе» на фоне провинциальной жизни воссоздаются черты российской метрополии. Столица в романе иллюзорна. Мифологичны устремления Передонова к высокой карьере, через поддельные письма устанавливается мнимая связь с аристократическим Петербургом (мотив княгини Волчанской). Интересно проследить за действиями Передонова в ожидании письма от княгини: «*Он оставил еду и с жадностью накинул на письмо*» [5, 123]. В этой фразе сталкиваются реальность и иллюзия: «*еда*» олицетворяет реальную жизнь, а «*письмо*» – иллюзии героя. Пренебрежение реальностью («*еда*») ради иллюзии («*письмо*») – один из центральных мотивов романа в целом.

Фреймы «метрополия» и «провинция» составляют в идиостиле Ф. Сологуба бинарную оппозицию. Художественная интерпретация оппозиции «*столица провинция*» в творчестве каждого писателя имеет свои особенности. В идиостиле И.А. Бунина, к примеру, образы фреймы «*усадьба*» и «*столица*» России противопоставляются как два типа сценария, описывающие две эпохи, две культуры: прежняя, уходящая эпоха расцвета «*дворянских гнёзд*», с её гармоничностью, чистотой, искренностью, и новая – представленная бессвязной и бессмысленной жизнью Петербурга, с её однообразием и притворством, чуждостью людей друг другу («*Новый год*»). Однако герои И. Бунина, испытывая сильное притяжение усадьбы, одновременно ощущают бесповоротный отрыв от неё; они не могут представить своего существования в угасающем родовом гнезде и уезжают в Петербург. Т. е. фактически происходит вытеснение фрейма «*усадьба*» и его замещение фреймом «*столица*». Это смещение Буниным культурных традиций ведет к пониманию того, что

золотое прошлое дворянской усадьбы себя изжило, но с ним умирают и нравственно-эстетические ценности дворянской культуры, которым нет замены. Такой взгляд на дворянскую усадьбу отмечен печатью трагизма. Фрейм «усадьба» у Бунина воплощается в сценарии распада и разрушения, что ментально соотносится с общесоциальной и национальной картиной мира русского сознания эпохи перемен.

Совершенно отличный от бунинского взгляд на оппозицию «столица – провинция» представлен в произведениях Сологуба. В тексте «*Мелкого беса*» тоже присутствует бинарная оппозиция «столица провинция». Однако фрейм «метрополия» в данном произведении реализуется опосредованно, через сеть культурных ассоциаций (подфреймов). Находясь как бы за каким-то занавесом, который таит в себе множество секретов и неосуществленные мечтания. Образ Петербурга воссоздается в романе как бы «за кадром». Автор старается расширить художественное пространство романа, используя в описании провинциального городка реалии столицы: «*Из Летнего сада Передонов стремительно вошел к Вершине*» [5, 198] или предместьям столицы «*Предводителей дом напоминал поместительную дачу где-нибудь в Павловске или в Царском Селе*» [5, 102]; у значимых персонажей романа (девица Адаменко, Грушина) – родня живет в Петербурге.

Реалии столицы, использованные Сологубом, представляют терминалы фреймов. Фреймовый сценарий, связанный со «столицей» изображен своеобразно. Автор пытается благодаря репрезентации не только замещать, но и порождать их – как бы «строить из воздуха» объекты или целые ситуации.

«Провинциальный» фреймовый сценарий представлен намного шире. В нем можно выделить следующие подфреймовые сценарии: карточная игра, чаепитие и др.

Сологубовские фреймовские сценарии всегда отходят в сторону от привычных «классических сценариев», требующие дополнительных вопросов «а что если»? Т. е., читая роман, часто приходится сталкиваться с совершенно другой авторской постановкой фреймовского сценария.

Таким образом, в художественное пространство романа попадает не только русская провинция, но и столица, что раздвигает рамки повествования и позволяет утверждать, что в сознании Ф.Сологуба мифологическое начало распространялось на всю Российскую империю. Так в романе проявляется себя на художественном уровне основной метадискурс русской литературы рубежа XIX-XX веков – призрачность империи Романовых. Отсюда протягивается ниточка к роману А. Белого «*Петербург*».

Важно, однако, понимать, что русский провинциальный город существует не только в оппозиции столице, но и как знак особой реалии России, как знак антитетичной относительно метрополии провинциальной культуры. Два типа пространства, сложившиеся к концу XIX столетия в русской литературе в две мифологемы (миф о Петербурге – миф о провинции), обладают каждый своей знаковой символикой. Это и памятник Петру I Фальконе в Петербурге (это остро чувствовал А. Пушкин, работая над поэмой «Медный всадник»), желтый цвет («*Желтый пар петербургской зимы, / Желтый снег, облипающий плиты...*») («Петербург», И. Анненский); туман («*Классическое описание Петербурга всегда начинается с тумана...*») [2, 31].

Свои маркеры есть и у мифологизированного фрейма «провинция» пространства провинции. Это и некачественные дороги (не просыхающая лужа в центре Миргорода у Гоголя), социальная и управленческая неустроенность (пожар в

финале «Бесов» Достоевского), иерархичность провинциального общества и многое другое.

Таким образом, в произведении «Мелкий бес» четко вырисовывалась не антитеза, а параллель «столица-провинция».

Мифологическое начало распространяется на всю Российскую империю. Проявляется своеобразный метадискурс, указывающий на призрачность империи Романовых. Также происходит сопряжение Ф. Сологуба и А. Белого, то есть можно протянуть невидимую ниточку от «Мелкого беса» к «Петербургу».

Становится очевидным, что в ментальном плане проза Сологуба фиксирует момент начала распада традиционной картины мира русского сознания и замещение ее обобщенными символами. Символизация как наднациональный элемент картины мира любого народа распространяется на такие знаковые для национальной идентичности составляющие, как метрополия, провинция – основа пространства нации. Эта символическая размытость, зафиксированная в активизации фреймовых сценариев «провинция» и «метрополия» уже закладывает основы будущего разрыва пространства мира на культурный «материк» и «эмиграцию» - культурный «остров».

Лიტერატურა

1. Ерофеев В. «Мелкий бес» Ф. Сологуба и русский реализм // В лабиринте проклятых вопросов. – М., 1990.
2. Иванов. Г.. Собр. Соч. в 3-х тт. Т. 3. – М., 1994.
3. Минц Э. О некоторых «неомифологических» текстах в творчестве русских символистов // Блоковский сборник, III. Уч. зап. Тартуского гос. ун-та. – Вып. 459. – Тарту, 1979.
4. Смирнова Л. Русская литература конца XIX – начала XX века. – М., 1993.
5. Сологуб Ф. Мелкий бес. – М., 1991.

The Concept of “Russian World” and Its Semiotic Meaning in the Novel “Little Demon” by F.Sologub.

Keywords: a silver century, symbolism, mythologems, a province, metropolis.

Frame scripts are implemented in the novel “Little Demon” for mythological images. Myth-making is the distinctive element of the diastole of the writer. Framed scenarios reflect mental peculiarities of the novel in the era between the end of XIX and beginning of XX century.

ბ. ტაბატაძე

კონცეპტი „რუსული სამყარო“ და მისი სემიოტიკური ავსებულობა ფ. სოლოგუბის რომანში „წვრილფეხა ეშმაკი“

ფრეიმული სცენარების რეალიზაცია რომანში „წვრილფეხა ეშმაკი“ ხორციელდება მითოლოგიური სახეების მეშვეობით. მითის ქმნალობა მწერლის იდიოსტილის განმასხვავებელი ელემენტი ხდება. რომანის ფრეიმული სცენარები ასახავენ XIX ს-ის დასასრულის და XX ს. დასაწყისის მენტალურ თავისებურებებს. მითოლოგიური საწყისი ერცვლდება რუსეთის მთელ იმპერიაზე. გამოიკვეთება თავისებური მეტადისკურსი, რომელიც მიუთითებს რომანოვების იმპერიის მოსვენებულობაზე. ამავე დროს, მნიშვნელოვანია იმის გაასრება, რომ რუსული პროვინციული ქალაქი არსებობს არა მარტო დედაქალაქთან ოპოზიციაში, არამედ აგრეთვე როგორც რუსეთის განსაკუთრებული რეალიის ნიშანი, როგორც მეტროპოლისის მიმართ ანტიოქსური პროვინციული კულტურის ნიშანი.

Толыбаева Ж.Ж.
*Каспийский государственный университет
технологии и инжиниринга им. Ш.Есенова*

Круг как вербальный знак лирического цикл

Жанровая картина мира, концепт круга, вербальный текст, вертикальный контекст

Приблизительно со второй половины 1970-х – начала 1980 годов в поэзии Казахстана намечается тенденция на возрождение художественно выраженного циклического мышления. Общественная и культурная обстановка сложились так, что **активизация циклического мышления становится неизбежна**. В период начавшегося тотального кризиса (кризиса веры в систему классовых убеждений, перестроечных процессов в идеологии, саморазрушения социалистического мифа) литература начинает искать другие эстетические координаты. Знаковой фигурой, ознаменовавшей начавшееся ментальное перерождение казахстанской культуры, признан Олжас Сулейменов, творчество которого вобрало в себя все признаки обновления времени. Наряду с публицистичностью, пафосностью, эпатажной ассоциативностью, новаторски смелыми решениями в области содержания и поэтики стиха творчество Сулейменова представляет собой непрекращающийся жанровый эксперимент. В реестре жанровых новаций – циклические контексты и целостности высокого художественного уровня: “Африканские ритмы”, “Индия” “От января до апреля” “Девушка на зеленой траве” “Минута молчания на краю света” “Глиняная книга” Поэты Казахстана проявили собственное мнение в ситуации выбора поэтических “лидеров” в мастерстве циклизации. В отличие от российских поэтов, соотечественники считают родоначальником «эпохи перемен» О. Сулейменова, а не И. Бродского, в европейском масштабе реанимировавшего жанр лирического цикла и вследствие этого возведенного в ранг «эталонного» поэта.

В 1980 – 1990 годы к жанру лирического цикла обратились поэты разных поколений. Классической ясностью и гармоничной соразмерностью элементов контекста отличаются циклы В. Антонова, К. Бакбергенова, А. Еженовой, Б. Каирбекова, Б. Канапьянова, В. Киктенко, И. Потахиной, А. Соловьева, Н. Черновой, Л. Медведева, Л. Шашковой, А. Ширяева, О. Шиленко. Virtuозность формы, эпатажность стиля, оригинальность поэтических приемов становятся дифференцирующими признаками циклов, созданных во второй половине 1990 – 2000 годах такими поэтами, как Д. Накипов, Е. Ашим, С. Багай, Е. Барабанщиков, М. Варов, Т. Дельцова, Е. Зейферт, Г. Имамбаев, А. Кусайнова, А. Мариева, К. Омар, И. Полуяхтов, К. С.Фарай и многими другими. В это же время в поэзии наметилась тенденция на усложнение жанровой природы лирического цикла.

Лирическим циклом называем произведение, состоящее из некоторого ряда интертекстуально связанных стихотворений, объединенных общим заглавием, и воссоздающее модель циклической организации одной или нескольких граней Бытия. Собственно лирическим циклом считаем авторский стихотворный цикл как высший и структурно более четко выраженный тип контекста, позволяющий понять саму жанровую природу циклического контекста. Наблюдаемое в определении поэтического цикла тавтологическое наложение понятий обусловлено совпадением термина и его этимологического значения, что акустически «выдвигает»

типологический жанровый признак цикла – его установку на воспроизведение архетипа мифологического мышления.

Изучая принципы создания целостности цикла XIX–начала XX веков, исследователи неоднократно апеллировали к кругу как знаку, отражающему основную закономерность циклического “сцепления” тем, образов, художественных приемов, хронотопа и реконструирующему модель циклического мироздания. С точки зрения М.Н. Дарвина, “...идея круга, воплощающего единство конечного и бесконечного, открытого и замкнутого времени и пространства, нашла своё отражение в циклах разных эпох и народов...” [2, с.43]. Исследователи Л.Е. Ляпина и Е.С. Хаев предлагают выделять два типа композиционной организации циклов, основанной на жанрово-семиотической модели круга: “центробежной” и “центростремительной”, или “радиальной” и “концентрической”

Действительно, в ЛЦ XX века идея круга становится масштабнее и структурно более четко организует художественный материал. Востребованность “круглого” мышления объясняется главенствующим в начале XX века аритмологическим мировоззрением, основные положения которого изложены в философских трудах П.А. Флоренского. Аритмология, обновленная математическими открытиями и усиленная эсхатологическими предощущениями, актуализировала принцип нелинейного строения художественного текста, когда произведение допускает вхождение в него с разных сторон, а процесс понимания представляется как “...сложное движение по радиальным направлениям с возвратами и переходами...” [4, с.14]. По мнению Ж. Деррида, уникальность децентрированной художественной структуры состоит в том, что “...в отсутствии центра или начала – решительно всё становится дискурсом...” [3, с.172]. Подобное структурирование художественного целого получило предельно полное воплощение на всех уровнях циклического целого (от идейно-тематического до рифменного), но, на наш взгляд, идея “круглого” строения ЛЦ не содержит объективной информации о характере развития перечисленных уровней в контексте цикла. Не отказываясь от предложенных литературоведами термина “идея круга”, считаем целесообразным расширить его понятием “возвратно-поступательное движение”, манифестируя таким образом тип эволюции элементов идейно-художественной целостности цикла.

История развития лирического цикла показала, что при всех апробируемых вариантах композиционного построения циклическая модель круга, воспроизводящая возвратно-поступательное движение, остается быть ведущим способом организации художественного пространства. Храня память о праимфологии, концепт круга воспроизводится в циклических контекстах разных исторических эпох. Соответственно, в поэзии новейшего периода, выставляющей гиперакценты на идее соотношения видимо-горизонтального и потаенно-вертикального контекстов, откровенно не доверяющей вербально-графическому тексту, роль данного семиотического знака значительно усиливается. Значимость семы круга как жанрово-информационного ядра, организующего художественное пространство произведения и распространяющего на него признаки цикличности – повторяемость, вариативность, завершенность, целостность – считается со всех уровней циклического контекста.

Не удивительно, что наиболее востребованным коррелянтом семы круга является образ Создателя. Именно этим сверхобразом собирается сюжет лирического цикла С.Колчигина «В духе Корана» (1993). Лирическая мысль движется от признания мощи Аллаха над всякой вещью (предлог «над» материализует вектор движения в

стихотворении №1) через неприятие земной «косности» до «восхождения» к Возвышенному. Интересно, что в последних строках цикла «к Богу над горами» летят земные существа, тогда как в первом стихотворении это пространство принадлежит только Аллаху.

В цикле В.Киктенко «Светотени» (1990) метаобраз Бога коррелирует с образом «светлого» круга как символом воплощенной гармонии. Соответственно, путь к Богу прочитывается через архетип детской игры, основанной на сюжете поисков света и возвращения в круг:

И никто нейдет из круга,
Только тычут друг на друга...

...Вытолкнули вон из круга
Свет отыскивать во тьме...
...(Бог кивнул ему во тьме) [7: 119]

Образом круга кодируется логика возвращения героя к пранародному началу в цикле К.Бакбергена «Стель» (1985) [1]. Если во втором стихотворении национальная ментальность субъекта цикла сближает антитетизм «двух струн» домбры (национального музыкального инструмента) до единства «райского сада» и «кромешного ада», то образ кобызы (ещё более древнего музыкального инструмента), появившийся в финальном стихотворении как символ общей судьбы, нейтрализует идею оппозиции и наделяет представления лирического героя о родине неполемичным содержанием.

Образом круга закономерно завершаются многие сюжетные лирические «повествования». Словно подводя итог пройденному этапу возмужания, героиня цикла Т.Ровицкой «Сивка-бурка» (1989) признается:

Вот и вычертила круг

Жизни приблизительной... [11: 51].

Образ круга подчеркнуто завершает путь поисков героини циклического контекста А.Кусаиновой «Взгляд Бога на пылающие угли» (1997), одновременно маркируя завершение определенного отрезка жизни и символизируя идею достигнутой божественной гармонии:

Бледное солнце зимы,
Нежный тающий круг,

Выйдя в пространство из тьмы,
Я в кольце твоих рук... [8: 51].

Эстетические функции жанрово-репрезентативного образа круга сводятся не только к необходимости завершать художественную действительность, но одновременно, размывать художественное пространство, высвобождая перспективу поэтической мысли. Открытый финал – одно из константных свойств жанрового мирообраза лирического цикла – также нашло удачное воплощение в образе круга. Идея бесконечности очень естественно считывается с кольцевой композиции, как, например, в цикле К.С.Фарай «Лиловый песок» (2002):

1.
катится
клубок
набирая скорость...

6.

катится

клубок [12: 37]

Подчеркнутое сведение сюжетного начала и конца в финале цикла позволяет обнаружить парадокс несхождения вербального и потаенного значения текста. Повторение некоей истины, по логике должное возвести смысл утверждаемой фразы до аксиомы, в сакральном контексте оборачивается противоположной интенцией на «расгерметизацию» смысла. Такой композиционный прием высвобождает семантику принципиально незавершенного действия в циклическом контексте И.Полуяхтова и Ю.Леонова «Тетрадь на двоих» (2002):

При первой же встрече с любимой

Я ей проговорю:

«Вот тебе последние стихи» [9: 15]

мотив длящегося, принципиально незавершенного действия:

И кораблик плывет, как и плыл...[11: 21]

(Т.Ровицкая, «Были деревья в яблоках золотых», 1989),

Шумит базар, как жизнь сама... [13: 144]

(Н.Чернова, «Восточный базар», 2000),

повторяющегося сюжета:

И опять все начиналось сначала. [5: 76]

(Г.Имамбаев, «ANNO1999», 1999),

ведь так прекрасно

снова быть прощенной... [10: 32]

(И.Потахина, «Дыхание», 2000),

обращения к предполагаемому собеседнику:

...А помните? [14: 22]

(О.Шиленко, «Одноко, двоко, троко...», 1989),

лексическую констатацию размыкания художественного пространства:

...И разомкнулась муть [7: 123]

(В.Киктенко, «Светотени», 1990)

И... признание творческого «бессилия» перед многообразием жизни:

...крыло на лоб как слово

чак палец на молчащий рот. [14: 22]

Л.Калаус, «8 маленьких балерин», 2004).

Интересно заметить, что идея циклического кругооборота, многократно выделяемая на вербально-семантическом уровне словообразами, стремящимися к замыканию художественного пространства, не всегда нацелена на реализацию гармонической идеи. Метатекст циклических структур, создаваемый на встречном движении вербального текста и алогичного подтекста, всегда символизирует неровность, непредсказуемость логики жизни. Образ круга, являясь вербальным знаком жанровой картины мира лирического цикла, маркирует неравную повторяемость различных ситуаций и сюжетов, неожиданность их возвращения в событийную цепочку человеческой жизни и абсолютную самодостаточность каждого мига. То есть круг не является образом «миротворцем», как об этом заранее «уведомляет» его графическое выражение.

В каждом новом циклическом контексте сема круга формирует новое активное жизненное пространство, отчаянно борясь с внешне выраженной установкой на при(с)мирение. Возможно, именно на этом конфликте внутренне потаенного и внешне завлеченного строится жанровая картина мира лирического цикла.

Список литературы:

1. Бакбергенов К. Степь // К.Бакбергенов. Возвращение. Алма-Ата, 1985, С.7-9.
2. Дарвин М.Н. Проблема цикла в изучении лирики. - Кемерово, 1983. - 106 с.
3. Деррида Ж. Структура, знак и игра в дискурсе гуманитарных наук // ВМУ. Сер.9. Филология. - 1995. - №5. - С.170-173.
4. Дубровская В.В. Нелинейность литературного произведения в трудах П.А. Флоренского // Культура и текст. Вып.1: Литературоведение. - СПб. - Барнаул, 1997. - Ч.1. - С. 12-15.
5. Имамбаев Г. ANNO1999 // Г.Имамбаев. Нерв на воле. Москва, 1999, С.75-76.
6. Калаус Л. Восемь маленьких балерин // Л.Калаус. Избранные стихотворения и рисунки. Алматы, 2003, С.15-22.
7. Киктенко В. Светотени // В.Киктенко. Световид. Алма-Ата, 1990, С.118-123.
8. Кусаинова А. Взгляд Бога на пылающие угли // Конкурс «СОРОС - Казахстан дебют». Стихотворения. Алматы, 1997, С.46-48.
9. Полуяхтов И., Ю.Леонов. Тетрадь на двоих // Простор, 2002, №10, С.2-15.
10. Потахина И. Дыхание // И.Потахина. Скрипичный ключ. Алматы, 1982, С.70-72.
11. Ровицкая Т. Были деревья в яблоках золотых... // Т.Ровицкая. Гребень. Алма-Ата, 1989, С.20-21.
12. Фарай К.С. Лиловый песок // Аполлинарий, 2000, №8, С.39-41.
13. Чернова Н. Восточный базар // Н.Чернова. Солнцеворот. Алматы, 2000, С.144-150.
14. Шиленко О. Одноко, двоко, троко... // О.Шиленко. Жесты. Алма-Ата, 1989, С.21.

*ქ. ტოლისბაევა
კახისის შ. ვახუშტის სახელმწიფო ტექნოლოგიებისა და
ინჟინერების უნივერსიტეტი*

წრე, როგორც ლირიკული ციკლის ნიშანი

განხილულია ლირიკული მხატვრული აზროვნების ისეთი სპეციფიკური თავისებურება. როგორცაა პოეტური სათქმელისაკენ მიზნურობით შექმნილი წრე და მისი ვერბალური ფუნქცია.

Tolysbaeva Zh.Zh.

“Circle as the Verbal Sign of Lyric Cycle”

The author focuses attention on the nature of circle in the lyric cyclic context. In composition construction the cyclic model of circle, which reproduces reciprocating motion, remains to be the leading method of organizing the artistic space. Storing memory about pramythology, the concept of circle is reproduced in the cyclic contexts of different historical epochs. In the poetry of the newest period, which puts out hyper-accents at the idea of the correlation of apparently- horizontal and vertical contexts, not trusting verbal - graphic text, the role of this semiotic sign is considerably strengthened. The significance of circle as the genre-information nucleus, which organizes artistic space and extends to it the signs of cyclic recurrence repetition, variability, perfection, integrity are read at all levels of cyclic context.

Para-National Communication in a 20th-Century Poets -The case of W.H.Auden-

Para-National Communication in the 20th-Century Poets

Progress in transportation in the 20th century made verbal communication possible across time and space. Works by poets are a form of verbal communication to readers. This paper tries to make clear what the 20th-century poets thought about travels and how they affected their poems. On this regard, I would like to focus on W.H. Auden (1907-1973) because 94 % of time in his life was spent on the road.

ერიკო ჰაიში
უნივერსიტეტი გიფუ
(იაპონია)

მეოცე საუკუნის პოეტების საერთაშორისო ურთიერთობები

XX საუკუნეში ტრანსპორტირებისა და გადაადგილების პროგრესმა ვერბალური კომუნიკაციების სივრცის გაფართოებასაც შეუწყო ხელი. პოეტების ნამუშევრები მკითხველისადმი მიმართული ვერბალური კომუნიკაციების ფორმებია. მოხსენებაში განხილულია სოკოერთი მათგანი.

Международные общения поэтов XX века.

Прогресс в транспортировке и способах перемещения в XX веке помог вербальным коммуникациям расширяться во времени и пространстве. Работы поэтов также являются формой вербальной коммуникации адресованной читателю. В докладе рассматривается вопрос о том, как поэты XX века рассматривали тему путешествия и как последние оказывали влияние на их творчество. В связи с данной проблемой, акцент делается на творчестве В.Х.Одена (1907-1973) поскольку 94% своей жизни он провел в путешествии.

Key Words: W.H.Auden, T.S.Eliot, Para-nationality, Travel, Poet

Introduction:

It is considered that progress in transportation in the 20th century made communication possible beyond time and space. Accordingly, the works of some poets of the 20th century owed a lot to various social changes. W.H. Auden (1907-73) is known as an extensive traveler poet (see his passports list in the next "Traveling Records of W.H. Auden" section). A problem of his para-nationality may arise out of it. Raymond Williams' phrase "general processes of mobility, dislocation and para-national communication" (*Culture and Society*) (1958) might well be suitable to Auden and his contemporary artists.

W.H. Auden and T.S. Eliot (1888-1965) successfully expressed the globalism through their verses para-nationality beyond borders. They share common characteristics in their verses. They both ceaselessly sought a global point of view through their ages.

However, on one hand, Auden denied "sense of belonging" or "fixed identity." He traveled various countries and regions to express common ordinariness or universal philanthropy. Called a propagandist full of sociality, Auden illustrated how an ideal society should be or how human beings

should be beyond borders. On the other hand, Eliot considered classification and traditionalism as important. Based on this, he illustrated the devastated world after World War I (WWI) in *The Waste land* for example, to show a better way of society globally by way of seeking peace in the Eastern thoughts.

In order to express universality, he not only used various foreign languages but also quoted universal and traditional literature, from the Old Testament to Shakespeare and Milton. Writers in every age tried to look for art that can survive the test of time. This paper takes W.H.Auden as a 20th- Century poet to investigate his approach to universality, comparing to T.S.Eliot's thought. By analyzing their verses, I would verify that how para-nationality and universality were realized in the works of the representative poets of the 20th Century.

Traveling Records of W.H. Auden:

Jenkins (2004: 7-14) indicates that Auden is obviously regarded as a cosmopolitan with transnational identity due to his frequent voyages to various countries and regions. Born in York, England, and graduated from Oxford University, his cross-border ventures began in 1925 and counted 29 times, when he stayed for 2 months or more, and 27 times, when he stayed for 5 months or more, shown by the following list for details.

- 1) According to W. H. Auden's British passport records, he visited 21 countries and regions: Austria (4 times between Aug 1925 - Sep 1934), Yugoslavia (Jul - Aug 1927), Belgium (6 times between July 1928 - Jan 1939), Germany (7 times between Oct 1928 - Jan 1939), Czechoslovakia (Aug - Sep 1934), Hungary (Aug - Sep 1934), Switzerland (Aug 1934 and Oct 1935), Denmark (Jan 1935), Portugal (Mar - Apr 1936), Iceland (June-Sep 1936), Spain (Jan-Mar 1937), France (Jan-Mar 1937, Apr 1937, Dec 1938-Jan 1939), Egypt (Jan-July 1938), Djibouti (Jan-July 1938), Ceylon (Jan-July 1938), Hong Kong (Jan-July 1938), Macao (Jan-July 1938), China (Jan-July 1938), Japan (Jan-July 1938), Canada (Jan-July 1938), USA (Jan-July 1938, Jan 1939)
- 2) According to W. H. Auden's American military passport records, he visited 2 countries: Germany (Apr-Aug 1945), Britain (Apr-Aug 1945)
- 3) According to W. H. Auden's American passport records, he visited 15 countries: Britain (Apr-Sep 1948, May-Nov 1953, Apr-Sep 1954, Apr-Sep 1955, Apr 1956-Nov 1957, Apr-Oct 1958, Apr-Oct 1959, Feb 1960, Apr-Nov 1960, Apr-Oct 1961, Apr-Oct 1962, Apr-Oct 1963, Apr 1964-Oct 1965, Apr-Oct 1966, Apr-Oct 1967, Apr-Oct 1968, Mar-Oct 1969, Apr-Nov 1970, Apr-Oct 1971, Apr 1972-Sep 1973), France (Apr-Sep 1948, Mar-Sep 1952, Apr-Sep 1954, Apr-Oct 1959, Apr-Oct 1967), Italy (Apr-Sep 1948, Apr-Sep 1949, Mar-Sep 1950, Mar-Sep 1951, Mar-Sep 1952, May-Nov 1953, Apr-Sep 1954, Apr-Sep 1955, Apr 1956-Nov 1957, Apr-Oct 1958, Apr 1964-Oct 1965, Apr-Oct 1968, Apr-Oct 1971), Austria (Apr-Sep 1948, Mar-Sep 1952, May-Nov 1953, Apr-Sep 1954, Apr 1956-Nov 1957, Apr-Oct 1958, Apr-Oct 1959, Apr-Nov 1960, Apr-Oct 1961, Apr-Oct 1962, Apr-Oct 1963, Apr 1964-Oct 1965, Apr-Oct 1966, Apr-Oct 1967, Feb 1968, Apr-Oct 1968, Mar-Oct 1969, Apr-Nov 1970, Apr-Oct 1971, Apr 1972-Sep 1973), India (Mar-Sep 1950), Germany (Apr-Sep 1955, Apr-Nov 1960, Apr-Oct 1961, Apr-Oct 1963, Apr 1964-Oct 1965, Apr-Oct 1966), Norway (Apr-Oct 1961), Iceland (Apr 1964-Oct 1965), Sweden (Apr 1964-Oct 1965, Mar-Oct 1969), Greece (Apr 1964-Oct 1965, Apr-Nov 1970), Yugoslavia (Apr 1964-Oct 1965), Hungary (Apr 1964-Oct 1965), Israel (Apr-Nov 1970), Macedonia (Apr-Oct 1971), Belgium (Apr 1972-Sep 1973)

You can also find that he was granted three different kinds of passport through his life: as an English, as an American army employee, and as an American lay citizen. Analyzing these passports revealed

that 94% in his life, except for wartime, was spent on the road between 1925 (age 18) and 1973 (when he died at age 66).

To Auden, travels were indispensable means to achieve "para-nationality" as an artistic method. His travels were not the same kind of ordinary "Journey from one place (Note 2), but the travels to get inspired to create his poems. Auden called himself "the Wandering Jew," an "alien," a "déraciné," and a "metic." This does not suggest Auden's remark is discriminatory but instead his reference of Jewish people, who did not have their own nation for a long time, as a metaphor of absence of affiliation. Likewise, I assume that Auden intended to be successful as an artist by taking the standpoint as a person without a nation to belong to. This viewpoint of Auden and his traveling experiences were most remarkably realized in his poems in the 1930s.

Relationship between Auden's Travels and Poems.

Here, I would like to review the relationship between Auden's travels and his poems with a direct spotlight on to his works in the 1930s. Beginning in 1925 to Austria, he visited several times in five years between 1929 and 1934, to sublimate his travel experiences in his poetry work, 1929 (1929). In this work, he excellently visualized a change of seasons into lyrical art.

Considered as a poet of 1930's, many of Auden's works were created in relation with travels. Interestingly, how he understood travels can be seen in the following No Change of Place (1930):

There is no change of place:
No one will ever know
For what conversion brilliant capitals waiting,
What ugly feast may village band be celebrating;
(Note 1)

The poem continues to sing "For no one goes| Further than railhead of the ends of piers" He is keenly aware of limitation of journey. How many times and how long one may attempt to travel, there is no change of place. One is limited to go further by something helpless. You cannot go on across the ends of piers.

Journey is a behavior that one is supposed to return home; Auden knew that very well. He had acquired such philosophy of journey and understood its limitations. And yet, he never seemed to give up his journey until the last minute of his life.

At the very end of his never-ending journey, he found that people spent common daily life no matter where he went. It was this year, 1930, when the Auden's first commercial-based collection of poems from Faber and Faber with a help from T.S. Eliot. This event must have let him foster an infinite hope as a poet. During his stay with his friend Ishawood in Berlin, he was inspired to feel that nothing changed, or wondered whether "conversion" would take place.

Between Jun - August 1936, Auden traveled to Iceland, with Lord Byron's poem, Don Juan. Records show that he went up north to the southern extremity of the Arctic Circle. On the way, he got together with his friend Louis MacNeice and his students. The following Journey to Iceland (1936) expressed this travel records thoroughly in his own works:

Tears fall in all the rivers: again some driver
pulls on his globes and in a blinding snowstorm starts
upon a fatal journey, again some writer
runs howling to his art.
(Note 2)

Auden wrote several poems on the theme of Iceland. When we compare these poems with others on the theme of other places, we can recognize a subjective view of descriptions of landscape and

Fig 2: Auden's Grave in Kirchstetten (2003)

There, he never spoke a word in German or the local people didn't speak any English there. He did not seem to be bothered by this situation. In 2003, then-Mayor of Kirchstetten told me, "He was no touch with his neighborhood" when I visited the place. He was completely an unknown citizen there. His world was limited within the boundary of his house, only 15 minutes walk from the station, and a post office, from which he used to send his manuscripts to publishers. That illustrates another example of the Auden's choice of displacement and preference of foreignness.

Later Auden did not create as many poems out of his travel experiences as before. Rather, he preferred his thoughts created by travelling to historical events, and a source of mythical methods to create several successful poetry works. As another significant characteristic of his poetry during this period, inspiration from famous works of art can be recognized.

Next morning the site was vacant: they had vanished,
never to vex us again. What can Leo have
actually said? He never told, and the poets
can only imagine.

(Note 4)

Auden's Contemporary Poet - T.S. Eliot:

It is clear that Auden's success as a poet owed Eliot a lot. In 1930, interested in poetic dramas, Eliot decided to publish the Auden's *Paid on Both Sides* in his journal *Criterion*. When we compare the life of the two poets, their contrast is very interesting. Born in St. Louis, Mo., the United States, Eliot moved to Europe in 1914 and married an English woman Vivienne Haigh-Wood next year in Oxford. He even converted from his religion by birth Unitarian to Anglo-Catholic in 1927 and later acquired a British citizenship. Eliot was based in England to write his works for the rest of his life since then, far from the origin of his identity. His poems are considered that of a traditionalist Englishman.

On the other hand, Auden was born in England, left for America in 1939, and acquired an American citizenship in 1947, to try abolishing old traditional practices.

They shared however, a common global view of "peace". They sought not personal themes but a global standard through their poems. For Eliot, in practice, this was realized by way of infinitely extinguishing individuality.

Conclusion:

This paper verified that W.H. Auden lived a life without belongings, and the theme of his verses indicated a global point of view. The travel records of W.H. Auden clearly reveal that traveling had significant effects on his poetry. The following poem of his illustrates this point:

Now through night's caressing grip
Earth and all her oceans slip,
Capes of China slide away
From her fingers into day
And the Americas incline
Coasts towards her shadow line.
(Note 5)

Unlike Auden, T.S. Eliot has less travel records. Eliot's artistry can be recognized in such verses as follows:

Poi s'ascose nel foco che gli affina
Quando fiam uti chelidon – O swallow swallow
Le Prince d'Aquitaine a la tour abolie
These fragments I have shored against my ruins
Why then Ile fit you. Hieronymo's mad againe.
Datta. Dayadhvam. Damyata.
Shantih shantih shantih
(Note 6)

As you can see, his use of language goes beyond time and space with his choice of Sanskrit expressions. Why Sanskrit? His intention was to communicate the Eastern thoughts that lie behind the language. Eliot must have considered that the egocentrism of the Western thoughts triggered wars. By using Sanskrit, he perhaps wanted to arouse interest in the Eastern thoughts. He might have thought that the idea of self-sacrifice that can be found in the Eastern thoughts should bring peace, as illustrated in the last two lines of this verse "Give, Sympathize, Self control. Peace, peace, peace." It is needless to say that what is expressed in his poetry captured how universally human beings should be in global perspectives.

Eliot used various foreign languages and thoughts to generate universality in his poetry, while Auden employed his travel experiences to express a global point of view in his poetry.

It can be concluded that these two poets of the 20th Century successfully established communication between the artists themselves and their readers by implementing a para-nationality point of view.

List of Poetry Citation:

Note 1: No Change of Place (1930), Lines 26-29, *Collected Poems (1976)*, P. 34

Note 2: Journey to Iceland (1936), Lines 45-48, *Collected Poems (1976)*, P.151

Note 3: September 1, 1939 (1939), Lines 1-5, *Selected Poems (1979)*, P.86

Note4: An Encounter (1970), Line 29-33, *Collected Poems (1976)*, P.864

Note 5: Now through night's caressing grip (1935), Lines 1-6, *Selected Poems (1979)*, p.41

Note 6: What the Thunder said (1922), Lines 427-433, *The Waste Land (1922)*, p.75

References:

Auden, W. H. *Collected Poems*. Ed. Edward Mendelson. London: Faber and Faber Limited, 1976

Auden, W. H. *Selected poems New Edition*. Ed. Edward Mendelson. New York: Vintage Books, a division of Random House, Inc, 1979

Eliot, T.S. *The Complete Poems and Plays of T.S. Eliot*. London: Faber and Faber Limited, 1969

Hashizume, Minoru. *Shijin Auden (Poet Auden)*. Tokyo: Heibonsha, 1996

Jenkins, Nicholas. "The Traveling Auden" *The W. H. Auden Society Newsletter* 24. London, The Estate of W. H. Auden, 2004.

- Mendelson, Edward. *Early Auden*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1981
Mendelson, Edward. *Later Auden*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1999
Smith, Grover. *The Waste Land*. London, Boston: G. Allen & Unwin, 1983
Smith, Stan. *W.H. Auden*. United Kingdom: Northcote, 1997
Spender, Stepeh, ed., W.H. Auden: A Tribute. New York: Macmillan Publishing, 1974
Williams, Raymond. *Culture and Society, 1780-1950*, New York: Columbia University Press, 1958

Т. Шарбидзе
ТГУ Ив. Джавахишвили

Еще один пример русско-грузинских литературных взаимосвязей. ("Персидские мотивы" Сергея Есенина)

Одним из примеров русско-грузинских литературных взаимосвязей является известный поэтический цикл Сергея Есенина "Персидские мотивы". Большинство стихотворений этого цикла созданы в Грузии – в городах Тбилище и Батуми.

Есенин мечтал о Персии (н. Иран). Он мечтал вдохнуть в легкие воздух Шираза, посетить те места, где творили великие персидские поэты – Хафиз, Саади, Фирдоуси, Омар Хайям. Он верил, что случится чудо, и душа его откликнется на увиденное и услышанное в стране роз. Достижение этой мечты стало смыслом жизни Есенина. Он предпринял не одну попытку попасть на Восток. То из Баку, то из Тбилиси-Батуми он пытался достичь его. Ему обещали помощь, но результата все не было.

Есенин задумал создать цикл стихов "Персидские мотивы". Идея создания цикла зародилась в нем одновременно с мечтой о Персии. Этот цикл должен был стать вершиной его творчества.

В мае 1921 года Есенин приехал в Ташкент. Это была его первая встреча с Востоком; но в Ташкенте он не написал ни одного стихотворения о Персии. Этот период мы можем отметить как время поиска: к тому же, в то время у поэта не складывалась личная жизнь. Он окончательно порывает с Айседорой Дункан.

Только в октябре 1924 года, в Тбилище, он создает два стихотворения для "Персидских мотивов" («Улеглась моя былая рана...», «Я спросил сегодня у менялы...») и отправляет их в Москву. В этих стихотворениях появляется образ восточной красавицы, чиние цвета Тегерана, ширазские ковры, хорасанские шали и черные чадры, все то, чего поэт никогда не видел. У персиянки восточное имя – Лала, – но образ ее лишен конкретики:

«Я спросил сегодня у менялы,

Что даёт за полтумана по рублю,

Как сказать мне для прекрасной Лалы

По-персидски нежное «люблю»?

Я спросил сегодня у менялы

Легче ветра, тише Ванских струй,

Как сказать мне для прекрасной Лалы

Слово ласковое «поцелуй»? («Я спросил сегодня у менялы...»)

За Тбилище следует Батуми – эвкалипты, пальмы, японские камелии, кусты, усеянные красными бутонами, – все здесь было новым и необычным для глаза; но и эта экзотика не смогла вдохновить Есенина. «Здесь как в оранжерее» – равнодушно бросил поэт. Нужно было время и, наверное, чувство, чтобы другими глазами увидеть Батуми и приступить к воплощению в жизнь своей творческой фантазии – «Персидских мотивов» – в этом городе. И вот, 20 декабря 1924 года Есенин пишет в Батуми еще два стихотворения из «Персидских мотивов». Это «Шагане ты моя, Шагане...» и «Ты сказала, что Саади...». В первом стихотворении поэт с любовью и нежностью обращается к персиянке Шагане, образ которой, в

отличие от Лалы, конкретен и своеобразен: Шагане умная и серьезная, одновременно остроумная и веселая, она любит шутку. Она очень напоминает поэту одну знакомую ему девушку с Севера. В стихотворении мы не видим пока риторического объяснения в любви. Но от строфы к строфе возрастает лиризм, что достигается частым повторением имени персиянки. Это имя точно притягивает поэта эмоционально, оно очаровывает его своим новым непривычным звучанием.

Во втором стихотворении «Ты сказала, что Саади...» Шагане становится уже близким поэту человеком. Чтобы передать свое восхищение ее красотой, поэт обращается к сравнению возлюбленной с розой, столь широко распространенному в персидской поэзии, - он готов уничтожить все розы, чтобы никто не смог соперничать красотой с Шагане:

«Я б порезал розы эти,
Ведь одна отрада мне –
Чтобы не было на свете
Лучше милой Шагане».

В результате работы, проделанной исследователем творчества Есенина Владимиром Белоусовым, обнаружилось, что у Шагане был реальный прототип - Шагане Тальян. До 1959 года читатели ничего не знали о ней. Изучая архивы поэта, В.Белоусов обнаружил фотографию молодой женщины, на обратной стороне которой рукой поэта было написано «Шагане», что и послужило стимулом к поиску реально существовавшей женщины. Поиски привели исследователя в Батуми. Именно там он обнаружил пятерых современников поэта, знавших и помнящих его. Они подтвердили, что в Батуми С.Есенин встречался с педагогом начальной школы, армянкой по национальности, Шагане, которая в 1925 году переехала на жительство в Ереван. Они знали и о стихотворениях, которые поэт посвятил именно этой Шагане. ...

Поиск Шагане продолжился в Ереване. Исследователю откликнулась сестра Шагане, которая дала ему адрес Шагане, позднее же и сама Шагане Тальян послала ему свои воспоминания об Есенине, а также фотокопии надписи, сделанной рукой поэта на подаренной ей книге, и рукописи стихотворения «Шагане ты моя. Шагане...». Впоследствии она прислала исследователю свою биографию и четыре фотографии, сделанные в молодости, одна из которых совпала с фотографией, найденной в архиве Есенина.

Из автобиографии Шагане выясняется, что ее полное имя – Шагандухт, коротко и ласкательно с детства ее называли Шагане, Шага. Она рано потеряла родителей и, оставшись сиротой, что называется, приспособилась к большевикам. Она добросовестно выполняла различные поручения, иногда довольно сложные: в основном, в роли связной. В 1920 году она закончила педагогические курсы и стала обучать детей подготовительных групп. Она была тихой и строгой, и в то же время требовательной. В 1921 году Шагане вышла замуж, родила ребенка, но несчастья преследовали ее. После трех лет семейной жизни она потеряла мужа и стала одинокой матерью. Тогда она жила в Тбилиси, где не смогла найти себе работу, и поэтому переехала в Батуми к сестре. В Батуми Шагане начала работать в армянской школе, учительницей в нулевой группе. У сестер была очень маленькая комнатка. Шагане не могла совместить работу в школе и воспитание маленькой дочери, поэтому отправила девочку в семью другой сестры, Ашхен.

Есенин заметил Шагане на улице, бесцеремонно преследовал ее до самого дома и, в конце концов, с помощью журналиста местной газеты по фамилии Повицкий, смог познакомиться с молодой женщиной. По вечерам они вместе прогуливались по Приморскому бульвару: Есенин, Повицкий, Шагане и ее сестра Катя. Повицкий устроил в своем доме вечер поэзии. Вместе с журналистами и молодыми литераторами были приглашены и сестры.

В своих воспоминаниях Шагане Тальян пишет, что Есенин читал на вечеру свои стихи. К нему тянулись все молодые женщины, а его интересовала только Шагане. Он пересадил одного журналиста, сам сел рядом с Шагане и обнял ее. Шагане протестующе отстранилась. Она с трудом дождалась окончания вечера, у нее было одно желание – скорее уйти. Повицкий и Есенин проводили сестер до самого дома. Шагане холодно попрощалась с ними.

На следующий день, выходя из школы, она заметила Есенина, терпеливо ожидающего ее на обычном месте. Раздражение ее тут же пропало: она обрадовалась. «На море шторм, - сказал поэт, словно продолжая только что прерванную беседу, - я не люблю такую погоду. Лучше я вам почитаю стихи».

С утра моросило. На Есенине был синий макинтош, на голове – шляпа. Они направились к бульвару. Поэт прочел ей новое стихотворение – «Шагане ты моя, Шагане...». Шагане была первой слушательницей этого стихотворения. Есенин поинтересовался, понравилось ли ей. Шагане кивнула головой, только выразила удивление, какое она имела отношение к теме стихотворения? Есенин коротко объяснил ей, что это стихотворение входило в цикл «Персидские мотивы», главной героиней которого была персидская красавица Лала. А сейчас он решил назвать ее Шагане. Потом он спросил, читала ли она напечатанные в батумской газете «Персидские мотивы». И, не дожидаясь ответа, сказал, что напечатанное она может не так понять, поэтому лучше он сам прочтет ей свои стихи. И Есенин громко продекламировал написанные им в Тбилиси два первых стихотворения этого цикла. Шагане слушала зачарованная.. Она никогда не слышала, чтобы стихи читались с таким чувством. Спросила, кто такая Лала? Есенин ответил, что это вымышленное имя. Тогда Шагане не поверила, и только позднее уверилась, что поэт говорил правду. В тот день Есенин подарил ей автограф «Шагане».

Они стали встречаться. – «Он всегда приходил с цветами.» - вспоминает Шагане. – «Иногда с розами, но чаще с цикламенами». Они ходили по батумским улицам, по дорожкам парка. Это была заметная пара.

Интересно, что в ней так очаровало поэта и в такой короткий срок свело его с ума?! Существуют два взаимоисключающих соображения: первое, что чувствительный Есенин с первого взгляда влюбился в Шагане, и второе, что Есенин искал источник своей поэзии, музу, и нашел все это в Шагане, и что его любовь к Шагане, несмотря на реальное существование героини, все-таки воображаемая, она – плод поэтической фантазии.

Примечательно и следующее: оказывается, Шагане всегда слушала стихотворения поэта с волнением и вниманием, они нравились ей, она хорошо понимала их, но никогда не склоняла головы перед его популярностью. Это было приятно Есенину. Шагане кратко и конкретно высказывала ему свое мнение о стихах, без всякого преувеличения. Это очаровывало Поэта, он и сам не любил много разговаривать.

Внутренне Шагане и вправду была типично восточной женщиной. Веселая, жизнелюбивая. Она часто смеялась, подшучивала над увлечением Есенина персидскими мотивами и, в частности, отношением персидских поэтов к женщинам. Прямота, с которой Шагане высказывала свои мысли, имела большое влияние на поэта.

Душевная чистота, а также разумная оценка своего положения уберегли Шагане от неверных шагов в отношениях с Есениным. Между ними всегда было взаимное уважение, дружба и поневоле подчиненная этим чувствам любовь. Есенин из рассказов Шагане знал о ее сложной судьбе и еще больше ценил и уважал ее.

В эти дни поэт посвятил Шагане и второе стихотворение – «Ты сказала, что Саади...». А потом он записал это стихотворение на обратной стороне своей фотографии и подарил её Шагане вместе с сборником стихов, на котором сделал следующую надпись, соответствующую их отношениям: «Дорогая моя, Шагане, Вы приятны и милы мне. С.Есенин.4.1.25, г.Батум.»

Есенин опять не смог поехать в Персию. Но стихотворения этого цикла все-таки создаются. В них живет красавица персиянка Шагане, которая облегчает печаль поэта по несбывшейся мечте о Персии. Шагане прекрасна, она рядом с ним, разве это мало значит в жизни поэта? И создаются совершенно необыкновенные в истории любовной поэзии строфы:

«Я сюда приехал не от скуки –

Ты меня, незримая, звала.

И меня твои лебяжьи руки

Обнимали, словно два крыла» («Никогда я не был на Босфоре»)

В последующих стихотворениях цикла «Шагу» сменяет местоимение «ты» («Никогда я не был на Босфоре...»). Каждое стихотворение поэт читает Шагане. Продолжаются их встречи. Он даже пишет в письме одному из своих друзей: «Завел новый роман». Это, разумеется, к слову пришлось, на самом деле их любовь больше походила на дружбу. Есенин больше не говорит о своих чувствах. Шагане предпочла любви поэта заботу о ребенке. И об этом сказала ему с привычной для нее прямотой.

20 февраля 1925 года Есенин оставляет Батуми и навсегда прощается с Шагане. В стихах, написанных в Москве, вновь появляется Персия и имя Шагане. Поэт с любовью вспоминает о «красивом страдании», которым наградила его эта женщина. Можно сказать, что в творчестве Есенина страдания по Шагане поэт поставил выше чувств ко всем остальным женщинам, выраженных ранее в его стихах.

В конце концов Есенин так и не смог осуществить свое путешествие в Персию. Его туда не пустили. Против оказался Киров. Он посчитал опасным посылать поэта с неуравновешенным характером в полуфеодалную страну с жесткими догмами, и поэтому отдал приказ организовать для Есенина Персию в Советском Союзе. Эта идея была осуществлена неподалеку от Баку, в Мардаканах, в одном из лучших имений бывшего хана – с огромным садом, фонтанами и всевозможным восточным убранством.

В мае 1925 года Есенин возвращается в Москву и женится на внучке Льва Толстого – Софье Андреевне. Они вместе отправляются в Баку на ханскую дачу. Здесь Есенин продолжает и завершает начатые в Тбилиси «Персидские мотивы». Он вновь возвращается к теме любви и, соответственно, к образу Шагане, хотя Шагане Тальян он больше не видел. В созданных в Баку стихотворениях уже меньше отражены автобиографические моменты. Роза рассказывает поэту об измене Шагане:

«Лепестками роза расплескалась.
Лепестками тайно мне сказала:
«Шагане твоя с другим ласкалась.
Шагане другого целовалась.
Говорила: «Русский не заметит...
Сердцу – песнь, а песне – жизнь и тело...»
Оттого луна так тускло светит.
Оттого печально поблдедела» («Отчего луна так светит тускло»).

Это стихотворение об измене возлюбленной и является окончанием сюжетной линии персидского цикла.

В сентябре 1925 года поэт со своей супругой возвращается в Москву. «Биографические сведения обо мне в моих же стихах». - пишет в октябре того же года Есенин. И правда, «Персидские мотивы», несмотря на тематическое обобщение и восточную тональность, отображают реальную жизнь поэта, его переживания и душевное состояние.

Использованная литература:

1. С.А. Есенин, том 1. собрание сочинений в шести томах. Москва, «художественная литература», 1977.
2. С.А. Есенин, том 5. собрание сочинений в 6-и томах. Москва, «художественная литература», 1979.
3. В. Белоусов, Сергей Есенин, М., 1965, изд. «Знание».
4. В. Белоусов, «Персидские мотивы», 1968, изд. «Знание».

*თამარ შარაბიძე
ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

**რუსულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის კიდევ ერთი მაგალითი
(ესენინის „სპარსული მოტივები“)**

განხილულია რუსულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობების ასპექტები სერგეი ესენინის „სპარსული მოტივების“ საფუძველზე.

ქაატერინე შაკიაშვილი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (სტუ)

კომუნიკაციური მოდელები გიორგი ლეონიძის ნოველაში
“მარიტა”

საკვანძო სიტყვები: კომუნიკაციური მოდელები, ტროპული მეტყველება, სახე-სიმბოლო, მეტაფორა – ინდივიდუალური, უსუალური

გ. ლეონიძემ უდიდესი წვლილი შეიტანა ქართული სალიტერატურო ენის დახვეწასა და სრულყოფაში. საყოველთაოდ ცნობილია მისი სტილის განუმეორებლობა, ლექსიკის სიუხვე. მ. ჯავახიშვილი აღნიშნავდა: “მხატვრული აღლო და ენის ცოდნა – აი, ერთადერთი სასომიც და იარაღიც სალიტერატურო ენის დაწმენდისა და გამდიდრებისათვის. ყოველივე დანარჩენი სიტყვების უქმი ხარჯვა იქნება” (მ. ჯავახ., 1980: 95). გ. ლეონიძეს არც ენის ცოდნა აკლდა. არც მხატვრული აღლო. რაც მისი შემოქმედებითი წარმატების ძირითად ფაქტორად უნდა მიეჩნით.

გ. ლეონიძის პოეტური სიტყვის სიღრმეა და მშვენიერებას რომ სასლვარი არა აქვს. “არ ახალია”. მაგრამ მან თავის პროსაულ თხზულებებში გასაოცარ სიმალეს განსაკუთრებული ენობრივი მოდელების შექმნითა და უსუალური და ინდივიდუალურ-საავტორო ტროპული მეტყველებითაც მიაღწია. აღსანიშნავია, რომ ის თითოეულ მოქმედ გამოს უდიდესი მოწიწებით, სიყვარულითა და სიფაქისით ძერწავს. ტროპული მეტყველების სხვადასხვა ხერხს ნაწარმოებისათვის მეტი ემოციურობისა და ექსპრესიულობის მისანიჭებად, შთაბეჭდილების გასაძლიერებლად და მხატვრული ეფექტის მისაღწევად იყენებს. მისი ენა მდიდარია სახე-სიმბოლოებით, ეპითეტებით. ერთმანეთს ენაცვლება მეტაფორა, შედარება, ჰიპერბოლარული სახე. მის შემოქმედებაში სიტყვა მხოლოდ აზრებისა და იდეების გამომხატველი როდია, ის გრძნობებისა და აფექტების უბადლო ამსახველიცაა. “ცნება “გონება” მეტისმეტად ვიწროა, რათა დაიტვიოს ადამიანის კულტურული არსებობის ყველა ფორმა, მთელი თავისი სიმდიდრითა და მრავალფეროვნებით, ვინაიდან ყველა ეს ფორმა სიმბოლური ფორმებია” (ზ. გამს., 1991: 23).

გ. ლეონიძის ენას მხატვრულობას, სიმშვენიერეს, სინატიფესა და სიტუროფეს აძლევს სიმბოლოები. სწორედ სიმბოლურად იწყებს და ასევე სიმბოლურად ასრულებს თავისი ერმობის მეგობრის მარიტას ცხოვრების აღწერას უკვდავ ნოველაში “მარიტა” “ეის არ უყვარს მსუ?” – სვამს რიტორიკულ კითხვას ავტორი და იქვე დასძენს, რომ “მსუს ესწრაფვის დიდი არწივი, პატარა ტოროლაც” ცხადია, მსუ ხომ ღვთაების სიმბოლოა და ბუნებრივია მისკენ მიწიერის სწრაფვის სურვილიც – უძლიერესისაც (მეფე-არწივისა) და სუსტისაც (ტოროლა). ავტორი საგანგებოდ აღნიშნავს: “პირველ რიგში ბროწეულს უყვარს მსუ” არც ბროწეულის ხის ხასხასმა უნდა იყოს მოულოდნელი, რადგან ცნობილია, რომ გ. ლეონიძემ წინაპართა საგანძუ-

რიდან ამოკრებილი მარგალიტები ოსტატურად გარდაქმნა და ორიგინალური სახე მისცა, ამავდროულად ხალხური სურნელიც შეუნარსუნა. ხის კულტი საქართველოში ძლიერი იყო. ყოფილა მრავალი წმინდა ხე, რომელთა მოჭრა არ შეიძლებოდა. სოგან საკულტო ტყეებიც კი შემორჩენილა, საიდანაც ნაფორის გამოტანაც აკრძალულია. (ე. ბარდაველიძე, ვ. კოტეტიშვილი). ამდენად, გ. ლეონიძის ნაწარმოებებისთვის, ცხადია, უცხო და მოულოდნელი არ არის ხეთა სიმბოლიკა (“ნატყვის ხე”...) და აქაც ბროწეულის ხე სახისმეტყველურად მშვენიერებას ნიშნავს. მშვენიერება კი უკვდავია, დაუმარცხებელი. აკი თავად ამბობს ავტორი, მარიტას მიწას მიბარების შემდეგ “მსუ განაღდა, აბრიაღდა, თითქოს მისი ნაწილი მარიტა მასვე შეუერთდაო. “ნაწარმოების დასაწყისში კი აღნიშნავს: “[ბროწეულს] თითქოს მსუ ხავსებით შეუწოვიო. არა, არ მჯერა რომ იგი სხვა ყვეილივით დასკანეს, როდესმე ჩამოსცვიედეს, განქარდეს, ამტყერდეს! მისი ნაბადებია. მის კოკორში დაგუბებული სხივთა ნაგალობარი. მისი სობა უჩანს თითოეულს ნაკეთში,” ამ მხატვრული დისკურსით ავტორს იმის თქმა სურდა, რომ მარიტამ ბროწეულის ყვეილში გააგრძელა სიცოცხლე და მის ნასახლარზე ამოვარგარებული ბროწეულსაც მშვენიერების მარადიულობის სიმბოლოა. მიუხედავად იმისა, რომ მტყერსა და ნაგავშია ამოსული, მაინც ღამაშია, შეუდარებელი. ვეფიქრობთ, აქაც ალეგორიას მიმართა ავტორმა და მტყერსა და ნაგავში ის გულქვა, სახტიკი, შეუბრალებელი ხაზოგადობა იგულისხმბ, რომელმაც გაწირა, არ დაინდო “თავისი საუკეთესო შეილი, უჩანკო და უნაკლოდ პატიოსანი.”

ასეთივე სიმბოლურია გედის გვარიც – ნათელიძე, “გედია სწორედ ნათელია, შეთუ კი “ყოშრალი, მგლისფერი კაცი” მარიტა – ნათელი – ნათელს უნდა შეერთებოდა. შეთუმ კი დააბნელა მისი ნათელი” (ყ. ვირუაშვილი, 2001: 353).

მხატვრული სიტყვის უბადლო ოსტატი მარიტას სულიერი სიღამაზის გადმოსაცემად იყენებს მეტაფორას: “გულში ამოხდიოდა” და ამ ხერხით მუტად უსვამს ხაზს მის სათნოებას, სიკეთესა და სიხალხეს. მასთან პირველად შეხვედრას კი ასე აღწერს “თითქოს ნეწს უხოში ია შეპოვიდა, შემოვიდა და შემოიფინა”. აღსანიშნავია, რომ ევროპულ კულტურაში ერთერთი პოპულარული სიმბოლოა ია (გ. ლეონიძისათვის, ისევე, როგორც სხვა სიმბოლისტებისათვის, დამახასიათებელია ევროპული კულტურისაკენ-სწრაფვა). მაღალი ხეების ნრდილში ამოსული ეს საოცარი ყვაწილი სინახესა და თავმდაბლობას განასახიერებს და ერთგულ, თავდადებულ სიყვარულზე მიანიშნებს. აკი ამ სიყვარულს შეეწირა, კიდევ უმშვენიერესი იისფერთავლება ასული, რომლის ნახვის შემდეგაც ავტორს აღარ გაკვირებია “არც ყინწისის ღვთაებრივი ფრესკა, არც არმაზული ტურფა სერაფიტა”. გ. ლეონიძემ იის პოეტური სახე კიდევ უფრო გააღამაზა და “ნატყვის ხის” შესავალში აღნიშნა: “დედის ნაწვეულებულ ცრემლზე ია ამოღისო” (დუდა და ია ერთმანეთს სინასითა და სიწმინდით დაუკავშირა).

მარიტას გარეგნული სიღამაზის აღსაწერად გ. ლეონიძე არ იშვრებს ეპითეტებს, შედარებებს და ამ ხერხით მკითხველსაც მარიტას მშვენიერების

ტყეობაში აქცევს. "შენ მზევარ უნდა გერქვას, მზევინარა, ბერს უთქვამს მარიტასათვის"; "ჩემს თელწინ დგას აღმასური სახე, მწყაზარი, მოციმიციმე ტრედონა, წყნარი, როგორც მაისის თეთრი წვიმა, ქალი – მტრედით შემკობილი, ჩაკდემით მოსიარულე, ნაზი, როგორც ნიაგი, ვერხეში შეხიზნული"; "ბროწეულის ყვაილივით ჰვეაოდა მისი სილამაზე" მარიტას ცისარტყელასაც ადარებს ავტორი ("ცისარტყელასავით დადიოდა სოფლის ორღობებში") ცისარტყელა კი იმედისა და სიმშვიდის სიმბოლოა. ყრმობის მეგობრის ჰაეროვნების გამოსახატაედ შთამბეჭდავ მხატვრულ ხერხს მოიმარჯვებს მწერალი: "მარიტა გაიწია საცქეაოდ, თითქოს ნიაგი ცქეავს ლერწმის წვერზეო!"

შეთეს მარიტასათვის შეუფერებელ საქმროთ წარმოსაჩენადაც არ იშურებს გ. ლეონიძე ეპითეტებს და მას მლაშეს, ზეიადს, გოროზს, ყომრალს უწოდებს. მარიტას უიღბლო ქორწინების ხაზგასამყლად კი შემდეგ მეტაფორას მიმართავს: "ვარსკვლავმა გვირგვინი ჩამოიყარა ლალის საყურე გაშაედა" ტროპული მეტყველების ამ ხერხებით მწერალი მკითხველს შეთუსადმი უარყოფითად, სასოწარკვეთილი ქალისადმი კი თანაგრძნობით განაწყობს.

გეღიასა და მარიტას უკანასკნელი შეხვედრის სიხარული და ბედნიერება ხაკმოდ ხაინტერუსო მეტაფორით გეამცნო ავტორმა: "ლოყაწითელი მაისის იასამნის სურნელი მხიარულობდა..."

განსაკუთრებულად ემოციური შედარებებითა და ეპითეტებით ამსადებს გ. ლეონიძე მკითხველს მარიტას დასჯის ეპისოდის თელეყურსადენებლად: "ზაფხულის ნაცრისფერი დილა გათენდა, ნაწვიმარი, ნაცივარი, წუხანდელი წვიმის ღრუბლების ნაფლეთები კიდევ დახეტილობდნენ ჩენი სოფლის ცაზე, თითქოს ცაც იყო შეციებული, შეტალახებული, გამურული, ჰაერიც უგემური, წუხანდელ ნაწვიმარზე წვიმით მტვერგადარეცხილი ძეძვის ორღობე უფრო ჩაშაეებულიყო, ჩუმი წვიმის წვეთები ცრემლებით ცვიოდა". შეუძლებელია ამ ეპისოდმა სულითხორცამდე არ შესძრას მკითხველი, მაგრამ ლეონიძე ამს. არ ხკერდება და ემოციის კიდევ უფრო გასამძაფრებლად იქვე დასყენს: "არც ერთი შეძახილი... მაგრამ სიჩუმე საზარლად ხმაურობდა, ჩანჭქერივით გრიალებდა და თან იხვევდა ყველაფერსა და ყოველივეს."

მარიტას დასჯის მაყურებელი დედის სულიერი მდგომარეობის გადმოსაცემად გ. ლეონიძე ხატოვან გამოთქმას მოიმარჯვებს: "დედანიში სულ კანკალებდა... თითქოს ფხქვეშ მიწა გამოეცალა" მკითხველში ბრბოს უმართობის რეყვლქსიის მიზნო კვლავ შედარებას მიმართავს: "...მიმქუხდა, როგორც ღვარცოფი და მის წინაზე უსლური იყო თვით დმერთი!"

მარიტას გარდაცვალებას სიკედილს ვერ უწოდებს მწერალი და ფრანჟოლოგიზმს მიმართავს: "გადავიდა ეთერის ჰაყვანაში." გაუხარული ქალის სულს გ. ლეონიძე კეკელას ადარებს: "პეკელასავით გაფრინდა და ანგელოზები ზარის რეკით შეგებნენო!" საზოგადოების სისახტიკის კიდევ უფრო მკაფიოდ წარმოსაჩენად კი ხალხურ გამოთქმებს მოიხმობს: "ღუთისმშობელს ეთქვა თურმე: ფერზე გეყუბა დაღლილზარ, დაჯე, შვილო, შორიდან მომავალი ხარო!"; "იესო ქრისტემ კი ხელმანდილი ამოიღო, შუბლზე უნდა

მოესება, რომ გაეცოცხლებინა, მაგრამ ისეთი ღამაში იყო მიწაზე დასაბრუნებლად ვერ გაიმეტა, მოინდომა, სულ გვერდით აქოლოდა, ახლაც გვერდითა ჰყავს ვარსკვლავადო...“ ნაწარმოებს კი მარადიული შეკითხვით ამთავრებს: “საიდან მოდის სილაშაზე? ან სად მიდის? სად იკარგება, თუ დროებით მიეფარება? ვინ იცის?”

ბ. ლეონიძე ენის დახვეწილობითა და ექსპრესიულობით ხელს უწყობს პერსონაჟის ხასიათისა და სახის შთამბეჭდავ გამოკვეთას. მხატვრული ხერხების მომარჯვებით კი საოცრად შემოქმედებს მკითხველზე და თავისი უბრწყინვალესი და უმდიდრესი შემოქმედებითი სამყაროს თანამონაწილედ აქცევს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ლეონიძე ბ. (1990), ნატერის ხე, თბილისი;
2. ლეონიძე ბ. (2001), ქართული მწერლები სკოლაში, თბ.;
3. გამსახურდია ზ. (1991), ვეფხისტყაოსნის სახისმეტყველება თბ.;
4. თურმანიძე (2000), “ბ. ლეონიძის “ნატერის ხე” და ქართული ხალხური ზღაპარი”, კრებული “კლდეკარი” №2

E.S. Shakiashvili

Докторант Грузинского Технического Университета

Коммуникативные модели в новелле Г. Леонидзе «Марита»

В статье рассматривается особенности поэтического языка и стиля Г. Леонидзе. Указывается, что писатель поразительную высоту художественности достигает и созданиям особых языковых моделей и использованием узуальных и индивидуально-авторских средств художественной речи; рассмотрены конкретные примеры указанных языковых моделей.

E.S. Shakiashvili

Doctoral student of Georgian

Technical University

Communication Models in the novel G. Leonidze “Marita”

The article discusses features of poetic language and style of G. Leonidze. It is stated that a writer achieves remarkable heights of artistry and creation of special language patterns and use usual and individual authors of artistic speech examine specific examples of these language models.

H.Ш. Каджая

Государственный университет Шота Руставели, Батуми, Грузия

ФАКТОР ЧИТАТЕЛЯ В ЛИТЕРАТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Художественное произведение, рецепция, читательская компетентность

Проблема восприятия художественного произведения сохраняет свою актуальность во все времена в силу неисчерпаемых возможностей его интерпретации. Художественное произведение неслучайно называют «вечной головоломкой». Одна

из основных идей рецептивной эстетики о неравнозначности художественного произведения самому себе особое значение придает фактору читателя.

В современной литературоведческой науке понятие «читатель» приобретает доминирующее значение. Читательская рецепция представляет собой «замыкающее» звено творческого процесса, без читательского сотворчества, домысливания невозможно полное осуществление самого процесса творчества.

Смысл произведения – результат диалога автора и читателя. «Смысл произведения рождается в акте рецепции и потому исторически изменчив и зависит от эпохи, от индивидуальности воспринимающего и его принадлежности к той или иной рецептивной группе. Другими словами, опыт читателя имеет три важнейшие характеристики: историческую, групповую и индивидуальную. Ими определяется не только смысл, но и сам онтологический статус произведения (его социальное положение, рейтинг, бытие в обществе)» (Борев www.gumer.info). Сосредоточивание на процессе творческого восприятия и социального функционирования произведения позволяет выявить многие скрытые особенности искусства.

Совершенно естественно, что каждая эпоха осмысливает явление под своим углом зрения, актуализирует смысл и значение, заложенные в нем, но ранее не замеченные. Соответственно, у каждого читательского поколения свои требования перед литературой, свой интерес, свои темы. И, наоборот, у каждого произведения свой читатель. Исследователи часто говорят о расширении и сужении границ спектра адекватности (т.е. само произведение содержит в себе, допускает некий спектр адекватных прочтений, и именно в этом спектре только и возможна эстетически плодотворная встреча автора и читателя) (Добренко 1989: 10). Литература открытого авторского слова (А. Серафимович, Ф. Гладков, Д. Бедный) требовала «от читателя лишь усвоения и приятия, ибо тот тип художественного мышления, с которым это слово связано, основывался, прежде всего, на утверждении однозначности оценки героя и мира и потому не предполагал сотворчества читателя» (там же). Тогда как литература, имеющая глубокий смысловой подтекст, требует своего, подготовленного читателя.

Отмеченная проблема приобретает особую значимость в контексте современного литературного процесса. Основная цель литературного творчества XX века стимулировать интерес читателя, сделать его активным соучастником художественного текста.

Литература второй половины XX века и начала XXI представляет собой сложную художественную систему, перекресток идей и тенденций, традиций и новаций. Именно эта многоплановость, многоаспектность и возможность разного восприятия художественного произведения и вызывает необходимость «перечитывания», нового прочтения. Это особенно необходимо сегодня, когда под влиянием ряда факторов (временная дистанция, иной социально-культурный контекст, отсутствие идеологического пресса) в литературном произведении можно обнаружить совершенно неожиданные, неакцентируемые ранее грани. Сказанное касается и некоторых дискуссионных научно-литературных проблем. Фундаментальное переосмысление функций литературы на современном этапе вызвало изменение многих составляющих литературного процесса, в том числе и образа читателя.

Изменился сам характер чтения, оно стало информационным, прагматичным. «Читателю конца XX в. требуется некое средство, снимающее избыточное психическое напряжение от обрушивающихся на него информационных потоков, редуцирующее

сложные интеллектуальные проблемы до примитивных оппозиций, ...дающее возможность отдохнуть от социальной ответственности и необходимости личного выбора» (Черняк 2007: 206). Таким средством стала т.н. массовая, усредненная литература, которая характеризуется несколько заниженными требованиями к индивиду. Следовательно, можно говорить и о массовом, усредненном читателе. Разница между т.н. массовой и серьезной, элитарной литературой (и соответственно, между типом читателя) заключается в целевых установках. Массовая литература «видит свое назначение в обслуживании первичных культурно-психологических потребностей и запросов широкой публики, то есть в развлечении, отвлечении от забот, горестей, проблем и вообще рутины повседневности» (Амусин 2009: 6).

Современная массовая литература дает читателю возможность погрузиться в чужую игру, возможность хоть глазочком заглянуть в чужой мир, в чужую жизнь и этим стать как бы участником, пассивным, разумеется. «Читать – значит желать произведение, жаждать превратиться в него» (Барт 1994: 112). Поэтому весьма справедливо говорят о кинематографичности произведений массовой литературы. «Образы и приемы кинематографа повлияли на литературу XX века, в которой расширился репертуар аллюзий и прецедентных текстов» (Мартьянова 2001: 216). В жанровой структуре современной массовой литературы появляются такие синкретичные жанры как кинороман, теленовелла.

Экранная культура сформировала у реципиента способность плоскостного восприятия, что, в свою очередь, несколько снизило способность к размышлению. Большинство современных читателей читают книги лишь для того, чтобы удовлетворить потребность чтения. Процесс чтения ускоряется и становится беглым. Поэтому исследователи часто говорят о том, что «люди читают книги так же, как смотрят телевизор» (Черняк 2007: 212). Чтение без вдумчивого рассуждения, без постижения глубинных онтологических структур произведения приводит, в конце концов, к понижению уровня читательской компетентности. В свою очередь, неуверенность автора в глубокой информированности читателя приводит к трансформации образной системы, стилистических особенностей и других моментов художественного творчества. Так, например, в текстах массовой литературы в довольно упрощенном виде обнаруживается такая основополагающая категория современной постмодернистской литературы, как интертекстуальность. Авторы в ряде случаев снабжают тексты своих произведений внутритекстовыми или затекстовыми толкованиями, появляются исторические сноски. Поэтому современная массовая литературная продукция характеризуется некоторым упрощением, наивным использованием интертекстуальных маркеров.

На современном этапе развития в общественном сознании складываются иные подходы к старым истинам, «вечным» ценностям, меняются приоритеты при выборе чтения. Меняется и тип читателя, степень читательской компетентности, подготовленности. Если в 1989 г. Е. Добренко говорил о том, что возрастает степень читательской готовности к диалогу с автором (Добренко 1989: 11), то в XXI веке наблюдается совершенно иная ситуация. Современный массовый читатель «играет на понижение», от него не требуется эстетического восприятия текста. Современная литературная ситуация порождает особый тип «наивного читателя» и уводит этого читателя от реальности (Черняк 2007: 226).

ლიტერატურა:

1. Амусин М. ...Чем сердце успокоится. Заметки о серьезной и массовой литературе в России на рубеже веков // «Вопросы литературы», май-июнь, 2009.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. М., 1994.
3. Боров Ю. Эстетика: Учебник. www.gumer.info
4. Добренко Е.А. Читатель и автор как проблема исторической поэтики в контексте современного литературного процесса // Читатель и современный литературный процесс. Грозный, 1989, с. 9-12.
5. Черняк М. А. Массовая литература XX века. М., 2007.
6. Мартьянова И.А. Киновек русского текста: парадокс литературной кинематографичности. СПб, 2001.

ბ. ქაჯაია

ბათუმის შოთა რუსთაველის უნივერსიტეტი

მკითხველის ფაქტორი ლიტერატურულ კომუნიკაციაში

განხილულია მკითხველის მიერ მხატვრული ტექსტის აღქმის პროცესში მწვრდლთან აწრობრივი კომუნიკაციის საკითხები.

ნინო ჯანჯღავა

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

მხატვრული შემოქმედების კომუნიკაციური კონცეფცია და ნარატოლოგია

თანამედროვე ნარატოლოგია, მხატვრული ტექსტის მოდალური სტრუქტურა, პოლისემანტიკურობა, ანთროპოცენტრისტულობა, ლინგვოკულტუროლოგია

სენი კვლევის უშუალო საგანი, ანუ მხატვრული ტექსტის მოდალური სტრუქტურა, მიეკუთვნება ისეთ ფენომენტა რიცხვს, რომელთა განხილვა შესაძლებელია მხოლოდ ლინგვისტურ და ლიტერატურათმცოდნეობით კატეგორიათა ურთიერთდაკავშირების საფუძველზე. მიგვაჩნია, რომ კულტუროცენტრისმივ როგორც ლინგვოკულტუროლოგიური კვლევის ამოსავალი პრინციპი, შეიძლება მიღწეულ იქნას მხოლოდ ამგვარ ინტერდისციპლინარულ საფუძველზე. მაგრამ იმისათვის, რომ მართლაც იქნას რეალიზებული კვლევის ინტერდისციპლინარული პრინციპი ლინგვისტიკისა და ლიტერატურათმცოდნეობის „თანამშრომლობის“ სახით, აუცილებლად მიგვაჩნია იმის განსაზღვრა, თუ რაში მდგომარეობს მხატვრული ტექსტის საქციფიკა, ანუ რომელია ის დიფერენციალური ნიშნები, რომლებიც მას განასხვავებენ არამხატვრული ტექსტისაგან. მხატვრული ტექსტის ინტერპრეტაციის თანამედროვე თეორიაში, რომელიც შეიქმნა და ვითარდება სწორედ ინტერდისციპლინარულ მონაცემთა სინთეზის საფუძველზე, გამოიყოფა მხატვრული ტექსტისათვის დამახასიათებელი სამი ასეთი დიფერენციალური ნიშანი – სემანტიკური ინფორმაციის გარდა მხატვრული, ანუ ესთეტიკური ინფორმაციის არსებობა, ანთროპოცენტრისტულობა და პოლისემანტიკურობა. დავახასიათოთ განცალკევებით სამივე მათგანი:

ა) როგორც ითქვა „მხატვრული ტექსტის განმასხვავებელ ნიშანთვისებად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ იგი შეიცავს არა მხოლოდ სემანტიკურ, არამედ, აგრეთვე მხატვრულ ანუ ესთეტიკურ ინფორმაციას“ (10,22).

იქიდან გამომდინარე, რომ ჩვენ ვიკვლევთ მხატვრული ტექსტის მოდალურ სტრუქტურას, ხოლო მოდალობა კი ნებისმიერ შემთხვევაში ნიშნავს ტექსტში გამოხატული შინაარსის სინამდვილესთან მიმართებას, ჩვენთვის მნიშვნელოვანის ისიც, თუ როგორ აკონკრეტებენ უკვე ციტირებული ავტორები მხატვრული ინფორმაციის ცნებას. მათი აზრით, „ეს მხატვრული ინფორმაცია რეალიზებულია მხოლოდ ინდივიდუალური მხატვრული სტრუქტურის, ანუ კონკრეტული მხატვრული ტექსტის ფარგლებში“ (იქვე). რატომ უნდა მივიჩნიოთ, რომ ასე მნიშვნელოვანია ჩვენთვის მხატვრული ინფორმაციის ინდივიდუალური ბუნების ხაზგასმა? საბოლოო და გადამწყვეტ პასუხს დასმულ კითხვაზე მივიღებთ მაშინ, როცა უკვე ღიად და თანმიმდევრულად დავეფუძნებთ თანამედროვე ნარატოლოგიის პრინციპებს; კვლევის მოცემულ ეტაპზე კი გვესურს ხასი გავესვათ იმ შინაგან კავშირს, რომელიც იგულისხმება მხატვრული ინფორმაციის ინდივიდუალურ ბუნებასა და ვერბალური კომუნიკაციის სუბექტურ (უფრო ზუსტად კი – ინტერსუბექტურ) სტრუქტურას შორის. ციტირებული ავტორები შემდეგნაირად განსაზღვრავენ ისეთი ორი ფენომენის ურთიერთმიმართებას, როგორცაა მხატვრული ინფორმაცია და ტექსტი: „ტექსტში მხატვრული ინფორმაციის მატარებლის როლში შეიძლება გამოვიდეს ნებისმიერი მისი ელემენტი“ (იქვე).

ამ ბოლო ციტატასთან მიმართებაში შეგვიძლია ვთქვათ ის, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ჩვენი კვლევისათვის: მხატვრული ტექსტის ამგვარი „დატვირთულობა“ მხატვრულ-ესთეტიკური ინფორმაციით იძლევა, რა თქმა უნდა, მის საშუალებას, რომ მისი კვლევისათვის გამოყენებულ იქნას ლინგვისტიკისა და ლიტერატურათმცოდნეობის კატეგორიათა მიუღწევი სინთეზური ერთობლიობა; ჩვენთვის კი მნიშვნელოვანია იმის ხაზგასმა, რომ მხატვრული ტექსტის მოდალური სტრუქტურის კვლევისას ყურადღების ცენტრში აუცილებლად უნდა მოექცეს ისეთი ზმნური კატეგორია, როგორცაა ქდლ – რა თქმა უნდა, სხვა ზმნურ კატეგორიებთან, პირველ რიგში კი დროის კატეგორიასთან ორგანულ კავშირში;

ბ) როგორც უკვე იქნა აღნიშნული, მხატვრული ტექსტის „დატვირთულობას“ ესთეტიკური ინფორმაციით, რა თქმა უნდა, აქვს კავშირი მის მოდალობასთან: მაგრამ აუცილებელია იმის აღნიშვნაც, რომ ეს დიფერენციალური ნიშანი ტექსტის მოდალობასთან (ანუ ჩვენი კვლევის ძირითად ობიექტთან) დაკავშირებულია არა პირდაპირ და უშუალოდ, არამედ ძრობად

შემდეგი გარემოების გამო: იმ მხატვრულ-ესთეტიკურ ინფორმაციას, რომელსაც შეიცავს მხატვრული ტექსტი, მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ მოდალობისთვის, არამედ ტექსტის ნებისმიერი კატეგორიისთვის; მაგრამ რაც შეეხება მხატვრული ტექსტის მეორე დიფერენციალურ ნიშანს, ანუ მის ანთროპოცენტრისტულობას, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ იგი უკვე პირდაპირ და უშუალოდ უკავშირდება ჩვენი კვლევის საგანს – ტექსტის მოდალურ სტრუქტურას; და სხვანაირად ვერც იქნებოდა, რადგან ანთროპოცენტრისტულობა შინაგანად უკავშირდება სუბექტურობას, ანუ იმ კატეგორიას, რომლის გარეშე წარმოუდგენელია ნებისმიერი ტიპის მხატვრული ტექსტი. ამიტომ აუცილებელია იმის ხაზგასმა, თუ როგორ არის გაავსებული მხატვრული ტექსტის ეს მეორე დიფერენციალური ნიშანი ტექსტის ინტერპრეტაციის თანამედროვე თეორიაში. უკვე ციტირებული ავტორების მიხედვით „მხატვრული ტექსტის როგორც ესთეტიკური კომუნიკაციის ერთეულის სპეციფიკურ ნიშან-თვისებას წარმოადგენს მისი აბსოლუტური ანთროპოცენტრისტულობა, რაც ნიშნავს შემდეგს: „მხატვრული ლიტერატურის ნაწარმოებში სამყაროს შემეცნება და ასახვა მიმართულია პირველ რიგში

ადამიანის შემეცნებაზე. ნაწარმოებში ასახული ყველა სხვა ფაქტი კი წარმოადგენს სწორედ ადამიანის ეოველმხრივი ჩვენების საშუალებას“(10,23). ჩვენი კვლევითი მიზნებისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, რომ მხატვრული ტექსტის ანთროპოცენტრისტულობაზე საუბრისას ციტატის ავტორები უკრძობიან არა მხოლოდ ტექსტში ასახული და, როგორც უკვე ვიცით ადამიანზე კონცენტრირებული შინაარსის ცნებას (ანუ ტექსტის შინაარსობრივ რეფერენტს), არამედ ახდენენ ამ ცნების (ანუ ანთროპოცენტრისმის) ფართო ინტერპრეტაციას; ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ავტორთა გაგებით მხატვრული ტექსტის ანთროპოცენტრისტულობა გაგებულა მხატვრული კომუნიკაციის მთელი კონტექსტის გათვალისწინებით, ე.ი. გულისხმობს ავტორის, პერსონაჟის და მკითხველის შინაგან ერთიანობას: „ისეთი კატეგორიები, როგორცაა ავტორი, პერსონაჟი და მკითხველი წარმოადგენენ ლიტერატურული ნაწარმოების, ანთროპოცენტრისტული სტრუქტურის სახრისობრივ ელემენტებს; (იქვე).

გ) მხატვრული ტექსტის მესამე და არანაკლებ მნიშვნელოვან ნიშანთვისებად ავტორებს მიანიათ მისი პოლი-სემანტიკურობა და ამასთან დაკავშირებით ისინი წერენ: „მხატვრული ლიტერატურის კითხვა წარმოადგენს ისეთ შემოქმედებით პროცესს, რომელიც იწყება პერსონაჟთა კონკრეტული აღქმით და მიემართება მათი განსოვავდობებელად აღქმისაკენ. ანუ იმის განსრებისკენ, რაც წარმოადგენს ადამიანის არსს (იქვე). ამიტომაც ხდება, ავტორთა აზრით, რომ ერთი და იგივე მხატვრული ტექსტი განსხვავებულ ეპოქაში და განსხვავებული მკითხველების მიერ გაიგება მრავალნაირად. ავტორებს მიანიათ, რომ „მხატვრული ტექსტის პოლისემანტიკურობა განსაკუთრებულად ნათაღლად შედარდება ლირიკულ ლექსთა ინტერპრეტაციისას. მაგრამ ამავე დროს იგი უნდა წაითვალოს ნებისმიერი მხატვრული ტექსტის არსებით ნიშნად“ (10,24).

რატომ უნდა მივიჩნიოთ, რომ მხატვრული ტექსტის შემოთაღნიშნული სამი ნიშანთვისება (ესთეტიკურად გაგებული ინფორმაციულობა, ანთროპოცენტრისტულობა და პოლისემანტიკურობა) მნიშვნელოვანია ჩვენი კვლევიით მიზნებისთვის, ანუ იმისთვის, რომ განვახორციელოთ მხატვრული ნარატიული ტექსტის მოდალური სტრუქტურის გამოვლენა და განსაზღვრა? ეფიქრობთ, ამ კითხვაზე პასუხი გამოიმდინარებს ტექსტის მოდალური სტრუქტურის ამ გაგებდან. რომელიც უკვე გამოიკვეთა ჩვენი კვლევის პროცესში: როგორც უკვე ხაზგასმით ითქვა, ნარატიული ტექსტის მოდალური სტრუქტურა ჩვენ გაასრებულად გვაქვს ჯულის პრინციპზე დაყრდნობით, რაც აუცილებლად გულისხმობს ამ სტრუქტურის ფარგლებში მისი ცენტრის არსებობას, ხოლო ამგვარ ცენტრად კი ჩვენ მივიჩნევთ კილოს კატეგორიას. როგორც არ უნდა იყოს მოდალურობის კვლევის პროცესი, უტყველად უნდა დარჩეს კილოს კატეგორიის უკვე კლასიკურად ცქეული გაგება, სახელდობრ ის, რომ კილო გამოხატავს გამონათქვამის შინაარსის მიმართებას სინამდვილესთან. როგორც თანამედროვე პუმიანტიარული აზროვნება ამტკიცებს და როგორც ჩვენს მიერ განხორციელებული კვლევაც გვიჩვენებს, მხატვრული ტექსტიც გაგებულ უნდა იქნას როგორც გამონათქვამი, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ისეთი გამონათქვამი, რომელიც წარმოადგენს მხატვრული კომუნიკაციის აუცილებელ შემადგენელ კომპონენტს. სწორედ მხატვრული ტექსტის ამგვარი გაგება წარმოადგენს თანამედროვე ნარატიოლოგიის ფუძემდებელ პრინციპს და სწორედ ამ პრინციპს დავეყრდნობით ჩვენც მხატვრული ნარატიული ტექსტის მოდალური სტრუქტურის დადგენისას; მაგრამ ასევე მნიშვნელოვანია ითქვას შემდეგი: აუცილებელია არა მხოლოდ

დაეასახელოთ და დავახასიათოთ მხატვრული ტექსტის არსებითი ნიშნები ისე, როგორც ამას აკეთებენ შემოთცდირებული მონოგრაფიის ავტორები – აუცილებელია ამ ნიშან-თვისებათა შორის არსებული შინაგანი კავშირის გამოვლენაც.

მაგრამ ჩვენი კვლევითი მიზნებისთვის არა ნაკლებ მნიშვნელოვანია იმის ხაზგასმაც, რომ ვიკვლევთ მოდალურობის ფენომენს არა ზოგადად მხატვრულ ტექსტში, არამედ **ნარატიულ** მხატვრულ ტექსტში და, შესაბამისად, ტერმინ „ნარატიუს“ უხმარობდით შემდგომი დაკონკრეტების გარეშე, უბრალოდ როგორც „თხრობითი ტექსტის“ სინონიმს. მაგრამ კვლევის ამ ეტაპზე უკვე აუცილებელი ხდება ამ ტერმინის შინაარსობრივი დაკონკრეტება, რადგან ამგვარი დაკონკრეტების გარეშე ვერ შევიძლებთ ლიტერატურული და ლიტერატურათმცოდნეობითი კატეგორიების ისეთ ურთიერთდაკავშირებას, როგორსაც მოითხოვს თანამედროვე კულტუროცენტრისტულად ორიენტირებული ასროვნება. ამისათვის კი აუცილებლად მიგვანია მიემართოთ თანამედროვე ნარატიოლოგიას და განემარტოთ ნარატიუს ცნება მასზე დაერდნობით.

როცა ველაპარაკობთ მხატვრული ტექსტის მოდალურ სტრუქტურაზე იმ გაგებით, როგორც იგი წარმოდგენილია ტექსტის ინტერპრეტაციის თანამედროვე კონცეფციაში, ჩვენ ვგულისხმობთ მხატვრულ მოდალობას არა ზოგადად, არამედ ტექსტის იმ სახეობაში, რომელიც თუ გამოიყენება ტრადიციულ ლიტერატურათმცოდნეობის თეორიას – მიეკუთვნება **ქმედობრივ** გვარის ნაწარმოებს. ეპიკური ნაწარმოები (სხვანაირად „ეპოსი“ ამ ტერმინის ფართო მნიშვნელობით) კი განისაზღვრება შემდეგნაირად: „ლიტერატურული გვარი, რომელიც გამოიყოფა ისეთ გვარებთან ერთად, როგორცაა ლირიკა და დრამა და რომელიც წარმოდგენილია ისეთი ეანრებით, როგორცაა სღაპარი, ეპოპეა, ეპიკური პოემა, მოთხრობა, ნოუელა, რომანი...“ (11, 1238-1239). ცდირებული სტატიის ავტორი მიიხედავს, რომ „ეპოსში ძირითად მართვანისებულ როლს ასრულებს თხრობა: ის, ვინც ეპიკოსს, გეამცნობს მამხდარზე და მის დეტალბეზე როგორც რაღაც ისეთზე, რაც ეკუთვნის წარსულს და რისი გახსენებაც ხდება“ (იქვე). ეპიკური თხრობის ავტორია „ეწმთხრობელი, რომელიც წარმოადგენს თითქოსდა შუამავალს მოთხრობილ ამბავსა და მსმენელს. მეთხველს და მოთხრობილ ამბავს შორის“ (იქვე).

როგორ აღიქვამს თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობა იმ ლიტერატურულ ფაქტს, რომელსაც ტრადიციული ლიტერატურათმცოდნეობა „ეპოსს“ უწოდებდა? ასეთ ფაქტს თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობა აღიქვამს როგორც „**ნარატიუს**“. მაგრამ უნდა ვთქვათ, რომ ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს მხოლოდ ტერმინოლოგიურ ცვლილებასთან: საქმე ისაა, რომ შეიცვალა თვით ეპიკურ ნაწარმოებად ცნობილი ფაქტის თეორიული ხედვა და სწორედ ამ თეორიული ხედვის ცვლილებაზე მიუთითებს ტერმინი **ნარატიუსი** რაში მდგომარეობს ამ თეორიული ცვლილების არსი? იგი მდგომარეობს ძირითადად იმაში, რომ შეიცვალა თვით ლიტერატურის როგორც ფენომენის ბუნების გაგება. ლიტერატურის ამ ახალი გაგების ძირითადი მომენტები კი დაიქვანება შემდეგზე: 1. „ლიტერატურა გაიგება როგორც კომუნიკაციური ფენომენი; 2. მხატვრული კომუნიკაცია გაიგება როგორც პროცესი, რომელიც რეალიზებულია ერთდროულად რამდენიმე თხრობით დონეზე; 3. გადამწვეტი მნიშვნელობა ენიჭება დისკურსს...“ (12, 609).

ჩვენი კვლევითი მიზნებისთვის მნიშვნელოვანია აგრეთვე თანამედროვე ნარატიოლოგიის შემდეგი ნიშან-თვისება: „ნარატიოლოგიური ანალიზი აკე-

თებს აქცენტს ტექსტის ფუნქციონირების განსხვავებულ დონეთა არსებობას, რადგან ეს სწორედ ის მომენტია, რომელიც ეველასე უფრო მკაფიოდ ავლენს მის დისკურსულ ხასიათს". (12, 610). ნათქვამიდან გამომდინარე, უნდა მივიჩნიოთ, რომ მხატვრული ტექსტისთვის დამახასიათებელია „თხრობით ინსტანციათა და დონეთა იერარქია". (იქვე).

რატომ იყო აუცილებელი ყოველივე იმის გათვალისწინება, რაც მიზნულ უნდა იქნას თანამედროვე ნარატოლოგიის ძირითად ნიშნებად? ეფექტობა, ამ კითხვასე პასუხი შეიძლება გაიცეს ორ ურთიერთდაკავშირებულ დონესე: ა) ზოგადმეთოდოლოგიურ დონესე. წვენი კვლევის მეთოდოლოგიას აქვს როგორც პორიზონტალური, ისე ვერტიკალური განზომილებები და ეს განზომილებები ერთმანეთს გულისხმობენ: როგორც ითქვა, კვლევის პორიზონტალურ განზომილებაში უნდა დაეუქვემდებარებოდეს ერთმანეთს ინტერსუბიექტურად გაგებული მოვალეობის კატეგორია გამჭვირვალობა/გაუმჭვირვალობის კატეგორიას, მაგრამ ამგვარი დაკავშირება აუცილებლად მოითხოვს მეთოდოლოგიის იმ ვერტიკალურ განზომილებაზე დაყრდნობას, რომელიც გულისხმობს ლინგვისტიკის პარადიგმული დინამიკის გათვალისწინებას, სახელდობრ კი იმას, რომ ლინგვოკულტუროლოგიური პარადიგმა კი არ უნდა აუქმბდეს „წინა" პარადიგმებს, არამედ უნდა ითვალისწინებდეს მათ მიერ დაფუძნებულ ცნებით სისტემებს და ვერდნობდეს მათ.

აქედან გამომდინარე, უნდა მივიჩნიოთ, რომ ვერ შევძლებთ ტექსტის მოდალური სტრუქტურის ლინგვოკულტუროლოგიურ კვლევას, თუ თეორიულ პლანში არ მივიყვებით თანამედროვე ნარატოლოგიას და, შესაბამისად, მხატვრულ ტექსტს არ გავიასრებთ როგორც ნარატორიულ ერთეულს, ხოლო სწორედ ტექსტის ფუნქციონირებას კი არ განვიხილავთ როგორც მხატვრულ კომუნიკაციას.

საბოლოო დასკვნის სახით ვიტყვი, რომ წვენი მიზანია არა უბრალოდ თხრობითი ხასიათის მხატვრული ტექსტის, არამედ მხატვრული ნარატორიული ტექსტის მოდალური სტრუქტურის დისკურსულ ანალიზი და ამ მიზანდასახულებით მოვლიანად ვეფუძნებით თანამედროვე ნარატოლოგიის პრინციპებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Домашнев А.И. () Интерпретация художественного текста. Москва №4
2. Хализев В.Е. (2001) Литературная энциклопедия терминов и понятий. Москва, НПК
3. Ильин И.П. (2001) Нарратология. в сб.: Литературная энциклопедия терминов и понятий.
4. Москва, НПК

According to the anthropocentric-communicative Paradigm, the structure of the Aesthetic Text (namely, its modal structure) should be interpreted on the basis of the principles of intersubjectivity, and the Aesthetic text the modal structure of which is researched must be understood as a narrative, and accordingly, its analyses should be based on the principles of modern narratology.

Согласно антропоцентрическо-коммуникативной парадигме, структура художественного текста должна быть интерпретирована на основе принципа intersubjectности, однако художественный текст, модальная структура которого исследуется, должен быть понят как нарратив, и, соответственно, при его анализе следует опираться на современную нарратологию.

ვერბალური კომუნიკაციური ტექნოლოგიები – 2
Вербальные коммуникативные технологии – 2
Verbal Communication Techniques – 2

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები
Материалы международной научной конференции
International Conference Proceedings

რედაქტორები: ქართულენოვანი ნაწილის – თეიმურაზ ჯაგოდნიშვილი – (ვილ. მეცნიერებათა დოქტორი, სრ. პროფესორი)
რუსულენოვანი ნაწილის - ბორის იმნაძე – (ვილ. მეცნიერებათა დოქტორი, სრ. პროფესორი). ტატიანა მეგრელიშვილი – (ვილ. მეცნიერებათა დოქტორი, ასოც. პროფესორი)
ინგლისურენოვანი ნაწილის თამარ მებუკე - (ვილ. მეცნიერებათა დოქტორი, სრ. პროფესორი)

Редакторы: грузинский язык - *Теимураз Джагоднишвили* – (доктор фил. наук, профессор)
русский язык - *Борис Имнадзе* - (доктор филологических наук, профессор).
Татьяна Мегрелишвили - (доктор филологических наук, асоц. профессор)
английский язык - *Тамар Мебуке* - (доктор филологических наук, профессор)

Editorial Board: *Boris Imnadze* – Ph.D. in Philology, Full-Professor
Teimuraz Jagodnishvili – Ph.D. in Philology, Full-Professor
Tamar Mebuke - Ph.D. in Philology, Full-Professor
Tatiana Megrelishvili - Ph.D. in Philology, Associate Professor

კომპიუტერული დიზაინი: ა. ბენაშვილი
Компьютерная верстка: А. Бенашвили
Computer design: А. Benashvili

გადაეცა წარმოებას 15.09.2010. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 08.10.2010. ქალაქის ზომა 60X84 1/8. პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 23. ტირაჟი 100 ეგზ.

საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბილისი, კოსტავას 77

Verba volant,
scripta manent